ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ 65 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН «XXV СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙКОНФЕРЕНЦИИ «XXV САТПАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ», ПОСВЯЩЁННОЙ 65-ЛЕТИЮ ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

XX том

ПАВЛОДАР
2025

ӘОЖ 001
КБЖ 72
Ж 66

Редакция алқасының бас редакторы:
Медетов Н. Ә., ф.-м.ғ.д., «Торайғыров университеті» КеАҚ Басқарма Төрағасы – Ректор

Жауапты редактор:
Ержанов Н. Т., б.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КеАҚ ғылыми жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі Басқарма мүшесі-проректоры

Редакция алқасының мүшелері:
Елубай М. А., Талипов О. М., Жукенова Г. А., Аубакирова С. С., Колесников Ю. Ю., Уахитов Ж. Ж., Ксембаева С. К., Испулов Н. А.

Жауапты хатшы:
Баянова А. К., Хусаинова А. Б., Исимова Б. Ш., Алимова А. Ж., Жангазинова Д. М., Кайниденов Н. Н., Шалабаев Б. А., Шарапатов Т. С., Талипова Ж. Ж., Ахметов Д. А., Бекниязова Д. С., Мусаханова С. Т., Каменов А. А., Ткачук А. А., Зарипов Р. Ю., Қабылқайыр Д. Н., Рахметова А. М., Жапар Ж. Б., Байтемирова А. К., Урузалинова М. Б., Токтарбекова А. Б., Джанаргалиева М. Р., Естаева М. Т., Толокольникова Н. И., Жуманбаева Р. О., Қабылбек А. Б., Кильдибекова Б. Е., Мажитова А. Ә., Жаябаева Р. Г., Нурханов Т. Е., Кос В. В., Акшанова А. М., Рахимов М. И., Сахариева А. Ж., Ауесбек А. Р., Багумбаева А. А., Набиуллина А. С., Елубаева К. А., Садакова А. Ж.

Ж66 Торайғыров университетінің 65 жылдығына арналған «XXV Сәтбаев оқулары» атты Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары – Павлодар : Торайғыров университеті, 2025.

ISBN 978-601-345-594-5 (жалпы)
Т. 20 «Жас ғалымдар». – 2025. – 589 б.
ISBN 978-601-345-640-9

Торайғыров университетінің 65 жылдығына арналған «XXV Сәтбаев оқулары» атты Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары (25 сәуір 2025 жыл) жинағында келесі ғылыми бағыттар бойынша ұсынылған мақалалар енгізілген: Энергетика, Физика-математикалық және компьютерлік ғылымдары, Ауыл шаруашылығы және АӨҚ, Мемлекеттік басқару, бизнес және құқық, Сәулет және дизайн, Заманауи инженерлік инновациялар мен технологиялар, Жаратылыстану ғылымдары, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары.

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.
Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 001
КБЖ 72

ISBN 978-601-345-640-9 (Т. 20)
ISBN 978-601-345-594-5 (жалпы)

© Торайғыров университеті, 2025

Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары
Гуманитарные и социальные науки

Секция 34
Білім мен тәрбиенің қазіргі мәселелері
Современные вопросы образования и воспитания

ТЕХНОЛОГИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА (ИИ) В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

АБИЛЬДИНА Г. С.
учитель начальных классов, ТОО «Smart technological school», г. Астана

Тема использования искусственного интеллекта (ИИ) в начальной школе становится все более актуальной, поскольку цифровые технологии стремительно развиваются, и современные дети с ранних лет сталкиваются с компьютерами и интернетом. Образовательные учреждения постепенно интегрируют ИИ для создания интерактивной среды, помогающей не только улучшить процесс обучения, но и развить навыки будущего. Рассмотрим, как технологии искусственного интеллекта используются в начальной школе, какие возможности и вызовы они предоставляют и какое влияние оказывают на процесс обучения младших школьников.

Современные технологии, в частности искусственный интеллект, открывают новые горизонты в образовательном процессе начальной школы. Применение ИИ на уроках способствует созданию адаптивной и интерактивной образовательной среды, что значительно повышает мотивацию детей к обучению.

Во-первых, ИИ может быть использован для создания персонализированных учебных планов, что позволяет каждому ребёнку учиться в своём темпе. Системы, основанные на ИИ, анализируют успехи учащихся и предлагают индивидуализированные задания, что способствует более глубокому усвоению материала.

Во-вторых, интерактивные приложения с элементами ИИ делают уроки более увлекательными. Например, игровые платформы с адаптивными заданиями развивают критическое мышление и креативность. Кроме того, ИИ может помочь учителям в оценке работы учащихся, автоматизируя процесс тестирования и предоставляя аналитические данные о прогрессе класса, что

позволяет продлить время, которое педагоги могут уделять индивидуальной работе с детьми.

Эта работа помогает нам в более доступной и интересной форме преподнести новые темы по литературному чтению, где ученики напрямую знакомятся с творчеством писателей, от имени самих героев или авторов. Так же можно создать картинки по любому произведению или отрывку, а ученики отгадывают. Такая работа находится в систематизированном виде, что помогает применять их в дальнейшем. Творческие задания помогают детям визуализировать свои впечатления от стихотворений и произведений [1, с. 25].

Использование ИИ в начальной школе не только улучшает качество образовательного процесса, но и готовит учеников к будущему, где технологии будут играть ключевую роль. Для наших учеников применение ИИ открывает новые горизонты для обучения и воспитания, предоставляя уникальные возможности для развития образовательного процесса. Искусственный интеллект способен адаптировать образовательный процесс под индивидуальные потребности каждого ученика. Использование ИИ позволяет получать мгновенную обратную связь по выполненным заданиям, что помогает ученикам моментально понимать свои ошибки и исправлять их.

ИИ может создавать ситуационные задачи, требующие от учеников анализа и принятия решений. Это способствует развитию критического мышления и навыков решения проблем с раннего возраста. Возможности внедрения ИИ в образовательный процесс. Разработка адаптивных образовательных платформ: создание программного обеспечения, использующего ИИ для адаптации заданий и сопровождения учеников в процессе обучения. Использование ИИ может помочь в создании более доступной образовательной среды для детей с особыми образовательными потребностями, предоставляя специальные инструменты и ресурсы, адаптированные под их индивидуальные нужды. Внедрение ИИ должно происходить с учётом потребностей и интересов детей, а также в тесном сотрудничестве с педагогами и родителями. Важно учитывать этические аспекты и стремиться к тому, чтобы технологии служили на благо, поддерживая в детях естественное любопытство и желание учиться.

Основная задача начального образования – создать прочную базу знаний и навыков, таких как чтение, математика, навыки общения и решение проблем. Технологии ИИ способны помочь в

этом процессе, создавая персонализированные подходы к обучению и делая образовательный процесс более гибким и интересным. Например, многие образовательные платформы на основе ИИ адаптируются под уровень знаний и темп ученика, помогая ему осваивать материал в удобном темпе. Искусственный интеллект порекомендует конкретному ученику, на что ему нужно обратить больше внимания, какой темп подходит ему, где у него есть пробелы и ему нужно больше повторений или тренировок. Например, через игры и специальное программное обеспечение. Интеллектуальные алгоритмы могут определить лучший метод обучения для каждого учащегося. Они будут консультировать учителей, определяя наиболее талантливых учеников и вырабатывать способы совместной работы учащихся, чтобы они не замедляли темп друг друга. Обучение в будущем станет гораздо более индивидуальным.

ИИ может анализировать прогресс ученика и адаптировать задания, исходя из его способностей и потребностей. Это особенно полезно в начальной школе, где дети могут существенно отличаться по уровню подготовки [2, с. 18].

Виртуальные ассистенты и чат-боты на основе ИИ помогают ученикам получать мгновенные ответы на вопросы. В начальной школе такие системы могут облегчить усвоение базовых понятий и дать детям возможность самостоятельно искать ответы. Например, виртуальные помощники могут объяснять простые арифметические действия, напоминать правила написания слов или рассказывать интересные факты о природе. Таким образом, у детей развивается самостоятельность и любознательность. Искусственный интеллект открывает множество новых возможностей, делая обучение доступнее и интереснее. ИИ-технологии предоставляют интерактивные, геймифицированные методы обучения. Игровые платформы на базе ИИ позволяют детям проходить уровни, зарабатывать баллы и получать награды за свои достижения, что повышает интерес к обучению. Ребенок воспринимает обучение не как обязательство, а как захватывающее приключение [3, с. 33].

Искусственный интеллект может отслеживать влияние уроков на отдельных учеников. Основываясь на результатах тестов или домашних заданий, он анализирует то, что они не понимают и где у них есть пробелы. Тем самым он предоставит учителям обратную связь в том, как скорректировать обучение или понять, каковы недостатки учебников и учебных материалов. Ученики могут понять, где им необходимо доработать. Искусственный интеллект

также сможет отслеживать уровень внимания учащихся, показать, какой материал скучен или слишком сложен.

В современном мире умение работать с технологиями становится одним из ключевых навыков. Использование ИИ в обучении помогает детям освоить основы работы с цифровыми устройствами, а также развивать такие навыки, как критическое мышление, самостоятельное решение проблем и командная работа. Например, некоторые платформы предлагают детям простые задания по программированию, что помогает им познакомиться с основами логики и алгоритмов, а также формирует основу для дальнейшего изучения технологий. Несмотря на все преимущества, внедрение ИИ в начальном образовании сопряжено с рядом трудностей и рисков, которые важно учитывать.

Использование ИИ требует сбора и анализа больших объемов данных о детях, включая их успеваемость, поведение, интересы и потребности. Это создает угрозы для конфиденциальности и безопасности данных. Неправильное использование информации может привести к утечкам личных данных, что особенно важно в случае с младшими школьниками, чьи данные должны быть максимально защищены.

Некоторые специалисты высказывают опасения, что чрезмерное использование технологий ИИ может снизить значимость живого общения и взаимодействия с учителями и сверстниками. Важно помнить, что в начальной школе дети развивают не только академические, но и социальные навыки. Они учатся сотрудничать, решать конфликты и находить общий язык с другими. Поэтому интеграция ИИ в образовательный процесс должна быть сбалансированной, с акцентом на живое общение и взаимодействие с учителем [4, с. 96].

В условиях постоянного взаимодействия с технологиями существует риск, что дети будут чрезмерно погружены в цифровую среду. Многократное использование планшетов и компьютеров может приводить к снижению физической активности и ухудшению здоровья. Общая теория использования виртуальных собеседников в образовательном процессе находится на стадии формирования, последние несколько лет издано много статей, посвящённых различным аспектам применения чат-ботов в качестве элемента автоматизированного рабочего места преподавателя. Также существует риск формирования зависимости от гаджетов, поэтому важно грамотно регулировать время, проводимое детьми за

электронными устройствами, и обеспечивать баланс между учебой и активной физической деятельностью.

Технологии искусственного интеллекта имеют огромный потенциал для развития начального образования. Они предоставляют возможности для создания персонализированного обучения, которое повышает мотивацию и интерес к учебе, помогают развивать ключевые навыки будущего и делают процесс обучения более интерактивным [5, с. 20].

Благодаря искусственному интеллекту ученики могут получить доступ к образовательной платформе, которая не только адаптирована к их потребностям, но и может обучать их в областях, где учителя-люди не могут. Например, учебные платформы искусственного интеллекта обычно функционируют на основе информации, которая была собрана из нескольких источников, тщательно проанализирована и затем проверена. Человек-репетитор не может быть в курсе тенденций и событий на одном уровне с искусственным интеллектом. В целом, искусственный интеллект в начальной школе может стать мощным инструментом, который при правильном использовании будет способствовать всестороннему развитию детей и поможет им подготовиться к жизни в современном цифровом мире.

Признавая возможности повышения эффективности образования, связанные с использованием искусственного интеллекта, учёные также обращают внимание на то, что люди должны понимать, как думают компьютеры. Ученые указывает, что точность современных глубоких нейронных сетей не позволяет понять, почему данная сеть решила так, как она решила. Итак, ещё одна задача для исследователей состоит в том, чтобы изобрести более высокую форму искусственного интеллекта, которая будет способна объяснить его действия.

Таким образом очевидно, что чем больше искусственный интеллект влияет на жизнь людей, тем больше будет усиливаться его давление. Уметь правильно его использовать и осознавать опасность манипуляций — очень важная задача. Интеграция цифровых технологий в образование должна сопровождаться осознанием безопасности их применения. Дети часто начинают работать (или играют) с технологиями самостоятельно, поэтому необходимо обезопасить их, прописать им правила безопасности в виртуальной среде или принципы безопасного использования компьютерных средств.

ЛИТЕРАТУРА

1 Тихонов Ю. А., Ковалев Н. П. Персонализированные учебные программы на основе ИИ в начальной школе // Инновации в образовании. – 2021 – № 4 – с. 187.

2 Бубнова Е. В. Применение искусственного интеллекта в начальной школе: опыт и перспективы // Вестник образования. – 2021 – № 3 – с.145.

3 Иванова А. С. Адаптивное обучение с помощью ИИ: подходы и методы// Современные проблемы образования. – 2020 – № 2 – с. 327.

4 Петров В. Н., Сидорова М. Ю. Этика и безопасность данных в образовательных системахИИ // Образование и наука. – 2022 – № 1 – с. 125.

5 Соколова И. И. Искусственный интеллект – технологии для повышения эффективности начального образования // Педагогический журнал. – 2019 – № 6 – с. 12–100

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

АБИШЕВА Р. А.
бастауыш сынып мұғалімі, Бірлік негізгі жалпы білім беру мектебі КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Әлемдегі өзгерістер оқыту мен тәрбиелеудің білім беру мақсаттарын, нәтижелерін, оқытудың дәстүрлі әдістерін, қол жеткізілген нәтижелерді бағалау жүйелерін жаңа параметрлерін белгіледі, түбегейлі қайта қарауды талап етті.

Функционалдық сауаттылыққа мәтіннен ақпарат алу мақсатында дағдыларды еркін пайдалану қабілеті жатады.

Функционалдық сауаттылық – бұл оқушылардың мектепте оқу барысында қол жеткізе алатын білім деңгейі және адамның өмірдің әртүрлі салаларындағы стандартты өмірлік міндеттерді шешу қабілетін білдіреді. Функционалдық сауаттылықтың бірнеше негізгі түрлері бар:- сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде еркін сөйлеуді көздейтін коммуникативтік сауаттылық; басқа біреудің ауызша және жазбаша сөзін барабар түсіну қабілеті; ауызша және жазбаша сөйлеуде, сондай-ақ сөйлеудің ауызша және жазбаша түрлерінің ерекшеліктерін біріктіретін компьютерде өз ойын өз

бетінше жеткізе алады;- ақпараттық сауаттылық – оқулықтар мен анықтамалық әдебиеттерден ақпаратты іздеу, интернеттен және білім беру мазмұнының компакт-дискілерінен, сондай-ақ басқа да әртүрлі дереккөздерден ақпаратты алу, ақпаратты өңдеу және жүйелеу және оны әртүрлі тәсілдермен ұсыну мүмкіндігі;- іс-әрекеттік сауаттылық – ұйымдастырушылық қабілеттер мен дағдылардың көрінісі, атап айтқанда іс-әрекеттің мақсатын қою және ауызша тұжырымдау, жоспарлау және қажет болған жағдайда оны өзгерту, осы өзгерістерді ауызша дәлелдеу, өзін-өзі бақылауды, өзін-өзі бағалауды, өзін-өзі бағалауды жүзеге асыру.

Функционалдық сауаттылық – бұл оқушылардың мектепте оқып жүрген кезінде қол жеткізе алатын білім деңгейі және адамның өмірдің әртүрлі салаларында стандартты өмірлік міндеттерді шешу қабілетін болжайды.

Функционалдық сауаттылықтың бірнеше негізгі түрлері ажыратылады:

- коммуникативтік сауаттылық, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді көздейтін; басқа біреудің ауызша және жазбаша сөйлеуін адекватты түсіну қабілеті; өз ойын ауызша және жазбаша сөйлеуде, сондай-ақ сөйлеудің ауызша және жазбаша түрлерінің ерекшеліктерін біріктіретін компьютерде өз бетінше жеткізе білу;

- ақпараттық сауаттылық – оқулықтар мен анықтамалық әдебиеттерден ақпаратты іздей білу, Интернеттен және білім беру мазмұнының ықшам дискілерінен, сондай-ақ басқа да әртүрлі көздерден ақпаратты алу, ақпаратты өңдеу және жүйелеу және оны әртүрлі тәсілдермен ұсыну;

- әрекеттік сауаттылық - бұл ұйымдастырушылық қабілеттердің көрінісі, атап айтқанда іс-әрекеттің мақсатын қою және ауызша тұжырымдау, жоспарлау және қажет болған жағдайда оны өзгерту, осы өзгерістерді ауызша дәлелдеу, өзін-өзі бақылауды жүзеге асыру, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі түзету және т.б.

«Математика» пәні бойынша оқу іс-әрекетінде функционалдық сауаттылықты дамыту мүмкіндіктерін қарастыру.

- оқу пәні арифметикалық санау дағдыларын қалыптастыруды, геометрия негіздерімен таныстыруды;

- заттардың жазықтықта орналасуын және осы орналасқан жерді тілдік құралдар арқылы белгілеу дағдысын қалыптастыру:

- төмен, жоғары, арасында, қасында, артында, жақынырақ, әрі қарай;

- уақыт бойынша бағдарлаудың практикалық қабілеті, сюжеті өмірлік жағдайлармен байланысты мәселелерді шешу қабілеті.

«Сауаттылық» терминінің өзі бұл зерттеуде белгілі бір мазмұнға ие. Мұнда сауаттылық деп осы білімді мектеп бағдарламасының талаптары шеңберінде меңгеру емес, математикалық білім мен дағдыларды функционалды түрде пайдалана білу түсініледі. Ал бұл қабілетті «функционалды математикалық сауаттылық» деп атауға болады [1, 25 б.]. Сонымен, «функционалдық математикалық сауаттылық» – бұл адамның өзі өмір сүріп жатқан әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, негізделген математикалық пайымдаулар жасау және математиканы қазіргі уақытта және қазіргі уақытта қанағаттандыратындай қолдану қабілеті. XXI ғасырдың жан-жақты, зерделі, дарынды, талантты адамдарды қалыптастыруда білім беру мәселесі, оның оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, жаңа талаптар қойылуда. Соған орай ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Жалпы құзіреттіліктің сипатына беделді пікір айтуға мүмкіндік беретін білімді игеру деген түсіндірме берілген. Тұлға құзіреттілігін дамыту – ұстаздың құзіретті тәсілдерді меңгертуі, білім беру мазмұнын жетілдіру. Ол үшін баланы субъект ретінде қарап, оқу ісіне өзінше қызықтыратын, оған қабілетін арттыратын жағдай туғызу керек. Оның бастысы – оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушының оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау дағдыларын жетілдіру, өз бетінше білім алу, әрекет ету. Мақсатқа жету оқушының өзі арқылы іске асады. Мұғалім – бағыт беруші, ұйымдастырушы.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы тиімді әдістерді қолдана отырып жоғары деңгейде көрсеткен сабақтары педагогтардың осы тақырып бойынша жасаған жұмыстарының жемісі деуге болады. Мұғалімдер базалық білімдерді тексерудің стандарттан тыс формалары көмегімен оқушыларды белсенді қарым-қатынасқа тарта білді, өзіндік жұмысты тиімді ұйымдастыра білді, кері байланыстың әр түрлі формаларын пайдаланды, оқушылардың топта жұмыс істеу қабілеттерін дамыта алды. Бұл оқыту үрдісін жандандыруға, танымдық ынталарын дамытуға және осының әсерінен білім сапаларын арттыруға үлкен әсері болады және осының бәрі оқушылардың түрлі салаларда ең жоғарғы нәтижеге жетулеріне мүмкіндік береді.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу сауаттылығын, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығын, математикалық сауаттылығын, компьютерлік сауаттылығын, денсаулық мәселесіндегі сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын әрбір мұғалім білуі тиіс.

Функционалды математикалық сауаттылық сонымен қатар әртүрлі жағдайларда математикалық есепті анықтау және шешу қабілетін, сондай-ақ мұндай әрекеттерді орындауға бейімділікті қамтиды, бұл көбінесе өзіне деген сенімділік пен қызығушылық сияқты мінез-құлық қасиеттерімен байланысты. Математика сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру дұрыс және анық математикалық сөйлеусіз мүмкін емес. Сауатты, логикалық дұрыс математикалық сөйлеуді қалыптастыру үшін математикалық сөздік құрастыруды, математикалық диктант жазуды, сандарды, математикалық терминдерді дұрыс жазуға, айтуға және қолдануға бағытталған тапсырмаларды орындауға болады. Білім берудің бастапқы кезеңінде талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, жіктеу, қорытынды жасау, жүйелеу, теріске шығару, шектеу сияқты логикалық әдістерді қолдана отырып, әрбір баланың ойлау қабілетін дамыту ең бастысы. Бастауыш сыныпта сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыру логикалық техника деңгейіне сәйкес келетін тапсырмаларды орындауға көмектеседі. Оқушыда функционалдық математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін ең алдымен пәндік сауаттылық қалыптасуы керек.

Математиканы оқыту мен математика пәнінен сауаттылықты қалыптастырудың негізгі мақсаттарына тоқталайық:

- Математика –барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады;
- Математика, ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шыңдай түседі;
- «Математикалық сауаттылық» (ауызша және жазбаша) қабілетін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгере білу қабілетінің болуы;
- Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылыстарды, жаңалықтарды дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі;
- Математиканың болашақ тұлғаны моральдық,эстетикалық және этикалық тұрғыдан да тәрбиелік мәні бар. Математикалық

сауаттылық дұрыс сөйлеу қабілетін математика сабақтарында оқушылардың келесі қабілеттері мен бейімділіктерін шыңдай түсуді меңзейді:

- Тақырыптағы, текстегі басты ойды бөліп көрсете білу және оған жоспар құра білуге;

- Материалды қисынды, мағыналық топтай, талдай білуге;

- Математикалық терминологияларды түсіне, қолдана және негіздей білуде;

- Ұғымдардың, түсініктердің өзге ұғымдар жүйесіндегі орнын және түсініктер иерархиясы тұрғысында білуде;

- Аузыша және жазбаша математикалық сауатты сөйлеуді меңгеру, математикалық символдар мен белгілеулерді дұрыс қолдана білуге. Математикалық сауаттылықтың дамуы оқушының жалпы сөйлеу мәдениетін дамытып, қазіргі қоғамда тұлғаның ұтымды сөйлеу коммуникацияларын қалыптастырады. Осыған қоса, көп жылғы іс-тәжірибе көрсеткендей, математикалық білімнің меңгерілуі мен үйретілуі, оқытылуы дәрежесі жоғары болған сайын, оның бастауыш сыныптағы оқушылардың бойында адамгершілік қасиетті қалыптастырады [2, 42 б.].

Бастауыш сыныпта математиканы оқытуда келесі пәндік және функционалдық сауаттылық қалыптасуы тиіс.

- ережелер мен үлгілерді және берілген алгоритмдерді математикалық материалда қолдану біліктігін;

- қоршаған ортада болып жатқан әртүрлі жағдайларда және аралас пәндерде математикалық білімін, біліктігін, есептеу, өлшеу және графиктік дағдыларын;

- ауызша және жазбаша есептеулерді тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникасын;

- математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелденуін, қатаңдығын;

- дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық негізделген қорытындылар жасау біліктігін;

- математикалық мәтінмен жұмыс жасау (талдау, қажетті ақпаратты алу), математикалық терминология мен символдарды қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіру біліктігін;

- жоспар бойынша әртүрлі әрекеттерді жоспарлау орындау білігін;

- өзін-өзі бақылау жүзеге асыруды;

- өз іс әрекетін бағалауды;

- оқу қызметінің әртүрлі формаларында коммуникативтік қабілеттерін қолдана білуі қажет [3, 47 б.].

Бастауыш білім беру деңгейі баланың жеке тұлға ретінде адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң ынтасы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім мазмұнын меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталып, таным әрекетіндегі жеке қабілеттері мен шеберліктерінің дамуын, функционалдық сауаттылығының қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Мектептің оқушысы нарықтық қатынастар мен ақпараттық қоғамның өзгермелі жағдайларына анағұрлым дұрыс бейімделген, жүйелі білім негіздерін тәжірибелік іс-әрекеттерге ұштастыра білетін, функционалды сауатты, өмірлік қажетті дағдылары мен кең спектрлі құзыреттіліктері қалыптасқан, өзін-өзі дамытуға, өздігінен табысты өмір сүруге, өзіне және қоғамға пайдалы қызмет атқаруға лайықты тұлға болуы тиіс.

Қорыта келе, тәжірибе көрсеткендей, функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді жолдарының бірі – құзыреттілікке бағытталған тапсырма. Сонымен қатар практикалық мазмұндағы есептерді шешу математиканы оқуға қызығушылықты оятуға бағытталған. Мұндай тапсырмалар білім мен дағдыға негізделген және жинақталған білімді практикалық іс-әрекетте қолдана білуді талап етеді. Сабақтар оқушылардың логикалық, алгоритмдік, кеңістіктік ойлауын, зейінін дамытуға бағытталған. Осылайша, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, атап айтқанда, математикалық сауаттылығын дамыту міндеттері білім берудің негізгі деңгейінің білім беру мазмұны мен түрлі салаларда қолданылатын қолданбалы математикалық дағдыларды жетілдіруге бағытталған қосымша курстардың оңтайлы үйлесімі жағдайында жүзеге асырылуы мүмкін. өмірлік жағдайлар. Бағдарламалардың инвариантты және ауыспалы бөліктерінің мазмұны бірін-бірі толықтырады, бұл нәтижені қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ерекшеліктері». Құралдар жинағы. – Астана : Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 40 б.

2 Доспамбетов Ә. Қырық қазына. – Алматы, 1997. – 65–66 б.

3 Хижнякова О. Н. Бастауыш сыныптағы заманауи білім беру технологиялары. – Сарань, 2006. – 140 б.

4 Тихомирова Л. Ф., Басов А. В. Логикалық ойлауын дамыту. – Ярославль: Гринго, 1995. – 125 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ

АЗАМАТ Г.
бастауыш сынып мұғалімі,
Қызылжар жалпы орта білім беру мектебі,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Сын тұрғысынан ойлау – бұл адамның қоршаған орта туралы, түрлі жағдайлар мен мәселелерді талдау, бағалау, қабылдау, ой елегінен өткізу арқылы өз пікірін қалыптастыру қабілеттілігі. Бастауыш сынып оқушылары үшін сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту өте маңызды, өйткені бұл олардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, проблемаларды шешу дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді.

Сын тұрғысынан ойлау бастауыш мектепте оқушылардың ойлау қабілетін дамытудың негізі болып табылады. Бұл дағды балалардың өз бетімен білім алуына, оқығандарына сыни тұрғыдан қарауына, басқа адамдардың пікірін тыңдай отырып өз көзқарастарын қалыптастыруына көмектеседі.

Сын тұрғысынан ойдау дегеніміз өз пікірін жүйелі түрде білдіру, фактілер мен дәлелдерді талдау, мәселені жан-жақты қарастыру, шешім қабылдауға негізделген ойлау процесі. Бастауыш сыныпта сын тұрғысынан ойлауды дамыту маңызды, себебі бұл кезеңде баланың танымдық қабілеттері қалыптасады, логикалық ойлау мен шығармашылық қасиеттер дамиды.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту оқушылардың өз ойын еркін жеткізе білуіне, мәселені шешу жолдарын іздестіруіне, түрлі жағдайларда өз пікірін қорғауына көмектеседі. Оқушылардың сын тұрғысынан ойлауы сабақта тек білім алу ғана емес, сонымен бірге ойлау мен талқылаудың жоғары деңгейіне жетуге мүмкіндік береді

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту оқушының оқу мотивациясын арттырып, оның логикалық тұрғыдан терең ойлауға үйретеді, бір мәселені бірнеше тұрғыдан талқылау мүмкіндігін береді.

Бастауыш сыныптарда сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту үшін келесі әдістер мен тәсілдер тиімді болып табылады:

1 Болжау әдісі. Бұл әдіс оқушылардың алдағы ақпаратты немесе оқиғаларды алдын ала болжауына мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер оқу материалына қызығушылық тудырып, балаларды ойланып, өз ойларын айтуға ынталандырады. Мысалы, мұғалім оқушыларға мәтіннің басын оқып, оның соңын қалай болжайтынын сұрауы мүмкін.

2 Кейіпкердің көзқарасымен ойлау. Әрбір оқушыға белгілі бір кейіпкердің көзімен қарауды сұрау арқылы оқушылар өз пікірін қалыптастырып, бір мәселені немесе оқиғаны әртүрлі көзқарастармен бағалауды үйренеді.

3 Диалогтар мен пікірталастар. Оқушыларды пікірталасқа тарту олардың өз көзқарастарын білдіруіне және өз пікірін дәлелдеуіне мүмкіндік береді. Мұғалім оқушыларға бір мәселе бойынша сұрақтар қойып, олардың түрлі жауаптар мен пікірлерін тыңдайды. Бұл оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытады.

4 Ақыл-ой карталары. Ақыл-ой карталары – бұл оқушылардың оқу материалы бойынша ойларын ұйымдастыру және жүйелеу үшін тиімді құрал. Олар оқу тақырыбын түсіну, тақырыпты тереңінен зерттеу және басты ойларды жинақтауға көмектеседі. Ақыл-ой картасын жасау арқылы оқушылар бір мәселе бойынша өз ойларын жинақтап, оның түрлі қырларын қарастырады.

5 Мәселелер мен шешімдерге талдау жасау. Сабақ барысында оқушыларға нақты мәселе қойылып, оның шешімін табу ұсынылады. Мысалы, қоршаған ортаны қорғау немесе оқушының өз іс-әрекетін талдау сияқты жағдайлар талқыланады. Бұл тәсіл оқушылардың логикалық ойлау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

6 Жұптық және топтық жұмыс. Жұптық немесе топтық жұмыстар арқылы балалар өз ойларын бір-бірімен бөлісіп, өзгелердің пікірлерін тыңдайды, талқылау барысында сын тұрғысынан ойлау қабілеттері дамиды. Топта жұмыс істеу – әртүрлі көзқарастарды тыңдап, пікірталас жасау арқылы шешім қабылдауға көмектеседі.

7 Сұрақтар қою арқылы ойландыру. Оқушыларды ойландыру үшін мұғалім түрлі сұрақтар қоя алады. Мысалы, «Бұл ситуацияда сен қандай әрекет жасар едің?» немесе «Неліктен осылай болуы мүмкін?» деген сияқты сұрақтар оқушыларды мәселеге сыни көзқараспен қарауға үйретеді.

Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда қолданылатын бірнеше әдіс-тәсілдерді атап өтейін.

1 «Болжау» әдісі. Оқушыларға мәтіннің басын ғана оқып, оның жалғасын болжап айтуды сұрау арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамытуға болады. Бұл әдіс балалардың оқиға барысындағы өз ойларын қорытып, нәтижелерді болжауға дағдыландырады.

2 «Міндет пен себеп» әдісі. Оқушыларға белгілі бір оқиғаның немесе әрекеттің себебін түсіндіріп беруді сұрау. Мысалы, оқушыға белгілі бір кейіпкердің іс-әрекетін түсіндіруді және оның себептерін зерттеуді ұсыну.

3 «Кубизм» әдісі. Бұл әдісте оқушыларға тақырыпқа қатысты алты сұрақ ұсынылады: «Не?», «Қалай?», «Қашан?», «Неге?», «Қайда?» және «Не үшін?» Осы сұрақтарды пайдалану арқылы оқушылар тақырыпты толық және әртүрлі жағынан талқылайды.

4 «Сенімді дәлелдер» әдісі. Оқушыларға өз пікірін дәлелдеу үшін нақты деректер мен дәлелдер келтіру тапсырмасы беріледі. Бұл әдіс оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытады.

Мұғалім оқушыларға сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту үшін әртүрлі тапсырмалар мен жағдайлар ұсынуы керек. Оқушылардың өзіндік пікір қалыптастыруы үшін мұғалім оларды сұрақтар қойып, әңгімелерге қатысуға шақыруы тиіс. Сонымен қатар, мұғалім оқушылардың пікірлеріне құрметпен қарап, әртүрлі пікірлердің дұрыс немесе дұрыс еместігін айтуға емес, талқылауға мүмкіндік беруі қажет.

Д. Галперн «Сыни тұрғыдан ойлау психологиясы» атты еңбегінде сыни тұрғыдан ойлауға былайша анықтама береді: ол «бағытталған ойлау, ол тепе-теңдікпен, логикалық және мақсаттылықпен ерекшеленеді, ол осындай танымдық дағдылар мен стратегияларды қолдану арқылы ерекшеленеді, ол адамның ойлау қабілетін арттырады. қажетті нәтиже алу ықтималдығы» [1, б. 12].

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы – білімнің әртүрлі салаларында ақпарат ағынымен жұмыс істей білу, өз ойын анық жеткізе білу, әртүрлі тәжірибені түсіну негізінде өз пікірін дамыту, білім берудің әртүрлі салаларындағы ақпараттар ағынымен жұмыс істей білу сияқты білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді. идеялар мен идеялар, өздігінен білім алуға өз бетімен кірісу, ынтымақтастық және топта жұмыс істеу қабілеті, басқа адамдармен сындарлы қарым-қатынас құру қабілеті.

Қазақтың дара тұлғасы Ж.Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» деген болатын. Қоғам барған сайын күрделене түсуде. Жаңа ғасырға сай өзгеше қабілет, қасиетке ие ұрпақ қалыптасып келеді. Ал осының

барлығы тікелей білім-ғылым саласына байланысты. Сондықтан білім беруді жетілдіру, ақпараттандыру, білім алушылардың танымдық, шығармашылық қабілетін арттыру, оқу дағдысын жетілдіру мәселелері көтерілуде.

Мұғалімнің шығармашылық шеберліктерін шыңдауда педагогикалық оқулардың, семинарлар мен түрлі байқаулардың, шығармашылық есептің, іскерлік пен ізденімпаздықтың берері мол. Шығармашылыққа байланысты танымдық істерді нақты іс - әрекетке ұластыру, озат тәжірибені тиімді пайдалану - әрбір мұғалімнің басты міндеті. Осыған орай кез келген мұғалім өзінің бағыты мен алға қойған мақсатына жету үшін оқытудың жаңа технологияларын дұрыс таңдай білуі қажет [2, б. 32].

Оқу технологиясын тиімді пайдалану да мұғалімнің құзыреттілігін көрсетеді. Жаңа педагогикалық технологияларды күнделікті сабақ үрдісінде пайдалану үшін, әр мұғалім алдында отырған оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіби мақсаты мен шеберлігіне орай таңдап алады.

Білім кеңістігіндегі барлық жаңа технологиялар - оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен танымдық белсенділігін дамытуға, эстетикалық көзқарастарын пайымдауларына, өзін-өзі бағалауына бағытталған. Педагогикалық технология – тәжірибеде іске асырылып, соңында нәтижеге жеткізетін педагогикалық жүйенің жобасы. Яғни, әрбір мұғалім кез келген жаңа технологияны тәжірибеде жүзеге асырып, оның тиімділігіне көз жеткізе отырып жұмыс жасаса, ақырында сапалы білімге қол жеткізеді.

Осы айтылғандарды өзімнің педагогикалық тәжірибеммен сабақтай отырып, ұстаздарға «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясын сабақта пайдалану өте тиімді екенін айтқым келеді. Қалыптасқан дәстүрлі сабақ бойынша оқушы тек қана мұғалім мен оқулыққа ғана тәуелді тыңдаушы ғана еді, енді осы технологияны пайдалану нәтижесінде өз ойын еркін білдіріп, нақты дәлелдей алатын тұлғаға айналғандығын жүргізілген тәжірибеден байқадым.

Сондықтан, сын тұрғысынан ойлау технологиясының элементтерін сабақта пайдалану - оқушының өз бетінше білімді игеруіне, өз ойын еркін жеткізуіне, дүниетанымын кеңейтуге мол мүмкіндік беріп, нәтижесінде оқушының жеке тұлғасын қалыптастыруға жол ашады.

Қызығушылықты ояту – үйрену процесі бұрынғы білетінімен жаңа білімді ұштастырудан тұрады. Үйренуші жаңа ұғымдарды,

түсініктерді өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан сабақта қарастырғалы тұрған мәселе жайлы оқушы не біледі, не айта алатындығын анықтаудан басталады. Осы арқылы ой қозғау мен миға шабуыл арқылы жүзеге асады.

Бұл кезеңнің «Топтау», «Түртіп алу», «Ойлану», «Жұпта талқылау», «Болжау», «Әлемді шарлау» т.б. сол сияқты стратегиялары бар. Бұл кезеңнің тағы бір мақсаты – оқушының белсенділігін арттыру. Жаңа материалдарды оқып-үйрену үшін оқушы белсенділік таныту қажет, сонда ғана мұғалім нәтижеге жетеді. Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Яғни айту, бөлісу, ортаға салу арқылы оның ойы ашылады, тазарады. Осылайша шыңдалған ойлауға бірте-бірте қадам жасала бастайды. Оқушы бұл кезеңде жаңа білім жайлы ақпарат жинап, оны өзінде бұрыннан қалыптасқан білімімен ұштастырады [3, б. 15].

Сын тұрғысынан ойлау - сынау емес, шыңдалған ойлау. Оқушылардың да бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда өз даму деңгейіне сәйкес ойы шыңдалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Білімнің болашақта пайдаға асуы, қажетке жарауын қалыптастырады. Көп ақпаратты талдай, жинақтай отырып, ішінен қажеттісін алуға үйретеді. Сын тұрғысынан ойлау бағдарламасы қызығушылығын ояту, мағынаны тану, ой толғаныс кезеңдерінен түзіледі.

«Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясымен жұмыс жасау кезінде бұл сабақтар баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал ететіндігін атап өтсем, оқушылар - оқудың (сабақтардың) қызықты, ұжымды бірлесіп жұмыс жасауға үйретететіндігін, білімнің тереңдігі әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Бұл жобамен жұмысқа дейінгі және кейінгі кезеңін (аралығын) салыстыру оқушылардың оқуға деген ынта-ықыласының артқандығымен, адами жақсы қасиеттердің қалыптасқандығымен, мұғалімнің шыдамдылық, төзімділік сияқты сапаларымен қатар оқушылардың басқаны қабылдау, түсіну, сыйлауды үйренгендігімен сипатталады.

Бастауыш сынып оқушыларында сын тұрғысынан ойлауды дамыту олардың өз бетінше ойлау қабілетін қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл дағдылар баланың тек білім алу процесінде ғана емес, сондай-ақ өмірде

де үлкен маңызға ие. Сондықтан оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Б. А.Тұрғынбаева «Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе». – Алматы, 2005ж. – 22 б.

2 Мұғалімдерге арналған нұсқаулық., 2016, – 95 б.

3 С. И. Заир – Бек, И. В. Муштавинская. Сабақта сыни тұрғыдан ойлауды дамыту: Мұғалімге арналған нұсқаулық. – М. : Білім, 2004 – 175 ж.

РАЗВИТИЕ ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ С ПОМОЩЬЮ ПОСОБИЯ «ЧИТАЕМ, ЧУВСТВУЕМ, СОЗДАЕМ

АЗИМОВА А. Е.
учитель русского языка и литературы,
СОШИТ имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Павлодара

Современные методы преподавания литературы требуют пересмотра традиционных подходов к работе с текстом. В условиях цифровой эпохи учащиеся осваивают информацию не только через письменное слово, но и через визуальные образы, что делает актуальным поиск новых способов развития читательской грамотности. Особое внимание уделяется осознанному восприятию художественного текста и формированию эмпатии – способности понимать и переживать эмоции литературных персонажей.

«Одним из эффективных способов достижения этой цели является интеграция мультимедийного контента в изучение литературы» [3, с. 23]. Сравнение текста и его анимационной адаптации позволяет учащимся глубже осмыслить произведение, выявить авторские приемы создания художественного образа, а также осознать эмоциональное наполнение сюжета. Такой подход не только повышает интерес к литературе, но и формирует навыки интерпретации, критического мышления и эмоционального интеллекта.

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты использования мультфильмов как средства развития

читательской грамотности и эмпатии на уроках русской литературы. В качестве примера приводится дидактическое пособие «Читаем, чувствуем, создаём», направленное на интеграцию текстового и визуального восприятия произведений. Анализ методики его применения позволяет выявить преимущества комплексного подхода к изучению литературы и предложить эффективные стратегии работы с учащимися.

«Использование мультфильмов на уроках литературы открывает новые возможности для глубокого анализа художественного произведения. Визуальный ряд помогает школьникам лучше понять атмосферу текста, особенности авторского стиля и характер героев» [1, с. 7]. Например, сравнение оригинального литературного описания и его экранной интерпретации позволяет учащимся обнаружить, какие художественные детали сохраняются, а какие изменяются в процессе адаптации. Это способствует развитию навыков критического мышления и анализа.

Кроме того, мультфильмы помогают усилить эмоциональную вовлеченность учеников. Исследования показывают, что визуальные образы активизируют зоны мозга, отвечающие за эмпатию, что делает восприятие сюжета более личным и глубоким. Так, в процессе обсуждения эмоций персонажей учащиеся учатся соотносить их с собственными переживаниями, формируя эмоциональную отзывчивость и способность к рефлексии. Данный метод особенно эффективен при работе с произведениями, затрагивающими нравственные дилеммы и сложные жизненные ситуации.

Не менее важным аспектом является развитие умения анализировать изобразительно-выразительные средства. «Сопоставление литературного текста и его анимационной версии помогает учащимся осознавать художественные приемы, такие как метафора, гипербола, параллелизм» [7, с. 31]. Например, в мультфильмах цветовая гамма, музыкальное сопровождение и мимика героев часто выполняют ту же функцию, что и эпитеты и сравнения в тексте. Такой сравнительный анализ способствует развитию читательской грамотности и осознанию специфики литературного языка.

Практическая реализация этого подхода требует тщательно продуманной системы заданий. В дидактическом пособии «Читаем, чувствуем, создаём» задания структурированы таким образом, чтобы поэтапно вовлекать учащихся в процесс осмысления текста. Включены упражнения на анализ эпизодов, выявление

эмоциональных состояний персонажей, интерпретацию ключевых сцен. Это позволяет не только развивать навыки анализа, но и формировать устойчивые читательские стратегии.

Особого внимания заслуживает система оценивания работы учащихся. В отличие от традиционных проверочных заданий, направленных на запоминание содержания, в данном подходе акцент делается на интерпретации и личном восприятии текста. Критерии оценивания включают способность аргументировать свою точку зрения, выявлять эмоциональные оттенки повествования, анализировать символику и авторские приемы. Такой подход помогает формировать индивидуальный читательский опыт и учит осознанному чтению.

Важно отметить, что использование мультфильмов не подменяет работу с текстом, а дополняет её. Одной из ключевых задач учителя становится организация обсуждения, в ходе которого учащиеся могут высказывать свое мнение, сопоставлять различные трактовки и искать глубинные смыслы произведения. Формат работы может включать групповые обсуждения, дебаты, написание мини-эссе, что способствует активному взаимодействию учеников и углубленному освоению материала.

Таким образом, интеграция мультфильмов в процесс изучения литературы является эффективным методом развития эмпатии и читательской грамотности. Сравнение текста и анимации позволяет школьникам лучше понимать литературные произведения, осознавать их смысловые и эмоциональные глубины, формировать критическое мышление и навыки аргументации. Подобный подход не только делает уроки литературы более увлекательными, но и способствует воспитанию осознанного и чуткого читателя.

Рассмотрим примеры заданий:

«Инструкция: Изучите таблицу и выполните задания

Задание 1

Выберите одно предложение из текста, где, по вашему мнению, герой испытывает сильные эмоции. Нарисуйте рядом смайлик, который, как вам кажется, соответствует этому чувству.

Представьте, что вы оказались в лесу, где свистит Соловей Разбойник.

- Опишите свои чувства: страх, удивление, тревогу?
- Что вы видите, слышите, чувствуете?
- Как вы думаете, почему люди боялись его?

Цель: научиться распознавать и описывать эмоции

Задание 2

Цель: развить способность к сочувствию, представить альтернативные пути решения конфликта.

Представьте, что Илья Муромец и князь решили помиловать и изменить Соловья Разбойника

- Как бы Илья мог убедить Соловья перестать грабить и пугать людей?
- Чем Соловей мог бы заняться вместо разбоя?
- Каким мог бы быть новый финал истории?

Дополнительное творческое задание:

Опираясь на ответы к заданию 3, создайте собственный мультфильм с альтернативным финалом»

Одной из ключевых особенностей пособия «Читаем, чувствуем, создаём» является его практическая направленность. Каждое задание разработано таким образом, чтобы не только проверить знание текста, но и углубить его осмысление, развить

эмпатию и навыки критического анализа. Например, задания на выявление эмоционального состояния персонажей помогают учащимся прочувствовать внутренний мир героев, осознать мотивы их поступков. Такой подход способствует не только лучшему пониманию произведения, но и развитию эмоционального интеллекта школьников.

Другой важный тип заданий – анализ художественных средств выразительности. Учащимся предлагается сопоставить текст с его мультфильмовыми адаптациями, выделить ключевые эпитеты, метафоры, сравнения и определить, как они отражены в визуальном ряде. Например, в мультфильме могут использоваться цветовые символы или особая музыка для передачи эмоций, тогда как в тексте автор добивается аналогичного эффекта за счет словесного описания. Такие задания позволяют глубже понять авторский замысел и осознать особенности художественного языка.

Важное место занимают задания на интерпретацию альтернативных точек зрения. Учащиеся могут рассматривать один и тот же сюжет с позиций разных персонажей, определять, как изменился бы сюжет при другом развитии событий. Этот метод не только развивает творческое мышление, но и учит школьников анализировать ситуацию с разных сторон, что важно для формирования социальной эмпатии и умения аргументированно отстаивать свою точку зрения.

Также пособие содержит задания на составление диалогов и написание мини-сочинений от лица героев. Такие упражнения помогают ученикам глубже прочувствовать характеры персонажей, представить их мысли и переживания. Это формирует умение не только анализировать текст, но и творчески его переосмысливать, что способствует развитию навыков письменной речи и самостоятельного мышления.

Наконец, особое значение имеют задания на сравнение литературных произведений с их мультфильмовыми интерпретациями. Ученики анализируют, какие детали изменились, какие сюжетные линии были усилены или ослаблены, и почему это могло произойти. Этот анализ позволяет лучше понять особенности различных видов искусства и увидеть, как литературное произведение может восприниматься по-разному в зависимости от его адаптации. Такой подход не только делает изучение литературы более интересным, но и развивает у школьников аналитическое мышление и способность к глубокому прочтению текста.

«Развитие эмпатии и осознанного восприятия текста играет важную роль в формировании читательской грамотности и личностного роста учащихся» [4, с. 23]. Использование мультфильмов в сочетании с литературными произведениями позволяет детям глубже проникнуть в сюжет, прочувствовать характеры героев и осмыслить их поступки. Такой подход помогает не только воспринимать художественный текст на эмоциональном уровне, но и анализировать его, связывая с собственным опытом.

Задания, направленные на сравнительный анализ, интерпретацию образов и творческое осмысление текста, развивают критическое мышление и коммуникативные навыки. Формирование осознанного читателя происходит через сочетание аналитической работы с произведениями и личных переживаний, возникающих в процессе изучения.

Таким образом, комплексный подход к изучению литературы, включающий визуальные и творческие элементы, способствует повышению интереса к чтению и более глубокому пониманию смыслов, заложенных в художественном тексте.

ЛИТЕРАТУРА

1 Андреева, И. Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2007. – № 5. – С. 57–65.

2 Бауэр И. Почему я чувствую, что ты чувствуешь: интуитивная коммуникация и секрет зеркальных нейронов / И. Бауэр; пер. с нем. И. Тарасовой. – СПб. : Изд-во Вернера Регена, 2009. – 111 с.

3 Бодалев, А. А. Личность и общение / А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.

4 Бодалев А. А. О разработке проблем эмпатии / А. А. Бодалев, Т. Р. Каштанова // Групповая психотерапия при неврозах и психозах / под ред. Б. Д. Карвасарского, В. А. Мурзенко. – Л. : Изд-во Ленинградского науч.-исслед. психоневролог, ин-та им. В. М. Бехтерева, 1975. – С. 11–19.

5 Борисенко, С. Б. Методы формирования эмпатии учителей: дис. ... канд. психол. наук / С. Б. Борисенко. - Л., 1988. – 283 с.

6 Гаврилова, Т. П. Эмпатия и ее особенности у детей младшего и среднего школьного возраста: дис. ... канд. психол. наук / Т. П. Гаврилова. – М., 1977. – 149 с.

7 Джрназян, Л. Н. Механизмы эмпатии в межличностных отношениях: дис. ... канд. психол. наук / Л. Н. Джрназян. – Тбилиси, 1984. – 162 с.

8 Дорошенко, Т. В. Эмпатия как фактор мотивации в профессиональном становлении личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. В. Дорошенко. – Хабаровск, 2007. – 24 с.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ

АЙДАШЕВА Д. А.
заместитель директора по воспитательной работе,
Иртышская средняя общеобразовательная школа № 4,
Иртышского района, Павлодарской области

В общем педагогическом процессе воспитание играет неотъемлемую роль, поскольку оно является важной частью формирования личности ученика и включает в себя не только передачу знаний, но и развитие моральных, социальных и эмоциональных качеств. Процесс воспитания в педагогике охватывает более широкие аспекты, чем просто обучение: он направлен на всестороннее развитие человека, его нравственность, личностные убеждения, ценности и социальные навыки.

Воспитание в педагогическом процессе имеет чётко поставленные цели и задачи. Это деятельность, направленная на формирование у обучающихся определённых качеств, например, ответственности, дисциплины, уважения к окружающим, развитие воли и самостоятельности. Задачи воспитания могут меняться в зависимости от возраста и потребностей учащихся.

В педагогическом процессе обучение и воспитание не существуют отдельно друг от друга, а являются взаимосвязанными. Обучение способствует передаче знаний и навыков, а воспитание помогает формировать у ученика правильное отношение к этим знаниям и их применению в жизни. Воспитание помогает учащимся не только овладеть учебным материалом, но и понять, как этот материал влияет на их жизнь, моральные и социальные ориентиры.

В рамках педагогического процесса воспитание играет ключевую роль в формировании социальных навыков и нравственных ориентиров у учеников. Воспитание помогает детям развивать чувство ответственности, уважения к окружающим,

добросовестности и честности, что крайне важно для их полноценной интеграции в общество и формирования гармоничной личности.

Воспитание в педагогическом процессе предполагает создание такой образовательной среды, которая способствует развитию личностных качеств учащихся. Это может быть как атмосфера в классе, так и методики, которые направлены не только на развитие интеллекта, но и на формирование эмоциональной и социальной зрелости.

Педагог в процессе воспитания играет важную роль как личность, являющаяся примером для учеников. Дети часто ориентируются на поведение взрослых, особенно учителей, воспринимая их как модели для подражания. Именно поэтому важен личный пример педагога в вопросах воспитания: если учитель проявляет доброжелательность, честность, уважение, это также становится частью воспитательной работы.

Воспитание в педагогическом процессе можно разделить на несколько этапов, каждый из которых зависит от возраста и психологических особенностей учащихся. В младшем возрасте акцент на воспитание направлен на развитие основ общения, уважения, самостоятельности. В подростковом возрасте задачи воспитания включают помощь в формировании личных ценностей, моральных ориентиров, критического мышления. В старших классах – это подготовка к взрослой жизни и осознание личной ответственности за свои действия.

Воспитание нацелено на развитие у школьников правильных морально-нравственных ориентиров, что особенно важно в процессе их формирования как личности. Этот процесс включает в себя понимание и принятие норм общества, а также развитие ценностей, таких как честность, доброта, трудолюбие, справедливость и уважение к правам и свободам других людей.

В процессе воспитания особое внимание уделяется взаимодействию между воспитателем и учениками. Это взаимодействие происходит не только через уроки, но и через различные внеурочные мероприятия, такие как коллективные игры, клубы по интересам, проекты, общественные акции. Это помогает углубить личностное восприятие учебного материала, а также формировать в школьниках уверенность в себе и ответственности перед обществом.

Процесс воспитания является важнейшей частью общего педагогического процесса, направленного на всестороннее развитие

личности. Воспитание помогает не только передавать знания, но и развивать у детей моральные, социальные и эмоциональные качества, которые необходимы для их успешной адаптации в обществе. Взаимодействие между обучением и воспитанием помогает ребенку стать не только знающим, но и ответственным, этичным, самодостаточным членом общества.

Воспитание – процесс целенаправленного формирования личности, это организованное, управляемое и контролируемое взаимодействие воспитателей и воспитанников, направленное на достижение цели воспитания. В учебных пособиях по педагогике прежних лет была распространена формулировка, согласно которой процесс воспитания – это организованное, целенаправленное руководство воспитанием школьников в соответствии с целями, поставленными обществом. Но «взаимодействие» и «руководство» – понятия разные. Первое отражает сложнейшие отношения воспитателей и детей, отводя им активную роль, второе – представляет их пассивным объектом педагогического руководства. В гуманистическом понимании процесс воспитания – это эффективное взаимодействие (сотрудничество) воспитателей и воспитанников, направленное на достижение заданной цели.

Воспитательный процесс имеет ряд особенностей. Прежде всего это процесс целенаправленный. Наибольшую эффективность обеспечивает такая его организация, при которой воспитание превращается в цель, близкую и понятную воспитаннику. Именно единством целей, сотрудничеством при их достижении характеризуется современный воспитательный процесс [1, 56 с.].

Одна из особенностей воспитательного процесса – его непрерывность: это постоянное, систематическое взаимодействие воспитателей и воспитанников. Заблуждаются те из учителей, кто полагает, что одно яркое «мероприятие» способно изменить поведение ученика. Если процесс воспитания идет от случая к случаю, воспитателю приходится заново прокладывать «след» в сознании своего подопечного вместо того, чтобы, углубляя его, вырабатывать устойчивые привычки.

Процесс воспитания – комплексный. Это означает единство его целей, задач, содержания, форм и методов, подчиненное идее целостности формирования личности. В определенное время воспитателям приходится уделять большее внимание тем качествам, которые не соответствуют требуемому уровню. Комплексный характер воспитательного процесса требует соблюдения целого

ряда педагогических требований, тщательной организации взаимодействия между воспитателями и воспитанниками.

Воспитательному процессу присущи значительная вариативность (неоднозначность) и неопределенность результатов. В одних и тех же условиях одними и теми же действиями можно достигнуть различных результатов. Это обусловлено индивидуальными особенностями воспитанников, их социальным опытом, отношением к воспитанию. Уровень профессиональной подготовленности воспитателей, их мастерство, умение сотрудничать с воспитанниками также оказывают большое влияние на его ход и результаты.

Процесс воспитания имеет двусторонний характер, он идет в двух направлениях: от воспитателя к воспитаннику (прямая связь), от воспитанника к воспитателю (обратная). Управление процессом строится главным образом на обратных связях, т.е. на той информации, которая поступает от воспитанников. Чем больше ее в распоряжении воспитателя, тем целесообразнее воспитательное воздействие.

Процесс воспитания противоречив. Его диалектика (развитие) обусловливается противоречиями, которые, как мы знаем, бывают внутренними и внешними, рождают силу, поддерживающую непрерывное течение процесса. Одним из внутренних противоречий, проявляющихся на всех этапах становления личности, является противоречие между возникающими у нее новыми потребностями и возможностями их удовлетворения. Их рассогласование побуждает ученика активно пополнять, расширять опыт, приобретать новые знания и формы поведения, усваивать нормы и правила. Роль воспитания – правильно сориентировать развитие личности, что возможно лишь на основе глубокого знания движущих сил, мотивов, потребностей, жизненных планов и ценностных ориентаций воспитанников.

Внешние противоречия также сильно сказываются на направленности и результатах воспитательного процесса. Весьма неблагоприятно, например, их влияние на отношения между школой и семьей, нередко противодействие со стороны семьи некоторым требованиям педагогов. Расхождение между словом и делом также нередко становится причиной многих затруднений.

Роль воспитателя не в том, чтобы замкнуть на себе все воспитательные влияния и взять руководство процессом в свои руки. Наоборот, его организующая и направляющая сила тем

значительнее, чем больше в ней демократизма, творческой свободы. Воспитатель добивается значительных успехов, если учитывает условия и обстоятельства, в которых протекает воспитательный процесс, внимательно анализирует последствия своих действий, делает правильные выводы.

Структура процесса воспитания. Как же устроен процесс воспитания, какова его внутренняя структура? Критериев, по которым можно это анализировать, много, потому что процесс очень сложный. Чаще всего она выделяется с учетом целей и задач, содержания воспитательного процесса, условий его протекания, взаимодействия воспитателей и воспитанников, применяемых методов, форм воспитательной деятельности, этапов развития процесса во времени [2, 15 с.].

В своем развитии воспитательный процесс проходит определенные этапы. Первый этап – осознание воспитанниками требуемых норм и правил поведения. Без этого формирование заданного типа поведения личности не может быть успешным, и приступать к нему надо без промедления. Типичный подход авторитарной педагогики: чем больше ошибок допускают воспитанники, тем лучше. Своевременная коррекция поведения (часто с применением телесных наказаний) быстро исправит положение и приведет к желаемым результатам.

Принципы воспитания. Принципы воспитательного процесса (принципы воспитания) – это общие исходные положения, в которых выражены основные требования к его содержанию, методам и организации. Они отражают специфику процесса воспитания, ими руководствуются педагоги при решении воспитательных задач.

Сочетание личной и общественной направленности воспитания. Прогрессивные педагоги понимали воспитание как «общественный институт, призванный с нежного возраста готовить людей с помощью наставлений и примера, убеждением и принуждением к практической деятельности и к неуклонному применению в жизни усвоенных правил» (Г. Сент-Джон). В различные времена содержание этого принципа менялось, приобретая то большую общественную, то государственную, то личностную направленность. В отечественной педагогике он также неоднократно изменялся. Но главная его суть – то, что воспитание должно готовить человека к активной общественной и счастливой личной жизни, – сохранилась.

Школа жизни – лучшая школа воспитания. Этот принцип, как один из основополагающих, требует от воспитателей активной

деятельности в двух направлениях: 1) широкого и оперативного ознакомления воспитанников с общественной и трудовой жизнью людей, происходящими в ней переменами; 2) привлечения воспитанников к реальным отношениям, различным видам общественно полезной деятельности.

Чем меньше возраст ребенка, тем больше возможностей для формирования его социальных чувств и стойких привычек поведения; пластичность его нервной системы позволяет достигать высоких результатов при решении всех воспитательных задач. И. П. Павлов указывал, что жизнедеятельность человеческого организма обусловлена влиянием окружающей среды, условиями его существования. Эту «школу жизни» проходят все поколения. В результате у них накапливается опыт поведения, вырабатываются необходимые умения и навыки [3, 169 с.].

Содержание процесса воспитания. Под содержанием воспитания понимают систему знаний, навыков, взглядов и убеждений, качеств и черт личности, устойчивых привычек поведения, которыми должны овладеть воспитанники и которые соответствуют поставленным целями и задачами. Умственное, физическое, трудовое и политехническое, нравственное, эстетическое воспитание в целостном педагогическом процессе дает возможность достичь формирования гармонически развитой личности.

В последние годы взгляды на содержание воспитательного процесса радикально менялись. Нет здесь единства и сегодня: общество, а вместе с ним и школа переживают трудный период. В основе современного содержания воспитания лежат следующие идеи:

1 Реализм целей воспитания. Реальная цель воспитания сегодня – разностороннее развитие человека, опирающееся на его желания, способности и дарования. Средство достижения этой цели – освоение школьником базовых основ культуры. Отсюда центральное понятие содержания воспитания – «базовая культура» личности, культура ее жизненного самоопределения: знаний и отношения к миру, нравственного поведения, человеческих отношений и труда; демократическая и правовая; экономическая и экологическая, художественная и физическая; культура семейных отношений.

2 Совместная деятельность детей и взрослых. Воспитатели старшего поколения помнят времена, когда и задачи, и формы деятельности педагогов и учеников были различными, иногда

прямо противоположными. Первые стояли над детьми, управляя их воспитанием, вторые – выполняли их указания. Такая система не могла обеспечить надежных результатов именно потому, что воспитатели и воспитанники не действовали сообща. Гуманистическая педагогика ориентирует педагогов на совместный поиск вместе с детьми нравственных образцов, отбор лучших образцов духовной культуры, культуры деятельности, выработка на этой основе собственных ценностей, норм и законов поведения, жизни. Не далекие заоблачные идеалы, а реальные ценности жизни должны быть положены в основу содержания воспитания.

3 Самоопределение. Воспитание предполагает формирование человека с твердыми убеждениями, демократическими взглядами и жизненной позицией.

В общем педагогическом процессе имеет место и процесс воспитания. Традиционно он рассматривается отдельно, потому что имеет свои особенности и не сводится ни к процессу обучения, ни к процессу развития. Часть педагогики, изучающая воспитательный процесс, носит название теории воспитания. Если в процессе обучения действуют учитель и ученик, то в воспитательном процессе его участники – воспитатель и воспитанник. В начальной школе это одни и те же лица, участвующие в обоих процессах одновременно.

ЛИТЕРАТУРА

1 Воспитательный процесс: изучение эффективности. Методические рекомендации / Под ред. Е. Н.Степанова. – М. : «Сфера», 2011. – 110 с.

2 Классному руководителю. Учебно-методическое пособие / Под ред. М.И. Рожкова. – М., 2010. – 215 с.

3 Личностный рост ребенка : методика диагностирования. Д. В. Григорьев, И. В. Кулешова, П. В. Степанов. Классный руководитель, № 6, 2003. – 196 с.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ГЕОГРАФИИ

АЙМУХАНОВА А. К.
учитель географии, М. Горьковская средняя общеобразовательная школа, Иртышский район, Павлодарская область

Современное образование, методика обучения, как и вся дидактика, переживает сложный период. Изменились цели общего среднего образования, разрабатываются новые учебные планы, новые подходы к отражению содержания посредством не отдельных обособленных дисциплин, а через интегрированные образовательные область. Создаются новые концепции образования, стандарты, в которых описано не только содержание, но и требования к результатам обучения, основанные направления деятельности. Известно, что качество знаний определяется тем, что умеет с ними делать учащийся.

Трудности возникают и в связи с тем, что в учебных планах школ увеличивается число изучаемых дисциплин, сокращается время на изучение некоторых классических школьных предметов, в том числе и географии. Все эти обстоятельств создают базу для новых теоретических исследований в области методики изучения географии, требуют иных подходов в организации учебного процесса. В методике географии накопилось достаточное количество проблем, которые нуждаются в постановке специальных исследований. Среди них такие, как определение в содержании предмета соотношения фактов и теоретических положений, проблема интеграции разветвленной системы географических знание реализация в содержании предмета страноведческого подхода, обновление методов, средств и форм организации обучения.

Последняя проблема тесно связана с разработкой и внедрением в учебный процесс новых педагогических технологий. Обновление образования подрастающего поколения требует использования нетрадиционных методов и форм организации обучения. Нельзя опираться только на широко распространенные в практике обучения объяснительно-иллюстративные и репродуктивные методы

Современный дидактический принцип личностно - ориентированного обучения требует учета психофизиологических особенностей обучаемых, использование системного, деятельного

подхода, особой работы по организации взаимосвязанной деятельности учителя и учащихся, которая обеспечивает достижение четко спланированных результатов обучения.

В центр внимания работников образования поставлена результативность обучения. Эта проблема активно разрабатывается на основе использования последних достижений психологии, информатики, теории управления познавательной деятельностью.

Однако внедрение технологий обучения не означает, что они заменяют традиционную методику предметам. Технологии применяют не вместо методов обучения, а наряду с ними, так как они являются составной частью методики предмета.

Целью данной работы является изучение новых видов технологии, а именно: что такое технология, каких видов бывают технологии, в чем особенность данных технологии и их использование в обучении географии.

Структура представленной работы обусловлена перечнем исследуемых проблем, определена целью и задачами исследования. Она состоит из введения, две главы, заключения и списка используемых источников.

Под технологией обучения понимают способы повышения эффективности обучения, такое проектирование учебного процесса, который имеет четко заданный результат.

Термин «технология» заимствован из зарубежной методики, где его используют при описании по-разному организованных процессов обучения. Различают два понятия:

- технологией обучения, что означает разработку оптимальных методик обучения;

- технология в обучении.

Под последним определением понимают использование технических средств обучения (компьютерных программ, в том числе новых мультимедийных учебников географии и др.). Однако и в том и в другом случае предполагается, что применение технологий направлено на совершенствование приемов воздействия на учащихся при решении дидактических задач.

С помощью технологий учителя стремятся превратить обучение в своего рода «производственно-технологический процесс с гарантированными результатами» (Кларин М.В.).

Педагогическую технологию определяют как оптимально организованное взаимодействие учителя и учащихся. Специфика технологии в том, что в ней проектируется и реализуется такой

учебный процесс, который гарантирует достижение поставленных целей. При этом деятельность учителя и осуществляемая под его руководством деятельности учащихся организуется так, что все входящие в нее действия представлены в определенной последовательности (через алгоритмы деятельности), а их выполнение предполагает достижение ожидаемых результатов, которые можно заранее проектировать. Иначе говоря, технология стремится детально определить все то, что способствует реализации заданных целей [1, с. 65].

Технологическая цепочка взаимосвязанной деятельности учителя и учащихся выстраивается в соответствии с целями предмета (отдельного курса, темы, урока) и должна гарантировать всем учащимся достижение и усвоение обязательного минимума содержания общего образования по предмету. При этом обязательная часть любой технологии обучения – диагностические процедуры, применение различных измерителей результатов обучения.

Технологии трудно внедряются в учебный процесс, так как педагогическая деятельность – это сплав нормы и творчества, науки и искусства. Процесс обучения – не производственный процесс изготовления по определенной технологии стали, кирпича, мороженого. В технологии обучения много запрограммированного и меньше творческой деятельности учащихся. В ней принята установка на четкое управление учебным процессом с точно заданными целями.

В целом, как нам представляется, технология беднее методики. Ведь любой вид деятельности, поставленный на поток, обезличивает процесс и результаты труда, как учителя, так и учащихся, способствует тиражированию приемов и способов получения знаний. Алгоритмы деятельности далеки от творчества. Поточный метод в учебном процессе может дать на выходе стандартную продукцию, лишенную оригинальности, художественности, неповторимости, что и отличает массовую продукцию от произведения искусства.

Однако как составная часть методики технология имеет полное право на существование. Ведь педагогическая технология – это совокупность методов, приемов, форм организации обучения и учебной деятельности, опирающихся на теорию обучения и обеспечивающих планируемые результаты. Основная цель педагогических технологий – такая организация взаимосвязанной деятельности учителя и учащихся (т. е. методов обучения), которая направлена на обеспечение планируемых результатов.

К главным признакам технологии обучения относят:

- четкую постановку перед учащимися учебных целей и задач, осознание значимости лично для каждого из них изучаемого материала, мотивацию учебной деятельности школьников;

- построение последовательной поэлементной процедуры достижения целей и задач с помощью определенных средств обучения, активных методов и форм организации учебной деятельности школьников;

- обучение по образцам (по учебным тетрадям, практикумам, учебникам);

- выполнение указаний учителя (в форме приемов учебной работы, алгоритмов), организацию самостоятельной работы учащихся, направленную на решение проблемных учебных задач;

- широкое применение различной формы тестовых заданий для проверки результатов обучения.

Классификация новых педагогических технологий. Видов педагогических технологий много, их различают по разным основаниям. В дидактике выделяют три основные группы технологий:

- технология объяснительно-иллюстративного обучения, суть которого в информировании, просвещении учащихся и организации их репродуктивной деятельности с целью выработки как общеучебных (учебно-организационных, учебно-интеллектуальных, учебно-информационных), так и специальных (предметных) умений;

- технология личностно – ориентированного обучения, направленная на выявление и «окультуривание» индивидуального субъектного опыта ребенка путем согласования с результатами общественно-исторического опыта, т. е. перевод обучения на субъективную основу с установкой на саморазвитие личности (Якиманская И. С);

- технология развивающего обучения, в основе которой лежит способ обучения, направленный на включение внутренних механизмов личностного развития школьника [2, с. 34].

Каждая из этих групп включает несколько технологий обучения. Так, группа личностно-ориентированных технологий обучения включает технологию разноуровненного (дифференцированного) обучения, коллективного взаимообучения, технологию полного усвоения знаний, технологию модульного обучения и др. Эти технологии позволяют учитывать индивидуальные особенности

учащихся, совершенствовать приемы взаимодействия учителя и учащихся.

Внедрение в практику работы учителя личностно-ориентированных технологий предполагает, что главный результат обучения заключается в преобразовании индивидуальной картины мира. Особое внимание уделяется к саморазвитию и самовоспитанию учащихся.

Задача учителя при этом заключается в выявлении избирательности ученика к содержанию, виду и форме учебного материала, мотивации его изучения, предпочтений к видам деятельности.

Технология интегрированного обучения. На своих уроках применяю технологию интегрированного обучения. Главной целью интегрированного обучения является формирование более широкого и глубокого миропонимания учащимися, активизация их познавательной деятельности, формирование умений применять полученные знания в жизни, создание благоприятных условий для самореализации ребенка.

Тему для проведения интегрированного урока выбираю такую, чтобы была возможность сближения материала двух или трех дисциплин, чтобы материал одной дисциплины логично увязывался с материалом другой дисциплины. Приведу несколько примеров по проведению интегрированных уроков. В 6 классе тема «Географические координаты» сложна для усвоения детьми, как в географии, так и в математике. В ходе урока решается ряд важнейших задач: закрепляются и углубляются теоретические знания, отрабатываются практические навыки по определению координат точки, дети ищут соответствие линий координатной плоскости и математической основы карты, сходство в способе определения координат и, тем самым, прослеживают взаимосвязь географии и математики. В ходе урока выполняются детьми практические задания игрового характера, словарные диктанты. При проведении интегрированного урока все учащиеся получают качественные оценки по математике и географии. Ученики получают возможность применить знания в нестандартной ситуации и узнают, как эти знания можно применить в жизни.

Аналогичного типа интегрированный урок провожу по теме «Масштаб». Ученики не только закрепляют и углубляют свои знания, но и практически их применяют на уроке. В заданном масштабе девочки делают выкройку фартука, мальчики по чертежу

в заданном масштабе делают разметку на деревянной заготовке для урока технологии.

В 7 классе по темам «Предпосылки и последствия Великих географических открытий» создаются благоприятные возможности для интегрирования географии и истории. Интегрированные уроки носят проблемный характер, что повышает мотивацию учеников, интерес.

Итак, интегрирование в преподавании географии способствует расширению и углублению знаний. Повышает активность, интерес детей к предмету, нацеливает на практическое использование знаний сегодня и в перспективе.

Технология развития критического мышления. Технология развития критического мышления через чтение и письмо (Ч.Темпл, К.Мередит, Д.Стилл, С.Уолтер). Технология формирует точку опоры для мышления человека, предоставляет естественный способ взаимодействия с идеями и информацией. Знания закрепляются, ибо они опираются на опыт учащихся. А результаты достигаются путём свободного, позитивного, активного освоения ими информации, её синтеза и присвоения [3, с. 74].

На уроках географии рационально использовать данную технологию можно при изучении больших, сложных текстов учебника и дополнительной литературы. Технология научит учащихся использовать информацию текста избирательно и критически, что очень важно при возможности использовать сведения, взятые из Интернета.

Структура данной педагогической технологии стройна и логична, так как её этапы соответствуют закономерным этапам когнитивной деятельности личности.

Основа технологии – построение урока по определённому алгоритму – последовательно, в соответствии с тремя фазами: вызов, осмысление и рефлексия.

Первая стадия урока – вызов. Задача: активизировать, заинтересовать учащегося, мотивировать его на дальнейшую работу, создать ассоциации по изучаемому вопросу. Определяются цели чтения или исследования текста.

Вторая стадия урока – осмысление. Непосредственная работа с информацией. Приёмы и методы критического мышления позволяют сохранить активность ученика, сделать чтение или слушание осмысленным для достижения нового понимания.

Третья стадия урока – рефлексия. Информация анализируется, интерпретируется, творчески перерабатывается. Формируются навыки анализа, творческого переосмысления информации.

В профессиональной деятельности учителя всегда есть простор для поиска, педагогического творчества и уже не на уровне традиционной методики, а на следующем – технологическом уровне. Использование новой технологии как составной части методики предмета предполагает получение гарантированного педагогического результата деятельности учителя. А этот результат учащиеся обнаруживают в период оценки качества их подготовки по предмету. Современной школе необходима принципиально новая система обучения, которая в опоре на лучшие традиции учитывала бы индивидуальные особенности учащихся.

Новые образовательные технологии (модульное обучение, технология уровневой дифференциации, метод проектов, дистанционное обучение и др.) – это совокупность определенных форм и методов обучения, обеспечивающих решение учениками в результате самостоятельных действий образовательной задачи.

Вот почему так важно использовать новые технологии в современном обучении, иными словами организацию учебной деятельности школьников с четко заданной целью и планируемыми результатами.

Возможности для технологий обучения на уроках географии весьма широки.

ЛИТЕРАТУРЫ

1 Бабанский Ю. К. (2003). Педагогические технологии и методы обучения. М. : Просвещение. – 250 с.

2 Гусев В. П. (2009). Методы и технологии преподавания в школе. М. – 185 с.

3 Казаков В. И. (2011). География: новые подходы и технологии обучения. М. : Академия. – 196 с.

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ КИНЕЗИОЛОГИЯЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ КӨРУ-ҚОЗҒАЛЫС МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ

АЙТИМОВА Ж. К.
мұғалім-дефектолог, «№ 13 арнайы бала бақшасы» КМҚК, Екібастұз қ.
КОШУМБЕКОВА А. А.
мұғалім-дефектолог, «№ 13 арнайы бала бақшасы» КМҚК, Екібастұз қ.

Соңғы уақытта дене және психикалық жағынан әртүрлі бұзылысы бар балалар саны көбейді. Ерекше білімді қажет ететін балаларда жалпы моторлық дамуының артта қалуы байқалады, бұл ойлау процестерінің тежелуіне, назар аударудың, төзімділіктің, үйлестіру қабілетінің төмендеуіне, сөйлеу қабілетінің дамуында проблемаларға алып келеді. Нәтижесінде оларда жұмысқа қабілеттіліктің төмендігі, жиі шаршауы, психикалық процестердің ерікті деңгейінің төмендігі байқалады. Педагогтер мұндай балаларды сауықтырудың және дамытудың жаңа тиімді нысандарын үнемі іздеуде. Педагогтың міндеті балалардың жеке тұлғалық дағдыларын анықтау, қолдау, тәрбиелеу және дамыту үшін барынша жағдай жасау, сондай-ақ баланың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға және барынша толық іске асыруға ықпал ететін жағдай құру болып табылады.

Балалар айналасындағы әлем туралы ақпаратты қабылдау арқылы алады. Ойлауы, эмоциасы және өз денесін сезінуі элементтердің арасындағы тепе-теңдік маңызды болып табылатын белгілі бір байланысты құрайды. Тек сол жағдайда ғана ақпарат толық көлемде игеріледі, бала интеллектуалды және физикалық дамитын болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларда бұл тепе-теңдік бұзылған және жаңа байланыстарды қалыптастырудың өнімді әдістерінің бірі кинезиологиялық жаттығулар болып табылады [1, 48-б.].

Кинезиология – екі жүз жылдан асқан ғылым. Ол қозғалыстардың көмегімен жарты шар аралық байланыстардың дамуын зерттейді. Бұл байланыстар неғұрлым үйлесімді болса, бала соншалықты зияткерлік және физикалық тұрғыдан жақсы дамиды. Кинезиологиялық жаттығулар - бұл бұлшық ет аралық байланыстарды күшейтетін қозғалыстардың белгілі бір кешені. Бұл жаттығулар іс жүзінде барлық жастағы адамдар үшін, бірақ әсіресе сөйлеу немесе жалпы дамуында артта қалған балалар, гиперактивті балалар, психикасы бұзылған балалар үшін маңызды. Мұндай

қозғалысты жүйелі түрде орындайтын балалар жақсы шоғырланады, анағұрлым білімді, жігерлі болады, олардың сөйлеу және қозғалыс дағдылары жақсарады, олар теріс мінез-құлқын, ашулануын, қозуын және еріктілігін бақылай бастайды.

Кинезеология қазіргі әлемде танымал, өйткені ол үлкен жарты шар қабығының түрлі бөлімдерін ойын жаттығулары арқылы синхрондауға бағытталған, бұл танымдық қабілеттерін баланың өзіне байқамай дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан кинезиологиялық жаттығуларды ең жоғары танымдық белсенділік кезеңінде пайдалану – бұл маңызды және қажетті процесс. Оны бағаламауға болмайды, себебі мотрикаңы дамытуға бағытталған кинезиологиялық жұмыс адамның интеллект пен ой-өрісіне жауап беретін негізгі танымдық процестерді қалыптастыру үшін алғышарттар жасайды.

Қазіргі уақытта оқуда қиындықтары, ағзадағы әртүрлі бұзылулары, бейімделу кезінде, ойлау қабілетінің бұзылуымен, психика сапасының өзгеруімен байқалатын қиындықтары бар балалар көбейіп келеді. Бұл жағдай біздің алдымызға мектепке дейінгі білім беру мекемелері жағдайында балалардың денсаулығының алдын алу мен нығайтудың тиімді формалары мен тәсілдерін іздеу міндетін қояды [2, 25-б.].

Мұндай жұмыстың нысандары кинезиологиялық жаттығулар кешені болуы мүмкін. Әрбір адамның дамуының негізі қозғалыс белсенділігі болып табылады. Ірі моторика - денені кеңістікте тұрақтандыруды және орнын ауыстыруды қамтамасыз ететін қозғалыс дамуының бөлігі.

Ұсақ моторика – бұл адамның үш жүйке, бұлшық ет, сүйек жүйелерінің үйлесімді іс-қимылы нәтижесінде қол жақшалары мен саусақтарымен ұсақ және дәл қимылдарды орындау қабілеті.

Ұсақ мотрикаңы дамыту жөніндегі жұмысты ерте жастан бастау қажет. Балалар қолының ұсақ моторикасын дамыту үдерісі айтарлықтай ұзақ. Қолды жаттығуды кез келген қолайлы жағдайда серуендеуде және үйде жүргенде жүргізу қажет. Жаттығуларды құммен, сумен, түрлі табиғи материалдармен, түймелермен жүргізу, пластилинмен, қағазбен жұмыс істеу өте пайдалы.

Осындай жаттығулардың әртүрлі түрлері бар:

- Созу
- Тыныс алу жаттығулары
- Дене жаттығулары
- Көз қозғалтқыш жаттығулар

- Ұсақ мотериканы дамытуға арналған жаттығулар
- Құлақ массажы
- Релаксация жаттығулары

Әрбір түр өз рөлін атқарады және организмге ерекше әсер етеді. Созылулар гипотонус пен гипертонустың қалыпқа келуіне ықпал етеді. Тыныс алу жаттығулары еріктілік пен өзін-өзі бақылауды дамытуға жауап береді, сондай-ақ организмнің ырғағын жақсартуға ықпал етеді. Дене жаттығулары бұлшықет қысылуының, бақыланбайтын қозғалыстарын алып тастауға бағытталған және ми жұмысының байланыстардың дамуына ықпал етеді. Көз қозғалтқыш жаттығулары көздің және тілдің қозғалысын үйлестіруді дамытуға қызмет етеді, жарты шарлық байланыстарды қалыптастыру есебінен қабылдауды кеңейту және көру өрісін жақсарту үшін жағдай жасайды. Ұсақ мотериканы дамытуға арналған жаттығулар қолдың ұсақ бұлшық еттерін қалыптастыруға жауап береді және сөйлеу орталықтарының жетілуіне ықпал етеді. Құлаққа арналған массаж ойлау қызметін реттейді, ол назар аударуды дамытуға, жұмыс қабілеттілігін арттыруға қызмет етеді. Демалу жаттығулары кернеуді жеңілдетуге бағытталған және босаңсуға қызмет етеді.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде кинезиологиялық жаттығулар әртүрлі қызмет түрлерінде пайдаланылады. Осылайша, тілді дамыту бойынша ұйымдастырылған қызметте ұсақ бұлшық еттердің моторикасын және саусақтардыңептілігін арттыруға бағытталған әртүрлі саусақ ойындары белсенді қолданылады. Бейнелеу қызметі кезінде балаларға екінші қолмен немесе екі қолмен айналы бейнеде сурет салу, көзді жабық етіп сурет салу, контурды бір, содан кейін екінші бағытта әрбір қолмен кезекпен сызу ұсынылады.

Танымдық қабілеттерін дамыту сабақтарында балаларға заттардың айнадағы бейнесі бар папкалар ұсынылады. Оларға кезекпен әрбір бөлшекті бір қолмен, содан кейін екінші қолмен, содан кейін екі қолмен қоршау ұсынылады. Бұл қозғалыстардың өлеңмен немесе музыкамен сүйемелденуі дұрыс. Дене шынықтыру сабақтарында балалар аяқ-қол, бас және көз арасындағы үйлесімділікке бағытталған жаттығуларды орындайды. Бұл көбінесе ассиметриялық қозғалыстар; көзді жауып орындалатын қозғалыстар; сондай-ақ аяқпен немесе қолмен, содан кейін бір мезгілде аяқпен де, қолмен де кезекпен орындалатын қозғалыстар.

Бұл гимнастика бірқатар міндеттерді шешеді:

- ұсақ және ірі мотериканы жақсартады;

- шаршауды төмендетеді;
- жадының және ойлау қызметінің дамуын ынталандырады;
- шаршауды азайтады;
- өнімді жұмыс қабілеттілігін арттырады;
- жазу мен оқу процесіне жағымды әсер етеді;
- көпшілік алдында сөйлеген кезде өзіне деген сенімділікті тәрбиелейді.

Кинезиологиялық жаттығуларды пайдалану мынадай бағыттар бойынша жүргізіледі:

- үйлестірілген қозғалыстарды қалыптастыруға бағытталған жаттығулар;
- кеністікті бағдарлауды қалыптастыруға бағытталған жаттығулар;
- көру-моторлық үйлестіруді қалыптастыруға бағытталған жаттығулар.

Ми үшін гимнастиканы 4-5 жаста, яғни орта мектепке дейінгі жаста орындауды бастау қажет. Ересек жаста жаттығулар күрделене түседі және мектепке дайындықтың ажырамас бөлігіне айналады. Ерекше білімді қажет ететін балалар үшін аптасына бірнеше рет тыныш жағдайда жаттығулар кешенін орындауды көздеу қажет. Бұл сабақтардың жеке болғаны дұрыс, өйткені орындау дәлдігі маңызды. Үйде де ата-аналармен айналысуға болады. Жаттығулар қарапайым жаттығулардан күрделіге қарай құрылады. Жаттығуларды орындау кезінде музыка дыбысталып, мейірімді атмосфера болуы тиіс [3, 60-б.].

Кинезиологиялық жаттығуларды күн сайын, бірақ мәжбүрлеусіз орындаған дұрыс. Оны көшеде, үйде, балабақшада орындауға болады. Тапсырмалар біртіндеп күрделене түсуде. Бұл баланың жеке ерекшеліктеріне байланысты болады. Міндетті түрде жаттығулардың орындалу сапасын қадағалап отыру керек. Азырақ, бірақ сапалы жасаған дұрыс. Балалардың қызығушылығын сақтау үшін жаттығуларды біріктіріп, орнын ауыстыруға болады. Бір жаттығуға 5–6 сапалы тапсырманы енгізу жеткілікті. Әрбір тапсырманы 6–8 рет қайталау қажет.

Тапсырмаларды күрделендіру үшін әртүрлі тәсілдер қолданылады:

- қарқынның жеделдеуі;
- тыныс алу қозғалыс жаттығуларына қосу;
- көру-сөйлеу бақылауын болдырмау (аздап тістелген тілмен, көзді жауып жаттығуларды орындау);

- тіл немесе көз қимылдарының қол қимылдарына қосылу.

Кешендерді құрастыру және кинезиологиялық жаттығуларды жүргізу кезінде бірқатар талаптарды сақтау қажет:

- кинезиологиялық жаттығулар күн сайын жүргізіледі;

- жаттығуларды өткізу ұзақтығы психофизикалық даму ерекшеліктері бар баланың жасы мен мүмкіндіктеріне байланысты, бірақ күніне жиынтық 20 минуттан аспауы тиіс;

- әрбір жаттығу 1–2 минуттан 2 қайталауды қоса алғанда 4 минут ішінде орындалады;

- жасалған кешенде кинезиологиялық жаттығуларды орындау кезегін өзгертуге жол беріледі;

- жаттығулардың күрделенуі психофизикалық ерекшеліктері бар балалардың оларды меңгеруіне қарай біртіндеп жүреді.

Сонымен, ерекше білімді қажет ететін балалар үшін кинезиологиялық жаттығулардың мәні зор. Мұндай жаттығулар баланың эмоционалдық жай-күйін жақсартуға, оны стресске төзімді және қарым-қатынас жасауға, ойын процесінде, содан кейін оқу қызметінде өзінің шығармашылық қабілеттерін көрсетуге үйретеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Сазонов В. Ф., Кириллова Л. П., Мосунов О. П. «Стресске қарсы кинезиологиялық гимнастика» : Оқу-әдістемелік құрал / РГПУ. – Рязань, 2012. // Сазонов В. Ф., Кириллова Л. П., Мосунов О. П. – 48 б.

2 Сиротюк А. Л. «Мектепке дейінгі балалар интеллектін дамытуды түзету». – М. : Сфера, 2001. // Сиротюк А. Л. – 25 б.

3 Сиротюк А. Л. «Мектепке дейінгі балалардың психомоторлық дамуына арналған жаттығулар»: Практикалық құрал. - М. : АРКТИ, 2014. // Сиротюк А. Л. – 60 б.

ТЕХНОЛОГИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОЦЕНИВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛАХ

АКПАРОВА Г. Е.
магистрант, ППУ имени Ә.Марғұлан, г. Павлодар
КОРОГОД Н. П.
доцент, кандидат биологических наук,
Павлодарского педагогического университета имени Ә. Марғұлан,
г. Павлодар.

Современная образовательная система стремится к инклюзивности, обеспечивая доступ к качественному образованию детям с особыми образовательными потребностями (ООП). Это требует применения различных подходов и технологий, которые учитывают индивидуальные особенности учащихся и их потребности в обучении. Одним из ключевых аспектов инклюзивного образования является дифференцированное оценивание, которое направлено на оценку достижения учащимися образовательных целей с учетом их особенностей. В данной статье рассматриваются технологии дифференцированного оценивания для детей с ООП, а также их роль в современной школьной практике [1–2].

Дифференцированное оценивание – это процесс, при котором учитываются индивидуальные особенности учащихся при оценке их учебных достижений. В отличие от традиционных методов, которые предполагают одинаковые требования ко всем ученикам, дифференцированное оценивание предусматривает разнообразие форм, методов и критериев оценивания, соответствующих возможностям и потребностям каждого ребенка [3].

Особое внимание уделяется детям с ООП, чьи способности и способы восприятия учебного материала могут существенно отличаться от среднестатистических. Для таких учеников дифференцированное оценивание становится важным инструментом, позволяющим не только объективно оценить их достижения, но и мотивировать к дальнейшему обучению, учитывая их уникальные возможности и потребности [4].

Основными принципами дифференцированного оценивания являются:

● *Индивидуализация.* Оценивание должно быть ориентировано на индивидуальные особенности каждого учащегося. Это означает,

что для ребенка с ООП могут быть предложены альтернативные задания, различные формы представления информации и способы её усвоения.

● *Гибкость.* Методы и формы оценивания должны быть гибкими, позволяя учащимся с различными типами образовательных потребностей продемонстрировать свои достижения в том формате, который наиболее им доступен. Это может быть вербальная оценка, использование технических средств или дополнительных материалов.

● *Соответствие образовательным целям.* Оценивание должно быть ориентировано на достижение образовательных целей, которые могут быть адаптированы для детей с ООП. Это требует тщательной подготовки индивидуальных образовательных маршрутов и целей для каждого учащегося.

● *Прозрачность и понятность критериев.* Критерии оценивания должны быть четкими и понятными для всех участников образовательного процесса, включая учеников с ООП и их родителей. Это позволяет снизить уровень стресса и тревожности, связанных с оцениванием, и способствует лучшему восприятию оценок.

● *Непрерывность и поддержка.* Оценивание должно быть частью непрерывного процесса обучения, что включает регулярную обратную связь и корректировку учебного процесса с учетом достижений и потребностей учащегося [5].

Для эффективного применения дифференцированного оценивания в образовательной практике важно использовать различные методы и технологии. К числу таких методов можно отнести:

- *Адаптация заданий.* Задания, которые даются учащимся с ООП, могут быть адаптированы в зависимости от их потребностей. Это может включать изменение сложности задания, использование визуальных материалов, предоставление дополнительного времени на выполнение задания и т.д.

- *Использование альтернативных форм представления знаний.* Для детей с ООП важно учитывать их способности к восприятию информации. Например, ученикам с нарушениями слуха можно предложить задания в виде текстов или графиков, а ученикам с нарушениями зрения — использовать тактильные материалы или аудиоинформацию.

- *Поручение роли помощников и наставников.* Важно создать систему поддержки для учащихся с ООП, включая помощь сверстников, ассистентов или педагогов. Это способствует более успешному включению таких детей в учебный процесс и повышению их учебных достижений [6].

- *Использование цифровых технологий.* В современном образовательном процессе активно используются различные цифровые технологии, которые помогают обеспечить доступность образования для детей с ООП. Например, специализированные программы для детей с нарушениями слуха или зрения, а также платформы для дистанционного обучения, которые позволяют организовать учебный процесс с учетом индивидуальных особенностей учащихся.

- *Формативное оценивание.* В отличие от традиционного суммативного оценивания, которое проводится в конце учебного периода, формативное оценивание направлено на постоянное отслеживание успехов учащегося и корректировку его учебной деятельности. Для детей с ООП такой подход позволяет своевременно выявить проблемы в обучении и предложить дополнительные меры поддержки.

- *Проектная деятельность и самостоятельная работа.* Оценивание в форме проектов или самостоятельных работ позволяет детям с ООП проявить свои способности в том формате, который им более комфортен. Это может включать создание презентаций, видеороликов, исследовательских работ или творческих проектов.

- *Портфолио учащегося.* Портфолио позволяет отслеживать динамику успехов учащегося, собирая информацию о его достижениях в течение учебного года. Это помогает учитывать прогресс ребенка, его усилия и достижения, а не только результаты итогового оценивания [7].

Учитель играет ключевую роль в организации дифференцированного оценивания. Он должен не только владеть методами и технологиями, но и иметь чуткость к потребностям каждого ученика. Важно, чтобы педагог:

- Знал особенности каждого ребенка и его индивидуальные потребности.
- Осуществлял регулярную обратную связь с учениками и их родителями.
- Применял разнообразные формы и методы оценки, адаптированные к особенностям учащихся.

● Сотрудничал с другими специалистами (психологами, логопедами, дефектологами) для создания индивидуальных образовательных маршрутов [8].

Проблемы и вызовы дифференцированного оценивания

Несмотря на очевидные преимущества, внедрение дифференцированного оценивания в систему образования сталкивается с рядом проблем и вызовов:

● Отсутствие подготовленных кадров. Многие учителя не имеют достаточной подготовки для работы с детьми с ООП, что затрудняет внедрение эффективных технологий оценивания.

● Нехватка ресурсов. Применение дифференцированного оценивания требует дополнительных ресурсов, таких как специализированные программы, технические средства, а также время для разработки индивидуальных образовательных планов.

● Нехватка поддержки на уровне управления. Для эффективного внедрения дифференцированного оценивания необходима поддержка со стороны образовательных учреждений, что зачастую бывает недостаточно [9].

Дифференцированное оценивание – это важный инструмент для создания инклюзивной образовательной среды. Для детей с особыми образовательными потребностями это оценивание является не только способом измерить их знания, но и способом поддержать их развитие и мотивацию. Применение технологий и методов, ориентированных на индивидуальные потребности учеников, способствует не только справедливой оценке, но и созданию условий для их полноценного участия в образовательном процессе.

Зарубежный опыт показывает, что использование технологий дифференцированного оценивания для детей с особыми образовательными потребностями является не только эффективным инструментом для создания инклюзивного образовательного пространства, но и необходимым условием для обеспечения справедливости в процессе обучения. Адаптированные подходы, такие как индивидуализированные образовательные программы, использование альтернативных форм оценки и современных технологий, помогают детям с СОП демонстрировать свои достижения и преодолевать трудности, с которыми они сталкиваются в традиционном учебном процессе.

В США система образования для детей с особыми образовательными потребностями активно использует *индивидуализированные образовательные программы (IEP)* и

технологии дифференцированного оценивания, адаптированные под нужды каждого ученика. В Великобритании одним из основных подходов к дифференцированному оцениванию является использование *формативного оценивания и адаптированных методик*, ориентированных на особенности учащихся с СОП. Канада также известна своими успешными инициативами в области инклюзивного образования, где технологии дифференцированного оценивания играют ключевую роль. В Германии система образования для детей с СОП включает комплексный подход к дифференцированному оцениванию, основанный на *индивидуальных планах обучения (IBP)* и тесном сотрудничестве между учителями, родителями и специалистами.

Технологии дифференцированного оценивания играют важную роль в обеспечении инклюзивного образования для детей с особыми образовательными потребностями. Они позволяют учитывать индивидуальные особенности учащихся и создают условия для их успешного обучения и личностного роста. Однако для эффективного применения этих технологий необходима подготовка педагогов, наличие соответствующих ресурсов и поддержка со стороны образовательных учреждений. Важно продолжать исследование и развитие методов дифференцированного оценивания, чтобы сделать процесс обучения более доступным и справедливым для всех детей, независимо от их образовательных потребностей [10].

ЛИТЕРАТУРА

1 Мельниченко Л. В. Дифференцированное оценивание в инклюзивном образовании / Л. В. Мельниченко. – Москва : Просвещение, 2018.

2 Воронкова Е. В. Психологическое сопровождение детей с ООП / Е. В. Воронкова. – Санкт-Петербург : Речь, 2017.

3 Кравцова Н. И. Инклюзивное образование в России: проблемы и перспективы / Н. И. Кравцова. — Екатеринбург: Урал-Пресс, 2019.

4 Богоявленская Д. М. Особенности обучения детей с нарушениями развития / Д. М. Богоявленская. – Минск : Редакция педагогики, 2020.

5 Соколова И. П. Инклюзивное образование: теория и практика / И. П. Соколова. – Казань: Казанский университет, 2016.

6 Кукушкин И. В. Инклюзия и дифференцированное оценивание / И. В. Кукушкин. – Новосибирск: Сибирское образование, 2021.

7 Соловьёва Н. В. Технологии поддержки детей с ООП в школе / Н. В. Соловьёва. – Москва : Академия, 2015.

8 Беляева И. В. Дифференцированное обучение и оценивание / И. В. Беляева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2022.

9 Островская Т. В. Проблемы инклюзивного образования в России / Т. В. Островская. – Москва : Московский педагогический университет, 2020.

10 Лебедева О. А. Формы и методы дифференцированного оценивания в современной школе / О. А. Лебедева. – Томск : Томский университет, 2018.

АКТЕРЛІК ШЕБЕРЛІК АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ РӨЛІ

АҚАНОВА А. Н.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Актерлік шеберлік балалардың шығармашылық қабілеттерін және эмоциялық интеллекциясын дамытуға арналған тиімді құрал болып табылады. Ойын, импровизация және өзін-өзі көрсету арқылы балалар өз эмоцияларын түсініп, оларды басқаруды үйренеді, қиялын және өзіне деген сенімділігін дамытады. Бұл үдерісте педагогикалық қолдау маңызды рөл атқарады, өйткені ол әр баланың шығармашылығын және даралығын ашуға ықпал ететін қауіпсіз және қолдаушы орта қалыптастырады. Сабақтар барысында балалар басқа адамдармен қарым-қатынас жасауды, топпен жұмыс істеуді және өзге пікірлерді құрметтеуді меңгереді. Нәтижесінде, актерлік шеберлік балалардың жан-жақты тұлғалық дамуына ықпал етіп қана қоймай, оларды айналасындағы әлеммен сәтті қарым-қатынас құруға дайындайды.

Актерлік шеберлік шығармашылық пен білім беру қызметінің бір түрі ретінде тек сахналық дағдыларды дамытып қана қоймай, балалардың шығармашылық әлеуетін ашуға маңызды құрал ретінде қызмет етеді.

Актерлік шеберлік – балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін бірегей құрал, ол ойын, өзін-өзі көрсету және әлеуметтік қарым-қатынас элементтерін үйлестіреді. Бұл өнер түрі балаларды

тек рөлдерді орындауға үйретіп қана қоймай, сонымен қатар олардың өз эмоцияларын түсінуіне, өзін-өзі көрсету мүмкіндігін зерттеуіне және айналасындағылармен жаңа қарым-қатынас құру тәсілін табуына ықпал етеді [1, б. 352]. Актерлік шеберлік арқылы балалардың қиялы, өзіне деген сенімі және импровизация жасау қабілеті дамиды, бұл олардың тұлғалық қалыптасуы үшін маңызды.

Балалардың актерлік шеберлік арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту үдерісі қауіпсіз және қолдаушы ортаны құрудан басталады. Бұл жерде педагог тек мұғалім рөлін атқарып қоймай, баланың өзін еркін сезініп, қателесуден қорықпай, жаңаны сынап көруіне көмектесетін тәлімгер ретінде әрекет етеді. Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін балалар өздерінің даралығын көрсетуге және сезімдерін білдіруге мүмкіндік алуы керек, ал бұл айыпталудан қорықпайтын ортада ғана мүмкін болады [2, б. 224]. Сол себепті актерлік шеберлік сабақтарында педагогтар әр бала өзіне команда мүшесі ретінде сезініп, мұғалім мен қатарластарынан қолдау көретін сенім мен құрмет атмосферасын қалыптастыруға ерекше назар аударады.

Шығармашылық қабілеттерді актерлік шеберлік арқылы дамытуда дауыспен және денемен жұмыс істеудің де маңызы зор. Жаттығулар мен көріністер қою барысында балалар өз денесін сезініп, қозғалыстарын басқаруға, эмоцияларын тек сөздермен ғана емес, сонымен қатар қимыл, мимика арқылы да жеткізуге үйренеді. Дауыспен жұмыс істеу балаларға интонацияны, сөйлеу ырғағын игеруге, өз ойлары мен сезімдерін дұрыс жеткізуге мүмкіндік береді. Мұндай кешенді даму балаға дене мен жан арасындағы үйлесімді сезініп, өзіне деген сенімділік пен өз мүмкіндіктеріне деген сенімді арттыруға көмектеседі [3, б. 320]. Актерлік шеберлік, сондай-ақ, балаларда қарым-қатынас дағдыларын және әлеуметтік құзыреттілікті дамытуға ықпал етеді. Сабақ барысында балалар басқа қатысушылармен өзара әрекеттеседі, бұл олардың тыңдау, түсіну, құрмет көрсету және өзгелердің пікірін ескеруді үйренуге мүмкіндік береді. Рөлдерді орындау барысында олар жиі жұппен немесе топпен жұмыс істеуге, ымыраға келуге, рөлдерді бөлісуге және бір-бірін қолдауға мәжбүр болады. Бұл балаларға командада жұмыс істеу, ұжымдағы маңыздылығын түсіну және әртүрлі адамдармен тіл табысуды үйренуге көмектеседі.

Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үдерісінде импровизацияның да орны ерекше, ол актерлік шеберліктің маңызды бөлігі саналады. Импровизация аясында бала өз ойлары

мен сезімдерін тез жеткізіп, шешімдер қабылдауға мәжбүр болады. Импровизация балаларды икемді болуға, ерекше шешімдерді табуға, өзгермелі жағдайларға бейімделуге үйретеді. Мұндай дағдылар креативті ойлауды дамытуға ғана ықпал етпей, сондай-ақ балаларға өмірде әртүрлі жағдайларға тез бейімделуді үйренуге мүмкіндік береді. Осылайша, актерлік шеберлік балаларға тек шығармашылық қабілеттерін дамытумен ғана шектелмей, өздерін тұлға ретінде байытуға мүмкіндік береді. Олар өзіне деген сенімді, жаңа білімдер мен мүмкіндіктерге ашық болуды, өз ойлары мен сезімдерін білдіруді үйреніп, айналасындағыларды жақсырақ түсіне бастайды. Мұндай кешенді даму үдерісі балаларға айналасындағы әлеммен қарым-қатынасқа дайын, үйлесімді тұлға болуға көмектеседі [4, б. 440]. Нәтижесінде, актерлік шеберлік балаларға жай ғана уақыт өткізу әдісі емес, ішкі әлеуетін ашуға және өмірлік қажетті дағдыларды қалыптастыруға арналған шынайы құралға айналады.

Бұл үдерістегі негізгі рөлді жеке таланттарды ашу, өзіне деген сенімділікті нығайту және эмоционалды интеллектті жақсарту үшін жағдай жасайтын педагогикалық-психологиялық қолдау атқарады. Дәл осы педагогикалық-психологиялық қолдау балаға ұжымның бір бөлшегі екенін сезініп, өз ойын жеткізуді үйренуге және тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық-психологиялық қолдау саласында маңызды идеяларды Д.Б. Эльконин де дамытты, ол бала тұлғасының дамуының негізі ретінде ойын мен шығармашылықтың рөліне назар аударды [7, б. 304]. Оның пікірінше, шығармашылық іс-әрекет, әсіресе, ойын баланың дамуының маңызды кезеңі болып табылады. Ойын мен актерлік шеберлік элементтері арқылы балалар креативті ойлауды дамытып қана қоймай, сонымен қатар өз сезімдерін түсініп, оларды жағдайға сай білдіруге үйренеді. Д. Б. Эльконин мұғалімнің баланың шығармашылық ашылуы үшін ыңғайлы орта құру қажеттігін атап өтті. Театрлық үйірмелерде мұндай әдістерге бейресми қарым-қатынас, ойындық тапсырмалар, қиял мен сенімділікті дамытуға арналған қыздыру жаттығулары жатады. Бұл үдерісте педагогтың рөлі баланың өзін-өзі көрсетуіне қолдау көрсету, мотивация беру және оны мадақтау болып табылады.

А. В. Запорожецтің балалардың қабылдауы мен эмоцияларының дамуы саласындағы зерттеулері де актерлік шеберліктегі психологиялық-педагогикалық қолдау туралы түсінікке үлкен үлес қосады [8, б. 312]. Запорожец сенсорлық және эмоциялық

қабылдаудың маңыздылығын атап өтіп, оның дамуын зерттеген. Актерлік өнерде сенсорлық қабылдау – бұл сахналық шеберліктің негізі, өйткені ол балаға рөлді «сезінуге» және қоршаған кеңістікті түсінуге көмектеседі. Мұнда педагогтың міндеті – бала рөлдің эмоциялық мазмұнына еніп, өз сезімдерін дамытуы үшін қолайлы жағдай жасау.

Педагогикалық қолдау медитациялар, зейінділікке арналған жаттығулар, қоршаған адамдардың сезімдерін бақылау әдістерін қамтуы мүмкін. Бұл дағдылар балаға креативті ойлауды дамытып қана қоймай, сонымен қатар өзгелердің эмоционалдық жағдайларын қабылдап, оларға жауап беруге мүмкіндік береді, бұл актерлік қызметте аса маңызды.

Актерлік шеберлікте балалар бір-бірімен өзара әрекеттесуді үйренеді, бұл қарым-қатынас, эмпатия және құрмет дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Педагогикалық қолдау балаға ұжымда өзін жайлы сезінуге, топтағы рөлінің маңыздылығын түсінуге және сахнадағы серіктесімен жұмыс істеуді үйренуге көмектеседі. Тәжірибелі ұстаздың басшылығындағы театрлық педагогика балаларға өзін біртұтас құрылымның бөлшегі ретінде сезінуге көмектеседі, бұл жауапкершілік, тәртіп және ынтымақтастық қабілеттерін дамытады. Сондай-ақ, актерлік шеберлік секілді шығармашылық қызметтің баланың үйлесімді дамуына ықпал ететініне және өзін сенімді әрі толыққанды сезінуіне мүмкіндік беретініне сенімді болды. Оуэн педагогты тек нұсқаушы ғана емес, сонымен қатар баланың өзін-өзі дамыту жолындағы серіктесі, досы ретінде көрді.

Кесте 1 – Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы педагогикалық-психологиялық сүйемелдеу әдістері

Педагогикалық сүйемелдеу әдісі	Әдістің мақсаты	Әдістің сипаттамасы	Күтілетін нәтижелер	Әдісті зерттеген ғалымдар
Ойындық тапсырмалар және театрлық жаттығулар	Шығармашылық ойлау мен қиялды дамыту	Импровизация, рөлдік ойындар және этюдтер арқылы балалардың қиялын және шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік жасалады.	Шығармашылық ойлау қабілеті артып, қабылдау икемділігі мен импровизация жасау дағдысы қалыптасады	Д. Б. Эльконин, Л. С. Выготский

Эмоционалдық жаттығулар	Эмоционалдық интеллектті дамыту	Бұл әдіс эмоцияларды білдіру, адамдарды бақылау және сезімталдықты қабылдауға арналған жаттығуларды қамтиды.	Эмоцияларды түсіну қабілеті, өзін-өзі реттеу және эмпатия дағдылары дамиды	А. В. Запорожец, В. А. Петровский
Ұжымдық жұмыс	Әлеуметтік бейімделу және өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту	Мұғалім балалардың жұп немесе топ ішінде өзара әрекеттесіп, ортақ сахналар мен ойындық этюдтер құруларына жағдай жасайды. Осы арқылы ынтымақтастық пен рөлдерді бөлісуге көңіл бөлінеді.	Коммуникациялық қабілет, бірлік сезімі және топпен жұмыс жасау қабілеті артады	В. А. Петровский
Рефлексия және өзін-өзі көрсету	Сенімділікті және өзін-өзі бағалауды арттыру	Орындауларды талдау және өз эмоциялары мен сахналық әрекеттерін талқылау жүзеге асырылады. Мұғалім баланың жинақтаған тәжірибесін түсініп, оң бағалауды қалыптастыруына көмектеседі.	Өзіне деген сенімділік артып, өзін-өзі талдау қабілеті және саналы түрде өзін көрсету дағдылары дамиды	Л. С. Выготский, Р. Оуэн
Медитация және зейін техникалары	Стресске төзімділік және зейінді шоғырландыру	Орындау алдындағы қобалжуды төмендету үшін зейін шоғырландыру, тыныс алу жаттығулары және босаңсу әдістері қолданылады.	Қобалжу деңгейі азайып, зейін шоғырландыру және психологиялық икемділік қабілеттері артады	А. В. Запорожец

Осылайша, актерлік шеберліктегі педагогикалық-психологиялық қолдау балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда шешуші рөл атқарады. Педагог тек сахна өнеріне үйретіп қана қоймай, баланың ішкі ресурстарын ашуға, ұялшақтықты жеңуге, эмоцияларын білдіруді және басқалармен қарым-қатынас жасауды үйретуге көмектеседі. Педагогтың жұмысы – баланың өзін жайлы сезінетін, оның шығармашылық дамуына ықпал ететін ойындық және тренингтік әдістерді пайдалану арқылы қауіпсіз және қолдаушы орта құруды қамтиды.

Театрлық педагогика – бұл балаларға тек сахналық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар креативтілік, эмоциялық жетілу және өзіне деген сенімділік сияқты жеке қасиеттерді дамытуға мүмкіндік беретін оқыту мен эмоциялық қолдаудың бірегей үйлесімі. Осы тұрғыда педагогикалық-психологиялық қолдау оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналып, баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына терең ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бурменская, Г. В., Карабанова, О. А. Психологические основы развития эмоциональной сферы детей / Г. В. Бурменская, О. А. Карабанова. – М. : МПСИ, 2004. – 320 с.

2 Выготский, Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Искусство, 1965. – 543 с.

3 Запорожец, А. В. Развитие психики ребенка / А. В. Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – 312 с.

4 Славская, А. Г. Актерское мастерство в педагогике и психологии / А. Г. Славская. – М. : Академия, 2010. – 224 с.

5 Шаров, К. К. Актерская педагогика: обучение через театр / К. К. Шаров. – СПб. : КАРО, 2012. – 352 с.

6 Эльконин, Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.

7 Gardner, H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences / H. Gardner. – New York : Basic Books, 1983. – 440 p.

8 Goleman, D. Emotional Intelligence : Why It Can Matter More Than IQ / D. Goleman. — New York : Bantam Books, 1995. – 352 p.

EVALUATION AND ASSESTMENT OF EXPERIMENTAL SKILLS: ARE WE DOING IT RIGHT?

ALTYNBEK Z. D.
Student of Master's degree, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana
ZHAKUPOV N. R.
Physics teacher, Quantum TECH school, Astana
AMANGELDIKYZY B.
Student, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty

The development of experimental skills in secondary school students is crucial for their understanding of scientific concepts and

preparation for future scientific careers. In Kazakhstan, educational reforms aimed at improving the quality of teaching and learning have highlighted the importance of practical skills alongside theoretical knowledge. Experimental skills are essential not only for grasping core scientific principles but also for cultivating critical thinking and problem-solving abilities in students. As the global demand for STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) professionals rises, the need for effective teaching strategies that enhance students' experimental competencies becomes more urgent [2, p. 34].

Despite significant educational reforms in Kazakhstan, challenges remain in the effective teaching and assessment of experimental skills. A variety of factors, such as inadequate laboratory resources, outdated teaching methods, and insufficient teacher training, continue to hinder the development of these skills [3, p. 22]. Furthermore, while the curriculum has been updated to emphasize practical learning, the gap between the intended goals of these reforms and their practical implementation in classrooms remains substantial [4, p. 58]. Research on how to effectively assess and improve students' experimental skills is still limited, and more attention needs to be paid to adapting teaching methods to the specific needs and contexts of Kazakhstani secondary schools [5, p. 50].

Studies have indicated that the lack of resources, such as modern laboratory equipment, and the heavy focus on theoretical rather than practical knowledge, restrict the opportunities for students to engage with hands-on scientific learning [6, p. 15]. Moreover, while some schools in Kazakhstan are beginning to adopt digital tools and innovative teaching practices, these methods have not yet reached a widespread level of implementation, especially in rural areas [7, p. 72]. Furthermore, teachers' professional development in teaching experimental skills remains insufficient, which contributes to uneven educational outcomes across different schools [8, p. 40].

Methods. Evaluating experimental skills in science education requires a structured methodology to assess students' abilities in designing, conducting, and analyzing experiments. This study examines the evaluation methods used in three distinct educational systems—Kazakhstan, Estonia, and the Cambridge International General Certificate of Secondary Education (IGCSE). The analysis is based on curriculum documents, national assessment policies, and secondary research sources [9, p. 33].

A comparative methodology was employed to analyze the similarities and differences in how experimental skills are assessed. The study considered the following key evaluation criteria:

- Practical Examination Format: The presence of formal laboratory exams, coursework, or alternative assessment methods.
- Assessment Criteria: The grading rubrics and weight assigned to experimental components.
- Integration in Curriculum: The emphasis on experimental work within classroom instruction and national assessments.

Comparison of Science Syllabuses: Kazakhstan, Estonia, and Cambridge Kazakhstan's science curriculum follows the standards established by the Ministry of Education and Science. The curriculum emphasizes theoretical understanding, with practical work primarily conducted as teacher-led activities rather than independent student investigations. While laboratory experiments are integrated into the syllabus, they are often used as demonstrations rather than assessment tools [10, p. 60]. Summative assessments primarily focus on theoretical knowledge, with limited weight assigned to practical evaluations.

In contrast, Estonia's science education framework follows an inquiry-based approach that encourages students to engage in independent scientific investigations. Practical skills are assessed through both structured laboratory tasks and open-ended research projects. Students are required to formulate hypotheses, conduct experiments, and analyze data, which is reflected in both classroom-based and national assessments .

The Cambridge IGCSE science curriculum incorporates a structured practical component that provides multiple assessment pathways. Students may be evaluated through a practical test, an alternative-to-practical written exam, or coursework-based practical assessments .

Results and Discussion A comparative analysis revealed significant differences in experimental skills assessment across the three systems. Kazakhstan's science curriculum remains heavily theoretical, with limited hands-on evaluation. Estonia integrates student-led investigations and rigorous assessment frameworks, while Cambridge provides a balanced approach with structured practical assessments .

Table 1 – Comparison of Experimental Skills Assessment in Kazakhstan, Estonia, and Cambridge

Criteria	Kazakhstan	Estonia	Cambridge
Practical Examination Format	Limited formal practical exams; mostly teacher-led classroom experiments.	Includes structured lab assessments and independent projects.	Multiple assessment pathways: practical test, alternative-to-practical, or coursework.
Assessment Criteria	Focus on theoretical knowledge with limited hands-on evaluation.	Inquiry-based assessment; students assessed on hypothesis formulation, data collection, and analysis.	Structured grading on planning, execution, and interpretation of experiments.
Integration in Curriculum	Experiments are integrated but often demonstrative rather than investigative.	Strong emphasis on student-led research and hands-on activities.	Emphasized; practical skills are tested separately from theoretical knowledge.
Student Autonomy	Low; students follow prescribed procedures rather than designing experiments.	High; students conduct independent investigations and research projects.	Moderate to high; students follow structured guidelines but are encouraged to analyze and interpret results independently.
Weight in Final Grade	Minimal weight; practical work is mostly formative, not summative.	Significant weight; practical work contributes to final grades.	High; practical work is a major component of final grades.

The table compares the assessment of experimental skills in Kazakhstan, Estonia, and Cambridge. It highlights that Kazakhstan places minimal emphasis on practical assessments, primarily using teacher-led demonstrations with limited student autonomy. In contrast, Estonia adopts an inquiry-based model with structured lab assessments and independent student research, integrating practical work significantly into final grades. Cambridge offers multiple assessment pathways, balancing structured grading with student autonomy in experiment design and data interpretation. Overall, Estonia and Cambridge provide stronger frameworks for developing experimental competencies compared to Kazakhstan, which requires further curriculum reforms to enhance hands-on learning.

The analysis of experimental skills assessment in Kazakhstan, Estonia, and Cambridge shows significant differences in practical education. Kazakhstan relies heavily on theoretical instruction with minimal hands-on assessments, limiting students' ability to develop

scientific thinking and problem-solving skills. In contrast, Estonia and Cambridge prioritize inquiry-based learning, structured practical assessments, and independent research, ensuring stronger experimental competencies. Estonia's approach contributes to its high international rankings, while Cambridge's flexible model accommodates different learning environments. To enhance Kazakhstan's science education and bridge this gap, key reforms are needed.

Recommendations. Kazakhstan should increase the weight of experimental skills in assessments to at least 30% to emphasize hands-on learning and encourage schools to invest in laboratory resources. Implementing inquiry-based learning will help students transition from passive observers to active participants, fostering critical thinking and scientific exploration. Standardized rubrics should be introduced to ensure consistent and objective evaluation of practical work, covering aspects like experimental design, data analysis, and scientific communication.

Student autonomy in experiments should be enhanced by allowing them to design research questions, conduct experiments, and interpret findings independently, better preparing them for higher education and research careers. Expanding teacher professional development programs is essential to equip educators with modern laboratory techniques and student-centered teaching methods, following Estonia's successful investment in teacher training. Aligning Kazakhstan's national science standards with international frameworks like PISA, TIMSS, and Cambridge IGCSE will ensure a globally competitive curriculum, integrating interdisciplinary projects and real-world problem-solving into assessments.

Implementing these reforms will strengthen Kazakhstan's science education system, improve student performance in international assessments, and cultivate a generation of innovative, critically thinking scientists prepared for global challenges.

REFERENCES

1 Abdrahmanova, A. A., & Suleimenova, G. K. (2019). Influence of updated educational content on the development of experimental skills in students. Journal of Educational Development, 3(65), 45–52.

2 Suleimenova, G. K., & Tleubaeva, A. M. (2020). Challenges in organizing practical lessons in natural science education in Kazakhstan. Pedagogy and Psychology of Education, 2(12), 34–40.

3 Jumabayeva, A. K., & Suleimenova, G. K. (2018). The role of teachers in the development of experimental skills in schoolchildren. Scientific Journal of Education Issues, 1(15), 22–28.

4 Tleubaeva, A. M., & Suleimenova, G. K. (2019). Impact of laboratory equipment on the level of experimental skills in students. Journal of Educational Research, 4(66), 58–64.

5 Abrahmanova, A. A., & Tleubaeva, A. M. (2021). The integration of ICT in teaching experimental skills: Prospects and challenges. Pedagogy and Psychology of Education, 3(13), 50–56.

6 Suleimenova, G. K., & Jumabayeva, A. K. (2017). Cultural and social factors influencing the teaching of experimental skills in secondary education. Journal of Educational Problems, 2(14), 15–21.

7 Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. (2021). National curriculum for science education. Nur-Sultan.

8 Cambridge Assessment International Education. (2022). Cambridge IGCSE sciences syllabus (2023–2025). Cambridge University Press.

9 Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). PISA 2018 results (Volume I) : What students know and can do. OECD Publishing.

10 Ministry of Education and Research of Estonia. (2020). Estonian national curriculum for upper secondary schools. Tallinn.

МУЗЫКА ПӘНІНІҢ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ ЖӘНЕ ӘДІСТЕРІ

АМАНЖОЛОВ Ж. Ш.
вокал сыныбының мұғалімі , ҚМКК «Ертіс балалар өнер мектебі»
Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Оқу-тәрбие жұмысында ұлттық мектептің негізгі ерекшеліктері оқушыларды өз халқының ғасырлар бойы қол жеткізген табыстарына ұмтылуға тәрбиелеу, ұрпақты ата-баба салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен қайтадан табыстыру. Музыка өнері әрбір оқушының әсемдік әлеміне үйірсек болып қана қоймай, оны қорғауға және рухани мәдени деңгейін көтеруге жағдай жасайды. Сол себепті әрбір қоғам мүшесін өнерпаздыққа тарту қоғамның объективті қажеттілігі және заңдылығы болуы керек. Білім беру саласында оқушылардың эстетикалық, этикалық және адамгершілік нормаларын меңгерту міндетін жүзеге асыруда музыка пәнінің

орны ерекше. Музыка тәрбиесі жастарды өнер құндылықтарын жасауға қатыстыра отырып, олардың бойында белгілі адамгершілік-эстетикалық мәдениетті, көркемдік талғамды, шығармашылық қабілетті дамытады.

Тәрбиедегі басты мақсат: қоғам мүшелерін әлеуметтендіру болатын, яғни өнер адамның тек қана рухани өмірінің құрамдас бөлігі болып қоймай, әлеуметтендірудің аса пәрменді құралы болып табылады. Ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып келген халықтық қазынаны, оның таңдаулы үлгілерін жеткіншек ұрпақты тәрбиелеу құралына айналдыру, нақтырақ айтқанда, олардың көркемдік, музыкалық, эстетикалық талғамы мен мәдени деңгейін жоғарылату – басты міндет. Ұлттық өнерге оқушыларды жастайынан баулу олардың адамгершілік, эстетикалық қасиеттерін дұрыс қалыптасуына, мәдени дәстүрге деген сыйластық сезімін дамытуға әсерін тигізіп, оқу-тәрбие үрдісінің сапасын арттырады. Оқушылардың әсемдікті түсіне білу қабілеттерін арттырады. Ұлы Абай өмір шындығын дәл бейнелеу жөнінде поэзия мен музыканың рөлін былайша суреттеді: әсемдік сыры, биік мұратталғандары, көркем шарттары, шығармадағы дарындылық пен шеберлік ән мен күйді орындаудағы дәстурлер, т. б. мәселелерді көтере келіп, эстетикалық сезімдердің дамытудың нақты жолдарын қарастырды. Абайдың түсінігінше, баланы жастайынан көркемдікке баулуды үлкендер неғұрлым ертерек ойластыруы қажет, өйткені бесіктегі нәрестенің өзі ананың әлдиі, құлағына жеткен ән-күйдің әуезді үні арқылы сұлулық пен көркемдіктен хабардар болып жатады [1, 35 б.].

Осы орайда бесік жыры оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастырудың алғашқы сатысы болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қиял-қабілеттерінің эстетикалық сезімін, талғамы мен көзқарасының мәдениетін, ой-өрісін кеңейтіп, айнала-қоғам және өзін қоршаған орта өміріндегі әсемдік пен сұлулықты сезініп, бойына сіңіре білуге тәрбиелеуде музыка жанрлары орасан зор рол атқарады. Қазіргі заман талаптарына сай жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда балалар фольклоры жанрын пайдалану басты мәселелердің бірі. Оны қалыптастыру - өте күрделі де ұзақ үрдіс, яғни оқушылардың бойына бірден қалыптаса қоймайды деген сөз. Сондықтан да ол сәбидің дүние есігін алғаш күндерінен басталуы тиіс. Осы тұрғыда балалардың эстетикалық мәдениетін дамытуда қазақ фольклор жанрын пайдаланудың маңызы зор, солардың бірі – балаларға арналған әндер, бесік жырлары. Ұлы

Абай: Туғанда дүние есігін ашады өлең, Өлеңмен жер қойнына кірер денең, Өмірдегі қызығың бәрі өлеңмен, Ойлансаңшы, бос қақпай елең-селең, – деп, адам өміріндегі өлеңнің алар орнын терең топшылаған. Академик М. Әуезов адамзат мәдениетінің алтын қорына дүние жүзі халықтарының қосқан үлесін сөз ете келе: «Гректер атақты храмдардың, египеттіктер пирамидалардың, қытайлықтар фарфор бұйымдары мен мәрмәрдан жасалған адам мүсіндерінің, итальяндықтар әсем әуенді музыка шығармаларының, француздар сурет өнерін үлгі етсе, көшпелі қазақ елі аса-бай өлең-жыр мұрасын қалдырды…» деп жазса, Швейцарияның кемеңгер педагогы И. Г.Песталоцци: «Бала тәрбиесі – оның дүниеге келген күннен басталуы керек. Баланың дүниені түсінуі жаңұядан басталып, мектепте одан ары қарай жалғастырылуы шарт»,- деген қағиданы ұсынды. «… Қазақ баласының шыр етіп жерге түскенінен ер жеткенге дейінгі бар ғұмыры өлеңге толы, оның алғашқы естітіні ана әлдиімен айтылатын бесік жырының әуені»,- деп өзінің «Қазақ халық әдебиеті» атты еңбегінде Х. Досмұхамбетов балаларға арналған ән-жырдың бала өміріндегі тәрбиелік ықпалының зор екендігі туралы атап көрсетеді. Қазақ балалар әндерінің қай-қайсысын алмасақ та өнегелі өсиет пен ізгілікті мейірбандыққа, татулық пен бірлікке, адамгершілікке, байсалды мінез-құлыққа, салихалы ақылдыққа насихаттап отырады.

Адам баласы тарихында ауыз әдебиетінің алтын ұрығы – жыр-өлеңнің бірінші бастамасы – «Бесік жыры» десек, бұнда қазақ қауымының балаға деген ең ізгі сүйіспеншілігі, тілегі, халықтың шешендігі мен арманы бейнеленген. Өз елінің дінін, рухани мәдениетін білген адам, біртіндеп әлемдік мәдениетті үйренеді. Ендеше, бұл қасиет бала тербеткен ананың әлдиімен, әженің ертегісімен, отбасында айтылып отырылатын мақал-мәтел, жұмбақ, аңыз-әңгімелерімен бала бойына дарытылып, сол арқылы ата-бабаларымыздан қалған асыл мұраға деген қызығушылық танытып, сүйіспеншілікке тәрбиелейді [2, 28 б.].

Демек, аталған жұмыс баланың шыр етіп дүниеге келген кезінен бастап, жас ерекшелігіне байланысты біртіндеп күрделеніп отырылуы керек. Сондықтан жастарға эстетикалық тәрбие беру ісінің мазмұнды, деректі, ұғынықты келуі әрбір ән мен күйдің көкейге қонымды, әсерлі болуын қажет етеді. Оқушы күнделікті өмірде музыкамен етене араласады. Мұны салыстырмалы түрде алғанда үш жүйеге бөлуге болады:

1) музыка сабағында ұжымдық тапсырмаларды орындауы (бірігіп күй тыңдауы және музыкалық шығармаларды талдауы);

2) өз бетінше қатысуы;

3) музыканы кездейсоқ тыңдауы. Ғұлама ғалым Әбу Насыр әл-Фараби «Музыкалық идея оны жүзеге асыратындай әрекет ету қабілетінсіз іске аспайды, музыканы көп тыңдау, жаттығу түрлерін бір-бірімен салыстыру, әуенді талдау, әрбір тонның дыбыстық әсерін мұқият есептей білу арқылы музыкалық қабілетті дамытуға болатындығын айта келіп, тәрбиелеу барысында тәжірибе жинақтаудың рөлі зор екенін атап көрсетеді» т.б. өзгерісін бақылап, сезінуге үйренеді. Оқушы эстетикалық сезім мен эмоциялық көңіл күй арқылы қоршаған ортаны әсерлене сезінеді. Оқушы өз жауабын жолдастарының жауаптары мен салыстыра отырып, пікірінің дұрыстығына немесе жаңсақтығына көз жеткізеді. Сол арқылы оның музыка жөніндегі ойы мен талғамы қалыптасады. Музыкалық шығарманы талдау әңгімелесу әдісі арқылы жүргізіледі. Көркемдеу құралын, көркем бейнелердің жасалу жолдарын сабақтың тақырыбы ретінде алынған белгілі бір мәселе төңірегінде талдау оқушы танымын кеңейтіп, сөздік қорының молаюына жол ашады. Талдау үшін музыкалық құбылыстарға тән ұғымдардың қалай аталатынын білу қажеттігі туындайтындықтан, бұларды түсіндіріп отыруды мұғалім басты мақсат етіп қояды. Бұл ретте оқушылардың музыкалық сөздік дәптерінің болғаны жөн. Себебі, оқушы бұл ұғымдарды күнделікті өмірде аса көп пайдалана бермейтіндіктен, тез ұмытуы мүмкін. Сөздік дәптер арқылы әр сабақ сайын оқушының сөздік қоры молайып, талдау мүмкіндігі кеңейе түседі. Талдау, үйретудің алғашқы сатысында музыкалық екі шығарманы салыстыру оқушыға өз ойын жеткізу жеңілдігін тудырады. Мысалы, ән және күй жанрдың ортақ белгілері (нық, жігерлі, екпінді) талдау мен қатар, тиісті айырмашылығы (бірі жеңілдеу, екіншісі ауырлау болса бірі жоғары, екіншісі төмен регистрде орындалуы) арқылы тыңдаушылардың белгілі бір тобына арналатындығы анықталады. Оқушы осының бәрін әсерлене тыңдай отырып, талқылауға белсене қатысады. Мектеп оқушыларына аспаптық музыканы талдау біртіндеп күрделене береді. Мектеп бағдарламасының осылайша құрылуы оқушылардың көркемдік талғамын музыкалық қабылдауына жол ашуымен бірге, олардың өзіндік пікірін айта алатындай деңгейге жеткізеді. Музыкалық шығармада адам сезіне әсер етудің қайнар көзі музыкалық тақырып болып табылады. Тақырып шығарманың мазмұнын түсінуде басты

рөл атқаратындықтан, оның басталып, аяқталуын анықтай алу дағдысын әдетке айналдырған жөн. Мұндай дағдының болмауы шығарманы түсінбегендігі десе де болады. Сондықтан шығарманы тыңдап, талдауда оқушы музыкалық тақырыпқа барынша зейін қоя мән беріп, сол арқылы көңіл күйдің (жігерлі, сергек, сабырлы, ойлы, қайғылы) өзгерістерін бақылауға үйреніп шығарма болмысынан саналы түрде түсіну сатысына қарай ауысады. О. Апраксина: «Музыканы оқушылармен бірге талдау, дұрыс бағытта болуы шарт» - дейді. Талдау барысында музыка тілінің элементтерін түсіндірумен шектелмей, ол элементтердің көркем шығармадағы рөлін анықтауға күш салған жөн. Әрине, оның рөлін әр оқушы өзінің түсінігіне, тәжірибесіне сүйеніп анықтайды. Мұғалім оқушыға шығарманың мазмұнын композитордың ойымен барынша жақындата түсіндіруді басты мақсат етіп қоюы қажет. Тыңдауды неден бастау керек? Бұл – музыка тыңдауға үйретудің күрделі де маңызды мәселесінің бірі. Жалпы қабылдау процесі жөнінде О.Апраксина: «…кез келген қабылдау күрделі үрдіс, оған түрлі сезім мүшелері қатысады, нәтижесінде күрделі шартты рефлекторлық байланыстар жиынтығы түзіледі». «Музыкалық қабылдау – оның мәні шындықтың көркем бейнесін музыкалық шығармадан есті алу және оның мазмұнын көркемдік бірлік ретінде сезіне отырып бастан кешіре білу қабілеті» - деп атап көрсетті. Музыкалық шығарманы талдап, тыңдаудың екінші жағы – музыканы ойнап көрсету. Мұғалім шығарманы өзі орындайды немесе үнтаспадан тыңдатады [2, 45 б.].

Бастауыш сыныптарда музыкалық шығарманы мұғалім өзі орындап көрсеткені тиімді. Бұл сыныптарда өтілетін музыкалық шығармалардың көлемі шағын болғанымен, орындау үлкен шеберлікті қажет етеді. Бір шығарманы әртүрлі аспапта ойнап көрсету, мәнерлі орындау. Ойнатуға мұғалімнің мүмкіндігі жетпеген жағдайда музыкалық шығарма үнтаспадан тыңдатылады. Оны қалай түсінуге болады? Күрделі шығармадан үзінді орындаған симфониялық оркестрдің құрамындағы сан қырлы аспаптардың бояуын ешқандай да орындау ауыстыра алмайды. Оратория, кантата, опера, симфониядан алынған үзінділерді үнтаспадан тыңдатқанда ғана сабақ мақсатына жетеді. Қай жағдайда да, орындаушы – шығарма мазмұнын жеткізуші. Шығарманы тыңдап болғаннан кейін оның мазмұнын түсінуге бағытталған сұрақтар жүйесін сабақтан бұрын жан-жақты ойластырып алу қажет. Бұл мәселеде мұғалім белгілі бір материалды талдау арқылы оқушыларға нені меңгертетінін өзі анықтап алады. Қойылытын сұрақтар жүйесін

дайындауда тағы бір ескеретін мәселе, сабақ өтілетін сыныптың жалпы музыкалық жабдықталу деңгейі. Осы екеуін ескере отырып, нақты сұрақтар жүйесі дайындалады. Олар анық, қысқа, нақты, дұрыс жауапқа бағыттау арқылы оларды жалпы нәрседен ең бастысын қорытындылай білуге үйретеді. Тәжірибелік көркем бейнелеу іс-әрекеттері барысында : - оқушылардың көркемдік білім негіздерін игеру және олардың бейнелі ойлау қабілеттерін дамыту; - балалардың көркемдік образдар жасау және шығармашылық іс- әрекеттерінде әдеби шығармалардан, фольклордан әсерлі сюжеттерді немесе тарихи оқиғаларды көрсете, ұлттық музыканы естірте отырып, туған жер тарихымен, халық өмірімен, тұрмыс-салтымен мәдени дәстүрлерімен байланысты тақырыптарды мейлінше оңтайлы пайдалану. Өнерді эстетикалық мәнде қабылдау саласында: - оқушылардың өнерді эстетикалық қабылдауын жүйелі қалыптастыру, шығарма мазмұнын талдай және бағалай білу дағдыларын дамыту; - шындық объектілері мен өнер туындыларының мазмұнын салыстырмалы талдай білуге баулу; - оқушылардың туған халқының өнердегі көркемдік дәстүрлерін танып білуіне ықпал етеді. Музыка сабағында нақты мақсат қойылу арқылы оқушының сезімін (эмоция) ояту. Оқушылардың сабақ үстіндегі эмоциялық өзіндік іс-әрекеттері бағыттаушы және реттеуші рөл атқарады. Сезімді (эмоция) ояту үшін қабылдауда белсенділік мақсаты қойылады. Бұл мақсат: а) музыкалық шығарманың мазмұнын оқушылармен бірге талдау; ә) музыка-дидактикалы ойындар ұйымдастыру; б) тиімді әдісті таңдап ала білу; в) оқушылардың жас ерекшеліктері мен музыкалық даму ерекшелігін ескере отырып, музыкалық шығарма таңдау арқылы жүзеге асырылады. Екінші міндет – музыканы саналы түсінуге баулу. Саналы түсіну үшін белгілі бір деңгейде музыкалық білім болуы керек. Сондықтан, бұл міндетті жүзеге асыру үшін, нота сауатын меңгерту мақсаты қойылады. Нота сауаты: а) музыканың көркемдік құралдарын (екпін, саз, ырғақ, әуен, тембр, гармония, өлшем т.б.) музыкалық шығарма мазмұнын жасаудағы ерекшеліктерін түсіндіру; ә) әнді нотамен орындау; б) түрлі көрнекіліктер пайдалану; в) ырғақтық қимылдар жасау (нота биіктігін көрсету, қолды ырғақпен шапалақтап ұру) арқылы меңгертіледі. Үшінші міндет – музыкалық шығарманы өз шама шарқынша орындауға үйрету барысында орындаушылық дағдыларды меңгеру. Орындаушылық дағдыларды меңгеру арқылы көркемдік білім беру мақсаты қойылады. Бұл мақсат: а) вокальды хор дағдыларын; ә) аспаптарда орындау дағдысын; б) ырғақтық би

дағдыларын; в) шығарманы тыңдап, тыңдай алу жағдысын меңгеру арқылы жүзеге асады. Жоғарыда көрсетілген үш міндеттерді жүзеге асыру арқылы оқушының көркемдік талғамы қалыптасады, әр түрлі жанрдағы музыканы талдай отырып, оның сапасын ажырата білуге үйренеді. Бүгінгі таңда музыка мамандарының алдында тұрған маңызды мәселелердің бірі – осы ата-бабаларымыздай музыканың құдіретін терең түсініп, оны өзінің рухани азығы етіп адам өмірін нұрландыруға ат салысатын музыкалық білім азамат тәрбиелеу. Баланы музыка тыңдауға, тыңдай отырып оны саналы түрде қабылдауға баулу – музыкалық тәрбие беру жұмысындағы күрделі міндеттердің бірі. Өйткені, оқушының музыкалық мәдениеттілігін қалыпастырудың алғашқы шарты болып есептеледі. Әр сабақты жоспарлау барысында, сондай-ақ ән үйрену, музыка тыңдау, түрлі вокалдық әдістерді меңгеру кезінде оқушылардың жас ерекшеліктеріне көп назар аударылуы керек.

Музыкалық тәрбиенің негізін ақын-жыршы, сал-сері, күйшілер жүргізген. Олардың өнері мен өмірі өнерлі жастар үшін өзіндік мектепте айналған. Ауызекі түрде беріліп келген өнер дәстүрлі ұрпақтан ұрпаққа өзгеріссіз ауысып, көркемдік тәрбиенің арқауы ретінде қабылдаған. Өнерпаз тұлғалардың ел алдында өнер көрсетуі белгілі эстетикалық талғам қалыптастырып, балалардың музыкаға деген қызығушылығын оятып отырған. Кеңес дәуірінен бастау алатын музыкалық білім беру жұмысы күні бүгінге дейін айтарлықтай жетістіктерге жетті. Мектепте музыкалық тәрбие беру ісі мынадай екі салада дамып келеді: 1) жалпы білім беретін мектептердегі музыка сабағы; 2) мектептен тыс жүргізілетін музыкалық тәрбие беру орындары (музыка мектептері, мәдениет сарайларындағы немесе мектеп жанындағы музыкалық студиялар, үйірмелер). Музыка сабақтарының негізгі мақсаттары төмендегідей арнада анықталады: 1) оқушыларға әндер үйретіп, оларды дұрыс айта білуге үйрету; 2) музыка әуенін өзінше таңдап, тыңдай білуге үйрету; 3) ноталық жазудың бастапқы қағидаларын үйретіп, нотамен ән айтуға баулу; 4) белгілі бір музыкалық аспапты меңгеруге жаттықтыру. Музыкалық тәрбие жеке бастың сезімдік мәдениетінің, адами қасиетінің, интеллектісінің қалыптасуына қызмет етеді. Балаларға музыканы оқытудың тағы да атап өтерлік тиімді жақтары баланың көркемдік әлемге деген ынтасын ояту, қызықтыру, оқушыда тұрақты бір рухани талғам қалыптастыру, әуен-сазынан көркем бейне таба білу сияқты ірі де қажетті мақсаттардан көрінеді [3, 35 б.].

Осы жерде, халықтың мәдени дәстүрлері – адамдарды оқыту мен тәрбиелеу саласындағы тарихи түрде қалыптасқан тәжірибесі ретінде адамгершілігі жоғары ұрпақты қалыптастыруға бағытталғанын айта кету орынды деп ойлаймын. Ойымызды қорытындылайтын болсақ, оқушыларға көркем-эстетикалық тәрбие беру халықтың мәдени дәстүрлеріне негізделуі тиіс. Ол дәстүрлердің тәрбиелік мүмкіндігі зор, ұлттық және әлемдік мәдениет жүйесіне бейімделуге қабілетті, «ұлттықтан жалпы адамзаттыққа» деген диалектикалық мәнді түсінуге бағдарланған этномәдениет субъектісін қалыптастыру үрдісіне барынша ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Давыдова Н. Музыкалық тәрбиенің негіздері / Н. Давыдова// Мектепке дейінгі тәрбие. – 1994. – № 6. – 89 б.

2 Куприна Н. Қазіргі баланың музыкалық және дыбыстық сферасының экологиясы / Н. Куприна. – Академия. – 2007. – 448 б.

3 Радынова О. Музыка жетекшісі мен тәрбиешінің қызметтері, – 1994. – № 11. – 52 б.

ДИАГНОСТИКА СФОРМИРОВАННОСТИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

АНГОНОЕВА А. С.
магистрант, Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлана, г. Павлодар
АБДРАХМАНОВ Б. Н.
к.и.н., ассоциированный профессор, Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлана, г. Павлодар

Исследовательское умение представляет собой умение сознательно применять соответствующий прием метода исследования при выполнении исследовательского задания. Исследовательские умения выражаются в способности учащихся анализировать и обобщать материал, строить гипотезы, теоретически интерпретировать и оформлять результаты исследования, популяризировать их в общественности [2, с. 27]

Развитие исследовательской компетенции школьников осуществляется через активное участие в исследовательской

деятельности. Этот процесс представляет собой творческое взаимодействие двух субъектов, направленное на поиск решений неизвестного. В ходе такого сотрудничества происходит обмен культурными ценностями, что способствует формированию целостного мировоззрения [3, с. 37].

Одним из главных этапов нашего исследования, до введения активной исследовательской работы среди учащихся, было проведение диагностики уровня сформированности исследовательских компетенций обучающихся на уроках истории. Для решения поставленной задачи было организовано анкетирование среди учащихся 7–10 классов, на базе СОШ № 2 г. Павлодара имени Бухар Жырау. Количество респондентов составило 102 ученика. Опрос проводился с использованием платформы Google Forms. Результаты опроса были экспортированы в формат Excel, затем визуализированы в графический вид и проанализированы.

Перед проведением цифрового опроса, в соответствии с этическим кодексом исследователей образования Казахстана [1], учащиеся школы дали свое согласие на участие в исследовании. Респонденты подтверждали согласие, отмечая соответствующую клетку в анкете перед началом опроса.

Анкета для обучающихся включала 13 вопросов:

1 В каком классе вы учитесь?

2 Открытый вопрос: Что вы понимаете под исследовательской деятельностью?

3 Занимаетесь ли Вы исследовательской работой в данное время?

4 Хотели бы Вы получать задания исследовательской тематики на уроках истории?

5 Открытый вопрос: Какая тематика исследовательских работ по истории Вас привлекает?

6 Занимаетесь ли Вы исследовательской работой вне урока, дома?

7 Какие виды исследовательской деятельности Вы предпочитаете больше всего?

8 Что мешает Вам заниматься исследовательской работой?

9 Какие знания и способности исследовательская деятельность позволяет вам проявить?

10 С какими трудностями Вы сталкиваетесь при проведении исследовательской работы?

11 На каких этапах исследовательской работы Вы испытывает наибольшие затруднения?

12 В чем по вашему мнению заключается помощь учителя при проведении исследовательской работы?

13 Исследовательские задания на уроках Вы предпочитаете выполнять…?

Респондентами данного опроса были обучающиеся 7–10 классов, 38 % составили учащиеся 7 класса, 24 % из 8 класса, 23 % учащиеся 9 класса и 15 % – десятиклассники (Рисунок 1).

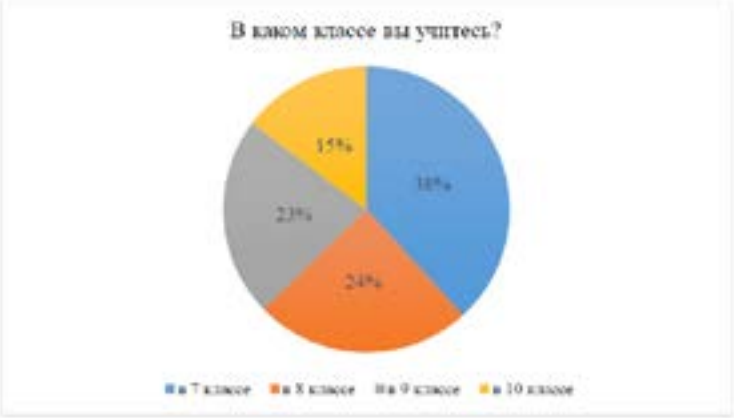

Рисунок 1 – Количество учеников, принявших участие в анкетировании в разрезе классов

На следующий вопрос «Что вы понимаете под исследовательской деятельностью?» большинство участников опроса 64 ученика - ответили, что это процесс изучения чего-то нового или углублённого осмысления уже известных знаний. Ещё 18 учеников отметили, что исследовательская деятельность связана с поиском интересной информации и её изучением, а 7 респондентов считают, что она включает подготовку презентаций и написание эссе.

На третий вопрос: «Занимаетесь ли Вы исследовательской работой в данное время?» 68 % опрошенных ответили, отрицательно, однако выразили желание заняться ею в будущем. 25 % респондентов ответили, что не участвуют в исследовательской деятельности и не проявляют интереса к ней, и лишь 7 % дали положительный ответ. Анализ данного результата показывает, что

подавляющее большинство респондентов (93 %) в настоящее время не занимаются исследовательской работой. Тем не менее, высокий процент потенциального интереса (68 %) позволяет сделать вывод о существенном исследовательском потенциале среди респондентов. Лишь 7 % респондентов уже вовлечены в исследовательскую деятельность, что является довольно низким показателем.

На четвертый вопрос: «Хотели бы Вы получать задания исследовательской тематики на уроках истории?» 77 % опрошенных ответили «Да», 16 % дали отрицательный ответ и 7 % пока не знают. Значительное большинство респондентов (77 %) заинтересованы в получении исследовательских заданий на уроках истории. Это свидетельствует о высокой мотивации учащихся к углубленному изучению предмета, стремлении к самостоятельному поиску информации и анализу исторических событий.

Вопрос о предпочитаемой тематике исследовательских работ по истории, показал следующие результаты. Наибольшее предпочтение обучающиеся отдают изучению таких тем, как «Казахское ханство» – этот ответ дали 43 человека. Темой «Учёные и деятели Казахстана» заинтересовались 25 учеников, а 7 школьников выбрали «Первую и Вторую мировые войны».

80 % респондентов среди учащихся 7–10 классов СОШ № 2 г. Павлодара не занимаются исследовательской работой вне уроков. Это довольно высокий показатель, который свидетельствует о слабой вовлечённости учеников среднего звена в научную деятельность и недостаточном интересе к саморазвитию.

На седьмой вопрос: «Какие виды исследовательской деятельности вы предпочитаете больше всего?» большинство учащихся (34 человека) указали, что предпочитают написание эссе. Исследование исторических источников оказалось популярным среди 17 школьников, а подготовку компьютерных презентаций выбрали 16 респондентов. Научные школьные проекты заинтересовали 15 участников опроса, что также свидетельствует о возможном интересе к сотрудничеству с преподавателями или одноклассниками (Рисунок 2).

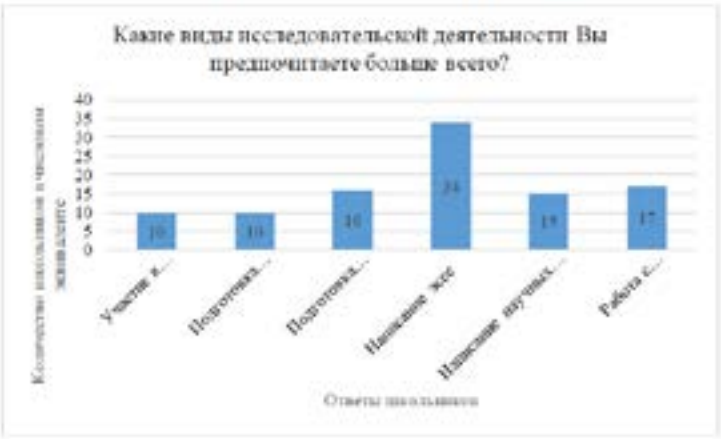

Рисунок 2 – Предпочитаемые виды исследовательской деятельности, среди респондентов

Большое количество опрошенных на восьмой вопрос: «Что мешает Вам заниматься исследовательской работой?» выбрали нехватку времени (65 учащихся). Другими причинами были низкая мотивация – 23 ученика, а 9 учеников указали неуверенность в своих силах. Кроме того, некоторые респонденты сообщили о нежелании заниматься исследованиями или о недостатке поддержки со стороны учителей и родителей.

Что касается знаний и навыков, которые позволяет проявлять исследовательская деятельность: 22 ученика отметили навык самостоятельного или совместного с учителем определения темы исследования. Развитие навыков работы с историческими документами указали 14 респондентов. 13 опрошенных ответили способность отбирать и анализировать информацию, а также приобретения опыта самостоятельной работы. Не популярными ответами были навыки публичного выступления с докладом по результатам исследования и поиск рациональных путей решения проблем - их выбрали по 5 учеников. Наименее популярным ответом оказалось умение выявлять причинно-следственные связи, которое отметили всего 4 участника опроса.

На 10 вопрос: «С какими трудностями вы сталкиваетесь при проведении исследовательской работы?» наибольшее число учащихся (35 человек) указали на сложность в выборе

темы исследования. Для 28 респондентов серьёзной проблемой стала нехватка времени, необходимого для выполнения работы. Определение исследовательской проблемы оказалось затруднительным для 27 обучающихся. Намного реже упоминались сложности, связанные с поиском и анализом информации (6 человек), а наименее распространённой трудностью стало выдвижение гипотез, что отметили лишь 4 респондента.

На следующий вопрос: «На каких этапах исследовательской работы вы испытываете наибольшие затруднения?» респонденты чаще всего указывали на трудности с выбором темы - этот этап оказался наиболее сложным для 28 учеников. Вторым по сложности этапом стала защита исследования, с которой сталкиваются 20 участников опроса. Формулирование проблемы вызывает затруднения у 19 школьников, а этап планирования исследования представляет сложность для 11 респондентов. Проведение эксперимента и формулирование выводов также оказались непростыми задачами, о чём сообщили 9 опрошенных.

Ответы опрошенных на двенадцатый вопрос демонстрируют разнообразное восприятие роли учителя в исследовательской работе. Половина опрошенных (50 человек) полагает, что основная задача педагога заключается в оценке правильности выполнения работы. Для 24 учащихся важно участие учителя в подборе методов исследования, что подчёркивает необходимость направляющей поддержки. Ещё 17 школьников считают ключевым аспектом предоставление преподавателем необходимой информации по теме, а 9 респондентов отмечают его роль в корректировке текста. В то же время, 2 ученика затруднились с ответом, что может свидетельствовать о недостаточном понимании возможностей сотрудничества с педагогом в процессе исследования.

На 13 вопрос: «Исследовательские задания на уроках вы предпочитаете выполнять…» большинство респондентов (60 %) выразили предпочтение к коллективной работе. Выполнение заданий в малых группах выбрали 35 % учащихся, тогда как лишь 5 % предпочитают работать индивидуально.

Таким образом, по итогам диагностики, проведенной среди учащихся 7–10 классов, можно сделать следующие выводы:

- из 102 опрошенных учеников лишь 7 % занимаются исследовательской деятельностью. Этот показатель остается низким, что свидетельствует о необходимости внедрения

эффективных инструментов для активного вовлечения школьников в исследовательскую среду;

- наибольшие трудности в исследовательской деятельности учащиеся испытывают на ее начальном этапе, когда необходимо определить тему и четко сформулировать проблему. Кроме того, респонденты отмечают сложности при защите своих проектов;

- среди наиболее популярных видов исследовательской деятельности, которые предпочитают обучающиеся – это написание эссе, работа с историческими источниками и подготовка компьютерных презентаций. Написание научных проектов и участие в конференциях и конкурсах отметили наименьшее количество опрошенных.

Таким образом, большинство респондентов отдают предпочтение выражению своих мыслей в письменной форме, а также совместному выполнению исследовательских заданий в малых группах или командах. Однако стоит отметить, что учащиеся испытывают трудности при публичных выступлениях, сталкиваются с затруднениями в формулировании и представлении собственных выводов, а также испытывают сложности при выявлении причинно-следственных связей и установлении логических взаимосвязей между событиями и явлениями.

ЛИТЕРАТУРА

1 Этический кодекс исследователей образования Казахстана. – изд. 1-е / Казахстанское общество исследователей в области образования. – Нур-Султан, 2020. – 68 с.

2 Казарина Л. А. Формирование исследовательской компетентности учащихся профильных гуманитарных классов общеобразовательной школы : диссертация на соискание ученой степени к.п.н. – Томск, 2016. – 191 с.

3 Шимлина И. В., Суворова Л. Б. Изучение отношения подростков к исследовательской деятельности в процессе обучения географии. / И. В. Шимлина, Л. Б. Суворова // Siberian Pedagogical Journal. – № 2. – 2017. – С. 37.

ОҚУШЫЛАРҒА ҰЛТТЫҚ–ӘСКЕРИ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

АРЫНОВ С. А.
алғашқы әскери және технологиялық дайындықтың оқытушы - ұйымдастырушысы, «Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Жеке тұлғаның әлеуметтенудегі негізгі бағыттың бірі жеке адамның Отанмен сәйкестігі болып табылады. Бұл ретте «Отан» ұғымы адамның туған жерімен, жақындарымен және туыстарымен ғана шектелмейді, сонымен қатар эмоциялық-психологиялық сезімдер (махаббат, патриотизм, шынайы берілгендік, ұлттық мақтаныш сезімдері және басқалар) қырынан да ұғынылады. Көпшілік адамдардың санасында өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру тек әскери борышын орындау деп ұғынылуы патриоттық тәрбие түсінігінің мазмұн аясын тарылта түседі.

Бүгінгі күні балалар мен жастардың патриоттық тәрбиесі патриоттық сананы, өз Отанына деген адалдық пен берілгендік сезімін қалыптастыру, азаматтық борыш пен негізгі конституциялық міндеттерді орындауға деген дайындық талаптарына толығымен сай келе бермейді. Атқарылып отырған жұмыс еліміздің азаматтарының бойында патриоттық сананы қалыптастыру жөнінде стратегиялық міндеттерді толықтай кешенді шешуді қамтамасыз ете алмайды.

Әлемде азаматтардың бойында ұлттық нышандарға – Туға, Елтаңбаға, Әнұранға, ұлттық мерекелерге патриоттық сезімді, оларға құрметпен қарауды мақсатты түрде қалыптастырып отырған дамыған елдер аз емес. Көптеген елдерде мемлекеттік нышандар мемлекеттің оң бейнесін жасаудың негізі ретінде пайдаланылады, ұлттық мақтаныштың белгісі болып табылады, патриоттық сезім мен ерік – жігерді танытудың нысанасы ретінде пайдаланады. Мемлекеттік нышандардың көмегімен азаматтар бойына еліне деген мақтаныш пен патриоттық сезім дәйекті де табанды тәрбиеленеді.

Өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру мәселелеріндегі қазіргі проблемаларды шешу үшін тұтастай алғанда тәрбиеге принципті түрде жаңа тұрғы қажет. Ел бейнесін және Отанымен ажырағысыз байланыс сезімін мемлекет пен қоғам түрлі тетіктер мен институттар, ең алдымен, білім беру арқылы қалыптастырады. Осыған орай, білім алушыларды қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеу, елдің мемлекеттік нышандарын танымал етуді

қамтамасыз ету жөніндегі жұмысқа білім беру мекемелері мен ұйымдарын белсенді түрде тарту қажет.

Әскери - патриоттық тәрбие - азаматтардың, әсіресе жоғарғы сынып оқушыларының, әскерге шақырылғанға дейінгі және әскердегі жастардың бойында жоғары патриоттық сезімді, өз Отанына деген берілгендік сезімдерін тәрбиелеуді қалыптастыру жөніндегі маңызды бағыттардың бірі. Қазақстанның баянды болашағы өскелең ұрпақтың қолында. Жас ұрпақты Отансүйгіштіккке тәрбиелеу отбасынан бастау алып, білім ошақтарында жалғасын табады. Жастарды патриоттық рухта тәрбиелеу – барлық оқу орындарының, барлық пәндердің, соның ішінде «Алғашқы әскери дайындық» пәнінің алдында тұрған басты міндет.

Жас ұрпақты ерлікке, мәрттілікке, ұлтжандылыққа үйрету – ұлттық тәрбиенің негізі. Оқушылардың жаңа ұжымын қабылдап алған сынып жетекші, әлбетте, ең алдымен балалардың жанұядағы тәрбие жағдайларын зерттейді. Қажет болған жағдайда ата - аналарымен тығыз байланыста болып, үй жағдайларын жете зерттеуі тиіс. Оқушылардың күн реттелімі мен жанұядағы еңбек міндеттерінің орындауына ата - аналардың қалай қарайтынына, балалардың сабақ даярлайтын орны мен шағын кітапханасының бар - жоғына , санитариялық-гигиеналық талаптардың орындалуына, оқушының бос уақытын қалай өткізетініне айрықша назар аударамын. Оқушыларға ұлттық тәрбие беру бағытындағы жүргізілетін жұмыстың теориялық мәселелерін сөз еткенде, Бауыржан Момышұлының «Ұшқан ұя» повесін мысалға алуға болады. Ерлік барлық жанға қажетті категория. Олай дейтініміз. Б. Момышұлы «Ерлік-өзінің ең жаман мінез-құлқын жеңе білу» деген тұжырым жасаған. Міне, мұндай асыл қасиеттерді қазақ ата-аналары өз отбасында тәрбиелеп,өз еркімен дамыта аларлық дәрежеге жеткізген. Осы қағиданы басшылыққа ала отыра, ата-аналардың өз уәдесінде тұру, өз кемшіліктерін мойындау да ерлік іске жататынына мысалдар келтіремін. Ата-аналардың отбасындағы сыйластығы әдептіліктері баланың іс-әрекетінен, сөйлеген сөзінен байқалып тұратынын әр кездесуде ата-аналардың есіне салып отырудың еш артықшылығы жоқ [1, 65 б.]. Тіршіліктегі барлық нәрсенің бір - бірімен сабақтас болғаны сияқты, баланың бойындағы, әдетіндегі небір жақсы, жаман қасиеттің негізі- ата-анасы.

Ананың, тәрбиешінің, ұстаздың шеберлігіне қарай бала бойындағы ұстамдылық, ұқыптылық, нәзіктік, кішіпейілділік, қасиеттері қалыптасса, әке арқылы еңбекқорлық , батылдық,

адамгершілік, азаматтық, табандылық мінезге ие болады.Сондықтан да оқушылардың бойындағы адамгершілік қасиеттердің ұлттық тәрбиенің бастауы екеніне көңіл бөлемін. Ата - аналармен әңгіме, жиналыс өткізу кезінде әр ата-анаға оның баласын қандай деңгейде , қандай қасиеттерімен көргім келетіндігіне басты назар аударамын, ол үшін әр ата- анаға баланың жанында үнемі болмасаңыз да, сіздің бейнеңіздің бала үшін қандай маңызы бар екендігіне көздерін жеткіземін. Себебі, кез-келген бала үшін оның ата-анасы қандай болса да, сол күйінде оны жақсы көріп, аяушылық көрсететінін алысқа бармай-ақ, тастанды балалардың жүрек жарды лебіздерінен байқауға болатынын түсіндіріп отырудың еш артықшылығы жоқ.

Ұлттық тәрбиенің әдіснамалық негізін айқындауда психологиялық, философиялық, педагогикалық тұрғыда зерттеу барысында әр кезеңде туындаған ұлттық тәрбие ұғымына талдаулар жүргіздім.

1 Ұлттық тәрбие арқылы - Отанын сүйетін,оның байлығын қорғайтын, отансүйгіш,отаншыл азамат қалыптасады.

2 Ұлттық тәрбие арқылы-адамгершілік және саяси принцип, сезім,оның мазмұны-Отанға сүйіспеншілік, оған адалдық, оның өткені мен қазіргісіне деген мақтаныш сезімі қалыптасады.

3 Ұлттық тәрбие арқылы-тұлғаның бойындағы Отан үшін қызмет етуге дайын, шын берілген, Отанға деген сүйіспеншілік қасиеті дамиды.

4 Ұлттық тәрбие беру-адамның туа біткен, биологиялы қасиеті және ол-әлеуметтік, тарихи қалыптасқан, Отанға деген сүйіснешілік сезім, ол Отанға қызмет етуден көрінеді.

5 Бүгінгі жаһандану процесі тұрғысынан алатын болсақ, патриотизм ұғымы- халықтар мен ұлттардың өз Отанына, мемлеке тіне деген сүйіспеншілімен қатар, әлемдік дамудың тыныштығы мен бейбітшілік сақтау үшін барлық күш-жігер жұмсау.

Жоғарыда берілген анықтамаларды сараласақ, әр кезеңде де ұлттық тәрбие беру ұғымы Отанға деген сүйіспеншілік тұрғысынан қарастырылады. Қазақтың тарихын зерделеу барысында олардың табиғаты, әлеуметтік жағдайына, тұрмыс-тіршілігіне байланысты ұлттық тәрбие жүргізілген. Бұны қазақтың тұңғыш ғалымдарының бірі Ш. Уалиханов жақсы зерттеген және өзінің патриотизмге берген тұжырымдамасында жақсы берілген .Біз бұл тұжырымнан патриотизм отбасынан бастау алып, әулет, тумаластарға деген сүйіспнешіліктен барып халыққа деген махаббат екендігін білеміз.

Сондықтан, ұлттық тәрбие беруде ата-аналармен сыныпта әулет және тумаластармен қарым-қатынас сабақтарын жүргізу тиімді. Ол үшін алдымен ата-ананың осы тақырыпқа сәйкес іс-әрекеттеріне арналған тренингтер, оқушылар мен ата-аналардың бірлесіп өткізген отырыста мұғалімнің де, ата-ананың да осы бағыттағы жұмыста көмекке зәру екендігі көрініп,ұлтының әдет-ғұрпын, салтын сақтаудың отбасынан бастау алатындығына көз жеткізіледі. Оқушының еліне деген сүйіспеншілігі, ұлттық тәрбие негізінде ана сүтімен даритын киелі ұғым екендігіне «Отан - отбасынан басталады » атты отырыста ұтымды ойлар айтылуы тиіс [2, 32 б.].

Қазақстан халқының бойындағы ұлттық тәрбие беруді жетілдіруде Ел Президентінің «Ұлттың болашағына, оның өзіндік «Мен» дегізерлік қасиеттерін сақтау мүмкіндіктеріне сеніммен қарау керек» деген сөзінен, баланың өздігінен дұрыс шешім қабылдап,өз өзімен жұмыс жасауына негіз салатын ата-анасынан көрген үлгісі мен тәрбиесі екендігін пікір алысу арқылы дәлелдедік.

«Баланы жан-жақты етіп тәрбиелеу үшін жан-жақты білу керек» деген белгілі педагог К. Ушинский. Сол айтпақшы,оқушыны жан - жақты білу үшін мұғалімге ең алдымен көмекке келетін ата-ана екендігін әрдайым түсіндіріп отыру қажет. Ата-ана- ел болашағы үшін қажетті, маңызды міндеттерді арқалаған, жауапкершілігі зор, бейнеті бел қайыстыратын күрделі және қажетті орта. Оның мәселелері де сан саналы, сан қилы. Ата-ананың мектеппен бірлескен қимылының арқасында ғана нәтижеге жетеміз.

Ұлттық тәрбиенің басты көрінісі - қазақтың ана тілінде сөйлеуі, ұлттық мінез, жүріс - тұрыс әдетін қалыптастыру, ізет, құрмет, қайырым,мейірім тағы басқа сезімдерін дамытуы мектеп пен ата-ананың сабақтастықтағы жұмысының нәтижесі екендігіне күнделікті жұмыста көзіміз жетіп отыр [3, 48 б.].

Назарларыңызға ұсынылған тақырыптағы мәселелер бойынша бүгінгі таңдағы бала тәрбиесіндегі жаңаша оқыту бағытындағы ұлттық тәрбиенің алатын орнына ерекше мән берілді деп есептеймін. Мектепте тәрбиенің белгілі бір мақсаты болмаса, онда жүйелі жұмыс жүргізу мүмкін емес. Тәрбие жүйесінің негізгі қозғаушы күші - сынып жетекшісі және ата-ана. Бала өмірінде еліктеудің маңызын аша келіп «үлкен кісі не істесе, бала да соны істеймін деп талпынады», сондықтан тәрбиенің басты мақсатының бірі - жетіліп, өсіп келе жатқан баланың балдырған табиғатына азық беру, әуес қылған нәрсесін тәжірибе еткізу деп ойлаймын.

«Зерттей отырып - тәрбиеле, тәрбиелей отырып- зертте» - бұл педагогиканың басты ұстанымдарының бірі. Әр ата - анаға ұлттық тәрбиенің негізін тәрбиелеп отырған баласы арқылы қалап, қажет жағдайда талап қоя біліп, ескерту жасау - салауатты да, сауатты ұрпақ тәрбиелеудегі басты парызымыз болып қала беретіндігіне жауапты екендігін түсіндіру, Бала әрекеттерінің мазмұнын және оның өсіп - даму заңдарын білуге сүйене отырып, оқу- тәрбие жұмысын ғылыми тұрғыдан ұйымдастырып, оны дұрыс жолға қоюға болады.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінің айтсақ, бүгінгі күннің заманауи талаптарына сай қызмет көрсететін-білім ошағы. Ал, ұстаздар ұжымы болса білімді, жігерлі, өз болашағына нық сенімді жас ұрпақты тәрбиелеу үшін тынымсыз еңбек етуде. Осындай білгір, білімді, қажырлы да қайратты ұстаздардан білім алып, қанаттары қатайған шәкірттерден болашақта Қазақстан Республикасына зор үлес қосатын нағыз мамандар шығатынына сенімдімін. Жастарға әскери – патриоттық тәрбие берудің мақсаты-азаматтардың бойында жоғары патриоттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімін қалыптастыру, Отанның мүдделерін қорғау жөніндегі азаматтық борышы мен конституциялық міндеттерін орындауға дайындығын тәрбиелеу.

Әскери-патриоттық тәрбие жастардың бойында патриоттық сезім мен азаматтықты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Әскери-патриоттық тәрбие жөніндегі жұмыстың пәрмеңділігін арттыру үшін әскери бөлімдер жеке құрамының Ұлы Отан соғысы ардагерлерімен және жергілікті соғыстар ардагерлерімен кездесулер өткізіліп тұрады. Ел боламын деген мемлекеттер ең алдымен ұрпақ тәрбиесін бірінші орынға шығарған еді ғой.

Ұл болашағы, ұрпақ тәрбиесінің діңгегі. Осыны санасына құйып өскен жас ертең өз Отанының нағыз патриоты болып шығатыны анық. Әйтпесе, бөгде ағымдардың жетегіне еріп, Отан қорғаудан жалтаратын жастардың саны уақыт санап өсе беретіні кәміл. Кеудесіне «бұл менің елім, менің жерім» дейтін сенім ұялата білген жас қана өз елінің шынайы патриоты бола білмек. Ол үшін «баланы жастан» дейтін халық даналығын естен шығармасақ болғаны. Жас ұрпақты патриоттық, отансүйгіштік рухта тәрбиелеу еліміздің өсіп-өркендеуі үшін қызмет ететіні еш күмән туғызбайды. Мектепте әскери - патриоттық іс - шаралар әр оқу жылы басында жоспарланып, өткізіліп отырады. Ұлы Отан соғысы, Ауған соғысы, тыл ардагерлерімен, әскери қызметтегі колледж түлектерімен

кездесулер, кештер ұйымдастырылып, оқушыларға патриоттық тәрбие беру жоспарлы жүргізіледі. Қазақ халқы – намысты қолдан жібермеген ержүрек, батыр халық. Батыр халықтың ұрпағы екенімізге мақтана отырып, ата-бабаларымыздан келе жатқан ұлттық дәстүрімізді жалғастыру, «Отан үшін жан пида» деген аталы сөзді ұлықтау – біздің басты мақсатымыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Әскери бөлімшеде тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру. И. Түрметов., Қ.Әшімбаев. Түркістан 2005 ж. – 220 б.

2 Қ. Аманжолов. Қ. Аманжолов. Алғашқы әскери дайындық. Алматы, 2004 ж. – 166 б.

3 Алғашқы әскери дайындық. Алматы, 2004 ж. – 129 б.

ОЦЕНИВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ: СОВРЕМЕННЫЕ КРИТЕРИИ

АСЫЛБЕКОВ Е. К.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар.
ОТТО О. В.
доцент, кандидат географических наук, Алтайский государственный университет, г. Барнаул, Российская Федерация
НОВОСЕЛОВА Е. А.
PhD, ассоциированный профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

Важное значение для успешной социальной и профессиональной жизнедеятельности имеет навык коммуникативности, который в условиях глобализации и цифровизации становится одной из необходимых формируемых компетенций у современного обучающегося. Чтобы разобраться в рассматриваемой проблеме, необходимо остановиться на понятии «коммуникативная компетенция», под которой понимают способность эффективно и адекватно взаимодействовать с другими людьми в различных ситуациях общения. Отмечается, что система образования сегодня имеет большую проблему, выраженную в том, что существующая оценка коммуникативной компетенции часто ориентирована на проверку всего лишь знаний, когда сам феномен не сводится только к знаниям. Важно понимать, что оценка должна в полном объеме раскрывать объективную реальность.

Для логичности исследования сформулируем цель, которая заключается в следующем: разработать критерии оценивания коммуникативной компетенции.

Достижение выдвинутой цели заключается в решении следующих исследовательских вопросов: в чем заключается сущность понятия «коммуникативная компетенция»; какие компоненты данного феномена остаются в настоящее время вне области оценивания; какие критерии оценивания являются важными для оценивания коммуникативной компетенции.

Рассматриваемая дефиниция впервые была введена Деллом Хаймсом, определившим ее «как внутреннее знание ситуационной уместности языка» [1, с. 143]

Исследованием коммуникативной компетентности в разное время занимались такие ученые, как: Жуков Ю. М., Муравьева О. И., Рогожникова С. М., Макаровская И. В., Колмогорова Н. С., Капустина Е. А. и др. [2]. В своих работах авторы дают определение, рассматривают формы проявления коммуникативной компетентности.

Анализ научной литературы показывает, что основными компонентами коммуникативной компетенции являются следующие: когнитивный компонент (знания), т.е. понимание норм и правил общения, языковых средств и культурных особенностей; операциональный компонент или поведенческий (умения и навыки), т.е. способность ясно излагать мысли, слушать собеседника, интерпретировать информацию и использовать невербальные средства; личностно-эмоциональный компонент, т.е. самооценка, эмпатия, толерантность, умение управлять эмоциями и учитывать особенности собеседника и др. (Рисунок 1)

Необходимо отметить, что современное оценивание коммуникативной компетентности обращено на когнитивные и операциональные компоненты, и то не в полной мере: не впадают в область оценивания понимание норм, правил общения, культурные особенности, умение слушать собеседника, интерпретировать информацию и использовать невербальные средства, то есть оценивается только лишь знание о языковых средствах и способность ясно излагать мысли. Полностью остается без внимания личностно-эмоциональный компонент.

Рисунок 1 – Компоненты коммуникативной компетенции

Интересно, что проблема оценивания коммуникативной компетенции не является новой. Эту проблему в разное время исследовали следующие учёные: Щукин А. Н., который коммуникативную компетенцию рассматривал как способность средствами изучаемого языка осуществлять речевую деятельность в соответствии с целями и ситуацией общения в рамках той или иной сферы деятельности [3, с. 118], Игнатенко А. А. рассматривала коммуникативную компетентность как уровень владения совокупностью компетенций, отражающего степень готовности к применению знаний, умений, навыков для успешной коммуникативной деятельности [4, с. 211]; Строкова Т. А. понимала под коммуникативной компетенцией способность человека эффективно передавать, интерпретировать и согласовывать смысл в различных контекстах, культурах, каналах и средствах массовой информации [5, с. 31]; Лабунская В. А. выделила в коммуникативной компетенции точность (правильность) восприятия других людей, развитость невербальных средств общения и владение устной и письменной речью [6, с. 224].

Исследования показывают, что объективность и прозрачность процесса оценивания зависит от четко сформулированных критериев.

На основе структурных компонентов коммуникативной компетенции можно выделить следующие критерии:

1 Когнитивный критерий: понимание норм и правил общения (соблюдает речевой этикет (например, приветствие, прощание, формы вежливости) – фиксируется наличием/отсутствием соблюдения норм); правильность речи (использует грамматически и лексически корректные конструкции – оценка: есть ошибки/нет ошибок); понимание культурных особенностей (учитывает контекст и особенности собеседника (например, стиль общения с разными возрастными группами) – оценка: да/нет).

2 Деятельностный критерий: ясность и логичность изложения (высказывание структурировано и понятно – оценка по шкале (например, 0 – неясно, 1 – частично, 2 – полностью понятно); активное слушание (демонстрирует внимание (кивает, переспрашивает при необходимости) – оценка: присутствует/отсутствует); использование невербальных средств (жесты, мимика и интонация соответствуют содержанию – оценка: да/нет).

3 Эмпатийная рефлексия: эмпатия и уважение (реагирует на эмоции и точку зрения собеседника (например, не перебивает, учитывает чувства) – оценка: есть/нет); эмоциональная устойчивость (сохраняет самообладание и корректность при сложном диалоге – оценка: да/нет); рефлексия (оценивает свою речь, исправляет неточности – оценка: проявляется/не проявляется).

Далее нами было проведено исследование влияния комплексного оценивания на развитие коммуникативной компетенции. Для этого нами были подготовлены 2 группы: экспериментальная (ЭГ) и контрольная (КГ). Базой исследования был Павлодарский педагогический университет им. Ә. Марғұлан. Всего в эксперименте приняло участие 48 человек, 25 – ЭГ, 23 – КГ. Эксперимент проходил в рамках научного кружка «Коммуникативность будущего педагога».

Контрольная группа оценивалась только по знаниям (когнитивный критерий), экспериментальная группа – по всем трём компонентам (когнитивный, деятельностный, эмпатийная рефлексия).

Представим результаты оценивания коммуникативной компетенции двух групп в таблице 1.

Таблица 1 – Уровень развития коммуникативной компетенции КГ и ЭГ

Контрольная группа (КГ)		Экспериментальная группа (ЭГ)	
когнитивный критерий	89 %	когнитивный критерий	85 %
		деятельностный критерий	68 %
		эмпатийная рефлексия	54 %
	89 %		69 %

Результаты экспериментального исследования говорят о том, что включение всех трех компонентов (когнитивного, деятельностного и личностно-эмоционального) дает более полную картину коммуникативной компетенции, чем фокус только на знаниях (когнитивный критерий).

Также мы видим, что экспериментальная группа, где использовались все три критерия, показала высокие результаты по деятельностному (68 %) и личностно-эмоциональному компонентам (54 %), в отличие от контрольной группы, оцененной только по когнитивному критерию (89 %).

Необходимо отметить, что без учета эмпатии, рефлексии и эмоциональной устойчивости оценка коммуникативной компетенции остается неполной и не отражает реальных способностей к эффективному взаимодействию.

Таким образом, современная система оценивания коммуникативной компетенции требует расширения и включения всех трех критериев для объективного и прозрачного оценивания коммуникативной компетенции.

Использование интегрированного подхода к оцениванию положительно влияет на развитие и диагностику коммуникативных навыков, особенно в педагогической среде.

Результаты, полученные в ходе исследования в рамках данной статьи, могут быть использованы в образовательных учреждениях для улучшения методик оценивания коммуникативной компетенции обучающихся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Hymes D. On Communicative Competence. In J. B. Pride and J. Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972.

2 https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=473180

3 Щукин Н. А. Методика обучения речевому общению на иностранном языке/ М. : Икар, 2011. – С. 154–157.

4 Игнатенко, А. А. Внедрение технологии оценки коммуникативных компетенций студентов педагогических специальностей в учебный процесс / А. А. Игнатенко // Вестник МГОУ. Сер. Педагогики. – 2014. – № 4. – С. 165–175.

5 Строкова Т. А. О выборе критериев оценки в педагогических исследованиях / Т. А. Строкова. Строкова // Педагогика. – 2015. – № 3. – С. 9–15.

6 Лабунская В. А. Психология затрудненного общения: учеб. Пособие / В. А. Лабунская, Ю. А. Менджерицкая, Е. Д. Бреус. – М. : Академия, 2001. – 288 с.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ У ДЕТЕЙ С ООП СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

АТЛАСЕВИЧ С. М.
Ясли-сад № 17», г. Павлодара

Дошкольный возраст другой по-своему уникален, это важный период психического развития ребенка и поэтому самый ответственный. Именно в этом возрасте ребенок начинает интенсивно всесторонне развиваться. В это период времени закладываются основные высшие психические свойства и качества личности. Под влиянием обучения и воспитания происходит развитие всех познавательных и психических процессов [1].

В последние время в дошкольных организациях растет количество детей с особыми образовательными потребностями, имеющими также нарушения и в познавательной сфере [2]. Одним из наиболее, важных и актуальных направлений работы с детьми с ООП является обучение развитие познавательной деятельности при подготовке к школе, всесторонние развитие личности, раскрытие потенциала ребенка с особыми образовательными потребностями, является основным принципом дошкольного образования.

Важно всем участникам педагогического процесса дошкольного учреждения принимать самое активное участие в развитие и обучении детей с ООП. Не все дети могут самостоятельно проявлять познавательный интерес, активность. Часто у этих

детей отмечается равнодушное отношение к занятиям, нежелание получать новые знания, отмечается низкий уровень развития познавательных процессов. Так же наблюдается повышенная тревожность, эмоциональная нестабильность, трудности в усвоении программного материала связанные с нарушениями речи, особенностями психического развития [3]. Этим детям трудно наряду с норм типичными детьми усваивать программу детского сада.

Придя в детский сад, ребенок попадает в новые социальные условия, где необходимо подчинятся определенным нормам и правилам.

Ключевым моментом является то, что дети с ООП не приспосабливаются к правилам и условиям детского сада, а включаются на своих собственных условиях, которые не всегда принимаются детьми и педагогами.

Необходимо сформировать оптимистическое отношение к ребенку, что даст возможность ему развиваться в комфортной, интересной, безопасной атмосфере, и обеспечит позитивное эмоционально - личностное и социальное развитие [4]. Поэтому всем участникам педагогического процесса нужно не только доносить важную и полезную информацию, но предложить ее ребенку так, чтобы это привлекло его внимание, заинтересовало, было доступно для его понимания, вызывало интерес к познанию нового, чтобы этот фактор не стал тормозом на пути его развития.

С этой целью разрабатываются индивидуальные развивающие программы для каждого ребенка с учетом проблемы в развитии, через индивидуальный, личностно-ориентированный подход. Это можно достичь через мотивационные составляющие индивидуального занятия.

Лучший мотив для ребенка дошкольника - это игра, поскольку в этом возрасте является ведущим видом деятельности. Заинтересовав ребенка, мы можем побудить у него желание познавать новое.

Неоценимую помощь в развитие с детьми оказывает игра.

Игра – это особый вид деятельности в дошкольном возрасте, стимулирует развитие всех когнитивных процессов ребенка.

Заинтересовав ребенка, мы можем побудить у него желание познавать новое.

В сюжетно ролевой игре развиваются познавательная и другие сферы личности ребенка. Выполнение игровых действий и правил требует: сосредоточенности, совершенствует непроизвольное

и произвольное внимание. Сознательная цель – запоминать выделяется именно в игре. Организует чувства ребенка и влияет на его поступки. Воспроизводятся нормы жизни в обществе. Формируются модели нравственного поведения развивает волю ребенка. Она всегда носит творческий характер, в игре ребенок чувствует себя членом коллектива [5].

Для развития познавательного интереса, наибольшей активности детей необходимо использовать как можно больше разнообразных методов и приемов. На занятиях применять различные современные игровые технологии, в том числе и нетрадиционные, такие как песочная терапия, изотерапия, сказкотерапию, арттерапия, использовать мнемотехники, тактильные дощечки, игры-сказки, «Волшебные средства выражения» (мимика, пантомимика, жесты, интонация, ритмопластика), которые позволяют наиболее полно активизировать ресурсные возможности ребенка. Тем самым вовлекая детей в познавательную деятельность вызывая желание заниматься.

При работе с детьми важно предоставить право выбора видов деятельности, интересных и увлекательных для него, многообразие яркого, красочного материала, что является мотивацией в обучении.

Важно учитывать в планируемой работе, проблемы ребенка, потребности, способности, возможности. Ориентироваться на возраст, предлагая тот или иной метод и прием.

Достичь положительную динамику в обучении и развитии, способствует использование многообразия дидактических, стимульных игр, игровых занимательных упражнений, творческих заданий. Важно обучать ребенка без принуждения, на принципе добровольного участия, от простого к сложному [6]. Пробуждать интерес, поощряя даже за незначительные успехи, поскольку для особенного ребенка это является большим трудом.

Необходимо обеспечить ситуацию успеха, оказывать психологическую поддержку, создавать психологически благоприятную атмосферу и увлекательную предметно-развивающую среду. Это способствует заинтересованности, мотивации, делает их более раскрепощенными, самостоятельными.

Не менее важно искреннее заинтересованное участие педагога в процессе деятельности с ребенком, основанное на взаимном доверии.

Использование здоровье сберегающие технологий.

В целях повышения эффективности развития и обучения актуально использование игр - энергозаторов - (коротких игровых упражнений, восстанавливающих энергию ребенка) для недопустимости психоэмоциональной, психофизической перегрузки, которые позволяют успешно преодолевать снижение работоспособности, снимать тревожность. Энергозаторы способствуют восстановлению интереса на занятии, продолжению продуктивной работы. Как же применение физических упражнений, подвижных игр, танцев, благоприятно сказываются на повышении эмоционального фона, настроении ребенка, создают атмосферу безопасности и комфорта.

Применение сюрпризных, игровых моментов в процессе занятия являются стимулирующими, создают непринужденную атмосферу и придают ребенку уверенность, делают занятие интересными и выразительными, оказывают позитивный, положительно-эмоциональный настрой для дальнейшей работы. Создание дружелюбной и непринужденной атмосферы позволяет снимать напряжение, устанавливать взаимопонимания, так необходимые для особенного ребенка.

Использование в работе игр - приветствованный оказывает положительный эффект для поднятия настроения, установления продолжительного, позитивного контакта, способствующего интересу и активности на занятии, дает возможность ребёнку обучался и развивался, играя.

Эффективным является применение в работе элементов игротерапии.

Игротерапия – особый вид активизации ребенка, который наиболее информативен и эффективен для них. Игры позволяет ребенку в безопасной ситуации наращивать познавательный опыт, получать новые знания, познавать самого себя через самовыражение в активном действии, развивать речь, активизировать словарь; соответствует детскому мироощущению и создает благоприятные условия для всестороннего развития.

Для того чтобы ребенок с желание посещал занятия, в процессе целесообразно проводить игры, упражнения на снятия эмоционального, мышечного напряжения, (психогимнастики, физминутки, шумовые минутки, минутки тишины), ориентируясь на психофизическое состояние ребенка.

Так же использование релаксаций оказывает благоприятное воздействие, поскольку ребенок не только снимает напряжение, но

и получает удовольствием от звучащей спокойной музыки, звуков природы, способствует расслаблению после приложенных усилий на занятии.

Рефлексия считается самым наиболее удачным моментом оценивания занятия ребенком, полученных на нем знаний, позволяет актуализировать полученный материал, выбрать то интересное и значимое для каждого ребенка. Ребенку предоставляется возможность выразить свое отношение к происходившему на занятии через игровые моменты: «Море радости», «Озеро счастья», «Облачко настроения», «Островок грустинки» [7].

Для обеспечения успешного обучения и развития детей с ООП, проводиться работа с родителями. Необходимо их осознанное, активное участие в решении проблем в развитии ребенка. Для этого родители должны владеть информацией о возможных трудностях у детей, их причинах, иметь возможность взаимодействия со всеми участниками педагогического процесса. С этой целью проводится консультирование родителей, предоставляется зрительная информация, подбираются формы работы, которые позволяют родителям чувствовать себя полноправными участниками общего дела.

Проводимая работа с детьми дошкольного возраста особыми образовательными потребностями на развитие познавательного интереса и активности получила подтверждение, эффективности динамики развития по средствам обучения через многообразие игровой деятельности.

Игра – многофункциональный инструмент развития дошкольников. Это действенный и ненавязчивый метод обучения.

Способствующий активному участию детей, позволяющей ребенку свободно выражать свои чувства, эмоции. Познавать окружающий его мир, что является очень важным для особенного ребенка.

ЛИТЕРАТУРА

1 Базовый минимум содержания общеобразовательной программы дошкольного воспитания и обучения детей от 1 года до 6 лет. – Министерство образования и науки Р. К – Астана, 2004.

2 Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. Астана 2016.

3 Григорьева, Л. Г. Дети с проблемами в развитии Л. Г Григорьева. – М. : Академкнига, 2002.

4 Мастюкова, Т. Б. Филичева. – Екатеринбург : АРД ЛТД, 1998. (Учимся играя).

5 Павлова Н. Н., Руденко Л. Г.. Экспресс-диагностика в детском саду – Москва. Генезис, 9–издание, 2002.

6 Типовая специальная программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста с нарушением интеллекта. Алматы 2010.

7 Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. Астана 2016.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҚОРШАҒАН ӘЛЕММЕН ТАНЫСТЫРУ

АУБАКИРОВА Р. Ж.
п.ғ.к., профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
КОШКИМБАЕВА Р. Х.
аға оқытушы, педагогика ғылымының магистрі, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
ИЛЮБАЕВА А. А.
магистрант, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Еліміздің білім беру жүйесіндегі реформа жас ұрпақтың әрқайсысының жеке тұлға ретінде қалыптасуында маңызды мәселелерді шешудің түрлі жолдарын қарастыруды көздейді. Бұл бетбұрыс әлемдік жаһандану заманына алғашқы қадам болып табылады. Әр жас өркеннің азамат болып қалыптасуын қамтамасыз ететін қоғамдағы негізгі де жауапты сала, ол білім беру жүйесі.

Елдің елдігін сақтап, көркейтетін, басқа елмен терезесін тең етіп өркендететін , сондай-ақ болашағын айқындап та беретін осы білім беру ісі. Қазақстан Республикасында қазіргі даму кезеңінде мектепке дейінгі білім беру жүйесіне жаңа тәсілдерді және оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа тиімді нысандарын іздестіруді талап ететін терең әлеуметтік-экономикалық өзгерістер орын алуда.

Еліміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама болды. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Білім беру парадигмасының ауысуы, оның тұжырымдамалық негіздерін қайта бағалау, білім беру мақсаттарын, міндеттерін, мазмұнын қайта пайымдау жалпы білім беру жүйесінде және

оның мектепке дейінгі буынында көптеген өзгерістер болуда. Жас ұрпаққа білім беру мәселесі отбасынан бастап, еліміздің қоғамдық жүйесін толық қамтиды, сондай-ақ оның әрбір мүшесін бей-жай қалдырмайды. Мұнда мектепке дейінгі тәрбиенің рөлі ерекше орын алады.

Тәрбиелеу-білім беру процесінде:

- әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы адами және ұлттық құндылықтар негізінде оларды толыққанды дамыту мен әлеуетін ашу жүзеге асырылады;

- балалардың құқықтарын, өмірін қорғау, денсаулығын нығайту қамтамасыз етіледі;

- салауатты өмір салтының негіздері, қауіпсіз өмір сүру дағдылары, қимыл-қозғалыс, бейімделу, коммуникативтік, әлеуметтік-эмоционалды, когнитивтік дағдылар, өзіне, отбасына, құрдастарына, қоршаған ортаға адамгершілік қарым-қатынасы, тәрбиеленушілердің қарым-қатынас мәдениеті, ұлттық бірегейлік пен азаматтық негіздері, патриотизм қалыптасады [1, 3-б.].

Балабақша — балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік институт болып табылады. Дәл осы жерде баланың қоршаған адамдармен дербес байланысы жүзеге асады, ол қарым-қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді [4, 7-б.].

Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулер саласында, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдардың алдында бала тұлғасын жан-жақты дамыту, баланы жоғары сапалы деңгейде тәрбиелеу міндеттерін қояды. Бұл міндеттерді шешу жаңартылған білім мазмұны арқылы жүзеге аспақ.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Сондықтан да мектепке дейінгі білім беру үрдісінің мазмұны жаңа әдістер мен педагогикалық технологияларды қолданумен ерекшеленеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған әлем арқылы тәрбиелеу мүмкіндігі туралы ойлар алғашқы рет танымал шетелдік және Ресейлік ғалымдарға тиесілі, олардың ішінде: Ж. Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци, Ф. Фребель, К. Д. Ушинский , Я. А. Коменский, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинский, С. Т. Шацкий және басқалар. В. И. Мясников пен Л. С. Игнаткинаның еңбектерінде адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас мәселесінің теориялық және әдістемелік аспектілері көтерілген. Мектеп жасына дейінгі

балаларда табиғат туралы білім жүйесін қалыптастыру принциптері және олардың табиғи ортадағы жұмысының толыққанды даму мүмкіндіктерінің ауқымымен байланысты мәселелері келесі авторлардың еңбектерінде көрінеді: Е. И. Тихеева, Д. В. Сергеева, Н. К. Крупская, В. Г. Нечаева , С. А. Веретенникова, С. Н. Николаева және басқалар [5,17-б.].

Зерттеуді жүргізу кезінде келесі зерттеу әдістері қолданылды: психологиялық педагогикалық әдебиеттер мен ғылыми әдістемелік материалдарды шолуда зерттелетін мәселе бойынша талдау мен синтездеу, салыстыру, жіктеу, жалпылау, бақылау, жүйелеу, әңгімелер сияқты эмпирикалық әдістер және эксперименттік жұмыс барысында алынған сапалы деректерді талдаудың басқа әдістері.

Зерттеу барысында білім беру мәселелерінің жаңа тәсілдеріне, инновациялық әдістемелер мен жаңа әдістемелік әдебиетке көп назар аударылды. Қоршаған әлеммен таныстыруда үнемі жаңа материалдармен толықтырылды. Қазіргі уақытта қоршаған ортаның таңғажайып әлемі туралы ақпаратқа көп көңіл бөлінуде[6, 35-б.].

Балабақшада ұйымдастырылған іс - әрекетін ұйымдастыруда ұлттық құндылықтар және баланың тұлғалық құзыреттілігін дамыту мәселесі негізге алынады. «Физикалық қасиеттерді дамыту», «Коммуникативтік дағдыларды дамыту», «Танымдық және зияткерлік дағдыларды дамыту», «Шығармашылық дағдыларын, зерттеу іс-әрекетін дамыту», «Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамыту» атты білім беру бағыттарында инновациялық технологиялар мен ұлттық тәрбие үлгілері кіріктіріліп, заманауи талаптарға сай пайдаланылады. Заманауи технологиялар мен әдістерді пайдалану балалардың қызығушылығын оятады. Мысалы, «Әлеуметтік және эмоционалды дағдыларын дамыту» білім беру бағыты бойынша балалардың танымдық әрекетін ұйымдастыру барысында белсенді әдістерді қолдануға болады. Атап айтсақ, миға шабуыл, диалог, топтық шығармашылық жұмыс, пазл, синквейн т.б. [3, 45-б.].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудағы әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамытудың міндеттерін жүзеге асыру үшін біз қоршаған ортамен таныстырудан мектепалды топтарына арналған әдістемелік нұсқаулық әзірледік.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды дамытудың мақсаты мен мазмұнына келетін болсақ:

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үлгілік оқу бағдарламасының мазмұны тәрбиеленушілердің қоршаған әлеммен өзара қарым-

қатынас жасауына қажетті танымдық және зерттеушілік әрекеттің қарапайым дағдыларын меңгертуге бағытталған. Осы бағытта ұсынылып отырған бұл әдістемелік нұсқаулықта:

- қоршаған ортамен таныстыру күн сайын объектілер мен заттарды бақылау (тірі және өлі табиғат) зерттеу;
- материалдармен эксперимент жасау;
- педагогтің сәйкес ақпаратты оқып беруі;
- кітаптарды және иллюстрацияларды қарау, әңгімелесу;
- қарым-қатынас, ойын әрекеті арқылы іске асырылады [2, 57-б.].

Аталмыш нұсқаулықта балалардың заттарды қолмен ұстап, зерттеуі, олардың қасиеттеріне талдау жасауы, заттарды қолдануы, туындаған сұрақтарға жауап беруі, өз бетінше сұрақтардың жауабын іздеуі мен табуы және алынған дағдыларды ойында қолдана алуы өте маңызды. Нұсқаулықта баланың «Мен» бейнесінің пайда болуына барынша жағдай жасалынған.

- Мектепке дейінгі ұйымдардағы мектепалды топтарда балалардың қызығушылықтары ескеріліп, ұйымдастырылған іс-әрекетті өткізу күні бойы кіріктірілген түрде немесе жеке жоспарланады.

Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастырудың мақсаты тәрбиеленушілерді, оның ішінде ерекше балаларды оң әлеуметтендіру, оларды әлеуметтік-мәдени нормаларға, қоғам және мемлекет, отбасы дәстүрлеріне тарту, рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру болып табылады.

Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру:

- қоғамның әлеуметтік және этикалық нормалары мен дәстүрлеріне, жалпы адами құндылықтарға баулу;
- дербестікке тәрбиелеу;
- өмірдегі жағдайларды шешу, айналадағы адамдарға құрметпен қарау, өз отбасының мүшесі екенін сезіну, эмоционалды елгезектікті, жанашырлықты қалыптастыру;
- тәрбиеленушінің адамгершілік қасиеттерін көрсетуге қабілеттілігі мен дайындығын дамыту бойынша міндеттерді қамтиды, моральдық нормалардың талаптарына жауап беретін іс-әрекеттерге;
- отанның тарихы мен мәдениетін білу және оған құрметпен қарауды қалыптастыру, туған жер туралы түсініктерін кеңейту;

- еңбек түрлеріне және әртүрлі мамандық иелеріне құрметпен қарауды қалыптастыру, заттар, жанды және жансыз табиғат құбылыстары жөнінде білімдерді кеңейту;

- креативтік ойлауды дамыту бойынша міндеттерді қамтиды.

Балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамыту:

1) балалардың сезімдері мен эмоцияларын қабылдау, тану және қолдау;

2) баланың және айналасындағы адамдардың сезімдерін сөзбен жеткізу;

3) өзіне және айналасындағы адамдарға қамқорлық танытуға қолдау көрсету;

4) балалармен мәнді өзара қарым-қатынас орнату;

5) командада жұмыс істеу;

6) балалардың түрлі іс-әрекетінде топтағы қарым-қатынасты, бастаманы және дербестікті қолдау;

7) балалармен мазмұнды диалог жүргізу;

8) еркін ойын кезінде балаларға пікірлерін айтуға мүмкіндік беру арқылы жүзеге асырылады [7, 5-б.].

Еліміздің ертеңгі болашағы жас ұрпақ болғандықтан, оларға терең де сапалы білім беруде қолданылатын әдістемелік нұсқаулықтарды, құралдарды құрастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Мектепке дейінгі балалық шақта ойын әрекетімен қатар, біліктер мен дағдыларды игеру процесі ғана емес, сондай-ақ, ізденіс ретінде баланың білімді өзі немесе ересек адамның басшылығымен алуына, олардың дамуына ықпал ететін танымдық әрекет зор маңызға ие болады. Бұл әрекет ерте балалық кезеңде қалыптасады, алғашқыда балалар барлығын дәм сезу анализаторлары арқылы тексеріп, заттар мен қарапайым эксперимент жасайды. Мектепке дейінгі ересек жаста танымдық-зерттеу әрекеті балалардың заттармен эксперимент жүргізуінен және ересектерге қойылатын сұрақтарды (неге, не үшін, қалай?) ауызша зерттеуінен көрінеді. Бала эксперимент жүргізу барысында субъект ретінде, өз әрекетін дербес құрып, белсенділік танытады [8, 37-б.].

Түйіндей келе, оқыту процесінде жаңа мазмұндағы әдістемелік нұсқаулықты әзірлеу және оны қолданысқа енгізу әрбір тәрбиешінің міндеті. Міне, жаңа үлгідегі оқыту-әдістемелік кешеннің тиімділігі - баланың жан-жақты дағдыларын дамытып, білімді ұрпақ тәрбиелейді. Ертеңімізді бүгін ойлап, жас ұрпақты жан

— жақты тәрбиелеу мен жеткілікті білім қорын беру әр тәрбиешінің міндеті екенін естен шығармайық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты», 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрық.

2 Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы № 422 бұйрығымен Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.

3 Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 9 қыркүйектегі № 394 бұйрығымен Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарлары.

4 Алешина, Н. В. Ознакомление дошкольников с окружающим и социальной действительностью. Старшая группа: Конспекты занятий. – М. : ПЕРСПЕКТИВА, 2009. – 212 с.

5 Әмірова, Ә. С., Анартаева, К. А. Тіл дамытуға әдістемелік құрал. – Астана:Арман-ПВ, 2013.-167б.

6 Вострухина, Т. В., Кондрыкинская Л. А. «Знакомим с окружающим миром детей 5–7 лет». 2-е изд., М. : ТЦ Сфера, 2020. – 192 с.

7 Манкеш, А. Е. «Айналаны қоршаған орта. Экология. Әліппе-дәптері 1: Алматыкітап, 2003. – 48 б.

8 Сагиева, С. З. «Қоршаған ортамен танысу» Жұмыс дәптері, Алматыкітап, 2005. – 40 б.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІРЛЕСКЕН ОҚУ ЖҰМЫСЫН ТАБЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

АХАНОВА А. Т.
география пәнінің мұғалімі, «Слеті жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Оқушылардың ұжымдық жұмыстарының бір түрі топтық жұмыс болып табылады. Топтағы жұмыс қағидаты мұндай жұмыс кезінде мұғалім орындайтын қызметтерді оқушыларға беруден тұрады: ақпараттық, ұйымдастырушылық, бақылаушылық (ішінара) және бағалаушылық. Оқу жұмысының топтық түрі оқу жұмысын бірлесе жоспарлауға, ақпаратты қабылдау және айқындау, талқылау, өзара бақылауға оқушылар тобын қатыстыруды болжайды. Жұмыстың бұл түрі оқушылардың

бірыңғай тапсырмамен жұмыс жасауын болжайды. Жұмыс қарқыны топ құрамына байланысты болады. Барлық топтар жоғары нәтижелілікке жете бермейді. Оқушылардың топтағы тиімді өзара әрекеттестігін іске асыру үшін, оқу топтарын мақсатты қалыптастыру, жұмысты жоспарлауға қабілетті басшыларды (кеңесшілерді) мұқият іріктеу, оқушылармен қарым-қатынасты жақсарту қажет, мұғалім оқушылар жұмысын үнемі мұқият бақылап отыруы, оқу материалын талдау, жаттығуларды орындау кезінде ынтымақтасуға үйрету керек. Оқушылардың бірлескен оқу жұмысын табысты ұйымдастыру үшін олардың оқудан тыс кездегі қарым-қатынасын ескеру маңызды. Сыныптағы топтық жұмысты ұйымдастыру үшін тапсырмаларды орындау кезінде 3–6 адамнан, көп жағдайда 4 адамнан тұратын топтарға бөлінеді. Тапсырма жеке адамға емес, топқа беріледі. Топтарды әртүрлі белгілер бойынша құруға болады. Мысалы, әртүрлі деңгейдегі топтар танымдық белсенділіктері бірдей деңгейдегі оқушылардан құрылуы мүмкін. Бұдан басқа, топтар оқушылардың өз қалауы бойынша құрылуы мүмкін: ұқсас қызығушылықтары, жұмыс стилі, достық қарым-қатынастары және т.б. бойынша. Топтағы жұмыс кезіндегі оқушылардың рольдері әртүрлі бөлінуі мүмкін. Рольдің орындалуы топ қатысушысының жеке-дара қасиеттеріне байланысты. Бұл үдеріске баланың әлеуметтік-психологиялық мінездемесі де әсер етеді. Мысалы, сыныптағы төмен дәрежелі оқушы рольді қабылдау кезінде мұғалімнің көп көңіл бөлгенін және қолдауын талап етеді. Оқушылардың топтар бойынша жұмысы кезінде мұғалім келесі позицияларда болады: жетекші, топ «режиссері» болу; топтың бір қатысушысы қызметін атқару; топтық жұмыс барысы мен нәтижелерін қадағалаушы және бағалаушы сарапшы болу; топтар жұмысын бақылаушы болу. Басында мұғалім оқушының тапсырманы топта бірлесе орындауына қосылуын қамтамасыз етеді. Ол топтық жұмыс дегеннің не екенін, балаларға әрбір топта және сынып бөлмесінде топтардың қалай орналасуы тиістігін түсіндіреді; жұмыстың жүйелілігі туралы нұсқаулық береді, топ ішінде тапсырмаларды бөледі; балалардың топта орындауы мүмкін қызметтері (рольдері); топтағы жұмыстың жеке нәтижелерін талқылау қажеттілігіне көңіл аударады [1, 3-б.]. Мұғалім оқушыларға топтың әрбір мүшесінің жұмысын серіктестерінің қабылдауына байланысты тәсілдерді хабарлайды: • жолдасының жауабын мұқият тыңдау, оның толықтығын бағалау; • материалды мазмұндау логикасына

назар аудару; • жолдасының өз жауабын нақты мысалдармен, дәлелдермен көрсете алуын анықтау; • жіберілген қателерді сыпайы түзету; • қажетті елеулі толықтырулар енгізу; • жауаптың негізделген бағасын беру. Мұғалім сонымен қатар әрбір оқушы өзінің көзқарасын айқын әрі нақты жеткізуі, басқа қатысушылардың идеяларын талқылау кезінде «жақтаушы» және «қарсы» болуды іріктеу және дәлелдеу үшін маңыздылығын түсіндіреді. Жұптық жұмысты үш түрде пайдалануға болады: Статистикалық жұп: рольдерімен алмасып отыратын қалауы бойынша екі оқушыны біріктіреді («мұғалім» - «оқушы»); осылайша өзара жағымды ықылас болған жағдайда мықты және нашар оқушы айналыса алады. Серпінді жұп: төрт оқушы бір, бірақ төрт бөлігі бар тапсырманы дайындайды; тапсырманың өзіне тиесілі бөлігін орындағаннан және өзіндік бақылаудан кейін оқушы тапсырманы үш рет (әрбір серіктеспен) талқылайды; әрі әрбір жолы ол баяндау жосығы, екпін, қарқынды және т.б. ауыстырып отыру қажет, яғни жолдасының жеке-дара ерекшеліктеріне бейімделу механизмін енгізу қажет; Түрлендірмелі жұп: топтың әрбір мүшесі өз тапсырмасын алады, оны мұғаліммен бірге талдайды, схема бойынша басқа жолдастарымен өзара оқыту жүргізеді, нәтижесінде әркім оқу мазмұнының өзіндік үлесін меңгереді [2, 7-б.].

Топтық оқыту технологиясы қандай кезеңдерден өтетінің нақты көрейік: 1. Ұйымдастыру жұмысы: сыныпты топқа бөлу, мұғалімнің кеңесшіні таңдауы (кеңесшіні оқушылар өздері де таңдай алады); жұмыстың орындалу ретін түсіндіру, топтар бойынша дидактикалық материалды тарату. 2. Топтық жұмыс: материалмен танысу, топтағы жұмысты жобалау, кеңесшінің қатысушыларға тапсырмаларды бөліп беру, тапсырманы жеке дара орындап, топ ішінде талқылау, жалпы берілген тапсырманы талқылау (ескерпе, қосымша); топтық тапсырманы қорытындылау. 3. Қорытынды бөлім: топтағы жұмыстың нітижесін хабарлау. Жауап берушіні мұғалім немесе кеңесші белгілейді; топтың әр қатысушысының танымдық қызметін саралау (кеңесші); қойылған мақсаттың жету деңгейін жалпы қорытындылау; оқу қызметі жайлы мұғалімнің қосымша ақпараты; топтың әр мүшесін бағалау Сабақ барысында мұғалім бірнеше қызметті атқарады: жұмыс барысын қадағалайды, сұрақтарға жауап береді [3, 17-б.].

География пәні – өзіндік ерекшелігі бар пән. Ол жалпы құрлық – жер бетін, планетамызды, ондағы тіршілік ететін өсімдік – жануарлар дүниесін, жер бедерін, байлығын және өмір сүріп

отырған бірнеше мыңдаған ұлттар мен ұлыстардың тіршілігін зерттеп үйрететін ғылым. Сондықтан, география пәні мұғалімі болу деген сөз – кең көлемді, терең білімді, есте сақтау қабілеті күшті, мазмұн – табиғаты терең ұстаз мұғалімдерді талап етуі, әрі осыны қажет етеді. Сабақтың мазмұны, түрі және әдіс – тәсілі оқыту жүйесінде біртұтас бірімен– бірі тығыз байланысты. География пәнінің басқа пәндерден ерекшелігі – мұнда оқушылар өздігінен ізденіп, білім дағдысын толықтыруға әр түрлі суреттер, сызбанұсқалар, карталармен көп жұмыстар жүргізуге ерекше назар аударылады. Олардың пәнге қызығуын арттырудың бір жолы – сабақта жаңа білімді меңгертуде оқушалырдың өздерін белсенді қатыстысуы. Географияны оқытуда көп назар топтық және жеке оқушылармен жұмыс істеуге аударылады, бұл жерде жаңа технология жүйесінде мәнді ойындардың, семинар, дискуссия, баспасөз – конференциясы, лекция, сынақ, топ серуендері, практикалық жұмыстардың маңызы зор. Бұл сабақтарда оқушылардың әр түрлі проблемаларды, оларды шешу жолдарын іздестіруге мүмкіншілік туғызып, олардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, оқуға қызығушылығын арттырады [4, 65-б.].

География сабағында оқушы тек оқулықпен ғана емес, сонымен қатар атласпен, картамен, кескін картамен және географиялық сөздік, анықтамалық материалдармен жұмыс жасайды. Сабақта берілген тапсырмаларды топ ішінде талқылау барысында оқушы өз білгенін өзгеге түсіндіре отырып, өзгенің түсінгенін ой иелегінен өткізу арқылы пікір алмасуы, ойларын толықтыруы, жинақтауы айқын байқалып отырады. Оқыту сапасын арттыру мақсатында балалардың танымдық қабілеттерін дамыту, оқуға деген қабілетін, зейін, сөйлеу дағдылары, шығармашылық ойлау сияқты қабілеттерін дамыту өте маңызды. Сыныптағы әр бір оқушы ақпаратты әр түрлі қабылдайды. Оқушылардың қабылдау ерекшеліктерін ескере отырып, әр сабақты тиімді стратегиялар мен әдіс-тәсілдерді қолдану қажет. Жаңа сабақты түсіндіруде, аудио, бейнемәтіндер болса, қолдану сатысында топтық әдісті қолдану ұтымды болады. Себебі топтар бір–бірлеріне сұрақ қоя алады, бір-бірлерінің жұмыстарын бағалай алады, өз идеяларын ұсынады,соның нәтижесінде біз «оқушының үнін» естиміз.

Топтарды құру тәсілдері. Топтық жұмысты ұйымдастыру кезінде топтарды құруға ерекше көңіл аударған жөн. Жалпы жұмыстың табыстылығы топтың қаншалықты дұрыс әрі сәтті

құрылуына байланысты болады. Топтың көлемі алуан түрлі, жұмыстың мазмұны мен сипатына байланысты ол 3-тен 6-ға дейін өзгереді, бұдан үлкен топтарда топтың барлық мүшелерінің белсенді жұмысы қамтамасыз етілмейді. Мысалы: Қалауы бойынша топ. Қатысушылар топты өздері құрады, бірақ мұндай жұмыстың нәтижесін болжау қиын. Мұндай топтарда психологиялық сәйкестік жоқ, байланыс жақсы, бірақ топтардың күш шамасы және толықтығы әртүрлі. Кездейсоқ топ. Қатысушылар осы жұмыс үшін ғана бірігеді. Мұндай топтардың сәйкессіздігі дау-дамайға әкелуі және жұмысты мүлдем іске алғысыз етуі мүмкін. Түс, сан және т.б бойынша. Көшбасшы қалыптастырған топ. Топ құрамы бір текті, өйткені көшбасшы белгілі нәтижеге қол жеткізуге қабілеттілерді таңдайды. Зодиак белгілері бойынша. Әдетте оқушыларға әсер ететін ерекше шешім. Топтың күш шамасы, топтық өзара әрекеттестікке қатысушылар саны туралы сұрақ ашық күйінде қалады. Мұғалімнің шешімі бойынша. Мұндай топ құру кезінде социометрия деректеріне сүйенген жақсы. Топтық және жұптық жұмыстың нәтижелері: -Топтық, жұптық жұмысты пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі -Оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады -Олардың әрқайсысының деңгейін анықтай аласын -Оқуышлардың көбін бағалауға мүмкіндік -Оқушыларды ізденіске баулып, жұппен, топпен жұмыс істеуге үйретеді -Оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады -Жеке тұлғалық сипатын дамытуға,шығармашылығын шыңдауға, өзіне деген сенімін қалыптастырады. Топтық жұмыс география сабақтарында өте тиімді, себебі оқушылар өз ойларын жеткізе біледі. Топтық жұмыс өткізген барысында сабақ өте қызықты өтеді. Топтық жұмыс кезінде бәрі қызу жұмыста, біреуі картамен жұмыс жасаса, біреуі қойылған мәселені шешудің жолын іздейді.

Топтық жұмыста барлық оқушылардың қызығушылығы артып, жұмылдыра жұмыс жасай біледі. Орташа оқитын оқушы төмен оқитын оқушыларымен ойларын бөлісіп жатады. Ал, дарынды балалар орташа оқитын оқушыларға кеңес бағыт бере отыра көмектеседі. Жаңа әдісті қолданып ұсынған тапсырмаларда оқушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, өздеріне ұсынылған тапсырманы орындау жолдарын іздеу барысында топпен шешіп, бір-бірінің көмегіне жүгінеді. Бұдан оқушыларды топтық жұмысқа итермелеу арқылы, әрқайсысы өз қабілеттеріне

қарай ойларымен бөлісуге ерікті. Берілген тапсырманы орындау барысында әркім өз идеяларын ортаға тастап, өзара рөлдерге бөліне отырып, берілген уақытты тиімді пайдалануға тырысып отырады.

Ал, түсінгендерін топпен қорғау барысында топтар бір-біріне сұрақ-жауап арқылы кеңінен талқылап отырады. Топтық оқыту технологиясына сынып топқа бөлуге болатын дәстүрлі емес сабақтардың түрі де жатады. Мысалы, конференция сабақ, саяхат сабақ, жәрмеңке сабақ, географиялық футбол, біріккен сабақ. Қорыта келе, топтық әдіспен өткізілген сабақ нәтижелі болу үшін мұғалім сынып өте жақсы білу керек (тек білім деңгейін ғана емес, сонымен қатар ұжымда қалыптасқан жеке тұлғалық қарым- қатынасты). Топтық жұмыста оқушылар өзін-өзі және өзгені бағалауды үйренеді. Топтық жұмыс барысында оқушылардың өзгеруін аңғаруға болады. Бұл жоба оқушылардың сабаққа белсене қатысуына мүмкіндік береді. Тұйық балалар ашылады, өз ойларымен еркін бөліседі. Әр оқушының топ ішінде міндеті болады, соған байланысты оқушы жауапкершілікке үйренеді. Топпен жұмыс барысында түгел оқушылар қамтылады. Оқушылар жүйелі сөйлеуге, ойын ашық жеткізе білуге, талдау жасауға, еркіндікке үйренеді. Топтағы жұмыс балаға тек оқуға ғана емес, сонымен бірге өзін көрсетуге көмектеседі, өйткені топта мұғалімнің басты беделі және барлық сыныптың назары жоқ. Өзара сыйластық тәрбиеленеді. Барлығына деген қатынас өзгереді, достық нығаяды, тұлғааралық қарым-қатынас жақсарады, ұжымдағы психологиялық жайлылық орнайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. // Егемен Қазақстан. 14 желтоқсан 2010.

2 «Топтық әрекетте диалогтік оқыту әдісін қолданудың тиімділігі» Әдістемелік құрал, Көкшетау, 2014 ж. Самуратова Р. Т., 15 б.

3 «География және табиғат» журналы, Алматы, 3/2010 жыл, – 32 б.

4. Иваненко А. М. Современный урок. – М. : Прогресс, 2005. – 256 б.

ДҮНИЕТАНУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

АХМЕТОВА А. А.
бастауыш сынып мұғалімі, «№ 4 Ертіс жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру – маңызды педагогикалық мақсаттардың бірі. Бұл қабілетті дамыту, баланың қоршаған әлемді тереңірек түсінуіне, табиғат пен қоғам туралы білімінің кеңеюіне ықпал етеді. Танымдық қабілеттерді дамыту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Міне, олардың кейбірі:

1 Зерттеу және тәжірибе жасау. Оқушыларды өз бетімен зерттеулер жасауға, тәжірибелер жүргізуге үйрету — танымдық қабілеттерін арттырудың тиімді әдісі. Оқушыларға түрлі табиғи құбылыстарды зерттеу, ғылыми тәжірибелер жүргізу арқылы теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде қолдануға мүмкіндік беріңіз. Мысалы, өсімдіктердің өсуі немесе су айналымы туралы тәжірибелер жүргізу балалардың қызығушылығын арттырып, ғылыми ойлау дағдыларын дамытады.

2 Проблемалық оқыту. Проблемалық оқыту әдісінде мұғалім оқушыларға шешімін табуы тиіс мәселе ұсынады, ал олар өздері осы мәселені талқылап, түрлі шешімдер ұсынады. Бұл әдіс балалардың аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытып, өз ойларын дәлелдеп, пікір алмасуға үйретеді. Мысалы, «Қоршаған ортаға зиян келтіретін әрекеттердің салдары қандай?» деген сұрақты талқылау арқылы оқушылар экологияның маңызын тереңірек түсінеді.

3 Диалогтық оқыту. Диалогтық оқытуда мұғалім мен оқушы арасында пікірталас пен сұрақ-жауап арқылы сабақ жүреді. Бұл әдіс балалардың өз ойларын еркін жеткізуіне, пікірталастарға қатысуына және әртүрлі көзқарастарды тыңдай отырып, өз білімдерін тереңдетуіне көмектеседі. Мысалы, «Табиғатты қорғаудың маңызы неде?» деген сұрақты талқылау арқылы балалар өз пікірлерін айтып, өз білімдерін жетілдіреді.

4 Интерактивті әдістер мен құралдар. Интерактивті тақта, түрлі мультимедиялық құралдар мен қосымшаларды пайдалану сабақтың тиімділігін арттырады. Визуализация арқылы оқушылардың ой-өрісі кеңейеді. Мысалы, табиғат көріністерін немесе географиялық карталарды көрсету, осы тақырып бойынша сұрақтар қою

балалардың қызығушылығын арттырады және танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

5 Жобалық әдіс. Жобалық әдіс оқушыларға нақты бір тақырыпты зерттеу үшін топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс зерттеу дағдыларын қалыптастырып, білімді өз бетінше игеруге ынталандырады. Мысалы, оқушыларға жергілікті табиғат, экология немесе адамзаттың әсері туралы жобалар жасап, оларды презентация ретінде ұсынуды тапсырсаңыз, бұл олардың ақпаратты жинақтап, оны жүйелеп ұсыну дағдыларын дамытады.

6 Кейс-стади әдісі. Кейс-стади әдісі нақты өмірден алынған мысалдар мен жағдайларды талқылауды білдіреді. Бұл әдіс арқылы оқушылар теорияны іс жүзінде қолдану мүмкіндігін алады. Мысалы, оқушыларға «Қалдықтарды дұрыс жою» немесе «Су ресурстарын үнемдеу» сияқты мәселелерді қарастыруды ұсынып, оларды нақты шешімдер табуға бағыттай аласыз.

7 Сыни ойлау әдісі. Сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін мұғалім оқушыларды ойлануға, ақпаратты талдауға, салыстыру мен бағалауға үйретеді. Бұл әдіс оқушылардың мәселеге әртүрлі көзқараспен қарап, ойлап, шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді. Мысалы, «Ауа ластануының адам денсаулығына әсері қандай?» деген сұрақты қарастырып, оқушылардың осы мәселеге қатысты сыни ойлауын дамытсаңыз болады.

8 Бейнемазмұндар мен анимацияларды қолдану. Әр түрлі бейнемазмұндар мен анимациялар оқушыларға күрделі ұғымдарды жеңіл әрі түсінікті етіп жеткізуге көмектеседі. Табиғат құбылыстары, экологиялық процестер туралы анимациялар көрсетіп, оқушылардың осы тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып, терең білім алуға ынталандырады.

9 Карталар мен диаграммаларды пайдалану. Географиялық карталар, схемалар, диаграммалар мен кестелер оқушылардың білімін визуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Олар оқушылардың оқыған материалды жақсы түсініп, ұғымдарды логикалық түрде топтастыруына көмектеседі. Мысалы, өзендердің, көлдердің, таулардың және басқа географиялық объектілердің карталарын қолданып, оларды зерттеу арқылы оқушыларға география пәнін қызықты етуге болады.

10 Табиғатпен танысу және дала сабақтары. Табиғатқа шығу және оқушыларды экологиялық жорықтарға қатыстыру да танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Жергілікті табиғат жағдайлары мен өсімдіктер мен жануарларды бақылау арқылы

оқушылар осы әлемнің сұлулығын, түрлі экологиялық мәселелерді өз көздерімен көріп, түсінеді.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану өте тиімді. Оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуы, өз бетінше зерттеу жасау мүмкіндігі, шығармашылық пен сыни ойлауды дамыту – олардың білімдерін тереңдетуге және әлемді кеңірек түсінуге көмектеседі. Әдіс-тәсілдердің әртүрлілігі, қызықты әрі тартымды сабақтар балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, жаңа білімге деген құштарлығын оятады.

Еліміздің әлемдік кеңістіктегі орны отандық білім беру мазмұнына көптеген өзгерістер енгізуде. Атап айтқанда, білім беру реформасын жаңа парадигмаға бейімдеу, білім беру жүйесінің әлемдік стандарттарға ден қоюы, бағалау критерийлерін өзгерту, сандық әрекеттерден сапалық көрсеткіштерге көшу және т.б. Бұл мәселелер еліміздің әлеуетін арттырудың алғы шарттары болып табылады.

Әр елдің болашағы сол халықтың білім ,ғылым деңгейімен анықталатындықтан оқу жүйесін неғұрлым тиімді құра білу қажеттілігі қай кезде де өзекті мәселе болып қалмақ.Әр баланың жеке қабілетіне қарай танымдық қабілетінің дамуын жеке адамның патриоттық сезімін, Отанға деген сүйіспеншілігін дамыту мәселелері мемлекеттік білім саясатының басты ұстанымы. Осыған орай білім беруді ізгілендіру барысында жеке тұлғаны дамыту, өзіне сенімді, танымдық қабілеті, дүниетанымы дұрыс қалыптасқан азамат тәрбиелеуде дүниетану пәнінің алатын орны ерекше [1, 45-б.]. Бастауыш сынып оқушыларына дүниетануды оқытудағы міндет – олардың түсініктерін кеңейтіп, ұғымдарын қалыптастыруда күнделікті жүйелі жұмыс жүргізу. Бұл жағдайда білімді игерудің бірінші кезеңі жеке табиғат құбылыстарын немесе деректерін қабылдау болып табылады. Қабылдау оқушының сенімі арқылы жүзеге асып, танымға ұласады. Қоршаған дүниені білу танымға байланысты. Оқушы бойында дүниетанымды қалыптастыруда адам, қоғам, табиғат туралы білімдер негізгі тірек болады.

Адам – қоғам- табиғат арасындағы байланысты және олардың үнемі бірлікте дамитынын оқушылар бастауыш сыныптан бастап оқып, түсінуі , тануы тиіс. Бақылау жасау әдісі – біріншіден, оқушы бойында қоршаған дүниеден нақтылы және бейнелі түсініктер мен ұғымдар қалыптастыруға, соның негізінде бастауыш класс

оқушыларының шығармашылық ойлау әрекетін, ауызша және жазбаша сөзін дамытуға мүмкіндік береді Екіншіден . табиғи құбылыстардың үздіксіз өзгеруі мен дамуына , табиғатта болып жатқан құбылыстардың өзара байланысы мен заңдылығына , дүниенің біртұтастығына балалардың көзін жеткізеді. Үшіншіден оқушының бақылағыштық, байқағыштық қасиеттерінің қалыптасуына мүмкіндік береді, ол зейін тұрақтылығын тәрбиелеп, шығармашылық , танымдық қабілетін арттырады. Сабақта бақылауды іскерлікпен ұйымдастырып, әдістемелік жағынан дұрыс қолдана білу мұғалімнің шеберлігіне байланысты .

Бақылау әдісін сабақта қолдануда төмендегідей жүйені қолданамын.

1 Бақылау өткізуге сай оқу материалдарын іріктеу.

2 Оқушыларды бақылау өткізуге дайындау.

3 Сабақта бақылауға қажетті қарапайым түсініктер мен ұғымдарды қалыптастыру.

4 Бақылаудың мақсатын айқын қоя білу.

5 Күн ілгері бақылауға қажетті тапсырмалар әзірлеп , балаларға тапсырмалар беру.

6 Қажетті жабдықтарды дайындау.

7 Бақылау нәтежелерін жазу, қорытындылар шығару.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру үшін қолданылатын негізгі әдістің бірі-салыстыру. Өз кезінде К. Д. Ушинский « Салыстыру кез келген ұғымның және кез келген ойлаудың негізі болып табылады» деген болатын. Мысалы : Қылқан жапырақты және жапырақты ағаштарды салыстырғанда бірінші- жалпы белгілерін, тамыры, бұтағы, діңі, жапырағын салыстырады. Негізгі айырмашылығы жапырақтарында екендігіне көңіл бөлінеді.. Қылқан жапырақты ағаштың жапырағы қылқан түрінде болатындығы жайлы қорытындыға келеді. Салыстырудағы маңызды қадам – оқушылардың заттың ең маңызды белгілерін айыра білуі болып табылады. Қазіргі кезде салыстырудың тірек сызбалық түрлері кеңінен қолданылады . Мысалы : Венн диаграммасы арқылы салыстыру. . бұнда кез-келген екі зат салыстырылып , олардың ұқсастығы ортаңғы диаграммаға жазылып, айырмашылықтары екі шеткі диаграммаға жазылып, салыстырылады.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру үшін қолданыла-тын негізгі әдістің бір-тәжірибе. Оқушыларға табиғат обьектілерінің қасиеттерін , табиғат

құбылыстарының мәнін таныстыру қажет болған жағдайларда тәжірибелер жасаудың үлкен танымдық мәні бар.

Дүниетану сабақтарында өткізілетін тәжірибелер кейбір табиғи құбылыстарды қолдан қайта жасауға мүмкіндік береді. Пайдалы қазбалардың қасиеттерімен ,сүзу арқылы суды тазартумен , топырақ қасиеттерімен , тұқымның өнуін бақылаумен т. б материалдармен танысу үшін тәжірибелер жасау қажет. Тәжірибелер мұғалімнің көрсетуімен немесе оқушылардың жаппай қатысуымен өткізіледі. Мұғалім тәжірибе жасау үшін төмендегідей дайындық жұмыстарын жүргізеді.

1 Тәжірибеге қажетті құралдарды дайындау

2 Тәжірибеге қажетті материалдарды іріктеу

3 Мұғалім күні бұрын тәжірибені бастан аяқ толық өткізіп байқауы керек .

4 Тәжірибе өткізу кезінде оқушылардың өзін қалай ұстау керектігі жөнінде қауіпсіздік ережелерімен таныстырады .

5 Тәжірибе өткізу мақсаттары мен міндеттерін хабарлайды.

6 Тәжірибенің міндетін шешетін сұрақтарды алдын ала тақтаға жазып қояды.

Егер тәжірибе отпен, қышқылмен жүргізілетін болса немесе балалардың орындауы үшін қиын болса, мұғалім өзі тәжірибені жасап көрсетеді. Мұғалім мұндай жағдайда қажетті приборларды балалардың барлығы тәжірибенің барысын көре алатындай етіп, мұғалімнің үстеліне немесе тәжірибелер өткізуге арналған арнайы тұғырға жайғастырады [2, 16-б.].

Жаппай тәжірибе өткізген кезде кезекшілер оқушыларға тәжірибе өткізуге қажетті жабдықтар мен заттарды таратып береді. Оқушылар мұғалімнің басшылығымен тәжірибені орындайды, соңында оқушылар алынған нәтижелерді талдап, тиісті қорытындылар жасайды. Келесі әдістердің бірі – саяхат. Саяхат сабағы көбіне осы пәнде жүргізіледі. Жыл мезгілдерінің ерекшеліктерін, табиғатта болатын әртүрлі құбылыстардың өзгерістерін анықтау барысында «Күздің белгілері», «Күз мезгіліндегі өзгерістер», «Жыл мезгілдері» т.б тақырыптарда саяхат өткізуге болады. Оқушылар тақырып барысында ақпарат ресурстарын жинау арқылы белгілі бір сұрақтарға жауаптар табады. Бақылау нәтижелерін қағаз бетіне түсіреді. Оқытуды ұйымдастырудың бұл формасы ұжымдық қарым-қатынасты дамытады. Саяхат сабағының нәтижесі оқушылардың шығармашылық жұмыстарында жалғасын табады.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттырудың осы әдістері-оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Оқушылардың шығармашылығын шыңдап, танымдылық қабілеттерін қалыптастырып, дүниетанымын кеңейтетін бұл әдістерді жүзеге асыру үшін «Сын тұрғысынан ойлау» стратегиялар мен «Дамыта оқыту», «Топтық оқыту » технологияларын қолдануды тиімді деп есептеймін. және осы технология, стратегияларды сабақта қолдануға болады.

Оқулықта оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ерекше назар аударылған. Пәннің мазмұны биологиялық пәндердің кіріктірілген негізін құрайтын болғандықтан, сабақ беру барысында тәжірибе жасау, зерттеу жұмысын жүргізу, саламандық жұмыс түрлері басым болады. Сабақта бақылау, эксперимент әдістерін қолдана отырып, зерттеу жұмысының қағидаларын игереді.

«Мен зерттеушімін», «Тірі табиғат», «Заттар және олардың қасиеттері», «Жер және ғарыш», «Табиғат физикасы» сияқты оқу бөлімдерін зерделеу барысында оқушылар қарапайым да қызықты тәжірибелер жүргізіп, табиғат құбылыстарының даму үдерістерін сипаттап, болжап, түсіндіреді. Осындай тәжірибе түрлері зерттеу қызметінің бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Дидактикалық ойындар көп салалы, күрделі педагогикалық құбылыс. Оны оқушыларды жан-жақты тәрбиелейтін, оқытатын, шығармашылық белсенділігін арттыратын құралдың бірі деуге болады. Ойын оқушының ой-өрісін дамытып, ойлау қабілетін арттырумен қатар, өтілген тақырыптарды саналы меңгеруге үлкен әсер етеді. Ойын оқу пәндерінің мазмұнымен тығыз байланысты жүргізілгенде дұрыс нәтеже береді. Тақырыпқа сай жүргізілген ойын түрлері, әсіресе, экологиялық, тәрбиелік,табиғатқа шын жанашырлық элементтері болуы оқушының шығармашылық белсенділігін арттыра отырып дүниетануға деген сүйіспеншілігін дамытады. Мұғалім өтілетін тақырыпқа сай ойын түрлерін дұрыс таңдап алуы қажет. Оқушы ойын тәртібін дұрыс меңгерген болса, ойынды бар ынтасымен орындап алған білімін көрсете алады. Білім көрсету дегеніміз – оқушыны қуанышқа бөлейтін, білімнің қажеттілікке айналуы [3, 32-б.].

Дидактикалық ойындардың түрлері көп. Соның бірі-оқушының ақыл-ойын дамытатын ойындар Мысалы, өзін қоршаған қоғамдық орта, табиғат, табиғат құбылысары, әр түрлі мамандық иелері, жұлдыздар әлемі, су патшалығы, жануарлар дүниесі, пайдалы қазбалар, өсімдіктер ортасы — бәрі де оқушыны қызықтырады.

Басты мәселе, мұғалім сабақта ойын жүргізбес бұрын оның міндеті мен мақсатын оқушыларға дұрыс түсіндіріп , дайындауында.

Дүниетанудан сабақ беру барысында әрбір әдістерді тақырыптың мазмұнына, оқушылардың жалпы дамуына және мұғалімнің өз шеберлігіне сәйкестендіре отырып, пайдалана білуі қажет.

Қолданылатын тәсілдің әр қайсысы оқушылардың білімді тиімді игеруіне барынша жәрдемдесе алатындай болуын қадағалау қажет. Оқылатын материалды меңгеруде оқушының қызығушылығын туғызып, танымын кеңейтетін әдістерді қолдана білген жөн.

Сондықтан да оқыту жоспарын жобалағанда шәкірттің мүмкіндіктері мен мүдделерін бірлікте қарастыру шарт. Өйткені әрбір тұлға өзінше ойлағысы келетіні, жастық жалынымен бұла күші ізденіске бейім болатындығы ақиқат, олай болса оқушының шығармашылық қабілетін оятып, оларды өзіндік тұрғыда ойланып әрекеттене білуге баулу, оқудағы белсенділікті көтерудегі тиімділікті арттырып, оның жетіле түсуіне, білім, білік, дағдысының молаюына ықпал ететін әдіс-тәсілді тиімді қолдану мұғалімнің басты мақсаты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қайым Қ. «Жануартанудан танымдық ойындар» 1994 ж. Алматы, Мектеп, – 75 б.

2 Мұхнабетжанова А. М. « Қоршаған әлем : оқу бағдарламасы» Астана 2008ж. – 112 б.

3 Сәбитова.Ж «Дидактикалық ойындар » 1998 ж. Алматы, Мектеп., – 89 б.

КОММУНИКАТИВТІК-СИТУАЦИЯЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОРФОГРАФИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУДЕ ПАЙДАЛАНУ

АХМЕТОВА Н. З.
магистрант, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
ЕРҒАЛИЕВ Қ. С.
ф.ғ.к., профессор, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Ертедегі тілдерді оқытудың әдіснамалық негізі ретінде қарастырылған коммуникативтік-белсендік тәсіл бүгінгі күні қазақ тілін оқыту теориясы мен тәжірибесінде де маңызды болып табылады. Әдістемешілердің коммуникативтік-белсендік тәсілді жүзеге асыруға баса назар аударғанына қарамастан, әлі де толыққанды талдауды талап ететін мәселелер жеткілікті. Осыған орай орфографияны коммуникативтік және белсендік технологияларды енгізу жолындағы өзекті мәселе деп қарастыруға болады: орфографияны оқыту әдістемесіне арналған, яғни орфографиялық дағдыларды қалыптастыру мен дамытуға бағытталған арнайы әдістер, негізінде, коммуникативтік болмайтыны белгілі. Қандай да бір орфографиялық жаттығулар коммуникативтілік талаптарын тек ішінара ғана жүзеге асырады, себебі еркін немесе шығармашылық диктант әдістемесі бойынша мәтіндер құрастыру кезінде оқушы оқу жағдайында болады. Аталған жағдай әрдайым оған маңызды әрі өмірлік болып табылмағанымен, өнімді сөйлеу әрекетін тудырады.

Сондықтан оқыту барысында қарым-қатынас жағдайларын модельдеуге мүмкіндік беретін, оқушылардың сөйлеу әрекетін ынталандырып, шынайы жазу тәжірибесіне жақын жағдайларда сөйлеу және тілдік дағдыларды (оның ішінде орфографиялық) дамытатын технологияларды іздеу өзекті болып табылады. Бұл талаптарға тілдерді оқыту үдерісінде кеңінен қолданылатын коммуникативтік тапсырмалар жауап береді. Э. Г. Азимов пен А. Н. Щукиннің әдістемелік терминдер сөздігінде коммуникативтік тапсырма «сөйлеу хабарламасы мотивациясының болмыстық түрі» [1, 98-б.] ретінде анықталады, ол сөйлеу әрекеті барысында ақпаратты беру немесе алу қажеттілігі туындаған кезде пайда болады. Осылайша, коммуникативтік тапсырма сөйлеу әрекеті мен сөйлеу жағдайы ұғымдарымен тығыз байланысты.

И. А. Зимняя сөйлеу әрекетін «қарым-қатынас барысында адамның коммуникативтік-танымдық қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған, тіл арқылы тұжырымдалған ойды беру және (немесе) қабылдаудың белсенді, мақсатты, мотивацияланған, пәндік (мазмұнды) процесс» деп түсінеді [3, 46-б.]. Осылайша, коммуникативтік-танымдық қажеттілік бастапқы саналады, себебі ол белгілі бір шынайы сөйлеу жағдайында болатын мақсатты коммуникативтік іс-әрекет мотивациясының көзі болып табылады.

1960 жылдары бұл ұғымды зерттеген И. М. Берман мен В. А. Бухбиндер сөйлеу жағдайының негізінде жатқан экстралингвистикалық факторларды анықтайды: 1) «коммуникация жүзеге асатын жағдайлар», 2) «мәлімдемелерде көрініс табатын шынайы құбылыстар мен заттар арасындағы қарым-қатынастар» [2, 10-б.]. Оқу-сөйлеу жағдайында бұл факторлар коммуникативтік әлеуеті бар, оқушыларды сөйлеу мәтінін құруға ынталандыратын оқу бірлігі сынды оқу тапсырмалары арқылы айқындалады. И. Д. Изаренков [4] оқу және табиғи сөйлеу жағдайларының айырмашылығына назар аударып, олардың ішіндегі ең бастысы оқу-сөйлеу жағдайының оқушы үшін шартты түрде өзекті (немесе өзекті емес) болатынын, бұл сырттан қойылған ойдан шығарылған, құрылымдалған жағдайлармен анықталатынын (ал табиғи сөйлеу жағдайындағы мәтіннің пайда болуы әрдайым қажеттіліктермен анықталатынын) жеткізеді.

Коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар оқу сөйлеу жағдайының ресурсын оқушылардың сөйлеу әрекетін барынша толық дамыту үшін пайдаланады, бұл қазақ тілі пәні бойынша сөйлеу дағдыларын жетілдіру үшін коммуникативтік тапсырмаларды қолдану тәжірибесімен дәлелденеді. Аталған тәсіл шынайы қарым-қатынас жағдайларына, оқушылар күнделікті өмірде шешетін сөйлеу тапсырмаларына жуық келеді.

Коммуникативтік-жағдайлық тапсырма деп коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған және коммуникацияның құрылымдалған жағдайын білдіретін оқу тапсырмасы түсініледі, соның негізінде оқушылар өздерінің сөйлейтін сөздерін құрастырады.

Жағдайлық тапсырмалар жазбаша сөйлеу әрекетінде орфографиялық дағдыларды жетілдіруге де әлеуетке ие. Бұл түрдегі жұмысты орфографияны оқытуда бекіту-түзету кезеңінде қолданған орынды, себебі ол бірнеше психологиялық және лингвоәдістемелік факторлармен байланысты:

- мотивациялық (коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар оқушылар үшін мәнді болатын коммуникациялық жағдайларға жүгіну арқылы танымдық қызығушылықты белсендіреді);

- бағдарламалық (коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар морфология мен синтаксисті зерттеу арқылы орфографиялық дағдыларды жетілдіру процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді);

- функционалдық (оқушылар үшін ең қиын орфограммалар (бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздер, қосымшалар мен бас әріптің қолданылуы) сөйлеудегі коммуникативтік жағдайларға байланысты сөздердің семантикалық қасиеттерімен анықталады).

Осылайша, оқушылардың орфографиялық дағдыларын жетілдіру үшін коммуникативтік-жағдайлық тапсырмаларды модельдеу кезінде оқушылардың сөйлеу және орфографиялық дайындық деңгейін, қайталанатын орфограммалар түрлерінің ерекшеліктерін, тапсырманы дамытуды мақсат еткен нақты орфографиялық дағдыларды, орфографиялық материалдың морфология мен синтаксис курсына байланыстығын және тапсырманың оқушылар үшін әлеуетті маңыздылығын ескеру қажет.

Кесте 1 – «Шығармашылық жазба» тапсырмасы

Тапсырманы орындаудың әдістемелік шарттары	
Қайталанатын орфограмма түрлері	Сөздердің бірге және бөлек жазылуы
Орфографиялық дағдылар	Оқылған орфограммалармен сөздерді дұрыс жазу, жазу ережесін таңдау шарттарын түсіндіру.
Морфология мен синтаксис бойынша тақырыптар	Түс атауларымен келген сөздердің бірге және бөлек жазылуы
Коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар мазмұны	
Қазақ тілі сабағында пәнаралық байланысты көрсету үшін табиғатты сипаттау қажет болады. Осыған орай көркем әдебиет стилінде жан-жануарлар, өсімдік т.б. түс атаулары қатысқан сөздерді қолдана отыра шағын шығарма жазу тапсырылады. Бұнда сөздер жазылуының морфологиялық және синтаксистік ерекшелігін көрсетіледі.	

Орфографиялық дағдыларды дамыту барысында орындалатын тапсырмаларға байланысты эксперименттік оқытуда қолданылатын коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалардың келесі түрлерін көрсетуге болады:

1 орфографиялық көзқарасты дамытуға бағытталған тапсырмалар,

2 орфограммалардың түрлерімен сөздерді дұрыс жазу дағдыларын дамытуға негізделген тапсырмалар,

3 қателерді көріп, түзету дағдысын дамытуға бағытталған тапсырмалар.

Кесте 2 – «Үйдегі сұхбат» тапсырмасы

Тапсырманы орындаудың әдістемелік шарттары	
Қайталанатын орфограмма түрлері	Шылаулардың бөлек, бірге және дефис арқылы жазылуы.
Орфографиялық дағдылар	Оқылған орфограммалармен сөздерді дұрыс жазу, жазу ережесін таңдау шарттарын түсіндіру.
Морфология мен синтаксис бойынша тақырыптар	Сөйлеу барысында құрмалас сөйлемдерді қолдану.
Коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар мазмұны	
Өзіңіздің ата-анаңыздан, сондай-ақ үлкен туыстарыңыздан (әже, ата, тәте, аға, жезде, әпке және т.б.) сұхбат алыңыз. Олардың балалық шағын сұраңыз: Олар не ұнататын еді? Достары көп болды ма? Қандай кітаптарды жақсы көріп оқитын еді? Жиі теледидар көре ме, әлде компьютерлік ойындар ойнайтын ба еді? Сұхбат негізінде мәтін жазыңыз, онда өзіңіздің балалық шағыңызбен ата-анаңыздың балалық шағын салыстыруға тырысыңыз. Не ұқсас болды, ал не түбегейлі өзгерді? Қойылған сұрақтарға жауап бере отырып, бөлек, бірге және дефис арқылы жазылатын шылауларды қолдана отыра жай және құрмалас сөйлемдер құрастыруға тырысыңыз. Әр жағдайда бұл сөздердің дұрыс жазылуын емлелік ереже бойынша түсіндіріңіз, олардың морфологиялық сипатын және синтаксистік рөлін көрсетіңіз.	

Кесте 3 – Коммуникативтік-ситуациялық проблемалық сипаттағы тапсырма

Тапсырманы орындаудың әдістемелік шарттары	
Қайталанатын орфограмма түрлері	Қай, кей, бір, әр, әлде, еш есімдіктерінің жазылуы.
Орфографиялық дағдылар	Оқылған орфограммалармен сөздерді дұрыс жазу, жазу ережесін таңдау шарттарын түсіндіру.

Морфология мен синтаксис бойынша тақырыптар	Зат есім мен есімдіктердің жазылу ерекшелігін айқындау.

Коммуникативтік-жағдайлық тапсырмалар мазмұны
Сабақ арасында сыныптасың саған параққа жазылған әзіл-жағдайлы сұрақтар мен жұмбақтар жіберді: Неге біз тамақтанамыз? Неліктен қаз жүзеді? Неге тіл ауызда орналасқан? Неге стаканға су құйылады? Сіздер әзіл-шыны аралас бұл сұрақтарға қалай жауап берер едіңіздер? (Жауаптардың бір нұсқасы көрсетіледі.) Бұл жұмбақтар қандай тілдік құбылыстарға негізделген? Жауаптар анықтамалық материалдарда көрсетілгендей дәл болуы үшін сұрақтардың бірінші сөзін қалай жазу керек? Толық жауап беріңіздер. Жұмбақтарды жазып, қажет болса, орфографиялық қателерді түзетіңіздер. Белгілі сөздердің сөйлем мүшесін және олардың синтаксистік рөлін анықтаңыз.

Осылайша, коммуникативтік-жағдайлы тапсырмаларды шешу монологтік және диалогтік сөйлеу түрлерін пайдалануды, сондай-ақ қарым-қатынас барысында адамдардың түрлі өзара әрекеттесу түрлеріне жүгінуді қамтуы мүмкін.

Оқушылардың орфографиялық дағдыларын жетілдіру үшін оқу үдерісінде сынақтан өткен коммуникативтік-жағдайлы тапсырмалардың нақты нұсқалары (кесте 1–3) ұсынылады.

Осы сияқты коммуникативтік-жағдайлы тапсырмаларды шешу барысында сауатты жазу дағдыларын жетілдіру процесі мақсатты әрі саналы болады, егер тапсырманың мазмұнына орфографиялық шарттар енгізілсе, бұл оқушылардан үйренген орфограммаларды талдауды талап етеді.

Коммуникативтік-жағдайлы тапсырмаларды пайдалану оқушыларды коммуникативтік оқу әрекетіне енгізуге мүмкіндік береді, бұл коммуникативтік-белсендік тәсілді жүзеге асыру үшін қажетті шарт болып табылады. Сонымен қатар орфографиялық дағдыларды жетілдіру үдерісі сөйлеу мен ойлау әрекетіне айналады, онда тілдік материалды зерттеу оның қарым-қатынас жағдайларындағы қызметімен органикалық байланыста болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – Москва : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.

2 Берман И. М., Бухбиндер В. А. Ситуативность и обучение устной речи // Иностранные языки в школе. – 1964. – № 5. – С. 9–13.

3 Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва, Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 432 с.

4 Изаренков Д.И. Обучение диалогической речи. – Москва : Русский язык, 1986. – 160 с.

ОРФОГРАФИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

АХМЕТОВА Н. З.
магистрант, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Оқушылардың орфографиялық сауаттылығы жазу дағдысын қалыптастыру үдерісіндегі маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл дағды тіл құбылыстарын табу мен тану қабілетін қалыптастырып, оқушыларға олардың жазу кезінде қателіктерін анықтап, ойлануға және өзін-өзі тексеруге көмектеседі. Орфографияны оқыту теориясы мен әдістемесінде сауатты жазуға үйретуде оқушылардың жазу барысында кездесетін қиындықтарды анықтау қабілеті маңызды деп саналады.

Д. Н. Богоявленский, М. Р. Львов, С. Ф. Жуйков, Г. Г. Граник, П. С. Жедек, В. В. Репкин; Р. Сыздықова, Б. Қалиев, М. Дүйсебаев, К. Жолымбетов, Н. Оралбаева, Ә. Абылақов, А. Б. Қыдырниязова т.б. зерттеушілер, М. М. Разумовская, А. В. Текучев, Н. Н. Алгазина, М. Т. Баранов, Н. С. Рождественский, Е. Г. Шатова сынды әдіскерлер орфографияны оқыту нәтижелері оқушылардың мәтінде орфограммаларды анықтау қабілетінің даму деңгейіне байланысты екендігін атап көрсетеді. Бұл дағдының жоқтығы немесе жеткіліксіз дамуы орфографиялық қателіктердің негізгі себебі болып табылады. Оқушылардың орфографиялық дағдыларын қалыптастыруда есте сақтау, сөзге көңіл бөлу, жұмысты саналы түрде орындау, ойлау үдерістерінің белсенділігі, ерік-жігер т.т. зор рөл атқарады.

Қазіргі әдістеме ілімінде орфографиялық бірлік ретінде қабылданған негізгі ұғым – орфограмма белгілі бір орфографиялық ережеге сай келетін және бірнеше мүмкін нұсқаның арасынан таңдалып алынған сөздің жазылуы деп түсініледі [3, 74-б.]. Орфограммаға тән белгілер мыналарды қамтиды:

- тексеруді талап ететін жазу (әріп, морфема, сөздер арасындағы позиция, қосымшалардың жазылуы, бас әріптің қолданылуы, тасымал);

- кемінде жазудың екі нұсқасының болуы, олардың тек біреуі ғана дұрыс [5, 45-б.].

Т. Д. Бочкарева атап өткеніндей, кез келген адам әрбір орфограмманы тексеру үшін ережеге жүгінеді, өйткені ол сөзде орфограмма бар екенін түсінеді. Бұл жағдайда белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған және орфографиялық тапсырманы қоюдан (орфограмманы бөліп көрсету) және орфографиялық тапсырманы шешуден (ережеге сәйкес жазу таңбасын таңдау) тұратын орфографиялық әрекет орын алады. Орфографиялық әрекетті жүзеге асыру үшін белгілі бір кеңістік қажет, оны орфографиялық өріс деп атайды. Бұл кеңістікте орфографиялық әрекет, яғни орфограмманы тексеру жүзеге асырылады [1, 34-б.].

Жазуға үйретуде орфограммаларды тану белгілері үлкен маңызға ие, олар негізінде оқушыларда орфографиялық әрекеттердің алгоритмдері қалыптасады.

М. Р. Львов орфографиялық дағдыны «саналы әрекет ретінде бастап, кейін автоматтандыруға ұшырайтын» әрекет деп түсінеді. Орфографиялық дағды әріптерді жазу дағдысы, сөзді фонетикалық тұрғыдан талдау, оның морфемалық құрамын анықтау, орфограммаларды табу, оның түрін айқындау тәрізді басқа да дағдылар мен іскерліктерге негізделеді [3, 74-б.]. Орфографиялық дағды әрекет ретінде өте күрделі болғандықтан және әртүрлі білім мен іскерліктер кешенінің негізінде қалыптасатындықтан, осы дағдының барлық құрамдас бөліктері арасындағы қатаң өзара байланысты қажет етеді.

Орфографияны үйрету үшін орфографиялық дағдының табиғатын анықтап, оның психологиялық-дидактикалық негіздерін ашу қажет. Бұл үдеріс барысында фонетикалық, грамматикалық және арнайы орфографиялық іскерліктердің рөлі мен орнын ескеру маңызды. Сонымен қатар мыналарды ескерген абзал:

1 Есту, сөйлеу-қозғалыс сезімдері, көру, жетекші сезімдер – дұрыс жазудың алғышарттары, жазу дағдысын қалыптастыру үшін қажетті сезімдік мүшелер.

2 Орфографиялық дағды – бұл автоматтандырылған әрекет, ол «алғашында саналы әрекет ретінде қалыптасып, кейін автоматтандырылады».

Орфографиялық дағдыны дамытуда ғалымдар бірнеше негізгі бағыттарды анықтайды. Мысалы, И. И. Срезневский, В. И. Водовозов, Д. И. Тихомиров, Г. М. Дьяченко жазу үдерісінде сөздердің емлесін түсіндіруді және орфограммаларды астын сызу арқылы айқындауды ұсынады. В. П. Шереметевский, И. П. Балтон, В. А. Флеровтың пікірлерінше, көру, есту, ұстау мен сөйлеудің өзара байланысы арқылы есте сақтауға болады. К. Д. Ушинский, Н. А. Корф, В. Г. Земницкий, А. П. Флеров жазылған нәрсені өзін-өзі және өзара тексеруді ұйымдастыру мен какографияны қолдануды қарастырады.

М. Р. Львов орфографиялық дағдыларды қалыптастыру үшін мынадай қажетті жағдайларды атап көрсетеді: орфографияны оқытудың жоғары ғылыми деңгейі; орфографиялық дағдыларды қалыптастыру мен сөйлеудің дамуы арасындағы байланыс; орфографиялық ережелерді білу; ережелерді қолдану сызбасын білу (орфографиялық талдау сызбасы) және орфографиялық талдау жүргізу дағдыларын меңгеру, бұл ережелерді қолдануға көмектеседі; орфографиялық ережелерді қолдану дағдыларын дамытатын жаттығулар.

Орфографиялық тапсырмаларды шешуді меңгерудің табысты шарттары мыналар болып табылады: грамматикалық және басқа да тілдік білім түріндегі жеткілікті негіз, сөйлеуді дамыту, бай және белсенді сөздік қор; фонетика, графика, сөзжасам, грамматика салаларындағы аналитика-синтетикалық дағдылардың жоғары деңгейі; орфографиялық байқампаздықтың қажетті деңгейі; ақыл-ой операцияларын орындаудың жылдамдығы [3, 74-б.].

М. Р. Львов орфографиялық тапсырманы шешу үшін төмендегідей оқушының өтуі тиіс алты кезеңді атап көрсетеді:

1 сөздегі орфограмманы көру;

2 орфограмма түрін анықтау: тексерілетін бе, жоқ па; егер тексерілетін болса, қай тақырыпқа жататынын анықтап, ережені еске түсіру;

3 орфограмманы шешудің тәсілін оның түріне байланысты айқындау;

4 шешудің «қадамдарын», сатыларын және олардың ретін анықтау, яғни тапсырманы шешу алгоритмін құрастыру;

5 тапсырманы шешу, яғни алгоритм бойынша ретімен әрекеттерді орындау;

6 сөздерді тапсырма шешіміне сәйкес жазып, өзін-өзі тексеру [4, 97-б.].

Орфографиялық дағдылар – сөздер мен олардың түрлерін жазу ережелерін қолдана білу, орфографиялық дағдыны меңгеру үшін олармен жұмыс істеу қабілеті. Орфографиялық дағдылар белгілі бір орфографиялық әрекеттерді орындау негізінде қалыптасады [4, 111-б.]. Орфографиялық әрекеттер орфограммалар мен ережелерді анық түсіну және ережелерді қолдану операцияларын қамтиды, олардың көмегімен орфографиялық тапсырмаларды шешу жүзеге асырылады, бұл орфографиялық дағдыларға жатады.

Орфографияны үйренуді жалпы орфографиялық дағдыларды қалыптастыру процесі ретінде қарастыра отырып, П. С. Жедек келесі орфографиялық дағдыларды көрсетеді: орфограмманы табу; орфограмманың түрін анықтау; ережені қолдану (орфографиялық тапсырманы шешудің алгоритмін дұрыс орындау); орфографиялық өзін-өзі тексеруді жүзеге асыру [2, 223-б.]. Қазақ тілін оқыту әдістемесінде оқушыларда орфографиялық дағдыларды қалыптастыруға ықпал ететін келесі жаттығу түрлері ұсынылады: көшіріп жазу, орфография бойынша оқу, түсіндіре отыра жазу, жаза отыра айту, көру диктант, какографиялық жаттығулар, есте сақтай отыра жазу, түрлі диктант түрлері.

Эксперименттік зерттеудің констатациялық кезеңінде оқушылардың орфографиялық дағдыларын қалыптастыру бойынша орфографиялық дағдылардың қалыптасқанын анықтайтын критерийлер мен көрсеткіштер белгіленеді: орфограммаларды анықтау дағдысы, орфограммаларды топтастыру және дифференциялау дағдысы, ереже бойынша әрекет ету дағдысы, орфографиялық өзін-өзі тексеру дағдысы.

Эксперименттің қалыптастырушы кезеңінде төрт модульден (мақсатты, мазмұнды, процессуалды-әрекеттік және диагностика-нәтижелік) тұратын оқушылардың орфографиялық дағдыларын қалыптастыруға арналған педагогикалық технологияның жобасы әзірленеді. Технология кезең-кезеңімен жүзеге асырылады: 1-кезең – орфограммаларды анықтау, топтастыру және дифференциялау дағдысын қалыптастыру; 2-кезең – ереже бойынша әрекет ету дағдысын қалыптастыру, орфографиялық өзін-өзі тексеруді жүзеге асыру; 3-кезең – оқу жағдайында және сыныптан тыс кезде орфографиялық дағдыларды қалыптастыру. Технология орфограммаларды саналы түрде іздеу дағдыларын қалыптастыруға және орфографиялық ережелерді өз бетінше қолдана білуге бағытталған, ол үшін оқушыларға түрлі кестелер, сызбалар мен

карточкалар арқылы оқу материалымен практикалық әрекеттер жасауға арналған жағдайлар жасалуы керек.

Орфографиялық дағдыларды қалыптастыру педагогикалық технологиясын оқу процесіне енгізудің күтілетін нәтижелері:

- Жеке оқу іс-әрекеттері саласында оқушылар келесіні үйренеді: адамдар өміріндегі тіл мен сөйлеудің рөлін түсіну; қазақ тілін үйренуге оң көзқарас қалыптастыру; өз пікірі мен ұстанымдарын тұжырымдау.

- Жалпы танымдық оқу іс-әрекеттері саласында оқушылар келесіні үйренеді: маңызды белгілерді бөліп көрсету негізінде ережені тұжырымдау; ескертпелер мен сызбаларды пайдалана отырып, тапсырмаларды орындау; шешудің неғұрлым тиімді немесе дұрыс жауапты таңдай отырып, салыстыру, жіктеу жасау; берілген жоспар бойынша ауызша түсініктеме беру.

- Коммуникативтік оқу іс-әрекеттері саласында оқушылар келесіні үйренеді: сөйлеу жағдайын ескере отырып, ойларын ауызша және жазбаша түрде жеткізу; өз көзқарасын білдіру және дәлелдеу; топта жолдасымен ынтымақтасу; келіссөздер жүргізу және бірлескен іс-әрекетте ортақ шешімге келу.

- Реттеуші оқу іс-әрекеттері саласында: оқу тапсырмасын қабылдау және сақтау; ауызша және жазбаша тілде оқу іс-әрекеттерін орындау; тапсырманы орындау барысы немесе нәтижесі бойынша өз іс-әрекетін бақылау.

Оқушылармен орфографиялық жұмыс технологиясы оларды белсенді оқу іс-әрекетіне тартуға мүмкіндік береді, материалды есте сақтауды, қайта жаңғыртуды және жинақтауды талап ететін бірқатар операцияларды біртіндеп орындауды ұсынады, бұл танымдық қызығушылықты дамытуға және орфографиялық дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар бұл технология оқушылардың есте сақтау қабілетін дамытуға, оларды сөздерді дұрыс жазуға деген ұстанымдары мен көзқарастарын қалыптастыруға көмектеседі. Мұндай жұмыстар оқушылардың орфографиялық ережелерді қолдану дағдыларын шыңдайды, өз қателіктерін талдауға және түзетуге үйретеді. Олар мәтіндермен жұмыс жасаған кезде орфографиялық ережелерді саналы түрде пайдалана отырып, жазылымдық дағдыларды жетілдіреді. Бұл тәсіл оқушылардың жазу мәдениетін қалыптастырып, тілдің дұрыс нормаларын сақтауға мүмкіндік береді. Орфографиялық жұмыстарды жүйелі түрде орындау, оқушыларға әртүрлі тапсырмалар мен ойындар арқылы орфографиялық дағдыларды

практикада қолдануға мүмкіндік береді, нәтижесінде олар өздерінің тілдік сауаттылығын арттырып, жазбаша жұмысында қателіктерді азайтады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бочкарева Т. Д. Предупреждение орфографических ошибок // Начальная школа. – 2001. – № 3. – С. 34.

2 Жедек П. С., Соловейчик М. С. Методика обучения письму // Русский язык : Теория и практика обучения: учебное пособие для студентов пед. учебных заведений. – Москва : Изд. центр «Академия», 1997. – 476 с.

3 Львов М. Р. Обучение орфографии в начальных классах // Начальная школа. – 1984. – № 12. – С. 74.

4 Львов М. Р. Правописание в начальных классах. – Москва : ООО Астрель; ООО АСТ, 2001. – 271 с.

5 Савинова З. А. Виды работ по формированию орфографической зоркости // Начальная школа. – 1996. – № 1. – С. 45.

БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ РӨЛІ: БАЛАНЫ ҚАЛАЙ ҚОРҒАУҒА БОЛАДЫ

БАБАТАЕВА А. М.
басшының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары,
Павлодар облысының білім беру басқармасы, білім беру бөлімінің
«Көп салалы бағыттағы № 24 мектеп-гимназиясы» КММ, Екібастұз қ.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде білім беру ортасы жағдайында тұлғааралық қатынастардың жағымсыз тенденциялары кең таралуда. Бұл агрессия, қорқыту, мәжбүрлеу белгілері арқылы көрініс тауып жатады және тұлғаға қатысты зорлық-зомбылық сипатына ие. Оны буллинг құбылысы ретінде анықтауға болады. Білім беру ортасындағы буллинг – оның алдын алу шараларын анықтауға кешенді көзқарасты талап ететін көпқырлы құбылыс.

Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларында: «Баланы жәбірлеу (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан көп) әрекеттер, құдалау және (немесе) қорқыту, оның ішінде қандай да бір әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған әрекеттер, сол сияқты жария түрде немесе масс-медиа және (немесе) телекоммуникация желілері

және (немесе) онлайн-платформалар пайдаланыла отырып жасалған дәл сол әрекеттер (кибербуллинг)» делінген.

Бұл құбылыс оқушылардың эмоционалды жағдайына, олардың оқу жетістіктеріне және әлеуметтік өзара әрекеттесуіне қатты әсер етеді. Буллинг салауатты білім беру атмосферасының принциптерін бұзады және оқу процесінің барлық қатысушылары үшін ұзақ мерзімді теріс салдарға әкелуі мүмкін. Бұл мәселені шешу біріккен күш-жігерді және буллингті жоюға және мектептердегі өзара түсіністік пен толеранттылық атмосферасын ынталандыруға бағытталған тиімді стратегияларды енгізуді талап етеді.

Білім беру мекемелеріндегі буллинг мәселесі ата-аналардан ғана емес, мұғалімдерден де, бүкіл қоғамнан да назар аударуды талап ететін маңызды және өзекті тақырып болып табылады.

Буллингтің ең танымал зерттеушісі Дэн Олвеус буллингті топтағы өзара әрекеттесудің стереотипі, қатысушылардың билігі немесе күштердің теңсіздігі жағдайында жүйелі бағытталған агрессивті мінез-құлық ретінде анықтайды.

Буллинг адамның немесе адамдар тобының басқа адамдыкүшін пайдалана отырып мақсатты және жүйелі түрде қудалауды қамтитын зорлық-зомбылық түрін белгілейді. Бұл жерде ұғымның әр құрамдас бөлігі өте маңызды. Мақсаттылық - агрессия бағытталған нақты мақсатты таңдау. Қайталану - агрессияның көрінісіндегі жүйелілік пен тұрақтылық. Күш теңсіздігі - физикалық және билік күші, тіпті бір сыныптағы балалар арасындағы тұлғаның немесе топтың белгілі бір мәртебесі.

Буллингтің пайда болу себептері

Педагогикалық. Білім беруде, коммуникативтік, тәртіптік және мектептегі жалпы бейімделмеу ретінде. Сынып микроклиматы.

Психологиялық. Қауіпті мінез-құлық: Буллер деп аталатын агрессордың басқаларды қорлауға немесе жарақаттауға ұмтылуы өзінің толық емес сезімінен туындайды. Бала басқаларға билік жүргізе алатындығын сезінеді.

Әлеуметтік. Қоғамда агрессивті мінез-құлықты насихаттау және көтермелеу басым: теледидарда, интернетте, компьютерлік ойындарда.

Отбасылық. Ата-ананың махаббаты мен назардың жетіспеушілігі, атааналар тарапынан физикалық және вербалды агрессияның болуы. Сондай-ақ күрделі отбасылық жағдай, тиісті тәрбиенің жоқтығы бала мен ата-ананың арасындағы байланыстың төмен болуына алып келеді.

Мектептегі жәбірлеу жағдайлары балалардың жынысы мен жасына байланысты, өйткені агрессия мен әлеуметтік позицияны қорғау тәсілдері ми құрылымдарының қалыптасуымен тікелей байланысты. Бастауыш мектепте қорқыту жағдайлары жиі, орта мектепте сирек кездеседі, ал 10–11 сыныптарға қарай олар біртіндеп жоғалады, өйткені осы жасқа қарай өзін-өзі реттеуге жауапты құрылымдар жетіледі. Жынысына қарай жәбірлеудің тәсілі де ерекшеленеді. Осылайша, ер балалар қорлау, айқайлау, төбелес сияқты агрессивті әдістерді жиі таңдайды, ал қыздар өсек айту немесе елемеу арқылы пассивті агрессия әдістерін көбірек қолданады.

Буллингке қатысушылар. Бұл қарым-қатынаста әрқашан жәбірленуші болады (қорланған бала); бұл балаға белсенді агрессияны көрсететін балалар тобы (әдетте мұндай топта жиналатын көшбасшы балалар болады); қорлауға тікелей қатыспайтын куәгерлер мен жанашырлар, бірақ жәберленушінің орнында болғысы келмейтіндіктен балалар жәбірленушіні қолдап қорғауға қорқады.

Буллерлер – агрессор ретінде әрекет ететін балалар. Бұл балалар күш тұрғысынан әрекет етеді, алайда басқаларды мазақ ету, шамадан тыс агрессия және қалыпты байланыс орната алмау буллердің ауыр психологиялық проблемалары бар, үй жағдайларының қолайсыз екендігін білдіреді. Мұндай жағдайда бала басқаларға үстемдік ететін мінез-құлық үлгісін таңдайды. Өзінің жарақаттарына байланысты ол әлсіздерге аяушылық білдіре алмайтындықтан, ол өзінің үстемдігін тек агрессия арқылы білдіреді.

Бақылаушылар. Олар процеске тікелей қатыспайды, буллермен де, жәбірленушімен де араласа алады, бірақ ешқандай белсенді әрекет жасамайды. Алайда, бақылаушылар толығымен бейтарап болып қалмайды, өйткені олар қорлаушыларды қолдайды немесе айыптайды. Көбінесе шетте қалатын, бірақ жәбірлеудің куәсі болған балалар терапия немесе проблемаларды шешудің басқа әдістерінен тыс қалып жатады. Бұл ұстаным дұрыс емес, өйткені бұл жерде бақылаушылар да психологиялық жарақат алады, зорлық-зомбылық олардың жанында, олардың әлеуметтік тобы болып табылатын адамдардан болады. Бала ұзақ мерзімді зорлық-зомбылықты бақылау тәжірибесін өз бетінше жеңе алмайды.

Жәбірленушілер – құрдастарының тікелей шабуылы мен агрессиясына ұшыраған балалар. Балалар отбасының әл-ауқатына, ата-ананың қамқорлығы мен назарына, қауіпсіздігіне,

табыстылығына, сыртқы немесе интеллектуалды деректеріне және басқа факторларға қарамастан жәбірленушіге айналуы мүмкін.

Қорғаушылар – бұл процестің психологиялық тұрғыдан мықты және сау қатысушылары. Әдетте бұл балалар ренжіген адамды қорғайды және агрессорға сапалы тойтарыс береді. Мұндай тұлғалар бар жерде буллинг дамымайды және басқа балаларды қорлау әрекеттері сол мезетте аяқталады және қайталанбайды.

Жағдайдың шабуылшысы мен құрбаны болғанына қарамастан, процестің барлық қатысушыларына, сондай-ақ жәбірлеуші мен қорлау-құдалауға тікелей қатысы жоқ балаларға да көмек қажет.

Құдалаудың барлық қатысушылары, құрбандар да, агрессорлар да отбасындағы сүйіспеншілік пен қамқорлықтың жетіспеушілігінің өнімі болып табылады. Осыдан келесі қорытынды жасауға болады. Отбасы тарапынан жәбірлеудің алдын алудың жалғыз жолы - сүйіспеншілік, сөзсіз қабылдау, баланың шекарасын құрметтеу.

Ата-аналар мен балалар арасында сенімді қарым-қатынас орнатылған жағдайда, олар көрінбейтін күмбез тәрізді баланы, оның өзін-өзі бағалауын қорғайды. Керісінше, баланы жақындары қорлаған, сөзбен немесе іс-әрекетпен кемсіткен жағдайда бала одан да осал болады.

Мектеп буллингінің құрбаны орын алған жағдайдан өз бетімен шығу жолын таба алмайды және көмек сұрауға да баталмайды, сондықтан баланың мінез құлқындағы қандай да бір өзгерістерді бақылау қажет.

Баланың жүріс-тұрысында буллингке ұшырағандығын сипаттайтын белгілер болуы мүмкін. Ата ана, мұғалімдер осы белгілерді білуі тиіс және оған назар аударуы қажет.Буллингке ұшыраған баланың мінез-құлқы, оқу үлгерімі және тіпті денсаулық жағдайы өзгереді. Бала тәбеттің жоқтығына, ұйқының нашарлығына, бас ауруына, температураға шағымдана бастайды. Кез-келген хоббиге деген қызығушылықты жоғалтуы, достарымен қарым-қатынасты тоқтатуы мүмкін. Депрессия, жабырқау, түнжырап жүру, ашуланшақтық, сенімсіздікті сезіну. Бала мектепке жағымсыз көзқарас танытады, себебі мектепке бармауға кез келген мүмкіндік табады.Немесе керісінше - мектепте эмоцияларын шығара алмайтындықтан агрессивті болуы мүмкін. Өзгерістер біртіндеп байқалуы мүмкін және клиникалық психикалық бұзылуларға, депрессияға, өзіне зиян келтіретін мінез-құлыққа, суицидтік ойлардың пайда болуына әкелуі мүмкін.

Егер ата-аналар баласында осы белгілерді байқаса, шұғыл шаралар қабылдау керек және ең алдымен мұғалімдерге хабарлап, психологтарды және қажет болған жағдайда ювеналды инспекция қызметкерлерін тартқанға шейін бұл мәселені бірлесіп шешу керек.

«Білім беру ұйымының әкімшілігі баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы және алдын алу жөніндегі қызметті қамтамасыз етеді және білім беру процесіне қатысушылардың құқықтары мен мүдделерін құрметтеуді, баланы жәбірлеуге (буллингке) нөлдік төзімділік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған білім беру ортасында жағдай жасайды»деп «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларында» айтылған[1, 48-б.].

Егер мектепте буллинг жағдайы анықталса, оны жою бойынша мектепұжымының, мектеп әкімшілігінің және ата-аналардыңбірлескен жұмысыөте маңызды болып табылады.

Буллингтің алдын алуда ерте араласу өте маңызды, бала зорлық-зомбылықпен бетпе-бет жалғыз қалмауы керек.

Агрессормен және жәбірленушімен тікелей жұмыс жүргізілуі тиіс. Булли мен жәбірленушінің отбасыларымен мүмкіндігінше сыпайы сөйлесу қажет. Отбасындағы жағдай екі баланың мінез-құлқына қалай әсер еткенін түсінуге тырысыңыз. Булли де, жәбірленуші де психологиялық көмекке мұқтаж болуы мүмкін.

«... тоқсанына кемінде 1 (бір) рет білім алушылар мен тәрбиеленушілердің, педагогтердің, баланың заңды өкілдерінің жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы және жәбірлеудің (буллингтің) алдын алу мәселелерінде білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мүдделеріне қайшы келмейтін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын (әңгімелер, құқықтық жалпыға бірдей оқыту, сынып сағаттары, ата-аналар жиналыстары, сабақтан тыс іс-шаралар және басқалар) жүргізу арқылы хабардар болуын арттыру»

Сынып жетекшісі балалармен сынып сағаттарын өткізу жоспарына келесі негізгі пукнктер енгізілуі тиіс:

Сынып оқушыларымен буллинг жағдайын ашық түрде талқылау. Мұндай әңгіме зорлық-зомбылық жағдайын «құпиялылықтан» айырады, жанжалды жағдайды шешуге көмектеседі.

Буллинг –балаларға бұл белгілі бір адамның емес, жалпы сыныптың мәселесі екендігін жеткізу.

Балалармен буллингке қарсы тұру және алдын алу ережелерін бірге талқылау немесеқарым-қатынас пен мінез-құлықтың жаңа ережелерін бекіту.Және оларды бұзған үшін жеке жауапкершілік

қарастырылатынын атап өту қажет. Бұрыннан бар ережелерді тағы бір рет еске түсіру, көрінетін жерге іліп қою.

Қалаусыз мінез-құлыққа қатаң шектеулер қою.

Ұжымды біріктіру. Балаларды экскурсияға, кинотеатрға және т.б. апарыңыз. Осылайша оларды сабақтан тыс уақытта көріп, топтық динамикадағы өзгерістерді байқауға болады, кіммен дос екенін және сыныпта буллинг бар-жоғын білесіз. Бейресми жағдайда жағымсыз өзгерістерді түзету және оң өзгерістерді бекіту оңайырақ.

Психологтың көмегімен бірлесуге арналған тренинг ұйымдастыру.

Сыныптағы моральдық-психологиялық жағдайды зерттеу, сауалнама жүргізу және оның нәтижелерін талқылау.

Балаларға кеңес, ұсыныстар беру:

- туындаған мәселе туралы өзі сенім артатын ересектерге айту. Мысалы, ата-аналар мен мұғалімдер. Олар жағдайдан шығудың жолын табуға көмектеседі.

- ересектермен ашық сөйлесу.

- ересектерден психологпен сөйлесуді сұраңыз.

- буллермен араласпуға тырысу. Егер ол қақтығысқа қатысуды ұсынса – бас тарту.

- кек алуға тырыспау. Бұл жаңа қақтығыстарға әкелуі мүмкін.

- өзін-өзі бағалауды күшейту. Барлық мәселелер шешілетінін есінде сақтау. Ең бастысы әрекет ету қажет [2, 56-б.].

Мектептегі жәбірлеудің алдын-алу тиімділігін арттыру оқушылардың ата-аналарын осы жұмысқа тарту ықпал етеді. Жәбірлеу эпизодтарын тану және талқылау мүмкіндігі, оны тоқтату үшін мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен іс-қимыл жоспарын құру ересектердің іс-әрекеттерінің үйлесімділігін арттырады, балалардағы қауіпсіздік пен сенімділік дәрежесін арттырады және жәбірлеу тақырыбына тыйым салу және нақты оқиғаларды туралы үндемей қалу атмосферасын жояды.

Мектеп оқушыларының моральдық және құқықтық санасының өзгеруінің бастауы ең алдымен отбасында. Баланың жеке басын қалыптастыру үшін қолайсыз атмосфераны мінез-құлқының ауытқуы бар отбасылар (алкоголизм, нашақорлық және т.б.), сондай-ақ сыртқы әл-ауқаттың артында қолайсыз психологиялық климат пен ауыр эмоционалды жағдай жасырылған отбасылар қамтиды. Сондықтан құқық бұзушылықтың алдын алу шарттарының бірі

білім алушылардың отбасыларымен тиімді жұмыс жасау болып табылады.

Ата-ананың қатысуы мен қолдауы, баламен жылы және эмоционалды қарым-қатынасы, сондай-ақ жақсы құрылған отбасылық қарым-қатынас балалар мен жасөспірімдерді жәбірлеуден қорғаудың маңызды факторлары болып табылады.

Ананың жылуы және отбасындағы қолайлы климат қудаланған балалардағы психологиялық салдардың қарқындылығын төмендетеді.

Қарым-қатынастары сенімді отбасыларында ересектер өз сәтсіздіктері туралы әңгімелерімен бөлісе алады, бұл балаларға осы тәжірибелерден сабақ алуға және қателіктердің қайталануын болдырмауға мүмкіндік береді. Отбасылық жүйені тұрақтандыру – бұл отбасылық тәжірибенің тағы бір функциясы. Ұрпақтар арасындағы білім мен тәжірибені беру отбасына өзгермелі қоғамда өзінің жеке басы мен тұрақтылығын сақтауға жол ашады. Дегенмен, отбасылық тәжірибе, әсіресе отбасылық жанжалдар, зорлық-зомбылық немесе басқа да қолайсыз жағдайлар кезінде де ауыр болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Отбасылық тәжірибе балалардың жеке басын қалыптастыруда және әлеуметтенуде маңызды рөл атқарады. Бұл олардың дамуына, қоғамға бейімделуіне және ұрпақтар арасындағы өзара әрекеттесуге белсенді қатысушылардың рөлін қабылдауға көмектеседі [3, 38-б.].

Мектептегі буллинг мәселесі кешенді шешімді қажет етеді, өйткені баланың өзі оны жеңе алмайды. Әр нақты жағдайда қандай шаралар қолдану керектігі туралы психолог маманынан мүмкіндігінше тез кеңес алу ұсынылады. Дегенмен, буллингті тоқтату процесіне тікелей қатысушы адамдарға арналған жалпы нұсқаулар бар:

Жәбірленуші баланың ата-анасы баланы кінәламауы керек және оның бұған қалай жол бергені туралы сұрақ қойылмауы керек. Сондай-ақ, ата ананың болған жағдайда өзін кінәлі сезінбеуі маңызды. Балаңызбен ашық сөйлесу, оған қауіпсіздік пен қабылдау сезімін беру маңызды, сонда ол болып жатқан жағдайдың бәрін ашық айта алады. «Мен саған сенемін», «мұндай жағдайдың болғанына өкінемін» (оның сезімдерімен бөлісетінді білдіреді), «бұл сенің кінәң емес» сияқты қолдау сөздерін айту қажет. Баламен сенімді қарым-қатынаста болуды ұмытпау қажет, сонда ол жағымсыз жағдайдың алғашқы белгілері пайда болған кезде ақ ата-анасына жүгінеді.

Баласы буллер болған ата-аналар, ең алдымен, отбасындағы психологиялық жағдайға назар аударуы қажет. Агрессияны көбінесе зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалар немесе бұрын ауыр психо-травматикалық оқиғаларды бастан өткергендер көрсетеді. Психотерапевтпен, тек бала үшін ғана емес, сонымен қатар жүйе ретінде отбасы үшін де кеңес алу қажет болуы мүмкін.

Ересектер баланың психологиялық тұрақтылығын мен қарым-қатынас дағдыларын арттыру үшін балаға жағымсыз әзілдерге қалай, қандай жауап қайтару керектігін және егер ол ашық түрде мазақ еткен жағдайда өзін қалай ұстау керектігін түсіндіру қажет. Оны көпшілікке қол жетімді көптеген арнайы жаттығулар мен әдістер арқылы жүзеге асуруға болады.

Осылайша,балалар мен жасөспірімдер арасында бір-бірінің психологиялық жайлылығы мен әл-ауқатына қауіп төндіретін, тұлғаның тіпті кейде өмір бойғы жан жарасына айналып, денсаулығының бұзылуына душар ететін буллингті зерттеу және алдын алу өзекті мәселе болып отыр. Буллингке қатысушылар санаттарына қарамастан белгілі бір дәрежеде психологиялық кедергілерге тап болады. Сондықтан мектептегі буллингтің барлық қатысушыларымен, сондай-ақ педагогикалық ұжыммен және оқу орындарының әкімшілігімен кешенді және жүйелі жұмыс жүргізу қажет.

Іс-әрекеттердің мақсаты білім алушылардың дамуы мен өзін-өзі көрсетуіне, олардың салауатты қауіпсіз өмір салтын қалыптастыруына ықпал ететін зорлық-зомбылықсыз білім беру ортасын құру болуы қажет.

Педагогикалық қауымдастыққа ата-аналармен бірлесе отырып білім беру ортасында оқушыларға комфортты орта құру жолдарын қарастыру.

Педагогикалық қауымдастыққа буллингтің алдын алудың тиімді әдіс-тәсілдерін қолдану бойынша әдістемелік нұсқаулықтар әзірлеу;

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидалары» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің бұйрығымен 2022.21.12 бекітілді 16 бет.

2 Буллинг в школе: что делать, если ребенок столкнулся с травлей. [Электрондық ресурс]– URL: https://journal.sovcombank.ru/semya/bulling-v-shkole-chto-delat-esli-rebenok-stal-zhertvoi 56 б.

3 Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана : Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 202 б. 38 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИЕМОВ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

БАБЕНКО С. А.
учитель начальных классов, КГУ «Иртышская средняя общеобразовательная школа №4», Павлодарская область, Иртышский район

Приоритетной задачей современной школы является не овладение учащимися определенным набором знаний, умений, навыков, а воспитание думающей, внутренне свободной личности, способной формировать, и аргументировано отстаивать собственную точку зрения, ставить перед собой цели и находить эффективные пути их достижения.

Оптимальным способом решения поставленной задачи является развитие у школьников критического мышления. Критическое мышление предполагает умение видеть проблемы, готовность к нахождению нестандартных решений, умение подвергать рефлексии собственную интеллектуальную деятельность, анализировать свои действия и выявлять допущенные ошибки. Кроме того, данный тип мышления включает в себя готовность отказаться от своего решения в пользу более эффективного, открытость для новых идей, умение делать объективные выводы, что обусловливает понимание неоднозначности мира.

Школьник, умеющий критически мыслить, владеет разнообразными способами интерпретации и оценки информационного сообщения, способен выделять в тексте противоречия и типы присутствующих в нем структур, аргументировать свою точку зрения, опираясь не только на логику, но и на представления собеседника.

Школьник, умеющий критически мыслить, владеет разнообразными способами анализа и осмысления информации, что позволяет ему принимать обоснованные и аргументированные решения. Критическое мышление – это способность оценивать, анализировать и интерпретировать информацию, выявлять логические ошибки, а также рассматривать различные точки зрения.

Развитие критического мышления у школьников способствует их успешному обучению, улучшению навыков принятия решений и развитию самостоятельности.

Такой ученик чувствует уверенность в работе с различными типами информации, может эффективно использовать самые разнообразные ресурсы на уровне ценностей, критически мыслящий учащийся умеет эффективно взаимодействовать с информационными пространствами, принципиально принимая многополярность окружающего мира, возможность сосуществования разнообразных точек зрения в рамках общечеловеческих ценностей. Следовательно, он более успешно сможет адаптироваться в современной жизни.

Педагоги давно установили, что основной акцент в преподавании должен делаться не на усвоение учащимися излагаемой информации и механическое запоминание ими учебного материала, а на развитие мышления учащихся. Необходимо также обучать аналитически, рассматривать изучаемую сферу, что предполагает разложение, расчленение, исследование начал, элементарных принципов, в силу которых рассуждение принимает доказательный характер [1, с. 48].

Хорошо известно, интеллектуальное развитие человека определяется в наше время не объемом знаний, сведений, удерживаемых в памяти, все возрастающим объемом научной информации, а готовностью человека к отбору необходимых знаний путем критического анализа, осмысления информации и умением самостоятельно принимать решение.

Формирование критического мышления учащихся в процессе обучения приобретает особенно большое значение не только в связи с новыми задачами, поставленными перед школой в современных условиях. В личностно ориентированной педагогике способы формирования критического мышления должны соответствовать развитию современного общества и усилению внимания к внутреннему миру личности.

Педагогика и психология имеет достаточное представление о формировании теоретического и практического, продуктивного и репродуктивного мышления учащихся, существует целостная концепция проблемного обучения как средства развития творческого, проблемного мышления в процессе усвоения знаний. Однако среди всех видов мышления, достаточно изученных психологами и педагогами, менее всего описан такой важный вид, как критическое мышление. Многие педагоги стремятся к поиску оптимальных форм и методов обучения критическому мышлению,

однако, и в подготовке учителя почти не уделяется внимание формированию критического мышления. Поэтому тема курсовой работы является актуальной.

Анализ литературы показывает, что существуют специальные методы развития критического мышление.

Изучение результатов исследований (Л. С. Выготского, Дж. Стила, К. Меридита.Ч. Темпл, Ж. Пиаже и др.) и наш практический опыт показывает, что в образовании структура технологии развития критического мышления стройна и логична, так как ее этапы соответствуют закономерным этапам когнитивной деятельности личности.

Прежде всего, учёные пришли к тому, что основу технологии развития критического мышления составляет структура урока, состоящая из трех этапов: вызов, осмысление, рефлексия. Каждому этапу присущи собственные цели и задачи, методические приемы и техники, направленные на выполнение задач этапа.

Комбинируя их, учитель может планировать уроки в соответствии с уровнем зрелости учеников, целями урока и объемом учебного материала. Возможность комбинирования немаловажное значение и для самого педагога – он может свободно чувствовать себя, работая по данной технологии, адаптируя ее в соответствии со своими предпочтениями, целями и задачами.

Для того чтобы процесс развития критического мышления младших школьников осуществлялся успешно, необходимы знания об уровнях развития критического мышления учащихся, поскольку выбор видов упражнений, заданий должен зависеть от уровня, на котором находится учащийся [2, с. 99].

Исходя из понимания термина «критическое мышление», который обозначает один из видов интеллектуальной деятельности человека, который характеризуется высоким уровнем восприятия, понимания, объективности подхода к окружающему его информационному полю, нами были выделены следующие критерии для выявления уровней развития критического мышления.

Цель современного образования - развитие тех свойств личности, которые нужны ей и обществу для включения в социально - ценностную деятельность.

В каждом возрастном этапе развития человека образуется как общие свойства, присущие социальной группе, так и специфические, индивидуальные особенности. Дети одного и того же возраста отличаются друг от друга по типологическим особенностям

высшей нервной деятельности, мышлению, физическому и духовному развитию, способностям, интересам и т.д. Таким образом, класс состоит из учащихся с разным развитием, разной подготовленностью, разной успеваемостью и отношением к учению, разными особенностями внимания и памяти. Учитель уже с первого класса часто ведет обучение применительно к среднему уровню – к среднему развитию, средней подготовленности, средней успеваемости. Это часто приводит к тому, что «сильные» ученики искусственно сдерживаются в развитии, теряют интерес к учению, которое не требует от них умственного напряжения: «слабые» ученики наоборот, часто обречены на хроническое отставание и так же теряют интерес к учению, которое требует от них слишком большого умственного напряжения. Возникает вопрос как построить учебный процесс, чтобы «слабому» ученику он был под силу и интересен, а у «сильного» не пропадало желание работать из-за легкости и простоты учения.

«Кластер» – это способ графической организации материала, позволяющий сделать наглядными те мыслительные процессы, которые происходят при погружении в ту или иную тему (после прослушивания рассказа учителя, прочтения учебного текста, при подготовке к написанию сочинения и т.д.).

Кластер является отражением нелинейной формы мышления. Иногда такой способ называют «наглядным мозговым штурмом».

Методика проведения данного приема:

1 этап – посередине чистого листа (классной доски) пишется ключевое слово или словосочетание, которое является «сердцем» идеи, темы.

2 этап – учащиеся записывает все то, что вспомнилось им по поводу данной темы. В результате вокруг «разбрасываются» слова или словосочетания, выражающие идеи, факты, образы, подходящие для данной темы (модель «хаос»).

3 этап – осуществляется систематизация. Хаотичные записи объединяются в группы, в зависимости от того, какую сторону содержания отражает то или иное записанное понятие, факт (модель «планета и ее спутники»).

4 этап – по мере записи появившиеся слова соединяются прямыми линиями с ключевым понятием. У каждого из «спутников» в свою очередь тоже появляются «спутники», устанавливаются новые логические связи. В итоге получается структура, которая графически

отображает наши размышления, определяет информационное поле данной темы [2, с. 132].

Критическое мышление не является врожденным, значит, на протяжении всех лет обучения в школе необходимо всесторонне развивать мышление учащихся (и умение пользоваться мыслительными операциями), учить их критически мыслить.

Для развития мышления огромное значение имеет обучение, ведь таким образом круг знаний и представлений ребенка значительно расширяется, новые понятия выстраиваются в стройную систему, школьник чаще применяет умозаключения.

Критическое мышление не только можно, но и нужно развивать на каждой ступени школы. Повышается успеваемость, уровень усвоения знаний, качество обучения, а самое главное – повышается мотивация ребят к учению! На мой взгляд, это наибольшая проблема современной школы, которая с успехом может быть разрешена. Также, то, что проблема развития критического мышления является чрезвычайно важной, свидетельствует огромное количество различного материала, тезисов, тренингов, семинаров, методик, а также многочисленных апробаций этих методик в реальной жизни. Развивая у школьников критическое мышление, учителя тем самым поощряют их к самостоятельному решению проблем, к созданию новых возможностей, к поиску необходимых сведений. Люди, которых в детстве учили решать проблемы, впоследствии бывают, способны решать значительно больший круг задач, чем те, кого этому не учили [3, с. 69].

В наше время очень важно развивать критическое мышление у детей – чтобы ребенок стал получать удовольствие от чтения книг, научился их анализировать и делать самостоятельные выводы, чтобы научился задавать умные вопросы и творчески находить на них ответы. Учение интересно тогда, когда оно приносит осязаемую радость от познания нового, от ощущения собственной причастности к открываемому в книге миру знаний. опираясь на эти методы обучения, ребенок, изучая историю, географию или литературу, не скажет потом, что это было не понятно, не нужно или не интересно. А учителя и родители будут уверены в том, что их дети знают предмет и умеют мыслить критически и творчески.

Научить детей мыслить критически – означает правильно задать вопросы, направить их внимание в правильное русло, учить, самостоятельно строить заключения и находить решение. Ученикам нравятся те виды учебной деятельности, которые дают

им материал для раздумий, возможность обнаруживать инициативу и самостоятельность, нуждаются в умственном напряжении, изобретательности и творчестве.

Школьник, умеющий критически мыслить, не просто запоминает информацию, но и активно её обрабатывает, оценивает, анализирует и применяет на практике. Это умение даёт ему большую степень независимости в принятии решений и способствует более глубокому пониманию окружающего мира. Критическое мышление — это не просто навык, а жизненно важная компетенция, которая помогает школьникам адаптироваться к быстро меняющемуся миру, принимать обоснованные решения и решать повседневные задачи.

ЛИТЕРАТУРА

1 Аверин В. А. Психология детей и подростков / В. А. Аверин – СПб. : Михайлова, 1998. – 379 с.

2 Брюшинкин В. Н. Практический курс логики для гуманитариев / В.Н. Брюшинкин – М.: Новая школа, 2003. – 319 с.

3 Бустром Р. Развитие творческого и критического мышления / Р. Бустром – М. : Открытое общество, 2000. – 215 с.

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА С АСПЕКТА НЕЙРООБРАЗОВАНИЯ ИЛИ ЧТО УЧИТЕЛЯ МОГУТ ПЕРЕНЯТЬ У НЕЙРОБИОЛОГОВ

БАГАЕВА К. К.
магистр гуманитарных наук, учитель английского языка,
ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей», г. Павлодар

Современное образование сталкивается с множеством вызовов, включая необходимость адаптации к быстро меняющемуся миру и индивидуальные потребности учащихся. Старые методики и стратегии устаревают, и это чувствует каждый учитель при подготовке к урокам. Новое поколение хочет все и сразу, видеть результат, чувствовать общность картины и ясность причин действия. Одним из мостов к понимаю учебного процесса с другого ракурса и, так называемой, волшебной палочкой может служить новая область знаний, как нейрообразование. Научные достижения в области нейробиологии предоставляют новые перспективы для понимания процесса обучения и развития. Нейрообразование, как новая междисциплинарная область, фокусируется на применении

знаний о работе мозга в образовательной практике. С внедрением в учебно-воспитательный процесс современных т новых технологий учителя все более осваивают функции консультанта, советчика, воспитателя, организатора и менеджера. Это требует от них специальной психолого-педагогической подготовки, так как в профессиональной деятельности учителя реализуются не только специальные, предметные знания, но и современные знания в области педагогики и психологии, технологии обучения и воспитания [2, с. 130]. Рассматривая исследования урока с аспекта нейрообразования дает учителям возможности понимания, анализа и размышление над тем, что мы делаем в урочное время и при планировании уроков. Lesson study или «Исследование урока», которое имеет корни японской начальной школы, где широко распространено профессиональное развитие практики, работая в небольшой группе, учителя сотрудничают друг с другом, совместно обсуждают цели обучения, планируют фактически урок (так называемый «урок исследования»), чтобы наблюдать, как это работает на практике, а затем пересмотреть и доложить о результатах для того, чтобы другие учителя могли извлечь из этого пользу. Нейрообразование является вспомогательной дисциплиной в этом процессе, которую мы взяли за основу в нашем исследовании при изучении серии уроков по предмету «Английский язык».

Во многих странах нейронаука и нейродидактика с каждым днём играют всё большую роль в учебных заведениях, стремящихся оптимизировать свои учебные процессы. Ведущее значение в обучении ребенка приобретает осмысленность данного процесса для самого ребенка и для его учителя. Данный вопрос касается использования в процессе обучения непосредственного опыта ученика, включения в учебный процесс важных и значимых для ученика событий, понятных ему, и осмысленных категорий [6, с. 3–10].

Мировые исследования показывают, что различные методы обучения могут активировать разные области мозга. Например, активное участие учащихся в процессе обучения способствует лучшему запоминанию информации [3, с. 7]. Понимание этих механизмов позволяет учителям разрабатывать более эффективные образовательные практики. В данной статье мы исследуем, как учителя могут интегрировать принципы нейробиологии в свою деятельность, а также предлагаем практические рекомендации для применения этих знаний в классе.

Существуют определенные принципы нейрообразования, которые формируют базу понимания работы мозга человека. Данные принципы можно адаптировать под понимание урочного процесса и интерпретировать для ежедневной работы учителя.

Наиболее ярким примером является принцип индивидуализации обучения, в ходе которого реализуется самое простое правило: каждый ученик уникален, и его мозг реагирует на обучение по-разному. Соответственно, дифференциация при построении урока всегда должна учитываться под каждый класс. Применение принципов дифференцированного обучения может помочь учителям адаптировать свои подходы к нуждам каждого ученика [4, с. 25]. Планирование заданий должно идти с разработкой задания с различными уровнями сложности, чтобы каждый ученик мог работать в своем темпе. Регулярно давайте индивидуальную обратную связь, основываясь на потребностях и успехах каждого ученика, а не сравнивая с шаблонным ответом.

Одним из немаловажных принципов работы нейрообразования является эмоции. Значение эмоционального контекста в ходе урока и при его планировании способствует улучшению результативности учащихся и их активности. Эмоции играют ключевую роль в процессе обучения. Нейробиологические исследования показывают, что положительные эмоции могут улучшать память и усвоение материала [5, с. 78]. Учителям важно создавать поддерживающую атмосферу в классе. Начинайте урок с позитивного взаимодействия, например, с комплиментов или обсуждения успехов. Формируйте групповую динамику: регулярно проводите командные упражнения для создания доверительной атмосферы.

Принцип мультимодального обучения также является одним из базовых, а также способствует активации работы учащихся вне зависимости от сложности заданий. Использование различных форматов (видео, аудио, практические задания) может активировать разные участки мозга и улучшать восприятие информации. Это подтверждается исследованиями, показывающими, что мультисенсорные подходы могут увеличить сохранению информации и развитию памяти [8, с. 14]. Внедрение технологий должно быть наряду с подбором заданий- используйте интерактивные приложения и платформы для создания разнообразных учебных материалов. Комбинируйте методы: соединяйте лекции с практическими заданиями, групповыми дискуссиями и визуальными материалами.

Задаваясь вопросом эффективности внедрения принципов нейрообразования в учебный процесс, мы провели методологическое исследование урока в рамках одного класса в ГУ «Гимназия № 3 для одаренных детей» города Павлодар. В качестве методологии выбрали общий, но один из самых эффективных методов- это наблюдение. Контрольной группой являлся 8 иностранный класс, состоящий из 13 человек. Характеристики контрольной группы: возраст учащихся от 13–15 лет, уровень знаний иностранного языка варьируется от ниже среднего до выше среднего, общий уровень успеваемости варьируется от среднего до выше среднего. Отношения в группе дружеские, легко работают в парах и группах, сформированны микрогруппы по интересам.

Процесс исследования был поделен на 3 этапа-*планирование, проведение занятий и наблюдение, сбор данных и анализ полученных результатов.* При планировании были рассмотрены основные принципы нейрообразования и адаптированы под интересы и уровень 8 класса, были разработаны серии уроков с аспектами внедрения нейрообразования группой учителей, работающих в данном классе. Для наблюдения были вынесены 5 идей для включения в уроки с указанием источников, а также их влияние на мотивацию и успеваемость контрольного класса.

1 *Использование многосенсорного обучения* – включались разные сенсорные модальности (зрение, слух, осязание) в учебный процесс. Например, при изучении новых тем были использованы визуальные схемы, аудиозаписи и тактильные материалы [7, с. 67].

2 Структурирование материала по принципу *«от простого к сложному»* – организованы уроки так, чтобы сначала вводить базовые понятия, а затем переходить к более сложным. Использованы концептуальные карты для визуализации связей в ходе урока [1, с. 49].

3 *Регулярные перерывы* для мозговой разрядки- внедрены короткие перерывы на физическую активность или медитацию, чтобы улучшить концентрацию и снизить усталость. Например, каждые 20–30 минут проводились 5-минутные паузы [9, с. 23].

4 Применение *игровых методов*-интегрированы элементы игры в уроки для повышения мотивации и вовлеченности [10, с. 15].

5 *Эмоциональный интеллект* в обучении – учащимся предложены для практики навыки эмоционального интеллекта через групповые обсуждения, ролевые игры и рефлексию. Это помогло создать поддерживающую атмосферу в классе.

Наблюдение проходило во время урочных процессов 2 раза в неделю по 2 академических часа, учащиеся посещали уроки иностранного языка, планированные с учетом принципов нейрообразования. Ключевым фокусом были 5 идей, а также поведение и успеваемость учащихся в ходе их внедрения. Анализ данных показал весьма положительную динамику в ракурсе предмета иностранного языка, а также можно было с легкостью заметить изменения в поведении учащихся на уроках и при подготовке к ним. Ниже предложены результаты анализа данных после проведенного методологического исследования [Таблица 1].

Таблица 1– Результаты методологического наблюдения урока

Параметры наблюдения	**Количество учащихся до эксперимента**	**Количество учащихся после эксперимента**
Участие в парной работе	6 уч. (46 %)	11 уч. (85 %)
Участие в групповой работе	9 уч. (69 %)	12 уч. (92 %)
Выполнение проектной работы	9 уч. (69 %)	11 уч. (85 %)
Выполнение заданий всех уровней сложности	7 уч. (54 %)	12 уч. (92 %)
Участие в играх в ходе занятий	10 уч. (77 %)	13 уч. (100 %)
Выполнение всех типов заданий на слух, зрение, осязание	7 уч. (54 %)	12 уч. (92 %)

Таким образом, можно сделать вывод, что подходы нейрообразования могут помочь педагогам понять, как мозг учится лучше всего, что позволяет им разрабатывать более эффективные методы преподавания при планировании уроков. Стратегии, основанные на нейрообразовании, могут улучшить внимание, память и понимание, что приводит к повышению эффективности обучения.

Исходя из вышесказанного, мы предлагаем ряд практических рекомендаций для учителей всех дисциплин по внедрению нейрообразования в класс. Использование проектного обучения, технологий и активных методов обучения позволяет развивать у

учащихся необходимые навыки для успешной жизни в современном мире.

1 Использование нейросетей для анализа данных о студентах: Учителя могут применять инструменты для анализа успеваемости и выявления индивидуальных потребностей учеников. Это поможет адаптировать образовательные методы к каждому учащемуся. Источником идей и информации может послужить книга К. Б. Дэвиса «The Data-Driven Classroom» by K. B. Davis.

2 Создание мультимодальных учебных материалов: Используйте текст, видео, аудио и интерактивные элементы для создания более глубокого и разнообразного опыта обучения. Это поможет активировать разные участки мозга и улучшить усвоение материала. Источником идей и информации может послужить книга С. М. Альпера «Multimodal Learning Through Media».

3 Внедрение игровых элементов: Игровые методики, такие как квесты или ролевые игры, способствуют активизации интереса и вовлеченности. Они активируют системы вознаграждения в мозге, что положительно влияет на мотивацию. Источником идей и информации может послужить книга Джейн МакГонигал «Reality Is Broken».

4 Методы активного обучения: Использование техник, таких как «обсуждение в парах» или «групповая работа», позволяет учащимся лучше запоминать информацию благодаря социальной взаимодействии и обмену мнениями. Источником идей и информации может послужить книга Чарльза С. Бонвелла и Джеймса А. Айнсона «Active Learning : Creating Excitement in the Classroom».

5 Медитация и осознанность : Внедрение практик медитации или осознанности в образовательный процесс помогает учащимся улучшить концентрацию и снизить уровень стресса. Исследования показывают, что это способствует лучшему обучению. Источником идей и информации может послужить книга Патрисии А. Дженингс «Mindfulness in Education».

6 Использование технологий для обратной связи: Платформы для сбора обратной связи от учеников (например, Kahoot!, Mentimeter) помогают понять, как воспринимается материал и что можно улучшить. Это позволяет делать процесс обучения более адаптивным. Источником идей и информации может послужить книга Шелмина Бабай Абджи «The Feedback Fix» by Shelmina

Babai Abji. Эти подходы помогут создать более эффективную и увлекательную образовательную среду.

Нейрообразование предлагает учителям уникальные инструменты и стратегии для улучшения образовательного процесса. Понимание работы мозга и применение нейробиологических принципов позволяет создать более эффективное, инклюзивное и адаптивное обучение. Внедряя эти знания на практике, учителя могут не только повысить успеваемость учеников, но и сделать процесс обучения более интересным и значимым. Также можно сделать вывод, что Lesson study это мощный, профессиональный подход к обучению, который предполагает:

· понимание сущности процесса обучения;

· методику взаимодействия с коллегами;

· способы поддержки коллег.

Анализ урока, проведенный даже опытным учителем, может указать на возможные пути его совершенствования; учитель становится более заинтересованным в процессе преподавания, мотивированным, вдохновленным к новой работе. Организация подобного вида деятельности требует активного участия не только учителей, но и администрации школы. Кооперируясь с другими учителями, педагоги адаптируют учебный материал, взятый из разных источников. Основной принцип заключается в том, что изучение урока направлено не на результат деятельности, а на сам процесс.

ЛИТЕРАТУРА

1 Методическое пособие «Школьный урок», г. Кызылкия, 2006 г.

2 Руководство учителя. Третий (базовый) уровень. Курсы повышения квалификации по Программе Кембриджского Университета, 2012.www.cpm.kz

3 Хомская Е. Д. и др. Нейропсихология индивидуальных различий. – Страница 11 М., 2010.

4 Цветкова Л. С. Введение в нейропсихологию и восстановительное обучение. Учебное пособие. – М. : МПСИ, 2009.

5 Шажабаева Ж. А «Нейроигры в развитии творческих навыков», курс тренинга.

6 Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. R. (2007). We Feel, Therefore We Learn : The Relevance of Affective and Social Neuroscience to Education. Mind, Brain, and Education, 1(1), 3–10.

7 Mayer, R. E. (2009), «Multimedia Learning», Cambridge University Press.

8 National Research Council, (2010), «How People Learn : Brain, Mind, Experience, and School», ASCD.

9 Tomlinson, C. A. (2001), «How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms», ASCD.

10 Vygotsky, (1990), «Mind in Society : The Development of Higher Psychological Processes» ASCD.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

БАЗЕНОВА А. Д.
ағылшын тілі пәні мұғалімі, № 24 мектеп-гимназиясы, Екібастұз қ.

Оқу бағдарламасының мазмұнын жаңарту – қазіргі білім берудің стратегиялық басымдықтарының бірі. Бұл қазақстандық оқушыларды әлемдік академиялық даярлау үдерісіне ендірумен және XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырумен байланысты. Білім сапасын бағалауда халықаралық зерттеулер маңызды рөл атқарады, соның ішінде PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) және PISA (Programme for International Student Assessment) кеңінен қолданылады.

PIRLS зерттеуі төртінші сынып оқушыларының мәтінді түсіну деңгейін салыстырып, оқу сауаттылығы әдістемесіндегі айырмашылықтарды анықтауға бағытталған. PISA зерттеуі оқушылардың білімдері мен дағдыларын практикалық қолдану қабілетін бағалайды.

Зерттеудің өзектілігі – функционалдық сауаттылық деңгейінде оқушыларды сапалы даярлау қажеттілігі. Мақсаты – ағылшын тілін оқытуда сауаттылықты дамытудың тиімді әдістерін сипаттау. Міндеттеріне халықаралық зерттеу құралдарын зерделеу, оқу сауаттылығын қалыптастыру жолдарын анықтау және жаттығулар жүйесін ұсыну кіреді.

Зерттеу нысаны – ағылшын тілі сабағында оқыту процесі, зерттеу пәні – оқу дағдыларын дамыту стратегиялары. Жаңалығы – оқушылардың оқу жетістіктерін халықаралық талаптарға сәйкес оқыту жүйесін сипаттауда. Практикалық маңыздылығы – алынған мәліметтерді ағылшын тілін оқытуда қолдану мүмкіндігі.

Мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздері. Оқу сауаттылығы – адамның мәтінді түсіну, өңдеу және қолдану қабілеті. А. М. Новиков сауаттылықты әдеби тіл нормаларына сәйкес сөйлеу және жазу дағдысы деп анықтайды, ал Г. А. Цукерман оны ақпаратты жазбаша мәтін арқылы қабылдау және алмасу қабілеті ретінде сипаттайды.

Қазіргі уақытта бастауыш мектепте оқу сауаттылығы лингвистикалық, математикалық, орфографиялық компоненттерді қамтиды. Оқу сауаттылығы тек декодтаумен шектелмей, сөздерді, грамматиканы, мәтін құрылымын түсінуді, әлем туралы білімді және метатанымдық құзыреттерді дамытуды талап етеді. Оқу сауаттылығы мәтінмен жұмыс істеу қабілетімен тығыз байланысты. 1950 жылдары формалды оқыту әдістері сынға алынып, 1960 жылдары Л. В. Занков, Д. Б. Эльконин және В. В. Давыдов бастамалары негізінде саналы оқытуға баса назар аударылды. Мәтінді түсіну мәселесін 1940 жылдан бері зерттеушілер қарастырып келеді: А. Н. Соколов, А. И. Липкина, Г. Г. Граник, Н. И. Жинкин және О. В. Соболев сынды ғалымдар оқу дағдыларын дамытудың маңыздылығын көрсетті.

Қазақстан Республикасының білім беру стандарты оқу сауаттылығын негізгі дағдылардың бірі ретінде қарастырады. Бастауыш білім беру жүйесінде «Әдебиеттік оқу» және «Оқу: ақпаратпен жұмыс» пәндері енгізілген. Біріншісі көркем әдебиетті қабылдауға бағытталса, екіншісі ақпаратты іздеу, талдау және жүйелеу дағдыларын дамытады.

К. Д. Ушинскийдің «іскерлік» және «көркемдік» оқу бөлінісі осы жүйеде көрініс тапқан. Іскерлік оқу ақпаратты жинау мен түсінуге бағытталса, көркем оқу әдеби шығармаларды талдауға негізделген.

Оқуды түсінуге әсер ететін факторлар:

• мәтіннің ақпараттық байлығы мен логикалық құрылымы;

• оқырманның тілдік білімі мен психологиялық ерекшеліктері;

• мәтінмен жұмыс істеу дағдылары (салыстыру, талдау, қорытынды жасау).

Жалпы, оқу сауаттылығы – білім берудің негізгі көрсеткіштерінің бірі. Ол тек мәтінді оқумен шектелмей, ақпаратты саналы түрде түсініп, қолдана білуді талап етеді.

PISA (Programme for International Student Assessment) зерттеуіндегі «оқу сауаттылығы» тұжырымдамасының мәні.

Оқу сауаттылығы тұжырымдамасы PISA (Programme for International Student Assessment) және PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) халықаралық зерттеулеріне байланысты пайда болды. PISA – 15 жастағы оқушылардың білім жетістіктерін бағалайтын бағдарлама. Онда оқу сауаттылығы адамның жазбаша мәтіндерді түсіну, пайдалану, ой жүгірту және білімін кеңейту қабілеті ретінде анықталады.

PISA тесті оқу дағдыларын үш деңгейде бағалайды:

1 ақпаратты табу және алу (25 %);

2 мәтінді түсіну және интерпретациялау (50 %);

3 мәтін мазмұны мен формасын талдау, бағалау (25 %).

PISA мәтіндері төрт форматқа бөлінеді:

• Тұтас мәтіндер – абзацтарға топтастырылған мәтіндер (60 %).

• Үзілісті мәтіндер – график, кесте, диаграммалармен толықтырылған мәтіндер (30 %).

• Аралас мәтіндер – тұтас және үзілісті мәтіндердің комбинациясы (5 %).

• Күрделі мәтіндер – бірнеше тәуелсіз мәтіндердің жиынтығы (5 %).

Қазақстан PISA зерттеуіне 2009 жылдан бастап қатысады. Алғашында 65 елдің ішінде 59-орын алса, 2012 жылы 63-орынға түсті. Кейінгі жылдары 48–52 орындарға көтеріліп, 2018 жылы 69-орынға тұрақтады. Нәтижелерге сәйкес, қазақстандық оқушылар әртүрлі ақпарат көздерін біріктіріп, түсіндіруде қиындықтарға тап болды. Осыған байланысты мектеп оқулықтарының мазмұны өзгертіліп, мәтіндердің жанрлық әртүрлілігі артты.

Оқу дағдыларын дамыту бойынша жұмыс тәжірибесі: мақсатты үрдіс және оқу сауаттылығын қалыптастыру жолдары. Ағылшын тілі сабағында оқудың оқу түрлері.

Оқу – баланың ақыл-ой, тіл, мәдени, эстетикалық және ақпараттық дамуының негізгі құралы. Дегенмен, бұл ұзақ және күрделі процесс, оны меңгермеген жағдайда барлық пәндер бойынша үлгерімге кедергі келтіреді. Оқуға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыру мұғалім мен ата-ананың жүйелі еңбегін талап етеді.

Оқу шеберлігі семантикалық (мазмұнын түсіну, есте сақтау) және техникалық (оқу жылдамдығы, мәнерлілік) аспектілерден тұрады. Мұғалім оқу техникасын жетілдіру үшін:

• күнделікті жаттығулар ұйымдастыруы;

• мәтіндерді оқушылардың ерекшеліктеріне сай таңдап, жүйелі жұмыс жүргізуі;

• қателерді түзету әдістерін қолдануы қажет.

«Тез оқуды үйрен» тренажер-кешені

Оқушылардың оқу дағдыларын жетілдіру үшін «Күн сәулесі» және «FINGER» тренажерлары әзірленген.

«Күн сәулесі» – бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу аппаратын жаттықтыруға, сөздерді дұрыс әрі жылдам оқуына көмектеседі.

1 сурет – Бастауыш сыныптарға арналған тренажер «Күн сәулелері»

«FINGER» – жоғары сынып оқушыларының оқуын жылдамдатып, мәтінді талдау дағдыларын дамытады.

2 сурет – Жоғары сыныптарға арналған тренажер «FINGER»

Оқудың түрлері

• Skimming – мәтіннің жалпы мазмұнын түсіну.

• Reading for the main idea – негізгі ойды анықтау.

• Detail reading – мәтінді толық әрі дәл түсіну.

• Reading for specific information – нақты ақпаратты табу.

Оқушылардың оқу дағдыларын жетілдіру үшін мәтіндер жас ерекшеліктеріне сай таңдалып, мазмұндық тартымдылығы ескерілуі керек. Сәтті оқу – сөздік қордың молаюы мен грамматиканы жақсы меңгерудің тиімді жолы.

Оқу дағдыларын дамытуға арналған тапсырмалар мен жаттығулар жүйесі.

Зерттеу Екібастұз қаласының «№ 24 мектеп-гимназиясы» базасында жүргізілді. Оған 5 «В» (26 оқушы: 11 қыз, 15 ұл) және 10 «Б» (24 оқушы: 12 қыз, 12 ұл) сыныптары қатысты. Білім беру мекемесі Қазақстан Республикасының Білім туралы заңына сәйкес жұмыс істейді.

Зерттеу барысында оқушылар ағылшын тілін меңгеру әдістері мен олардың оқу сауаттылығы қарастырылды. Сабақтар «Express Publishing» баспасының жаңа форматтағы кітаптары арқылы жүргізілді. Бұл баспа Қазақстанның білім беру стандарты мен шет тілінің жалпы еуропалық құзыреттеріне сәйкес келеді. Сабақ аптасына 3 сағат бөлінеді, алайда мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдар қарастырылмаған, сондықтан олар сабақ жоспарын өздері жасайды.

Басты назар сөйлеу әрекетіне аударылып, оқушылардың лексикалық және грамматикалық дағдыларын дамытуға бағытталған жаттығулар ұсынылады. Сабақтарда ойын элементтері қолданылады, бұл балалардың материалды жақсы меңгеруіне ықпал етеді. Оқу сауаттылығын дамыту үшін қосымша ресурстар пайдаланылмайды.

Зерттеу мақсаты – оқушылардың ағылшын тіліне қызығушылығын анықтау. Оқушыларға тест тапсырмалары берілді. Бағалау нәтижелері гистограмма түрінде ұсынылып, оқушылардың оқу деңгейі талданды. Сондай-ақ, PISA стандарттарына сүйене отырып, оқу сауаттылығын бағалау сауалнамасы жүргізілді.

Нәтижесінде, 10-сыныптан 7, 5-сыныптан 8 оқушы жоғары нәтиже көрсетті. Орташа деңгейде – 10-сыныптан 8, 5-сыныптан 10 оқушы, ал төмен көрсеткіш 10-сыныптан 9, 5-сыныптан 8 оқушыда анықталды.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, оқу сауаттылығын арттыру үшін жаңа тәсілдер ұсынылды. Мәтіндерді түсіну қабілетін жақсарту үшін «Гарри Поттер» және «Алиса ғажайыптар елінде» шығармаларынан үзінділер алынып, тапсырмалар әзірленді. Бұл

тәсілдер оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, тілдік дағдыларын жақсартуға мүмкіндік береді.

Тексеру және бақылау кезеңдерінде алынған деректерді салыстырмалы талдау оқушылар арасында қалыптасқан оқу сауаттылығындағы оң өзгерістерді анықтауға мүмкіндік берді. Нәтижелерді егжей-тегжейлі талдаудың арқасында оқушылардың оқу тапсырмаларын орындауда айтарлықтай өзгерістер болғаны белгілі болды.

Бұл сыныптан тыс оқу сауаттылығының тиімділігі туралы қорытындыға әкеледі. Жоғарыда айтылғандар оқу сауаттылығының негіздерін құру келесі жағдайлардың жиынтығы жасалған жағдайда тиімді болады деген болжам жасауға мүмкіндік береді: оқушылар үшін дұрыс оқу әрекетін қамтамасыз ету үшін жұмыс жүйесін ұйымдастыру; оқу сауаттылығы мен кішкентай оқырманның тәуелсіздігін дамыту үшін оқу іс-әрекетінде оқу тапсырмаларын пайдалану; балалар мен ата-аналардың кітап қызығушылығын тудыру оқырманды отбасында сәтті тәрбиелеудің негізі ретінде.

Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, бұл дұрыстығын дәлелдейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Будникова И. Н., Цивенко Н. Б. Развитие навыка грамотного чтения у школьников. – Чита: Издательство «Молодой ученый», 2013. – С. 86–89. Қолжетімді сілтеме: https://moluch.ru/conf/ped/archive/67/3334

2 Ақмолдаева Ж. Қ. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту – заман талабы. – 2017. Қолжетімді сілтеме: https://ust.kz/word/oqysylardyng_oqy_sayattylygyn_damyty__zaman_talaby-19570.html

3 Stockton, S. M. Robin Hood. – 2005. – P. 95. Қолжетімді сілтеме: https://lingualeo.com/ru/blog/2016/06/30/lvyata-uchatsya-chitat-ili-knigi-dlya-novichkov

4 Carroll,L. Alice in Wonderland. – 1865. Қолжетімді сілтеме: https://lingualeo.com/ru/blog/2016/06/30/lvyata-uchatsya-chitat-ili-knigi-dlya-novichkov

5 Короткова О. Ю. Формирование функциональной грамотности на уроках английского языка. – 2020. Қолжетімді сілтеме: https://www.prodlenka.org/stati-obr/obobschenie-opyta/14644-formirovanie-fynkcionalnoi-gramotnosti-na-yrokah-angliiskogo-yazika

6 Железовская И. А. Мастер-класс «Приёмы формирования читательской грамотности». – 2019. Қолжетімді сілтеме: https://www.1urok.ru/categories/21/articles/16266

7 Диканбаева Р. Р. Эффективные способы и приёмы организации читательской и творческой деятельности младших школьников. – 2018. Қолжетімді сілтеме: https://infourok.ru/diplom-na-temu-effektivnie-sposobi-i-priemi-organizacii-chitatelskoy-i-tvorcheskoy-deyatelnosti-mladshih-shkolnikov-3063842.html

8 Петриченко Н. Н. Формирование читательской компетентности на уроках английского языка обучающихся в выпускных классах как средства повышения качества образования и результатов ГИА выпускников школы через обучение стратегиям чтения. – 2014–2015. Қолжетімді сілтеме: https://infourok.ru/formirovanie_chitatelskoy_kompetentnosti_na_urokah_angliyskogo_yazyka_obuchayuschihsya_v-312623.htm

9 Bauer, E. B. Promoting Literacy Development for Beginning English Learners. – 2011. Қолжетімді сілтеме: https://www.researchgate.net/publication/260328165_Promoting_Literacy_Development_for_Beginning_English_Learners

10 Baer, J., Baldi, S., Ayotte, K. The Reading Literacy of U. S. Fourth-Grade Students in an International Context. – 2007. Қолжетімді сілтеме: https://books.google.kz/intl/ru//googlebooks/about.html

РАЗВИТИЕ SOFT SKILLS В ОБРАЗОВАНИИ: РОЛЬ ДЕЛОВОЙ ИГРЫ В ПОДГОТОВКЕ СОВРЕМЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

БАЙДИЛЬДИН Н. К.
преподаватель специальных дисциплин Павлодарский машиностроительный колледж, г. Павлодар
БАЙБАЕВА М. В.
преподаватель экономических дисциплин Павлодарский машиностроительный колледж, г. Павлодар

В условиях стремительного развития технологий и изменений на рынке труда профессиональная подготовка уже давно вышла за рамки традиционного освоения Hard Skills – узкоспециализированных навыков, необходимых для выполнения конкретных задач. Для инженера это – расчет конструкций, для врача – диагностика заболеваний, для программиста – написание кода. Однако работодатели все чаще отмечают, что одного владения профессиональными навыками недостаточно. Электрику недостаточно просто разбираться в схемах и уметь монтировать проводку – ему необходимо уметь грамотно общаться с заказчиками, работать в коллективе, анализировать нестандартные ситуации и принимать обоснованные решения [1].

Современные работодатели все чаще обращают внимание на Soft Skills – гибкие навыки, позволяющие специалистам эффективно взаимодействовать в коллективе, решать нестандартные задачи и адаптироваться к новым условиям [2].

Успешный специалист должен уметь:

- работать в команде и грамотно взаимодействовать с коллегами;
- анализировать информацию и находить нестандартные решения;
- гибко адаптироваться к новым условиям и быстро обучаться;
- эффективно общаться, вести переговоры и убеждать.

Навыки межличностного общения необходимы в любой сфере деятельности, и именно они помогают сотрудникам становиться

лидерами, принимать ответственные решения и строить успешную карьеру [3].

Почему Soft Skills становятся не менее важными, чем Hard Skills? Ранее считалось, что основой профессиональной подготовки должны быть именно «жёсткие» навыки – знания и умения, позволяющие выполнять конкретные операции в рамках специальности. Однако сегодня даже самые квалифицированные специалисты не смогут успешно работать без развитых коммуникативных навыков, умения работать в команде, критического мышления и эмоционального интеллекта. В связи с этим образовательные программы всё чаще ориентируются не только на технические знания, но и на развитие гибких навыков. Одним из наиболее действенных методов формирования навыков «гибких» навыков является деловая игра. Этот метод обучения давно зарекомендовал себя как эффективный инструмент моделирования реальных профессиональных ситуаций. Такой формат обучения позволяет студентам не просто запоминать теоретический материал, а развивать логику, критическое мышление, коммуникацию и управленческие навыки. Если раньше подготовка специалистов сводилась преимущественно к освоению конкретных трудовых операций, то сегодня обучение направлено на развитие системного мышления, профессиональной самостоятельности, навыков самоконтроля и рационального планирования работы. Эти качества необходимы для эффективной деятельности в динамично меняющихся производственных условиях.

Классические элементы образовательного процесса – инструктаж, демонстрация приемов работы, практические упражнения, самостоятельные задания – часто рассматривались изолированно, без должной взаимосвязи. В результате у студентов формировались только узкие профессиональные навыки, но не развивались универсальные компетенции, такие как:

- планирование и организация трудовой деятельности.
- самостоятельное принятие решений в производственном процессе.
- оценка качества выполненной работы и способность к самоконтролю.

Недостаточное внимание к этим аспектам ограничивало профессиональные перспективы выпускников, снижая их способность адаптироваться к реальным условиям работы. Обучение следует рассматривать как динамичный процесс освоения знаний студентами под руководством преподавателя,

позволяющий им постепенно переходить от незнания к пониманию, от поверхностного восприятия к глубокому осмыслению. Такой подход способствует комплексному усвоению материала и формированию целостного восприятия профессии. В этом контексте особую роль играет системный подход с применением деловой игры. Игра, наряду с трудовой и учебной деятельностью, является одной из наиболее эффективных форм активного обучения. Её развивающий и образовательный потенциал был отмечен еще в древности. Так, китайская философия утверждает: «Пока человек играет, он развивается».

В последнее время игровые формы организации учебной деятельности становятся все более актуальными, так как в процессе деловой игры формируются профессиональные компетенции, стимул к развитию. Механизмы игровой деятельности опираются на фундаментальные потребности личности в самовыражении, самоутверждении, самоопределении, самореализации. Поэтому среди образовательных технологий игра сегодня занимает значительное место не только в обучении.

Игровая форма занятий создается на уроках при помощи игровых приемов и ситуаций, которые выступают как средство побуждения, стимулирования студентов к учебной деятельности.

Деловая игра – это, как правило, профессиональная игра. Она направлена на формирование таких профессиональных умений и навыков, которые потребуются специалисту по его специальности. Поэтому в основе ее создания должен лежать анализ профессиональной деятельности специалиста именно этого уровня подготовки.

Деловая игра - наиболее сложный метод активного обучения – служит заключительным этапом обучения профессиональной управленческой деятельности. Педагогическая суть деловых игр – активизировать мышление, повысить самостоятельность будущего специалиста, внести дух творчества в обучении, приблизить его к профориентационному, это то, что сближает деловые игры с технологией проблемного обучения, но основное — подготовить студентов к практической профессиональной деятельности. В проблемном обучении главным вопросом является «почему», а в деловых играх – «что было бы, если бы...». Деловая игра решает «серьезные» задачи по развитию личности специалиста; обучаемые усваивают знания, умения в контексте профессии, приобретают и профессиональную компетенцию и социальную компетенцию

(навыки взаимодействия в коллективе производственников, навыки профессионального общения с людьми и управления ими). Но эта «серьезная» деятельность реализуется в игровой (частично азартной) форме, что позволяет обучаемым интеллектуально и эмоционально «раскрепоститься», проявлять творческую инициативу.

Деловая игра не утратила своей актуальности, а наоборот, приобрела новую форму благодаря современным научным исследованиям и интерактивным образовательным технологиям. Раньше деловые игры применялись преимущественно в сфере управления и экономики, но сегодня их активно используют в техническом образовании, в том числе при подготовке электриков,слесарей,технологи. Такой подход позволяет студентам не только усваивать теорию, но и развивать навыки взаимодействия, принятия решений в стрессовых ситуациях, распределения обязанностей и ответственности [5].

Современные исследования показывают, что традиционные ролевые игры трансформировались в многоуровневые симуляции, интерактивные кейсы, цифровые тренажеры, позволяющие погрузить студентов в реальную профессиональную среду [6].

Сегодня деловые игры включают в себя:

Ролевые сценарии – моделирование взаимодействия между коллегами, заказчиками, клиентами.

Кризисные ситуации – отработка навыков решения проблем в условиях ограниченного времени.

Проектные игры – разработка и защита собственных решений, связанных с профессиональной деятельностью.

Цифровые симуляции – использование технологий VR и AR для отработки навыков работы с оборудованием.

Деловые игры обладают большими образовательными и развивающими возможностями.

Во - первых, в деловой игре моделируются профессиональные отношения, условия профессиональной деятельности, содержание профессиональной деятельности, что обеспечивает включенность обучающихся в имитируемую профессиональную среду. В деловой игре они приобретают необходимые навыки и умения правильного выполнения своих производственных функций, что способствует интенсивному профессиональному развитию, таким образом, деловая игра позволяет сократить разрыв между теорией и практикой.

Во - вторых, эмоционально-творческий поисковый характер деловой игры служит дидактическим средством развития творческого (теоретического и практического) профессионального мышления обучающихся, которое проявляется в способности к анализу производственных ситуаций, в четкости и обоснованности решений, развивает умение эффективно взаимодействовать с партнером.

В - третьих деловая игра раскрывает личностный потенциал учащихся (студентов): она позволяет ее участникам раскрыть себя, научиться занимать активную позицию, испытать себя на профессиональную пригодность, упражняться в профессиональной компетентности, каждый участник может продиагностировать свои собственные возможности для выполнения будущей профессиональной деятельности. Подобные занятия приучают к самостоятельности, инициативности, вызывают чувства удовлетворенности и уверенности в себе.

Деловая игра проводится, как правило, по специальным дисциплинам и чаще всего носит межпредметный характер.

Таким образом, метод деловой игры не просто сохранил свою актуальность, но и стал еще более эффективным и востребованным в системе подготовки специалистов.

Сегодня успешный специалист – это не только человек, обладающий техническими знаниями, но и гибкий, коммуникабельный, умеющий работать в команде и быстро адаптироваться к изменениям. Именно поэтому в образовании наряду с развитием «жестких» навыков все больше внимания уделяется «мягким» навыкам, а одним из ключевых инструментов их формирования остаются деловые игры. Современные научные исследования и внедрение новых технологий сделали этот метод еще более эффективным, позволяя обучающимся максимально погружаться в профессиональную среду и становиться конкурентоспособными на рынке труда [7].

Развитие навыков Soft Skills с помощью деловых игр – это не просто тренд, а реальная необходимость для подготовки профессионалов, готовых к вызовам современного мира [8].

Современное профессиональное образование ориентировано не только на освоение узкопрофильных навыков, но и на развитие универсальных компетенций, необходимых для эффективной работы в высокотехнологичной среде. Комплексный подход к обучению, включающий взаимосвязанное изучение всех элементов

профессиональной деятельности, позволяет выпускникам быть конкурентоспособными и востребованными на рынке труда [9].

ЛИТЕРАТУРА

1 Александрова Е. Г. – Деловые игры в профессиональном обучении // Учебное пособие. – М. : Академия, 2017.

2 Пидкасистый П. И. – Игровые технологии в обучении // Учебное пособие. – М. : Педагогика, 2009.

3 Щедровицкий Г. П. — Игровые методы в обучении и развитии – М. : Школа, 2012.

4 Кларин М. В. — Инновационные модели обучения – М. : Просвещение, 2018.

5 Гребенюк О. А., Жукова М. А. – Игровые технологии в учебном процессе – М. : Юрайт, 2019.

6 Фролова Е. В. – Игровые технологии как средство активизации познавательной деятельности учащихся // Вестник педагогики и психологии, 2020.

7 Смирнов С. Д. – Методы активного обучения: деловая игра как инструмент развития компетенций // Психология образования, 2021.

8 Богданова Т. Г. – Роль ролевых и деловых игр в формировании профессиональных компетенций // Современные педагогические технологии, 2022.

9 Зайцева О. А. – Игровые методы в образовательном процессе: практический опыт // Образовательные технологии, 2020.

ВНЕДРЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ

БАКИРОВА Ж. Ж.

магистр педагогических наук, преподаватель, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы

АХМЕТОВА Ж. Б.

магистр педагогических наук, преподаватель, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы

Статья посвящена исследованию возможностей использования онлайн-досок в управлении образовательным процессом. Рассмотрены функциональные возможности таких инструментов, как Miro, Padlet, Jamboard и Classroomscreen, а также их

влияние на эффективность взаимодействия между участниками образовательного процесса. В работе анализируются преимущества онлайн-досок, включая повышение прозрачности управления, улучшение коммуникации и упрощение контроля за выполнением заданий. Особое внимание уделено практическим аспектам интеграции этих инструментов в образовательные учреждения. В заключение предложены рекомендации по внедрению онлайн-досок для повышения цифровизации образования.

Глобальная цифровизация требует от образовательных учреждений адаптации новых технологий для повышения эффективности управления образовательным процессом. Онлайн-доски, благодаря своей гибкости и многофункциональности, становятся важным инструментом цифровизации образования. Как отмечает Гурина Н. Ю. [2, с. 1], виртуальные доски позволяют визуализировать задачи, улучшая взаимодействие между всеми участниками образовательного процесса. Настоящая работа основана на выводах предыдущих исследований, в которых основное внимание уделяется практическому применению таких онлайн-досок, как Miro, Padlet, Jamboard и ClassroomScreen. Цель исследования – показать, как эти платформы могут быть эффективно интегрированы в управление образовательными процессами для повышения прозрачности и взаимодействия. Современные онлайн-доски предлагают обширный набор инструментов, которые можно адаптировать для решения различных задач. Miro поддерживает создание ментальных карт, организацию мозговых штурмов и управление проектами. Это делает платформу незаменимой для преподавателей и администраторов при работе с большими объемами данных [3, с. 1]. Padlet идеально подходит для интерактивных обсуждений и обмена идеями. Платформа поддерживает загрузку мультимедийного контента и широко используется преподавателями гуманитарных дисциплин [4, с. 1]. Jamboard, интегрированный с Google Workspace, обеспечивает синхронное взаимодействие всех участников, что особенно полезно для групповой работы [2, с. 1]. ClassroomScreen предлагает уникальные функции, включая таймеры, списки задач и визуальные сигналы, что упрощает организацию уроков даже в условиях плотного графика [2, с. 1]. Эти инструменты помогают преподавателям визуализировать сложные данные, организовывать коллективную работу и повышать продуктивность образовательных процессов.

Практический опыт образовательных учреждений подтверждает эффективность онлайн-досок. Исследование Фахретдиновой Г. Н. показало, что использование онлайн-доски Padlet способствует повышению вовлеченности обучающихся, улучшает коммуникативную активность и создает интерактивную образовательную среду. В ходе эксперимента обучающиеся использовали Padlet для совместной работы, обсуждения материалов и взаимной оценки. В результате было отмечено увеличение активности обучающихся и развитие их цифровых и языковых компетенций [5, с. 3].

Онлайн-доски позволяют визуализировать учебный материал, что особенно важно для совместной работы обучающихся. В исследовании Фахретдиновой (2023) отмечается, что Padlet используется для размещения текстов, изображений, видео и ссылок, что делает процесс обучения более наглядным и структурированным. Такой подход способствует развитию творческих навыков, улучшает взаимодействие между обучающимися и повышает мотивацию [5, с. 3].

Одним из ключевых преимуществ онлайн-досок является создание интерактивной образовательной среды. Как отмечает Гурина Н. Ю. [2, с. 1], платформы, такие как Miro и Padlet, способствуют вовлечению обучающихся, предоставляя им возможность активно участвовать в учебном процессе. Онлайн-доски также способствуют повышению прозрачности управления. Администрация образовательного учреждения, имея доступ к единой платформе, может контролировать выполнение задач в режиме реального времени, что упрощает организацию учебного процесса. Кроме того, инструменты визуализации помогают структурировать задачи, делая их более доступными для всех участников. Это особенно важно в проектной деятельности, где требуется высокая степень координации [3, с. 1].

Успешное внедрение онлайн-досок требует комплексного подхода, включающего анализ, подготовку и адаптацию. Как отмечает Гурина Н. Ю. [2, с. 1], первым шагом должно быть тестирование наиболее подходящих платформ для определения их соответствия задачам учреждения. Второй ключевой аспект – обучение преподавателей. В исследовании, проведённом Акбаровой С. Н., Хамраевой Ш. А. и Музаффархоновым Ш. М. [1, с. 2], отмечается, что без соответствующей подготовки пользователей эффективность применения таких инструментов значительно снижается. Поэтому

образовательные учреждения должны инвестировать в проведение тренингов и создание учебных материалов. Наконец, важным этапом является интеграция онлайн-досок с существующими цифровыми системами. Как отмечает Мартьянова К. [3, с. 1], такие платформы, как ClassroomScreen и Jamboard, легко интегрируются с системами управления обучением (LMS), что делает их более интуитивно понятными в использовании.

На основе анализа функциональных возможностей и практических аспектов использования онлайн-досок можно сделать вывод, что они являются важным элементом цифровизации образовательной среды. Исследования Гуриной Н. Ю. [2, с. 2], Акбаровой С. Н. и др. [1, с. 2], а также Мартьяновой К. [3, с. 1], показали, что внедрение этих инструментов способствует улучшению взаимодействия между участниками образовательного процесса, повышению эффективности управления и оптимизации образовательной среды. Дополнительно, работа Червяковой Л. Д. [6, с. 1] подчеркивает, что использование гибких электронных сред, включая онлайн-доски, способствует развитию творческих способностей учащихся и формированию инновационных образовательных экосистем. Для дальнейшего исследования рекомендуется провести анализ долгосрочных последствий внедрения онлайн-досок в образовательных учреждениях. Это позволит разработать более точные рекомендации для адаптации этих технологий к различным условиям и масштабам образовательной деятельности.

Несмотря на значительные преимущества, внедрение онлайн-досок в образовательный процесс сталкивается с рядом вызовов.

- Технические ограничения – не все школы и университеты обладают достаточной материально-технической базой, а стабильность интернет-соединения играет ключевую роль в эффективности работы с онлайн-досками.

- Необходимость обучения преподавателей – не все педагоги обладают достаточным уровнем цифровой грамотности, что требует дополнительных ресурсов на проведение тренингов.

- Интеграция с существующими образовательными платформами – многие онлайн-доски не всегда совместимы с системами управления обучением (LMS), что создаёт сложности для их внедрения.

Совместная работа обучающихся – один из ключевых факторов эффективного обучения. В исследовании Фахретдиновой подчеркивается, что использование онлайн-доски Padlet позволило

обучающимся развивать навыки критического мышления, учиться комментировать и оценивать работы друг друга. Такой подход способствует формированию навыков межличностной коммуникации и помогает обучающимся лучше усваивать материал [5, с. 3].

В будущем онлайн-доски могут значительно расширить свои возможности благодаря:

1 Использованию искусственного интеллекта для автоматического анализа взаимодействий обучающихся и адаптации учебных материалов.

2 Интеграции дополненной и виртуальной реальности для создания интерактивных образовательных сред.

3 Применению аналитики больших данных для мониторинга активности обучающихся и персонализации образовательных процессов.

Эти перспективы делают онлайн-доски не просто инструментом взаимодействия, а ключевым элементом цифровой трансформации образования.

Исследование Фахретдиновой подтверждает, что использование онлайн-досок, таких как Padlet, способствует созданию цифровой образовательной среды, развивает цифровую грамотность обучающихся и улучшает качество совместной работы. В дальнейшем, интеграция таких инструментов с технологиями дополненной и виртуальной реальности (AR/VR) может значительно расширить их возможности и сделать образовательный процесс ещё более интерактивным [5, с. 3]. А с развитием технологий искусственного интеллекта онлайн-доски могут выйти на новый уровень персонализации учебного процесса. Интеграция ИИ-алгоритмов позволит анализировать активность, выявлять их сильные и слабые стороны, а также автоматически предлагать обучающимся индивидуальные задания или дополнительные материалы. Например, в разработках Google уже тестируются функции, позволяющие автоматически оценивать содержимое онлайн-досок и предлагать преподавателям рекомендации по улучшению взаимодействия в группе. Такие инновации в будущем позволят онлайн-доскам стать не просто средством визуализации, а интеллектуальным инструментом поддержки учебного процесса.

Интеграция онлайн-досок в образовательный процесс – это не только шаг к оцифровке, но и способ превратить образовательную среду в более гибкую, интерактивную и современную среду вызовов.

В условиях быстрого развития технологий необходимо учитывать не только текущее использование онлайн-досок, но и их потенциал в долгосрочной перспективе. Это включает в себя использование искусственного интеллекта для персонализации образовательных процессов, расширение функциональности платформ для поддержки смешанного обучения и интеграцию с другими инновационными инструментами, такими как виртуальная и дополненная реальность. Кроме того, необходимо продолжить исследования, направленные на выявление потенциальных препятствий для внедрения онлайн-досок, таких как технические ограничения, отсутствие цифровой грамотности или противодействие изменениям пользователей. Эти аспекты могут помочь образовательным организациям разработать эффективные стратегии внедрения, снизить риски и повысить успех цифровых преобразований.

Таким образом, онлайн-доски являются не только технологическим инструментом, но и важным компонентом образовательных реформ, направленных на улучшение качества образования и удовлетворение потребностей всех участников образовательного процесса.

ЛИТЕРАТУРА

1 Акбарова С. Н., Хамраева Ш. А., Музаффархонов Ш. М. Использование интерактивных досок в образовательном процессе // КиберЛенинка. 2021. [Электронный ресурс]. – URL. https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-interaktivnyh-dosok.

2 Гурина Н.Ю. Использование виртуальных досок в процессе онлайн-обучения // Ratio Natura. 2022. № 1 (5). С. 161–164. (URL. https://ratio-natura.ru/sites/default/files/2022-06).

3 Мартьянова К. Чем заменить Jamboard: 11 альтернатив // Progress Me Blog. 2023. [Электронный ресурс]. – URL. https://blog.progressme.ru/resheniya/11-alternativ/.

4 Мартьянова К. Нескучный онлайн: Пять виртуальных досок // Skolki Project Blog. 2023. [Электронный ресурс]. – URL. https://skolki-project.com/blog/neskuchnyj-onlajn-pjat-virtualnyh-dosok.

5 Фахретдинова Г. Н. Применение онлайн-досок в процессе обучения иностранному языку для совместной работы студентов. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2023, № 4 (72), с. 296–300. [Электронный ресурс]. – URL.http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik_soc/18115.

6 Червякова Л. Д. Управление образовательным процессом: моделирование гибкой электронной обучающей среды для формирования креативности обучаемых // Современные проблемы науки и образования. 2018. № 5. [Электронный ресурс]. – URL. https://science-education.ru/ru/article/view?id=28135

PORTAIT OF A SPEAKING PERSON IN MASTERING ENGLISH ON THE MATERIALS OF SPEECH LANGUAGE ETIQUETTE

BATYRBAY G. B.
PhD student at Eurasian National University
English Teacher at Smart Technological School in Astana

In our globalized and digital world, change is happening in each aspect of our lives. As a result, the requirements for the workforce of the future are evolving and becoming more demanding. These requirements are not only related to an individual's professional background, but also – perhaps more importantly–to the soft skills and values they should possess. This presents a significant challenge for our education system and teachers alike. It is crucial to instill essential 21st-century values in students, as these are key prerequisites for success in the future.

There are 12 essential skills that every English-speaking student should possess in the 21st century. These include critical thinking, creativity, collaboration, communication, information literacy, media literacy, technological literacy, flexibility, leadership, initiative, productivity, and social skills [1]. These skills suggest that a modern English-speaking student should be intelligent, communicative, adaptable to change, and a self-starter. Additionally, they should possess a strong emotional intelligence, which enables them to support and help those around them. We have explored the ideal psychological profile of the modern student. The major question that arises is: how can we instill these values and skills in students? One crucial way is by teaching speech etiquette in English lessons. The values mentioned above should be reflected in students' speech. Consequently, speech etiquette should be a consistent and integral part of every lesson topic.

Our daily behavior is connected with the etiquette norms of the speech, that is, with how to greet, apologize, request, express empathy, compliment somebody and etc. Such situations and phrases are united by the concept of «speech etiquette» [1, p. 10]. Speech etiquette is

the rules of speech behavior, which is accepted by a particular group of speakers and demonstrating stable formulas of communication in situations of making contact with a companion, keeping the conversation in a friendly tone. The main ones of these situations are: Appeal (to a stranger and an acquaintance); Acquaintance (without an intermediary and through an intermediary); Greeting; Farewell; Apology; Gratitude; Congratulations; Wish; Sympathy, consolation; Condolences; Failure; Invitation; Offer; Advice; Warning; Compliment, approval, etc. [2]. Permanent formulas of speech etiquette in each situation have a wide range of options, synonyms, including stylistic ones. If we hear the phrase «Good morning. How do you do, Sir/Madam?», we can suppose that an intelligent person, possibly from an elder generation, is greeting someone in an official situation. The expression "Hi!" can tell us about different signs such as the ease, informality of the situation, familiar-friendly mode of the conversation. Therefore, a modern student should be able to select the appropriate phrase that corresponds to the conversation situation, the nature of the relationship between the speakers, their age, level of education and upbringing.

Intentional or unintentional defiant with the rules of greeting, farewell, apology, gratitude may lead to minor or major social conflicts in a company and disrupt the microclimate of communication. Today we are living in the globalized world, where communication takes place at the international level both online and face-to-face. Modern students should possess intercultural competence, as for knowing and employing the speech etiquettes of the foreign languages to avoid misunderstandings as well as foster cooperation during conversation. The compliance with the norms of speech etiquette demonstrate the intellectual capacity and cultural awareness of a student, making him more successful in different spheres of life.

There are different levels at which speech etiquette can be implemented, such as lexical, grammatical, stylistic, etc. [3]. Mastering not only ready-made formulas tied to situations, but also ways of integrating multi-level means for expressing etiquette speech intentions requires systematic work by an English teacher. He should present the material on a functional basis, that is, rely on the typology of speech situations. Thus, in the methodology of teaching languages, 8 types of situations have been identified, the alternation of which in English lessons will allow taking into account the statuses of the interlocutors, the formality/informality of the situation, the types of relationships between the interlocutors [4]. English speech etiquette is unique and differs

significantly from the speech etiquette of other languages. A person who knows Russian etiquette can be impolite in English if he does not learn the speech etiquette of this language. Similarly, a polite Englishman may seem rude in Russian if he does not follow the rules of speech etiquette of this language. Therefore, the teacher relies on the difference in speech etiquette of the native and foreign languages to avoid interference errors in expressing etiquette intentions.

A direct translation of this phrase will lead to the perception of the English speaker as a rude act. Instead of this phrase, they tend to use a phrase like: «I'm afraid I can't agree with you.» Instead of saying «Are you lying,» they can use the phrase «Is this really happening?» This example can show such values in English culture as tolerance, rationalism and independence and high emotional intelligence [4, p. 20]. A unique feature of the English language is the absence of direct judgments or direct expression of people's thoughts. For example, the British do not say «You are wrong.» English speaking people should follow the norms of speech etiquette at each level (official, unofficial and neutral) to promote understanding and cooperation between people [4, p. 16].

Speech etiquette is one of the most important elements of foreign language teaching. Effective integration of speech etiquette into the lesson plans is the key to students` success in mastering the norms of the English speech etiquette. Students should be presented with speech tasks and samples of speech actions to comprehend what to say in different situations. The teacher`s speech can serve as a sample of how to be polite or neutral in different cases. Generally, teachers use neutral tone when they approach their students. When students are disturbing the class, teachers` speech can be «Will you stop talking?». This phrase can be considered as neutral one. Next time, the teacher can make his tone more polite and official, by saying «I kindly ask you to stop talking.». Students can comprehend the difference between these phrases and use them in their own speech in the future. The oral speech of the teacher is the model for students, who use the most frequent expressions of their teachers intentionally or unintentionally.

In our study, we have integrated the lessons of speech etiquette into the lessons of 4th grade students in one of the private schools of Astana, Kazakhstan. For each topic, the appropriate speech phrases were included and taught (Table 1).

Table 1 – Topics of the lessons with speech etiquette phrases in English for 4 grade

The main theme of the lesson	The theme for speech etiquette part of the lessons	Expressions in official settings	Expressions in unofficial settings	Sample dialogues
All about me	Greetings Farewell	Good morning! How do you do? Nice to meet you! Pleased to see you. Thank you for your time. I look forward to our next meeting. Have a great day, Farewell.	What`s up? Hey! Hi! Long time no see! It has been a while. Catch you later! See ya! Take care. See ya next time. Bye for now. Talk to you later. Take it easy.	**Student 1:** How are you today, Teacher? **Teacher:** I'm doing well, thank you! How about you? **Student 1:** I'm great, thanks for asking! **Student 1:** What's up, Jack? **Student 2:** Not much, just finishing my homework.
Helping others	Asking for help in different situations	Can you help me, please? I would appreciate, if you…. Would you be so kind as to…?	Mind giving me a hand with….? Can you hook me up with…?	**Student 1:** I don't understand this question. Could you explain it again? **Teacher:** Sure! Let me explain it once more.
Being kind	Expressing gratitude Complimenting	Thank you! Thanks a lot. I really appreciate it. Well done and thank you! our presentation was truly impressive. Your professionalism is outstanding. I am very impressed with your attention to detail. You have handled this task with great efficiency.	Thanks a bunch. Thanks a billion. You are the best! You look great today!» I love your outfit, it's so stylish! That color really suits you! You've got such a cool sense of style! I like how you put everything together.	**Student 1:** I really appreciate your help with the project. **Student 2:** No problem, I'm happy to help! **Student 1:** Thanks for the help! **Student 2:** Anytime! **Student 1:** Your report was excellent, Mark. I really appreciate the thorough analysis and the clarity of your presentation. **Student 2:** Thank you! I'm glad the team found it helpful.
Friends	Apologising Complimenting Inviting	I sincerely apologise for any inconvenience. Pardon me. Excuse me. Please accept my sincerest apologies.	I messed up, sorry. My bad! Oops, I didn`t mean to. Sorry for the mix up.	**Student 1:** Oh, sorry! **Student 2:** No worries, it's fine. **Student 1:** I apologize for not completing my homework. **Teacher**: It's alright, just make sure to hand it in tomorrow.

Holidays	Congratulations	Congratulations on your achievements! I would like to extend my heartfelt congratulations. Well done on reaching this milestone. Your hard work has truly paid off-congratulations!	Congrats! That`s awesome! Way to go! I`m so happy for you. You did it! Celebrate!	Student 1: Good afternoon, Mr. Davis. I just wanted to personally congratulate you on your promotion. It's well-deserved!Student 2: Thank you so much, Ms. Johnson. I really appreciate your kind words. It's an honor to receive this recognition.
My friends	Giving an advice	I recommend that you consider… It may be beneficial to… I suggest you look into… You might find it helpful to…	You should totally… Have you thought about…? I think it would be a good idea to… Just a head up,you might want to…	Student 1: Good morning, Mr. Thompson. I've been considering a career shift, and I'm unsure about how to approach it. Student 2: Good morning, Ms. Lee. If I may offer a piece of advice, I would suggest conducting thorough research into the field you're interested in.
Culture	Saying bye	Thank you for your time. I look forward to our next meeting. Have a great day, Farewell.	Catch you later! See ya! Take care. See ya next time. Bye for now. Talk to you later. Take it easy.	Student 1: Hey, it was great catching up with you! I've got to head out now. Student 2: Yeah, same here! It was awesome seeing you. Let's not wait too long before we do this again. Student 1: Definitely! Take care and stay in touch!»

The goal of the study was to integrate significant speech etiquette phrases into the English language lessons, aiming not only to improve students' fluency, but also to instill positive social values as respect, tolerance, kindness, and cooperation. Each lesson was centered around a specific topic that aligned with the students' learning level and personal interests, and speech etiquette was included into the content. For example, one topic was «My Friends.» We taught students how to greet their friends politely, ask for help, and make requests in a respectful manner. Phrases to learn were: «Hi, how are you?» – as a friendly greeting. «Could you please help me with this?» – as a polite request for help. «Would you like to play with me?» – to promote friendly interaction. By practicing these phrases, students expanded their vocabulary and learned how to interact in a socially appropriate way,

The inclusion of speech etiquette into lessons also involved teaching students about tone, body language, and non-verbal communication, all of which take an important role in conveying respect and positive values. The lessons were organised with role-playing activities, pair work, and group discussions, letting students to practice and internalize the speech etiquette phrases in real-life examples. This approach helped to create a classroom atmosphere with good manners and positive social interactions.

Following assessment criteria were used to evaluate their performance during the lessons: Appropriateness in a Speech Situation (1 point); Linguistic Correctness (1 point); Natural Tempo of Expression of Etiquette Formulas (1 point);Speed of Reaction to an Initiative Speech Remark (1 point); Initiation of Etiquette Speech Actions (1 point). In cases where students showed insufficient quality of speech etiquette actions, we deducted 0.5 points for each error. These mistakes could be incorrect choice of phrase, inappropriate context and etc.

There were 10 students in the group, and their scores on the lesson about «My Friend» were distributed as follows: 3 students scored the maximum 5 points, demonstrating a clear understanding of the lesson's topic and the ability to use etiquette phrases appropriately in context. These students were fluent in English and could use the new expressions naturally and correctly in social situations.4 students scored 3 points. The remaining 3 students scored 2 points, reflecting more significant challenges in applying speech etiquette, either due to difficulty with the appropriate use of language, slower responses, or incorrect phrase usage.

Regarding the criteria for assessing students' ability to express etiquette intentions, the most notable observation was that the Appropriateness in a Speech Situation criterion posed the greatest challenge for the majority of students. Many students struggled with choosing the correct etiquette phrases for the given context, particularly when it came to using expressions such as greetings, requests, or showing appreciation in the way that a native speaker might.This challenge can be largely attributed to the students' limited cultural awareness of English-speaking social norms. Since the students are not living in an English-speaking country, they may not have frequent exposure to real-life situations where these etiquette expressions are used in practice. As a result, they often found it difficult to assess what is considered culturally appropriate in different social contexts, which led to occasional misapplication of the phrases. For example, some students used overly formal expressions in informal contexts or misinterpreted when to use certain phrases like «Excuse me» or «Could you please...».

Incorporating speech etiquette into English lessons not only enhances students' language skills, but also plays a crucial role in shaping their character and social values. Through the lessons conducted at a private school in Astana, it became clear that teaching students how to use polite expressions in various social contexts fosters a deeper understanding of respect, kindness, and empathy–values that are essential for healthy, constructive relationships both in the classroom and beyond. By focusing on real-life situations such as greeting friends, making requests, and showing gratitude, these lessons helped students recognize the importance of polite communication in everyday interactions. As they learned how to express themselves with consideration for others, they also began to appreciate the role of language in promoting positive social norms. Whether it was offering help, accepting an invitation, or simply saying «thank you,» each etiquette phrase reinforced the idea that good manners and respectful speech are fundamental to creating a supportive and harmonious community. Finally, teaching speech etiquette in the context of English language lessons can have a lasting impact on children's development, instilling values that will guide them throughout their lives. By promoting polite, thoughtful, and respectful communication, we help raise children who are not only proficient in language but also compassionate and considerate in their interactions with other.

REFERENCES

1 Istamova N. Components of speech etiquette in modern English linguistics. [Electronic resource] – https://jainkwellpublishing.com/index.php/conferences/article/view/428 (Access date 18.11.2024)

2 Bulatbayeva K. N. Speech etiquette in the Russian language teaching system in a Kazakh school. – Pavlodar: PNU, 2002 – S. 88

3 Baimuratova S. M. Teaching speech etiquette in English lessons. [Electonic resource] – URL: https://moluch.ru/archive/210/51551/ (Access date 18.11.2024)

4 Hummel B. What are the 21st century skills? [Electronic resource] – URL: https://www.icevonline.com/blog/what-are-21st-century-skills (Access date: 18.11.2024)

5 Formanovskaya N. I. Speech etiquette. – Moscow : Russkaya rech, 1970 – S. 62–65

ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ОБУЧЕНИЮ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

БОВКУН И. В.
учитель начальных классов, М. Горьковская средняя общеобразовательная школа, Иртышский район, Павлодарская область

Мотивация является одним из ключевых факторов, влияющих на успешность учебной деятельности. Особенно важным моментом является повышение мотивации к обучению у учащихся начальных классов, когда закладываются основы учебной активности и формируются отношения ребенка к учёбе. В этом возрасте у детей возникают первые впечатления о школе, и очень важно создать такие условия, чтобы учебный процесс стал интересным, увлекательным и осмысленным.

Мотивация – это совокупность факторов, которые побуждают человека к активности и направляют его действия на достижение определённой цели. У детей младшего школьного возраста мотивация к обучению может быть как внешней (стремление к наградам, похвале), так и внутренней (интерес к учебным предметам, стремление к саморазвитию).

В начальных классах очень важно формировать внутреннюю мотивацию, которая направлена на интерес к обучению и удовлетворение от процесса познания. Внешняя мотивация, такая как похвала и поощрения, также играет свою роль, однако она не должна быть единственным стимулом к обучению.

Основные способы повышения мотивации у младших школьников:

1 Создание положительной и поддерживающей атмосферы

Одним из основных факторов мотивации является создание на уроках атмосферы поддержки и уважения. Дети должны чувствовать, что их усилия ценятся, что они могут совершать ошибки, и это не страшно. Это поможет развить уверенность в своих силах и желание учиться [1, 25 с.].

- Позитивная обратная связь – похвала за успехи и конструктивная поддержка при ошибках.

- Эмоциональная поддержка – учитель должен быть внимательным и терпеливым, показывая детям, что каждый из них важен.

2 Использование игровых технологий

Игровые элементы в обучении способствуют вовлечению детей в учебный процесс, делают его интересным и захватывающим. В начальных классах обучение через игру помогает не только повысить мотивацию, но и облегчить восприятие материала.

- Образовательные игры и викторины – могут использоваться для закрепления знаний по разным предметам, будь то математика, язык или окружающий мир.

- Ролевые игры – дети могут примерить на себя различные роли (например, учёных, исследователей), что помогает стимулировать их интерес к учебе.

3 Интерактивные методы обучения

Использование мультимедийных и интерактивных технологий на уроках помогает повысить мотивацию детей к обучению. Дети младшего школьного возраста часто имеют интерес к новым технологиям, и их вовлечение в процесс с использованием технологий помогает заинтересовать.

- Интерактивные доски и компьютерные игры.

- Виртуальные экскурсии по историческим или природным объектам.

- Мобильные приложения для обучения, которые позволяют детям развивать различные навыки в увлекательной форме.

4 Применение дифференцированного подхода

Каждый ребенок уникален, и его способности могут различаться. Дифференцированный подход помогает создать условия для успешного обучения каждого ученика, что способствует повышению мотивации.

- Учитель может давать задания разного уровня сложности в зависимости от уровня подготовки ученика, обеспечивая тем самым успешность каждого.

- Группировка детей для выполнения заданий на основе их интересов или уровня знаний также может быть эффективным методом.

5 Использование методов самостоятельной работы

- Проектная деятельность – когда дети сами выбирают тему, планируют и осуществляют исследовательскую работу.

- Исследовательские задания – стимулируют интерес к поисковой деятельности, развивают любознательность.

6 Стимулирование успеха

Стимулирование успеха и достижений – важный фактор в формировании мотивации. У детей младшего школьного возраста

важно показывать их успехи, даже если они маленькие. Это может быть сделано через систему поощрений, наград, похвалы и публичного признания.

- Система поощрений и наград (например, звездочки, стикеры) за выполненные задания помогает ученикам чувствовать себя успешными.

- Публичная похвала – детям нравится, когда их достижения замечают другие, особенно если учитель или одноклассники хвалят их за успехи.

9 Интеграция учебных предметов

Интеграция различных предметов помогает детям увидеть связи между ними, повысить интерес к учебе и дать им понимание практической значимости знаний.

- Включение межпредметных связей на уроках, когда знания, полученные на одном уроке, используются для решения задач в других областях, делает учебный процесс более интересным и осмысленным.

Роль учителя в мотивации учеников. Учитель играет ключевую роль в создании мотивации к обучению у младших школьников. Его личное отношение к детям, активность, поддержка и создание интересной учебной среды способствуют повышению учебной мотивации. Важно помнить, что каждый ученик уникален, и учитель должен уметь найти индивидуальный подход к каждому из них.

- Творческий подход к подготовке уроков, использование нестандартных форм работы, интерактивных методов.

- Обратная связь: регулярное внимание к успехам и проблемам учеников.

- Поддержка инициативы: поощрение любых проявлений любознательности, интереса к учебе.

Роль семьи в мотивации школьников. Важным фактором мотивации является поддержка семьи. Родители должны создавать в семье атмосферу заинтересованности в учебе, поддерживать ребенка в его начинаниях и помогать ему в учебной деятельности.

- Обсуждение учебных успехов и трудностей с ребенком.

- Создание комфортных условий для учебы дома (порядок, тишина, освещенность).

- Поощрение интереса к учебе, чтению, дополнительным занятиям.

Развитие самостоятельности у детей – это важный фактор повышения мотивации. Когда ученики сами находят решения

задач, исследуют материалы и выполняют задания, они чувствуют большую ответственность за свой результат, что укрепляет мотивацию к учебе [2, 56 с.].

Формирование мотивации учения в школьном возрасте без преувеличения можно назвать одной из актуальных проблем современной школы, делом общественной важности. Её актуальность обусловлена обновлением содержания обучения, постановкой задач формирования у школьников приёмов самостоятельного приобретения знаний и познавательных интересов, формирование у них активной жизненной позиции. Одной из задач, которая должна решаться в школе, является создание условий для формирования положительной учебной мотивации и дальнейшее её развитие у школьников.

Древняя мудрость: можно привести коня к водопою, но заставить его напиться нельзя. Да, можно усадить детей за парты, добиться идеальной дисциплины. Но без пробуждения интереса, без внутренней мотивации освоения знаний не произойдёт, это будет лишь видимость учебной деятельности. Как же пробудить желание « напиться» из источника знаний? Как мотивировать познавательную деятельность?

«Ребёнок – не робот, привязанный к книжкам,
Гулять и играть должен юный мальчишка,
Девчонка не хочет всегда сидеть дома, –
Такая проблема всем взрослым знакома!
Как всё же ребёнка заставить учиться,
За книжкой упорно весь вечер сидеть,
Не надо ребёнка ругать бесконечно.
Попробуйте лучше в нём волю развить,
С ним вместе вам надо учиться, конечно,
А главное – просто ребёнка любить».

Слово «мотивация» произошло от латинского глагола «movere», двигать. Мотивация – это ключ к успеху в учебе. Ведь мотивированный школьник энергичен, с энтузиазмом учится и с удовольствием и без особых трудностей достигает успехов, он настойчив и сосредоточен на выполнении задачи, достигает интеллектуальных, спортивных и творческих успехов.

Учебная мотивация – это процесс, который запускает, направляет и поддерживает усилия, направленные на выполнение учебной деятельности. Это сложная, комплексная система, образуемая

мотивами, целями, реакциями на неудачу, настойчивостью и установками ученика.

Проблема низкой мотивации к учению у подавляющего большинства учащихся знакома практически каждому учителю.

Все педагоги стремятся к тому, чтобы их ученики хорошо учились, с интересом и желанием занимались на уроках и дома. В этом заинтересованы и родители учащихся. Но, подчас, и учителям, и родителям в отношении детей приходится с сожалением констатировать: «не хочет учиться», «мог бы прекрасно заниматься, а желания нет», «способности есть, но ленится». В этих случаях мы встречаемся с тем, что у ученика не сформированы потребности в знаниях, нет интереса к учению. Повышение уровня учебной мотивации – это процесс длительный и целенаправленный.

Что же делать, если ребенок не хочет учиться?

Устойчивый интерес к учебной деятельности у младших школьников формируется через проведение уроков-путешествий, уроков-игр, уроков-викторин, уроков-исследований, уроков-встреч, сюжетных уроков, уроков защиты творческих заданий, через привлечение сказочных персонажей, игровую деятельность, внеклассную работу и использование различных приёмов. Своевременное чередование и применение на разных этапах урока разнообразных форм и приёмов формирования мотивации укрепляет желание детей овладевать знаниями. Любые действия человек начинает и продолжает благодаря мотивации. Когда у подростка она сильная, говорят, что он настойчив и добивается своих целей. У учеников, которым не хватает мотивации - нет целей, которые бы заставляли их хорошо учиться, поэтому они не используют весь свой интеллектуальный потенциал.

Но уже в начальной школе учебная мотивация является достаточно большой проблемой – дети отвлекаются, шумят, не слушают учителя, не выполняют домашние задания. Для того, чтобы ребенок учился, у него должна быть мотивация.

Для формирования у детей учебной мотивации требуется специальная педагогическая работа, и особое внимание должно быть уделено формированию у ребенка чувства гордости за то, что он школьник.

Необходимо развивать у ребенка умение учиться, познавательные интересы и стремление овладеть школьными навыками не хуже, чем сверстники.

Важнейшая задача в нашей работе – это создание условий для успешного учения школьников. Процесс обучения нужно построить так, чтобы в основе была активная деятельность учащихся, совместная деятельность педагога и учеников. Мы, учителя, постоянно должны помнить о том, человек не может длительное время работать на отрицательной мотивации, на страхе перед низкой оценкой. Формирование мотивации – это, прежде всего, создание условий для появления внутренних побуждений к учению. Взрослые люди прекрасно знают, для чего следует учиться – чтобы получить образование, окончить институт, стать успешным, образованным, уважаемым человеком и др. Но эти причины не очевидны для детей.

Мы часто сталкиваемся с использованием родителями таких «педагогических подкреплений», которые приводят к снижению мотивации учения школьников: чрезмерное внимание и неискренние похвалы, неоправданно завышенные оценки, материальное поощрение и использование престижных ценностей, жесткие наказания, принижающая критика и игнорирование вниманием, неоправданно заниженные оценки и лишение материальных и иных ценностей.

Более сложными оказываются случаи, когда у ребенка ярко выражено отрицательное отношение к школе и нежелание учиться, тогда он активно сопротивляется учению.

Учащиеся начальной школы могут учиться достаточно успешно, ориентируясь на оценку учителя или мнение родителей. Ценность самих знаний младшие школьники осознают слабо [3, 157].

К любимым предметам они чаще относят те, которые содержат элементы игры, развлечения: рисование, физкультура, технология. В этом возрасте у большинства детей преобладает стремление доставить удовольствие взрослому, значимому человеку, порадовать его своими успехами, а также нежелание огорчать его. Нужно помнить, что смысл слова «учиться» в понимании первоклассника может, помимо приобретения знаний, включать желание общаться и играть с одноклассниками.

Внеучебная деятельность для младших школьников – это способ научиться тому, чему не может научить обычный урок, это ориентация в реальном мире, проба себя, поиск себя. Разнообразная форма организации внеурочной деятельности значительно повышает активность и работоспособность детей, способствует психологической разрядке, снятию стрессовых ситуаций,

гармоничному включению в мир человеческих отношений, а значит эффективности обучения. Во время уроков невозможно удовлетворить все вопросы учащихся.

Внеурочная работа во взаимосвязи с учебной служит тем действенным средством, которое мобилизует активность ученика в поиске знаний. Помогает полнее удовлетворить интересы школьников. При всем многообразии форм внеклассная работа должна быть органически связана со школьной программой, выходить за пределы и вместе с тем дополнять ее, то есть должна существовать тесная взаимосвязь между учебной и внеурочной работой.

Формы внеурочной работы: участие в предметных олимпиадах, участие в предметных олимпиадах, интернет-конкурсы, проведение викторин, проектно-исследовательская деятельность, тематические праздники, экскурсии, и многие другие.

Практическое использование этих и многих других приемов способствует повышению уровня предметной мотивации, что в свою очередь положительно отражается на результатах обучения учебному предмету у учащихся.

Я считаю, что основная цель начального обучения – помочь ребенку пробудить все заложенные в нем задатки при помощи учебной деятельности, понять самого себя, найти самого себя, чтобы в конечном итоге – стать Человеком, хотя бы захотеть победить в себе негативное и развить позитивное. Решающая роль в этом принадлежит учителю. Каждый учитель должен понимать, к чему он стремится в воспитании и обучении детей.

Таким образом, включение в урок приемов, которые делают процесс обучения интересным и занимательным, создаёт у детей бодрое рабочее настроение, облегчает преодоление трудностей в усвоении учебного материала. Разнообразные игровые действия, в ходе которых решается та или иная умственная задача, поддерживают и усиливают интерес детей к учебному предмету. Детям нужен успех. Степень успешности во многом определяет наше отношение к миру, самочувствие, желание работать, узнавать новое.

Повышение мотивации к обучению у учащихся начальных классов – это многоуровневый процесс, который требует индивидуального подхода и использования разнообразных педагогических технологий. Важно вовлечь детей в процесс учебы, сделать его интересным, увлекательным и осмысленным. Когда

ученики начинают видеть связь между учебным материалом и реальной жизнью, их мотивация значительно возрастает, что способствует успешному обучению и развитию в дальнейшем.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бабанский, Ю. К. (2002). Педагогика: теория и практика. М. : Просвещение., – 285 с.

2 Горячев, В. П. (2005). Психология и педагогика мотивации школьников. М. : Академический проект., – 196 с.

3 Иванова, М. С. (2010). Методы повышения мотивации учащихся в начальной школе. М. : Издательство РАН., – 240 с.

КАК ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ ВЛИЯЕТ НА РАЗВИТИЕ У УЧАЩИХСЯ 8 КЛАССА НАВЫКОВ АНАЛИЗА И АРГУМЕНТАЦИИ?

БОГДАНОВА Ю. Н.

учитель-эксперт математики, магистр математики, филиал «Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления» города Петропавловск автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы», г. Петропавловск

ТУСУПОВА А. Ж.

учитель математики, магистр математики, филиал «Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления» города Павлодар автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы», г. Павлодар

В данной статье рассматривается влияние проблемного обучения на развитие исследовательских навыков учащихся 8 класса в ходе исследования урока в формате Action Research.

«Одним из путей повышения качества образования учащихся является приобщение их к исследовательской деятельности» [1, с. 4]. Исследовательский процесс пронизывает каждый этап урока математики, а навыки исследовательской деятельности являются одними из ключевых. Если ученик освоил их хотя бы наполовину, то обучение математике становится не только более результативным, но и более увлекательным.

Исследование проводилось в 8 классе, поскольку программа данной параллели включает множество целей, связанных с доказательствами в таких темах, как «Многоугольники. Исследование четырёхугольников», «Соотношения между

сторонами и углами прямоугольного треугольника», «Площади четырехугольников и треугольников», «Элементы статистики». Проблема затруднений при решении задач на доказательства, исследовании геометрических фигур, их свойств и признаков оказалась особенно актуальной. Более того, вопросы организации исследовательской деятельности на уроках математики остаются сложными во всех классах, с чем я регулярно сталкиваюсь в своей преподавательской практике.

Для успешного вовлечения учащихся в исследовательскую работу на уроках и во внеурочной деятельности необходима предварительная подготовка. Подростки, как правило, больше увлекаются практической деятельностью, чем теоретическими выкладками. Учитывая это, важно организовать поэтапное освоение исследовательских навыков: начиная с выполнения простых построений и составления элементарных задач на доказательство, постепенно подводя учащихся к более сложным исследованиям, в частности, в геометрии.

Помимо этого, учащиеся должны сдавать внешний экзамен по математике, а продуктивное обучение возможно только через самостоятельный анализ и исследование поставленных задач. Анализ результатов внешнего оценивания выпускников 10 классов прошлых лет, предоставленных ЦПИ, а также содержания учебных программ 8–10 классов, показал, что для успешной подготовки к экзамену необходимо систематически развивать исследовательские навыки уже с 8 класса. Ожидание до 10 класса снижает эффективность подготовки, тогда как на более раннем этапе ученики проявляют естественный интерес к изучению и анализу.

Таким образом, проблема, лежащая в основе исследования, оказалась не только актуальной, но и требующей безотлагательного решения. В течение сентября проводилось наблюдение, направленное на изучение проблемы развития исследовательских навыков учащихся. В рамках исследования были определены его объекты: три ученика 8 класса (ученики А, В и С). Дополнительно проведены консультации с психологом школы по следующим вопросам:

1 возрастные особенности восьмиклассников,

2 индивидуальные характеристики и особенности учащихся первой подгруппы.

Кроме того, была изучена научная литература, посвящённая данной теме. Планирование уроков осуществлялось с учетом методов,

стратегий и форм, способствующих развитию исследовательских навыков через проблемное обучение. Значительную поддержку в этом оказал внутришкольный курс «Критическое мышление», который помог переосмыслить урок как исследовательскую игру.

Применение различных подходов, стратегий и методик критического мышления при реализации проблемного обучения способствовало совершенствованию уроков, а также повышению их методического и содержательного уровня.

Психологи школы предоставили результаты тестирования «Определение уровня интеллекта» по методике Г. Гарднера. Согласно результатам, уровень логико-математического интеллекта у ученика С составил более 80 %, а у учеников А и В – 100 %.

«Чтобы создать проблемную ситуацию на уроке, необходимо поставить учащегося перед необходимостью выполнения задания, в котором особую роль играет неизвестное» [2, с. 9]. Исходя из этого, при планировании уроков первого цикла были использованы различные формы проблемного обучения:

• частично-поисковая деятельность (практическая работа, задачи на доказательство);

• решение проблемных задач (мозговой штурм, анализ прикладных задач);

• самостоятельная исследовательская деятельность (мини-научные проекты, рефераты, доклады).

Следует отметить, что проблемное обучение требует больше времени по сравнению с традиционными методами, однако оно способствует более глубокому и осмысленному усвоению материала. «Оно соответствует вызовам современности: обучать исследуя, исследовать обучая» [3, с. 18].

Важную роль в достижении целей исследования сыграли стратегии критического мышления, среди которых:

1 Прием «Проблемная задача» или «Проблемный вопрос» – на этапе начала урока учащимся предлагается вопрос или задача, ответ на которую становится ключом к пониманию новой темы.

2 Прием «Тематическая цепочка» – установление связей между явлениями, формулами, величинами и методами решения.

3 Прием «Согласен – не согласен» – формирование аргументированной позиции учащихся.

4 Прием «Найди ошибку» – анализ недочетов в решениях задач, уравнений и неравенств.

5 Проектная деятельность – выполнение мини-проектов и исследовательских заданий.

6 Прием «Сила убеждения» – развитие способности логично аргументировать свою точку зрения.

7 Прием «Неожиданная встреча» – рассмотрение знакомого материала с новой точки зрения, что позволяет глубже осознать изучаемые понятия.

Использование данных стратегий способствовало активизации исследовательской деятельности учащихся и сделало процесс проблемного обучения более увлекательным. При этом важно сохранять баланс методической насыщенности урока, чтобы не перегружать учащихся.

На втором цикле исследования отмечены значительные улучшения: учащиеся стали успешнее выполнять задания, активнее взаимодействовать в парах и группах, выдвигать гипотезы, принимать обоснованные решения и формулировать новые вопросы. В результате наблюдалось повышение уровня исследовательских навыков, особенно у учащихся В и С. Как отмечено в исследовании: «Каждый ученик, невзирая на авторитеты, вырабатывает своё мнение в контексте учебной программы» [4, с. 32].

Третий цикл уроков был направлен на закрепление полученных результатов. Задания подбирались таким образом, чтобы концентрироваться на одном виде исследовательской деятельности, что позволило сосредоточиться на глубоком изучении темы. Учитывая, что геометрические задачи на доказательство представляют собой мини-исследования, именно этот вид деятельности активно применялся на этапе изучения нового материала, а также при самостоятельном доказательстве свойств и признаков фигур. Такой подход оказался эффективным, что подтвердили результаты СОР, второго мониторинга и итоговой оценки за четверть.

Анализируя показатели качества знаний исследуемых учащихся, а также результаты СОР, СОЧ и мониторинга, можно сделать вывод, что развитие исследовательских навыков возможно на любом этапе урока. Использование проблемного обучения в сочетании с техниками критического мышления не только способствует повышению качества знаний, но и усиливает мотивацию учащихся к обучению и познанию нового (Таблица 1).

Таблица 1 – Результаты исследования

Ученик	Динамика качества знаний (%)	Динамика результатов СОР (балл)	Динамика СОЧ (балл)	Динамика мониторинга (%)
A	+5	+4	+7	+8
B	+11	+7	+9	+9
C	+4	+3	+6	+6

Учащийся С демонстрирует успешные навыки обобщения полученных результатов и формулирования выводов, а также способен выполнять задачи на доказательство средней сложности. Однако он все еще нуждается в поддержке учителя. В то же время ученики А и В могут самостоятельно исследовать проблемные задачи, выявлять ключевые вопросы и находить эффективные методы их решения.

В ходе исследования было выявлено, что на одном уроке целесообразно использовать не более одного вида деятельности, связанного с проблемным обучением. В противном случае теряется глубина исследования, и временных рамок занятия оказывается недостаточно для полноценного изучения темы и детального разбора заданий.

При планировании уроков важно уделять особое внимание самостоятельному изучению нового материала через исследование проблемных вопросов и работу с различными источниками информации. Применение техник критического мышления и проблемного обучения (через постановку задачи или вопроса) является весьма эффективным. Кроме того, для данной возрастной категории целесообразно использовать игровые элементы и задания в парах или группах с изменяющимся составом.

Ключевым моментом остается осознание учащимися сути проблемы и смысла их собственной исследовательской деятельности. Как отмечается в исследовании: «Ученик должен хорошо осознавать суть проблемы и смысл собственной деятельности, иначе весь ход поиска неизвестного не будет им освоен, даже если он показан учителем правильно» [5, с. 11].

В целом, системное использование проблемного обучения способствует выраженной положительной динамике в развитии исследовательских навыков. Данное исследование сохраняет свою актуальность, поскольку ключевые разделы учебной

программы остаются неизменными, а число целей, связанных с доказательствами, ежегодно увеличивается. Таким образом, работа в данном направлении должна носить системный характер, что подтверждается положительной динамикой результатов учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Уткина Т. В., Бегашева И. С. Проектная и исследовательская деятельность // Методические рекомендации. Челябинск : ЧИППКРО, 2018. – 60 с.

2 Юркина С. В. Место проблемной ситуации в обучении младших школьников // Начальная школа плюс до и после. – № 8. – 2009. – 29 с.

3 Ситаров В. А. Проблемное обучение как одно из направлений современных технологий обучения // Проблемы педагогики и психологии. – № 1. – 2009. – 157 с.

4 Калмыкова Е.В. Технология критического мышления. М. : АРКТИ, 2010. – 104 с.

5 Обухов А. С. Исследовательская позиция и исследовательская деятельность : что и как развивать? // Развитие исследовательской деятельности учащихся. – № 4. – 2003. – 31 с.

ИГРОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

БОРЦОВА С. Н.
воспитатель, ГККП «№ 24 Сәбилер бақшасы» отдела образования, г. Экибастуз

Развитие коммуникативных навыков у детей с задержкой психического развития через игровую деятельность – это важный аспект их социальной и эмоциональной адаптации. Формирование коммуникативных умений дошкольников – актуальная психолого-педагогическая проблема, так как степень сформированности коммуникативных умений влияет на результативность обучения детей, на процесс развития личности в целом и их социализации. У дошкольников умения формируются в деятельности, а коммуникативные умения формируются и совершенствуются в процессе общения. Игра является доступным и естественным средством для развития общения, речи, социальных навыков.

У детей в дошкольный период, игровая деятельность является ведущей деятельностью. У детей с задержкой психического развития отмечается слабо выраженная игровая мотивация. Данный факт обусловлен незрелостью мотивационно-потребностной сферы детей с ЗПР и выражается в том, что ребенок может обращаться ко взрослому только с просьбой о помощи и поддержке. Дети с задержкой психического развтия характеризуются низким уровнем развития познавательных мотивов общения, им сложно налаживать личностные контакты со взрослым и детьми. Они могут наладить контакт со взрослыми и сверстниками, однако этот процесс будет занимать у них продолжительное время, а обратной связи нет. Это говорит о низкой инициативности в обращении к взрослым и детям. Они не в состоянии развернуть предложенную взрослым игру, либо «не хотят» играть. Ребенок действует как бы механически, повторяя то, что делают взрослые, но не выстроитьсюжет игры не может, отсутствует игровой замысел. У таких детей отмечается трудность в формировании образов – представлений, а так же в создании воображаемой ситуации. Дети затрудняются переносить знания из привычной ситуации в подобные условия, довольно часто ослаблена память. К особенностям развития коммуникативных навыков старших дошкольников с ЗПР также относят: неумение выстраивать взаимодействие и диалог с собеседниками,речевые контакты короткие, бедный словарный запас, не проявляют инициативу в ходе беседы, дети с ЗПР избегают возможные ситуации общения [1, с. 42–44].

Игровая деятельность обеспечивает зону ближайшего развития детей с задержкой психического развития. В следствие особенностей у детей с задержкой психического развития наблюдается отставание в развитии игровой деятельности. Среди самых главных причин, которые тормозят развитие игровой деятельности стоит назвать недоразвитие интегративной деятельности коры головного мозга, которая приводит к отставанию в сроках овладения статическими функциями, речью, эмоционально-деловым общением со взрослым входе ориентировочной и предметной деятельности. Также на отставание в развитии игровой деятельности влияет отсутствии требуемых педагогических и воспитательных условий для развития детей. Из-за того, что дети дошкольного возраста с задержкой психического развития не получают необходимого количества свежих эмоциональных впечатлений, они получают представление

только об узком круге лиц, предметов и явлений, деятельность таких детей протекает в ограниченных монотонных обстоятельствах.

Получается так, что на имеющийся у таких детей органический дефект накладывается обеднённый образ окружающего мира. Переходя в младший школьный возраст, игра таких детей может характерно выражаться однообразием манипуляций, игрушка не зависит от её функционального назначения. У детей дошкольного возраста достаточное длительное время в этом возрастном периоде может наблюдаться одинаковые действия с игрушками, например: обучающийся может долго стучать конструктором, машинкой, солдатиком по столу. Подобные манипуляции с игрушками обусловлены тем, что такие дети просто не умеют действовать с игрушками, у них ещё не сформирован навык анализа, отсутствует опыт применения игрушки в соответствии с её функциональным назначением. Весьма большой процент детей дошкольного возраста с задержкой психического развития, помимо манипуляций с предметами, совершает так называемые процессуальные действия. К процессуальным действиям относятся те действия, при которых обучающиеся многократно повторяют какое-либо действие. Примером таких процессуальных действий является построение и разрушение башни из кубиков, снятие и одевание вещей на куклу . Дети старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития часто повторяют игровые действия, но понятие формирование игрового процесса происходит под влиянием обучения игровым приемами. Игровые приемы включают в себя все тенденции развития; игровая деятельность является источником развития и обеспечивает зоны ближайшего развития; за игровой деятельностью стоят изменения потребностей и изменения сознания общего характера [2, с. 143–145].

Понимание коммуникации приводит педагогов к пониманию того, что требуется применять все силы для формирования и развития у дошкольников с задержкой психического развития коммуникативных умений и навыков.

Психолого-педагогическая работа по развитию коммуникативных навыков детей дошкольного возраста делится на три основных направления:

1 Развитие у детей дошкольного возраста осознания себя как субъекта общения и восприятия сверстника в качестве объекта взаимодействия. Необходимо проводить специальную работу по формированию и развитию восприятия сверстника

на положительной эмоциональной основе, развитию делового сотрудничества с ним и общих игровых интересов.

2 Развитие у детей дошкольного возраста умения воспринимать и принимать разнообразные коммуникативные средства (визуальные, жестовые эмоционально-мимические, пантомимические, вербальные).

3 Формирование у детей дошкольного возраста социальных представлений, которые возникают в результате не только ознакомления с профессиями людей, но, что важно, выделения, осознания и воссоздания в игре различных видов социальных взаимоотношений.

С нашей точки зрения все эти направления могут дать возможность: увеличивать возможности установления контакта в различных ситуациях общения; отрабатывать умения и навыки понимания окружающих и себя, а также понимать взаимоотношения между людьми; овладевать навыками и умениями эффективного слушания; активизировать процесс самопознания и самоактуализации личности ребенка дошкольного возраста; расширять объём творческих способностей детей дошкольного возраста;

уменьшить или вовсе снять коммуникативные барьеры общения у дошкольников.

Достаточно большую роль в этом процессе играют также принципы и методы развития детской коммуникации. Так как верная организация методологии развития процесса может привести к эффективному результату.

Важно использовать различные виды игр, которые стимулируют детей к взаимодействию с окружающими. Вот некоторые способы развития коммуникативных навыков через игру:

1 Сюжетно-ролевые игры: Сюжетно-ролевая игра имеет большое значение и для речевого развития ребенка. Дошкольники, находясь в игровой среде, общаются друг с другом, совместно решают поставленные речевые задачи. Поэтому использование сюжетно-ролевых игр в педагогическом процессе значительно упрощает решение задач по речевому развитию ребенка. В этих играх дети могут взаимодействовать друг с другом, разыгрывать различные социальные ситуации. Это помогает им освоить различные модели общения, развивает умение слушать, отвечать, договариваться.

2 Коллективные игры: Игры, в которых дети взаимодействуют в группе (например, передача мячика, игры с элементами соревнования или сотрудничества), способствуют развитию навыков работы в коллективе, умения договариваться и соблюдать правила.

3 Игры с жестами и мимикой: Использование жестов, мимики и телесных движений помогает детям развивать коммуникативные навыки и укрепляет эмоционально-волевую сферу детей, невербальные формы коммуникации, что важно при задержке развития речи. Игры развивают у детей умение перевоплощаться в предметы, животных, героев сказок, персонажей, изображая их с помощью мимики и жестов.

4 Настольные игры: Настольные игры развивают внимание, логику и умение следовать инструкциям. Кроме того, такие игры часто требуют вербального общения, что стимулирует детей к высказываниям, обсуждению правил и результатов.

5 Индивидуальные игры с взрослым: Важно организовывать игры, где взрослый направляет и стимулирует ребенка к взаимодействию. Это может быть игра с игрушками, где взрослый задает вопросы, помогает строить предложения и поощряет общение.

6 Мозаики, конструкторы и другие творческие игры: С помощью мозаики педагог может поддержать познавательный интерес ребёнка и создать положительный эмоциональный настрой на занятии. Развивает навыки зрительно-пространственной ориентировки на плоскости. Одновременно с решением речевых задач ребёнок учится воспринимать не каждую отдельно взятую деталь, а общую картину. Создание сюжетных картинок создаёт условия для развития у ребёнка воображения.

7 Игры - драматизации. К играм-драматизациям можно отнести те игры, в которых дошкольники примеряют на себя образ животных, людей, различных сказочных персонажей. Игры -драматизации разделяют на :ролевые диалоги на текстовой основе; инсценировки произведений; по одному или нескольким постановки произведениям; спектаклей игры-импровизации, в которых разыгрывается сюжет (или сразу нескольких сюжетов) без первоначальной подготовки . Формируя и развивая игровое взаимодействие детей в игре (ролевые диалоги), педагог не только целенаправленно обогащает игру детей, но ещё и формирует все стороны диалога.

8 Игры-инсценировки. Игры - инсценировки являются творческой игрой детей, в которой они энергично упражняются в диалоге. Важность таких игр-инсценировок заключается том, что в них соединяются репродуктивные реплики, которые берутся из текста какого-либо произведения, и проективные, «придуманные» и оформленные детьми без посторонней помощи. Игры, в которые играют современные дошкольники, в значительной степени отличаются от тех игр, в которые играли дошкольники пару десятилетий назад. Со временем стали появляться новые сюжеты игры, которые заимствуются из новых мультфильмов или компьютерных игр. Персонажей мультфильмов ребенок дошкольного возраста легко изображает, применяя простые действия или фразы. Простота изображения даёт возможность применять подобный сюжет с минимальным уровнем развития игровой деятельности.

9 Театрализованная деятельность. Театрализованная деятельность является мощным средством развития коммуникативных навыков дошкольников. В театрализованной игре дети лучше усваивают содержание произведения, логику и последовательность событий, их развитие и причинную обусловленность. Театрализованная деятельность выступает эффективным средством социально-эмоционального, речевого и коммуникативного развития дошкольника, всесторонне обогащающая его опыт, активизирующая интерес к искусству, способствующая коммуникативному развитию ребёнка.

10 Игровой тренинг. Для того чтобы развивать у детей дошкольного возраста социально-коммуникативные навыки педагоги применяют в своей работе игры с правилами. «Игры с правилами – это сфера, где ребенок может практиковать, осваивать и присваивать формы нормативного взаимодействия, нормы общения со сверстниками и взрослыми в рамках четко обозначенных правил». Игры с правилами позволяют детям развивать нормативную регуляцию поведения, а также мотивацию достижений [3, с. 14–17].

В течение работы по формированию и развитию речевых коммуникаций педагогические методы изменяются от обучающих (знаковые, игровые упражнения, наглядные ценностно-ориентированные модели) к стимулирующим (игровые, рефлексивные), к активизирующим (импровизации, ассоциации, игры-драматизации) и, после, - к побуждающим методам (выбора, наглядных моделей информационного, оценочного, диалогового

характера). Такие переходы определяется психологическими механизмами перехода внутренней речи во внешнюю речь. С течением времени, также изменяется позиция педагога. Изначально педагог является образцом речевого общения для ребёнка, в последующем, с развитием навыков речевой коммуникации, педагог становится равноправным субъектом речевого общения с ребенком. Педагог в последствие становится побудителем речевых коммуникаций детей дошкольного возраста в их самостоятельной речевой деятельности [4, с. 56–59].

Коррекционная работа строится по типу организации совместных игр: подвижных, релаксационных, игр с разными материалами. При проведении подвижной игры все участники должны попробовать себя в роли ведущего. Такой прием учит детей освобождению от негативных эмоций, общению друг с другом, чувству ответственности за свои действия и умению действовать в команде.

В заключениинужно отметить, что при рассмотрении игровых функций, можно сделать вывод о том, что игра оказывает существенное влияние на развитие социальной компетентности детей дошкольного возраста в образовательном и воспитательном процессе. Для детей с задержкой психического развития игра обретает статус отправной точки в процессе становления представлений, самостоятельной регуляции деятельности, осмыслении мира взаимоотношений, налаживании коммуникации со взрослыми и сверстниками, что и включает в себя социальная компетентность.

ЛИТЕРАТУРА

1 Берендяева В. А. Использование игровых технологий в развитии коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития // В. А. Берендяева. – С. 42–44.

2 Берендяева В. А. Молодой ученый. – 2023. – № 26 (473). – С. 143–145.

3 Иванова Е. В. Игровая деятельность в коррекции задержки психического развития у детей // Е. В. Иванова. – С. 14–17.

4 Петрова Л. И. Психолого-педагогическая коррекция детей с ЗПР через игровую деятельность // Л. И. Петрова. – С. 56–59.

МЕТОД ГЕЙМИФИКАЦИИ В ПРОПЕДЕВТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «БИОЛОГИЯ» 7–9 КЛАССОВ

ҒАБИТ А. Н.
магистрант, ППУ имени Ә.Марғұлан, г. Павлодар
КОРОГОД Н. П.
доцент, Высшая школа Естествознания, ППУ имени Ә.Марғұлан, г. Павлодар

Современное образование стремится к поиску новых подходов, позволяющих повысить эффективность учебного процесса и усилить вовлеченность учащихся. Одним из таких методов является геймификация — внедрение игровых элементов в образовательную деятельность. Биология, как наука о живых организмах, обладает высоким потенциалом для применения игровых методов, так как требует не только теоретического изучения, но и практических навыков, которые можно развивать через игру. Благодаря геймификации учащиеся получают возможность моделировать реальные биологические процессы, что способствует более глубокому пониманию изучаемого материала [1, с. 29].

Внедрение игровых механик в образовательный процесс позволяет школьникам не только запоминать факты, но и применять знания в нестандартных ситуациях. Например, в рамках школьных биологических олимпиад и конкурсов используются элементы геймификации, такие как «эко-квесты», где ученики выполняют миссии, связанные с исследованием местных экосистем. В Казахстане такие мероприятия регулярно проводятся в рамках программы «Жасыл Ел», направленной на формирование экологической культуры среди молодежи.

Помимо этого, игровые методики могут быть полезны при изучении сложных биологических процессов. В Назарбаев Интеллектуальных школах реализуются проекты, в которых учащиеся 7–9 классов создают интерактивные карты биологических систем, используя элементы дополненной реальности. Это помогает школьникам визуализировать абстрактные научные концепции и делает обучение более наглядным и доступным.

Геймификация представляет собой использование игровых механизмов в образовательном процессе, направленное на повышение вовлеченности и мотивации учащихся. В рамках данного метода применяются различные игровые элементы, такие

как система наград, сюжетные квесты, ролевые игры и конкурсы, а также использование цифровых технологий, позволяющих создать интерактивные образовательные среды. В обучении биологии геймификация способствует лучшему усвоению материала за счет активного вовлечения учеников в процесс познания, моделирования биологических явлений и выполнения практических заданий. Исследования показывают, что применение игровых методик повышает уровень знаний учащихся на 15–20 % по сравнению с традиционными методами обучения. Например, в Назарбаев Интеллектуальных школах была реализована программа «БиоКвест», в рамках которой ученики 7–9 классов разрабатывали виртуальные экосистемы, анализировали влияние климатических факторов на биоразнообразие и предлагали решения экологических проблем. Такой подход не только способствует формированию научного мышления, но и развивает навыки командной работы и критического анализа информации [2, с. 112].

Одним из важных аспектов образовательной практики является пропедевтическая подготовка, которая играет ключевую роль в подготовке школьников к изучению более сложных тем и дисциплин в дальнейшем. Пропедевтический курс помогает формировать у обучающихся начальные представления о предмете, развивает их способности к аналитическому и критическому мышлению. В контексте школьного курса биологии, пропедевтическая подготовка служит основой для более глубокого изучения биологических явлений и процессов, становясь основой для формирования научного мировоззрения у подростков.

В то же время традиционные методы преподавания биологии, несмотря на свою эффективность, сталкиваются с рядом проблем, среди которых можно выделить снижение интереса учащихся к предмету, трудности в усвоении сложных концепций и понятий, а также нехватку мотивации для активного обучения. Эти проблемы особенно остро проявляются в возрастной категории учеников 7–9 классов, когда происходит переход от элементарных знаний к более углубленным, и важно найти подходы, которые смогут не только облегчить процесс усвоения материала, но и сделать его более увлекательным и интересным для детей.

Применение геймификации в пропедевтическом обучении биологии осуществляется через цифровые образовательные платформы, где учащиеся проходят интерактивные тесты, участвуют в викторинах и зарабатывают баллы. В Казахстане

успешно внедрены платформы, такие как BilimLand, предлагающие интерактивные курсы по биологии с элементами геймификации. Биологические квесты, например, «Экологический детектив», организованный в школах Нур-Султана, позволяют школьникам находить научные факты, анализировать влияние загрязняющих веществ на природу и решать сложные задачи, что делает процесс обучения более увлекательным. Введение ролевых игр дает возможность учащимся почувствовать себя исследователями, учеными или врачами, принимая решения на основе изученного материала. Например, в рамках проекта «БиоМиссия» учащиеся 8–9 классов в Алматы моделируют эпидемиологические сценарии и разрабатывают стратегии борьбы с распространением заболеваний. Метод «экспедиций» включает проведение исследований окружающей среды с последующим анализом результатов. В Назарбаев Интеллектуальных школах реализуется программа «Юный натуралист», где учащиеся изучают локальную флору и фауну, собирая данные для собственных мини-исследований. Такой подход способствует развитию аналитического мышления и углубленному изучению биологии [3, с. 89].

Исследования показывают, что использование геймификации в обучении способствует повышению мотивации учащихся. В Казахстане успешно применяется метод биологических квестов, например, в рамках проекта «ЭкоКвест», организованного в школах Алматы, где учащиеся исследуют влияние загрязнения на экосистему города. В международной практике известен проект «Foldit», в котором школьники и студенты участвуют в моделировании белковых структур, применяя игровые механики для решения научных задач. Подобные игровые элементы делают процесс обучения более увлекательным, стимулируют интерес к предмету. В игровой форме школьники легче воспринимают сложные биологические концепции, такие как генетика или экология. Групповые игровые задания, например, «Биологическая экспедиция» в Назарбаев Интеллектуальных школах, развивают коммуникативные и исследовательские навыки, способствуют формированию кооперации и критического мышления [4, с. 67].

Однако метод геймификации имеет и ограничения. Важно соблюдать баланс между игрой и образовательными целями, чтобы учащиеся не фокусировались исключительно на соревновательной составляющей. Избыточное увлечение игровыми элементами может привести к тому, что учащиеся будут воспринимать

образовательный процесс как развлечение, теряя концентрацию на академических задачах. Кроме того, преподавателю требуется значительное время на разработку и внедрение игровых методик, так как создание качественных образовательных игр требует тщательной проработки сценариев, адаптации материалов и технической подготовки. В исследовании, проведенном среди учителей биологии в казахстанских школах, отмечается, что более 60% педагогов сталкиваются с трудностями при интеграции игровых технологий из-за нехватки методических рекомендаций и ограниченного доступа к цифровым ресурсам. Эти факторы ограничивают широкое распространение геймификации и требуют системной поддержки со стороны образовательных учреждений и государственных программ [5, с. 203].

Современная образовательная система активно развивается, отвечая на вызовы времени и интегрируя новые подходы и технологии, способствующие более глубокому усвоению знаний и развитию учащихся. Одним из таких инновационных методов является геймификация – использование игровых элементов в образовательном процессе. Геймификация представляет собой методологию, при которой элементы игр (например, баллы, уровни, задания) внедряются в традиционные образовательные практики с целью повышения мотивации, вовлеченности и заинтересованности обучающихся. В последние десятилетия эта концепция обрела широкое распространение в различных областях образования, в том числе в школьном обучении. Внедрение геймификации в образовательный процесс способствует созданию положительного, увлекательного и мотивирующего образовательного пространства, где учащиеся не только усваивают знания, но и развивают критическое мышление, навыки взаимодействия и самоконтроля.

Геймификация является перспективным направлением в пропедевтическом обучении биологии, позволяя повысить интерес учащихся к предмету, улучшить усвоение материала и развить навыки, необходимые для дальнейшего изучения дисциплины. Благодаря внедрению игровых механик учащиеся становятся более активными участниками образовательного процесса, что особенно важно в условиях растущей цифровизации образования. Исследования показывают, что ученики, вовлеченные в образовательные игры, демонстрируют более высокие результаты по сравнению с традиционными методами обучения. Например, в Назарбаев Интеллектуальных школах были проведены

эксперименты, в ходе которых учащиеся, использовавшие игровые элементы в изучении биологии, на 20 % лучше справлялись с тестовыми заданиями по сравнению с контрольной группой.

Однако для успешного применения данного метода необходима тщательная педагогическая проработка и грамотное сочетание с традиционными формами обучения. Недостаточное внимание к образовательной составляющей может привести к тому, что учащиеся будут воспринимать геймификацию исключительно как развлечение, не осознавая ее образовательной ценности. Кроме того, внедрение игровых элементов требует значительных временных и технических ресурсов, что может стать препятствием для их широкого распространения в образовательных учреждениях.

ЛИТЕРАТУРА

1 Алимбекова, Ж. Геймификация в образовательном процессе: теория и практика. – Алматы : Издательство КазНПУ, 2021. – С. 29.

2 Иванов, П. В. Использование игровых технологий в преподавании биологии в средней школе // Российский журнал педагогики. – Москва : Российская академия образования, 2019. – С. 112

3 Сарсенова, Г. Т. Влияние игровых методик на мотивацию учащихся в изучении естественных наук // Казахстанский педагогический вестник. – Алматы : КазНПУ, 2020. – С. 89.

4 Ахметов, Н. К. Цифровые технологии и геймификация в учебном процессе. – Астана : Научное издательство НИЦ «Образование», 2022. – С. 67.

5 Петрова, Е. А. Современные подходы к геймификации в школьном образовании. Вопросы методики преподавания // Российский журнал педагогики. – Москва : Российская академия образования, 2018 – С. 203.

ЖОО СТУДЕНТТЕРІН ОҚУДАН ТЫС ҚЫЗМЕТТЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ

ДӘЛЕЛХАН К.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
НУРГАЛИЕВА М. Е.
қауымд. профессоры (PhD),
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Жастарға патриоттық тәрбие беру көптеген елдердің мемлекеттік саясатының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Жаһандану, қоғамдық және мәдени құндылықтардағы өзгерістер жағдайында студенттердің патриоттық санасын қалыптастыру жоғары білімнің өзекті міндетіне айналуда. Бұл азаматтық жауапкершілікті дамытуға ғана емес, сонымен бірге ұлттық сана-сезімді, мәдени мұраны құрметтеуді және мемлекет мүдделерін қорғауға дайындықты нығайтуға ықпал етеді.

Тақырыптың өзектілігі қазіргі қоғам дәстүрлі құндылықтарды жоғалтуға, ұлттық бірегейлік сезімін әлсіретуге және жастардың өз елінің тарихи мұрасына деген қызығушылығының төмендеуіне байланысты бірқатар қиындықтарға тап болады. Бұл жағдайда патриоттық тәрбиенің маңыздылығы студенттердің өз Отанына деген сезімін қалыптастыруға, оның мәдени және тарихи мұрасын түсінуге, сондай-ақ қоғамдық өмірге белсенді қатысуға дайын болуға ықпал ететін механизм ретінде артады. Патриоттық тәрбиенің теориялық аспектілерін зерделеу ғана емес, сонымен қатар оны ЖОО-ның сабақтан тыс қызметінде практикалық іске асырудың тиімді жолдарын табу маңызды [1, 4].

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері осы мақаланың мақсаты-жоғары оқу орындарының студенттерін мектептен тыс жұмыста патриоттық тәрбиелеудің мәні мен ерекшеліктерін талдау, оны жүзеге асырудың тиімді формалары мен әдістерін анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Студенттерге патриоттық тәрбие берудің теориялық негіздерін сипаттау.
- Жастардың патриоттық санасын қалыптастырудағы жоғары оқу орындарының рөлін қарастыру.
- Мектептен тыс жұмыстарда патриоттық тәрбиенің қолданыстағы формалары мен әдістерін талдау.

- Студенттердің тиімді патриоттық тәрбиесіне кедергі келтіретін негізгі проблемаларды анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну.

Бұл мақалада жоғары оқу орындарының студенттерін мектептен тыс жұмыста патриоттық тәрбиелеудің негізгі аспектілері, оның болашақ маманның жеке басын қалыптастырудағы маңызы, оны жүзеге асырудың формалары мен әдістері, сондай-ақ мүмкін проблемалар мен оларды шешу жолдары қарастырылады. Жастардың патриоттық санасын дамыту үшін қолайлы орта құрудағы білім беру мекемелерінің рөліне ерекше назар аударылады [2, 3].

Патриоттық тәрбиенің теориялық негіздері патриоттық тәрбие- бұл жас ұрпақтың азаматтығын, Отанға деген сүйіспеншілігін, оның бүгіні мен болашағы үшін жауапкершілігін қалыптастырудың мақсатты процесі. Ол ұлттық дәстүрлерді тануға, тарихи мұраны құрметтеуді дамытуға және қоғамдық өмірге белсенді қатысуға дайын болуға бағытталған тәрбие іс-шараларының кешенін қамтиды.

Бұл процестің негізгі мақсаттарына мыналар жатады:

- ұлттық сана мен өз елі үшін мақтаныш сезімін дамыту;
- мемлекеттің тарихын, мәдениеті мен дәстүрлерін құрметтеуге тәрбиелеу;
- қоғамдық және мемлекеттік өмірге қатысу арқылы белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыру;
- әлеуметтік белсенділік пен жауапкершілікті ынталандыру;
- патриотизмге негізделген моральдық-адамгершілік құндылықтарды нығайту;
- Мемлекеттік рәміздер мен ұлттық батырларға құрмет көрсетуді қалыптастыру;
- тарихи оқиғаларды талдау және елдің болашақ дамуы үшін қорытынды жасау қабілетін дамыту.
- ұлттық сананы дамыту;
- елдің тарихы мен мәдениетін құрметтеуге тәрбиелеу;
- белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыру;
- әлеуметтік белсенділік пен жауапкершілікті ынталандыру.

Жоғары оқу орындарының студенттерді патриоттық тәрбиелеудегі рөлі жоғары оқу орындары жастарда патриотизмді қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Оқу процесінен басқа, студенттердің әлеуметтік және мәдени процестерге белсенді

қатысуына ықпал ететін сабақтан тыс іс-шаралар айтарлықтай әсер етеді [4].

Зерттеулер көрсеткендей, патриоттық шараларға қатысатын студенттер әлеуметтік жауапкершілік пен азаматтық белсенділіктің жоғары деңгейін көрсетеді. Жоғары оқу орындары Отанға деген сүйіспеншілікті, Мемлекеттік рәміздер мен дәстүрлерді құрметтеуге тәрбиелеуге бағытталған бағдарламаларды іске асырады.

Университеттердегі патриоттық тәрбиенің тиімді тетіктерінің ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- мемлекеттік мерекелер мен атаулы күндерге арналған жыл сайынғы іс-шараларды өткізу;
- патриоттық клубтар мен студенттік бірлестіктер құру;
- ардагерлермен, қоғам қайраткерлерімен және мемлекеттік құрылымдардың өкілдерімен кездесулер ұйымдастыру;
- ұлттық және халықаралық волонтерлік жобаларға қатысу;
- ел тарихы мен мәдениеті бойынша ғылыми зерттеулерді дәріптеу.

Осылайша, жоғары оқу орындары студенттердің кәсіби дайындығын қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың патриоттық санасын қалыптастырады, бұл қоғам мен мемлекеттің дамуына үлес қосуға дайын жауапты азаматтарды тәрбиелеуге ықпал етеді. Осы тақырып бойынша ғылыми жұмыстарды, атап айтқанда С. А. Беляев (2020) және О. В. Смирнованың (2021) зерттеулерін талдау жүйелі сабақтан тыс іс-шаралар жастардың патриоттық бірегейлігінің деңгейін арттыратынын көрсетеді. Бірқатар ресейлік университеттерде жүргізілген зерттеулерге сәйкес, студенттердің патриоттық іс-шараларға қатысуы олардың қоғамның дамуындағы рөлін түсінуге, тарихи оқиғаларға қатысу сезімін қалыптастыруға және құндылық белгілерін нығайтуға ықпал етеді. Осылайша, қазіргі заманғы білім беру мекемелері патриоттық тәрбиенің ғылыми негізделген әдістерін өзінің оқудан тыс қызметіне белсенді түрде біріктіруі керек, бұл осы саладағы эмпирикалық зерттеулер мен теориялық әзірлемелермен расталады.

Патриоттық тәрбиенің формалары мен әдістері мектептен тыс жұмыстарда патриоттық тәрбиені ұйымдастырудың көптеген әдістері бар, олардың ішінде мыналарды атап өтуге болады:

- Волонтерлік қызмет. Студенттердің қайырымдылық және әлеуметтік жобаларға қатысуы әлеуметтік жауапкершілік пен туған елге деген сүйіспеншілік сезімін дамытады.

- Тарихи-мәдени іс-шаралар. Экскурсиялар, дәрістер, ардагерлермен кездесулер өткізу, конкурстар мен конференцияларға қатысу туған ел туралы білімдерін тереңдетуге ықпал етеді.

- Спорттық және әскери-патриоттық клубтар. Спорттық іс-шараларды ұйымдастыру, әскери жиындарға қатысу және әскери қызметке дайындық тәртіп пен парыз сезімін тәрбиелейді.

- Мәдени-ағарту жұмысы. Студенттер ұлттық бірегейлікті нығайтуға көмектесетін театр қойылымдарына, әдеби кештерге және өнер көрмелеріне қатыса алады.

- Жобалар және ғылыми зерттеулер. Елдің тарихы мен мәдениетіне қатысты ғылыми жобалармен жұмыс істеу өз ұлты мен оның әлемдегі орны туралы терең түсінік қалыптастыруға ықпал етеді.

Патриоттық тәрбие мәселелері және оларды шешу жолдары осы тақырыптың маңыздылығына қарамастан, патриоттық тәрбиені жүзеге асыруда белгілі бір қиындықтар бар:

- Студенттердің қызығушылығының төмен деңгейі. Шешім: білім берудің инновациялық әдістерін қолдану, жастарды интерактивті және цифрлық технологиялар арқылы тарту.

- Бағдарламаларды қаржыландырудың жетіспеушілігі. Шешім: мемлекеттік және жеке демеушілерді тарту, патриоттық тәрбиені оқу бағдарламаларына біріктіру.

- Білікті кадрлардың болмауы. Шешімі: оқытушылар мен іс-шараларды ұйымдастырушылар үшін мамандандырылған курстар мен тренингтер өткізу.

Қорытынды мектептен тыс жұмыстарда патриоттық тәрбие студенттің жеке басын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ол Отанға деген сүйіспеншілікті дамытуға, оның дәстүрлері мен тарихын құрметтеуге, ұлттық сана мен азаматтық жауапкершілікті нығайтуға ықпал етеді. Жастардың патриоттық дүниетанымын қалыптастыру мемлекеттің табысты дамуының кепілі болып табылады, өйткені бұл елдің болашағын анықтайтын жас ұрпақ [5].

Жоғары оқу орындарының заманауи әдістемелерді, инновациялық технологияларды және қазіргі жастардың мүдделеріне бейімделген жұмыстың белсенді түрлерін пайдалана отырып, патриоттық тәрбие бағдарламаларын іске асыруға белсенді қатысуы маңызды. Соңғы жылдары А. В. Петров (2021) және Н. С. Иванова (2022) сияқты зерттеушілер ең тиімді әдістер патриоттық ізденістер, пікірталастар және тарихи оқиғаларды қайта құру сияқты ойын және интерактивті форматтар екенін атап

өтті. Бұл тәсілдер білім беру процесін студенттер үшін қызықты әрі мағыналы етеді.

Сонымен қатар, жоғары оқу орындарының қоғамдық және мемлекеттік ұйымдармен бірлескен қызметі патриоттық санаға айтарлықтай әсер етеді. Мысалы, студенттерді еріктілер мен қайырымдылық акцияларына тарту тәжірибесі, тарихи-мәдени жобаларға қатысу, ардагерлермен өзара іс-қимыл жастардың өз елінің тарихына қатыстылық сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, патриоттық тәрбие білім беру процесінің ажырамас бөлігі болуы керек. Үлкен нәтижеге қол жеткізу үшін іс-шараларды жүйелі түрде өткізу, студенттік қоғамдастықта патриоттық ортаны дамыту үшін жағдайлар жасау, сондай-ақ патриоттық тәрбие элементтерін оқу пәндеріне біріктіру қажет. Тек осы жағдайда ғана жастардың өз елінің тағдырына деген терең хабардарлығы мен жауапты көзқарасына қол жеткізуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Байбородова Л. В. «Студенттердің оқу үдерісінен тыс қызметі – патриоттық тәрбиенің факторы». – Қазан : Қазан университеті, 2017.

2 Сластёнин В. А. «Педагогика : Учебное пособие». – М. : Академия, 2005.

3 Байбородова Л. В. «Внеучебная деятельность студентов как фактор патриотического воспитания». – Казань : Казанский университет, 2017.

4 Синица Ю. П. «Инновационные методы воспитания патриотизма у молодежи». – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2020.

5 Богданова М. В. «Роль цифровых технологий в патриотическом воспитании». – Новосибирск : СибГУ, 2021.

БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ДАУРЕНБЕКОВА С. Т.
бастауыш сынып мұғалімі, №18 ЖОББМ КММ, Екібастұз қ.
БЕЙСЕНОВА А. А.
бастауыш сынып мұғалімі, №18 ЖОББМ КММ, Екібастұз қ.

Әл-Фараби «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне зиян әкеледі» деп тәрбиеге аса қатты көңіл бөлу

керектігін түсіндірді. Білім мен тәрбие — қоғамның дамуына, болашақ ұрпақтың білімі мен дүниетанымының қалыптасуына негіз болатын екі маңызды фактор. Әсіресе, XXI ғасырда білім жүйесі мен тәрбиенің мәселелері өте өзекті болып отыр. Олар тұлғаның дұрыс қалыптасуына, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және мәдениетінің сақталуына әсер етеді. Дегенмен, бүгінгі таңда білім мен тәрбиенің көп мәселелері бар, оларды шешу қоғамның барлық салаларында маңызды міндет екені баршаға мәлім.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау.Мектеп–үйрететін орта, оның жүрегі – мұғалім. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді.. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениетадамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру-оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісі тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімінтабаалатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық – дамытушылық функцияны атқарады. Қазіргі заман адамның осы құзыреттілікті меңгере отырып тек «кәсіби икемділігін оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асырылу мүмкіндігін «үнемі оқып – үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады [7, 22 б.].

Қ. Құдайбергенова «Құзырды әртүрлі кенеттен болған ситуацияларда мәселелерді шешу үшін қажетті білімді немесе әрекетті көрсете білу қабілеті, білім мен өмірлік ситуация арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі ретінде, ал құзырлылықты адамның өзіндік деңгейіне, даралық қасиеттеріне тікелей байланысты тұлғалық, теориялық, практикалық өлшеу дәрежесі жоғары деңгейде кіріктірілген құрылым ретіндеқарастыруұсынылады»дегентоқтам жасайды.

1 Білім беру жүйесіндегі мәселелер. Білім беру жүйесінде көптеген проблемалар бар. Бұл проблемалар тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлемде білім беру сапасы мен мазмұнына қатысты мәселелерге көңіл аудару қажет.

a) Инновациялар мен технологиялар Қазіргі уақытта білім беру жүйесі ақпараттық технологиялармен тығыз байланыста жұмыс істейді. Электронды оқулықтар, онлайн курстар мен білім платформалары білім алу процесін тиімді әрі қолжетімді етуге мүмкіндік берді. Алайда, білім берудің ақпараттық технологияларға деген қажеттілігі мен мұғалімдердің осы технологияларды меңгеру деңгейі арасындағы айырмашылық үлкен. Бұл өз кезегінде оқушылардың білім деңгейіне кері әсерін тигізуі мүмкін.

b) Жастардың білімге қызығушылығының төмендеуі Қазіргі жастар арасында білім алуға деген қызығушылықтың төмендеуі байқалады. Бұл әлеуметтік желілер мен ойындардың әсерінен, сондай-ақ қоғамдағы жалпы материалдық құндылықтарға басымдық беруден туындапотыр.Жастардың көпшілігі білімнің тек жұмыс табу үшін қажет екенін түсініп, білім алу процесінде дұрыс көзқарас қалыптастырмауы [3, 18 б.].

2 Тәрбие саласындағы мәселелер. Тәрбие мәселесі қоғамның дамуына, әлеуметтік тұрақтылық пен адамның мінез-құлқының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Бүгінгі күнде тәрбие беру жүйесіде көптеген қиындықтармен бетпе-бет келеді.

a) Отбасындағы тәрбие Отбасындағы тәрбие – адамның алғашқы өмір мектебі болып табылады. Білім беру жүйесінің тәрбиелік аспектісі де маңызды мәселе. Баланың бойында адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру, ұлттық мәдениет пен тарихқа деген қызығушылығын арттыру қазіргі заманда біршама қиынға соғуда. Осы тұрғыда мектеп пен отбасы арасындағы тығыз одақ құру арқылы нәтижелі жұмыс жасауға болатыны анық. Осының нәтижесінде балаларда дұрыс моральдық құндылықтар мен адамгершілік қасиеттердің қалыптасуына әкелуі анық [5, 16 б.].

b) Мектеп пен қоғамдағы тәрбие мәселелері. Мектеп – жастарды тәрбиелеудегі басты орындардың бірі. Алайда, мектептерде көбінесе оқушыларға тек білім беруге көп көңіл бөлінеді, ал тәрбие жұмысын жүргізу екінші деңгейге түсіп қалады.Әл-Фараби айтқандай. Баланың жасы өскен сайын, оның ақылы да, яғни тәнімен бірге жаны да өсіп отырады. Мұнын бәрі оның тіршілік қажетінен туындайды. Мектептерде оқушылардың мінез-құлқы мен психологиясын ескере

отырып, тиімді тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру өте маңызды. Білім мен тәрбиені қатар ұстау арқылы нәтижеге жетуге болады.

c) Әлеуметтік желілермен интернеттің әсері. Қазіргі жастар үшін әлеуметтік елілер мен интернет басты ақпарат көзі болып отыр. Бұл өз кезегінде балалар мен жастардың ой-өрісінің тарылуына, кейде теріс әсерлердің болуына әкеледі. Көп жағдайда олар негативті ақпараттарға, насихаттарға және зорлық зомбылыққа толы контентке кездеседі, бұл тәрбие жүйесінің жұмысын қиындатады [7, 12 б.].

3 Мәселелерді шешу жолдары

a) Жаңа әдістемелерді енгізу.Білім беру жүйесіндегі түйткілді мәселелерді шешудің маңызды жолдарының бірі – оқу үдерісіне жаңашыл әрі тиімді әдістемелерді енгізу болып табылады. Бұл ретте, заман талабына сай заманауи технологияларды кеңінен қолдану оқу процесінің сапасын арттырып, оқушылардың білімге деген қызығушылығын күшейтуге мүмкіндік береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, цифрлық білім беру ресурстары мен интерактивті оқыту құралдарын енгізу білім беру мазмұнын жетілдіруде ерекше рөл атқарады. Сонымен қатар, оқытудың инновациялық формалары мен әдістері мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттырып, оқу-тәрбие үдерісінің тиімділігін едәуір жақсартады.

b) Оқушыларға рухани және моральдық тәрбие беру. Қазіргі таңда жас ұрпақтың рухани әлемін байыту мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру аса өзекті мәселелердің бірі саналады. Осы орайда, мектепте тәрбие жұмысы жүйелі әрі мақсатты түрде ұйымдастырылуы тиіс. Оқушылардың ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды терең меңгеріп, ішкі жан дүниесінің дамуына қолайлы жағдай жасау қажет. Бұл үшін оқу орындарында арнайы рухани-адамгершілік бағыттағы тәрбие бағдарламаларын енгізу, түрлі үйірмелер мен клубтар ұйымдастыру – оқушылардың жан-жақты дамуына оң ықпалын тигізеді. Мұндай жұмыстар олардың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына, өзін-өзі тануына және әлеуметтенуіне негіз болады.

c) Ата-аналармен тығыз байланыс орнату. Бала тәрбиесінде мектеп пен отбасының өзара байланысы – табысты нәтижелерге қол жеткізудің басты кепілі. Отбасында дұрыс тәрбие беру үшін мектеп пен ата-аналардың арасында үздіксіз әрі нәтижелі қарым-қатынас орнату аса маңызды. Бұл бағытта мектеп әкімшілігі мен мұғалімдер ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне белсенді түрде тартып, олардың

бала тәрбиесіндегі жауапкершілігін арттыруға ықпал етуі тиіс. Ата-аналар жиналыстары, семинарлар, тренингтер мен консультациялар арқылы тәрбие беру әдістерін жетілдіруге жағдай жасау қажет. Осындай ынтымақтастық арқылы балаға ортақ тәрбие кеңістігі құрылып, оның тұлғалық қалыптасу үдерісі бірізді және үйлесімді түрде жүзеге асырылады.

d) Психологиялық қолдау Жастардың психологиялық жағдайын скеру, олардың қиыншылықтарына көңіл бөлу керек. Қазіргі таңда жастардың психологиялық жағдайы да өзекті мәселе болып отыр. Білім беру процесі балалардың тек ақыл-ойын ғана емес, олардың эмоциялық және психологиялық жағдайын да қамтуы қажет. Әлеуметтік желілер, ақпараттық ағымдар мен қоғамдағы қысымдар жасөспірімдердің күйзелісіне, депрессияға ұшырауына себеп болуда. Бұл мәселелердің шешілуі үшін психологиялық қолдау қызметтерін дамыту қажет. Мектептер мен оқу орындарында кәсіби психологтардың жұмысын күшейту, психологиялық тренингтер мен қолдау топтарын ұйымдастыру жастардың мінез-құлқымен дамуына оң әсер ететіні анық [6, 24 б.].

Қорытындылай келе, қазіргі уақытта білім мен тәрбиенің алдында көптеген маңызды және күрделі мәселелер тұрғаны анық. Бұл мәселелер қоғамның барлық саласына әсер етіп отыр. Алайда, оларды тиімді шешу үшін бір ғана тараптың әрекеті жеткіліксіз. Бұл жерде барлық тараптардың – мемлекеттік органдардың, білім беру мекемелерінің, ата-аналардың және бүкіл қоғамның өзара үйлесімді әрекет етуі, тығыз ынтымақтастығы аса маңызды. Себебі, әрбір тараптың өзіне тән ерекше міндеттері мен жауапкершіліктері бар. Мемлекеттік құрылымдар тиімді білім беру саясатын жүргізуге міндетті болса, білім беру мекемелері заман талабына сай білім мен тәрбие беруге ұмтылуы керек. Ал ата-аналар өз балаларының тәрбиесіне белсенді қатысып, ұлттық және адами құндылықтарды бойына сіңіруге атсалысуы қажет.

Әрқайсысының рөлі зор, әрі бірін-бірі толықтырып отырады. Осы бірлескен әрекет нәтижесінде ғана біз бүгінгі күні білім мен тәрбие сапасын арттыру арқылы болашақ ұрпақты саналы, жауапты, отансүйгіш әрі адамгершілігі мол азаматтар етіп тәрбиелей аламыз. Жастардың бойында парасаттылық, еңбекқорлық, өз еліне деген сүйіспеншілік сияқты қасиеттерді қалыптастыру – тәрбиенің басты мақсаты болуы тиіс.

Сонымен қатар, білім беру жүйесін жаңарту – заман талабы. Бұл үдеріс үздіксіз және кешенді түрде жүзеге асырылуы қажет.

Технологиялық мүмкіндіктерді тиімді пайдалану, цифрлық білім беру ресурстарын енгізу, оқытудың заманауи әдіс-тәсілдерін пайдалану арқылы оқу үрдісін қызықты әрі нәтижелі етуге болады. Бұған қоса, жастарды тәрбиелеуде ұлттық құндылықтарды ескеру – олардың рухани дамуына және тұлғалық қалыптасуына зор әсер етеді. Ұлттық тәрбие – ұрпақтың тамырын тереңдететін, рухын көтеретін құндылықтар жүйесі.

Сондықтан, білім мен тәрбие – бұл тек жеке тұлғаның ғана емес, бүкіл қоғамның болашағын айқындайтын, оның дамуы мен гүлденуіне жол ашатын маңызды құндылықтардың бірі болып саналады. Осыны терең түсіну – әрқайсымыздың борышымыз. Болашақтың жарқын болуы бүгінгі атқарылып жатқан тәрбиелік жұмыстардың сапасына тікелей байланысты екенін ұмытпауымыз қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Байқоңырова С. Қ. «Қазіргі заманғы тәрбие мен білім беру мәселелері». – Алматы : «Мектеп», 2017

2 Білім беру және тәрбие мәселелері туралы мақалалар жинағы. – Алматы : «Тарих», 2019.

3 Құдайбергенова Г. Т. «Қазіргі білім беру технологиялары». – Алматы : «Жібек жолы», 2018.

4 Мұғалімдердің кәсіби дамуы: теория және практика / М. М. Мұсабаева, Б. С. Құсайынова. – Алматы : «Қазақ университеті», 2016.

5 Мусин А. «Жас ұрпақтың тәрбиесі : теория мен практика». – Алматы : «Нұр-Принт», 2013.

6 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050 : қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». – Алматы : «Атамұра», 2012.

7 Омарова Л. А. «Тәрбие мен білім берудегі психологиялық аспектілер». – Астана : «Қазпедуniversity», 2015.

8 Халықаралық білім стандарттары мен Қазақстанның білім беру жүйесі / М. К. Ержанов. – Астана : «Фолиант», 2014.

МУЗЫКА САБАҒЫНДА ӘН ЖӘНЕ АСПАПТЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ БАУЛУ ӘДІСТЕРІ

ДЖАРАСОВА Б. С.
музыка пәнінің мұғалімі, «Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Панфилов ауылы, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Білім беру саласында оқушылардың эстетикалық, этикалық және адамгершілік нормаларын меңгерту міндетін жүзеге асыруда музыка пәнінің орны ерекше. Музыка тәрбиесі жастарды өнер құндылықтарын жасауға қатыстыра отырып олардың бойында белгілі адамгершілік-эстетикалық мәдениетті, көркемдік талғамды, шығармашылық қабілетті дамытады. Оқу тәрбие барысында мектепте негізгі оқушыларды өз халқының ғасырлар бойы қол жеткізген табыстарына ұмтылуға тәрбиелеу, ұрпақты ата-баба салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен қайта табыстырумен қатар және меңгерту болып табылады. Музыка өнері әрбір оқушыны әсемдік әлеміне үйретіп қана қоймай, оны қорғауға және рухани мәдени деңгейін көтеруге табиғи жағдай жасайды. Сол себепті әрбір қоғам мүшесін өнерпаздыққа тарту қоғамның объективті қажеттілігі және заңдылығы болуы керек.

Тәрбиедегі басты мақсат: қоғам мүшелерін әлеуметтендіру болатын, яғни өнер адамның тек қана рухани өмірінің құрамдас бөлігі болып қоймай, әлеуметтендірудің аса пәрменді құралы болды. Ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып келген халықтық қазынаны, оның таңдаулы үлгілерін жеткіншек ұрпақты тәрбиелеу құралына айналдыру, нақтырақ айтқанда, олардың көркемдік, музыкалық, эстетикалық талғамы мен мәдени деңгейін жоғарылату – басты міндет. Ұлы Абай өмір шындығын дәл бейнелеу жөнінде поэзия мен музыканың рөлін былайша суреттеді: әсемдік сыры, биік мұратталғандары, көркем шарттары, шығармадағы дарындылық пен шеберлік ән мен күйді орындаудағы дәстүрлер, т.б. мәселелерді көтере келіп, эстетикалық тәрбиенің негізгі өлшемдеріне ғылыми талдаулар жасады [1, 65 б.]. Ойшыл ақын жеке адамның эстетикалық сезімдерін дамытудың нақты жолдарын қарастырады. Абайдың түсінігінше, баланы жастайынан көркемдікке баулуда үлкендер неғұрлым ертерек ойластыруы қажет, өйткені бесіктегі нәрестенің өзі ананың әлдиі, құлағына жеткен ән-күйдің әуезді үні арқылы сұлулық пен көркемдіктен хабардар болып жатады.

Мектепте музыка сабағында: шешендік айтыс, суырып салма ақындық өнері, ән айту, жыр-терме, театр өнері өз бейнесін тапты.

Сонымен қатар, ұлттық өнерге осылай оқушыларды жастайынан баулу олардың адамгершілік, эстетикалық қасиеттерін дұрыс қалыптастыруына, мәдени дәстүріне деген сыйластық сезімін дамытуға әсерін тигізді, оқу-тәрбие процесінің сапасын арттырды. Оқушылардың әсемдікті түсіне білу қабілетін дамытады.

Оқушыларға эстетикалық тәрбие беру ісінің мазмұнды, деректі, ұғынықты келуі, әрі ән мен күйдің көкейге қонымды, әсерлі болуын қажет етеді. Оқушы күнделікті өмірде музыкамен етене араласады. Мұны салыстырмалы түрде алғанда үш жүйеге бөлуге болады:

а) музыка сабағында ұғымдық тапсырмаларды орындауы (бірігіп күй тыңдауы және музыкалық шығармаларды талдауы);

ә) өз бетінше қатысуы;

б) музыканы кездейсоқ тыңдауы. Сондай-ақ, оқушылардың сабақ барысында шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруда ынталандырудың маңызы зор.

Ғұлама ғалым Әбу Насыр әл Фараби «Музыкалық идея оны жүзеге асыратындай әрекет ету қабілетінсіз іске аспайды, музыканы көп тыңдау, жаттығу түрлерін бір-бірімен салыстыру, әуенді талдау, әрбір тонның дыбыстық әсерін мұқият есептей білу арқылы музыкалық қабілетті дамытуға болатындығын айта келіп, тәрбиелеу барысында тәжірибе жинақтаудың рөлі зор екенін атап көрсетеді», т.б. өзгерісін бақылап, сезінуге үйретеді [2, 32 б.]. Оқушы эстетикалық сезім мен эмоциялық көңіл күй арқылы қоршаған ортаны әсерлене сезінеді. Оқушы өз жауабын жолдастарының жауаптарымен салыстыра отырып, пікірінің дұрыстығына немесе жаңсақтығына көз жеткізеді. Сол арқылы оның музыка жөніндегі ойы мен талғамы қалыптасады. Музыка шығарманы талдау әңгімелесу әдісі арқылы жүргізіледі. Көркемдік құралын, көркем бейнелердің жасалу жолдарын сабақтың тақырыбы ретінде алынған белгілі бір мәселе төңірегінде талдау оқушы танымын кеңейтіп, сөздік қорының молаюына жол ашады. Музыка мұғалімі сабақты талдауы үшін музыкалық құбылыстарға тән ұғымдардың қалай аталатынын білу қажеттігі туындайтындықтан, алдына басты мақсат етіп қояды. Бұл ретте оқушылардың музыкалық сөздік дәптерінің болғаны жөн. Себебі, оқушы бұл ұғымдарды күнделікті өмірде аса көп пайдалана бермейтіндіктен, тез ұмытуы мүмкін.

Сөздік дәптер арқылы әр сабақ сайын әр оқушылардың сөздік қоры молайып, талдау мүмкіндігі кеңейе түседі.Талдау, үйретудің алғашқы сатысында музыкалық екі шығарманы салыстыру оқушыға өз ойын жеткізуге жеңілдігін тудырады. Мысалы, ән

және күй жанрдың ортақ белгілері (нық, жігерлі, екпінді) талдау мен қатар тиісті айырмашылығы (бірі жеңілдеу, екіншісі ауырлау болса, бірі жоғары, екіншісі төмен регистрге орындалуы) арқылы тыңдаушылардың белгілі бір тобына арналатындығы анықталады. Оқушы осының бәрін әсерлене тыңдай отырып, талқылауға белсенді қатысу барысында, оқушылардың жаңалыққа деген құмарлықтары пайда болады; өз бетімен жұмыс жасай алады; музыкаға қатысты ақпарат көздерін тани біледі. Мектеп оқушыларына аспаптық музыканы талдау біртіндеп күрделене береді. Мектеп бағдарламасының осылайша құрылу оқушылардың көркемдік талғамын музыкалық қабылдауына жол ашумен берге, олардың өздік пікірін айта алатындай деңгейге жеткізеді.

Тақырып шығарманың мазмұнын түсінуде басты рөл атқаратындықтан, оның басталып, аяқталуын анықтай алу дағдысын әдетке айналдырған жөн. Мұндай дағдының болмауы шығарманы түсінбегендігі десе де болады. Сондықтан шығарманы тыңдап, талдауда оқушы музыкалық тақырыпқа барынша зейін қоя мән беріп, сол арқылы көңіл-күйдің (жігерлі, сергек, сабырлы, ойлы, қайғылы) өзгерістерін бақылауға үйретіп шығарма болмысынан саналы түрде түсіну сатысына қарай ауысады. О.Апраксина: «Музыканы оқушылармен бірге талдау, дұрыс бағытта болуы шарт» - дейді. Талдау барысында музыка тілінің элементтерін түсіндірумен шектелмей, ол элементтердің көркем шығармадағы рөлін анықтауға күш салған жөн. Әрине, оның рөлін әр оқушы өзінің түсінігіне, тәжірибесіне сүйеніп анықтайды.

Мұғалім оқушыға шығарманың мазмұнын композитордың ойымен барынша жақындата түсіндіруді басты мақсат етіп қоюы қажет [3, 82 б.].

Тыңдауды неден бастау керек? Бұл – музыка тыңдауға үйретудің күрделі де маңызды мәселесінің бірі. Жалпы, қабылдау процесі жөнінде О.Апраксина: «...кез келген қабылдау күрделі процесс, оған түрлі сезім мүшелері қатысады, нәтижесінде күрделі шартты рефлекторлық байланыстар жиынтығы түзіледі. «Музыкалық қабылдау – оның мәні шындықтың көркем бейнесін музыкалық шығармадан есті алу және оның мазмұнын көркемдік бірлік ретінде сезіне отырып бастан кешіре білу қабілеті» - деп атап көрсетті. Музыкалық шығарманы қабылдау процесі үстінде оқушы оны толық тыңдайды, бірақ толық түсінбеуі немесе мүлде түсіне алмауы мүмкін. Бұл оның музыка тыңдаудағы тәжірибе ауқымына байланысты қабылдайды. Музыкадағы барлық оқиға

желісі музыка үнінің құдіретті тілі арқылы жеткізіледі. Егер, оқушы күрделі мазмұнға құралған байланысы бар кесек туындыларды тыңдай білмесе, шығарманы толық түсіне білу қиын. Сөз жоқ, ішкі мазмұны музыка тілі арқылы берілетін күрделі шығармалардың негізгі өзегі оның әуені болып табылады. Ал, тыңдаушы музыкалық білімнің, әсіресе тыңдау қабілетінің аздығынан сол әуеннен ештеңені сезіне алмай, музыканы шала ұғып, эстетикалық әсерленуі ойдағыдай болмайды. Кейде соның салдарынан музыкалық шығарманы түсінбей де қалады. Бұдан басқаны қабылдау үшін оны тек тыңдап қана қою жеткіліксіз екенін аңғарамыз. Музыкалық шығарманы талдап, тыңдаудың екінші жағы – музыканы ойнап көрсету. Мұғалім шығарманы өзі орындайды немесе үнтаспадан тыңдатады. Бастауыш сыныптарда музыкалық шығарманы мұғалім өзі орындап көрсеткені тиімді. Бұл сыныптарда өтілетін музыкалық шығармалардың көлемі шағын болғанымен, орындауы үлкен шеберлікті қажет етеді. Бір шығарманы әртүрлі аспапта ойнап көрсету, мәнерлі орындау. Ойнатуда мұғалімнің мүмкіндігі жетпеген жағдайда музыкалық шығармадан үнтаспадан тыңдатылады. Оны қалай түсінуге болады? Күрделі шығармадан үзінді орындаған симфониялық оркестрдің құрамындағы сан қырлы аспаптардың бояуын ешқандай да орындау ауыстыра алмайды. Ортатория, кантата, опера, симфониядан алынған үзінділерді үнтаспадан тыңдатқанда ғана сабақ мақсатына жетеді. Қай жағдайда да, орындаушы – шығарма мазмұнын жеткізуші. Шығарманы тыңдап болғаннан кейін оның мазмұнын түсінуге бағытталған сұрақтар жүйесін сабақтан бұрын жан – жақты ойластырып алу қажет [4, 75 б.]. Бұл мәселеде мұғалім белгілі бір материалды талдау арқылы оқушыларға нені меңгертетінін өзі анықтап алады. Қойылатын сұрақтар жүйесін дайындауда тағы бір ескеретін мәселе, сабақ өтілетін сыныптың жалпы музыкалық жабдықталу деңгейі. Осы екеуін ескере отырып, нақты сұрақтар жүйесі дайындалады. Олар анық, қысқа, нақты, дұрыс жауапқа бағыттау арқылы оларды жалпы мәселеден ең бастысын қорытындылай білуге үйретеді. Музыка сабағында нақты мақсат қойылу арқылы оқушының сезімін (эмоция) ояту. Оқушылардың сабақ үстіндегі эмоциялық өзіндік іс-әрекеттері бағыттаушы және реттеуші рөл атқарады. Сезімді (эмоция) ояту үшін қабылдауда белсенділік мақсаты қойылады.

Бірінші мақсат:

а) музыкалық шығарманың мазмұнын оқушылармен бірге талдау;

ә) музыка-дидактикалы ойындар ұйымдастыру;

б) тиімді әдісті таңдап ала білу;

в) оқушылардың жас ерекшеліктері мен музыкалық даму ерекшелігін ескере отырып, музыкалық шығарма таңдау арқылы жүзеге асырылады.

Екінші мақсат – музыканы саналы түсінуге баулу. Саналы түсіну үшін белгілі бір деңгейде музыкалық білім болуы керек. Сондықтан, бұл міндетті жүзеге асыру үшін, нота сауатын меңгеру мақсаты қойылады.

Нота сауаты: а) музыканың көркемдік құралдарының (екпін, саз, ырғақ, әуен, тембр, гармония, өлшем, т.б.) музыкалық шығарма мазмұнын жасаудағы ерекшеліктерін түсіндіру; ә) әнді нотамен орындау; б) түрлі көрнекіліктер пайдалану; в) ырғақтық қимылдар жасау (нота биіктігін көрсету, қолды ырғақпен шапалақтап ұру) арқылы меңгертіледі.

Үшінші мақсат – музыкалық шығарманы өз шама-шарқынша орындауға үйрету арасында орындаушылық дағдыларды меңгерту. Орындаушылық дағдыларды меңгерту арқылы көркемдік білім беру мақсаты қойылады. Бұл мақсат: а) вокалды хор дағдыларын; ә) аспапта орындау дағдысын; б)ырғақтық-би дағдыларын; в) шығарманы тыңдап, талдай алу дағдысын меңгерту арқылы жүзеге асады;

Үшінші міндеттегі тағы бір мақсат – оқушының шығармашылық қиялын дамыту: а) ладтық сезіміне байланысты сурет салуға; ә)суырып салып айтуға (импровизациялау) баулу арқылы жүзеге асырылады. Музыка пәнінің мұғалімі осы үш міндетті жүзеге асыру арқылы оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастырады, әр түрлі жанрдағы музыканы талдай отырып, оның сапасын ажырата білуге үйретеді.

Қазіргі таңда музыка мамандарының алдында тұрған маңызды мәселелердің бірі – осы ата-бабаларымыздай музыканың құдіретін терең түсініп, оны өзінің рухани азығы етіп адам өмірін нұрландыруға ат салысатын музыкалық білімді азамат тәрбиелеу. Баланы музыка тыңдауға, тыңдай отырып оны саналы түрде қабылдауға баулу – музыкалық тәрбие беру жұмысындағы күрделі міндеттерінің бірі. Өйткені, ол оқушының музыкалық мәдениеттілігін қалыптастырудың алғашқы шарты болып есептеледі. Мектептегі мақсатты бағытталған және жүйелі қойылған музыкалық білім беру жұмыстары музыка сабағында іске асырылады. Пәннің аталуынан-ақ оның басқа пәндерден айырмашылығы бар

екендігін байқауға болады. Мектептегі музыка сабағының басқа пәндерге ұқсастығы мен өнер сабағы ретінде айырмашылығы бар. Оның басқа пәндермен ұқсастығы мынада: оқу жоспарына енгізілтен барлық пәндердің негізгі мақсатындағыдай жан-жақты дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеуінде; кез-келген сабақтың жоспарын құрастырудағыдай психологиялық, педагогикалық заңдылықтарға сүйеніп, балалардың жас ерекшеліктеріне тән олардың қабылдауы, ақыл-ойы, қиялы ескерілуінде; оқытудың барлығы жалпы дидактикалық принциптерге негізделіп құрылуында; музыканың басқа пәндермен байланысында; әртүрлі іс-әрекеттерді мақсатты қолданып, сабақтың бүтін өтуінде; оқытудың негізгі әдістерін қолдануында.

Музыка сабағының айырмашылығы оның өнер сабағы екендігінде. Музыка өнері - өмір шындығын айрықша бейнелеп, онда көңіл-күй, сезім негізгі қызмет атқарады. Музыка арқылы оқыту процесінде тек ойлау арқылы түсініп қана қоймай, сондай-ақ ақыл мен көңіл-күйдің, сана мен сезімнің бірігуін талап етеді. Әдебиет пен бейнелеу өнерлері музыкамен бірлесіп, адамның ішкі дүниесін ашады.

Музыка сабағының келесі айырмашылығы бірлескен көркемдік және техникалық принципін қажет етуінде. Бұл не дегеніміз? Музыка сабағы өнер сабағы болғандықтан, оның барлық компоненттерінің көркем болуын талап етеді. Ән салу мен тыңдауға арналған музыкалық шығармалар ғана көркем болып қана қоймай, кез-келген сабақтың құрамына енгізілген элементтің, бір ғана дыбыстың орындалуының өзі көркемді болуы тиіс. Шығарманың мәнерлі, көркемді орындалуы оның техникасына байланысты. Сол себептен де, көркемділікті-мақсат деп, ал техниканы – сол мақсатқа жету жолы деп санауға болады. Соңғы айырмашылығы жұмыс жасау формасының ұжымдық түрінде: бір мезгілде балалар бірге музыканы тыңдап, орындауында.

Музыка сабағы оқу пәні ретінде тарихпен тығыз байланысты. Музыкалық шығармалардың сазгердің шығармашылығында өзіндік орын алып, бейнелеуіне себебі болған тарихи кезеңдер мен әлеуметтік жағдайларды білу қажет. Сонымен қатар, тарихи жағдайларға да музыканың әсер етуін түсіну қажет. «Музыка» оқу пәнінің қажеттілігі жас ұрпақты эстетикалық тәрбиелеудегі музыкалық өнердің алатын орнының мәнісінде. Музыка сабағында айрықша эмоционалды атмосфераның орнауы қажет, себебі музыка - «сезім тілі» [5, 69 б]. Музыка балаларды толғандырып, олардың

көңіл-күйіне белгілі әсерін тигізеді. Музыкадан алған әсерлері мұғалімнің мәнерлеп орындап берумен катар, оның түсіндіруінде, мимикасында, қол қимылдарында күшейтіледі. Музыканың орындалуына оқушылардың назарын аударып, қиялдарын дамытып, мұғалім олардың музыкалық бейнелердің әлеміне енуге, оның мәнерлігін айқын сезінуге көмектеседі.

Әрбір сабақтың өзіндік ерекшеліктері мен қайталанбайтын мәні оның мазмұнына да байланысты болады. Оның мақсаты мен міндеттері, мазмұны мен құрылысы, амал-тәсілдері мен әдістерінің барлығы да дұрыс бағытта ойластырылған болуы керек, әйтпесе жақсы жетістіктерге жете алмаймыз. Мұғалімнің сабаққа дайындығы оның педагогикалық іскерлігіне, шеберлігіне байланысты болып, берілетін музыкалық материалдардың тәрбиелеушілік, білімділік, дамытушылық міндеттерін жүзеге асырады. Музыка сабағының мазмұнына әртүрлі көңіл-күйдегі, сипаттағы шығармалар еніп, сабақтың бүтін өтілуіне жету үшін құрылысын анықтау қажет. Сабақты құрастыруда әрбір сыныптың жас ерекшелігін, балалардың ақыл-ойы мен эмоционалды көңіл-күйіне түсетін жүктің дәрежесін ескеру керек. Музыка пәнінің сабақ кестесіндегі орнына көңіл бөлу қажет. Музыка сабағының қандай пәннен кейін өтілуінің де мәні бар.

Музыка сабағы алдын-ала құрастырылған жоспар бойынша өтіледі.

Бірақ іс-жүзінде мұғалім мен оқушылардың тікелей карым-қатынасы - тірі процесс болғандықтан, оның құрамындағы кейбір бөлшектерін болжау мүмкін емес.

Қазіргі уақыттағы музыка сабағының сапалылығы оқушылардың белсенділігіне де байланысты. Белсенділік мәселелерін арттыруды тек сабақтың құрылысын қызықты құрастыруда, оқушылардың қызығушылығын оятудағы әдіс-тәсілдерді қолдануда ғана шеше алмаймыз. Себебі мұғалімнің әрбір оқушыға көңіл бөлуіне де байланысты. Әрине бұл міндет мұғалім алдындағы қиын міндеттің бірі, себебі, мұғалім оқушылармен аптасына бір-ақ рет музыка сабағында жүздеседі. Сол себептен де мұғалім оқушыларын білуі керек, олардың жақсы және нашар дамыған жақтарын есінде сақтап, қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескеріп, баланың әлеміне еніп, әрқайсысының жетістіктерін бағалай білуі керек.

Қазіргі уақыттағы мектептегі музыка сабағы арнайы жабдықталған дәрісханада өтіледі. Дәрісхананың эстетикалық талғамда безендірілуі музыка сабағының өнер сабағы екендігіне

байланысты атмосфералық көңіл-күйді тудыратындай болуы тиіс. Қорытындылай келе, сабақтың жақсы деңгейде өтуіне сабақтағы қолданатын техникалық құрал-жабдықтар мен көрнекілік құралдардың сапалылығына, мұғалімнің оларды іскерлі қолдануына да байланысты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ахметова М. Ән өнері және уақыт. – Алматы : Өнер, 1993. – 198 б.

2 Балабеков Е. Қазақтың музыкалық фольклоры : Оқу құралы. – Алматы, 2006. – 157 б.

3 Ғизатов Б. Қазақ музыкасының терминологиялық сөздігі.- Алматы : Өнер. 1987. – 232 б.

4 Дуйсембінова Р. К. Қазақтың әншілік өнері : Оқу құралы. – Алматы : Өнер, 1998. – 110 б.

5 Дуйсембінова Р. К. Музыкалық білім беру педагогикасы: оқу құралы. – Талдықорған, 2006. – 216 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

ДЖАРАСОВА К. М.
бастауыш сынып мұғалімі,
«Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Егеменді еліміздің өсіп келе жатқан ұрпағын ойлы да іскер, өзіне - өзі сенімді, интеллектуалдық деңгейі биік азамат етіп тәрбиелеуде мектептің алатын орны ерекше. Бастауыш саты – білім, дағды, іскерліктің қалыптасуының бастамасы болып табылады. Біздің міндетіміз – жеке тұлғаны дамытып, білімге деген сенімін нығайту, оқуға қызығушылығын оятып, ынтасын арттыру.

Қазіргі заманғы ғылыми - техникалық үрдістің қарқыны білім беру жүйесінің алдына үлкен мақсаттар мен жаңа міндеттер жүктейді. Жас ұрпақты жан - жақты жетілген, ақыл - парасатты, ой - өрісі биік, бәсекеге қабілетті азамат етіп тәрбиелеу – қоғамымыздың ең өзекті мәселесі. Бұл әр мұғалімнің шығармашылық ізденіспен жаңаша істеуін қажет етеді. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге,

баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл - ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйренетін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

«Дамыта оқыту деп – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс - тәсілдері баланың даму заңдылықтарына сәйкестендірілген оқытуды» атайды. Оқыту арқылы баланың психикасында жаңа құрылымдар пайда болуы, яғни жаңа сапалық өзгерістер болуы тиіс деп есептейді. Сондықтан да жаңа сапаға ие, шығармашыл, қабілетті адамдар тәрбиелеу үшін дамыта оқыту жүйесін ең негізгі басшылыққа алар нысана деп білеміз.

Оқыту барысында баланың ақыл - ойын, қиялын т. б. танымдық үрдістерін дамытып қоймай, баланы әртүрлі әрекеттің субъектісі болып қалыптасуын қамтамасыз етуді алдыңғы қатарға шығарды.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл - ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту үрдісінде оқушы оқу әрекетімен шұғылданып, теориялық ойлауға икемделеді, білімді өзі меңгеруге мүмкіндік алады.

Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым - қатынас. Мұғалім бұл жағдайда танымдық іс - әрекетті ұйымдастырып, оқушының шығармашылығын арттырады [1, 15 б.].

Сабақты жақсы оқитын оқушылармен ғана белсенді жұмыс істеп қана қоймай, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек ету ойластырылса, әр оқушының оқуға деген қызығушылығы артады.

Дамыта оқыту ұлы неміс педагогы А. Дистербергтің әйгілі «Неміс мұғалімдерінің білім беру ісіне басшылық» атты еңбегінің де негізі болып табылады. Дамыта оқыту деп ол баланың білім алуға әрекет етуін ұйымдастыратын оқытуды атаған. «Жаман мұғалім ақиқатты өзі айтып береді, ал жақсы мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді» - деген. Ал ойлауға үйретететін сабақты дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

Білім негізі бастауыштан басталатыны белгілі. Бастауыш сынып оқушысы не нәрсені болса да білуге құмар, қолымен ұстап, көзбен көргенді ұнатады. Зейіндері тұрақсыз болғандықтан бір сарынды оқудан тез жалығады. Сондықтан оқу мазмұны мен тәрбие әдістерін жаңарту бағытында оқушыларға сапалы білім мен саналы

тәрбие беру үшін жан - жақты іздене отырып, өз алдыма мынандай мақсат қойдым:

«Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, ынтасын оятып, танымдық белсенділіктерін арттыра отырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау». Әр сабағымды қызықты, өзгеше өткізу үшін, әр пән бойынша көптеген жұмыстар жасауға тура келеді.

Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес. Яғни оқушылардың белсенділігі ауызша, жазбаша жұмыстарда, бақылау эксперименттер жүргізу жұмыстарында, бір сөзбен айтқанда, оқу үрдісінің барлық кезеңінде қажет.

Ал, «таным – ойдың білмеуден білуге қарай дәл емес, білуден неғұрлым толық дәл білуге қарай ұмтылатын ой - өрісінің күрделі үрдісі».

Танымдық белсенділік көп түрлі тұлғалық қатынастардың қалыптасуымен тығыз байланысты. Танымдық әрекеттің белгілі бір ғылым саласымен таңдаулы қатынасы, танымдық әрекеті, оларға қатысу және қатысушылармен танымдық қарым - қатынасы маңызды келеді. Сонымен бірге, адамның барлық жоғарғы таным процестерінің өзінің даму деңгейінен белсендіруде танымдылық белсенділік тұлғаның шындықты қайта құру әрекеті нәтижесінде ұдайы ізденіске жетелейді.

Баланың жеке тұлғасында танымдық белсенділігінің дамуы бес - алты жас аралығында қарқынды келеді. Бұл әсіресе баланы логикалық тапсырмаларды белсенді орындауы, жауап кілтін табуға ширақ келуі, білуге деген ұмтылысы танымдық ойындар арқылы оқу әрекетінің міндеттерін шешуде айқын көрінеді.

Оқу үрдісінде оқушының белсенділігі, негізінен екі түрлі сипатта болады: сыртқы және ішкі белсенділік [2, 5 б.]. Сыртқы белсенділік дегеніміз – оқушы әрекетінің сыртқы көріністері (белсенді қимыл қозғалыстары, практикалық әрекеттері, мұғалімге зейін қойып қарауы, әрекеті т. б.) бірақ осы кезде ол басқа нәрсені ойлап отыруы да мүмкін. Оқушының ішкі белсенділігіне оның

белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Оқушы белсенділігі қандай болғанда да ой дербестігіне сүйенеді. Оқыту үрдісінде оқушылардың белсенділігін дамытуды мақсат еткен мұғалім сабақтың барлық кезеңдерінде олардың ой дербестігін дамытуға тырысады. Оқушыда белсенділік бір қалыпта болмайды, оның қарапайым және күрделі шығармашылық т. б. белсенділік түрлері болады.

Соңғысы оқушының логикалық ойлау қабілеті мен дербестігін керек етеді. Оқушыларда жас ерекшеліктеріне және психикалық даму дәрежесіне қарай белсенділіктің бірнеше түрі қалыптасып дамиды: қимыл, сөйлеу, ойлау, таным, өзін - өзі тәрбиелеу, қызығушылық, шығармашылық т. б. Белсенділіктер. Мұғалімнің шығармашылық ізденісінің ең бастысы – оқушының ойлау қабілетін дамыту және оқуға деген ынтасын қалыптастыру. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек.

Шығармашылық – бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс - әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді. Оқу материалын терең меңгеруге тек оқушылармен жүргізетін жаттығу жұмыстарының нәтижесінде қол жеткізуге болады. Сондықтан мұғалім оқушылардың танымдық қабілетін дамытуда мына қағидаларға сүйенеді:

1 Жаттығу жұмысы пәннің мәніне, тақырыпқа логикалық байланыста болуы керек.

2 Жаттығуларға сұрақтар жүйесі оқушылардың ойлау қабілетін дамытарлықтай болуы тиіс.

3 Жаттығу жұмысы сабақтың барлық кезінде болуы керек. Жаңа сабақты түсіндіруде, бекіту кезінде, білімді тексеруде, сондай - ақ қайталауда да қолданылады. Қазіргі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндетінің тұрғаны баршамызға белгілі. Осы орайда, оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамытудың маңызды мәселе екендігі туындайды.

Ғылыми зерттеулерге сүйенетін болсақ, оқушы шығармашылығын дамытуда «шығармашылық тапсырмалар» үлкен рөл атқарады. Шығармашылық тапсырма ретінде біз оқушыдан ұдайы тек ақпарат өндіру емес, шығармашылықты талап ететін тапсырмаларды қарастырамыз. Себебі тапсырмалар белгісіздіктің кіші және үлкен элементтерінен және бірнеше дұрыс жауаптардан тұруы мүмкін. Шығармашылық тапсырма кез - келген интерактивті әдістің мазмұны мен негізін құрайды. Оның айналасында жариялылық пен ізденімпаздықтың негізі пайда болады. Шығармашылық тапсырмалар оқу барысына үлкен мағына беріп, оқушыларды ынталандырады. Қоғамдағы өзгерістерге сәйкес оқушыларға бүгінгі таңда тиянақты білім беріп, танымдық қабілетін дамыту, танымдық белсенділігін арттыру үшін олардың әр пәнге қызығушылығын, өздігінен даму дағдыларын қалыптастыру, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеу – мектептің басты міндеті. Бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты дамытып, қоғам құрылысына белсене қатысуға әзірлеу мектепте оқыту және тәрбиелеу арқылы жүзеге асады.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті белсенділігін қалыптастыруда олардың қабілеттерін дамытуға, танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал етіп, ізденіс, талабын ұштауға білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше. Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті – күрделі процесс. Ол іс - әрекет мақсатын, мазмұны мен қорытындысын, түрлері мен әдістерін, мотивтерін, деңгейлерін қамтиды.

Оқу үрдісі оқушылардың оқу-танымдық әрекеті негізінде жүзеге асады, ал оқу-танымдық әрекеті негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады. Белсенділіктің ең жоғары көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде пайдалана білуі болып табылады. Танымдық белсенділік оқушының оқуға, білуге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі.

Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, сонда оқушыларда ақыл - ой қабілеттерінің мынандай элементтері дамиды: зеректік, зейіндік, байқағыштық, ойлау мен сөйлеу дербестігі, қызығушылығы т. б.

Танымдық іс-әрекет оқушылардың негізгі іс-әрекеті болып табылатын күрделі үрдіс бола отырып, ол оқушы міндеттерінің шешіліп, мақсаткерлік, мотив, танымдық ақпаратты қабылдаудан бастап, күрделі шығармашылық үрдістің қалыптасуымен аяқталатын

түрлі сезімдік көріністермен т.б. Сипатталады. Бұл қызыға оқыту мен тәрбиелеу нәтижесінде қалыптасады.

Оны қалыптастырудың негізгі жағдайлары:

- оқытудың мазмұны, ғылым мен техниканың соңғы табыстары, бұрыннан білетін мағлұматтың жаңа қырынан ашылуы;

- оқушылардың таным әрекетін ұйымдастыру формалары, құралдарын және әдістерін жетілдіру.

Бұған жататындар сабақта қолданылатын көрнекі құралдардың тиімділігін арттыру, танымдық ойындар ұйымдастыру, пәнаралық байланыстарды тудыру, оқушылардың өздігінен орындайтын жұмыстарын тиімді ұйымдастыру, білім тексеру мен бағалаудың алуан түрлерін ұтымды пайдалану арқылы оқытудағы кері байланысты жетілдіру [3, 45 б.].

Сондай - ақ тіл дамыту сабақтарында ойланатын ойындар «Қайда, қашан?», «Суретке қарап әңгіме құра», «Ойлан тап?», «Мәтін мазмұнына қарап сурет сал» т. б. ойындар балаларды ауызекі сөйлеуге төселдіріп, сөздік қорын молайтып, тілін дамытуға арналған. Мысалы: «Жайлау» тақырыбына байланысты»Қайда, қашан?» ойынын сабақ барысында сұрақ - жауап әдісін қолдану арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруға болады.

- Бір жылда неше ай бар?

- Қандай жыл мезгілдерін білесің?

- Жайлау табиғаты қандай? т. б.

Күзге байланысты тарауда «Кім тапқыр?» ойынын жаңа сабақ алдында өткен тақырыппен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында қолдануға болады. Өтілген тақырыптар бойынша үзінділер оқылады. Шарты – мәтіннің атын табу, жалғастырып айту, күздің ерекшеліктерін табу. Оқушылар топ бойынша: 1 – топ – күз ерекшеліктерін, 2 – топ – күздегі еңбек, 3 – топ – табиғаттағы өзгерістерді әңгімелеп беруі тиіс.

Оқушылардың ана тілі пәнінде танымдық қызығушылығын арттырудың бір түрі – көркем әдебиетті үнемі оқып отыруға әдеттендіру. Сынып ішінде кітапхана ұйымдастыру және оқушылардың кітапты оқуын қадағалау және оқушыларға көптеген ертегі, әңгіме оқып беріп, сонан соң өздеріне ертегі немесе қысқа мәтіндер оқып келу ұсынылады және оларға хабарлама дайындау тапсырылады. Осылай оқушылардың ана тілі пәніне ықыласы артып, танымдық қызығушылығы қалыптасады. Сонымен қатар сабақ тақырыптарына байланысты мақал - мәтел, жұмбақ - жаңылтпаш

пайдаланудың маңызы зор. Баланың танымдық қызығушылығын арттырып, тілін дамытады. Мысалы, ана тілін оқыту барысында мақал - мәтелдермен мынадай жұмыс түрлерін жүргізуге болады:

- тақырып мазмұнына сай мақал - мәтелдер айтқызу мәнін ашып өз ойымен жеткізу;

- суретке қарап тақырыпқа сай жұмбақ, жаңылтпаш айту;

- жұмбақтардың, мәтелдердің жалғасын айтқызу;

- топқа бөліп мақал - мәтелдер жарысын өткізу т. б. мысалы: «Арыстан мен түлкі» ертегісінде арыстан мен түлкінің және тағы да басқа аңдардың іс - әрекеттерін талдап, соған байланысты мақал - мәтелдер айтқызу және оларды оқушыларға мән мағынасын ашып талдату. Ол оқушылардың танымдық қызығушылықтарын арттырып, шығармашылыққа дамытады.

Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда оларды білім деңгейлеріне қарай топқа бөліп, әрқайсысымен жекелеп жұмыс жүргізудің маңызы зор.

Дүниетану сабақтарында да оқушылардың танымдық белсенділіктерін, қызығушылықтарын және шығармашылық қабілетін арттырып отыру қажет. Жалпы оқушылардың шығармашылығын дамытуда «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясымен «Дамыта оқыту» технологиясын тиімді деп есептейміз және сабақтарымызда жиі қолданамыз. Енді сол жұмыстарымыздың кейбір түрлеріне тоқталып өтейік.

Өзімнің сөзімді қорыта келіп, мынадай түйін түюге болады:

- Оқушылардың оқуға деген қызығушылықтары артады; - оқушылардың танымдық белсенділіктері дамиды, - осы шығармашылық тапсырмаларды пәндерге бейімдеп қолданудан, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы молаяды; - оқушылардың логикалық ойлауы, шығармашылық іс - әрекетке қабілеті артады; - оқушылардың білім сапасы көтеріледі.

Ол үшін, жалықпай жаңа инновациялық технологияларды өз жұмысымызда пайдаланып, сонымен қатар оқушыларды мадақтап, ынталандырып отырған орынды. Баланың қиялын дамыта отырып, ойын дамытамыз. Ойы дамыған шәкірттеріміздің танымдық қызығушылығы арта отырып, шығармашылық әрекеті жоғары деңгейге көтеріледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 А. Әлімов. «Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері» Оқу құралы, Алматы – 2018 ж. – 245 б.

2 «Егеменді Қазақстан» газеті 29 қаңтар, 2019 жыл., – 8 б.
3 С. Т. Мұхаметжанова, Ж. Ә. Жартынова, «Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері» Алматы – 2018 ж. – 356 б.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

ДЖАРАСОВА Р. Е.
«Балбөбек шағын орталық тәрбиешісі»
«Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Қазіргі кезде өмір сүру күрделенді, біздің елімізде демократиялық құрылымдар пайда бола бастады. Бүгінгі тәрбиеленушілер, ертеңгі орта білім беретін оқу орындарының білім алушылары, өз жолында кездескен қиыншылықтарды жеңуге, өз мәселелерін өздері шешуге, саналы шешім қабылдауға дайын болуды үйретететін жаңа технологиялардың бірі - «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту».

Сыни тұрғыдан ойлау деген - әр жеке тұлғаның кез –келген жағдайдағы мәселені ойлап, зерттеп қорытып, өз ойын еркін ортаға жеткізе алуы. Сыни тұрғыдан ойлау, өзіндік, жеке ойлау болып табылады. Ол - өз алдына сұрақтар қойып және үнемі оларға жауап іздеу, шешімін табуды қажет ететін мәселені анықтау, әр мәселеге байланысты өз пікірін айту, оны дәлелдей алу, сонымен қатар басқалардың пікірлерін дәлірек қарастыруды және сол дәлелдемелердің қисынын зерттеу дегенді білдіреді.

«Сыни тұрғыдан ойлау» технологиясы бойынша, үш кезеңнен тұратын модульдік сабақты пайдаланады:

- Шақыру
- Іске асыру (мағынаны ашу) ұғыну, мәнін түсіну
- Рефлексия (ой толғаныс)

сананың өзіне, өзінің психикалық күйіне назар аударуы

Балабақшаның басты міндеттерінің бірі бүлдіршіндердің ой-өрісін, іс-қимылын жан-жақты дамыту.Бұл кезең баланың іс әрекетінің қалыптасуымен дамуы қуаттылықпен жүретін ерекше құнды, қайталанбайтын мезгіл. Бұл мезгілде балаларға берілетін білім ең алдымен тәрбие мазмұны әлеуметтік сұранысқа сай жүзеге

асырылуы тиіс. Таным ең алдымен сезім арқылы қабылдауы, бала өз тәжірибесінен бақылап,көріп тануынан тұрады. Сезіну үдерісі кезінде бала бір нәрсені немесе заттың қасиетін, құрылымын таниды, Баланың логикалық ойлау түсігіні ең алдымен оның сезінуімен байланысты. Баланың математикалық түсініктерді дұрыс меңгеруі, баланың дамуы жас ерекшеліктеріне байланысты, бала заттың санын, затты салыстыру (көлемін) теңістіру, орналасуын, саны мен сыңарын белгілеріне қарай табу тәсілдерін меңгереді.

Дамыта оқыту технологиясы. Білім беру жүйесін қайта құру балабақшадан басталатыны белгілі. Ал, білім беруді жақсарту педагогқа байланысты екендігі сөзсіз. Соған орай білім берудің жаңа технологияларын мақсатқа сай қолдана білу қажет. Мысалы: ертегінің мазмұнын ашу барысында «Дамыта оқыту технологиясын» қолдансақ, онда Л. В.Занковтың дамыта оқыту жүйесінің негізгі мақсаты жеке адамның жоғарғы дәрежеде жан -жақты дамуы үшін негізін жасау. Дамыта оқытудың басты мақсаты- баланы оқыта отырып жан -жақты дамыту. Дамыта оқыту әдістемесіндегі ең басты нәрсе балаларды оқытуда шығармашылық әрекетін енгізу. Күнделікті оқу қызметі әзірленгенде осы дамыта оқытудың әдіс - тәсілдерін пайдаланамын. Балалардың сабаққа деген ынтасын, белсенділігін арттыруда сабақты түрлендіру, әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана өткізудің де маңызы зор [1, 66 б.].

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Қазіргі балабақша тәжірибесінде қолданып жүрген сыни ойлауды дамыту технологиясының стратегиялары баланың ойлауына, шығармашылық ізденісіне, педагогтың шеберлігіне жол ашты. Технология әдістерін қолдануда педагогтар нәтижесінде: баланың ойлауына, бала белсенділігіне, сөздік қорын дамытуға, баланың өзіндік пікірінің қалыптасуына мүмкіндік жасайтындығын айтып жетістікке жетуде. Баланың өз ойын сын тұрғысынан ойлап, дәлелдеуге тырысады, ой- өрісін кеңейтеді, еркін ойлай отырып, бірте - бірте мұғалімнің түсіндіргеніне қарағанда өз ізденісімен қызығу танытып, шығармашылық қабілеті ұшталады. Оның ішінде ерекше бір жағдай: топта көп сөйлемейтін, ойлау дәрежелері төмен балалардың да қызығушылығы туып, олардың өз мүмкіндіктеріне қарай топтар бойынша сабаққа қатысуға тырысуы байқалды,сөйтіп жаңа әдіс - тәсілдерін қолдану арқылы баланың кішкентай кезінен дүниеге өзіндік көзқарасының қалыптасуына жол ашуда. Мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуда ойын технологиясын пайдалану қажет. Өйткені мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі әрекеті

ойын болғандықтан, әрбір педагог ойын технологиясын жетік меңгеруі тиіс деп санаймын. Ойын барысында балалар тілдесу ережелерімен танысады. Біз балаларға әр түрлі тапсырмаларды береміз, тапсырмаларды орындау барысында мыналарды үйренеді:

- заттардың белгілерін сипаттау;
- берілген белгілері бойынша заттарды тану;
- заттардың бірдей және әр түрлі қасиеттерін анықтау:
- заттарды пішініне, түсіне, көлеміне қарай жіктеу дағдыларын қалыптастыру;
- іс -әрекеттердің бірізділігін анықтау;
- қарама -қарсы құбылыстар туралы мінеу;
- өз қызметінде уақытша жақтауларды көру;
- кеңістікте, қағаз бетінде бағдарлау;
- жалпылау, зейінді болу;
- есте сақтау қабілетін, қолдың кіші моторикасын дамыту;
- әр түрлі түсініктерге анықтама беру:
- тапқырлықты және ұғымталдықты дамыту.

Мен өзімнің тобымдағы балалардың жас шамасы мен психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, іс - тәжірибесінің шеберлігіне байланысты интегралды оқу іс- әрекеттер өткізуі өте тиімді әдіс. Олай дейтініміз, оның ерекшелігі сабақтардың бір -бірімен байланыстылығында. Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісіне пайдалану үшін, әр тәрбиеші өзінің алдында отырған балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтық мақсат - мүддесіне, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда тәрбиешінің белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамндығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Біздің міндетіміз - балаға оның бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету. Кез- келген бала тәрбиешінің басшылығымен орындаған шығармашылық жұмысының нәтижесінде өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Егер бала бойындағы қабілетті тәрбиеші байқамаса, ол бала басқа балалармен бірдей болып қалады, сондықтан қабілеттің дамуына түрткі бола білуі керек. Сабақты қызықты өткізу үшін, тәрбиешінің өзі даярлануы керек. Венн диаграммасы, деңгейлік тапсырмалар, ауызша логикалық есептер дайындауы қажет.

Сыни ойлауды қалыптастыру үшін суреттерді қолдану әдістемесі пайдалы болып табылады. Сыни ойлау кез келген

міндеттерді шешу кезінде қисынды тұжырым жасауға әкелетін негізгі «сүзгі» болып табылады. Сыни ойлауды дамытуға ерте жастан кірісу қажет. Бүгінгі күні балалар үлкен көлемде білім алуды меңгерулері қажет және барлық «айналадағы» ілімдер оның басында ретсіз шатыса бастайды. Ойлаудың бұл түрін дамыту үшін, тапсырмаларды ойын түрінде қолдану керек. Балаға дұрысты бұрыстан ажырату қызықты болуы тиіс. Мысалы сіз оған ертегі айтып бересіз, бірақ егер ол ертегінің дұрыс айтылмаған жерін байқаса, олай болмайтыны туралы айту керектігін алдын ала ескертіп қоясыз. Осындай еркін және көңілді тәсілдің көмегімен сіз оны мүмкін нәрсені мүмкін емес нәрседен ажырата білуге және оны сыни ұғынуға итермелейсіз. Сыни ойлауды қалыптастыру үшін суреттерді қолдану әдістемесі пайдалы болып табылады. Мысалға, суретте өмірде жоқ жануар бейнеленген, сондықтан «Суретші нені шатастырды?» деген сұрақ қою керек. Ойлаудың бұл түрін арнайы әдістеме арқылы дамыту, балаға ол бірінші сыныпқа барған кезінде баяу оқуға және оқығанын түсінуге, сондай-ақ математиканың алғашқы әліпбиін түсінуге көмектеседі. Бастапқы кезеңде бұл жұмыс балалар үшін байқаусыз болуы және ойын немесе сұхбат түрінде өтуі тиіс. Мысалы, шөп неге дымқыл, кім мияулайды және т. б. Егер бала өз жауабын толықтыратын болса, яғни ол ойынмен толық қамтылды. Сыни ойлауды топта дамытқан жақсы. Мысалға, күтпеген оқиғамен аяқталатын қандай да бір балалар туындысын таңдаңыз. Бұл туындыны оқыған кезде оқиға кенеттен өзгеретін жерлерінде тоқтайтындай етіп белгілеңіз. Шығарманы оқи отырып, әрбір тоқтаған кезде: «Сіз қалай ойлайсыз, бұдан әрі не болады?», «Неге олай ойлайсыз?» деген сұрақтар қойыңыз. Бұл сұрақтар баланың миын жұмыс істете отырып, оны ойлауға ұмтылдырады. Соңына дейін оқып болғаннан кейін баланың нұсқасының және түпнұсқаның ұқсастығы мен айырмасын талқылаңыздар. Бұндай тәсіл балаларды тек қисынды ойлауға ғана емес, сонымен қатар оның дұрыс сөйлеуіне де көмектеседі. Бала көбірек сұхбаттасса, пікір таластырса, өз көз қарасын дәлелдесе, оның сөзі неғұрлым дамыған және сауатты бола түседі. Бейнелі ойлау баланың мектепке дейінгі жасынан қалыптаса бастайды. Бала сурет салумен, ермексазбен мүсіндеумен, құрастырумен сүйсіне айналысады. Баланың алдында қиялдауды қажет ететін, үнемі пайда болатын міндеттер, оның ойлаудың осы түрін тиімді дамытуына көмектеседі. Баланың жеке басын әлеуметтендіру үдерісінің басында туындай отырып, сыни

ойлау оның зияткерлік қабілетінің алдағы уақыттағы болашағын маңызды түрде айқындайтын дербес білім болып шығады.

Сыни тұрғыдан ойлау деген бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, жинақтауға, анализ жасауға, бағалауға бағытталған пәндік шешім болып табылады. Сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлау көбінесе баламалы шешімдерді қабылдауға, бір нәрсені елестетуге, ойлау және іс – әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін енгізуге дайын болуды көздейді. Сын тұрғысынан ойлау дағдыларының негізгі тізбесіне талдау, пайымдау, қадағалау, түсіндіру, метатану, қорытынды жасау, бағалау енеді.

Сыни тұрғыдан ойлаудың негізгі идеясы:

- Баланың сыни ойлауын бағалау(ұтқырлық,сынаржақтылықтың болмауы,пайым, тәртіп, өзіндік сана-сезім);
- Сыни ойлауды дамыту – зерттеушілік үшін сапалы және мазмұнды әңгімеге көңіл бөлу;
- Диалог арқылы сыни ойлау;
- Ойлау туралы ойлану;
- Рефлексивті практик;

Жалпы біздің білім берудегі түйінді мақсатымыз: оқушыларға сапалы білім беру үшін бағдарламаның жеті модулі ықпалдастырылған тізбектелген төрт сабақтар топтамасын жоспарлап және оларды жүзеге асыру болатын. Сол себепті мен жұмыс барысымдағы іс - әрекетімнің міндеттерін орындауым үшін педагогикалық жаңа әдіс - тәсілдерді кіріктіре отырып, соның ішінде басты назарымды «Сын тұрғысынан ойлауға үйретуге» бағыттадым [2, 9 б.]. Себебі, оқытудың осындай жаңа әдіс - тәсілдерін пайдалану, қолдану, сабаққа енгізу, оқушыларға сапалы білім беру - бүгінгі таңда әрбір ұстаздың негізгі міндеті деп санаймын. Жалпы сыни тұрғыдан ойлау бұл оқушылардың жан - жақты ойлауымен қатар логикалық ойлау қабілетін дамытып, өз жеке пікірін қалыптастырады.

Когнитивті психология негізін салушылар ақыл,қабілет критерийлерін анықтайды.Бүгінде олардың жекелеген деңгейлерді кеңейтумен немесе басқа тәртіппен дәйектелім бойынша бөліп берумен ерекшеленетін бірнешеуі белгілі. Осымен байланысты алғашқы топтастырулардың ішіндегі ең танымалы Блум Таксономиясын қарастырамыз және бұдан әрі оған жүгінеміз. Сонымен бірге,осы деңгейлердің негізінде сабақтағы оқушылардың міндеттерін анықтау үшін, материал бойынша сұрақтар дайындап

және бақылау кезінде оқушыға сапалы баға қоя білу үшін мұғалімнің деңгейлерді «Көре білуі» маңызды деп санаймын.

Қазіргі заманның талабына сай білімді, жан- жақты, дарынды, талантты ұрпақ тәрбиелеу біздің міндетіміз. Білім саласындағы түбегейлі өзгерістер ұстаздан үлкен жауапкершілікті талап етеді. Өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, талпынатын, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлға тәрбиелеу-ұстаздың қолында. Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда сұрақтардың маңызы ерекше. Сыныпта осындай әртүрлі сипаттағы сұрақтар қойылу үшін оқушыны оған үйретіп қана қоймай, сонымен бірге сол ортаны жасау қажет. Сондықтан мұғалімдер үшін берілген төмендегі стратегияларды басшылыққа алдым.

Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамыту бағдарламасы. Нұсқаулықта айтылғанда: «Сын тұрғысынан ойлау» – еліміздегі білім беруді дамыту үшін ең маңызды болып табылатын, қазіргі кездегі ең басты педагогикалық түсінік делінген. Сондықтан да бұл модуль мұғалімдердің де, оқушылардың да сын тұрғысынан ойлауын дамытып саналы және оймен қабылдауын көздейді.

Белгілі ғалым Дайана Халперн «Сыни ойлау – ойлаған түп нәтижеге жету үшін танымдық техникаларды пайдалану арқылы шығармашылықпен әрі қарай бағыттап ойлану деген. Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы [3, 45 б.].

Себебі, адамдарға көптеген жолдар мен шешімдердің маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни тұрғыдан ойлау дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Әмірова Ә. С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс - әрекетін қалыптастыру. Алматы, 2009. – 52 б.

2 Жанатбекова Н. Шығармашылық қабілеттілік - даму негізі. //Қазақстан мектебі. 2006, № 2 – 15 – 27 б.

3. Намазбаева Ж. И. Жалпы психология. Алматы, – 2006 ж. – 125 б.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНУ

ДЮСЕНОВА Ж. Т.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Цифрландыру және жаһандану дәуірінде білім беру саласында да үлкен өзгерістер орын алуда. Атап айтқанда нейрондық желілер, жасанды интеллект және т.б. сияқты әртүрлі сандық технологияны енгізу және қолдану қазір жаппай қолға алынған. Осы тұрғыда жасанды интеллект (ЖИ) өмірдің әртүрлі салаларының ажырамас бөлігіне айналды. Білім беру процесін цифрландыру және технологияларды жедел енгізу жағдайында білім беруде ЖИ қолдануды зерттеудің өзектілігі барған сайын маңызды бола түсуде.

Білім беру әлеуметтік және экономикалық құрылымның маңызды элементтерінің бірі ретінде жаңа технологияларға да әсер етеді. Білім беру процесінде ЖИ қолдану оқытуға бейімделген және дербестендірілген тәсілдерді құру, білім беру сапасын жақсарту және педагогикалық жұмыстың тиімділігін арттыру үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Жасанды интеллект (ағылш. artificial intelligence; AI) – бұл машиналар, атап айтқанда компьютерлік жүйелер көрсететін интеллект. Бұл компьютерлік ғылымдардың зерттеу саласы, ол машиналарға қоршаған ортаны қабылдауға және оқу мен интеллектіні мақсатқа жету мүмкіндігін барынша арттыратын әрекеттерді орындау үшін пайдалануға мүмкіндік беретін әдістер мен бағдарламалық жасақтаманы әзірлейді және зерттейді [1]. Мұндай машиналар жасанды интеллект деп аталады.

Жасанды интеллект – бұл адамның танымдық функцияларын имитациялауға және нақты тапсырмаларды орындау кезінде оның интеллектуалды қызметінің нәтижелерімен салыстыруға болатын нәтижелер алуға мүмкіндік беретін технологиялық шешімдер жиынтығы. Технологиялық шешімдер кешені бағдарламалық қамтамасыз етуді, ақпараттық – коммуникациялық инфрақұрылымды, деректерді өңдеу және шешімдерді іздеу бойынша процестер мен сервистерді білдіреді [2, 25 б.].

Жасанды интеллект деректердің ауқымды көлемін талдай алады, қорытынды жасай алады және адам сияқты шешім қабылдай алатын алгоритмдерге негізделеді. Бұл технология белсенді дамып келеді және өмірдің әртүрлі салаларында, соның ішінде білім беруде кеңінен қолданыс табуда. Ол емтихандарды жүргізу мен

тексеруден бастап, оқуда қиындықтарға тап болған салалардағы білім алушылар үшін материалды автоматты түрде таңдау сияқты әрекеттерді орындай алады [3, 132 б.].

Жасанды интеллектінің төмендегідей негізгі бағыттары бар екенін зерттеу еңбектерінен аңғаруымызға болады:

1 Машиналық оқыту (ML) – нақты бағдарламалаусыз мысалдар мен деректерге негізделген компьютерлік оқытуға негізделген жасанды интеллектінің ішкі санаты.

2 Табиғи тілді өңдеу (NLP) – бұл машиналарға адам тілін түсінуге, түсіндіруге және құруға мүмкіндік беретін технология.

3 Робототехника – қоршаған ортамен өзара қарым-қатынас орната алатын роботтарды жасау үшін жасанды интеллектіні пайдалану.

4 Компьютерлік көру – жасанды интеллектінің суреттер мен бейнелерді көру және түсіндіру қабілеті.

Білім беруде жасанды интеллектті қолдану. Білім берудегі ЖИ оқытуда біршама мүмкіндіктерге жол ашады. Атап айтар болсақ:

1 Жеке оқыту. Әр оқушының қажеттіліктері мен қабілеттеріне байланысты сабақтар мен тапсырмалардың мазмұнын бейімдеу арқылы жеке білім беру ретін құруға көмектеседі. Мысалы, машиналық оқытуға негізделген жүйелер оқушылардың нәтижелерін талдай алады және олардың білім деңгейі мен оқу жылдамдығына сәйкес тапсырмаларды ұсына алады.

2 Бағалауды автоматтандыру. ЖИ жүйелері оқушылардың эссе немесе тест сияқты жұмыстарын автоматты түрде тексеріп, жедел кері байланыс бере алады. Бұл бағалау процесін едәуір жылдамдатады және мұғалімдерге олардың жұмысының шығармашылық аспектілеріне назар аударуға көмектеседі.

3 ЖИ қамтылған оқыту платформалары. Тілдік қосымшалар немесе онлайн курстар сияқты заманауи оқыту қосымшалары мен платформалары оқушы деңгейіне сәйкес келетін жауап беретін тапсырмаларды жасау үшін ЖИ пайдаланады. Мысалы, Duolingo, Онлайын-мектеп жекелендірілген сабақтар жасау үшін ЖИ пайдаланады, ал Coursera және Khan Academy курстарға ұсыныстар беру үшін алгоритмдерді пайдаланады.

4 Робот-мұғалім. Жасанды интеллектімен жабдықталған роботтар оқушыларға қосымша ақпарат беру және сұрақтарға жауап беру арқылы оқу үдерісінде көмекші құрал бола алады. Мысал ретінде оқушыларға ақпарат іздеуге, оқу уақытын жоспарлауға немесе күрделі тақырыптарды түсіндіруге көмектесетін виртуалды

көмекшілерді келтіруге болады. Сонымен қатар нейрондық желілер тапсырмалардың шешімдерін автоматты түрде тексере алады, қателіктерді көрсете алады және материалды бекіту үшін түсініктемелер мен қосымша жаттығулар ұсына алады, мұндай жүйені онлайн оқытудың түрлерін қолданатын ірі жоғары оқу орындары белсенді қолданады [4, 70 б.].

5 Білім беру деректерін талдау. ЖИ оқушылардың оқу нәтижелері туралы деректерді жинап, талдай алады. Мұндай деректерді талдау негізінде білім беру процесінің әлсіз жақтарын анықтауға, қандай оқушылар қиындықтарға тап болуы мүмкін екенін болжауға және оқу процесін жақсарту жолдарын ұсынуға болады. Білім алушылар үшін білім беру қосымшалары мен мамандандырылған мазмұнды құру оқу процесін жекелендіруге де ықпал етеді. Бұл функцияны көптеген білім алушылар мен оқытушылар белсенді қолданады [5, 34 б.]. Мысалы, бір қосымшаны қолдана отырып, әртүрлі форматтағы шет тілдерін оқытуда қолдануға болады. Технология материалды қайта бекіту үшін ұқсас мазмұндағы қосымша тапсырмаларды бере отырып, сөйлемдердің, лексика мен грамматиканың құрылысын талдай отырып, оқушының тілдік қатынас нәтижелерін анықтауға мүмкіндік береді. Шет тілдерін үйренуден басқа, технологияны барлық пәндер бойынша да қолдануға болады және ол білім алушылардың қызығушылықтарын арттырып, мұғалім үшін тиімді бола түседі [6, 19 б.].

6 Виртуалды шындық. Оқушылар интерактивті ортада оқи алады, бұл оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

7 Қашықтықтан оқыту және ЖИ оқыту. Жаһандық өзгерістер мен қашықтықтан оқытуға көшу жағдайында жасанды интеллект мектеп білімінен бастап жоғары оқу орындарына дейінгі барлық деңгейлерде оқу процесін құру және қолдау үшін маңызды құрал бола алады. Ол бейне-сабақтарды, виртуалды сабақтарды қолдай алады және оқу материалын құрастыруда үлкен көмек көрсете алады.

Осы тұрғыда біз бастауыш мектепте ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллектіні қолдану бойынша басым жақтарын атап өтетін болсақ:

Жасанды интеллекттің бастауыш мектепте оқушылардың ағылшын тіліндегі үлгеріміне пайдасы: білім беру процесінде жасанды интеллект технологияларын қолдану оқушылардың үлгерімін жақсартуға, оның ішінде шет тілдерін үйренуге айтарлықтай әсер етеді. Бастауыш мектепте ЖИ қолдану, әсіресе

ағылшын тілін үйрену үшін, оқудың тиімділігін едәуір арттыратын және мектеп оқушыларына қажетті дағдыларды дамытуға көмектесетін бірнеше негізгі артықшылықтарға ие.

1 Оқу процесін жекелендіру

ЖИ оқу материалдарын әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдей алады. Машиналық оқыту және деректерді талдау алгоритмдерінің көмегімен жүйе оқушының жетістіктері мен қиындықтарын бақылай алады, олардың білім деңгейіне және материалды игеру жылдамдығына сәйкес тапсырмалар мен жаттығулар ұсынады. Бұл оқушыларды тым қиын тапсырмалармен шамадан тыс жүктемеуге көмектеседі және керісінше, тым жеңіл жаттығулардан зерігудің алдын алады.

2 Жедел кері байланыс

Жасанды интеллект жүйелері оқушыларға тапсырмаларды орындау бойынша жедел кері байланыс бере алады. Мысалы, Duolingo, Онлайн-тапсырма сияқты ағылшын тілін үйренуге арналған қосымшаларда оқушылар тестілер мен жаттығулардың нәтижелерін бірден алады, бұл олардың қателіктерін бірден көруге және түзетуге мүмкіндік береді. Бұл оқу процесін едәуір жылдамдатады және оқушыларға материалды жақсы есте сақтауға көмектеседі, сонымен қатар мотивацияны арттырады, өйткені олар өздерінің күш-жігерінің нәтижесін көреді.

3 Геймификация

Көптеген ЖИ білім беру платформалары геймификация элементтерін – ұпайлар, деңгейлер, марапаттар және жарыстар сияқты ойын механизмдерін енгізеді. Мұндай элементтер оқушыларды ынталандырады, оқуды қызықты және қызықты процеске айналдырады. Мысалы, kahoot программасы. Жасанды интеллект жүйелері тапсырмалардың қиындық деңгейін оқушының жетістіктеріне қарай бейімдей алады, бұл оны одан әрі ілгерілеуге ынталандырады.

4 Қосымша ресурстардың болуы

ЖИ оқушыларға интерактивті жаттығулар, бейнематериалдар, аудио және мәтіндер сияқты көптеген қосымша материалдарға қол жеткізуге мүмкіндік береді, бұл оқуды әртараптандыруға және ағылшын тілін қабылдау мен түсіну дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Оқушылар сөйлеуге машықтана алады, ағылшын тілінде сөйлейтіндерді тыңдай алады және тілді жақсы меңгеруге ықпал ететін әртүрлі мультимедиялық материалдармен таныса алады.

5 Грамматика мен лексиканы меңгерудегі қолдау

Жасанды интеллект бағдарламалары оқушыларға әлсіз жақтарына қарай қайталау мен жаттығуды ұсына алады. Мысалы, егер оқушы белгілі бір грамматикалық құрылымдарды немесе сөздік қорын пайдалануда жиі қателессе, жүйе оларды бекітуге бағытталған қосымша жаттығуларды ұсына алады. Бұл оқушыларға біртіндеп ағылшын тіліндегі білімдері мен дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

6 Мектеп сағаттарынан тыс оқыту

ЖИ технологиясын қолдану оқушыларға сабақтан тыс уақытта оқуды және тәжірибені жалғастыруға мүмкіндік береді. Көптеген ЖИ платформалары кез келген уақытта қол жетімді және оларды үйде пайдалануға болады, бұл оқушыларға ыңғайлы уақытта оқуға мүмкіндік береді. Бұл қосымша икемділік береді және тұрақты тәжірибеге ықпал етеді.

7 Тәуелсіздік дағдыларын дамыту

ЖИ жүйелерімен жұмыс істеу оқушыларға өзін-өзі оқыту және өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Жүйе тапсырмаларды бейімдеп, оқушының үлгерімін бақылай отырып, оқушылар ағылшын тілін өздігінен үйретеді және өздерін проблемаларды шешуге үйретеді, бұл өзін-өзі ұйымдастыру дағдылары мен оқытуға жауапкершілікпен қарауға ықпал етеді.

8 Мұғалімдерді қолдау

ЖИ мұғалімдерге оқушылардың үлгерімін талдау, оқудағы әлсіз жақтарын анықтау және оқу жоспарын жақсарту бойынша ұсыныстар беру арқылы оқу процесін тиімдірек басқаруға көмектеседі. Бұл мұғалімдерге қиындықтарға тап болған оқушыларға қолдау көрсету арқылы оқу процесіне дәлірек және уақтылы араласуға мүмкіндік береді.

Демек, бастауыш мектепте ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллектіні қолдану жекелендірілген тәсіл, лезде кері байланыс және әртүрлі оқу материалдарын пайдалану арқылы оқушылардың үлгерімін айтарлықтай арттыра алады. ЖИ арқасында оқушылар грамматикадан бастап ауызекі сөйлеуге дейінгі барлық қажетті дағдыларды дамыта отырып, тілді тезірек және үлкен қызығушылықпен игере алады. Сонымен қатар, ЖИ қолдану мұғалімдерге әр оқушымен тиімді жұмыс істеуге және сапалы және қол жетімді оқуға жағдай жасауға көмектеседі.

Сонымен, білім беруде жасанды интеллектіні қолданудың қандай артықшылықтары бар десек, төмендегілерді атап кетуімізге болады:

1 Қол жетімділік және икемділік: ЖИ кез келген уақытта және кез келген жерде оқытуды қамтамасыз ете алады.

2 Тиімділік және жекелендіру: Оқу материалдары мен оқу процестерін оқушының нақты қажеттіліктеріне бейімдеу материалды тереңірек игеруге ықпал етеді.

3 Оқытушыларға жүктемені азайту: күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру мұғалімдерге өз жұмысының шығармашылық және білім беру аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

4 Интерактивтілік: виртуалды көмекшілер мен оқыту платформалары оқу процесін динамикалық және қызықты етеді.

Әрбір технологияның оң жақтарымен қатар мәселелері де қатар жүреді. Мысалы:

1 Деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігіне қатысты мәселелер. Жүйелер және деректер базасына қауіп төнсе, оқушылардың құпия немесе жеке деректері де жарияланып кету қаупі туындайды.

2 Технологияға қол жеткізудегі теңсіздік: барлық оқушылар мен оқу орындары заманауи технологиялар мен ЖИ жүйелеріне бірдей қол жеткізе бермейді, бұл цифрлық теңсіздікті күшейтуі мүмкін.

3 Этикалық сұрақтар: білім беруде ЖИ қолдану оқушылардың тағдырына әсер ететін шешімдерді автоматтандыру, мысалы, оқу үлгерімін бағалау немесе одан әрі оқыту бойынша ұсыныстар жағынан мәселелер тудыруы мүмкін.

4 Технологияға тәуелділік: ЖИ енгізу технологияға тәуелділікке және білім беру процесінде адамның өзара қарым-қатынасы рөлінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Сондықтан жасанды интеллект білім беруді трансформациялауға, оқытудың сапасы мен қолжетімділігін жақсартуға үлкен әлеуетке ие. Дегенмен, оны қолдануға байланысты мүмкіндіктер мен қиындықтарды ескеру маңызды. Болашақта біз білім беру саласындағы жасанды интеллектінің дамуын және оның білім беру процестеріне интеграциялануын бақылайтын боламыз, бұл оқыту мен оқыту әдіс-тәсілдерінде айтарлықтай өзгерістерге әкеледі.

Білім беруде ЖИ қолдану перспективалары технологияның одан әрі дамуына, сондай-ақ осы мәселелерді шешуге дұрыс көзқарасқа байланысты. Болашақта жасанды интеллект білім беру

жүйелерін трансформациялаудың маңызды құралы бола алады, бұл халық үшін білім беру сапасы мен қолжетімділігін айтарлықтай жақсартады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Рассел С. Искусственный интеллект: современный подход / Стюарт Рассел, Питер Норвиг. – 4-е. Хобокен: Пирсон, 2021. – ISBN 978-0134610993

2 Баранов И. А. Искусственный интеллект и его применение в образовании: Учебное пособие. – Москва : Издательство МГУ, 2020. – 225 с.

3 Сябитова К. С. Искусственный интеллект в системе профессионального образования / К. С. Сябитова, О. Н. Филатова // Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. – Красноярск – Челябинск – Нижний Новгород. – Москва. – 2023. – С. 132–134.

4 Четырбок П. В., Шостак М. А. Возможности использования искусственного интеллекта для дистанционного обучения на уроках математики // Математический талант и математическое образование : сборник материалов IV Всероссийской научно-практической конференции. Майкоп, 2023. С. 69–72.

5 Булаева М.Н. Методические рекомендации применения цифровых платформ в профессиональных образовательных организациях обучения / М. Н. Булаева, О. Н. Филатова, П. В. Канатьев // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – № 72(4). – С. 34–36

6 Лебедева, Т.Н. Формирование цифровой культуры педагога средствами массовых открытых онлайн-курсов / Т. Н. Лебедева, О. Р. Шефер, С. В. Крайнева, Н. А. Белоусова, Е. Н. Эрентраут, Ю. А. Ахкамова // Вестник Мининского университета. – 2022. – Т. 10. – № 3.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУ

ЕРНИЯЗОВА А. М.
бастауыш сынып мұғалімі, «Абай жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Бастауыш сыныпта жаңа материалды түсіндіру, бекіту және оқу дағдыларын дамыту кезінде ойын әдістерін қолдану оқушылардың сөйлеуін дамыту үшін өте тиімді құрал болып табылады. Ойындар оқушылардың мотивациясын арттырып, оларды белсенді қатысуға ынталандырады, әрі оқыту процесін қызықты әрі оңай түсінікті етеді.

Ойынның сөйлеу дағдыларын дамытудағы рөлі.

1 Сөздік қорды байыту: Ойын барысында оқушылар жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолдануға мүмкіндік алады. Әр түрлі тақырыпта ойындар өткізу арқылы оқушылар сөздік қорын кеңейтеді.

2 Коммуникативтік дағдыларды дамыту: Ойындар оқушылардың бір-бірімен сөйлесу, пікір алмасу, сұрақтарға жауап беру дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бұл өз кезегінде олардың сөйлеу тілінің байлығын арттырады.

3 Тілдік қателерді түзету: Ойын барысында мұғалім оқушылардың тіліндегі қателерді байқап, түзетуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, оқушылар өздері де ойынның барысында бір-бірінің қателерін байқап, дұрыс сөйлеуге тырысады.

4 Жігерлендіру және сенімділік: Ойынның қызықты әрі жеңіл атмосферасы оқушыларды сөйлесуге, өз пікірін айтуға, және қателеспей сөйлеуге ынталандырады. Бұл оларға өз дағдыларын жақсартуға сенімділік береді.

Ойын түрлері.

1 Рөлдік ойындар: Оқушылар әртүрлі рөлдерде болып, белгілі бір жағдайды шешу үшін сөйлеседі. Мысалы, дүкенде сатушы мен сатып алушы болып ойнау, мектепке барып, мұғалім мен оқушының рөлін ойнау.

2 «Сұрақ-жауап» ойыны: Мұғалім сұрақтар қойып, оқушылар жауап береді. Бұл әдіс оқушыларды тез ойлануға, сөйлеу барысында дұрыс жауап беруге үйретеді. Мысалы, тілдік құрылымдарды бекіту кезінде сұрақ қою арқылы оларға тыңдау, жауап беру дағдыларын дамытуға болады.

3 «Сөйлем құрау» ойыны: Мұғалім бірнеше сөз немесе сөз тіркестерін береді, ал оқушылар олардан сөйлем құрастыру керек. Бұл әдіс оқушылардың сөйлем құрылымын түсінуіне және дұрыс сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4 «Сурет бойынша әңгіме құрау»: Оқушыларға белгілі бір сурет немесе картинка беріледі, және олар сол сурет бойынша әңгіме құрастырып, сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Бұл әдіс оқушылардың креативтілігін дамытады және оларға өз ойларын еркін жеткізуге мүмкіндік береді.

5 «Сөздер мен ұғымдар» ойыны: Бұл ойында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша сөздер мен ұғымдармен жұмыс істейді. Мысалы, «Жабайы табиғат» тақырыбында сөздер немесе бейнелер беріледі, ал оқушылар оларды сипаттап немесе әңгіме құрастырады.

6 «Миға шабуыл» ойыны: Мұғалім белгілі бір тақырыпқа қатысты сөздер немесе фразалар тізімін береді, және оқушылар сол сөздермен тақырыпқа сай сөйлемдер құрады. Бұл ойын оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, сөйлеуін жақсартады [1, 36 б.].

Ойындарды оқыту процесіне енгізу оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда үлкен рөл атқарады. Олар тек білім берумен ғана шектелмей, оқушылардың өзара қарым-қатынас жасау, креативті ойлау қабілеттерін арттырады. Сонымен қатар, ойындар оқу материалын игерудің қызықты әрі тиімді тәсілі болып табылады.

Оқу моделін таңдау және оны қазіргі заманғы білім беру технологияларын енгізе отырып, оқушылармен дамыту оңай емес, бірақ қызықты. Проблемалық тапсырмалар, іздеу және лингвистикалық тапсырмалар, ойындар оқу процесін жандандыруға, оны қызықты етуге көмектеседі. Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдов, А. К. Занков, Л. И. Айдарова, Г. А. Цукерман и. с. және басқалардың зерттеулері баланың өміріндегі ерекше кезеңге – кіші мектеп жасына арналған. Көптеген танымал мұғалімдер (Л. С. Выготский, С. Л. Рубинштейн, Д. Б. Эльконин, П. И. Пидкасистый, А. С. Прутченков және басқалар) оқу процесінде ойындарды қолданудың тиімділігіне әділ назар аударды. Ойын-бұл таптырмас көмекші. Жаңа материалды түсіндіру кезінде, бекіту кезінде, оқу дағдыларын дамыту кезінде оқушылардың сөйлеуін дамыту үшін ойынды пайдалануға болады. Ойын сонымен бірге дамып келе жатқан іс-әрекет, тіршілік формасы, әлеуметтену және қауіпсіздік аймағы, өзін-өзі тану, ынтымақтастық, ересектермен достастық, бала әлемі мен ересектер әлемі арасындағы көпір. Ойын-бұл

қиял. Оның мәні – балаға айналасындағы шындықты көрсетеді. Ойын еліне кірген кезде баланың алдында үлкен мүмкіндіктер ашылады. Басқаша айтқанда, ойын-бұл баланың өз жұмысы. Мұнда сіз бәрін жасай аласыз: ойында бала болашақ ересек іс-әрекетке дайындала алады, ойында ол артық энергияны жұмсайды, ойында ол өзінің жетілмегендігін оңай және табиғи түрде жеңеді. Бала өзін шығармашылық пен еркіндіктің, адамның болмысының көрінісі ретінде сезінеді. Ойын балалардың биологиялық және психологиялық қажеттіліктерін қанағаттандырады және олардың психикалық, эмоционалды, әлеуметтік және моральдық дамуына ықпал етеді. Ойындардағы әртүрлі рөлдер, бұл баланың қиялының жемісі болса да, оған «жақсы» және «жаман» құндылық санаттары туралы терең түсінік алуға, оң және мінез құлықта қолайсыз нәрсені анықтауға мүмкіндік береді. Ойын ойнау арқылы бала ересек адамның әлеуметтік функциясын қабылдайды және оны өз іс әрекетінде қайта жасайды. Ойындарда балалар әртүрлі қатынастарға түседі: ынтымақтастық, бағыну, өзара бақылау. Ойын арқылы адами қарым-қатынас нормалары баланың моральдық дамуының қайнар көзіне айналады; балалар жеке тұлғаны да, жеке психикалық процестерді де қалыптастыруға мүмкіндік алады. Ойын ұқыптылық, табандылық, есте сақтау, табандылық, мақсатқа жетудегі табандылық сияқты өмірлік маңызды қасиеттерді дамытады. Сонымен қатар, ойын қарым-қатынас қабілеттерін, логикалық ойлауды дамытады, өзінің және басқа адамдардың әрекеттерінің салдарын болжауға үйретеді. Ойын іс әрекетінде баланың даралығы тезірек ашылады, командада жұмыс істеу қабілеті қалыптасады, қарым-қатынас дағдылары мен шығармашылық қабілеттері дамиды. Ойынның мәні ойын-сауық шартты жағдайын құру болып табылады, соның арқасында іс-әрекет ойын сипатына ие болады [2, 14 б.].

Ойын іс-әрекетінің негізін құрайтын жіктеулер құнды: 1. Маңызды ойын негізінде жіктеу: ережелері бар ойындар; Рөлдік ойындар; кешенді ойын жүйелері 2. Ойынның дидактикалық мақсаттарына байланысты сабақтың құрылымдық элементтері бойынша жіктеу: жаңа материалды үйренуге арналған ойындар; бекітуге арналған ойындар; білімді тексеруге арналған ойындар; жалпылама ойындар; релаксациялық ойындар-үзілістер. Дидактикалық ойын-бұл ақыл-ой белсенділігін тәрбиелеудің құнды құралы, ол балалардағы психикалық процестерді белсендіреді, оқушылардың таным процесіне қызығушылық тудырады.

Дидактикалық ойын кез − келген оқу материалын қызықты етуге көмектеседі, оқушылардың терең қанағаттануын тудырады, қуанышты жұмыс көңіл-күйін қалыптастырады және нәтижесінде білімді игеру процесін жеңілдетеді. Дидактикалық ойындар бастауыш сынып оқушыларында зейін мен есте сақтау сияқты психикалық процестерді дамытуға мүмкіндік береді. Ойын тапсырмалары балалардың тапқырлығын, тапқырлығын және тапқырлығын дамытады. Ойындардың көптеген тапсырмалары мәлімдемені, пайымдауды, тұжырым жасауды талап етеді, тек ақыл – ойды ғана емес, сонымен бірге ерік күш-жігерді де талап етеді ұйымшылдық, шыдамдылық, ойын ережелерін сақтау, өз мүдделерін топтың, ұжымның мүдделеріне бағындыру мүмкіндігі. Безендіру-ойыншықтар, суреттер, демонстрациялық материалдар – балаларды көркемдік тәрбиелеу міндетін орындайды. Оқу процесінде дидактикалық ойындарды қолдану тәжірибесінде ең көп кездесетін қателік-бұл ойынның өзін мұғалімдер ойын деп атайтын жаттығулармен алмастыру, бірақ іс жүзінде оларда ең көп элементтер жоқ. Ойын элементтері оқушылардан дидактикалық тапсырманы» жасыруға» және, осылайша, алдымен білім алу процесін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Бұл элементтер ойын құрылымына кіреді. Дидактикалық ойындар мен ойын-сауық тапсырмаларының тиімділігін арттырудың шарты оларды жүйелі түрде жүргізу болып табылады: оларды жеке сабақтарда немесе сабақтан тыс сабақтарда емес, оқушылармен жұмыс жасаудың бүкіл жүйесінде қолдану керек. Жас оқушылармен жұмыс кезінде сіз ойын материалын мөлшерлеуде өте сақ болуыңыз керек. Ойынды дұрыс бағаламау немесе қайта бағалау оқу процесіне теріс әсер ететініне назар аудару керек. Ойынды жеткіліксіз пайдалану оқушылардың белсенділігін төмендетеді, ұсынылған ақпаратқа деген қызығушылықты әлсіретеді. Егер ойынның артық ойналуына жол берілсе, балалар ойын емес жағдайда оқуға ауысады. Ойындарды таңдау кезінде бастауыш сынып оқушыларының ойлауының көрнекі және тиімді сипатын ескеру қажет. Сондай-ақ, ойындар балалардың психикасының толық жан-жақты дамуына, олардың танымдық қабілеттеріне, сөйлеуіне, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас тәжірибесіне ықпал етуі керек екенін есте ұстаған жөн. Ойын талдау, салыстыру, абстракциялау, жалпылау қабілеттерін игеруге көмектесуі керек. Ойын барысында баланың зияткерлік белсенділігі оның айналасындағы заттарға қатысты әрекеттерімен байланысты болуы керек. Оқу процесіндегі ойын әрекеті оқыту

заңдылықтарына сәйкес құрылуы керек: «мұғалімнің оқушылардың ассимиляция пәні бар белсенділігінің қарқындылығы неғұрлым көп және жан-жақты қамтамасыз етілсе, ұйымдастырылған іс-әрекеттің сипатына, репродуктивті немесе шығармашылыққа байланысты деңгейде ассимиляция сапасы соғұрлым жоғары болады».

Ойын балалар үшін оқу да, еңбек те болып табылады. Ойын - айналадағы дүниені тану тәсілі. Ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңудің жолын үйретіп қана қоймайды, ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастырады.

А. С. Макаренко: «Ойын – балалар өмірінде өте маңызы зор нәрсе, үлкендердің қайраткерлігі, жұмысы, қызметі қандай маңызды болса, балалардың ойыны да сондай маңызды. Ойында бала қандай болса, өскен кезде жұмыста да, көбінесе, сондай болады. Сондықтан болашақ қайраткер, ең алдымен, тәрбиені ойын арқылы алады,»- деп балалар ойынын жоғары бағалаған.Тиімді қолданылған ойын мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын оқушылардың зор ынтамен тыңдап, берік меңгеруіне көмектеседі [3, 75 б.]. Өйткені төменгі сыныптағы оқушылардың аңсары сабақтан гөрі ойынға ауыңқырап тұрады. Қызықты ойын түрінен кейін олар тез серігіп, тапсырманы ықыластана әрі сапалы орындайтын болады. Сабақта және сабақтан тыс уақытта қолданылатын ойындарды төмендегідей топтастыруға болады. Әрбір ойынның бала үшін білімділік мақсаты ғана емес, тәрбиелік, танымдық мақсаты зор.

Ойын оқушылар арасында қарым-қатынас орнатуға, бір-бірімен сөйлесуге және әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Ойындар арқылы оқушылар командалық жұмысқа үйренеді, бір-біріне көмектесуді, пікірлерін бөлісуді үйренеді.

Ойындар әр түрлі жаттығулар мен тапсырмалар арқылы оқушыларды ынталандырады, әрі олар жаңа материалды меңгеруде көбірек қызығушылық танытады.

Ойын барысында оқушылар қателескен жағдайда, мұғалім түсіндіру жұмыстарын жүргізе отырып, дұрыс сөйлеуге үйретеді.

Ойындарды оқыту процесіне енгізу оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда үлкен рөл атқарады. Олар тек білім берумен ғана шектелмей, оқушылардың өзара қарым-қатынас жасау, креативті ойлау қабілеттерін арттырады. Сонымен қатар, ойындар оқу материалын игерудің қызықты әрі тиімді тәсілі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Әмірова Ә. С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс - әрекетін қалыптастыру. Алматы, 2009. – 52 б.

2 Жанатбекова Н. Шығармашылық қабілеттілік - даму негізі. //Қазақстан мектебі. 2006, № 2 – 27 б.

3 Намазбаева Ж. И. Жалпы психология. Алматы, – 2006 ж. – 125 б.

ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ЖАКАНОВА А. Ш.
директордың ғылыми жоба жөніндегі орынбасары,
«№ 4 Ертіс жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Мектеп – еліміздің халыққа білім беру жүйесінің – күрделі тармағы. Сондықтан мектебіміздің мақсаты: жеке тұлғаны жан-жақты дамытудың алғы шарты ретінде оқушыларды сараптап оқыту арқылы шығармашылық қабілетін дамыту.

Еліміздің жарқын болашағы, өзіміз қызмет істеп жүрген мектеп болашағы біздің ұстаздардың ізденісіне, балаларға деген сүйіспеншілігіне, кәсіптік деңгейіне байланысты екенін жақсы түсінеміз. Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр.

«Дарындылық» ұғымы − бұл жүйелі, бір немесе бірнеше әрекет түрі бойынша адамның басқа адамдармен салыстырғанда жоғары нәтижеге жету мүмкіндігін анықтайтын, өмір бойы дамитын психикасының сапасы. «Дарынды бала» − белгілі бір әрекет түрлерінде табыстарымен жарқырап көрінетін, өресі биік бала. Дарындылық − орта деңгейден жоғары зияткерлік қабілеттер, креативтілік және қайсарлылық тоғысқан үш мінездеме [1, 14 б.].

«Дарынды бала» деген түсінік туралы бір жүйеге келген анықтама жоқ. Дарынды балаларды анықтау – баланың дамуын талдаумен байланысты ұзақ үрдіс. Дарындылықты қандай да бір әдіспен анықтау мүмкін емес. Дарынды баланы тәрбие беру мен оқыту барысында біртіндеп, сатылап анықтау қажет. Бала бойында дарындылықты анықтау – ұлттық маңызды мүдделердің бірі. Бала бойындағы қайталанбас ерекшелік өсе келе шын мәнінде талантты болатынына кепілдік бола алмайды.

Дарынды баланың өзін-өзі тану белгілері: әр-түрлі істермен жан-жақты айналысады, еске сақтау қабілеті жоғары, ауызша әдеби сөйлеуге бейімді,қиын тапсырмаларды өз бетінше орындайды, өз ойын тез жинақтап, ойын нақты айта білу белгілері басым.

Дарындылық табиғатының ғылыми тұжырымдамаларының ішіндегі ең маңыздысы динамикалық тұжырым болып табылады. Дарынды балалар диагностикасын ұйымдастырудың маңызды шарттарының бірі – теориялық, ұйымдастырушылық және әдістемелік деңгейлерден тұратын диагностика моделін өңдеп шығару болып табылады.

Аса дарынды балалар үшін мектептің оқу бағдарламасының көлемі тарлық етеді. Олар мұғалімдер мен ата-аналардың көмегі арқылы, сондай-ақ, өз бастамалары бойынша білімдерін жетілдіріп, жаңа ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысады.

Жалпы қарастырсақ, дарынды бала дегеніміз басқа балаларға қарағанда мүлдем өзгеше, ерекше балалар. Олардың бойына ерекше қасиеттер жиналған. Ондай бала білімқұмар, қозғалмалы, дербес, көңіл-күйі әрқашан көтеріңкі қарым-қатынасқа тез әрі жеңіл түседі. Егер де оны қоршаған адамдар дәл осындай түрде қабылдаса, ешқандай қиындықтар туындамаушы еді.

Әр психолог, педагог ғалымдар дарынды балалардың психологиялық қасиеттерін әр қалай атап көрсетеді.

Белгілі психолог Н. С. Лейтес дарынды баланың негізгі қасиеттері мыналар деп көрсетеді:

• ұқыптылық, жинақылық, зейіннің тұрақтылығы, еңбек ету қабілетінің жоғарлығы;

• ақыл-ой, логикалық ойлаудың тездігі, кез-келген жағдайды талдап, салыстыра білу;

• барлық күш-қуатын жұмсап, тынымсыз еңбек етуі.

Дарынды бала өз іс-әрекетімен, білімге деген құштарлығымен, бойындағы жоғарыда аталған қасиеттерімен ерекшеленеді.

Интеллекті мен дарындылық қабілетін терең зерттеген, оны ашып көрсете алған белгілі психолог Г. Ю. Айзенк болған.

Айзенктің көзқарасы бойынша дарындылықты әр түрлі аспектілерден қарастыруға болады, ол интеллектіге байланысты. Мысалы, биологиялық, психометриялық, әлеуметтік, бұлардың бәрі интеллектіге сәйкес келеді. Ал енді бұл сәйкестіктерді жеке қарастыратын болсақ, ең бірінші «биологиялық интеллект» дегенді қарастырайық. Бұл жерде ми бөліктерінің танымдық белсенділікке жауап беретін қызметі қарастырылады. Ол интеллектінің даралық

ерекшеліктерін тұқымқуалаушылықпен байланыстырады. Осы сәйкестіктердің ішіндегі жалғыз психологиялық тұрғыдан қарастырылатын бөлігі ол – психометриялық интеллект. Бұл интеллект деңгейі IQ (ай кью) тест арқылы өлшенеді. Айзенктің ойынша психометриялық интеллектінің 70 %-генотип әсерімен, ал 30 %-ортаның әсерімен (мәдениет, жанұядағы тәрбие, білім, әлеуметтік-экономикалық жағдай) өлшенеді. Айзенк өз ойын әр түрлі тесттер жүргізіп, оның ішінде арнайы интеллектуалдық тесттер жүргізу барысында айқындап, дәлелдеп берді.

Дарынды бала өте білімпаз. Ол бәрін оқып, біліп ұстап көргісі келеді. Элен Виннер бұл ерекшелікті «білімге құштарлықтың таусылмас бұлағы» дейді. Мұндай білімпаздық зерттеу жасау, таусылмайтын қызығушылыққа ұласып, өмірін байытуға жол ашады.

Дарынды балалар өз топтарында әрқашан доминант рөлін атқарады, өйткені олардың айтар сөздері әрқашан да көп. Оларға әр түрлі шектеулер қатты әсер етеді, авторитеттерді мойындамайды, бұдан оларды тәрбиелеу қиынға соғады. Балалар кішкентай болғанда жолы болмай қалса, оны өте ауыр басынан кешіреді және жаңа әрекетке өз - өзіне сенімді болмайынша кіріспейді. Бұл олардың рухани жасы интеллектуалдық жасына сәйкес келмегендіктен болатын жағдай. Уақыт өте мұның бәрі өзгереді, олар қиыншылыққа төзуді үйренеді [2, 29 б.].

Дарынды баланың бойындағы психологиялық қаситтер әртүрлі болып келеді. Баланың дарындылығы тек психологиялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар психоәлеуметтік және дене дамуына да байланысты. Балалық шақта баланың дарындылығын себеп – салдарына байланысты байқау қабілетінен көруге болады. Дарынды балалар әрқашан да әр түрлі дәрежелі күрделі тапсырмаларды шешуге дайын болады. Дарынды балалардың сөздік қоры үлкен, күрделі синтаксистік құрылымдар құрастырады, ойларын ерекше білдіреді, сұрақтарының құрылымы көңіл аударатындай өзгеше – дарындылықтың осы белгілеріне көңіл аудармау мүмкін емес. Мұндай балалар ерте балалық шақтан бастап күрделі, қиын кітаптар, сөздіктер, энциклопедиялар оқиды.

Жалпы дарынды балалардың бойында қайталанбас, бірақ көпшілік дарынды балаларға тән ерекшеліктер көп кездеседі. Бұл ерекшеліктер баланың сөйлеген сөзінде, ойнаған ойынында, ересектермен басқа балалармен құрған қарым-қатынасында, сонымен қатар, әрине танымдық әрекетінде көрінеді. Аталған

ерекшеліктерді тек психологтар ғана емес, күнделікті тұрмыста бала-бақша тәрбиешісі, мұғалімдер, ата-аналар оңай байқайды. Қалыпты, қарапайым балалардан дарынды балаларды ерекшелендіріп тұратын қасиетке баса назар аудару керек, өйткені педагогикалық үрдісті құрғанда сол қасиеттерді ескеру қажет.

Білім беру бағдарламасын құрастырғанда қандай да болсын әрекетке (көркем, техникалық, коммуникативті) тәуелді емес баланың дарындылығына бағытталған, оның тұлғасы шығармашылық әрекетте өзін-өзі ұстай алатындай болуы керек.

Дарынды бала өзінің құрбыларына қарағанда көптеген көзге түсетін қасиеттермен ерекшеленеді. Сол қасиеттердің ең негізгілерін атап өтейік:

1 Білімпаздық- білгіштік-танымдық қажеттілік.

Бұл ұғым барлық балаларға тән, мейлі ол дарынды болсын, болмасын, әр бала білім құмар, көп жаңалықты қажет еткіш болады. (Л. И. Божович, Л. А. Венгер, А. Л. Запорожец, Н. С. Лейтес) [3, 8 б.].

Дарындылық психологиясы саласындағы атақты ғалым Н. С. Лейтестің ойынша баланың бойындағы білімқұштарлықты дұрыс арнаға бағыттап, жетілдірсе, онда ол қабілеттің дамуына әрқашан ынта беріп отырады.

2 Мәселеге аса сезімталдық.

Ешкім көрмеген, байқамаған жерден мәселені табу – шынайы дарынға ғана тән аса маңызды қасиет (Д. Гилфорд, В. Лоуэнфелд, А. Н. Лук, А. М. Матюшкин, К. Осборн).

Дарынды балаға тән қасиеттердің ішінде ең маңызды орын алатын осы қасиет. Платонның айтуы бойынша таным – жай нәрсеге таң қалудан басталады. Дарынды бала мұндай әркетке тек дұрыс бағытталған педагогикалық жұмыс барысында үйренеді.

3 Дивергентті түрдегі тапсырмаларға бейімділік.

Дивергентті түрдегі тапсырмалар дегеніміз – бағыттылығы бойынша жан-жақты, шығармашылық тапсырмалар. Бұл тапсырмалардың ерекшелігі мұнда дұрыс жауаптар көп. Сол жауаптардың ішінен ең ыңғайлысын, дұрысын табу керек. Дарынды бала басқа тапсырмалардан гөрі дивергентті тапсырмаларды шешкенді ұнатады.

4 Ойлаудың оригиналдылығы.

Бәріне белгілі, қоғамда қабылданған идеялардан ерекше, жаңа идеяларды ойлап табу қабілеті – ойлау оригиналдылығы деп аталады. Бұл қабілет баланың қарым-қатынасына, тәртібінде, ойлауында, барлық дерлік әрекетінде байқалады. Оригиналдылық

бала салған суреттерде, жазған шығармаларда және де барлық балалық әрекеттерінде байқалады.

5 Ойлау иілгіштігі.

Шешім қабылдауды тез және оңай орындай алу қабілеті, ассоциативтік байланыстарды орната алу дегеніміз – ойлау иілгіштігі деп аталады. Ой иілгіштігінің жоғары деңгейі – сирек кездесетін құбылыс, сондықтан ол өте дарынды балаларға ғана тән. Ойлау иілгіштігі баланың тәжірибесіне байланысты (білім, дағды, іскерлік көлеміне және т.б.), барлық толығымен өмір тәжірибесімен анықталмайды.

6 Ақыл-ой нәтижелілігі.

Бұл сапаны өте көп мөлшердегі идеаларды өңдеуге қабілет деп таниды. Дарындылықтың жарқын көрінісі болып табылады. Ойлар көп болған сайын оларды таңдауға, дамытуға, терең зерттеуге деген мүмкіншіліктер де көп болады, бұл дарындылықта шығармашылықтың дамуына ықпал болады.

7 Болжам жасауға қабілеттілік.

Дарынды балалар өзінің құрдастарына қарағанда болжам жасауға қабілетті болып келеді. Болжам жасауға қабілеттілік барлық балаларға тән. Бірақ дарынды балаларда бұл қабілет жарқын көрінеді, олардың болжам жасауы тапсырмаларды шешу барысында ғана емес, сонымен қатар өмірлік шынай жағдайларда да көрінеді

8 Зейіннің жоғары концентрациясы.

Дарынды балаға зейіннің жоғары концентрациясы тән (К. Тэкекс). Біріншіден, тапсырмаға терең үңілу, екіншіден, таңдалған мақсатқа байланысты еш кедергіге қарамастан, дұрыс бағытты ұстану . Бұл жерде дарынды баланың күрделі және ұзақ орындалатын тапсырмаға деген қызығушылығы көрінеді.

9 Есте сақтау қабілеті.

Дарынды балалар көп жағдайда айналадағыларды өздерінің есте сақтау қабілеттерімен таң қалдырады. Айта кететін жайт, дарынды балалар көп ақпаратты мида сақтап қана қоймай, ол ақпаратты жүйелеп, идентификациялап, құрылымдап сақтайды. Мұны мнемикалық қабілет деп атайды (К. Дункер, А. Н. Лук, Л. Секей, В. Д. Шадриков).

10 Қызығушылықтар және бейімділік [4, 18 б.].

Дарынды балалардың қызығушылықтары мен бейімділіктері де басқа балаларға қарағанда ерекше. Мұндай балалардың қызығушылығы кең болғандықтан оның қабілетін қандай сала болсада әрқашан дамытып, қолдап отыру қажет.

Жоғарыда аталған қасиеттер баланың бойында кездессе, ол дарынды бала болып саналады.

Барлық балалар бірдей болып дүниеге келеді, нышан, қабілеттерін дер кезінде байқап, үйде ата-аналар, бала-бақшада тәрбиешілер, мектепте мұғалімдер дұрыс психологиялық, педагогикалық жұмыс ұйымдастыра алса, баланың дарындылығын өзіне пайдалы етіп қолдануға болады. Әрине, дарынды бала қарапайым балаға қарағанда көп білімді, шыдамдылықты, күш-жігерді қажет етеді. Оларға жұмсалған еңбек еш кетпейді, зор нәтижеге жеткізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Әбілмажінова Н. Дарынды оқушымен жұмыс // Қазақстан мектебі, 2005. – № 2. – 56 бет.

2 Мусабаева Н. Д. Мектептен тыс уақытта дарынды баланың қабілетін жетілдіру мақсатындағы жұмыстар // Дарын, 2003. – № 4. – 49 бет.

3 Дамуов Н. F. Дарынды балалармен жеке жұмыстарды ұйымдастыр // Дарын, 2004. – № 2 – 67 бет.

4 Сарсенбаева Қ. Дарынды ғалым, ұлағатты ұстаз // Сыныптағы тәрбие, 2004. – № 3. – 89 бет.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ 5–6 КЛАССОВ ЧЕРЕЗ РЕШЕНИЕ ТЕКСТОВЫХ ЗАДАЧ

ЖАНАБАЕВА М. К.
учитель математики, Коммунальное Государственное Учреждение «Средняя школа № 7 города Аксу», г. Аксу

В современных образовательных стандартах особое внимание уделяется развитию функциональной грамотности школьников [1]. Это важная составляющая образования, которая включает в себя способность применять знания и навыки для решения практических задач в различных жизненных ситуациях. Одним из эффективных способов формирования функциональной грамотности у школьников является решение текстовых задач, что способствует развитию критического мышления, умения анализировать информацию и принимать обоснованные решения.

Что такое функциональная грамотность? Функциональная грамотность – это способность человека использовать свои знания и умения для решения повседневных задач, независимо от предметной области. Для школьников это означает умение применять математические знания, навыки чтения и понимания текста для решения задач в реальной жизни [2]. Важным аспектом является не только знание теории, но и умение использовать эти знания в разных ситуациях, что особенно важно в условиях быстро меняющегося мира.

Роль текстовых задач в развитии функциональной грамотности. Текстовые задачи – это задачи, изложенные в виде рассказа, ситуации или проблемы, которые требуют от ученика не только знаний теории, но и умения интерпретировать текст, выделять важную информацию и применять её для поиска решения. Именно текстовые задачи служат связующим звеном между школьным обучением и реальной жизнью, поскольку часто в реальной жизни приходится решать проблемы, описанные текстом, а не просто вычислять числа [3].

Как текстовые задачи развивают функциональную грамотность?

Развитие навыков анализа и интерпретации информации. Решая текстовые задачи, учащиеся учат выделять из текста ключевые данные, которые необходимы для решения задачи. Это требует не только умения читать и понимать текст, но и способности работать с информацией, фильтровать её и выделять главное. Это умение полезно в различных сферах жизни, где важно быстро ориентироваться в большом объёме информации.

Умение применять теоретические знания на практике. Текстовые задачи помогают учащимся видеть, как теоретические знания применяются в реальных жизненных ситуациях [4]. Например, задача на расчет времени в пути или на вычисление стоимости покупки заставляет школьников использовать знания по математике для решения практических вопросов. Это способствует лучшему усвоению материала, поскольку учащиеся видят, как знания помогают решать задачи, с которыми они могут столкнуться в жизни.

Развитие критического мышления. Чтобы успешно решить текстовую задачу, учащийся должен уметь оценить все возможные варианты решений, выбрать наиболее эффективный и обоснованный. Это требует от ученика не только умения анализировать, но и критически подходить к информации, искать альтернативные

решения и оценивать их преимущества и недостатки [5]. Эти навыки критического мышления применимы не только в учебе, но и в жизни, когда нужно принимать решения в условиях неопределенности.

Формирование способности к логическому мышлению и решению проблем. Каждая текстовая задача требует от учащегося логического подхода к решению. Это развивает способность к последовательному, системному анализу проблемы, нахождению путей её решения и выбору оптимального решения. Навыки логического мышления необходимы не только в учебе, но и в жизни, когда нужно решать различные повседневные задачи.

Функциональная грамотность в математике включает в себя:

1 Понимание математических понятий: Умение осмысленно воспринимать и использовать математические термины и концепции.

2 Применение математических навыков: Способность применять арифметические операции, алгебраические выражения и геометрические принципы для решения практических задач.

3 Анализ и интерпретация данных: Умение работать с графиками, таблицами и статистическими данными, а также делать выводы на основе анализа информации.

4 Решение проблем: Способность формулировать математические модели для решения реальных задач и находить оптимальные пути их решения [6].

Значение функциональной грамотности в математике. Функциональная грамотность в математике имеет множество значений:

1 Личностное развитие: Математическая грамотность способствует развитию критического мышления, логики и аналитических навыков.

2 Профессиональная подготовка: В большинстве профессий требуется умение работать с числами, анализировать данные и принимать обоснованные решения на основе математических расчетов.

3 Социальная адаптация: В современном мире, насыщенном информацией, умение ориентироваться в числах и данных помогает людям принимать более обоснованные решения в повседневной жизни, например, в финансовых вопросах.

4 Образование: Функциональная грамотность в математике является основой для дальнейшего изучения более сложных математических концепций и дисциплин [7].

Примеры текстовых задач для 5–6 классов:

Задача на пропорции. В магазине была скидка 20 % на все товары. Если обычная цена футболки составляла 2500 тенге, то сколько будет стоить футболка со скидкой?

Задача помогает ученикам развивать навыки работы с процентами, а также учит понимать, как скидки и предложения влияют на стоимость товаров в реальной жизни.

Задача на время. Автобус выехал из города в 10:00 и двигался со скоростью 60 км/ч. Сколько времени потребуется автобусу, чтобы добраться до соседнего города, расположенного в 180 км от исходной точки?

Эта задача развивает умение работать с временем и скоростью, что важно в реальных ситуациях, например, при планировании поездок.

Задача на финансовые расчеты. На школьной ярмарке продавались игрушки. Если одна игрушка стоит 1500 тенге, а ученик купил 4 игрушки, сколько денег он потратит?

Задача помогает учащимся осваивать арифметику и учит основам финансовых расчетов. Методы работы с текстовыми задачами.

Чтение задачи вслух. Это помогает учащимся сосредоточиться на содержании задачи и выявить её основные элементы.

Разбиение текста задачи на части. Учащиеся могут выделять важную информацию, помечая данные, которые им нужно использовать для решения.

Использование схем и рисунков. В некоторых задачах полезно рисовать схемы или графики, что помогает лучше понять структуру проблемы.

Работа в парах или группах. Это способствует обсуждению и обмену идеями, что развивает коммуникационные навыки и улучшает понимание задачи.

Решение текстовых задач является эффективным способом развития функциональной грамотности у школьников 5–6 классов. Этот подход способствует не только углублению знаний по математике, но и активному формированию у учащихся таких ключевых умений, как критическое мышление, умение анализировать и интерпретировать информацию, логическое рассуждение, а также способность применять полученные знания для решения практических жизненных ситуаций. Важно отметить, что функциональная грамотность включает в себя не

только академические знания, но и готовность использовать их в повседневной жизни.

Решение текстовых задач помогает учащимся увидеть, как математические концепции находят применение в реальных условиях, например, при планировании бюджета, расчётах времени, измерениях, анализе данных и других повседневных действиях. Такой подход к обучению делает математику более интересной и значимой для школьников, повышает их мотивацию к обучению, а также способствует развитию самостоятельности в принятии решений [8].

Включение текстовых задач в процесс обучения позволяет учащимся увидеть связь между теорией и практикой, что способствует более глубокой и осознанной учебе. Умение решать текстовые задачи требует от школьников внимательности, умения выделять главное, строить математическую модель ситуации и последовательно рассуждать. Всё это формирует у обучающихся целостный подход к решению проблем и способствует развитию метапредметных компетенций.

Развитие функциональной грамотности у учащихся 5–6 классов через решение текстовых задач является важной задачей современного образования. Это не только способствует усвоению математических знаний, но и формирует у школьников навыки, необходимые для успешной жизни в обществе, такие как способность принимать обоснованные решения, эффективно взаимодействовать с другими людьми и адаптироваться к меняющимся условиям.

Применение различных методов и подходов к решению текстовых задач – таких как работа в парах и группах, использование наглядных материалов, цифровых ресурсов и игровых элементов – помогает учащимся активнее вовлекаться в учебный процесс, стать более уверенными в своих силах и подготовиться к решению более сложных задач в будущем. Кроме того, систематическая работа с текстовыми задачами может способствовать выявлению и развитию математических способностей у детей, а также повысить уровень общего учебного успеха.

Таким образом, решение текстовых задач – это не просто упражнение на применение формул, а многофункциональный инструмент формирования универсальных учебных действий, который играет ключевую роль в подготовке школьников к жизни в информационно-насыщенном и постоянно меняющемся мире.

ЛИТЕРАТУРА

1 Айтмағамбетов К. Математика в контексте функциональной грамотности: Учебное пособие для учителей и студентов ҚазҰУ. : Алматы, 2016.

2 Бекмухамбетова Н. Н. Применение современных технологий в обучении математической грамотности в контексте образовательной реформы Казахстана. Алматы : «Атамұра» 2015.

3 Ермекова К. Т. Развитие функциональной грамотности у школьников на уроках математики. Алматы : «Қазақ университеті» 2017.

4 Мухамеджанова А. Ш. Математическая грамотность как компонент общей функциональной грамотности школьников. Сборник научных трудов педагогических исследований 2, 2020. – С. 112–118.

5 Сарасова Г. С. Методы и подходы к формированию функциональной математической грамотности учащихся средней школы. Вестник педагогических наук Казахстана, 10(2), 2020. – С. 47–55.

6 Сагындыкова Н. М. Математика и функциональная грамотность: практические подходы к обучению. Казахстанский научно-педагогический журнал, 8, 2020. – С. 84–91.

7 Тлеубекова, Ж. Ж. Функциональная грамотность в контексте математического образования в Казахстане. Алматы : «Білім» 2020.

8 Тимофеева, А. Н. Математическое образование как средство развития функциональной грамотности учащихся. Вестник КазНПУ им. Абая, 4(1), 2018. – С. 23–30.

СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ОРТАҒА ДАЙЫНДЫҒЫ АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚ КОНТЕКСТІНДЕ

ЖУМАКЕЛЬДИНА Б. К.
педагогика магистрі, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.
САПАРҒАЛИ М. Д.
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалім-эксперті, Павлодар қаласындағы ХББ НЗМ, Павлодар қ.

Қазіргі білім беру жүйесі өмірдің барлық салаларын, соның ішінде жоғары білімді қамтитын жаһандану процестерінен

туындаған елеулі өзгерістер дәуірін бастан кешуде. Жаһанданудың ең жарқын және маңызды көріністерінің бірі - жыл сайын білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналған студенттердің халықаралық академиялық ұтқырлығы. Жаһандану жағдайында халықаралық бағдарламалардың рөлі тек білім алу контекстінде ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық құзіреттілікті қалыптастыру және студенттердің көпұлтты және көп мәдениетті ортада жұмыс істеуге дайындығы аясында болады. Студенттердің мәдениетаралық бейімделуге дайындығы және олардың академиялық ұтқырлыққа қатысуы олардың халықаралық еңбек нарығында кәсіби дайындығы мен бәсекеге қабілеттілігінде шешуші рөл атқарады.

Жаһандану кезеңінде әлемдік білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап, халықаралық ынтымақтастық пен білім алмасудың маңызы артуда. Бұл үрдіс Қазақстанда да байқалуда, әсіресе академиялық ұтқырлықтың дамуы арқылы. Академиялық ұтқырлық дегеніміз – студенттердің шетелде білім алу тәжірибесін қамтитын және олардың халықаралық білім алмасуға қатысуын қамтамасыз ететін жүйе. Қазақстан үшін бұл бағыттың маңызы өте зор, себебі ол еліміздегі жастардың білім деңгейін көтеруге, мәдениаралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, сондай-ақ елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.

Бүгінгі таңда көптеген білім беру мекемелері студенттерге халықаралық тәжірибе алуға мүмкіндік беретін академиялық ұтқырлық бағдарламаларын ұсынады, бұл олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Алайда, қызығушылықтың артуына қарамастан, барлық студенттер халықаралық білім беру бағдарламаларына қатысуға дайын емес. Осы дайындыққа әсер ететін факторларды түсіну және мәдениетаралық ортада сәтті бейімделу үшін қажетті дағдылар мен қасиеттерді бағалау білім беру бағдарламаларын жетілдірудің және олардың тиімділігін арттырудың маңызды элементтері болып табылады.

А. Л. Арефьев және Н. М. Дмитриев «Шетелдегі тағылымдама » деп Fulbright Program, Erasmus+ және басқа да халықаралық гранттық және білім беру бастамалары сияқты бағдарламалар арқылы жүзеге асырылатын ғылыми идеялар мен зерттеу тәжірибелерімен алмасуды атайды [1]. Бұл бағдарламалар, авторлардың пікірінше, студенттерге ғылыми және мәдени көзқарастарын кеңейтуге кең мүмкіндіктер ашады, бұл олардың кәсіби өсуіне және жаһандық білім беру ортасына сәтті интеграциялануына ықпал етеді.

Сонымен қатар Н. Л. Антонова өз еңбектерінде жаһандануды жоғары білім жүйесіне әсер ететін маңызды фактор ретінде қарастырады. Антонова жаһандану жағдайында жоғары білім беру әлемдік білім беру қызметтері нарығына шығу қажеттілігіне байланысты айтарлықтай өзгерістерге ұшырайтынын атап көрсетеді [2]. Бұл білім беру мекемелерінен академиялық ұтқырлық бағдарламаларын дамытуды қоса алғанда, олардың қызметін неғұрлым белсенді интернационалдандыруды талап етеді.

А. Е. Зубарев пен В. Ф. Коуровтың пікірінше, жоғары білім берудің жаһандану процесі ұлттық білім беру жүйелерін интеграциялау, үйлестіру және біріздендіру негізінде біртекті білім беру жүйесінің қалыптасуына әкеледі [3]. Бұл академиялық ұтқырлыққа қатысатын студенттер үшін маңызды салдарға әкеледі, өйткені олар әртүрлі білім беру және мәдени контексттерге бейімделу қажеттілігіне тап болады.

Шетелдік зерттеушілер де жаһандану жағдайында академиялық ұтқырлықтың маңыздылығына назар аударады. Джейн Найт жоғары білім беруді интернационалдандырудың үш негізгі аспектісін анықтайды: академиялық ұтқырлық, бірлескен зерттеулер және мәдени алмасу [4]. Найттың пікірінше, бұл элементтер студенттердің сәтті бейімделуіне және олардың халықаралық кәсіби қызметке дайындалуына ықпал ететін жаһандық білім беру ортасын қалыптастыру үшін маңызды.

Сонымен қатар Сэмюэль П. Хантингтон, өзінің «өркениеттер қақтығысы» теориясында жаһандану дәуіріндегі мәдениетаралық өзара әрекеттесудің маңыздылығына назар аударады [5]. Ол табысты жаһандық интеграцияның маңызды факторы болып табылатын мәдениеттер арасындағы толеранттылық пен сындарлы өзара әрекеттесу қабілетін қалыптастыру үшін студенттер арасында білім беруді дамыту және академиялық ұтқырлықты арттыру қажет деп санайды.

Академиялық ұтқырлық студенттерге халықаралық білім алмасу мүмкіндігін ұсыну арқылы мәдениаралық тәжірибе жинақтап, кәсіби дамуға және ғаламдық еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікке ие болуға септігін тигізеді.

Академиялық ұтқырлық арқылы студенттер халықаралық деңгейдегі білім беру жүйесіне қол жеткізеді. Шетелде оқып жүргенде студенттер түрлі ғылыми зерттеулер, заманауи технологиялар мен жаңа әдістемелермен танысады. Бұл тәжірибе олардың білімінің сапасын арттырады, ал алған білімдерін елінде

пайдалану арқылы Қазақстанның білім беру жүйесіне жаңа серпін береді.

Шетелде оқу студенттерге тек академиялық білім ғана емес, сонымен қатар басқа мәдениеттермен танысу мүмкіндігін береді. Бұл өз кезегінде олардың дүниетанымын кеңейтеді, түрлі мәдениеттерді түсінуге, халықаралық деңгейде коммуникация орнатуға қабілетін арттырады. Қазақстанның жаһандық қоғамдағы орнын нығайту үшін осындай дағдылар маңызды болып табылады.

Академиялық ұтқырлықты тәжірибеден өткізген студенттер өздерінің кәсіби біліктілігін арттырады. Олар шетелде жұмыс істеу мүмкіндігіне ие болады, сондай-ақ халықаралық деңгейдегі байланыстарды қалыптастырады. Бұл олардың болашақта мансап жолында бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Қазақстанда академиялық ұтқырлықтың дамуы елдің халықаралық білім және ғылым кеңістігіндегі беделін көтереді. Қазақстандық студенттер шетелде оқыған сайын, еліміздің жоғары оқу орындары мен ғылыми-зерттеу институттары шетелдік әріптестерімен тығыз байланыс орнатады. Бұл өз кезегінде ғылым мен білім саласында жаңа ынтымақтастықтарға жол ашады.

Академиялық ұтқырлықтың Қазақстандағы студенттерге әсері де жаһандану контекстіндегі маңызды тақырып болып табылады. Ш. Ш. Шарипов атап өткендей, Қазақстанда халықаралық академиялық ұтқырлық саласындағы оң өзгерістерге қарамастан, студенттер мен оқытушылардың кең аудиториясы үшін бағдарламалардың қолжетімділігінің шектелуі, қаржылық қиындықтар мен тілдік кедергілер сияқты бірқатар мәселелер кездеседі [6]. Бұл ұтқырлықты қолдау және халықаралық бағдарламаларға қатысу жағдайларын жақсарту үшін инфрақұрылымды одан әрі дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Сондай-ақ, жаһандану және интернационалдандыру жағдайында ұлттық білім беру саясатын дамытудың маңыздылығын атап өткен А. К. Сагадиев сияқты қазақстандық авторлардың еңбектерін айтып кеткен жөн [7]. Ол әлемдік білім беру үдерісіне табысты ықпалдасу үшін Қазақстанға академиялық ұтқырлық пен халықаралық ынтымақтастық бағдарламаларын белсенді дамыту қажеттігін атап көрсетті.

Өз кезегінде Қ. Ж. Ермеков Қазақстандағы студенттердің халықаралық академиялық ұтқырлығын дамытудың проблемалары мен перспективаларын талдап, студенттердің қолжетімді халықаралық мүмкіндіктер туралы хабардар болмауы, сондай-

ақ тәжірибелік даярлықтың әлсіздігі халықаралық ұтқырлыққа неғұрлым белсенді тарту үшін негізгі кедергілер болып табылатынын айтады [8].

Қазақстандық зерттеушілердің ішінде Ж. К. Байзақов өз жұмысында халықаралық академиялық ұтқырлық Қазақстандағы білім сапасын жақсартуда шешуші рөл атқаратынын айтады [9]. Ол студенттердің халықаралық академиялық қауымдастықтарға сәтті интеграциялануы олардың терең бейімделуіне және жаһандық кәсіби қызметке дайындалуына ықпал етеді деп сендіреді. Сонымен қатар студенттердің кәсіби дайындығының маңызды құрамдас бөлігі ретінде мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын атап көрсетеді, бұл оларға халықаралық және көпмәдениетті ортада табысты жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Студенттердің мәдениетаралық ортаға және академиялық ұтқырлыққа дайындығы көптеген факторларға, соның ішінде студенттердің мәдениетаралық құзыреттілікке, шет тілдерін меңгеру деңгейіне, икемділік пен эмпатия сияқты жеке қасиеттерге, сондай-ақ өзін-өзі тәрбиелеу және дербестік қабілеттеріне байланысты. Халықаралық академиялық ұтқырлық тек тереңдетілген оқытуға ғана емес, сонымен қатар студенттердің кейінгі мансабы үшін маңызды екендігін, кәсіби және әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал ететінін атап өткен жөн.

Академиялық ұтқырлық студенттердің мәдениетаралық өзара әрекеттесу, әртүрлі білім беру және мәдени ортаға бейімделу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін жаһандық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады. Студенттердің мәдениетаралық ортаға дайындығы халықаралық білім беру процестеріне сәтті кірігуде шешуші рөл атқарады. Бұл процесс академиялық білімнің жоғары деңгейін ғана емес, сонымен қатар жаңа идеяларға ашықтық, толеранттылық, эмпатия және мәдени айырмашылықтарды түсіну қабілеті сияқты дамыған мәдениетаралық құзыреттілікті қажет етеді.

Студенттерді академиялық ұтқырлыққа қатысуға дайындау білім беру бағдарламаларын да, мәдениетаралық дағдыларды практикалық игеруді де қамтуы керек, бұл жаңа ортада тиімдірек бейімделуді қамтамасыз етеді және олардың көпмәдениетті топтарда өзара әрекеттесу қабілетін нығайтады. Оқу орындарының мәдени хабардарлық, бейімделуге дайын болу және мәдениетаралық диалогтың маңыздылығын түсіну сияқты аспектілерді дамытуы маңызды, өйткені дәл осы факторлар студенттердің ұтқырлығының

сәттілігіне және олардың халықаралық қоғамдастыққа интеграциялануына айтарлықтай әсер етеді.

Академиялық ұтқырлыққа қатысудың көптеген жағымды әсерлеріне қарамастан, назар аударуды қажет ететін бірқатар мәселелер бар. Оларға қол жетімді бағдарламалардың шектеулілігі, жоғары қаржылық шығындар, визалық және көші-қон мәселелері, сондай-ақ тілдік кедергілер мен жаңа мәдени ортаға бейімделудің қиындықтары жатады. Студенттердің халықаралық білім беру мүмкіндіктеріне кеңірек қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін бұл аспектілер білім беру мекемелерінің де, мемлекеттік органдардың да назарында болуы керек.

Мәдениетаралық білім беру ортасына студенттерді сәтті интеграциялау ЖОО тарапынан нақты ұйымдастырушылық және ақпараттық қолдау болған кезде, сондай-ақ студенттерді академиялық ұтқырлыққа дайындаудың тиімді бағдарламаларын іске асырған кезде мүмкін болады. Білім беру мекемелері халықаралық бағдарламаларға қатысуға мүмкіндік беріп қана қоймай, студенттерді халықаралық білім беру ортасымен табысты өзара іс-қимылға дайындау үшін инфрақұрылым мен әдістемелік қамтамасыз етуді белсенді дамытуы маңызды.

Қорытындылай келе, халықаралық академиялық ұтқырлық болашақ мамандарды даярлаудың маңызды құралы болып табылады және оны дамыту әлемдік аренада отандық білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін білім беру мекемелері мен мемлекеттік құрылымдар үшін басымдыққа айналуы тиіс.

Академиялық ұтқырлықтың маңызы өте зор, өйткені ол студенттерге тек білім алмасу мүмкіндігін ғана емес, сонымен бірге мәдениетаралық тәжірибе жинақтап, жаңа көзқарастар қалыптастыруға мүмкіндік береді. Әр түрлі елдерде білім алу арқылы студенттер өздерінің кәсіби дағдыларын жетілдіріп, халықаралық білім жүйесінің ерекшеліктерін түсінеді. Сонымен қатар, мұндай тәжірибе оларды ғаламдық еңбек нарығында бәсекеге қабілетті етеді, себебі әртүрлі мәдениеттермен жұмыс істеу және шетелдік тәжірибені меңгеру қазіргі заманның сұранысқа ие қасиеттеріне айналған. Осылайша, академиялық ұтқырлық студенттердің жеке дамуына, кәсіби өсуіне және болашақта жоғары деңгейдегі маман болуына үлкен ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Арефьев А. Л., Дмитриев Н. М. Зарубежные научно-учебные стажировки: социол. анализ. – М. : ЦСП, 2003. – 140 с. – URL: http://www.socioprognoz.ru/files/File/publ/Zarubeznye_NU_Stazirovki.pdf

2 Антонова Н. Л. Высшее образование в контексте множественной модерности // Теория и практика общественного развития. – 2018. – № 6. – С. 11–12.

3 Зубарев А. Е., Коуров, В. Ф. Глобализация высшего образования и факторы ее определяющие // Ученые заметки ТОГУ : электрон. науч. изд. – 2014. – Т. 5. – № 4. – С. 141. URL: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles2014/TGU_5_168.pdf

4 Knight J. Internationalization of Higher Education: Practices and Priorities. – International Association of Universities, 2003. – P. 124.

5 Хантингтон С. П. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка. – М. : Книжный клуб 36.6, 1996. – 479 с.

6 Шарипов Ш. Ш. Международная академическая мобильность в Казахстане : состояние и перспективы // Современные проблемы науки и образования. – 2020. – № 3. – С. 123–130.

7 Сагадиев А. К. Образовательная политика Казахстана в условиях глобализации и интернационализации // Педагогика и психология. – 2019. – № 4. – С. 45–50.

8 Ермеков К. Ж. Проблемы и перспективы международной академической мобильности студентов в Казахстане // Вестник Казахского национального университета. – 2018. – № 6. – С. 67–72.

9 Байзаков Ж. К. Роль международной академической мобильности в повышении качества высшего образования в Казахстане // Образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 112–118.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ

ЖУРСУНОВА Б. А.
бастауыш сынып мұғалімі, «Амангелді жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Бастауыш сыныптардағы мектеп оқушысын адамгершілікке тәрбиелеу ең алдымен мектептегі қызметтің басты түрі – оқыту үдерісінде жүргізіледі. Баланың оқуын үстірт қараған жағдайда ғана оның жеке өзінің ісі болып көріне алады. Ал шын мәніне келгенде, сабақ – алуан түрлі ұжымдық әрекеттің, көңіл-күйдің,

өзара адамгершілік қарым-қатынас тәжірбиесін жинақтау орны. Балалар сабақ үстінде өз бетінше іс істеуте, оны ойдағыдай жүзеге асыру үшін өз әрекетін басқа балалардың әрекетіне қатысты етуге, жолдастарын тыңдап, түсіне білуге, өз білімін өзгелердің білімімен салыстыруға, пікірін дәделдеуге, басқаларға көмектесе және өзі де көмек ала білуге үйренеді. Сабақ үстінде балалар жаңа білім алу үдерісінде қуаныш сезімдерін, сәтсіздіктер мен қателіктер өкінішін ұжыммен бірге бастан кешеді. Тәрбие тұрғысынан алғанда, мектепте оқытылатын пәндердің бәрі бірдей дәрежеде маңызды. Пәндердің алуан түрлі болуы әрбір баланың оқуда өзінің қабілетті жақтарын көрсетуіне мүмкіндік береді. Біреуі зерек, екіншісінің қолы шебер, үшіншісі ерекше епті, әдемі, тұлғасын мінсіз ұстап, мінсіз қимылдайды, төртіншісі сымбат-сұлулыққа құштар, бесіншісі байқағыш келеді. Баланың жеке қасиеттерінің осындай күшті жақтары ең алдымен әр бала бір салада едәуір білімге үйреніп мағлұмат алатын оқу үрдісінде көрінеді.

Рухани – адамгершілік білімнің маңыздылығы жайында ұлы қазақ классиктері де айтып кеткен. Мысалы: Әл-Фараби, Шәкәрім, Абай, Ыбырай аталарымыздың айтқан ғибратты сөздерін сабағымызда көптеп пайдаланамыз. Алдымызда отырған оқушыға тек сапалы білім беріп, ой –өрісін кеңейтуге, белсенділігін арттыруға, өзіне сенімді болуына ғана көмектесіп қоймай, пәндерді оқытуды рухани – адамгершілік қасиеттерді дамытумен ұштастыра білу – дәл қазіргі уақытта барлық мұғалімдердің тікелей міндеті деп санаймын. Адамгершілік – адамның рухани арқауы. Өйткені адам баласы қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиетімен, адамдығымен, қайырымдылығымен, мейірімділігімен, адалдығымен ардақталады [1, 11 б.].

Жеке тұлғаға рухани – адамгершілік тәрбие берудегі негізгі педагогикалық шарттарға мыналарды жатқызуымызға болады.

Оқу – тәрбие жұмыстарының өмірмен тығыз байланысы – жеке тұлғаның қоғамдық ортада өзін ұстауы, ұжымдық қарым-қатынас дағдылары, ұстамдылық, бақылау. Мұғалім мен ата-ана беделін орынды пайдалану- баланы жақсылыққа, қайырымдылыққа, мейірімділікке тәрбиелеу, соны мақсат тұту. Құндылықты қабылдау. Бұл жеке тұлғаның жас ерекшелігіне тығыз байланысты. Оның мінез-құлқының дамуына тәрбие – білім дәрежесіне көңіл бөлу. Шығармашылық қабілетін дамыту- тұрақты, жгерлі, еңбек нәтижесін үйрету. Танымдық қабілеттерін қалыптастыру – қоршаған ортаға, еңбекке қызығушылығын арттыру. Жаңа кезеңдегі

білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік - рухани тәрбие беру. «Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата - ана үлгісі» - деп,

Ы. Алтынсарин атамыз айтқандай, құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру баланың туылған кезінен басталуы керек.

Сабақ үстінде мұғаліммен және құрбы-құрдастармен ұдайы қарым-қатынаста болған баланың адамгершілігі қалыптасады, оның өмірлік тәжірибесі молаяды. Бастауыш сынып оқушыларының көңіл-күйі, олардың қуанышы мен күйіністері ең алдымен оқуға байланысты болады. Сабақта тәрбие процесінің негізгі барлық элементтері: мақсаты, мазмұны, құралдары, әдістері, ұйымдастырылуы өзара араласып жатады. Баланы тәрбиелейтін оның сәттері емес, сабақ үстіндегі бүкіл оқыту процесі.

Тәрбие – жас ұрпақтың бойына ғасырлар бойы жинақталған озық тәжірибе мен ізгі қасиеттерді жас ұрпақтың бойына сіңіру үшін және олардың қоғаммен қарым-қатынасын, өмірге көзқарасын және соған сай мінез – құлықты қалыптастыру құралы. Тәрбиенің негізгі өлшемі – өмір сүруге қажетті тұлғаның жағымды қасиеттерін дамыту болып табылады. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор Шалқыма.Хайроллақызының «Педагогика» оқулығында тәрбие ұғымына «Тәрбие – қоғамдағы тарихи әлеуметтік-экономикалық жағдайлардан туындайтын объективтік үдеріс деп анықтама берсе», Бабаев Сәбит және Қожагелдиева Сәуле Педагогика оқулығында «Тәрбиені баланың мінез – құлық әдеттері мен қоғамның педагогикалық талаптарына сай әрекеттерді қалыптастыруға бағытталған процес» деп көрсеткен. Қазақтың ұлы ақыны Мағжан Жұмабаев «Жалпы педагогика» еңбегінде «Тәрбие, кең мағынасымен алғанда, қандайда болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді, адамзат туралы айтылғанда, адамның баласын кәміл жасқа толып, өзінеөзі қожа болған ша тиісті азық беріп, өсіру деген мағынада жүргізіледі».-дейді. Адамның денесі дене және жаннан тұрады, жер бетінде басқа тіршілік иелерімен салыстырғанда адам өте әлсіз боп туады. Малдың төлі туа сала аяққа тұрып кетсе,балапан жұмыртқадан жарып шыға сала жүгіріп кетеді ал адам іңгәлап туылған әлсіз бір кесек ет екенін сондықтан адамның денесіне, жанына азық беру керектігін «Бала істеген жауыздықтың жазасын тәрбиеші көтерсін» деген Иран мәтелінде тәрбиешінің жауапкершілігін алға тартады. Халқымыз баланы қалай тәрбиелесең

солай өседі деп баланы иілгіш жас шыбыққа теңейді. Ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсариннің Бақша ағаштары әңгімесінде «Балам сен жас шыбық секілдісің саған да күтім, дұрыс тәрбие керек. Егер дұрыс тәрбие алсаң түзу ағаш сияқты сен де түзу өсесің,өз бетіңмен кететін болсаң мына ағаш сияқты қисық өсесің» деген әкенің балаға көрсеткен мысалы тәрбиенің отбасында қалыптасатынын және бала болашағына үлкен әсері бар екенінің дәлелі. Адамгершілік тәрбиенің алғашқы баспалдағы отбасынан басталады. Дүниеге келген сәби ең алғашқы өмір жолымен отбасында танысады, моральдық нормаларды игереді. Бала тәрбиесіндегі басты тұлға ата – ана екенін екенін ескерсек, бала тәрбиелеу үлкен дайындықты қажет етеді. Ал ұрпақ тәрбиесіне немқұрайлы қарауды Константин Дмитреевич Ушинский «педагогикадағы надандық» – деп санаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан өз-өзіне сенімділік, қайырымдылық, еңбекқорлық, батылдық, мейірімділік сияқты құнды қасиеттердің дәнін егуде отбасы мен педагогтардың ықпалы орасан зор. Адамның адамгершілігі – ең жоғарғы қасиеті. Адамгершіліктің негізгі белгілеріне өзі үшін ғана емес, қоғам үшін өмір сүру, әрқашан қолынан келгенше жақсылық жасау жатады. Отансүйгіштік, мейірімділік, адалдық, еңбекқорлық, әділдік сияқты асыл қасиеттердің жас ұрпақтың бойынан табылуына ықпал ету – ата-ана мен ұстаздардың парызы. Сонымен қатар әрбір ата – ана мен ұстаз балалардың жас мүмкіндіктерін және психо-физиологиялық ерекшеліктерін ескеру керек. Әрбір адамның рухани әлемі жеке және қайталанбайды, әрі ұдайы дамып отырады. Ол адамның мінез-құлығынан, іс-әрекетінен және құндылық қасиеттері жүйесінен көрінеді. Адам қабылдайтын рухани құндылықтар жоғалып кетпейді, олар адамның рухани әлемін байытып отырады.

Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, білімді, ұлттық сана сезімі оянған, парасатты, мәдениетті, еңбекқор, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Оқушының тұлға болып қалыптасуына білім беру жүйесі айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Әр оқушының адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудағы педагогикалық жұмыстың мәні оның бойындағы рухани қасиеттерін ашуға және өзін-өзі тәрбиелеуге көмектесу болып табылады. Қазіргі таңда оқушыларды әсіресе бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу өзекті мәселе. Еліміздің болашағы бүгінгі жас ұрпақтың тәрбиесіне байланысты екені белгілі. Сондықтан ұстаздың алдындағы міндет – оқушының ұлттық сана сезімін тәрбиелеп қана қоймай,

оның бойына адамгершілік және рухани тәрбиені сіңіру болып табылады. Болашақ ұстаздардың кәсіби білімдері мен тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға В. А. Сластенин, Н. Д. Хмель, В. А. Кан-Калик мәдениеті мен педагогикалық іскерліктерін жетілдіруге Т. В. Шуртакова, Л. Н. Акимова, Ұ. Ш. Ибрагимов, мамандарды кәсіби даярлау мәселелеріне О. А. Абдуллина, Н. Ф. Талызина, Ш. А. Амонашвили сияқты педагог ғалымдар өздерінің ғылыми еңбектерін арнаса, А. Калюжный, Л. И. Илларионова, Н. Н. Тригубова, А. Р. Қалыбеков т. б. ғалымдар өз еңбектерін оқушылардың адамгершілік тәрбиесі мен эстетикалық іс-әрекеттерін ұйымдастыруға арнаған. Баланы жастайынан «табиғат сезіміне» тәрбиелеу туралы айта отырып, оның адамгершілік, эстетикалық дамуындағы табиғаттың мән-маңызын ашты. Әдебиеттік оқу пәні бойынша балаларға берер тәрбиеміз ерекше. Бұл пәнді оқыту барысында дидактикалық міндеттерге тоқталсақ: – жалпы оқу дағдысымен машығын қалыптастыру; – оқушылардың айналадағы дүние (адам, табиғат, қоғам) туралы түсініктерін байыту; – оқушыларға идеялық, мінез-құлықтық тәрбие беру; – оқушылардың логикалық ойлауын дамыту [2, 18 б.].

Әдебиет – жан дүниені, он екі мүшені, алпыс екі тамырды түгел жайлап, еш уақытта да көзге көрінбитін сезім қылдары арқылы ақыл иесі – адамды өз ырқына жетелейтін қасиетті дүние дейді Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының иегері Қанипа Бітібаева «Әдебиеттік оқыту әдістемесі» еңбегінде. Әдебиеттік оқу сабағы – оқушының жан дүниесін, адамгершілік қасиетін, ойлау, сөйлеу, шығармашылық әрекетін дамытып, жеке тұлғаның жан-жақты қалыптасуында ерекше орын алатын пән. Әдебиетті ұлағатты адамдар «адамтану құралы» десе, әдістемелік тұрғыда зерттеуші- ғалымдар әдебиет пәнін «адам тәрбиелеу құралы» деп жатады. Әлбетте бір пікірден бір пікір өз үндесін тауып жатқандай. Үндес пікірлердің түйіні – әдебиет пәні жеке тұлғаның рухани әлемін, оның адамгершілігін, ойлауын, көңіл-күй сезімін, тілін, шығармашылық әрекет бастауларын қалыптастыруда ерекше орын алады. Әрине, бала тілі оқу, әңгімелеу, пікірлесу арқылы дамиды. Ой дамыса ізденеді, сөйлеседі, біреуге әңгімелейді, пікір алмасады. Бүгінгі таңда мұғалімнің ең басты міндеті де дайын білімді, дағдыларды меңгертіп, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, бір тума ойлау қабілетімен ерекшеленетін, рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болып отыр.

Адамгершілік тәрбиенің нәтижесі адамдық тәрбие болып табылады. Адамгершілік тақырыбы – мәңгілік. Табиғат арқылы балалардың имандылық сезімдерінің алғашқы нышандарын қалыптастыру жайлы Ян-Амос Коменский ескерткенде болатын. Өзінің бүкіл өмірін халықтың көзін ашып, көкірегін оятуға арнаған Ыбырай Алтынсарин шығармалары жастарды әсемдікке, адамгершілікке, табиғатты аялай білуге баулиды, сұлу табиғатты қоршаған ортаны бақылай біліп, оның сырын меңгерген адамның кез-келген қиындықты жеңетінін көрсетеді. Бұл орайда Ыбырайдың балаларға арнаған «Бір уыс мақта», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Таза бұлақ» шығармаларын ерекше атап айтуға болады. «Таза бұлақ» шығармасының да, балаларға үйретер өнегесі, берер тағылымы мол. Үш жолаушы жүріп келе жатып, суы салқын, әдемі, таза бұлақ басында кездесіп қалып, бұлақ қасындағы тасқа ойылып жазылған «Ей, жолаушы, болсаң, осы бұлақтай бол» деген сөйлем арқылы оқушыға ой салады. Бастауыш сынып оқушыларының мәтіндік іс-әрекет барысында дамытылатын коммуникативті-сөйлеу іскерліктері әлеуметтік функцияны атқаратыны алып келеді.[3, 41 б.].

Басқа халықтар сияқты қазақ елінің де ұрпақ тәрбиелеуде мол тәжірибесі, жиған–тергені, озық ойлары мен өзіндік ерекшеліктері бар. Ғалым Сағира Рахметова шығарманың мазмұны бойынша жүргізілетін шығармашылық жұмыстардың (шығарманың баяндау түрін өзгертіп әңгімелеу, әңгіме бірінші жақпен баяндалатын болса, оны үшінші жаққа айналдыру, әңгімедегі оқиғаға ұқсас өз жандарынан әңгіме құрастыру, т.с.с.) барлығын да баланың шығармашылық қабілетін қалыптастырудың жолдары деп көрсетеді. Адамгершілік – адамның рухани байлығы. Әдебиеттік оқу пәніндегі мақал-мәтел, жұмбақ, айтыс, өлеңдер адамгершілік тәрбиенің арқауы. Сондықтан адамгершілік тәрбиенің бастауы отбасынан басталып, әдебиеттік оқу пәніндегі өнегелі оқиғаға толы шығармалармен шарықтай түседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Кожагельдиева С. С. Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуде әдебиеттік оқу пәнінің маңызы – 2020. – № 49. – 34 б.

2 Омарова Л. Адамгершілік тәрбиені қалыптастыру мәселелері // Бастауыш мектеп, № 2. – 2004. – 32 б.

3 Тәжібаева С. Ғ., Мектепте тәрбие жұмысын ұйымдастыру технологиясы. Оқу құралы. Алматы, Білім, 2008. – 220 б.

РАЗВИТИЕ МЫШЛЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

ЗОРИНА И. В.
учитель начальных классов,
КГУ «Иртышская средняя общеобразовательная школа №4»,
Иртышский район, Павлодарская область

Развитие мышления у младших школьников является одной из ключевых задач начального образования. В этом возрасте происходит интенсивное развитие когнитивных процессов, таких как внимание, память, восприятие, а также развитие логического и творческого мышления. Именно в этот период формируются основы умственного развития ребенка, что влияет на успешность его обучения и адаптации в школьной жизни. Поэтому важно правильно организовать процесс обучения и развития мышления, используя различные методики и подходы.

Особенности мышления младших школьников. В возрасте 6–10 лет у детей происходит переход от конкретно-образного мышления к более абстрактному.

Мышление младших школьников активно развивается и становится гибким, хотя оно все еще сохраняет многие черты конкретного восприятия. На этом этапе детям характерны:

- Конкретность мышления: Дети склонны к восприятию и анализу информации через образные представления. Они лучше воспринимают информацию в наглядной, визуальной форме, с использованием объектов и картинок.

- Невозможность абстрактного рассуждения: Дети начинают осваивать более абстрактные понятия, но ещё не могут полностью оперировать абстракциями и обобщениями.

- Практическая направленность: Мышление младших школьников ориентировано на решение конкретных задач, с которыми они сталкиваются в повседневной жизни.

Важнейшей характеристикой этого возраста является формирование логического мышления, которое направлено на решение простых задач с использованием понятий и понятийных связей.

Основные направления в развитии мышления. Для эффективного развития мышления у младших школьников важно использовать различные методы и подходы, которые способствуют формированию не только знаний, но и интеллектуальных навыков.

1 Развитие логического мышления. Логическое мышление у детей формируется через решение различных задач, которые требуют умения обобщать, анализировать, сравнивать и делать выводы. Этому способствуют:

- Разгадывание логических задач: Различные головоломки, задачи на внимание, кроссворды, ребусы, лабиринты и логические игры помогают детям развивать умение логически мыслить.

- Простые математические задачи: Решение арифметических задач, задач на закономерности и последовательности развивает способность к абстрактному мышлению.

- Учебные задания, включающие этапы рассуждения и обоснования: Например, учащиеся могут объяснять свой выбор ответа или рассуждать над решением.

2 Развитие творческого мышления. Творческое мышление играет не менее важную роль в образовательном процессе. В младшем школьном возрасте оно активно развивается через:

- Творческие задания: Написание небольших рассказов, стихотворений, создание рисунков, композиция историй на заданную тему.

- Игра и ролевые ситуации: Организация ролевых игр, театрализованных постановок и драматизаций помогает детям развивать воображение и креативность.

- Проектная деятельность: Создание простых проектов (например, на тему «Животные нашей страны») способствует развитию нестандартного мышления и помогает детям научиться исследовать и аргументировать.

3 Развитие критического мышления. Критическое мышление включает в себя способность анализировать информацию, задавать вопросы, искать доказательства и рассматривать различные точки зрения. Это можно развивать с помощью:

- Обсуждений и дебатов: Важным инструментом является создание ситуации для обсуждения различных проблем, например, обсуждение этических вопросов или высказываний.

- Задания на сравнение и анализ: Оценка сходства и различий между понятиями, фактами или явлениями развивает способность к анализу.

- Решение задач с несколькими вариантами решений: Это помогает детям научиться искать оптимальные решения, а также видеть плюсы и минусы различных подходов.

4 Развитие внимания и памяти. Важной составляющей интеллектуального развития является внимание и память. Они играют ключевую роль в способности ребенка сосредоточиться на задаче и запомнить необходимую информацию [1, 49 с.].

- Игры на внимание: Например, игры на запоминание объектов, букв, слов, последовательности действий помогают развить внимательность и сосредоточенность.

- Задания на тренировку памяти: Повторение стихотворений, изучение таблиц умножения или стихов способствует улучшению памяти и концентрации.

Методы и подходы к развитию мышления у младших школьников. Существует несколько методов, которые могут быть использованы для стимулирования развития мышления у младших школьников:

- Интерактивное обучение: Включение детей в активное обсуждение, решение задач, выполнение проектов способствует развитию их когнитивных навыков.

- Использование наглядности: Визуальные средства обучения (диаграммы, карты, рисунки, схемы) активизируют зрительное восприятие и помогают детям лучше понимать абстрактные идеи.

- Проблемные задания: Проблемные ситуации, когда дети должны найти решение, стимулируют развитие критического и творческого мышления.

- Ролевые игры: Игры, в которых дети выполняют различные роли, помогают развивать их способности к принятии решений, воображению и аналитическому подходу к задачам.

Ж. Пиаже выделяет четыре стадии когнитивного развития детей:

1 Стадия сенсомоторных операций (сенсомоторный интеллект) – действия с конкретным, чувственно воспринимаемым материалом: предметами, их изображениями, линиями, фигурами разной формы, величины и цвета. Эта стадия продолжается у детей до 2 лет и свободна от пользования языком; отсутствуют представления.

2 Стадия дооперационального интеллекта (2–7 лет) – характеризуется сформированной речью, представлениями, преобразованием действия в мысль (действие замещается каким-либо знаком: словом, образом, символом). Если раньше ребенок производил различные внешне действия, чтобы достичь цели, то теперь он уже может комбинировать схемы действий в уме и внезапно приходить к правильному решению. Эту стадию

развития интеллекта называют репрезентативным интеллектом – мышление с помощью представлений. Сильное образное начало при недостаточном развитии словесного мышления приводит к своеобразной детской логике. На этапе дооперациональных представлений ребенок не способен к доказательству, рассуждению. Овладение понятиями и логикой у детей формируется постепенно – в процессе оперирования предметами и при обучении. Все особенности ранней (допонятийной) формы мышления.

Ж. Пиаже объясняет присущим маленьким детям феноменом детского эгоцентризма.

3 Стадия конкретных операций (8–11 лет) – характеризуется осознанием обратимости и симметричности отношений за счет преодоления эгоцентризма. Этап конкретных операций связан со способностью к рассуждению, доказательству, соотнесению разных точек зрения. Логические операции тем не менее нуждаются в опоре на наглядность, не могут производиться в гипотетическом плане (поэтому они названы конкретными). Все логические операции зависят от конкретных областей применения. В частности, ребенок уже может образовывать из конкретных предметов как отношения, так и классы. Если в 7 лет ребенку удается расположить палочки по их длине, то лишь в 9,5 лет он подобную операцию делает с весами тел, а с объемами – только в 11–12 лет. Логические операции еще не стали для ребенка системой.

4.Стадия формальных операций (12–15 лет) – подросток освобождается от конкретной привязанности к объектам, данным в поле восприятия, что характеризует завершение формирования логического мышления. Подросток приобретает возможность мыслить так же, как взрослый человек. Для этой стадии характерно оперирование логическими отношениями, относительными понятиями, абстракцией и обобщениями. Вступление подростка в этап формальных логических операций вызывает у него гипертрофированное тяготение к общим теориям, стремление к «теоретизированию», что, по мнению Ж. Пиаже, является возрастной особенностью подростков. Для подростков общее становится важнее и существеннее частностей, они тяготеют к созданию своих собственных теорий в политике или философии. Силлогизмы становятся основой операций логического мышления в этом возрасте [2, 24 с.].

Мыслительная деятельность человека представляет собой решение разнообразных мыслительных задач, направленных на

раскрытие сущности чего-либо. Мыслительная операция - это один из способов мыслительной деятельности, посредством которого человек решает мыслительные задачи.

Мыслительные операции разнообразны. Это – анализ и синтез, сравнение, абстрагирование, конкретизация, обобщение, классификация. Какие из логических операций применит человек, это будет зависеть от задачи и от характера информации, которую он подвергает мыслительной переработке.

Анализ – это мысленное разложение целого на части или мысленное выделение из целого его сторон, действий, отношений. Синтез – обратный анализу процесс мысли, это – объединение частей, свойств, действий, отношений в одно целое. Анализ и синтез – две взаимосвязанные логические операции. Синтез, как и анализ, может быть как практическим, так и умственным. Анализ и синтез сформировались в практической деятельности человека. В трудовой деятельности люди постоянно взаимодействуют с предметами и явлениями. Практическое освоение их и привело к формированию мыслительных операций анализа и синтеза.

Формы мышления [3, 211 с.]. В психологической науке различают такие формы мышления, как:

- понятия;
- суждения;
- умозаключения.

Понятие – это отражение в сознании человека общих и существенных свойств предмета или явления. Понятие – это форма мышления, в которой отражаются общие и притом существенные свойства предметов и явлений. Каждый предмет, каждое явление имеют много различных свойств, признаков. Эти свойства, признаки можно разделить на две категории – существенные и несущественные.

Понятие выступает и как форма мышления, и как особое мыслительное действие. За каждым понятием скрыто особое предметное действие. Понятия могут быть:

- общими и единичными и абстрактными, эмпирическими и теоретическими.

Общее понятие есть мысль, в которой отражаются общие, существенные и отличительные (специфические) признаки предметов и явлений действительности. Единичное понятие есть мысль, в которой отражены присущие только отдельному предмету и явлению признаки. В зависимости от типа абстракции

и обобщений, лежащих в основе, понятия бывают эмпирическими или теоретическими. Эмпирическое понятие фиксирует одинаковые предметы в каждом отдельном классе предметов на основе сравнения. Специфическим содержанием теоретического понятия выступает объективная связь всеобщего и единичного (целостного и отличного). Понятия формируются в общественно-историческом опыте. Человек усваивает систему понятий в процессе жизни и деятельности.

Понятие существует в виде значения слова, обозначается словом. Каждое слово обобщает (кроме, разумеется, слов, обозначающих имена собственные). В понятиях наши знания о предметах и явлениях действительности кристаллизуются в обобщенном и отвлеченном виде. В этом отношении понятие существенно отличается от восприятия и представления памяти: восприятие и представление конкретны, образны, наглядны; понятие обладает обобщенным, абстрактным, не наглядным характером.

Содержание понятий раскрывается в суждениях, которые всегда выражаются в словесной форме –устной или письменной, вслух или про себя. Суждение – основная форма мышления, в процессе которой утверждаются или отрицаются связи между предметами и явлениями действительности. Суждение – это отражение связей между предметами и явлениями действительности или между их свойствами и признаками. Суждение-это форма мышления, содержащая утверждение или отрицание какого-либо положения относительно предметов, явлений или их свойств.

У ребенка и до овладения им системой знания имеются в некоторой мере обобщения, анализ, синтез. Но все они теперь перестраиваются. Общее перестает быть только собирательной совокупностью частных, отдельных предметов, превращаясь в совокупность однородных, существенно между собой связанных свойств. Особенное и общее выделяются из единичного, частное подчиняется общему. Существенное значение в мышлении ребенка приобретают родовые и видовые понятия, которые играют столь значительную роль в классифицирующих отраслях науки (систематика растений, систематика животных и т.д.), и соответствующая форма абстракции. Соответственно оформляются также индукция и дедукция. По новым линиям начинает идти анализ и синтез. Мысль переходит уже от случайных связей ко всему более существенному в них. Но при этом сохраняется еще ограниченность мышления по преимуществу внешними чувственными свойствами

или признаками. Более или менее существенные связи познаются пока в основном лишь постольку, поскольку они даны во внешнем чувственном содержании опыта. Мышлению ребенка на этой ступени уже доступно научное знание, поскольку оно заключается в познании конкретных фактов, их классификации, систематизации и эмпирическом объяснении. Теоретическое объяснение, отвлеченные теории в абстрактных понятиях и такие же абстрактные закономерности на этой ступени развития мышления еще мало доступны. В единстве представления и понятия господствующим является еще представление. Все мышление ребенка – доступные ему понятия, суждения, умозаключения – получает на этой ступени развития новое строение.

Развитие мышления у младших школьников – это комплексный процесс, включающий в себя развитие логического, критического и творческого мышления, а также внимание и память. Важно, чтобы в образовательном процессе применялись разнообразные методики и подходы, которые помогают развивать эти качества. Учителям и родителям следует создавать такие условия, при которых дети могут проявить себя как активные участники процесса обучения, развивать самостоятельность, учиться анализировать и решать различные задачи.

ЛИТЕРАТУРЫ

1 Абдулин О. А. Педагогика. – М. : Просвещение, 1983. – 146 с.

2 Алексеева А. В., Бокуть Е. Л., Сиделева Т. Н. Преподавание в начальных классах: Психолого-педагогическая практика. / Учебно-методическое пособие. – М. : ЦГЛ, 2003. – 208 с.

3 Эрдниев П. М. Обучение математике в начальных классах. - М. : АО «Столетие», 1995. – 90 с.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

ИБРАЕВА З. Б.
информатика пәнінің мұғалімі,
«Көктөбе жалпы білім беру мектебі» КММ,
Май ауданы, Павлодар облысы

Цифрлық білім беру ресурстары мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады. Цифрлық

білім беру ресурстары қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алуда. Бұл ресурстар оқушыларға өз бетімен оқу мен зерттеу мүмкіндіктерін ұсынады, оқу процесін интерактивті, қызықты етіп жасайды. Алайда, цифрлық ресурстар мұғалімнің рөлін алмастыра алмайды, өйткені мұғалімнің педагогикалық қабілеттері мен оқушылармен тікелей қарым-қатынасы білім беру сапасының негізгі құрамдас бөлігі болып қала береді [1, 56 б.].

Цифрлық білім беру ресурстары мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқу процесін тиімді ету үшін көптеген артықшылықтар ұсынады:

- Қолжетімділік: Цифрлық ресурстар интернет арқылы қолжетімді болғандықтан, олар кез келген уақытта және кез келген жерде пайдалануға болады. Оқушылар мен мұғалімдерге материалдарды іздеу, көру, тыңдау және түсіну үшін ыңғайлы мүмкіндік береді.

- Интерактивтілік: Оқушылар үшін цифрлық білім беру құралдары ойындар, тесттер, бейнемазмұндар, симуляциялар мен басқа да интерактивті элементтерді қамтиды, бұл оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

- Жеке оқыту мүмкіндіктері: Цифрлық ресурстар әртүрлі оқыту стиліне бейімделіп, әр оқушының жеке қажеттіліктеріне сай оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді.

- Кең көлемдегі ақпарат: Цифрлық материалдар өте көп, олар түрлі пәндер мен тақырыптарды қамтиды. Бұл мұғалімдерге әртүрлі көзқарастар мен әдістерді қолдануға мүмкіндік береді.

Цифрлық білім беру ресурстары мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, бірақ олар мұғалімнің орнына жүрмейді. Мұғалімнің рөлі келесі себептермен өте маңызды:

- Педагогикалық тәжірибе: Мұғалімнің педагогикалық білімі мен тәжірибесі оқу процесінің тиімділігін арттырады. Цифрлық ресурстар тек құрал ғана, ал оларды дұрыс қолдану, оқушылардың қажеттілігіне қарай бейімдеу – мұғалімнің міндеті.

- Мотивация және қолдау: Мұғалім оқушыларды ынталандырып, оларға көмек көрсету үшін қажетті эмоционалды қолдау мен мотивацияны қамтамасыз етеді. Бұл оқушылардың білім алуына деген қызығушылықтарын арттырады.

- Кері байланыс және бағалау: Мұғалім оқушылармен тікелей байланысқа шығып, олардың жетістіктері мен қиындықтарын бақылап, қажетті түзетулер енгізе алады. Бұл процесті тек цифрлық құралдар қамтамасыз ете алмайды.

Цифрлық ресурстар мұғалімнің жұмысын тиімді ету үшін бірнеше жолмен көмек көрсетеді:

- Уақытты үнемдеу: Мұғалімдер сабақ жоспарын құру кезінде немесе материалдарды тексеру кезінде цифрлық ресурстардан дайын материалдарды пайдалана алады, бұл уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

- Әртүрлі оқыту әдістері: Цифрлық ресурстар мұғалімдерге әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануға көмектеседі. Олар дәстүрлі оқытуды цифрлық құралдармен толықтыра алады, бұл оқушылардың оқу тәжірибесін байытады.

- Қосымша оқу материалдары: Мұғалімдер цифрлық ресурстарды пайдаланған кезде оқушыларға қосымша материалдар ұсына алады. Бұл материалдар оқушыларға қосымша білім алуға, белгілі бір тақырыпты тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді [2, 26 б.].

Цифрлық білім беру ресурстары – оқу мақсатына сай, цифрлық, электрондық, компьютерлік формада ұсынылған оқшауланған білім. Цифрлық білім беру ресурстарын оқушылар өз бетінше жаңа ақпарат жинақтау мен ізденіс барысында оңай пайдалана алады. Цифрлық білім беру ресурстары білім беру ұйымдарындағы оқытушылар үшін оқу мақсаттарын жүзеге асыру мен материалдарды жинақтауда таптырмас мүмкіндік.

Цифрлық білім беру ресурстары мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аса маңызды оқу тақырыптарына аударуға, қажет болған жағдайда оқушылардың назарын зерделенген көріністердің ерекшеліктеріне шоғырландыруға, оны көрнекі түрде көрсетуге, сабақтың мазмұнын қоғамда болып жатқан өзгерістермен, өмірлік тәжірибелермен, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарымен және т.б. құбылыстармен байланыстыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сабақтың белгілі бір кезеңінде цифрлық технологиялардың, цифрлық ресурстардың және интернет қызметтерінің белгілі бір құралдарын қолданудың педагогикалық маңыздылығы ерекше екенін атап өтуге болады, мысалы білім алушылар үшін оқыту үдерісінде цифрлық контентті құрайтын ең танымал білім беру платформаларын, олардың оқытуды ұйымдастыру үшін негізгі мүмкіндіктерін және білім алушылардың оқу жетістіктерін

бағалауға арналған ең танымал білім беру платформаларының мүмкіндіктерін пайдалану сабақтың ұтымды өтуіне оң әсер етеді. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану қажет.

Оқу орындарында білім беруде білім берудің цифрлық ресурстарын пайдалану:

– бағдарламалау тілдерін қолдану;

– арнайы және әмбебап қолданбалы бағдарламалық құралдарды пайдалану;

– цифрлық құралдар мен веб-қызметтерді пайдалану;

– білім беру арналарында, платформаларда, порталдар мен сайттарда ұсынылған ақпараттан оқу мазмұнын қалыптастыру.

Мұғалім оқу процесінде қолдана алатын заманауи цифрлық құралдар мен қызметтер әртүрлі мақсаттарға арналған. Мысалы, түрлі-түсті және көрнекі оқу материалдарын дайындау, ойындар, жаттығулар, тесттер, аудио, видео және анимациялық клиптерді жазу, графикалық, музыкалық кірістірулер, инфографика және т.б. жасау, веб-портфолио жүргізу, жобалармен немесе веб-квесттермен бірлесіп жұмыс жасау [3, 106 б.].

Білім беруде білім берудің цифрлық ресурстарын пайдалану:

– тұрақты мотивацияны қалыптастыру және білім сапасын арттыру, білім алушылардың ойлау қабілеттерін белсендіру;

– пассивті білім алушыларды жұмысқа тарту, оқу-тәрбие процесінің қарқындылығын арттыру;

– білім беру процесін заманауи материалдармен қамтамасыз ету, білім алушыларды әртүрлі ақпарат көздерімен өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру;

– жеке тұлғаға бағытталған және сараланған тәсілді жүзеге асыру;

– білім алушыларды зерттеу қызметіне тарту, оқу процесінің икемділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Интерактивті жаттығулар жасау үшін көптеген бағдарламалар бар. Көптеген интернет-ресурстардың көмегімен интерактивті тапсырмалардың бүкіл жинағын жасауға болады. Бұл келесі сипаттағы тапсырмалар болуы мүмкін:

- ұғымдар мен анықтамалардың арақатынасы;
- жетіспейтін әріпті немесе сөзді енгізу;
- жұмбақтар, ребустар, басқатырғыштар;
- сөзді іздеу;
- бір немесе бірнеше дұрыс жауаптары бар викториналар;

- интерактивті ойындар;
- уақыт таспасының құрылысы және т.б.

Осы тапсырмалардың кез-келгені оқу сабағында таптырмас көмекші бола алады. Дайын шаблондар бойынша дидактикалық ойын құруға арналған қызметтерді, кроссвордтар, ребустар мен жұмбақтар құруға және құруға арналған қызметтерді таңдап, пайдалануға болады. Оқытушылардың қызығушылығын жұмыс картасына мәтін, формулалар, белгішелер, суреттер мен бейнелерді енгізуге мүмкіндік беретін интерактивті тапсырмаларды құру құралдары қызықтырады. Осы тапсырмалардың кез-келгені оқу сабағында таптырмас көмекші бола алады. Дайын шаблондар бойынша дидактикалық ойын құруға арналған қызметтерді, кроссвордтар, ребустар мен жұмбақтар құруға және құруға арналған қызметтерді таңдап, пайдалануға болады.

Оқытушылардың қызығушылығын жұмыс картасына мәтін, формулалар, белгішелер, суреттер мен бейнелерді енгізуге мүмкіндік беретін интерактивті тапсырмаларды құру құралдары қызықтырады. Осы құралдар мен қызметтердің кейбірін қарастырайық.

Flippity – бұл Google кестелеріне негізделген ойын жаттығуларын жасауға мүмкіндік беретін онлайн қызмет. Қызмет ойын жаттығуларының көптеген нұсқаларын қамтиды. Әр шаблонға арналған нұсқаулық бар. Жаттығу аяқталғаннан кейін жаттығу сілтемесін бөлісуге немесе басып шығаруға болады. Сілтеме: https://flippity.net/.

Бұл сервисте жылдар мен орын алған оқиғаларды жаттауға жаттығулар құрастыруға болады. Тақтада көрсеткен әдіс белгілі бір оқиғаларды рет-ретімен көрсете отырып, ақпаратты жеңіл есте сақтауға мүмкіндік береді. Осы әдісті оқушыны ҰБТ-ға дайындағанда қолдансаңыз көмектесетіне сенімдімін.Сонымен қатар, олимпиада, ғылыми жобаға дайындағанда оқушы өзі іздену үшін және оны есте сақтау үшін тапсырма ретінде де ұсынсаңыз болады. Немесе осы әдісті өзіңіз әдіс ретінде де қолдануға болады. Оқушыларға үлкен көлемдегі ақпаратты жеңіл әрі визуальды жаттауына көмектесетініне кепілдік беремін.

Келесі платформа – 3 d объектілі jigspase құралы.Кеңейтілген шындыққа арналған 3Д объектілерді көрсетуге мүмкіндік беретін сервис. Бұл сервисте оқушыларға тақырыпты меңгеруде көмектесетін әдіс. Виртуалды Шынайылық – техникалық құрылғылардың көмегімен жасалған жасанды әлем. Виртуалды шынайылық технологиясының айырмашылығы бұл адамның

сезіміне әсер етуі болып табылады. Бұл дыбыстық, көзге көрнекті, тактильді және т.б. ақпарат түрлерін бейнелейтін және қолданушының көлемді виртуалды кеңістікке енуін, реалды уақытта бұл кеңістіктің нысандарына қатысты қолданушының жылжуына жағдай жасайтын мультимедиалық құралдар. Айта кету керек, бұл ортаның объектілері тек жоғары сапалы үш өлшемді суреттер (көріністер) ғана емес, олар нақты объектілерге ұқсас және басқа виртуалдызаттармен өзара әрекеттесу кезінде көрінетін белгілі бір қасиеттерге ие.

Fyreboх – сабақтың соңында кері байланыс алуға керемет платформа. Бұл сайтта тек викторина құрмаймыз, сабақтың соңында кері байланыс алуға қолдануға болады.Бұл сайттын артықшылығы қазақ тілінде кез келген сөзді оқи береді.

Аталған ресурстарды пайдалануға негізделген оқыту үдерісі оқу іс-әрекетіне ынталандыру деңгейін, білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің жоғары нәтижелілігін, білім беру үдерісіне қатысу деңгейін арттырады. Оқытуға жаңашыл көзқарасты қолдану, тәжірибеге бағытталған оқытудың үлкен жетістігі болып табылады , сондай- ақ оның сапасы алынған білімнің нақты жағдайда мақсатқа жетумен қатар өмірдің сапасын көтеруде үлкен сұранысты қанағаттандыруды қамтамасыз етеді.

Цифрлық білім беру ресурстарының маңызы зор, бірақ олар тек қосымша құрал ретінде қызмет атқарады. Мұғалімнің рөлі ешқашан азаймайды, себебі ол оқушыларға білім беру, олардың қызығушылығын арттыру, оқу процесін дұрыс бағытта жүргізу үшін қажет. Цифрлық ресурстар мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқу процесін тиімді әрі қызықты етеді, алайда олар мұғалімді алмастыра алмайды. Оқушылардың сапалы білім алуын қамтамасыз ету үшін мұғалім мен цифрлық ресурстар үйлесімді түрде жұмыс істеуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Абилхасимова А. Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану. – 225 б.

2 «Білім кілті–ключ знаний» журналы, 2023. – № 1. – 48 б.

3 Өстеміров К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары. – А. : 2007. – 189 б.

ENGAGING STUDENTS WITH ENGLISH GRAMMAR THROUGH INTERACTIVE LEARNING

KABBASSOVA A.
PhD, Associate Professor, Toraigyrov University,
Head of the Department of Foreign Philology, Pavlodar
PARSHUKOVA M.
The teacher-expert, KSU «Secondary General Education school of differentiated education» №. 17, Pavlodar

The Communicative Language Teaching method emphasizes active student engagement in the foreign language, enhancing comprehension. Therefore, in the methodology of interactive learning, it is necessary to take into account the specifics of the generation, based on the skills (competencies) they possess, and at the same time create conditions for overcoming the tendency to social isolation, orientation to personal space, etc.The interactive educational process is marked by complete transparency and considerable flexibility. It enables teachers to engage in meaningful conversations with students, who can express their views in a democratic, open, and honest way. This approach employs scientific methods that effectively uncover the learner's knowledge acquisition skills and their psychological experiences throughout the process.This is achieved with the Communicative Language Teaching method, which is designed to increase engagement.The teacher of the future must be interactive and effective. These two virtues undoubtedly increase the responsibility of the future teacher, since the traditional teacher relied on the quantitative aspect of knowledge, on educational authority in all its forms and manifestations, on despotism, punishment and complexes of fear and weakness, in addition to memorization, fulfilling his educational duty, without paying the slightest attention to the psychological consequences of this process...., as well as to receive education and improve results. So, what are the characteristics of a future teacher, both at the interactive and effective levels?

Interactive teacher: Openness; Dialogue; Constant communication; Awareness of the psychological characteristics of the student; Accepting feedback; Accepting constant assessment;

Stimulating the student.

Creating an educational environment appropriate to the student's perception.

Teachers work with materials that students can apply in their real lives, and that's why they are close to them. This form of learning supports

students' independence, collaboration, and creativity and helps them express their own opinions and ideas. This creates a sense of responsibility for the performance of a collective task. Modern technologies used in interactive learning help teachers better understand the interrelationships between subjects. This helps to improve interdisciplinary communication.

Various types of interactive learning help students to memorize and understand new things. From our teaching experience, we have noticed the enthusiasm with which students practice language in games. Interactive grammar games are not just entertainment; they actively engage cognitive processes that promote deeper understanding and memorization of grammatical concepts. Games designed with the principles of cognitive psychology in mind can be especially effective. Memory: Many games require students to memorize grammar rules and vocabulary. This is achieved both through interval repetition, when the material is repeated at increasing intervals to improve long-term memorization, and through learning to extract information. For example, during a bingo game, students must extract certain grammatical rules from memory in order to determine if the examples they found in the text match. This active extraction strengthens the neural connections associated with this information. Attention: Games require focused attention and concentration. Students should listen carefully to the instructions, follow the gameplay, and respond quickly to assignments. This helps to improve selective attention – the ability to filter out unnecessary information and focus on the main thing. Grammar games often contain an element of competition, which further increases concentration and motivation.

Problem solving: D in various contexts. In games where teamwork is required, students also learn to discuss and coordinate solutions, which develops their communication and teamwork skills.

Testing effect: The gameplay itself often acts as a form of testing, which contributes to better memorization of the material. Even if the game does not involve formal assessment, students constantly test their knowledge by putting it into practice. The effect of testing is that it actively extracts information from memory, for example, when answering a question or do the exercise. Grammar games are not only enjoyable, but also help students learn without consciously analyzing or understanding the learning process, while they acquire communicative competence as users of a second language. Using games to teach grammar not only engages students, but also helps them remember what they have learned. This method allows teachers to adapt their lessons

to students' different learning styles. For example, each student can be given a large flash card with a word on it, and students must physically compose the correct sentence. Other games may include word puzzles or exciting online quizzes. Over the years, many grammar teaching methods have been developed, supplemented, abolished, or combined with the same goal of teaching students how to communicate effectively and understand how to use English. Due to the grammatical complexity of the English language, each method has its pros and cons. Some lessons are less likely to be remembered, while others may require more detailed explanation and practice [2]. Regardless of how grammar is taught, a comprehensive understanding of English grammar is the most important factor in improving student literacy. Word puzzles are a useful interactive method through which students can learn all the important parts of English grammar.They can be used to encourage students to identify and understand different parts of a sentence; grammatical concepts such as synonyms, seasons, and conjugations; or misused grammar.Word puzzles such as crosswords can be easily modified to suit any age and level of education and bring an element of fun competition to the learning process, so they can play an invaluable role in forming a complete and solid understanding of English grammar.Another grammar game you can use when teaching your students is Bingo. The Bingo game works by having people mark off blanks on their cards until they fill a row or column. In regular Bingo, these are numbers drawn randomly from a pool. In a Bingo grammar lesson, these could be pronouns, verbs, nouns, sentence structure, antonyms, and so on – students can use a daily newspaper and try to find the correct examples of these grammar concepts faster than each other, thereby 'winning' the game – and learning in the process! Let's take the Bingo game as an illustrative example. Although bingo is traditionally played with numbers, it can be adapted in an original way for grammatical practice. Instead of numbers, your bingo cards may contain pronouns, verbs, nouns, adverbs, prepositions, or examples of different tenses (for example, «present perfect», «past continuous»).

Gameplay: Students use a daily newspaper, magazine, or even a short text that you provide them with. When they find examples of a grammatical concept (for example, «Find a prepositional phrase!»), they mark it on their bingo card. The winner is the one who collects bingo first (in a row, column or diagonally)!

Options for different levels:

For beginners: Focus on the main parts of speech (nouns, verbs, adjectives).

Intermediate level: use more complex grammatical constructions Short, fun grammar exercises like this can be incorporated regularly into your lessons to keep the correct use of grammar in students' minds and improve their retention of the topics covered.Advanced English Grammar is an online lesson that includes tests and lectures to help you teach your students all the elements of good grammar [3]. The games and exercises are interactive and are the perfect time to review and emphasize grammar points with minimal effort on your part and lots of fun for your students. For example, mad libs are the perfect way to review the differences between nouns, verbs, adverbs, and adjectives without feeling like dry repetition. Assessment of interactive grammar learning: the integration of grammar games into the learning process requires not only planning and organization, but also a well-thought-out assessment system. The assessment used through interactive methods is important so that teachers can adequately assess progress, ensure that students understand everything, and adjust their methods if necessary.

Formative assessment: assessment during the game. Formative assessment conducted during the game allows teachers to assess students' understanding of grammatical concepts in real time and promptly provide feedback. How to do it:

Observation: Actively observe the students during the game. Pay attention to how they interact, how they solve problems, and how they apply grammar rules. Ask leading questions to gauge their understanding. For example, in a bingo game, you might ask,«Why did you choose this verb?» or «How does this prepositional phrase change the meaning of the sentence?».Real-time feedback: Inform students immediately about their responses and actions. Encourage correct answers and offer clarification or help when students make mistakes. For example, you might say, «Great verb choice! Remember that in this case we are using the auxiliary verb «to have.»

Error correction: Use student mistakes as an opportunity to learn. Don't just point out the mistakes, but also explain why they were made and suggest the right solution. For example: «Interesting attempt! In this case, it is better to use the passive voice, because...»

Using assessment sheets/rubrics: Prepare simple assessment sheets or rubrics to systematically monitor students' activity and understanding of key grammatical concepts. This will help you stay objective and provide constructive feedback.

Self-assessment and mutual assessment: Encourage students to evaluate themselves and their classmates.This can be a simple survey,

a task to evaluate a partner's work, or filling out an assessment sheet. This helps students develop critical thinking skills and gain a deeper understanding of grammar rules.

Summative assessment: Assessment of learning outcomes

A summative assessment is conducted at the end of a unit or topic and is designed to assess students' overall learning of the material. Games can be adapted for summative assessment purposes.:

Game Test: Adapt an existing game to serve as a test. For example, the game «Mad Libs» can be used to evaluate knowledge of parts of speech and the grammatical structure of a sentence. Students fill in the blanks, and their answers are evaluated for compliance with grammatical rules.

Creating a Game: Ask students to create their own grammar game. This will require them to have a deep understanding of grammatical concepts and the ability to apply them creatively. Evaluation criteria should include grammar accuracy, creativity, difficulty of the game, and clarity of instructions.

Gamified Tests: Turn regular tests into a game. For example, you can use online platforms that allow you to create quizzes, puzzles, or adventures.Scoring points, adding time, and competitive elements can make the test more attractive to students.

Game-based project: Ask students for a project that requires them to use grammar knowledge in the context of the game. For example, they can write dialogues for a video game, create rules for a board game, or adapt an existing game to teach certain grammatical concepts. Evaluate their project based on grammatical accuracy, creativity, and clarity.

Effective use of grammar games requires not only engagement and enjoyment, but also systematic evaluation. Using formative and summative assessment will help you not only make sure that your students assimilate the material, but also adapt your learning for maximum effect.

Solving potential problems (organizing classes and spending time):

Although the benefits of grammar games are undeniable, successful implementation requires careful planning. Two common problems are the organization of classes and lack of time.

Organization of classes: Set clear rules and expectations before starting any game. Explain the learning objectives and emphasize the importance of respectful cooperation. Consider using small groups or assigning roles to students (for example, a «grammar checker» who checks the correctness of answers).

Allocate time: Set aside specific time slots in your lesson plans for grammar games. Choose the games that can be completed in the allotted time. Prepare all the materials in advance so as not to waste time during the lesson.

Consider using short, focused games that can be regularly included in your lessons, rather than long, complex ones.In conclusion, while mastering English grammar can seem like a daunting task for both teachers and students, integrating engaging and interactive games into your lesson plans can significantly improve the learning experience. Don't hesitate to experiment with different games and activities to find what works best for your students. By making grammar fun, you can help them develop a deeper understanding of the language and become more confident and effective communicators. So, are you ready to gamify your grammar lessons?

REFERENCES

1 Ellis R. «The place of grammar instruction in the second/foreign language curriculum». 2002 – p. 19–31.

2 Carter R. & Hughes R «Exploring Grammar in Context». Cambridge: Cup. 2000.

3 Savignon, Sandra J. & Berns, Margie S. (1984). «Initiatives in communicative language teaching». Reading, Massachusetts. Addison-Wesley Publishing Company, Inc.1984. – p. 5.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

ҚАББАСОВА А. Т.
ассоц.профессор доц., Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ТИЛЕУД Б.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Ағылшын тілі сабағында оқу сауаттылығын арттырудың тиімділігі оқыту әдістемесін дұрыс ұйымдастыруға тікелей байланысты. Бүгінгі таңда ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер дәстүрлі оқыту түрлерінен ерекшеленіп, оқушыны белсенді әрі саналы оқуға жетелейтін жаңа, заманауи әдістерге ауысуда. Бұл әдістер оқушылардың ақпаратты толық қабылдауына, сыни

тұрғыдан талдауына және өз тәжірибесінде қолдануына жағдай жасайды.

Оқу сауаттылығын арттырудың әдістемелік аспектілері төмендегідей негізгі бағыттарды қамтиды:

1 Мәтінмен жұмыс істеудің белсенді стратегияларын қолдану. Ағылшын тіліндегі мәтіндермен жұмысты ұйымдастыру барысында белсенді оқу стратегияларын қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл стратегиялар оқушылардың мәтінді терең түсінуіне, негізгі ойларды бөліп алуына және алынған ақпаратты тиімді қолдануына септігін тигізеді. Сонымен қатар, белсенді оқу тәсілдері оқушылардың оқу материалдарына деген қызығушылығын арттырып, олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мұндай стратегиялар арқылы оқушылар мәтін құрылымын жақсы меңгеріп, жаңа сөздер мен сөз тіркестерін тезірек есте сақтай алады. Оқушылар мәтін мазмұнын талдау, сұрақтар қою, негізгі және қосымша ақпаратты ажырату, қорытынды жасау сияқты әрекеттерді орындай отырып, оқу процесіне белсенді қатысады. Осылайша, ағылшын тіліндегі мәтіндермен жұмыс істеу барысында белсенді оқу стратегияларын қолдану білім алушылардың тілдік құзыреттілігін арттыруға және оқу мақсаттарына жетуге ықпал етеді. Стратегиялар:

● Skimming (жалпы шолу) – мәтіннің негізгі мазмұны мен идеясын тез түсіну үшін қолданылатын оқу тәсілі.

● Scanning (нақты ақпаратты іздеу) – мәтін ішінен қажетті ақпаратты жылдам табуға көмектеседі.

● Predicting (болжам жасау) – оқушылардың мәтінді оқымас бұрын тақырып пен суреттерге қарап, мәтіннің мазмұны туралы болжамдар жасауын көздейді.

● Summarizing (қорытындылау) – мәтінді оқығаннан кейін оның негізгі идеяларын өз сөздерімен қысқаша жеткізу.

● Questioning (сұрақ қою) – мәтінді оқыған кезде оқушылардың өздері сұрақтар қойып, жауап іздеуін қамтиды.

Бұл әдістер оқушылардың мәтінді терең түсінуін қамтамасыз етіп, оқу дағдысын қалыптастыруға тиімді ықпал етеді.

2 Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту әдістерін енгізу. Ағылшын тілі сабағында оқу сауаттылығын арттырудың маңызды бір шарты – оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту. Бұл үшін мұғалімдер сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясын (СТО) қолданады. Аталған технология оқушылардың ойлау дағдыларын жетілдіріп, ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытады. Сабақ барысында әртүрлі тапсырмалар

мен сұрақтар арқылы оқушылар өз көзқарасын білдіруге, пікірталас жүргізуге және дәлелдер келтіруге дағдыланады. СТО әдістері оқушыларды тек дайын ақпаратты қабылдауға емес, оны қайта өңдеуге, мәнін ұғуға және өз бетінше шешім қабылдауға үйретеді. Сонымен қатар, бұл әдістер оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға оң әсер етеді. Осылайша, ағылшын тілі сабағында сыни тұрғыдан ойлауды дамыту әдістерін енгізу білім сапасын арттырып, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Әдістемелік тұрғыдан қарағанда, мұнда кеңінен таралған әдістер мыналар:

● INSERT әдісі – оқушылар мәтінді белгілей отырып («білемін», «білмеймін», «түсініксіз», «жаңа ақпарат»), мәтін мазмұнына сыни талдау жасайды.

● Джигсо әдісі (Jigsaw) – мәтін бірнеше бөлікке бөлініп, әр оқушы өз бөлігін зерттеп, кейін топ ішінде талқылайды. Бұл мәтін мазмұнын тереңірек игеруге мүмкіндік береді.

● RAFT стратегиясы – оқушылардың мәтін бойынша рөлдік хаттар жазу арқылы мәтіннің мазмұнын терең түсінуін қамтамасыз етеді.

3 АКТ-ны пайдалану арқылы оқу сауаттылығын дамыту.

Заманауи әдістеменің маңызды аспектісі – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану. Оқушылардың ағылшын тілінде оқу сауаттылығын дамытуда цифрлық ресурстар, атап айтқанда:

● электронды кітаптар мен оқу платформалары (Reading A–Z, Epic, British Council Reading Skills);

● интерактивті веб-қосымшалар мен сайттар (Quizlet, Kahoot!, LearningApps.org);

● онлайн оқыту құралдары (Google Classroom, Edmodo, Padlet);

● интерактивті тақта арқылы визуалды материалдарды көрсету әдістері тиімді қолданылады.

Бұл құралдар оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың өздігінен оқуға деген ынтасын оятады.

4 CLIL әдістемесі (Content and Language Integrated Learning).

Бұл әдістеме пән мен тілдік оқытуды біріктіреді. CLIL әдісі арқылы оқушылар тек ағылшын тілін ғана емес, басқа пәндер бойынша да білім алып, тақырыпты ағылшын тілінде оқып, түсініп үйренеді. Бұл әдіс оқушылардың ағылшын тіліндегі мәтінді түсіну және оқу сауаттылығын айтарлықтай арттырады. Сонымен қатар,

CLIL тәсілі оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың пәндік және тілдік құзыреттілігін қатар дамытады. Сабақ барысында оқушылар нақты пәндік мазмұнды ағылшын тілінде меңгере отырып, тілдік дағдыларын – сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу – кешенді түрде дамытады. Мұндай тәсіл оқушыларды шынайы өмірге жақын жағдайларда тілдік қарым-қатынас жасауға үйретеді. CLIL әдісі арқылы білім беру – көптілділікке жол ашатын, оқушылардың жалпы мәдени және танымдық деңгейін көтеретін тиімді құрал болып табылады. Осылайша, CLIL әдістемесін қолдану оқу үдерісінің сапасын арттырып, оқушыларды жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

5 Flipped Classroom («төңкерілген сынып») әдісі.

Бұл әдіс бойынша сабаққа дейін оқушыларға мәтінді алдын ала оқып, танысып келу тапсырмасы беріледі. Сабақ барысында мұғалім оқушылардың түсіну деңгейін анықтап, қосымша сұрақтар қойып, талқылауды ұйымдастырады. Осылайша, сабақта тек мәтінді түсіндірумен шектелмей, оны терең талдауға, талқылауға мүмкіндік туады. Flipped Classroom әдісі оқушылардың дербес білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, себебі олар оқу материалымен өз бетімен жұмыс істеуге үйренеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл оқушылардың сабаққа белсенді қатысуына, пікір айтуына, бір-бірімен ынтымақтаса жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Сабақтағы уақытты тиімді пайдалану арқылы мұғалім оқушылардың қиындықтарын дер кезінде анықтап, жекелеген қолдау көрсете алады. Flipped Classroom әдісі заманауи білім беру талаптарына сай келіп, оқытудың интерактивтілігі мен тиімділігін арттыратын заманауи тәсілдердің бірі болып саналады.

6 Бағалаудың формативті түрлерін қолдану.

Оқу сауаттылығын дамыту үшін формативті бағалау әдістерін пайдалану өте тиімді. Мысалы, рефлексиялық журналдар, өзін-өзі бағалау парақшалары, «үш минуттық эссе», кері байланыс карталары оқушылардың оқу сауаттылығын арттыруға көмектеседі. Мұндай бағалау оқушылардың оқу деңгейін ғана емес, олардың оқу үдерісіндегі қиындықтарын да анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, формативті бағалау арқылы мұғалім оқушылардың қандай дағдыларды меңгергенін, қандай тұстарда көмек қажет екенін нақты көре алады. Бұл тәсіл оқушылардың өз оқуына деген жауапкершілігін арттырып, оларды ойлануға, талдауға, өз әрекеттерін бағалауға және үздіксіз жетілуге ынталандырады. Формативті бағалау оқыту процесінің ажырамас бөлігі ретінде

оқу мақсатына жетудің тиімді жолдарын айқындап, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты нығайтады. Осылайша, формативті бағалау әдістерін қолдану оқу процесін жандандырып, оқушылардың білім сапасын арттыруға елеулі үлес қосады.

Ағылшын тілі сабағында оқу сауаттылығын арттырудың әдістемелік аспектілерін тиімді қолдану оқушылардың оқу дағдысын жетілдіріп, олардың ағылшын тілін терең меңгеруіне жағдай жасайды. Бұл әдістемелік тәсілдер оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу қабілетін дамытып қана қоймай, олардың тілдік, танымдық және коммуникативтік құзыреттіліктерін арттыруға да ықпал етеді. Мұғалімдер тарапынан дұрыс таңдалған және жүйелі түрде қолданылған әдістер оқу процесін нәтижелі, мазмұнды әрі қызықты етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл тәсілдер оқушылардың оқу материалын сыни тұрғыдан талдауына, өз ойларын еркін жеткізуіне және алған білімін өмірде қолдануына жол ашады. Жоғарыда аталған әдістер мен стратегияларды кешенді түрде енгізу – бүгінгі күнгі білім беру жүйесінің негізгі талаптарына сай келетін, оқушылардың заманауи әлемде бәсекеге қабілетті болуына ықпал ететін маңызды фактор болып табылады. Бұл кешенді жұмыс білім сапасын арттырумен қатар, оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын оятып, олардың белсенді әрі саналы білім алушы ретінде қалыптасуына зор әсер етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.Нұр-Сұлтан, 2019. – 90 б. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988/links

2 PISA 2018 Results. OECD, 2019. https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm

3 Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва : Просвещение, 2008. – 280 с. https://ekrotova.ucoz.net/vygotskij_l.s-myshlenie_i_rech.pdf

4 Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. – ISTE; ASCD, 2012. – 112 p. https://golnk.ru/L00pE

5 Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – Pearson Longman, 2013. – 192 p. https://golnk.ru/ZBBeG

6 Мұхамбетжанова Ә.Т. Оқу сауаттылығын дамыту әдістемесі. – Алматы: «Мектеп», 2020. – 184 б. https://golnk.ru/477MM

MEANING AND CONTENT OF THE CONCEPT «INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS AN EFFECTIVE TOOLFOR LEARNING»

KABBASSOVA A.
PhD, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Philology, Toraigyrov University, Pavlodar
KAIRBEKOVA D.
student, Toraigyrov University, Pavlodar

English is the language used for international, interethnic communication, it is the official language in such countries as the USA, Great Britain, Australia, New Zealand, the second language of communication in Canada, Ireland, the language spread on the territory of 6 continents, used by more than 400 million people. English is the language of the 21st century, which contributes to the integration of Kazakhstan into the world system. Knowledge of foreign languages by school students is a requirement of time. There are contradictions between the needs of society, the requirements of socio-economic development of the country and the results demonstrated by the education system formed on the basis of knowledge-centered theories: foreign language is studied from the first level of education, and there are very few fluent young people.

In accordance with the requirements of society, teaching strategies in school are changing. The first priority for the education system is not the formation of a complex of knowledge, skills, and abilities, but the development of an integral personality, an active subject of his teaching. In the pedagogical process of school, these tasks are aimed at developing the foundations for social skills and communicative competencies. The fundamentals of natural science, native language, literature, and mathematics studied in school create the basis for the formation of personality, the development of psychological properties, and the cultivation of human qualities. English also contributes to the acquisition of communication skills, social adaptation and communicative competencies. English teacher to effectively solve these problems must possess a system of pedagogical knowledge, which is implemented in practice.

Active learning strategies are classified as educational technologies, designated as «technologies for the modernization of learning based on the activation and intensification of student activities.» Active learning strategies are methods that encourage students to actively think and

practice in the process of mastering educational material. The main indisputable advantages are a high degree of independence, initiative, the development of social skills, the formation of the ability to obtain knowledge and apply it in practice, and the development of creative abilities. A sense of freedom of choice makes learning conscious, productive and more effective. They include the following technologies: problem-based learning technology, project-based learning technology, gaming technologies, interactive technologies.

Communication, interaction is a natural need of people, which is increasing in the era of globalization, causes motives to learn other languages in order to learn the world. English as the language of international communication is currently being studied at all levels of education in Kazakhstan. At school, students learn a foreign language throughout the entire study period. The requirements for the preparation of schoolchildren become more complicated every year. The program material is expanding, and the requirements for the language competencies of students are becoming more complex. Despite this, in the practice of teaching a foreign language, there is a small number of students who can translate, communicate and understand speech in English, students have difficulties while reading, listening, writing and speaking. Although the student knows grammar and how to construct statements, they experience difficulties because interactive learning strategies are not systematically used in practice. The

ability to apply English language knowledge in communication is one of the important problems of the methodology of teaching a foreign language.

In this article, the analysis of scientific approaches to understanding «interactive technologies as a tool of training» is presented.

There are two directions of research related to the concept of «interactive technologies».

From the point of view of the first direction, interactive technologies represent a set of methods, forms and means of using the information system, including technology.

In the context of an information system, interactivity is the ability of an information and communication system to react differently to any user's actions in an active mode. In this direction, the works of U. A. Vinnitsky, E. U. Nikitina, A. M. Nizameev, A. A. Slobodchikova,

O. V. Solnyshkova are significant, devoted to the scientific and methodological foundations and requirements for the development of interactive electronic educational resources, as well as the works

of N. A. Afanasieva, G. A. Gareeva, R. A. Pavlyuk, A. V. Khutorsky devoted to the formation of students' information competence.

In recent decades, in parallel with the development of European and national policies, the study and teaching of foreign languages has become one of the important problems.

Pedagogical reflections on these topics lead to the conclusion: it is necessary to pay more and more attention to the issues of the curriculum and how to teach a foreign language. This requires the teacher's special knowledge in this field, the development of a curriculum that must be considered with methodological rigor.

In fact, well-organized lessons, methodological activities, before they are implemented, must be carefully thought out and planned by analyzing the many variables (contextual, educational, organizational, emotional, etc. conditions) that accompany the teaching and learning process and the educational relationship between teacher and student. In the modern school environment, taking into account the professional profile of the teacher, competence is a key element. In fact, improving the quality of students' foreign language learning can only be achieved by enhancing the initial development and professional training of teachers. Initial development and continuous review of teacher professional competencies, are aspects that at the international level OECD, UNESCO and the European Union recognize as a priority not only to improve the quality of education systems in different countries, but also to increase the competitiveness of the country. Teaching quality and teacher professionalism is now recognized as a strategic factor for both education and society in terms of growth policies. The development of competencies is a key activity also in the teaching of English language teaching methodology in school, as evidenced by many studies conducted in Europe and other parts of the world, so it is important that this aspect is developed with great attention to the basic training of future teachers, given enough attention in the educational offer for the professional development system, be it courses, seminars or workshops.

The issues of foreign language teaching become especially relevant in connection with the use of interactive computer technologies in the sphere of school education. In a number of pedagogical studies, interactive computer technologies have been studied in different aspects: as a means of interaction between students and teachers in Internet learning (L. A. Peskova), a means of improving the effectiveness of learning (I. A. Dmitrieva), a means of implementing innovative pedagogical technology (L. I. Mironova).

Interactive equipment is a powerful multimedia tool for modern educational institutions. Each device has its own software for conducting lessons. It can be selected in a variety of configurations depending on the needs of students.

Let's consider the main types of equipment. Sensor tables and boards. Unique devices with a screen and a computer. They help to display various images, charts, maps on the screen for the most effective and entertaining presentation of material, new vocabulary in English, ensure the realization of the principle of visualization.

Sensory Rooms. Specially equipped rooms that allow the development of creative abilities, fine motor skills of the child's hands and minimize hyperactivity. Significantly increase vitality and motivation for all types of activities. At English lessons, school students satisfying their need for play can master English more effectively.

Interactive game complexes. Specialized equipment that helps to master practical skills of working with information. Promotes rapid mastery of computer technology, engineering in a game form. Their use during the lesson gives students the opportunity to see realistic 2D and 3D models of objects of study, observe their changes and control them by simply touching the board with their hands. During English lessons, these complexes allow creating a game environment where students can feel themselves in a different role. Such complexes make it possible to realize the principles of developmental learning in practice.

From the point of view of researchers of another direction, interactive technologies are related to direct communication, communicative activity in the classroom, interaction with both the teacher and classmates. In this context, such related concepts as interactive strategies and interactive teaching methods are used.

In line with this direction, modern approaches to the implementation of updated school education are built.

The analysis of philosophical works has shown that the concept of constructivism underwent changes in the course of its development and formation. Constructivism, being the prerogative of artistic and ideological life, in the first half of the twentieth century, considered the general goal to change the whole life, the whole structure of human relationships. As an ideology of the functional and rational, constructivism participated in the creation of a new society, which was to function on rational principles.

Studying the works of I. A. Zimnya and relying on the main stages of development of theories of learning activity, as well as

taking into account the principles of modern approaches to teaching, we considered the works of T. V. Kudryavtsev, M. M. Makhmutov, I. Y. Lerner significant for our study. The system of problem-based learning itself naturally correlates with the provisions on the problem nature of thinking described in the works of O. Seltz, K.Dunker, S. L.Rubinstein, A. M. Matyushkin. According to T. V. Kudryavtsev, the constructive theory of developing learning, which was also practiced by such prominent scientists of our time as D. B. Elkonin, V. V. Davydov, M. N. Skatkin, L. V. Zankov, S. N. Lysenkova. T. V. Kudryavtsev on his personal website in his posts mentions various principles of expanding the environment of developing influences, increasing creative elements in activities, which are consistent with constructivist approaches in education.

In our study, the concept of «interactive technologies» is used in a certain context.

Interactivity means the ability to interact or be in a dialog mode.

Interactive technologies (according to V. V. Guzeyev) is a type of information exchange between students and the surrounding information environment.

Interactive technologies as a learning tool is a type of information exchange between students and the surrounding information environment used to solve learning tasks.

When introducing interactive technologies, the roles of teacher and learner change. The teacher's initiative is significantly reduced and yields to the activity of students, the teacher's prerogative becomes the formation of suitable conditions for their own initiative. Students begin to feel themselves as full members of the educational process.

Interactive learning technologies in schools contribute to better adaptation in the team, develops communication skills and allows to overcome all kinds of fears and phobias in communication with strangers. All this, in the end, helps junior schoolchildren to develop their own potential and allows them to reach a whole new level of development.

Many teachers note that interactive learning at school allows compact presentation of material in a clearly structured and logical form. In practice, it contributes to better mastering of educational material by students and allows to present the prepared topic competently and qualitatively. According to practitioners, it is impossible to fulfill the increased requirements for a modern educational system without the introduction of interactive technologies. Such innovative teaching

technologies have formed the basis of existing educational programs, including English language.

Interactive technologies are a prerequisite for the functioning of a highly effective teaching model, the main goal of which is the active involvement of each student in the educational and research processes. The use of interactive technologies in teaching increases visibility, facilitates the perception of the material. This favorably affects the motivation of students and the overall effectiveness of the educational process.

Interactive technologies are a new, most progressive method of organizing the educational process, which allows to significantly improve the quality of the material being taught. Group and individual work during an interactive lesson allows each student to express himself/herself and learn English in the best possible way.

Thus, we can outline the following advantages of interactive technologies of teaching English:

- learning becomes individualized, taking into account the peculiarities of personality, interests and needs of each student;
- it becomes possible to present any amount of educational information in English in a concise and succinct manner;
- visual perception is improved several times, and the process of mastering the educational material in English is considerably simplified;
- students cognitive activity is activated, they acquire theoretical knowledge of the structure, grammar and vocabulary of a foreign language and practical skills of communication in English.

REFERENCES

1 Alieva A. E. // The use of interactive methods at the lessons of the English language // Scientific Research. – 2017. – № 2. – p. 76–77.

2 AI Y., HU Y., ZHAO W. // Interactive learning: harnessing technology to alleviate foreign language anxiety in foreign literature education. // Interactive Learning Environments – 2024 – № 7 – p. 1–20.

3 Chen Su, Shen Wenbin, Tan Xinyu // Entrepreneurial Education Model Based on Interactive Technology and Cognitive Psychology // International Journal of Human- Computer Interaction, – 2024 – № 7 – p. 3994–3996.

4 Guzeev V. V. Modern pedagogical technologies. – M. : Inter, 2015. – 280 p.

5 Smirnova E. A., & Petrova I. V. // The effectiveness of using interactive technologies in teaching English to preschool children. Bulletin of Kemerovo State University, – 2019. – № 3(67). – p. 96–101.

6 Vasilieva S. V. // Teaching dialogic speech at the English language lesson Foreign languages at school. – 2019. – № 9. – p. 9–12.

POSITIVE MOTIVATION AS A MAIN COMPONENT OF SUCCESSFUL LEARNING ACTIVITIES OF A SCHOOLCHILD

KAZHIKENOVA G. M.
PhD, associated professor, Toraighyrov university, Pavlodar
KARIMOVA M. O.
master student, Toraighyrov university, Pavlodar

Motivation is the leading factor regulating activity, behavior, and individual activity. Any pedagogical interaction with a student becomes effective only if the specifics of his or her motivation are taken into account. There may be completely different reasons for objectively identical actions of students. The motivating sources of one and the same action may be absolutely different.

The success (effectiveness) of educational activities depends on socio-psychological and socio-pedagogical factors. The success of educational activities is also influenced by the strength and structure of motivation. According to the Yerkes-Dodson law, the effectiveness of educational activities is directly dependent on the strength of motivation. However, the direct connection is maintained up to a certain limit. When results are achieved and the strength of motivation continues to increase, the effectiveness of the activity falls.

The motive has quantitative (according to the principle of «strong-weak») and qualitative characteristics (internal and external motives). If the activity is significant for the individual in itself (e.g., satisfying the cognitive need in the learning process), then this is internal motivation.

If the impetus for the activity of the individual is social factors (e.g., prestige, salary, etc.), then this is external motivation. In addition, the external motives themselves can be positive (motives of success, achievement) and negative (motives of avoidance, protection). It is obvious that external positive motives are more effective than external negative motives, even if they are equal in strength. External positive motives effectively influence the success of educational activities.

Productive creative activity of the individual in the learning process is associated with cognitive motivation.

A person who is passionate about learning is characterized by the following characteristic: the more he learns, the stronger his thirst for knowledge becomes.

A significant connection between intellectual development and success in learning has not been proven. A pattern has been identified: «strong» students differ from each other, but not in their level of intelligence, but in the strength, quality, and type of motivation. Strong students are characterized by internal motivation – mastering a profession at a high level and focusing on obtaining solid knowledge, skills, and abilities, while weak students are characterized by external motivation – avoiding condemnation and punishment for poor learning.

High positive motivation can compensate for the lack of special abilities and an insufficient stock of knowledge, skills, and abilities, and plays the role of a compensatory factor. This compensatory mechanism does not work in the opposite direction: no matter how capable and erudite a student is, without the desire and impetus to study, he will not achieve success («Water does not flow under a lying stone» – proverb).

Consequently, both the students' learning activity and their academic performance depend on the strength and structure of motivation. With a sufficiently high level of development of learning motivation, it can compensate for the lack of special abilities or insufficient stock of knowledge, skills and abilities in students.

Based on the determining significance of motivation for learning activities, the principle of motivational support for the educational process was formulated. The purposeful formation of motivation for learning activities in students is necessary (N. V. Bordovskaya, A. A. Rean, 2000) [1].

The student's attitude to learning gives a primary idea of the prevalence and effect of certain learning motives. There are several levels of student involvement in the learning process:

- negative attitude,
- indifferent (or neutral),
- positive – I (amorphous, undifferentiated),
- positive – 2 (cognitive, proactive, conscious),
- positive – 3 (personal, responsible, effective).

Negative attitude to learning: poverty and narrowness of motives, weak interest in success, focus on evaluation, inability to set goals,

overcome difficulties rather than study, negative attitude to educational institutions, to teachers.

Indifferent attitude to learning: the same characteristics, implies the presence of abilities and opportunities to achieve positive results with a change in orientation; a capable but lazy student.

Positive attitude to learning: gradual increase of motivation from unstable to deeply conscious, and therefore especially effective; the highest level is characterized by stability of motives, their hierarchy, ability to set long-term goals, foresee consequences of one's educational activity and behavior, overcome obstacles on the way to achieving the goal.

In educational activity, there is a search for non-standard ways of solving educational problems, flexibility and mobility of methods of action, transition to creative activity, increase in the share of self-education (I. P. Podlasy, 2000) [2].

The attitude of the student to the teacher's teaching is characterized by activity. Activity (of learning, mastering the content, etc.) determines the degree (intensity, strength) of «contact» of the student with the subject of his activity.

The following components are distinguished in the structure of activity:

- readiness to perform educational tasks,
- desire for independent activity,
- conscious performance of tasks,
- systematic training,
- desire to improve one's personal level, etc.

Another aspect of learning motivation is directly related to activity – independence (activity performed by a student without the direct assistance of others). Cognitive activity and independence are inseparable: more active ones are more independent, insufficient activity deprives students of independence.

Managing student activity is traditionally called activization. Activation is a constantly ongoing process of encouraging energetic, purposeful learning, overcoming passive and stereotypical activity, decline and stagnation in mental work. The main goal of activization is to form the activity of students, improve the quality of the educational process. Activation methods used in pedagogical practice include various forms, methods, teaching aids, their combinations, which in emerging situations stimulate the activity and independence of students. The greatest activation effect is achieved in situations in which students must:

- defend their opinions;
- take part in discussions and debates;
- ask questions to their colleagues and teachers;
- review their colleagues' answers;
- evaluate their colleagues' answers and written work;
- teach lagging students;
- explain what is incomprehensible and difficult to learn to weaker students;
- find several possible solutions to a cognitive task (problem);
- create situations of self-testing, analysis of one's own cognitive and practical actions.

All new technologies of independent learning assume an increase in the activity of students: the truth obtained by one's own efforts has a huge cognitive value. Great opportunities in this direction are opened up by the introduction of new generation interactive teaching aids into the educational process. They force students to constantly answer questions, maintain feedback, interact with specialized computer programs, multimedia teaching systems, and use current test control. The learning mode with the help of these means even causes excessive strain on the sensory organs and mental powers of students.

Interest is one of the constant and powerful motives of human activity (interest – has meaning, is important). Interest is the real reason for actions, felt by a person as a particularly important reason. Interest is a positive evaluative attitude of the subject to his activity. Cognitive interest is manifested in the emotional attitude of the student to the object of cognition.

The formation of interest is based on 3 pedagogical laws (according to L. S. Vygotsky):

1 «The first pedagogical law states: before you want to call a student to any activity, interest him in it, make sure that he is ready for this activity, that he has all the forces necessary for it, and that the student will act himself, and the teacher only has to manage and direct his activity» – L. S. Vygotsky (1996) [3].

2 «The whole question is to what extent the interest is directed along the line of the subject being studied itself, and is not connected with the extraneous influence of rewards, punishments, fear, desire to please, etc. Thus, the law is not only to arouse interest, but to ensure that interest is directed as it should be» – wrote L. S. Vygotsky (1996).

3 «The third and final conclusion of the use of interest prescribes building the entire pedagogical system in close proximity to life, teaching

students what interests them, starting with what is familiar to them and what naturally arouses their interest».

The teacher has many opportunities to motivate students.

- Appeal to self-esteem. Psychologists say that no one agrees to be a loser all their life; a normal person tends to improve their situation. This desire should be encouraged and activated by appealing to self-esteem and emphasizing the possibility of improving achievements. Any student understands that he is not studying enough, and he could improve his academic performance.

- Show achievements. Undoubtedly, an incentive for diligent study is providing the student with objective information about his individual process, and in comparison with other participants in the process. The best means for this is an open rating or «open prospects system" according to V. Shatalov.

- Carefully support rivalry. Rivalry between students should be encouraged and used as an incentive to motivate them to work more actively. Competition methods allow not only to anticipate future life situations, but also to form a readiness to face failures and enjoy successes.

- Praise. Praise should be specific, precisely addressed. It is always nice to receive gratitude, but general, faceless stencils do not compare to handwritten, warm words addressed to you alone. Clearly say what «thank you» for, what you are happy and delighted with [4].

Thus, motivation has a positive effect on the success of learning. Motivation of learning activity is characterized by a complex structural organization. The actions of learning motives are expressed in the attitude of the learner to it. Motivation is interconnected with the activity, interest, independence of students. The presented methods of self-motivation are appropriate to use in learning activities. A wide sector of pedagogical rules for stimulating learning is proposed. The quality of assimilation of educational material is influenced by numerous motives, knowledge and use of which can be considered appropriate levers for increasing the effectiveness of the learning activities of students.

REFERENCE

1 Bordovskaya N. V., Rozum S. I. Psychology and pedagogy: Textbook for universities. – St. Petersburg: Piter, 2011. – 344 p.

2 Podlasyi I. P. Pedagogy of primary schools. Moscow: VLADOS, 2000

3 Vygotsky, L. S. Pedagogical psychology / L. S. Vygotsky; ed. V. V. Davydov. Moscow: Pedagogy, 1991. – 479 p. 51 .Vygotsky, L. S. Psychology of art / L. S. Vygotsky. St. Petersburg: Azbuka, 2000. – 410 p.

4 Pastushkova, M. A. Formation of cognitive interests of primary school students in educational activities: author's abstract. diss. ... cand. ped. sciences: 13.00.01 / Pastushkova Marina Anatolyevna. M., 2009. – 17 p.

5 Shadrikov, V. D. Introduction to Psychology : Motivation of Behavior / V. D. Shadrikov. M. : Logos, 2001. – 134 p.

6 Rean, A. A. Psychology of the Study of Personality / A. A. Rean. St. Petersburg: Mikhailov Publishing House, 1999. – 288 p.

БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

КАЖИКОВА Б. Б.
мектепалды сынып тәрбиеші,
№ 18 Жалпы орта білім беру мектебі, Екібастұз қ.
ТАУРБАЕВА А. С.
мектепалды сынып тәрбиеші,
№ 18 Жалпы орта білім беру мектебі, Екібастұз қ.

Жас ұрпаққа дұрыс тәрбие мен білім беру қазіргі кездегі басты кең ауқымды мәселе. Қазіргі таңда ғылым мен технологияның қарқынды дамуына байланысты, білім мен тәрбие жүйесіде жаңа заманауи талаптарға сай өзгеріп жаңаруда. Жаһандану үрдісі кең етек алуда. Ақпараттық кеңістіктің кеңеюі барлық білім ордаларында білім мен тәрбиенің әдістерін жаңартуды қажет ететіні хақ. Осыған орай білім саласына инновациялық технологияларды енгізу, педагогтардың біліктіліктерін көтеру және оларға жан-жақты жағдай жасау басты мәселе. Бірақ осы білім беру мазмұнының жыл сайын жаңаруы педагогтар мен тәрбиеленушілердің бейімделуіне қиындық туғызуы мүмкін [1, 12 б.].

Реформа жаңарған сайын,бағдарламаларда күрделене түседі. Ал осындай жағдайда педагогтарға жыл сайынғы жоспарлары да өзгеріп, жан-жақты іздену, курстардан өтулеріне тура келеді. Білім орындары да заманауи талап-тарға сай жабдықталып, педагогтарға жағдай жасалуы қажет. Өйткені күнделікті жұмыс барысында педагог еш қиналмауы керек.

Ж. А. Жусупова өзінің «Педагогикалық шеберлік» еңбегінде «Педагог әрқашанда өзін қоғам талабына сай үздіксіз тәрбиелеп отыратын, адамдармен, әсіресе, оқушылармен қарым-қатынасқа тез түсе білетін, ұйымдастырушылық қабілеті бар, өз пәнін жетік білетін әрі уағыздаушы, таланты мен тәжірибесі тоғысқан, өзінің қоғамындағы саяси өмірге белсенді араласып, өз елі мен жеріне деген сүйіспеншілігі негізінде оқушыларға үлгі болуы керек», - деген еді. Сонымен қатар балаларды тәрбиелеуде ата-ана мен қоғамның рөлін арттыру керектігі басты мәселенің бірі болып саналады. Мектеп пен ата-ана арасында тығыз байланыс орнату. Жай ғана орнатып қоймай,педагогтың рөлінің жоғары екенін ата-ана мен оқушы алдына көрсете білу. Осындай жағдайды тәжіриебеден өткен әрбір жас маман өзге салаға кетпей, өз мамандығына деген сүйіспеншіліктері арта түседі. Ал әрбір жас педагог, жас толқын келген өз ортасына жаңа бір леп, жаңаша өзгеріс ала келуі мүмкін. Сол өзгерістердің замануи бұл қоғамда білім мен тәрбиеге өте тиімді, әрі маңызды болып табылады. Ал кез келген білім ордасындағы білім мен тәрбие алып жатқан жеткіншектің болашағы педагог қауымның алдында қойылған шеберлігі мен жауапкершілігіне байланысты. Бала деген ол таза ақ парақтай, сол ақ параққа қалай жазуды бастасаң солай өріле бастайды [1, 15 б.].

Алдымызға келген әр баланы егжей-тегжейлі анықтап, сол баланың дамуына қарай, қабылдауына қарай жұмыс жасауымыз қажет. Біздер педагогтар мектеп жасына дейінгі балаларды ойната отырып тәрбиелеп, оқытуды алдымызға мақсат етіп қоямыз. Әрбір ұйымдастырылған іс-әрекетімізде қаншама ойындар мен көрнекіліктерге толы болуы қажет. Бала сол ойын тапсырмаларын орындай отырып, өздерін осы қоғамның бір мүшесі ретінде көре білуі, қоршаған ортаға бейімделуі, оң-солын тануы, сөйлеу тілінің дамуы, сөз саптауы бұл әрине педагогтың шеберлігіне байланысты [2, 13 б.].

Тәрбиеші-педагог-ол педагог, психолог, суретші, әнші, биші, сырлас дос, қамқор ана, актер бола білуі қажет. Баланың ішкі дүниесіне үңіле білуіміз керек. Сонда ғана бала ашылып, өзін көрсете біледі. Жас бала жаңа өскен шыбықтай. Жел қай жаққа соқса, жас шыбық сол жаққа қарай бет бұрады. Міне сондықтан сол жас шыбықтың тамыры терең тартып, діңі мықты бекіп өсуі үшін мықты күтім керек. Ол күтім бізден бастау алатын тәрбие мен білім. Әр баланың санасына сіңірілген білім мен тәрбие болашақта жалғасын тауып, үздік оқушылар қатарынан табылып,жұлдыздай

жарқырауы мүмкін. Ол әрине алғашқы тәрбиеші-педагогтың жемісі [3, 4 б.].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны 5-6 жастаға балаларға білім мен тәрбие беруде шамадан артық салмақ салмай жан-жақты бағдарлама бойынша барлық мақсат-міндеттерді игерте білу, бойларына сіңірту. Танымдық-зяткерлік дағдыларын дамуын, коммуни-кативтік дағдыларының дамуын, көркемдік эстетикалық дамуын, дене дамуын, әлеуметтік тұлғалық дамуын жүйелі қалыптастыру.Осы дағдылар арқылы адамгершілікке тәрбиелеп, еңбекке баули түсу. Кейде осы дағдылар-дың басын біріктіріп, кіріктірілген іс-әрекет арқылы барлық дағдыны бір мезетте білім беру саласын шешуге болады. Казіргі таңда балалардың тіл кемістігі де, орыс тілді болуы да кеңінен етек алуда. Сөйлеу тілінің шұбар-лануы, тілдің кемістігі,сөйлеу тілінің артикуляциясының бұзылуы, сөйлей бастаған балалардың дыбыстарды дұрыс айтпай өзге дыбыстармен алмасып сөйлеуі, мінез-құлық, психиканың бұзылуы, гиперактивті, агрессияға бой алдыратын балалардың көбеюі жиі-жиі кездеседі. Сәби кезінен смартфонға тәуелді балалар келе-келе тәуелді заттары көп болып, орындату барысында шектен шықпаса екен. Ондай балалар жыл сайын алдымызға келіп жатады. Ерекше білімді қажет ететін балаларда, өзге балалармен бірдей алдымызда біздерден тәрбие мен білімді қажет етеді. Осы тұрғыда ата-анамен келісе отырып, қажет маманмен де бірлесе отырып, жұмыс жасауымызға тура келеді. Логопед, логопед-дефектолог, психолог мамандардың көмектері жылдан жылға ауадай қажет етілуде. Осындай кезде мұндай балалардың әрқайсы-сымен жұмыс істеуде, қажет көрнекіліктер, әдіс-тәсілдер педагог-тәрбиешілердің шеберлігін шыңдай түседі. Дидактикалық ойындар,қимылды ойындар, карточкалар т.с.с. ойын түрлерімен балаларды қызықтыра түсуі қажет. Интерактивті тақталар, электронды оқулықтар, дыбыстағыш ойын құралдары-ның маңызы зор. Ең бастысы ұтымды, техналогияларды пайдалану үлкен нәтиже береді. М. Монтессори, Зайцев, Ә.Жүнісбеков, Воскобович, Выготски-дің т.с.с көптеген ғалымдардың технологияларының маңызы зор. Себебі баланың өзінің ізденуіне, түрлі кездескен жағдайлардан шыға білуге, өзін-өзі қортындылауға жол ашады. Балалардың логикалық ойлауы, сөйлеу тілі дами түседі. Мнемокесте, мнеможолдар арқылы өлең жолдарын есте сақтау, тез жаттау, ертегі, әңгімелерді мазмұндау өте қолайлы. Театр қойылымдары арқылы балалар диологқа түсіп, сөйлеу тілдері арта түседі. Сөз саптауы дұрысталып оң нәтиже

береді. Осыдан барып 5–6 жастағы балаларды Абай, Мұқағали, Ілияс оқуларына қатыстырып шыңдай түсеміз [4, 34 б.]. Кей баланың ішкі дүниесіне үңіле отырып, ән, биге құмарлығын байқасақ, енді бірінің сурет салу өнеріне деген алғашқы баспалдағына жол сілтейміз. «Бұлақ көрсең, көзін аш», - демекші, болашақтарына жол ашамыз. Шығармашылықтары артып, дарынды балалар анықтала бастайды. Адам бойында болатын жақсы-жаман қасиеттерді ажыратып, қажетін балалар өздеріне қабылдай біледі. Жаңылтпаш, мақалмәтел, жұмбақтар, ұлттық ойын түрлерінің балалар үшін орны ерекше. Міне осылардың бәрін кезекпен, түрлі жағдайларда қолдану балалардың ынтасын арттырады, қызықтырады. Заман талабына сай ұлттық құндылықтарды дәріптеуде ұлттық қолөнер, ұлттық жәдігерлер, ұлттық салт-дәстүрлерді де балаларға таныстырып, бала бойына сіңіріп, рухани тәрбие қалыптасқан ұрпақты жетілдіре түсуде тәрбиеші-педагогтың алдындағы мақсаттың бірі болып саналады [5, 25 б.]. Қазіргі таңда ұмыт болған салт-дәстүрді жаңарту, оларды ісжүзінде жүзеге асыру бүгінгі күннің талабы болса керек. Кішкене қыздарымызға ою ойғызып,ұлдармызға асық ойнатсақ қазақ халқының бал қаймағын бойын сіңіре білгеніміз. Бүлдіршіндерді еңбекке, достыққа, қайырымдылыққа, мей-ірімділікке тәрбиелегеніміз. Өйткені қоғамда өмірге келіп, өніп-өскен әр бала өз ата-бабасының жалғасы, біздің еліміздің болашағы. Ал оларды меңгерту мектепке дейінгі педагогтың ұйымдастыруына, шеберлігіне, ата-ана мен педагогтың қарым-қатынасына байланысты. Өмірге дұрыс қамданып, қанатын кең жая білуіне жағдай жасау сіздер мен біздің міндетіміз. Білім мен тәрбиенің қазіргі мәселелері осындай жолмен ашылмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Атпаева А «Қазақ этнопедагогикасы». – Алматы : Білім, 2001. – 12–15.

2 Қалиев С. «Тәрбие негіздері». – Алматы : Рауан, 2019. – 13.

3 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар : рухани жаңғыру». – Егемен Қазақстан, 2017. – 4.

4 ҚР Білім және ғылым министрлігі. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы». – 21.

5 Юсупова А. «Қазіргі заманғы тәрбие үрдістері». – Нұр-Сұлтан : Фолиант, 2015. – 34.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ДРАМАТИЗАЦИЮ

КАЗКЕНОВА Г. Е.
учитель русского языка и литературы, Школа-лицей имени А. Шамкенова г. Павлодара, г.Павлодар

Развитие читательской грамотности является одной из важных задач современного образования. В быстро меняющемся цифровом мире способность читать и глубоко понимать текст в любой доступной читателю форме (бумажной, электронной), любом виде (художественный текст, статья СМИ, официально-деловой, научно-познавательный тексты) становится необходимым навыком для того, чтобы успешно обучаться и адаптироваться в обществе. Проблема актуальна не только в образовании, она имеет глобальный характер. Рассмотрим на примере, истории возникновения интереса к функциональному чтению: в середине XX века владельцы крупных производств, в частности немецких, обнаружили, что их работники не умеют читать инструкции, что явилось причиной поломки производственных линий. Международные исследователи выяснили, что 25–30 % взрослого населения не понимают смысла текста, с которым работают. Стало необходимым осуществить замеры степени сформированности умения грамотного чтения у школьников в развитых странах, что приобрело регулярный характер, а в образовательную практику с каждым годом география участников исследования становится шире и шире. Казахстан также, присоединившись к Болонской образовательной декларации, включился в исследования, подобные PISA, PIRLS.

Великий поэт А. С. Пушкин заметил: «Чтение – вот лучшее учение», – но у этой фразы есть продолжение: «Следовать за мыслями великого человека (автора) есть наука самая занимательная». Современные дети, к сожалению, не только мало читают, но и плохо понимают и воспринимают прочитанный текст, они «не могут следовать за мыслями» автора. Исследования Международной программы по оценке образовательных достижений PISA показали, что Казахстан сохранил позиции 2018 года по замерам читательской грамотности: 15-летние школьники выполнили тестирование по грамотности чтения в среднем на 387 баллов, а в последней оценке 2022 года результат равнялся 386 баллам. Этот показатель на 90 баллов ниже среднего результата стран ОЭСР и соответствует 61 месту среди 81 стран-участниц исследования [1].

Международное сообщество обеспокоено распространением вторичной неграмотности вследствие снижения интереса к чтению. В поисках подходов и методик, направленных на активацию детского чтения, предпринимаются масштабные программы продвижения чтения. Например, в Германии действует Национальный фонд чтения, основанный в 1988 году на базе Немецкого литературного общества. Фонд находится под покровительством президента страны и занимается популяризацией чтения среди всех возрастных категорий. Одной из его инициатив является общегерманская олимпиада по чтению «День чтения вслух», проводимая ежегодно в ноябре. В Великобритании каждому ребенку с 3 лет предоставляют бесплатный «Портфель книг»; инициатива направлена на поддержку раннего детского чтения. Япония приняла Закон о поддержке читательской деятельности детей. В школьном расписании японских школ было выделено специальное время для самостоятельного чтения любимых книг [2].

Исследование уровня чтения, сформированности читательского интереса учащихся школы-лицея имени Аманжола Шамкенова города Павлодара (участники – учащиеся 7–11 классов, 320 человек) показало: «верных» книге читателей 35 %, это ребята, читающие по программе литературы и вне ее. Больше половины отвечавших (57 %) считают, что они тоже читают – это Интернет-новости, инструкции к играм, некие комментарии в социальных сетях, фанфики, просто «бродят» по сайтам, 7 % ответили, что чтение им не интересно, есть другие занятия, более увлекательные, например, слушание музыки. Такое чтение в какой-то мере носит характер развлекательного занятия, не вовлекающее учеников в анализ, осмысление прочитанного, критическое мышление по поводу прочитанного. Эти же ребята отвечают, что не запоминают то, что было ими прочитано, хотя 29 % (в основном, это старшеклассники) участников анкеты констатировали, что чтение инструкции к цифровой игре помогает им разобраться в игре и перенести опыт в повседневную жизнь: «…надо читать инструкции, чтобы не испортить новый гаджет или технический прибор». А отвечавшие из группы по первой позиции (35 %) называют последнюю прочитанную ими книгу, кратко, в 3-х предложениях, формулируют содержание прочитанного, правда, лишь 21 % написали, как эта книга была полезна им в жизни. По данным опроса большинство отвечавших проявляют интерес к чтению, однако 57 % считают

чтением всякий буквенный контент, который они «пробегают глазами» (Рисунок 1).

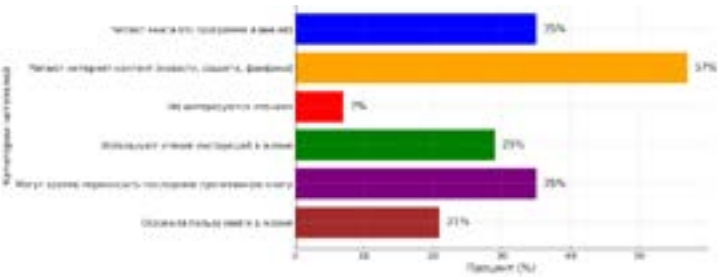

Рисунок 1 – Исследование уровня чтения учащихся ШЛ им. А. Шамкенова

Традиционные методы работы с текстами не всегда способны удерживать внимание учащихся, поэтому педагоги и специалисты все чаще обращаются к интерактивным формам обучения. Одним из эффективных способов мотивации к чтению является драматизация, которая позволяет учащимся погружаться в содержание произведений, переживать сюжетные линии и лучше понимать характеры персонажей. Однако драматизация как условие развития читательской грамотности школьников недостаточно исследована казахстанской педагогической мыслью; в некоторых работах есть упоминания о развитии читательской грамотности через театрализацию. Так, в своей статье, опубликованной в «Вестнике КазНПУ им. Абая» М. К. Ибраева рассматривает, как используются различные средства фольклора «в целостном развитии дошкольников» через ролевые игры: разыгрывание загадок, сказок. Это станет, по мнению автора, хорошим инструментом при обучении чтению в начальной школе, позволит младшим школьникам глубже осмыслить произведение через разыгрывание его в лицах [3].

Несомненно, драматизация – один из самых распространенных видов детского творчества, что объясняется несколькими моментами. Ребёнок сам совершает действия при инсценировке произведения, при этом он испытывает личные переживания от того, что играет, как у него игра получается, как реагируют на это окружающие: его партнёры и зрители. Также он стремится воплотить разыгрываемый им образ правдиво, перевоплощаясь в героя произведения, тем самым он понимает идейно-тематический контекст произведения.

Детская игра – тоже своего рода драматизация, ребёнок интуитивно принимает образы персонажей игры (кукол, машинок, зверушек), изображает их мимикой, голосом, телом, вживаясь в роль героев детских игр.

Детей привлекает, как показывает опыт инсценированных постановок, не только конечный результат в виде спектакля, но и сам процесс драматизации: изучение произведения, его разбор, выбор роли, репетиции. Ценность драматизации как в формировании читательского интереса, так и развитии творческого потенциала детей; она пробуждает воображение школьников, расширяет уровни восприятия художественного произведения: репродуктивный уровень – чтение, продуктивный уровень – выделение ключевых слов, формирование вопросов к тексту и поиск нетривиальных ответов на них, анализ состояния героев произведения в тексте и какими они могут быть при постановке на сцене, выразительное чтение текста на основе тренировочной работы в части «сцена речи», перевоплощение в персонажа инсценировки и представление его зрителям. Инсценирование – это выразительное, костюмированное действие с лицедейством, это игра в преображение по мотивам уже прочитанного произведения. Не все школьники, увлеченные сценическим творчеством, станут артистами, хотя возможно, в ком-то из них и «проснётся» талант сценической игры, главное, учащиеся откроют для себя мир театра, у них появится интерес к искусству, к чтению в частности и к художественной литературе в целом. Они смогут преодолеть трудности в личностной коммуникации, развить свои творческие способности: выразительно читать, писать сценарии, мастерить средства и предметы сценического оформления, разрабатывать костюмы, умело накладывать грим.

В школе-лицее имени Аманжола Шамкенова с 2022 года реализуется проект «Оқуға құштар мектеп», в рамках которого и осуществляется пилотный проект «Театральные встречи. В гостях у книги», Положение которого было презентовано на Областном форуме библиотекарей Павлодарской области. Фокус внимания организаторов (лидер – Казкенова Г. Е., члены оргкомитета – заведующая библиотекой, три педагога-координатора по ступеням обучения: 1–4, 5–8, 9–11 классы) сосредоточен на популяризации произведений казахстанских авторов. Конкурс успешно реализуется в школе-лицее им.А.Шамкенова третий учебный год.

Театрализация казахского фольклора, произведений казахстанских авторов: Ыбрая Алтысарина, Бердибека Сокпакбаева,

Сатимжана Санбаева, Мориса Семашко, Габита Мусрепова – стала своего рода триггером для чтения. Почти подавляющее большинство учащихся младших и средних классов (89 %), как показывает промежуточное анкетирование о ходе реализации проекта «Театральные встречи. В гостях у книги», прочитали произведения, предназначенные для драматизации, чего нельзя сказать о старших школьниках 9–11 классов (71 %). Старшеклассники (16 %) писали, что понимают важность чтения, но в силу загруженности, не могут выделить время для чтения, 13% вообще не прокомментировали свой отрицательный ответ. Все же процентные показатели анкетирования (80 % – общий показатель учащихся, прочитавших инсценируемые произведения) свидетельствуют о том, что в школе-лицее сложился позитивный опыт театрализации художественных произведений в рамках проекта «Театральные встречи. В гостях у книги», в который вовлечены все классы, так как проект имеет общешкольный масштаб, включен в Программу развития школы.

Разработан План инсценировок:

1) открытый классный час, посвященный биографии писателя, история создания произведения, представлению персонажей;

2) затем происходила внутри класса читка текста, анализ художественного текста, его глубокое осмысление, выбор способов интерпретации текста в течение двух недель;

3) выбор фрагмента для драматизации, анализ сцен, написание сценария;

4) распределение ролей, обсуждение способов игры, заучивание;

5) выразительное чтение персональных для игры фрагментов текста;

6) репетиции в аудитории, зале, анализ игры юных актеров;

7) изготовление костюмов и декораций;

8) выбор других средств, способствующих зрелищности постановки (музыка, визуализация, танцы);

9) текущие репетиции и их анализ, прогон, генеральная репетиция;

10) итоговая постановка – инсценировка.

Инсценирование художественного произведения либо его фрагмента (по решению класса – именно учащиеся по итогу чтения, анализа и обсуждения принимали решение, какой фрагмент будет ими инсценирован) имело характер организованного действия,

проводилось по утвержденному плану и графику выступлений (Рисунок 2).

Рисунок 2 – График выступлений на конкурсе инсценировок

Постановка спектакля с последующим показом перед школьной аудиторией является кульминационным моментом всего конкурсного события, которое становилось праздником для всей школы, разрабатывался сценарий финального этапа Конкурса инсценировок, к написанию которого привлекались учащиеся 11 класса.

Награждение проходит в День театра 27 марта каждого года, когда компетентное жюри (бессменный председатель жюри – заведующая библиотекой, члены жюри – педагоги дополнительного образования, молодые специалисты, члены совета старшеклассников, состав варьируется в зависимости от их занятости, председатель постоянный) определяет лучшие сценические решения согласно критериям судейства, которые описаны в Положении.

В течение трех лет (2022–2025 годы) были театрализованы сказки «Алдар Косе», поучительные рассказы и сказки Ыбрая Алтынсарина (начальные классы), повести бердибека Сокпакбаева «Меня зовут Кожа», «Чемпион», «Аяжан» (5–8 классы), Повести Сатимжана Санбаева «Белая аруана», Габита Мусрепова «Солдат из Казахстана», эти произведения актуальны по тематике, интересны для чтения современными подростками, ведь путь к чтению этих произведений был в несколько этапов, а драматизация позволила

школьниками через ролевую игру увидеть образы, созданные авторами, понять и осмыслить их.

Все мероприятия проекта «Читающая школа» требовали систематизации и объединения в *единую образовательную структуру.* В результате, была разработана *учебная программа,* охватывающая ключевые этапы работы с художественным текстом – анализ, осмысление и интерпретация произведения, драматизация, подготовка инсценировок и их постановка. Такой подход позволил создать целостный учебный курс, направленный на развитие выразительного чтения, актерского мастерства и глубокого понимания литературных произведений в ходе подготовки к театрализации и постановки на сцене в формате мини-спектакля, на формирование читательской компетенции учащихся – умения осмысленно читать и понимать художественный текст. Автором статьи была разработана программа интегрированного спецкурса «Развитие читательской грамотности через драматизацию», предназначенную для учащихся 5–9 классов. Курс определяется как интегративный, так как объединяет в себе несколько познавательных областей: литературу, музыку, кино, изобразительное искусство, танцы. Кроме того, направлен на развитие различных навыков детей: коммуникативных (взаимодействие в команде для достижения коллективных целей, со зрителями); когнитивных (анализ, синтез, обобщение, запоминание текстов, выразительная речь). Также рассчитан на синтез разнообразных видов деятельности, а именно: чтение и понимание художественных текстов, театрализация, творчество.

С целью определения педагогической целесообразности, практической значимости и актуальности Программы была осуществлена ее апробация педагогами – членами республиканского сетевого сообщества учителей русского языка и литературы. Программу для внедрения приняли специалисты русского языка и литературы из КГУ «Общеобразовательная школа имени Абая» Отдела образования города Сарани Управления образования Карагандинской области, КГУ «Гимназия отдела образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, КГУ «Средняя школа № 35 имени Халела Досмухамедулы» ГУ «Отдел образования города Актобе». Программа получила положительные отзывы, так как актуальной является проблема грамотности чтения; нужно пробудить у учащихся интерес к чтению, популяризировать казахскую

литературу, воспитывать в школьниках эмоциональный интеллект, социальные и коммуникативные навыки. Курс возможен в части вариативного обучения школьников, её позиции осуществимы во внеклассной деятельности по предмету через кружковую форму обучения.

Чтение художественного текста воспитывает умение смыслового чтения, основанного на понимании, осмыслении, оценке и интерпретации прочитанного в разных формах. Драматизация является одним из действенных способов возвращения к книге, обучению навыку грамотного чтения.

ЛИТЕРАТУРА

1 PISA–2022. Результаты Казахстана. Национальный отчет, МП РК, TALDAU НЦИОО https://taldau.edu.kz/novost/opublikovany-rezultaty-mezhdunarodnogo-issledovaniya-pisa-

2 Государственная политика преодоления кризиса чтения, статья https://unatlib.ru/images/bibliotekarjam/metod_materialy/analit_spravky/Gospolitika_PKCh.pdf?utm_source=chatgpt.com

3 Ибраева М. К. Статья «Мектеп жасына дейінгі балаларды біртұтас дамытда халық шығармашылығы құралдарын пайдаланудың жолдары», журнал «Вестник КазНПУ им. Абая», серия «Психология», № 4 (65), 2020 год, https://bulletin-psychology.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/227/175

ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

КАИРГЕЛЬДИНОВА А. Б.
учитель русского языка и литературы,
«Школа-гимназия № 8», г. Алматы.

Искусственный интеллект (ИИ) активно внедряется в различные области, включая образовательную сферу. В последние годы технологии ИИ становятся все более важными в школьном обучении, и предметы, такие как русский язык и литература, не остались в стороне. Внедрение ИИ в эти дисциплины открывает новые возможности для преподавателей и учащихся, значительно повышая эффективность учебного процесса [4, с. 12].

Одним из самых заметных преимуществ использования ИИ на уроках русского языка и литературы является возможность

индивидуализации обучения. Системы ИИ могут подстраиваться под уровень знаний, интересы и потребности каждого ученика, предлагая материалы, соответствующие их текущему уровню. Например, с помощью ИИ можно создавать задания, которые автоматически адаптируются по сложности, позволяя ученикам усваивать материал в удобном для них темпе.

Современные технологии ИИ могут быстро и точно оценивать письменные работы учеников, облегчая работу преподавателей. Искусственный интеллект способен анализировать грамматику, орфографию, пунктуацию и структуру текста, выявляя ошибки и давая рекомендации по их исправлению. Это позволяет ученикам получать мгновенную обратную связь, что важно для совершенствования их письменной речи.

Кроме того, ИИ может быть полезен в анализе литературных произведений. Например, программные решения могут исследовать тексты с точки зрения их художественных характеристик, символики, жанров и других элементов, что способствует более глубокому пониманию литературы. С помощью ИИ можно создавать виртуальных помощников, которые помогут учащимся в изучении русского языка и литературы. Эти помощники могут отвечать на вопросы, разъяснять грамматические правила, объяснять сложные части литературных произведений, а также предлагать дополнительные материалы для более глубокого освоения темы. Такие инструменты полезны как на уроках, так и при самостоятельной работе. Использование чат-ботов или голосовых ассистентов, которые работают в реальном времени, позволяет ученикам получать помощь при изучении сложных тем. Например, при изучении литературных направлений или анализе стихотворений ИИ может предложить разные подходы к интерпретации произведений и подсказать, как выявить их ключевые особенности. Применение ИИ на уроках литературы способствует развитию критического мышления у учащихся. Алгоритмы, которые могут анализировать различные произведения, позволяют ученикам получать разнообразные интерпретации и вырабатывать собственное мнение на основе анализа текста. Искусственный интеллект может предложить несколько вариантов интерпретаций, с которыми ученики могут согласиться или, наоборот, их оспорить, что развивает их аналитические способности.

Также ИИ помогает создавать более динамичные и увлекательные учебные материалы. Например, с помощью

технологий дополненной и виртуальной реальности можно визуализировать литературные произведения, что помогает ученикам лучше понять контекст событий. Используя ИИ, можно разрабатывать интерактивные тесты и игры, которые делают процесс обучения более увлекательным и помогают закрепить знания по русскому языку и литературе. Технологии ИИ позволяют эффективнее изучать литературу с учетом исторического и культурного контекста. Программы могут предоставлять дополнительные материалы о времени написания произведения, его авторе и других важных аспектах, что помогает ученикам глубже понять смысл и значимость литературных произведений. ИИ может интегрировать различные источники информации, создавая комплексные обучающие системы, направленные на всестороннее развитие учащегося. Применение искусственного интеллекта на уроках русского языка и литературы открывает перед учителями и учениками новые горизонты. От автоматизации оценки до создания виртуальных помощников и интерактивных материалов – ИИ способствует созданию более гибкого, интересного и продуктивного образовательного процесса. Однако важно помнить, что ИИ является дополнением к традиционному обучению, а не его заменой. Успех внедрения технологий зависит от умелого сочетания инноваций с педагогическими методами, которые развивают творческий потенциал учеников. Программы на основе ИИ могут анализировать литературные произведения, предлагая различные подходы к интерпретации текста. Это может включать разбор структуры произведения, выявление литературных приемов, символики и анализ образов героев.

Использование онлайн-ресурсов для анализа произведений с учетом жанра, позиции автора и исторического фона помогает ученикам развивать критическое мышление. Системы ИИ могут предложить различные варианты интерпретаций, способствуя более глубокому восприятию текста. ИИ может также генерировать творческие задания для учеников, мотивируя их создавать собственные литературные произведения. Программы могут предложить темы для сочинений или генерировать стартовые фразы для начала рассказов, стихотворений и эссе. Использование генераторов тем для сочинений и программ, которые предлагают начало текста для продолжения, помогает ученикам преодолеть творческий кризис и с энтузиазмом начать писать. Одним из эффективных методов является использование адаптивных

образовательных платформ с ИИ, которые подстраиваются под уровень знаний ученика. Системы могут предлагать задания, подходящие учеников в зависимости от их успехов и ошибок. Это особенно полезно для учащихся 7 класса, которые начинают осваивать более сложные темы в русском языке и литературе. Использование образовательных платформ с ИИ, которые адаптируются под прогресс ученика, предлагает задания, соответствующие его уровню знаний, и дополнительные материалы для углубленного изучения.

С помощью технологий дополненной реальности (AR) и ИИ можно создавать виртуальные экскурсии по миру литературных произведений. Например, ученик может «посетить» место, описанное в произведении, или увидеть исторический контекст в визуальной форме. Это помогает лучше понять мир произведения и способствует более глубокому погружению в его содержание. Использование AR-приложений для визуализации мест, событий или персонажей, описанных в произведениях, помогает в изучении литературы. Применение ИИ для создания образовательных игр по русскому языку и литературе делает процесс обучения более увлекательным. Геймификация способствует большему вовлечению учеников и повышению мотивации. Создание образовательных игр, в которых учащиеся могут «играть» с языковыми заданиями, помогает укрепить знания через активное участие в учебном процессе. Подводя итог, можно сказать, что применение искусственного интеллекта на уроках литературы и русского языка повышает учебную мотивацию, интерес к предмету, интенсифицирует обучение, развивает критическое мышление и раскрывает творческий потенциал как учителей, так и учеников. Искусственный интеллект помогает сэкономить время, привлекает своей новизной и нестандартным подходом к материалу. Однако важно помнить, что ИИ – это всего лишь инструмент, расширяющий возможности человека, а не заменяющий его творческий и интеллектуальный потенциал.

Литература

1 Громова Н. В. «Искусственный интеллект в образовании: возможности и перспективы». – Москва : Издательство «Просвещение», 2021.

2 Соловьев А. И. «Технологии искусственного интеллекта в обучении языкам». – Санкт-Петербург : Издательство «РГПУ им. А. И. Герцена» 2020.

3 Иванова Е. А. «Использование искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного». Вестник педагогических наук, 2022, № 3, с. 45–50.

4 Петров С. В. «Искусственный интеллект в литературном образовании: новые подходы». Журнал русской литературы, 2023. – № 1. – с. 12.

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ ҚОЛДАНУ

КАИРЖАНОВА С. С.
информатика пәнінің мұғалімі,
«Қызылжар жалпы ора білм беру мектебі» КММ,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Информатика пәні — ақпараттық технологияларды меңгеруге бағытталған пән. Бүгінгі таңда оқушылардың бұл пәнді терең игеруі олардың өмірінде маңызды рөл атқарады. Информатика сабағында оқушылардың білімін объективті және әділ бағалау үшін критериалды бағалау жүйесін қолдану өте тиімді. Критериалды бағалау оқушылардың білімін нақты критерийлер бойынша анықтауға мүмкіндік береді, сонымен қатар оқу процесін жақсарту мен оқушының даму деңгейін нақты көрсетеді.

Критериалды бағалау жүйесі дегеніміз не? Критериалды бағалау – оқушының білімін және дағдыларын алдын ала анықталған нақты талаптар (критерийлер) негізінде бағалау жүйесі. Бұл жүйе оқушының оқу нәтижелерін объективті түрде өлшеуге мүмкіндік береді. Критериалды бағалау жүйесі оқушылардың жетістіктерін әртүрлі деңгейде бағалауды қамтиды: бастапқы деңгейден жоғары деңгейге дейін.

Критериалды бағалаудың негізгі ерекшелігі — бағалау кезінде тек оқушының білімін емес, сонымен қатар оның өз бетінше жұмыс істеу қабілетін, логикалық ойлау дағдыларын, шығармашылық әлеуетін де ескеру.

Критериалды бағалаудың мақсаты оқушылардың білімін объективті, нақты және әділ бағалау, оқушылардың оқу жетістіктерін

нақты көрсету, оқушылардың күшті және әлсіз тұстарын анықтап, оқу процесін тиімді ұйымдастыру.

Оқушылардың оқу барысындағы жетістіктерін анықтау арқылы оқу нәтижелерін нақты көрнекі түрде көрсетуге болады.

Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу және шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін критериалды бағалаудың негізгі принциптері анықталады.Бағалау критерийлері мен талаптары оқушыға толық түсінікті болуы тиіс. Бағалау процесі нақты критерийлер негізінде жүргізіледі, сондықтан нәтижелер объективті болады. Барлық оқушылар үшін бірдей критерийлер қолданылып, әділ бағалау қамтамасыз етіледі.Бағалау оқу барысында үнемі жүргізіледі, тек оқу кезеңінің соңында ғана емес, сонымен қатар әр кезеңде оқушының жетістіктері бағаланып отырады [1, 75 б.].

Информатика пәнінде критериалды бағалауды қолдану өте тиімді, себебі ол оқушылардың нақты дағдыларын бағалауға мүмкіндік береді. Бұл дағдылардың ішінде:

- Компьютерлік бағдарламаларды пайдалану.
- Алгоритмдер құрастыру.
- Математикалық есептерді шешу үшін бағдарламалау тілдерін қолдану.
- Ақпараттық қауіпсіздік және компьютерлік желілердің негіздерін түсіну.
- Интерактивті құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз ету жұмыстарын орындау.

Критериалды бағалау жүйесі бойынша информатика пәнінде әртүрлі дағдыларды бағалауға арналған критерийлер қолданылады. Оларға мыналар жатады:

Теориялық білім бойынша оқушының информатика пәні бойынша негізгі ұғымдарды, терминдерді және принциптерді білуі тиіс. Әр түрлі компьютерлік құрылғылар мен бағдарламалар туралы түсініктері болу керек.

Практикалық дағдыларды жіктесе:

- Бағдарламалау тілдерін қолдану қабілеті.
- Ақпаратты өңдеу және жүйелеу қабілеті.
- Әртүрлі бағдарламаларды қолдану арқылы тапсырмаларды орындау дағдылары.

Шығармашылық және аналитикалық ойлау:

- Алгоритмдерді құрастыру және оны тиімді түрде іске асыру.
- Программалық құралдар мен шешімдерді қолдану арқылы мәселені шешу.

Оқушының тапсырманы орындау жылдамдығы мен дәлдігі:

- Оқушының тапсырманы дұрыс орындауы және уақытты тиімді пайдалану.

Командалық жұмыс және жеке жұмыс:

- Оқушының топта жұмыс істей білуі, пікірталасқа қатысуы.
- Тапсырмаларды жеке орындау және өз идеяларын білдіру.

Критериалды бағалау түрлері.

Жиынтық бағалау:

Бұл бағалау жүйесі оқушының оқу процесінде жеткен нәтижелерін жиынтықтап бағалайды. Жиынтық бағалау көбінесе тестілеу, жазба жұмыстар, жобалар немесе практикалық тапсырмалар түрінде жүзеге асырылады.

Мысал: Оқушы информатика пәні бойынша тесттен немесе жоба жұмысы бойынша алған нәтижелеріне қарай бағаланады.

Ағымдық бағалау:

Ағымдық бағалау оқушының оқу процесіндегі жұмысын тұрақты бағалауды қамтиды. Бұл бағалау сабақтың барысында немесе кез келген тапсырманың орындалуына негізделеді.

Мысал: Оқушының сабақ барысында түрлі тапсырмаларды орындау барысында көрсеткен білімі мен дағдылары бағаланады.

станымдар негіздері:

1 Бағамен оқушының жұмысы бағаланады.

2 Дескрипторлар оқушыға алдын-ала белгілі болуы шарт.

3 Оқушы өз білім деңгейін анықтай алуы қажет.

4 Нақты білімділік мақсатты бағалауы қажет.

Критериалды бағалаудың басты ерекшелігі:

1 Алдын-ала ұсынылған бағалау шкаласы;

2 Анық, айқындылығы;

3 Бағаның әділдігі;

4 Өзін-өзі бағалауға мүмкіндіктің берілуі.

Критериалды бағалаудың артықшылықтары мен кемшіліктері

Артықшылықтары:

- Объективтілік пен әділдік.
- Оқушылардың күшті және әлсіз тұстарын нақты анықтау.
- Оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес бағалау.
- Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту.

Кемшіліктері:

- Қиын тапсырмаларды дұрыс бағалау үшін оқушының деңгейін нақты білу керек.
- Кейбір оқушылардың өз білімін дәл бағалай алмауы.

-Оқушылардың әртүрлі деңгейде дайындықтары бар болғандықтан, критерийлердің теңдестірілуі қажет [2, 24 б.].

Критериалды бағалау жүйесінде ең маңыздысы -оқу процесі, сол арқылы оқушы өзін-өзі бағалап, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай дамыту керектігін түсініп, ізденуі. Яғни жүйеде оқушының қалай жұмыс жасағаны емес, қалай ойлағаны бағаланады. Ал бұл бағалауды жүргізу үшін біз оқушының нені білетіндігін емес, не істей алатындығын анықтауымыз қажет. Оқушымен мұғалім арасында өзара түсіністік пен ұжымдық қарым-қатынасты орнатып, білім алушылардың сенімсіздіктерін жойып, мүмкіндіктерін арттыруға жол ашуға жұмыстануымыз керек деп білемін.

Критериалды бағалау жүйесі білімнің мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, білім алушылардың танымдық қабілетін қалыптастыратын, белгілі кретириймен оқу жетістіктерін салыстыратын нақты процесс деп сенемін. Осындай жүйемен біз оқыту сапасын жоғарлатып, мектеп бітірушілердің білімін халықаралық стандартқа сәйкестендіріп, әрбір оқушының даму жетістігін үнемі бақылай аламыз деп сенемін. Себебі, бүгінгі таңда бұл жүйе білім алушылардың логикалық ойлау қабілеті мен сөздік қорларының мол болуына бірден-бір себепкер.

Информатика пәнінде критериалды бағалау жүйесін енгізу оқушылардың білімін әділ әрі тиімді бағалауға мүмкіндік береді. Критериалды бағалаудың тиімділігі оқушылардың білімін нақты көрсетіп, олардың әлсіз және күшті тұстарын анықтауға көмектеседі. Сондай-ақ, бұл жүйе оқушылардың білім сапасын арттыруға және оқыту процесін жетілдіруге ықпал етеді.

Оқыту процесінде оқушылардың әрқайсысына жеке тұлға деп қарап, оларға сенім білдіріп, білімге ынтасын көтере білудің маңызы ерекше. Алғыр, озық ойлы, тапқыр, нәзік, сезімтал, пайымды, білгір оқушылардың іскерлігін, даму мүмкіндігін ескеріп, оларға бағыт-бағдар беру, ой-өрісін, ойлау қабілетін дамытатындай логикалық тапсырмалар беру арқылы, ой тастау әрбір ұстаздың міндеті.

Критерий арқылы бағалау мұғалімдерге: нәтижені талдау үшін бағалау критерийлерін білу және түсінуге; критерийлерді білу арқылы қате жібермеу, сапалы нәтиже беруге; рефлексияға қатысу, яғни өзін және өз достарын бағалауға; сапалы нәтиже алуды қамтамасыз ететін критерийлерді құруға; бағалау үрдісіне қатысу арқылы білімін тереңдетуге, нақты білімдерін қолдану, өз ойларын еркін жеткізе білу, сын тұрғысынан ойлай білуге

мүмкіндіктер береді. өз жұмысын талдау және жоспарлау үшін ақпарат алуға; оқу үрдісінің сапасын жақсартуға; әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытудың траекториясын құруға мүмкіндік береді,баласының білім деңгейлерін бақылай алуға; баласының оқу үрдісін бақылай алуға; баласына оқу үрдісі кезінде қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Ал, қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі - әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жүзеге асыруға, жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар – шығармашылық, белсенділік, жауаптылық, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Бұл талаптарды жүзеге асыру үшін оқушы білімін бағалауда мүлдем жаңа бағытта жұмыс істеу қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі күні оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау – оқу үдерісінің маңызды да салмақты бөлігі болып табылады. Сол себептен, зерттеу іс-әрекеттерін кеңінен қолданып, оқушылардың жетістіктерін бүгінгі күннің талабына сай жаңаша бағалау жүйесі қажет етіледі. Бұл жерде оқушылар өзін-өзі бағалау, бірін-бірі бағалау, топтық бағалауда оқу үдерісінің белсенді қатысушысы бола алады. Өйткені, дәстүрлі бағалау процесінде мұғалім оқушыға жауап бергені үшін немесе сабақ оқымағаны үшін және оқушы жетістігі басқа оқушы жетістігімен салыстырмалы түрде бағаланып келген болатын. Сол кезде оқушы қаншалықты әділ баға алғанын білмей келді, күмәнмен қарды. Бұл жағдайда білім алуға деген қызығушылықты жоғарылатуға мүмкіндік жасайтын бағалаудың нақты критерийлері, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланыс болмады [3, 14 б.].

«Бағалау» терминінің өзі «жақын отыру» дегенді білдіреді.

Формативті бағалау оқушылардың қай кезеңде, қай бағытта екенін анықтау және одан да зор жетістікке қалай жету керектігін жоспарлау үшін қолданылады. Формативті бағалау күнделікті сабақта үлкен роль атқарады, себебі күнделікті оқу жетістіктері мен кері байланыс оқушыларға өз оқуы туралы қортынды жасауға және нәтижені жақсарту үшін керекті шешім қабылдауға ықпал етеді. Формативті бағалау оқушының әр сабақтағы іс - әрекетін бағалайды. Бұл жерде оқушының сабақтағы белсенділігі, еркін өз ойын білдіруі, сыныптастарына көмектесуі, бірлесіп жұмыс жасауы т.б.жатады. Формативті бағалау баға қоюмен жүзеге асырылмайды.

Мақтау, мадақтау, жылы шырай таныту, қолдау көрсету, ынталандыру формативті бағалаудың түрлері болып табылады.

Формативті бағалау оқыту кезеңінде күнделікті қолданылады және сабақ барысында оқушылардың оқу танымдық әрекетіне басшылық жасайды. Формативті бағалау мұғалімнің жалпы немесе жекелеген оқушылар жұмысына жүйелі түрде бақылау жасау көмегімен жүргізіледі. Бағалаудың бұл түрі оқушылардың сынып немесе үй тапсырмаларын өз бетінше орындауға деген ниеттері мен берілген тапсырманы орындауға деген олардың қызығушылығы мен жауапкершілік сезімін ынталандыруда үлкен маңызға ие болады.

Критериалды бағалау сабақтың өн – бойында жүзеге асып отырады. Алдымен топтық жұмысты бағалауда өте тиімді. Өйткені топ жұмысын критерийлермен бағалау жұмыстың нәтижелілігіне және оқушылардың өзара бағалау арқылы өз пікірлерін ортаға салып, еркін жеткізуіне алып келеді. Өз пікірін еркін айту, өзгелердің жұмысына өзіндік бағасын беру өмірге бейімділіктерін арттыра берері сөзсіз. Бағалау парағы топқа тапсырмамен бірге ұсынылатын болғандықтан, оқушылар өзге топты бағалар алдында өз тапсырмаларын орындауда сол критерийді басшылыққа алады. Мұндай бағалау кезінде өзіңді басқа адаммен салыстыру шарты жоқ, сондықтан критерий түрлері бойынша мүмкіндігіңді бағалап, жетістікке жету жолдарын қарастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Абекова Ж. А., Оралбаев А. Б., Бердалиева М., Избасарова Ж. К. Технология критериального оценивания, методика ее применения в учебном процессе // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 2–2. – С. 215–218.

2 Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, 1 деңгей, 2014, – 95 б.

3 Шербаева А. Ш. Критериалды бағалау жүйесін енгізудегі бағалау критерийлерін құрастыру: мектеп мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқаулық. – Қарағанды, 2018. – 35 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУЫЗША ЖӘНЕ ЖАЗБАША ТІЛДЕРІН ДАМЫТУ

КАЛИЕВА А. С.
бастауыш сынып мұғалімі, Ағашорын жалпы орта білім беру мектебі, Ағашорын ауылы, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Тіл дамыту жұмыстары жүргізу ауызекі сөйлеу тілі және сауатты да көркем жаза білу дағдыларын жетілдіру қамтамасыз ететін тәсіл болып табылады.

Берілетін білім мазмұнын эстетикалық талғамға сай жетілдіру-тіл дамыту мәселесінің жаңды өзегі.

Тіл дамыту – оқыту, білім мен тәрбие берудің ең маңызды да салмаөты мәселесі, ол арқылы жас ұрпақты тіл өнеріне баулу , туған тілінің қыры мен сырын терең меңгерту,ойын жатық та көркем етіп жеткізе білу, мәдени еті, сауаттылыққа баулу іс-әрекеттері-тіл дамытудың ажырамас бірлігі.

Екеуі қосылып ,өмірді, әлемді ,дүниені танытады, тіпті екеуі оқушының ішкі «менін» танытады .Тіл өз алдында адамды адам етіп қалыптастыратын құрал болса , тіл дамыту сол үрдістің ең негізгісі болып табылады.

Сол тіл, бас, ми сыңарларының жоғарғы функциясы. Сөз, тіл ойлаумен тығыз байланысты, тілсіз ойлау мүмкін емес, тіл мен ойлау ажырамас бірлікте, тіл ойдың материалдаған түрі. Ой тіл арқылы жеткізіледі , айтылады, сөз арқылы безендіріледі.

Әрбір ой міндетті түрде белгілі сөздік материалда пайда болады.

Балалар тілін дамыту жұмысының негізгі мазмұны - сөздің жалпы ұғым беретін жағын меңгеруге көңіл бөліп, ойлау қабілеттерін дамыту, өз ойын еркін жеткізуін, қоршаған ортамен, айналасындағы адамдармен еркін қарым –қатынасқа түсіп , сөйлеу қабілеттерін қалыптастыру.

Сұлулық туралы түсінігі жоқ бала мейірімді бола алмайды, мейірімділік қасиеті жоқ адам әдемілікті де елемейді. Баланың шығармашылық қиял қабілеттерін, эстетикалық сезімін, талғамы мен көзқарасын, мәдениетін, ой-өрісін кеңейтіп, қоршаған орта өміріндегі әсемдік пен сұлулықты сезініп, бойына сіңіре білуге тәрбиелеудің алғашғы сатысы-тілін дамыту.

Көркем шығармаларды, ертегілерді , әңгімелерді , тақпақтарды сөзді көтеріңкі бірыңғай сөздерді сахналап айту арқылы сөздің интонациясын меңгереді, сөздік қоры байи түседі, кейіпкердің

басына түскен күйініш, сүйінішін дауыс әуенімен жеткізуге тырысады.

Жазу тілі ауызша сөйлеуден кейін шықты, сондықтан да ол үнемі ауыз тілге сүйеніп отырады. Ең алғашқы, ерте дәуірде адамдар қандай да болмасын бір оқиғалар туралы мәліметтерді кейінгі ұрпаққа қалдырып отырған. Сөйтіп ондай мәліметтерді түрлі суреттермен белгілейді. Бұл кезең- идеографиялық сөйлеу кезеңі деп аталады. Идеографиялық сөйлеу белгілі бір айтылатын жағдай туралы еске түсіру рөлін атқарады [1, 35 б.].

Кейінірек иероглифтік жазу шықты. Бұл заттарды немесе тұтас ойды білдірген.

Біздің қазіргі қолданып жүрген жазуымыз алфавиттік жазу. Бұл кейінірек шыққан.

Жазудың құрамына алфавит, графика және орфография (емле) енеді. Алфавит- тіліміздегі әріптердің белгілі бір жүйемен орналасу тәртібі. Графика - дыбыстың, буынның немесе сөздің айтылуы қалай болса, солай таңбалануы. Ал орфография тілдің белгілі бір нормаға келтірілген ережесін сақтап жазу. Жазу жұмысын мақсатқа сай ұйымдастыру оқушылардың стилистикадан алған білімін қолдана білуге, өз ойын жеткізуде сөйлемдер мен сөздерді орынды пайдалана білуге үлкен әсері бар. Оқу бағдарламасында жазу жұмысында мазмұндамалар мен шығармалардың тілдік жазуы-сөздерді таңдап, дұрыс қолдану, сөз тіркестері мен сөйлемдерді дұрыс құра білу әрбір сыныпта жетілдіріліп отырылады деп атап көрсетіледі.

Сұрақ – жауапқа жаттықтыру жұмысы стилистикадан алғаш мәлімет беру кезінде тіл ұстарту мақсатында жүргізіледі. Онда оқушыларға белгілі мақсатқа байланысты сұрақтар беріледі де, оған оқушылардың жазбаша жауап беруі талап етіледі. Ал ол сұрақтарды мұғалім белгілі бір мәтіннің немесе сөйлемнің стильдік ерекшеліктерін білдіретіндей етіп ұйымдастырады. Яғни, сұрақтар әр сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне, оларға стилистикадан берілетін білімнің ауыр-жеңіліне байланысты беріледі. Мұғалімдер тәжірибесінде жұмыстың бұл түрі көбінесе бір жақты жүргізіледі. Дәлірек айтқанда, жауап қайтарушы оқушылар болғанымен, сұрақ қоюшы негізінен мұғалімдердің өздері болып қалады. Тегінде, сұрақ қоя білу, қойылған сұрақтарға орынды, дәйекті жауап қайтару дағдылары оқушыларға нақтылы көмек берудің нәтижесінде қалыптасады. Оны ауызекі жұмыстан гөрі жазбаша жаттығулардың үстінде жүзеге асыру мүмкіндігі мол. Өйткені оқушы жіберген кемшілікті (сөз таңдау, сөйлем құрау, ой

нақтылығы, т. б.) жазып, сызып көрсетуге, дұрыс жазудың үлгілерін беруге болады.

Дегенмен, жазу жұмыстарының сапалы орындалуы оған дейінгі сұрақ-жауапқа жаттығу кезінде оқушылардың алған білім, дағдыларына байланысты. Мысалы,мына текст қай стильде жазылған? Оның себебі не? -деген сұрақ беру үшін ол текстпен оқушылар бұрын танысқан, немесе стиль туралы бұрын мәлімет берілген болуы тиіс. Демек,сұрақты белгілі мақсатқа лайықты құрастыру, оны оқушының дұрыс түсініп,орынды жауап қайтаруы - жұмыстың сәтті орындалуының басты шарттары болып есептеледі. Оқушылардан дұрыс жауап алу үшін, ең алдымен, оларда білімнің негізі қалануы тиіс. Атап айтқанда, оқушыларға ресми тілмен баянда деп жаттығу беру үшін шәкіртте іс-қағаздар, ресми стиль туралы мәлімет болуы тиіс. Оқушы бойында қалыптасқан немесе жаңа қалыптаса бастаған мәліметтерді айтқызу, жетілдіру жұмысының сапалы болуы көбінесе оқушыларға қойылған сұрақтарға байланысты. Жұмыстың түрін, көлеміне байланысты жаттығуларды төмендегі мөлшерде жүргізуді орынды деп есептейміз. Олар: 5-ші сыныпта текстік немесе әдебиеттік оқу кітабындағы шығармалардың ауызекі немесе жазбаша (кітаби) сөз екендігіне, ауызекі сөйлесудің өзіндік ерекшеліктеріне, 6-шы сыныпта іс- қағаздар мен ғылыми шығармаларға, оның кейбір тілдік ерекшеліктеріне, 7-ші сыныпта көркем шығарма мен публицистикалық шығармаларға байланысты, оның стильдік ерекшеліктерін анықтауға байланысты сұрақтар беріп, соның негізінде шағын текстер құрастырып, жазуға жаттықтырған жөн. 8-9-шы сыныптарда күрделендіре, яғни стильдердің түрлерін салыстыру, бір-бірінен ерекшеліктерін ажырату бағытында, атап айтқанда, стиль түрлерінің тілдік құралдарымен жұмыс жүргізу қажет. Жазу жұмысына ұсынылған мәтін мазмұнына байланысты мұғалім оқушыларға сұрақтар беріп, олардан жазбаша түрде жауап алады. Сұраққа жауап бергенде сөйлемді оқушының өздігінен құруы талап етіледі. Жазу жұмысының мұндай түрі оқушыны дәл, нақты жауап беруге дағдыландырып, сөйлемдерді дұрыс құрастыра білуге жаттықтырады,тіл стильдерінің тілдік құралдарын ерекшеліктерін біліп, қолдана білуге төселдіреді. Сұрақ-жауап жұмыстарын әр сыныптағы «Қазақ тілі» оқулығындағы жаттығуларына байланысты да жүргізуге болады. Мұндағы мақсат үйретіліп отырған грамматикалық материалдардың тіл стильдеріне қатысын ашу, үйрету. Сонымен бірге грамматикалық стилистикадан мәліметтер (практикалық стилистикадан) беру.

Мысалы, 5-ші сыныптағы оқу жылының басында-ақ оқулықтағы фонетикаға байланысты берілген жаттығуды орындаттыру кезінде қосымша мынадай сұрақтар беріп, жауап алуға болады: Бұл мәтін ауызекі айтылған ба, әлде кітаби жазылған текст пе? Қай ғылымға байланысты термин сөздер кездеседі? т.б. Сонынан сол термин сөздерді буынға бөлдіріп, оқулықтағы берілген жаттығудың мақсаты да бірге орындаттырылады. Мұнда оқушылар 5-ші сыныпта өтілген термин сөздерді естеріне түсіру арқылы жазба тіл, жазбаша қолданған текст екендігін ескереді. Ауызекі сөйлеу стилі мен жазба стильдердің айырмашылығы жөнінде мәліметтер ала бастайды. Сондай-ақ басқа жаттығудағы текст қалай жазылған? Ауызекі сөйлесу стилінде жазылғандығын қандай ерекшеліктерінен байқауға болады? деген сияқты сұрақтарға жауап алу арқылы ауызекі сөйлесу стилінің кейбір ерекшеліктерінен мәлімет беріледі. Осы сияқты лексика тарауындағы 6-шы сыныпта берілген жаттығулар бойынша оқушыларға ғылыми стильдің негізгі ерекшелігі ғылыми терминдердің қолданылуы екендігін, көркем әдеби тіл стильдеріндегі ерекшелік фразеологизмдер, мақал-мәтелдердің жиі қолданылатындығын үйретуге болады [2, 32 б.].

Тіл стильдерін үйретудегі жазба жұмыстарының бірі-мазмұндама. Әдістемелік әдебиеттерде мұның мынадай түрлері көрсетіледі: а) Мәтінді жуық немесе толық мазмұндау. ә) Қысқаша мазмұндау. б) Мәтіннен цитата немесе эпиграф келтіре отырып мазмұндау. в)Берілген текстке өз ой қорытындысын қоса мазмұндау.

Бұларға қоса стильдік мақсатта, әдеби тіл стильдері бойынша мазмұндама жүргізуге болады. Мектеп тәжірибелерінде мазмұндама үшін көлемі шағын тексттер беріліп, оны мұғалім екі-үш рет қайра оқып беру арқылы жаздырады. Сондықтан оқушылардың жұмыстарында мәтінді сөзбе сөз қайталап, дайын фразаларды «көшіріп» бере салушылық жиі ұшырайды. Бірсыпыра оқушылар текстегі ұмытып қалған кейбір сөйлемдерді екінші сөйлеммен дұрыс, жалғастыра алмай, оларды байланыссыз тіркей салады. Олай болмау үшін мазмұндама алудан бұрын шығарманы негізгі бөлімдерге бөліп, оған тақырыптар беру, жоспарын жасату, тілін талдау, қайталап оқыту тәрізді жұмыстарды орындатқан жағдайда оқушылардың жазу жұмысы мәтінде барды қайталау болмай, нағыз шығармашылық жұмысқа айналады. Оқушыларға тілдің стильдерін үйрету мен жаттығу барысында осы жүргізілетін мазмұндамаларға стильдік сипат береміз. Онда жалпы мазмұндама алудың принципін

сақтай отырып, оқушылардың назарын кейде тексттің жазылу стильдеріне аударылады.

Оның мына сияқты түрлерін жүргізуге болады.

1 Тексттегі кейбір сөздерді синонимдерімен алмастырып жазу.

2 Ойды жеткізудегі кейбір сөйлемдерді вариантарымен ауыстырып жазу.

3 Тексттің стильдік сипатын сақтай отырып мазмұндау.

4 Тексттің стилін өзгертіп мазмұндау.

Бұл жұмыстардың алғашқы екеуі мазмұндамаға даярлық кезінде жүргізіледі. Мұндағы мақсат әр стильдің түрлеріне байланысты тілдік ерекшеліктері бар екендігін түсіндіріп, жаттықтыру болып табылады. Бұл жұмыс төмендегіше ұйымдастырылады. Берілген мәтіндегі жазушының қаламынан шыққан сөйлемдерді тақтаның бір жағына жазып, екінші жағына оқушыға синонимін пайдаланып өзгертіп, жаздыртуға болады. Мысалы: « Абайдың балалық шағы » деген мазмұндама алуға даярлық жұмысы кезінде мына сияқты салыстыру мен өзгертіп жазу ұйымдастырылады.

Оқушылардың өзіндік ойын дамытып, білім дәрежесін, тіл мәдениетін айқын көрсететін жазу жұмысының бірі - мақала жаздыру. Өйткені, мақала жазғанда оқушы алған тақырыбына қатысты құрғақ фактілердің басын құрап қоймай, белгілі сюжет құрап жазуға оған тілдік құралдарды тандауға тырысады. Мақала жазу үшін оқушылар айналасында болып жатқан сан түрлі оқиғаны, құбылысты, өзгерісті тақырып етіп алуларына болады. Мысалы, мұражайға, табиғат аясына жасалған экскурсияларды, еңбек сабағы, үлкендерге көмегі, адамгершілік қарым-қатынастарын, мектеп өмірі т.б алуға, жаздыруға болады. Мұндай тақырыпта мақалалар жаздыру, оқушылардың сөз қолдану, сөйлем құрау шеберлігін шыңдай түсіп, тіл стильдерін түсінуге баулиды. Сондықтан да тіл стильдеріне байланысты жиі мақала жаздыру қажет. Мақала жазып үйрету, жаттықтыру арқылы оқушылардың білімін күнделікті жұмыстарымен байланыстырып отыруға болады. Әсіресе, қабырға газеттеріне мақала жаздыру, радио торабы арқылы хабар беруде мақала жаздыру, т.б. ал оларды жаздыруда олардың қалай жазылуына тілдік құралдарына, стильдік ерекшеліктеріне көңіл аударылып отырылады. Нәтижеде оқушылар өөз ойын тұжырымды, нақты беруге төселе бастайды.

Мақала жаздыру арнаулы сабақ ретінде де үйретіліп отырылған грамматикалық тақырыптарға байланыстырыла ұйымдастырылады. Мысалы, лексиканы өту кезінде оқушыларға тірек сөздер беріп, ол

бойынша шағын мақала жазуға тапсырма беруге болады. Мақала жазу грамматикалық материалдар мен байланыстыру мақсатымен синтаксисті өту кезінде жиі ұйымдастырылады. Онда жай сөйлемнің түрлеріне, құрмалас сөйлемнің түрлеріне сай етіп құру талап етіледі. Мақаланы берілген бір мәселе бойынша жазуға төселдіруде төмендегіше жұмыстарды ұйымдастыруға болады. Мысалы, тірек сөздер беру арқылы картиналар арқылы, мектепте өткізілген өздері қатысқан оқиғалар,арнаулы тақырып бойынша т.б.

Мектептегі қазақ тілі оқулығындағы жаттығулар мен арнаулы жаттығулар жинағы және дидактикалық материалдарды стилистикадан білім мен дағды беруге байланысты жаттығулар тұрғысынан қарастырсақ, оларды жалпы үш топқа бөлуге болады:

Бірінші топ – стилистикаға оның ішінде тіл стильдеріне қатысы жоқ жаттығулар: бұл шартты түрде ғана алынады, себебі барлық грамматикалық материалдардың тіліміздің стилистикасына қатысы бар, бірақ бұл жерде аталған жаттығуларды орындаттыруда тіліміздің стилистикасы әдеби тіл стильдері туралы мәліметтер беру мақсат етілмейді.

Екінші топ – тіл дамытуға, тіл ұстартуға байланысты, тіл мәдениетін көркейтуге, әсіресе, синонимдер бойынша (лексикалық,фразеологиялық, грамматикалық) жұмыс жүргізуге бағытталған жаттығулар. Мұндағы негізгі мақсат - оқушылардың тілін дамыту болады да, стилистика міндеттерінің бірі ғана орындалады.

Үшінші топ – стилистика бойынша білім мен дағды беруге тікелей арнаулы жаттығулар [3, 41 б.].

Стилистикалық жаттығулар - оқушыларға тілдегі функциональдық стильдердің әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен қасиеттері олардың тілдік құралдарын (лексикалық, морфологиялық, синтаксистік) игеруге көмектесетін жаттығулар деп түсінеміз. Мұндай жаттығуларды орындау арқылы оқушылар тек белгілі бір тіл стильдері туралы білім мен дағды ғана алып қоймайды, сонымен бірге ойды жеткізудегі мақсат пен міндеттеріне байланысты текстті құру заңдылықтарын түсіне білуге жаттыға бастайды. Әдіскерлер мен мұғалімдердің пікірінше стилистикадан білім мен дағды беруге байланысты жаттығулардың мына сияқты түрлері мен топтарын жүргізуге болады. Мектеп оқушыларына стилистикадан берілетін алғашқы білім мен дағды мәліметтерін бекіте түсу мен түсіне білу үшін әртүрлі стильдері бойынша байқау мен бақылау жаттығулар жүргізіледі. Бұл жаттығулар

оқушыларды тіл стильдерінің өзіндік ерекшеліктері мен тілдік құралдарын ажырата білуге, текстің стилін анықтауға, әртүрлі стильдегі жазылған тексттерді салыстыра білуге төселдіреді. Яғни, мұнда оқушыларға стилистика, тіл стильдері туралы алғашқы мәліметтер беріп, оны бекіте түсу мақсат етіледі. Оқушыларға тіліміздегі стильдерден білім мен дағды берудегі маңызды жаттығу жұмыстарының бірі- ол стильдік талдау жүргізу. Ол арқылы тіл стильдерінің қолдану аймағы, ойды жеткізу формасы, олардың тілдік құралдарын жете ажырата білуі, стилистика туралы білімдерін кеңейтіп, дағдыландыру талап етіледі. Бұл сияқты жаттығу жұмыстары оқушылардың тілдегі стиль туралы теориялық білімдерін бекіте түскенімен, ол білімдерін өз практикаларында қолдана білу дағдыларын алуға жағдай жасай алмайды. Сондықтан жаттығу жұмыстарының кейінгі кезеңіндегі бағыты оқушыларды ойларын жеткізуге, стиль түрлерін қолдан білуге дағдыландыру болып табылады. Ондай жаттығулар жұмысының қарапайым алғашқы түрлерінің бірі- сөйлем мен тексттерді редакциялау, қайта өңдеу бағытындағы жаттығулар болып есептеледі. Мұнда оқушылар сөйлем мен тексттерді белгілі бір тіл стиль түрлеріне байланысты жөңдеуге, жетілдіруге, берілген мәтіннің стилін өзгертіп жаза білуге жаттығады. Оқушылардың стилистикадан алған білімдерін өз тәжірибесінде қолдана білуге төселдіретін жаттығулардың бірі, ол- әр тіл стильдеріне байланысты текст құрастыру. Мұнда оқушы тілдегі стильдердің өздеріне тән ерекшеліктерін жан-жақты меңгеріп, сол стильдердің ерекшеліктеріне сай келетін текст құрастыру арқылы, ойды жеткізу тәсілдері мен формалары туралы мәлімет алады.

Қазақ тіліндегі жаттығу жұмыстары көбінесе үйретіліп отырылған грамматикалық материалдарды жете түсініп, бекіте түсу үшін жүргізіледі. Сондай-ақ бұрынғы білімдерін қайта жаңғырта отырып, теориялық материалдарды саналы түсіне білуге жаттықтырылады. Жаттығу жұмыстары ауызша да, жазбаша да жүргізіледі. Сондықтан тіл стильдерін оқытуда жаттығу жұмыстары мына сияқты мақсаттарда жүргізіледі.

Сөз, сөйлем, текстерді синоним және варианттармен ауыстыру арқылы салыстыра білу, олардың стильдік ерекшеліктерін ажырата алу;тіл стильдеріне байланысты сөйлем немесе текст құрастыра білуге жаттықтыру ;оқушылардың жазбаша және ауызша тілін дамыту бағыттарында.

Лексикалық жаттығулар негізінде сөздермен жұмыс жүргізу болып есептеледі. Лексикалық жаттығу жұмыстарын мұғалім, ең алдымен, оқушының тілін дамытуға, сөздік қорын молайтуға, сөздік қоры мен оны қолданудағы ерекшеліктерді үйретуге ерекше назар аудар отырып жүргізеді. Лексикалық жаттығулар сондай-ақ оқушылардың лексикадан білімін бекіту мен лексикалық икемін қалыптастыру үшін де жүргізіледі. Лексикалық жаттығу жүргізуде ең негізгі мәселенің бір і- ол сөздің мағынасы және сөздердің стильдік қолданылуын анықтап, сезе білуге үйрету болып табылады. Мұндағы негізгі мақсат сөздердің жалпы беретін мағынасы мен контексттегі қолданудағы мағынасын ажыратып, түсінуге жаттықтыру. Лексикалық жаттығулар сонымен бірге сөздік жұмыстарын жүргізуді қамтып, оқушылардың сөздік қорын молайту мақсатын да көздейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ұстаздық шығармашылық Б. А. Тұрғынбаева Алматы, 2007 ж. – 56 бет.

2 Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту Б. А. Тұрғынбаева Алматы, 1999 ж. – 196 бет.

3 Шешендік сөздер. С. Негимов Алматы, «Ана тілі» 1997 ж. – 201 бет.

МОТИВАЦИЯНЫҢ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫ МЕН ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘСЕРІ

КАРИМОВА М. К.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
УЗКАНОВА А. О.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Орта мектеп оқушыларының коммуникативті дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру өте өзекті мәселе болып табылады, өйткені бұл дағдылардың даму деңгейі балаларды оқытудың тиімділігіне ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтену процесіне және жалпы тұлғаның дамуына әсер етеді. Сондықтан білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі білім алушыларда жалпыға бірдей оқу іс – әрекеттерін (бұдан әрі – ОӘБ) – тұлғалық,

реттеуші, танымдық, коммуникативтік іс-әрекеттерді қалыптастыру болып табылады.

Әлемдегі әрбір адам өзінің белгілі бір орнын алады, өзінің әлеуметтік рөлін атқарады. Өз міндеттері мен функцияларын тиімді орындау, өзін және қоршаған әлемді тану, басқа адамдарды түсіну, олардың сезімдері мен әрекеттерін бағалау, сондай-ақ толыққанды өзін-өзі жүзеге асыру үшін адамдар қарым-қатынасты пайдаланады.

Әрбір дағды іс-әрекетте қалыптасады және оны бірнеше рет қолдану барысында дамиды. Коммуникативті дағдылардың қалыптасуы мен дамуы қарым-қатынас процесінде жүреді. Нәтижесінде, зерттеу мақсатына жетудің әрі қарайғы жолы үшін біз «коммуникативті дағдылар» ұғымын, атап айтқанда, бастауыш сынып оқушыларына қатысты ашуымыз керек [1].

«Коммуникация» дегеніміз не? «Коммуникация» сөзі лат тілінен шыққан. «communicatio», ол «хабарлама, аударым» және «communicare» деп аударылады – «ортақ ету, сөйлесу, байланыстыру, хабарлау, беру». Психологиялық-педагогикалық зерттеулердегі «коммуникативтілік» ұғымы Г. М. Андреева, Н. В. Кузьмина, М. Г. Никитская, А. Джекобе адамның қарым-қатынас қабілеті ретінде қарастырылады [2]. Коммуникативтілік коммуникацияны жүзеге асыру үшін қажет коммуникативті дағдыларды қамтиды.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті әмбебап оқу іс-әрекеттеріне мыналар жатады: негізгі дағдылар (қарым-қатынас және өзара әрекеттесу, өз іс-әрекеттерін басқасының ұстанымымен үйлестіру; топтық іс-әрекеттегі өнімді кооперация; сөйлеу әрекеттері өз қызметін реттеу құралы ретінде; өзара түсіністіктің сенімді қарым-қатынасын орнату, эмпатия қабілеті) және сабақтан тыс іс – әрекеттің ерекшеліктерін ескеретін қосымша әмбебап оқу іс-әрекеттері-қарапайым деңгейде сөйлеу мәдениетін меңгеру (сөйлеу этикетінің нормаларын, жанды сөйлеу тілін меңгеру, өз сөздерін дәл және қисынды түрде рәсімдей білу); уақыт шеңберінде өз қарым-қатынасын ұйымдастыра білу (айтылымның нақты мақсаттарын қоя білу, уақыт шеңберіндегі қарым-қатынасын бақылау, сөйлеу әрекетін бақылау); қарым-қатынасты жүзеге асырудағы түрлі кедергілерді, оның ішінде шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану кезінде тілдік кедергілерді еңсере білу.

Коммуникативті ОӘБ қалыптастыру процесінде оқушылар өз көзқарастарын айтуға, қарым-қатынас процесінде басқалардың пікірін құрметтеуге, ересектердің коммуникативті позициясын

түсінуге және ескеруге, қарым-қатынас жағдайына сәйкес әрекет етуге мүмкіндік алады.

Коммуникативті ОӘБ қалыптастыру кезінде мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі-білім алушылар қарым-қатынастың жоғары деңгейіне сәйкес келетін Дағдылар мен дағдыларды игеретін жағдайларды ұйымдастыру.

Қазақ тілі құралдарымен қарым-қатынас жасау функциясын іске асыру үшін тыңдау, оқу, жазу және сөйлеу саласында Дағдылар мен дағдыларды меңгеру қажет. Осыған байланысты Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру басым міндеттердің бірі болып табылады.

Ғылыми әдебиеттерде коммуникативті дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың бірнеше компоненттері сипатталған: когнитивті, мотивациялық, белсенділік. Диагностика жоғарыда аталған компоненттердің қалыптасуын анықтауға және қазақ тілін меңгеру үдерісінің динамикасын анықтауға мүмкіндік береді.

Когнитивті компонент деп білімді өз бетінше алу қабілетін түсіну керек. Танымдық дағдыларды қалыптастыру үшін тапсырмалар тек танымдық және қызықты ғана емес, сонымен қатар білім алушылар оларды шешудің жолдарын таба алатындай жаңа ақпарат, проблема болуы керек.

Мотивациялық компонент студенттердің сөйлеу қажеттілігін анықтайды. Мұғалім сабақта үнемі үйреніп жатқан тілде сөйлеуге жағдай жасауы керек. Ол үшін Арсеналда мұғалімнің оқыту әдістері мен әдістері, құралдары мен технологиялары бар. Бұл компонентті іске асыру жаңашылдық пен ситуациялық принциптерді қолдануға ықпал етеді.

Іс-әрекет компоненті белгілі бір әдістер, әдістер, технологиялар, ұйымдастырушылық формалар арқылы оқыту өзара әрекеттесуін ұйымдастыру арқылы тілді оқытудың мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асырумен сипатталады.

Диагностика жүргізудегі ең маңыздысы-студенттердің мотивациялық компонентін анықтау, содан кейін – сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде (белсенділік компоненті) Дағдылар мен дағдылардың танымдық және қалыптасуы.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудың теориялық негіздері қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады: Б. Ш. Тұрғанбаева, А. М. Өтешқалиева, К. Булатбаева, В. Х. Адилова, В. Н. Жамулдинова, А. А. Бодалев, Я. Л. Коломинский, А. Н. Леонтьева, А. К. Маркова [3, 4].

Коммуникативті дағдылар мен дағдылардың қалыптасуына тіл үйренуге деген мотивация әсер етеді.

Мотивация адамның іс-әрекетін, іс-әрекетін жасауға итермелейтін нақты себептер, себептер түсінілетін мотивтерге негізделген. Біздің жағдайда мотивтерді біз оқушының «қазақ тілі» пәніне қатынасы, оны оқуға бағытталуы ретінде анықтаймыз. Мотивтер тілге деген қажеттіліктер мен қызығушылықтардың, оқу процесінде алынған ұмтылыстар мен эмоциялардың өзара байланысында, қазақ тілінің кейінгі өмірде қай жерде пайдалы болатынына көзқараста болады.

Мотивацияны зерттеу бүгінгі күнге дейін дидактика мен педагогикалық психологияның негізгі мәселелерінің бірі болып табылады. Қол жеткізілген жетістіктерге қарамастан, мәселе оны шешуден алыс. Мотивтердің әртүрлілігін белгілі бір құрылымдарға дейін азайту, оларды басқару тәсілдерін нақты анықтау өте қиын.

Бірақ қазақ тілін жергілікті емес тіл ретінде оқыту практикасы коммуникативтік дағдылар мен дағдылардың қалыптасу деңгейінің білім алушылардың оны оқуға деген ынтасына тәуелділігін растайды. Қазақ тілін жергілікті емес тіл ретінде оқытудың негізгі мақсаты білім алушылардың қазақ тілінде қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту болып табылады.

Қазақ тілі сабақтарындағы қарым-қатынас құралдары ауызекі мәтіндер, коммуникативтік жағдайлар болып табылады. Бұл зерттелетін тілде сөйлесуге мотивацияның пайда болуына ықпал ететін нақты қарым-қатынас жағдайын жасау. Нақты қарым-қатынастың бұл түрі коммуникативті дағдыларды дамыту бойынша жұмыстың бастамасы бола алады.

Коммуникативті дағдылар-бұл адамға ақпаратты алуға және беруге, ойлармен, сезімдермен, тәжірибелермен алмасуға, айналасындағы адамдардың ерекшеліктерін, белгілі бір сөйлеу жағдайының жағдайларын ескере отырып, тіл жүйесінің әртүрлі деңгейлерінің бірліктерін дұрыс қолдана отырып, яғни сөйлеу мәдениетіне, коммуникативті құзыреттілікке сәйкес қолданылатын қарым-қатынас дағдылары [5].

Коммуникативті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру өте өзекті мәселе болып табылады, өйткені бұл дағдылардың қалыптасу дәрежесі балаларды оқытудың тиімділігіне ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтену процесіне және жалпы тұлғаның дамуына әсер етеді. Бірақ бұл үшін осы дағдылар мен дағдылардың қалыптасуын үнемі диагностикалау қажет [6].

Тілді үйренуге деген мотивация деңгейін және коммуникативті дағдылар мен дағдылардың қалыптасуын анықтау үшін үнемі диагноз қою қажет.

Зерттеу мақсаты: қазақ тілін үйренуге деген ынтаны зерделеу және орта мектеп оқушыларының коммуникативтік дағдылары мен дағдыларының қалыптасуын анықтау.

Зерттеу нысаны: коммуникативті дағдылар мен дағдылар.

Зерттеу пәні: «қазақ тілі» пәнін оқуға ынталандыру деңгейі және оқушылардың коммуникативтік дағдылары мен дағдыларының жергілікті емес тілде қалыптасуы.

Зерттеу әдістері: Теориялық (зерттеу тақырыбы бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау) және эмпирикалық (тілді үйренуге ынталандыру деңгейін анықтау және студенттердің коммуникативті дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру бойынша сауалнама).

Зерттеу базасы: Павлодар қаласының № 21 жалпы орта білім беретін мектебі. Зерттеуге 31 адамнан тұратын 5-сынып оқушылары қатысты.

Зерттеудің мазмұны коммуникативтік дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың когнитивтік, мотивациялық және БЕЛСЕНДІЛІК компоненттерін анықтауға бағытталған: біріншіден, Қазақстан Республикасында қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде үйренудің маңыздылығы мен қажеттілігі туралы білім алушылардың пікірін анықтауға; екіншіден, білім алушылардың сабақта және үйде өз жұмысын өз бетінше ұйымдастыра білу қабілетіне, үшіншіден, қазақ тілін ана тілі ретінде меңгеру кезінде білім алушыларда туындайтын қиындықтарды анықтау.

Сауалнамаға қатысқан 31 адамның 11-і (37 %) ұлты бойынша қазақтар. Оның ішінде тек 6 адам (19 %) тілді түсіну және сөйлеу деңгейінде, яғни отбасылық-тұрмыстық деңгейде біледі. Респонденттердің жалпы санынан 19 адам (64 %) қазақ тілін үйренуді ұнататынын айтты. 16 адам (51 %) өмірінде қазақ тілін білу қажет деп санайды. 19 адам (35 %) қазақ тілін үйреніп жатыр деп жауап берді, себебі ол Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі болып табылады және оқу пәндерінің тізбесіне кіреді. Кейбіреулер қазақ тілін үйренуді ұнатпайды деген жауаптар кездесті, бірақ мұндай азшылық болды. Жалпы, көпшілігі тақырыпқа деген оң көзқарасты атап өтеді.

Қазақ тілі сабақтарында не көбірек ұнайды деген сұраққа 12 адам (41 %) әртүрлі тақырыптарда сөйлескенді ұнататынын,

6 адам (19 %) мәтіндер бойынша тапсырмаларды оқуды, аударуды, орындауды ұнататынын, 3 адам (9 %) – тесттерді шешуді, 2 адам (6 %) – шығармашылық жобалармен жұмыс істеу, осы пән бойынша олимпиадаларға, конкурстар мен конференцияларға қатысу. 7 адам (22 %) сөздік қоры жетіспейтінін, сондықтан үйде тапсырмаларды орындау қиын екенін атап өтті. Үй тапсырмасын орындамау отбасында қазақ тілін меңгермегендігімен түсіндіріледі. Екінші сұраққа жауаптарды талдау білім алушылардың сабақта да, сабақтан тыс уақытта да қазақ тілінде сөйлескенді ұнататынын айтуға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелерін талдау келесі тұжырымдарды жасауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында мынадай қарама-қайшылықтар анықталды: білім алушылардың көпшілігі жаңа білім алуға, әртүрлі тақырыптарда қазақ тілінде сөйлеуге мүдделі екенін және болашақта қазақ тілі өмірде қажет екенін түсінеді. Кейбір балалар сөздік қорының жетіспеушілігінен тіл үйренуде қиындықтарға тап болады. Респонденттердің аз бөлігі «зерттелетін материал қызықсыз»деген жауаппен сипатталады.

Осылайша, жоғарыда айтылғандар сабақта мотивациялық компонентті күшейту қажеттілігін айтуға мүмкіндік береді. Мұғалімдер оқытылатын тілге қызығушылықты арттыру үшін сабақта іс-әрекетті ұйымдастырудың әдістері мен әдістерін, формаларын дұрыс таңдауы керек. Мектепте қазақ тілін оқыту процесі жалпы білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттыруға, сондай-ақ жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға бағдарланған табысты тұлғаны тәрбиелеуге ықпал етуі тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Леонтьев А. А.,Леонтьев Д. А., Соколова Е. Е. Деятельность, сознание, личность : Монография. – М. : Смысл, 2005. – 431 с.

2 Никитская М. Г., Толстых Н.Н. Оқу мотивациясының шетелдік зерттеулері: XXI ғасыр // Қазіргі заманғы шетелдік психология. – М., 2018. – Т. 7. – № 2. – С.100–113.

3 Жамулдинов В.Н. Мотивация. Образование. Обучение. Студенчество // Вестник

Евразийской юридической академии им. Д. А. Кунаева. – Алматы, 2011. – Режим доступа: https://articlekz.com/article/21806 [алынған күні: 25.08.2022].

4 Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. – М., 1990.

5 Моисеева Я. П. Формирование мотивации учебной деятельности как основное условие успешного обучения школьников. - Кіру режимі: https://solncesvet.ru/opublikovannyie-materialyi/formirovanie-motivacii-uchebnoy-deyat/ [қол жеткізілген күні: 29.08.2022].

6 Серебреникова В. В., Сазонова Л. А. Мотивация учебной деятельности: основные понятия, структура, развитие. Вестник Северо-Казахстанского Университета им. М. Козыбаева. 2018; (3 (40)):169–174.

7 Джонсон К. Тілдерді оқыту тапсырмаларын Жобалау. - Бейсингсток: Палграв Макмиллан, 2003. – С. 196–205.

8 Эллис Р. Тапсырмаға негізделген зерттеу және тіл педагогикасы //Тілдерді оқытуды зерттеу. – 2000. – Т. 4. – № 3. – С. 193–220.

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА САРАЛАНҒАН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ ОҚУШЫ ЖЕТІСТІКТЕРІНЕ ӘСЕРІ

КӘКЕН Б. Е.
магистрант, Марғұлан университеті, Павлодар қ.
КИСАБЕКОВА А. А.
PhD доктор, Марғұлан университеті, Павлодар қ.
КАРИБЖАНОВА А. К.
учитель-эксперт, Химия-биология бағытындағы НЗМ, Павлодар қ.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге бағытталған. Оқыту үдерісінде барлық оқушылар бірдей деңгейде білімді меңгере алмайды, өйткені олардың танымдық қабілеттері, пәнге деген қызығушылығы және оқу стилі әртүрлі. Осыған байланысты сараланған оқыту әдістерін қолдану маңызды болып табылады. Сараланған оқыту арқылы мұғалімдер әрбір оқушының қабілетіне сәйкес тапсырмалар ұсынып, олардың білім деңгейін кезең-кезеңмен көтеруге мүмкіндік алады. Физика пәнінде сараланған оқыту әдістерін қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың академиялық жетістіктерін жақсартуға септігін тигізеді.

1 Сараланған оқыту түсінігі және оның теориялық негіздері.

Сараланған оқыту – бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру процесін ұйымдастыруға бағытталған педагогикалық тәсіл. Бұл тәсілдің теориялық негіздерін

Л. С. Выготскийдің «жақын арадағы даму аймағы» теориясы қолдайды, ол оқушының өздігінен меңгере алмайтын, бірақ білікті педагогтің көмегімен игере алатын білім көлемін анықтайды.

Сараланған оқыту әдістері оқушылардың танымдық деңгейіне қарай әртүрлі тапсырмалар ұсынуды көздейді. Оқушылардың білім деңгейіне қарай саралау кезінде олардың қабілеті мен біліміне сәйкес оқу мазмұны іріктеліп, күрделілік деңгейі біртіндеп артады. Педагогикалық және психологиялық зерттеулер сараланған оқытудың оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, олардың танымдық белсенділігін көтеруге және академиялық көрсеткіштерін жақсартуға ықпал ететінін көрсетеді [1].

Педагогикалық зерттеулерде сараланған оқыту әдістері В. В. Давыдов, Д. Б. Эльконин, Дж. Дьюи және Б. Блум еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Бұл ғалымдар сараланған оқытудың оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін және олардың өздігінен оқу дағдыларын жетілдіретінін атап өткен.

Б. Блумның таксономиясына сәйкес, оқушылардың білім алу деңгейі бірнеше кезеңнен тұрады: білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және бағалау. Осыған сүйене отырып, сараланған тапсырмалар құрастыру кезінде әр оқушының білім деңгейін ескеру қажет. Сондай-ақ, сараланған оқыту когнитивтік, эмоционалдық және мотивациялық аспектілерді қамтиды, бұл оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Г. Гарднердің көптік интеллект теориясы. Говард Гарднер оқушылардың интеллект түрлері әртүрлі болатынын атап көрсетеді. Ол жеті негізгі интеллект түрін анықтаған:

- Лингвистикалық (сөздік)
- Логикалық-математикалық
- Кеңістіктік
- Музыкалық
- Кинестетикалық
- Табиғаттық
- Интерперсоналдық (адамаралық) және интраперсоналдық (өзіндік)

Физика сабақтарында сараланған оқытуды ұйымдастыру барысында осы теорияға сүйене отырып, әртүрлі интеллекті бар оқушыларға арнайы әдістер қолданылады. Мысалы, логикалық-математикалық интеллекті басым оқушыларға есептер шығару ұсынылса, кинестетикалық интеллекті бар оқушыларға зертханалық жұмыстар ұсынылады.

2 Физика сабақтарында сараланған оқытудың негізгі тәсілдері.

Физика сабақтарында сараланған оқытуды ұйымдастыру үшін бірнеше тиімді тәсілдер қолданылады: оқушыларды дайындық деңгейіне қарай топтарға бөлу, тапсырмаларды күрделілік деңгейіне сәйкес беру, жеке, жұптық және топтық жұмыс түрлерін пайдалану.

Оқушыларды дайындық деңгейіне қарай бөлу – оқушылардың физикалық ұғымдарды меңгеру деңгейін анықтап, олардың әрқайсысына сәйкес тапсырмалар ұсынуды көздейді [2].

Тапсырмаларды күрделілік деңгейіне сәйкес бөлу – оқушылардың қабілетіне қарай әртүрлі деңгейдегі есептер беріледі. Физика сабақтарында қолданылған тапсырмалар мынандай түрде сараланды:

- Бірінші деңгейдегі есеп – оқушыға берілген физикалық шамаларды тек формулаға қою арқылы шығарады.

- Екінші деңгейдегі есеп – оқушы есепті шығару барысында шамаларды өзі анықтап, оларды формулаға қояды.

- Үшінші деңгейдегі есеп – оқушы негізгі формулаға белгісіз шаманы басқа формула арқылы анықтап, оны негізгі есепте қолданады.

Осылайша, тапсырмалардың күрделілік деңгейін біртіндеп арттыру арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, физикалық заңдарды терең түсінуін дамытуға мүмкіндік жасалды [3].

3 НИШ Павлодар ХБН мектебіндегі 8-сынып оқушылары арасында жүргізілген зерттеу.

Зерттеу жұмысы Павлодар қаласы «химия-биология бағытындағы, Назарбаев зияткерлік мектебінің» 8-сынып оқушылары арасында өткізілді. Зерттеуге «бақылау сыныбы» және «зерттеу сыныбы» алынды.

1-кесте

	«Бақылау сыныбы»		«Зерттеу сыныбы»	
	1-тоқсан	2-тоқсан	1-тоқсан	2-тоқсан
«5»	6	10	1	2
«4»	8	5	10	11
«3»	1	0	2	0
Орташа баға	4,3	4,6	3,9	4,1

Орташа бағаның өсу пайызы	6%		5%	
Жалпы оқушы саны	15	15	13	13

1-ші тоқсанда екі сыныпқа бірдей тапсырмалар ұсынылды. Бірінші тоқсан нәтижелерін ескере отырып, орта бағасы төмен сынып «зерттеу сыныбы» болып таңдалды.

2-ші тоқсаннан бастап, «зерттеу сыныбының» төмен деңгейдегі 2 оқушысына арнайы сараланған тапсырмалар ұсынылды. Оларға есепті орындау барысында деңгейлік тапсырмалар ұсынылды. Ал, бақылау сыныбына деңгейлік сараланған тапсырмалар берілмеді. Тапсырмалар үлгілері төмендегі кестелерде ұсынылған.

Нәтижелер:

1 Бірінші тоқсан қорытындысы бойынша, зерттеу сыныбындағы екі оқушының бағасы «3» болды.

2 Екінші тоқсаннан бастап сараланған оқыту әдістерін қолдану нәтижесінде оқушылар күрделі тапсырмаларды орындауға дағдылана бастады.

3 2-ші тоқсан қортындысы бойынша төмен деңгейдегі 2 оқушы «4» бағасын алды.

Бұл нәтижелер сараланған оқыту әдісінің тиімділігін дәлелдейді: тапсырмалардың оқушы деңгейіне сәйкес берілуі олардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, өзіндік жұмысты орындау қабілеттерін дамытты.

4 Сараланған оқытудың оқушы жетістіктеріне әсері.

Сараланған оқыту әдістерін қолдану оқушылардың оқу үлгеріміне оң әсер етті. Зерттеу барысында оқушының академиялық жетістіктері қадағаланып, оның оқу үлгерімінде айтарлықтай ілгерілеу байқалды. Атап айтқанда, бірінші тоқсанда оқушының физика пәні бойынша бағасы «3» болған, ал сараланған тапсырмалар жүйелі түрде қолданылғаннан кейін екінші тоқсанда бағасы «4»-ке көтерілді.

1-ші тоқсандағы екі сыныпқа ұсынылған тапсырмалар мысалы:

2-кесте

1) 0°С температурадағы 4 кг мұзды толық ерітіп жіберуге қанша энергия жұмсау керек?	А-деңгейі

2) $6,8*10^6$ Дж энергияны 20 кг мұзды ерітуге жұмсалатын болса, мұздың меншікті балқу жылуын есептеңіз.	В-деңгейі
3) Кестедегі қорғасын балқу жылуын пайдаланып, 1 МДж энергиямен қанша қорғасын ерітуге болатынын есептеңіз.	С-деңгейі

2-ші тоқсандағы «Зерттеу сыныбына» ұсынылған тапсырмалар мысалы:

3-кесте

Аспандағы екі бұлттың электр зарядтары q_1=20 Кл және q_2=30 Кл . Бұлттар арасында орташа қашықтық r=30 км болса, онда олар бір бірімен қандай F күшпен әрекеттеседі? $k=9*10^9$ Н*м^2\Кл^2	А-деңгейі
Бірінен бірі 3 см қашықтықта тұрған әрқайсысы q_1= q_2=10 нКл екі заряд өзара қандай күшпен әсерлеседі?	В-деңгейі
1 мкКл және 2 мкКл заряд қосылғаннан кейін, 5 мкКл зарядпен 9мН күшпен бір-бірімен қандай қашытықтан әсерлеседі.	С-деңгейі

2-ші тоқсандағы «Бақылау сыныбына» ұсынылған тапсырмалар мысалы:

4-кесте

Аспандағы екі бұлттың электр зарядтары 20 Кл және 30 Кл . Бұлттар арасында орташа қашықтық 30 км болса, онда олар бір бірімен қандай F күшпен әрекеттеседі? $k=9*10^9$ Н*м^2\Кл^2	А-деңгейі
Бірінен бірі 3 см қашықтықта тұрған әрқайсысы 10 нКл екі заряд өзара қандай күшпен әсерлеседі?	В-деңгейі
1 мкКл және 2 мкКл заряд қосылғаннан кейін, 5 мкКл зарядпен 9мН күшпен бір-бірімен қандай қашытықтан әсерлеседі.	С-деңгейі

Бұл нәтижелер сараланған оқытудың оқушылардың пәндік жетістіктерін арттыруға ықпал ететінін дәлелдейді. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, олар тапсырмаларды өздігінен орындауға және күрделірек есептерді шешуге талпынды. Сонымен қатар, сараланған оқыту оқушылардың өз білімдеріне

деген сенімділігін күшейтіп, олардың танымдық белсенділігін арттырды [4].

5 Сараланған оқытуды тиімді ұйымдастыру жолдары.

Сараланған оқытуды тиімді ұйымдастыру үшін келесі факторларды ескеру қажет:

- Оқушылардың деңгейін алдын-ала анықтау. Оқушылардың білім деңгейін диагностикалық жұмыстар арқылы бағалау тиімді болады.

- Тапсырмалардың күрделілік деңгейін реттеу. Оқушылардың даму динамикасына сәйкес тапсырмаларды кезең-кезеңмен күрделендіру қажет.

- Кері байланыс жүйесін қалыптастыру. Оқушылардың жетістіктерін үнемі бақылап, олардың білімін бекіту үшін тұрақты түрде рефлексия ұйымдастыру керек.

- Ақпараттық технологияларды қолдану. Онлайн платформалар мен цифрлық ресурстарды пайдалану арқылы оқыту процесін қызықты әрі тиімді етуге болады.

Физика сабақтарында сараланған оқыту әдістерін қолдану оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың оқу жетістіктерін арттыруға ықпал ететінін көрсетті. Зерттеу нәтижелері бойынша, бастапқы кезеңде төмен деңгейдегі оқушылар күрделі тапсырмаларды орындауда қиындықтарға тап болғанымен, сараланған тапсырмаларды жүйелі қолдану олардың танымдық белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтті.

Зерттеу барысында төмендегідей оң өзгерістер байқалды:

● Бірінші тоқсанда физика пәні бойынша төмен деңгейдегі оқушылардың бағасы «3» болғанымен, сараланған оқыту әдістерін енгізгеннен кейін екінші тоқсанда олардың бағасы «4»-ке көтерілді.

● Оқушылар күрделірек тапсырмаларға бейімделіп, физикалық заңдарды тереңірек түсіне бастады.

● Сараланған оқыту әдістері оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге, олардың сенімділігін арттыруға ықпал етті.

Оқу материалы оқушылардың дайындық деңгейіне сәйкес ұсынылған кезде олардың пәнге деген қызығушылығы жоғарылап, оқу процесіне белсенді қатысу деңгейі артты.

Осы зерттеудің нәтижелері көрсеткендей, сараланған оқыту әдістерін жүйелі түрде қолдану арқылы оқушылардың академиялық жетістіктерін жақсартуға болады. Әсіресе, деңгейлік тапсырмалар мен оқыту стратегияларын дұрыс таңдау оқушылардың білім

сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Сондықтан сараланған оқыту әдістерін физика сабақтарында кеңінен қолдану қажет, себебі ол әрбір оқушының жеке мүмкіндіктерін ескеруге және олардың табысты білім алуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Выготский Л. С. «Психология развития ребенка» – М., 1984.

2 Құдайқұлов М. Ф. «Жаратылыстану ғылымдарын оқыту әдістемесі» – Алматы, 2010.

3 Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы, 2020.

4 Физика пәні бойынша оқу бағдарламасы, 8-сынып.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ЧЕРЕЗ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ВИЗУАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

КОНКЫШЕВ К. С.
учитель географии, Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления, г. Павлодар
КОНКЫШЕВА Н. С.
учитель географии, Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления, г. Павлодар

Современное образование требует от учащихся не только запоминания информации, но и умения анализировать данные, выявлять закономерности и применять знания в практических ситуациях. Одним из наиболее эффективных способов развития аналитических навыков является работа с географическими источниками, такими как карты, диаграммы, графики и фотографии. Способность анализировать и интерпретировать географические данные имеет важное значение для учащихся, готовящихся к международным экзаменам. Данное исследование рассматривает эффективность использования географических источников - карт, диаграмм, графиков и фотографий для повышения аналитических навыков. В исследовании используются принципы подготовки к международному экзамену Cambridge International AS-Level, который требует от учащихся глубокого анализа и интерпретации географической информации. Работа основана на теоретическом анализе и практическом исследовании влияния географических источников на образовательный процесс. Цели исследования

включают оценку вовлеченности учащихся в работу с различными географическими источниками и анализа данных с помощью географических инструментов. Использовался смешанный метод исследования, включающий опросы, наблюдения и оценку успеваемости. Результаты показывают значительное улучшение способности учащихся интерпретировать пространственные взаимосвязи, тренды и закономерности при использовании различных географических материалов. Исследование делает вывод о том, что интеграция этих источников в учебную программу по географии способствует повышению аналитических способностей учащихся, что улучшает их успеваемость на экзаменах и позволяет применять полученные знания в реальной жизни.

Географическое образование играет важную роль в развитии аналитического и критического мышления у учащихся, особенно в подготовке к международным экзаменам. Задача оценивания «анализ» направлена на проверку умений учащихся исследовать, сравнивать и обрабатывать полученную из различных источников информацию, читать и обрабатывать информацию, полученную из различных источников: включая карты, диаграммы, графики и фотографии, анализировать социально-экономическую и физическую географию, определяя ее закономерность и процессы.

Согласно теории когнитивного развития Пиаже, учащиеся развивают свои способности к рассуждению посредством активного взаимодействия с различными источниками информации [1, с. 132]. Географические источники, такие как карты, диаграммы, графики и фотографии, позволяют учащимся многомерно анализировать пространственные явления [2, с. 36]. Современные исследования подчеркивают важность визуального анализа данных в образовании. Так, Холл и Филлипс утверждают, что использование карт и пространственных данных способствует вовлечению учащихся в решение проблем и проверку гипотез [3, с. 23]. В свою очередь, Килинг отмечает, что диаграммы и графики позволяют учащимся лучше понимать сложные географические процессы [4, с. 218]. Учебная программа Cambridge International AS-Level Geography подчеркивает значимость навыков анализа и интерпретации данных в экзаменационных оценках [5, с. 39]. Дополнительно, исследования подтверждают, что использование фотографий в географическом анализе помогает учащимся визуализировать ландшафты, социальные и климатические явления [6, с. 117]. Это позволяет развивать пространственное мышление и умение работать

с разнообразными источниками информации. Важно отметить, что интеграция различных методов представления данных способствует созданию комплексного подхода к обучению, что делает его более эффективным и приближенным к реальным научным исследованиям [7, с. 88].

Несмотря на значимость визуальных данных в образовании, не все учащиеся обладают достаточным уровнем подготовки для их интерпретации. Важно разработать эффективные стратегии обучения, направленные на развитие аналитических способностей, а также повысить уровень вовлеченности учащихся в работу с картами, графиками и диаграммами

Цель исследования: определить, как использование географических источников, таких как карты, диаграммы, графики и фотографии, способствует развитию аналитических навыков у учащихся при подготовке к международному экзамену по географии.

Задачи исследования:

1 Проанализировать влияние карт, диаграмм, графиков и фотографий на развитие аналитического мышления учащихся.

2 Определить методические подходы к использованию географических источников в учебном процессе.

3 Исследовать уровень подготовки учащихся к международному экзамену по географии до и после применения данных методик.

4 Разработать рекомендации по интеграции географических источников в учебный процесс.

Гипотеза исследования: использование географических источников (карт, диаграмм, графиков и фотографий) способствует более глубокому пониманию материала, развитию аналитического мышления и повышению результатов учащихся на международных экзаменах по географии.

Ожидаемые результаты:

1 Подтверждение значимости географических источников для развития аналитических навыков учащихся.

2 Разработка методических рекомендаций по их использованию в учебном процессе.

3 Повышение успеваемости и уверенности учащихся при сдаче международного экзамена по географии.

4 Включение предложенных методов в образовательные программы для улучшения подготовки учащихся.

В исследовании использовался смешанный метод, объединяющий качественные и количественные методы. Выбор данного подхода обусловлен необходимостью получения как числовых данных, так и глубокого понимания учебного процесса.

Для исследования были использованы следующие методы:

- Анализ литературы – изучение научных публикаций по теме использования географических источников в образовании.

- Анкетирование учащихся – выявление их опыта работы с картами, графиками, диаграммами и фотографиями.

- Тестирование – проверка уровня аналитических навыков до и после применения данных методов.

- Наблюдение – изучение взаимодействия учащихся с географическими источниками в учебном процессе.

Исследование проводилось в Филиале «Назарбаев Интеллектуальная школа химико-биологического направления» города Павлодар, предлагающих учебную программу Cambridge International AS-Level. В исследовании участвовали 16 учащихся в течение одного учебного года. Разнообразие методов сбора данных обеспечило надёжность и валидность полученных результатов.

В ходе исследования была подтверждена гипотеза о том, что использование географических источников – карт, диаграмм, графиков и фотографий – способствует развитию аналитических навыков учащихся и улучшает их результаты на международных экзаменах по географии. Полученные данные демонстрируют, что применение визуальных инструментов в образовательном процессе повышает вовлеченность учащихся, улучшает их способность к анализу информации и способствует формированию пространственного мышления.

Одним из главных результатов исследования стало выявление значительного улучшения аналитических навыков у учащихся, регулярно работающих с географическими источниками. Анализ тестирования, проведенного до и после внедрения методики, показал, что учащиеся стали лучше справляться с заданиями, требующими интерпретации карт, графиков и диаграмм. Если на начальном этапе исследования только 40 % учащихся могли правильно анализировать пространственные взаимосвязи, то после систематического использования географических инструментов этот показатель увеличился до 85 %.

Особенно заметные улучшения были зафиксированы в умении учащихся:

1 Выявлять закономерности и тренды в географических данных.

2 Сравнивать разные источники информации и делать на их основе аргументированные выводы.

3 Определять причины и следствия географических процессов на основе визуальных материалов.

Второй важный результат исследования связан с повышением мотивации и вовлеченности учащихся в процесс обучения. Анализ анкетирования и наблюдений показал, что визуальные инструменты делают изучение географии более интересным и интерактивным. До внедрения предложенных методов только 50 % учащихся проявляли активность при работе с аналитическими заданиями. После систематического использования карт, диаграмм и фотографий этот показатель вырос до 90 %. Учащиеся стали более активно участвовать в обсуждениях, задавать вопросы и выдвигать гипотезы на основе анализа географических данных. Дополнительно было зафиксировано повышение уверенности учащихся при выполнении заданий, требующих интерпретации карт и диаграмм. Они стали быстрее ориентироваться в информации, что положительно сказалось на их успеваемости.

Третий важный результат – рост успеваемости на экзаменационных заданиях 1 компонента. Экзаменационная работа состоит из 2 компонентов. Но именно в 1 компоненте проверяются навыки и умения анализа социально-экономической и физической географии с помощью информации, полученную из различных источников: включая карты, диаграммы, графики и фотографии. Сравнение успеваемости учащихся до и после внедрения методики показало, что использование географических источников способствует улучшению результатов на экзаменах. Результаты учащихся до внедрения методики (пробный экзамен 2023 года) и после внедрения (пробный экзамен в 2024 года) в 1 компоненте показаны на рисунке 1 в разрезе буквенных оценок имеет положительную динамику. То есть количество учащихся, имеющие оценку «4» по 5 бальной шкале, которая соответствует оценке по буквенной шкале «B» и «C» по итогам пробных 2023 и 2024 года снизилась, а количество учащихся, имеющие оценку «5» по 5 бальной шкале, которая соответствует оценке по буквенной шкале «A*» и «A» увеличилось. Количество учащихся, имеющие оценку «3» по 5 бальной шкале, которая соответствует оценке по буквенной шкале «D» и «E» по итогам пробных 2023 и 2024 года не имеются.

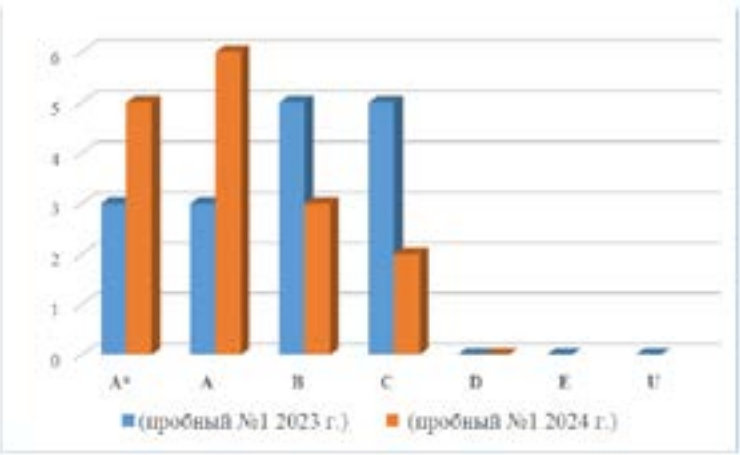

Рисунок 1 – Сравнительная диаграмма результатов пробных в 2023 и 2024 г. по предмету «География» в 1 компоненте в разрезе буквенных оценок

На таблице 1 представлены сравнительные показатели пробных за 2023 и 2024 годы в 1 компоненте. Сравнительный анализ результатов пробных демонстрирует увеличение показателей в 2024 году. В частности, процент выполнения заданий в 2024 в 1 компоненте году увеличился на 12,73 % по сравнению с 2023 годом.

Таблица 1 – Средний балл в 1 компоненте предмета «География» учащихся 12 класса.

компонент	год	Макс. балл	Общий	
			Средний балл	%
1	2023	70	35, 76	51,08
	2024	70	44, 67	63,81

Эти результаты свидетельствуют о том, что учащиеся, регулярно работающие с географическими инструментами, демонстрируют более высокий уровень понимания материала и лучше справляются с заданиями международного уровня.

Результаты исследования подтверждают, что использование географических источников, таких как карты, диаграммы, графики

и фотографии, играет ключевую роль в развитии аналитических навыков учащихся. Это особенно актуально в контексте подготовки к международным экзаменам, таким как Cambridge International AS-Level Geography, где высокий уровень аналитического мышления является важным критерием успешности при выполнения задании 1 компонента.

Во-первых, работа с географическими источниками улучшает способность учащихся к анализу данных и выявлению закономерностей. Исследование показало, что регулярное использование карт, графиков и диаграмм помогает учащимся глубже понимать пространственные взаимосвязи между различными географическими явлениями. Они учатся интерпретировать статистические данные, прогнозировать изменения в окружающей среде и анализировать влияние природных и социально-экономических факторов на развитие территорий.

Во-вторых, применение данных методик способствует повышению вовлеченности учащихся в учебный процесс. Работа с картами и графическими материалами делает обучение более наглядным и интересным. В результате учащиеся проявляют большую активность в обсуждениях, легче усваивают сложные теоретические концепции и развивают навыки критического мышления.

В-третьих, исследование подтвердило, что использование визуальных инструментов положительно влияет на уровень подготовки учащихся к международным экзаменам. Проведённое тестирование до и после внедрения методики показало значительное улучшение результатов. Учащиеся стали лучше справляться с заданиями, требующими анализа данных, интерпретации карт и диаграмм, а также обоснования выводов на основе географических источников. Это свидетельствует о высокой эффективности предложенного подхода.

На основе полученных данных можно сделать ряд рекомендаций по интеграции географических источников в учебную программу:

- Систематическое использование карт, диаграмм, графиков и фотографий в процессе обучения. Учащиеся должны регулярно работать с различными типами географических источников, анализировать их и делать выводы.

- Применение проблемно-ориентированного подхода. Задачи, требующие работы с географическими источниками, должны

быть направлены на решение реальных проблем, что способствует формированию критического мышления.

- Оценка динамики развития аналитических навыков. Регулярное тестирование и наблюдение за прогрессом учащихся позволят корректировать методы обучения и повышать их эффективность.

ЛИТЕРАТУРА

1 Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children. W. W. Norton, 131–136.

2 National Research Council. (2006). Learning to think spatially: GIS as a support system in the K-12 curriculum. The National Academies Press.

3 Hall T., & Phillips R. (2018). Visual learning and geography education: The role of spatial data interpretation. Routledge.

4 Keeling D. (2020). Analyzing geographic patterns: A pedagogical approach. Journal of Geography Education, 48(3), 215–230.

5 Cambridge Assessment International Education. (2021). Cambridge International AS & A Level Geography (9696) syllabus. Cambridge University Press.

6 Taylor F. (2019). Geographic imagery and spatial cognition in education. Springer, 113–121.

7 Robinson A. H. (2020). Elements of cartographic design. The University of Chicago Press, 84–91.

ПРИМЕНЕНИЕ ТАКСОНОМИИ SOLO В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ.

КОШАНОВ А. Б.
магистрант, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар
КОРОГОД Н. П.
к.б.н., доцент, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар

Введение

Все учителя стараются подбирать методы, подходы учитывая потребности каждого ученика и чтобы построить плодотворный процесс обучения. Но выбор методик и анализ их эффективности становится трудной задачей при изобилии методов. Если сейчас

провести обзор на педагогическую деятельность то можно увидеть большое количество подходов и методик, и их количество будет становится все больше и разнообразнее. И это создает необходимость поиска лучших инструментов анализа при выборе методик. Одна из этих инструментов это таксономия SOLO.Таксономия SOLO (Structure of Observed Learning Outcomes) представляет собой модель, разработанную Джоном Биггсом и Кевином Коллисом в 1982 году, которая описывает уровни возрастающей сложности в понимании учащимися учебного материала . Эта таксономия фокусируется на качестве и глубине понимания, а не просто на количестве усвоенной информации. В отличие от подходов, ориентированных на количественные показатели, SOLO предлагает исследователям инструмент для систематической оценки и анализа когнитивного развития учащихся, что делает ее значимой для педагогических исследований. Данная модель находит применение в различных областях педагогики, включая оценку знаний, разработку учебных программ и изучение развития мышления. Целью данной статьи является всесторонний анализ применения таксономии SOLO в педагогических исследованиях на основе существующих публикаций. В статье будут рассмотрены уровни таксономии SOLO, ее применение в изучении процессов обучения и преподавания, оценке результатов обучения, разработке учебных программ, анализе мышления и ошибок учащихся, основные преимущества и ограничения использования, сравнение с другими таксономиями, области наиболее широкого применения и перспективы дальнейших исследований [1].

Понимание таксономии SOLO

Таксономия SOLO включает пять иерархических уровней, отражающих возрастающую сложность понимания учебного материала [6, с. 347–363]. Преструктурный уровень (Pre-structural) характеризуется отсутствием у учащегося понимания задания или вопроса. Ответы могут быть нерелевантными или указывать на фундаментальное непонимание сути задачи. На этом этапе отсутствует какая-либо организованная структура понимания. Определение этого начального уровня знаний позволяет диагностировать учащихся, которым необходима дополнительная поддержка для освоения базовых концепций. Если учащийся демонстрирует преструктурный уровень, это указывает на отсутствие у него необходимой основы для дальнейшего

изучения темы, что требует особого внимания при планировании образовательного процесса [5, с. 81–112].

На униструктурном уровне (Unistructural) учащийся демонстрирует понимание только одного аспекта задания или способен назвать один отдельный факт. Ответы на этом уровне часто являются поверхностными и неглубокими, отражая лишь начальное знакомство с темой без установления связей между различными элементами знаний. Учащийся усвоил отдельный фрагмент информации, но пока не может интегрировать его в более широкую контекстуальную картину [7, с. 149–167].

Мультиструктурный уровень (Multistructural) предполагает понимание учащимся нескольких аспектов задания. Он может перечислить ряд фактов, но при этом не способен увидеть или объяснить взаимосвязь между ними. Ответы на этом уровне носят преимущественно количественный характер, отражая определенный объем знаний, но без их систематизации и установления логических связей. На данном этапе учащийся способен воспроизводить информацию, однако испытывает затруднения с ее анализом и синтезом.

На реляционном уровне (Relational) учащийся способен устанавливать связи между различными аспектами задания, интегрируя их в coherentное целое. Это свидетельствует о более глубоком и coherentном понимании материала, способности к анализу и синтезу информации. Учащийся не просто владеет набором фактов, но и понимает, как они взаимосвязаны и формируют целостное представление о теме.

Высший уровень таксономии SOLO – расширенный абстрактный уровень (Extended Abstract). На этом этапе учащийся демонстрирует способность обобщать полученные знания, переносить их на новые, незнакомые ситуации или области, а также создавать новые идеи на основе имеющихся. Это указывает на глубокое и абстрактное понимание, а также развитые способности к критическому мышлению, творчеству, прогнозированию и рефлексии. Учащийся может не только понимать существующие знания, но и генерировать новые, выходящие за рамки изученного материала. Для более наглядного представления уровней таксономии SOLO можно использовать следующую таблицу 1.

Таблица 1 – Таксономия SOLO

Уровень	Основные характеристики	Типичные глаголы	Примеры вопросов
Преструктурный	Отсутствие понимания, нерелевантные ответы	Нет	Что такое...? (ответ не демонстрирует понимания)
Униструктурный	Понимание одного аспекта, поверхностные ответы	Назвать, определить, перечислить	Назовите одну причину...?
Мультиструктурный	Понимание нескольких аспектов, отсутствие связей	Описать, перечислить, составить список	Перечислите основные характеристики...?
Реляционный	Установление связей, интеграция знаний	Сравнить, объяснить, связать	Как связаны...? Объясните причину...?
Расширенный абстрактный	Обобщение, перенос знаний, создание нового	Обобщить, спрогнозировать, создать, оценить	Как можно применить...? Что произойдет, если...? Каковы последствия...?

Применение таксономии SOLO в педагогических исследованиях

Таксономия SOLO активно используется в педагогических исследованиях для изучения различных аспектов обучения и преподавания. Изучение процессов обучения и преподавания: Исследования применяют SOLO для анализа когнитивного развития учащихся в разнообразных предметных областях, включая математику, химию, естественные науки, информатику и медицину. Например, одно исследование анализировало применение SOLO в математическом образовании с 2005 по 2023 год, выявив тенденцию к росту числа публикаций и диверсификации тем после реформы базового образования [1]. SOLO также используется для оценки эффективности различных педагогических стратегий и методов обучения. В частности, изучалось влияние игровых симуляций на уровни понимания студентов, где было обнаружено значительное улучшение на униструктурном и расширенном абстрактном уровнях после игры. Кроме того, SOLO помогает понять, как учащиеся строят знания и развивают навыки решения проблем, включая анализ ошибок, допускаемых учащимися на разных уровнях понимания. Универсальность SOLO делает ее ценным инструментом для исследования обучения и преподавания в различных контекстах и на разных образовательных уровнях. Разнообразие предметных областей, в которых применяется SOLO, подтверждает ее гибкость и широкую применимость в педагогических исследованиях. Таксономия SOLO служит основой для разработки критериев оценки и рубрик, позволяющих оценивать качество выполнения заданий на

разных уровнях сложности. Примером может служить разработка оценочной таблицы для математической абстрактной грамотности на основе SOLO [3, с. 397–413]. Уровни SOLO используются для оценки письменных работ, дискуссий и концептуальных карт, предоставляя четкую иерархическую структуру для понимания уровней достижения и прогресса учащихся. Преподаватели также используют SOLO для формирования заданий, которые требуют от учащихся демонстрации понимания на различных уровнях когнитивной сложности. Кроме того, SOLO применяется для самооценки и peer-оценки, способствуя развитию критического мышления и рефлексии учащихся. Ориентация на уровни SOLO при разработке оценочных инструментов повышает их прозрачность и способствует более объективной оценке.

SOLO используется для определения целей обучения и планирования учебных занятий, обеспечивая согласованность между предполагаемыми результатами обучения и педагогическими стратегиями. Преподаватели применяют SOLO для структурирования учебного материала таким образом, чтобы обеспечить последовательное развитие понимания учащихся от поверхностного к глубокому. Например, начальные цели обучения могут быть разделены на более мелкие единицы, что способствует поэтапному усвоению знаний. SOLO также используется для разработки стратегий дифференцированного обучения, позволяя преподавателям адаптировать свои методы к различным уровням понимания учащихся. Интеграция SOLO в процесс разработки учебных программ обеспечивает согласованность между целями обучения, учебными действиями и оценкой, что способствует созданию более эффективных и целенаправленных образовательных программ.

Педагогические исследования применяют SOLO для классификации ответов учащихся и выявления уровней их понимания в различных контекстах. SOLO также используется для анализа характера ошибок, допускаемых учащимися на разных уровнях понимания. Например, исследование ошибок студентов при вычислении определенного интеграла тригонометрических функций показало, что большинство ошибок приходится на мультиструктурный уровень и связано с ошибками сложения и недостаточной точностью. Анализ ответов учащихся через призму SOLO позволяет исследователям глубже понять их мышление и выявить области, в которых они испытывают трудности, что, в

свою очередь, помогает разработать более эффективные стратегии помощи [6, с. 347–363].

Основные преимущества использования таксономии SOLO в педагогических исследованиях.

Одним из ключевых преимуществ таксономии SOLO является ее акцент на качестве результатов обучения. SOLO оценивает глубину и сложность понимания, а не только правильность формальных ответов. Кроме того, SOLO предоставляет возможность отслеживать прогресс учащихся на протяжении времени, фиксируя их движение от поверхностного к глубокому пониманию. Для визуализации этого прогресса могут использоваться, например, SOLO Spidergrams . Использование SOLO способствует улучшению практики преподавания и оценки, поскольку помогает преподавателям лучше понимать когнитивные уровни учащихся и разрабатывать более эффективные методы обучения и инструменты оценки [7, с. 149–167]. Знакомство учащихся с уровнями SOLO также способствует развитию их метакогнитивных навыков, помогая им лучше осознавать свои учебные цели, отслеживать собственный прогресс и становиться более самостоятельными в процессе обучения [2]. Универсальность SOLO позволяет применять ее в различных предметных областях и на разных уровнях образования. Наконец, SOLO обеспечивает общий язык для обсуждения процессов обучения и оценки между преподавателями и учащимися, что способствует более эффективной коммуникации и пониманию учебных целей. Эти преимущества демонстрируют, что применение SOLO в педагогических исследованиях способствует не только оценке, но и развитию как учащихся, так и преподавателей [8, с. 89–101].

Потенциальные ограничения и проблемы использования таксономии SOLO в педагогических исследованиях

Несмотря на многочисленные преимущества, использование таксономии SOLO в педагогических исследованиях может столкнуться с определенными ограничениями и проблемами. Существует вероятность демотивации учащихся, если они будут отнесены к более низким уровням понимания, особенно на начальных этапах обучения. Кроме того, чрезмерное фокусирование на пошаговом продвижении по уровням SOLO может привести к тому, что учащиеся потеряют понимание общей картины изучаемой темы. Для преподавателей может представлять сложность эффективная работа с классом, в котором учащиеся находятся

на разных уровнях SOLO по различным учебным задачам [2]. Некоторые исследователи критикуют SOLO как «универсальную» модель, которая может не учитывать индивидуальные различия в темпах обучения. Существует также потенциальная субъективность при отнесении ответов учащихся к конкретным уровням SOLO, что подчеркивает необходимость разработки четких критериев и, возможно, привлечения экспертов для повышения надежности оценки. Следует также отметить, что SOLO в основном фокусируется на когнитивных уровнях понимания, что может привести к недостаточному вниманию к аффективным и психомоторным аспектам обучения [9, с. 112–128]. Наконец, данные свидетельствуют о том, что осведомленность преподавателей о таксономии SOLO может быть недостаточной, что препятствует ее широкому применению. Учет этих потенциальных ограничений и проблем является важным аспектом при планировании и проведении педагогических исследований с использованием таксономии SOLO.

Заключение

Анализ существующих педагогических исследований демонстрирует значительную роль и ценность таксономии SOLO в современной образовательной практике. Она представляет собой эффективный инструмент для понимания и оценки сложности мышления учащихся, позволяя исследователям и преподавателям получать глубокое представление о процессе обучения. Применение SOLO способствует улучшению преподавания, обучения и оценки, ориентируя образовательный процесс на развитие глубокого и качественного понимания учебного материала. Дальнейшие исследования могут быть направлены на изучение влияния использования SOLO на развитие метакогнитивных навыков учащихся и их способности к саморегуляции в обучении [10, с. 64–70]. Интеграция SOLO с другими педагогическими подходами, такими как электронное обучение и проблемное обучение, также представляет собой перспективное направление. Разработка и валидация инструментов оценки на основе SOLO для различных предметных областей и уровней образования будет способствовать более широкому и эффективному применению этой таксономии [1]. Исследования, направленные на преодоление выявленных ограничений SOLO, таких как субъективность оценки и возможная демотивация учащихся, также являются важными. Изучение применения SOLO для формирования индивидуальных образовательных траекторий учащихся и оценки эффективности

программ профессионального развития педагогов может внести значительный вклад в повышение качества образования. Сравнительные исследования эффективности SOLO с другими таксономиями в различных педагогических контекстах также могут обогатить наше понимание преимуществ и ограничений каждого подхода [4, с. 20–28]. Наконец, изучение возможностей использования SOLO для анализа когнитивной сложности учебных материалов и разработки моделей формативного оценивания на ее основе представляет собой актуальное направление дальнейших исследований. Дальнейшее изучение влияния знакомства учащихся с таксономией SOLO на их мотивацию и учебную активность также может дать ценные результаты. Эти перспективы указывают на значительный потенциал таксономии SOLO для дальнейшего развития педагогической теории и практики.

ЛИТЕРАТУРА

1 Biggs J. (2003). Teaching for Quality Learning at University. Society for Research into Higher Education.

2 Biggs J., & Collis K. (1982). The SOLO Taxonomy : A tool for learning and assessment. Australian and New Zealand Journal of Psychology.

3 Boud D., & Falchikov N. (2006). Aligning assessment with long-term learning. Assessment & Evaluation in Higher Education, 31(4), 397–413.

4 Davis D., & Koon P. (2014). The effectiveness of professional development programs in the classroom: A research review. Educational Leadership, 72(4). – 20–28.

5 Hattie J., & Timperley H. (2007). The Power of Feedback. Review of Educational Research, 77(1). – 81–112.

6 Kember D., & Leung D. Y. (2005). The SOLO Taxonomy as a framework for designing, implementing, and evaluating a course. Assessment & Evaluation in Higher Education, 30(4). – 347–363.

7 Tan E. (2010). The use of the SOLO Taxonomy in higher education: A research review. Studies in Higher Education, 35(2). – 149–167.

8 Tan E. (2012). The SOLO Taxonomy: A tool for assessment and student feedback. International Journal of Learning and Teaching, 4(2). – 89–101.

9 Wilson S. (2013). Understanding the SOLO Taxonomy: Using the structure of observed learning outcomes for student self-assessment. Journal of Teaching and Learning, 10(3). – 112–128.

10 Zimmerman B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory into Practice, 41(2). – 64–70.

РЕШЕНИЕ ЗАДАЧ НА РАСЧЕТЫ ПО УРАВНЕНИЯМ РЕАКЦИЙ И СОСТАВЛЕНИЕ ЗАДАЧ ПО УРАВНЕНИЯМ ОВР МЕТОДОМ ЭЛЕКТРОННОГО БАЛАНСА В 9 КЛАССЕ

КОШКАРБАЕВА А. А.
учитель химии-биологии школы-гимназии № 24 многопрофильного направления, г. Экибастуз
ОСПАНОВА В. Е.
учитель химии школы-гимназии № 24 многопрофильного направления, г. Экибастуз

Решение задач и уравнений в химии помогает не только закрепить теоретические знания, но и развивает важные навыки. В процессе работы над задачами учащиеся учатся правильно составлять химические формулы и уравнения реакций, преобразовывать формулы и физические величины, логически рассуждать, использовать химическую терминологию и понимать суть описываемых процессов [1].

Кроме того, решение расчетных задач формирует умение работать с разными типами заданий, в том числе более сложными. Учащиеся осваивают различные методы решения, учатся составлять план действий, проверять правильность полученных результатов. Они также приобретают опыт самостоятельного составления химических задач и уравнений, а также объяснения их решения [2].

Окислительно-восстановительные реакции играют огромную роль в природе и технике. Без этих реакций невозможна жизнь. Дыхание, обмен веществ, синтез растениями клетчатки с углекислого газа и воды - все это окислительно-восстановительные процессы.

В технике за помощью реакций этого типа получают такие важные вещества, как аммиак (NH3), серную (H2SO4) и соляную (HCl) кислоты и много других продуктов. Вся металлургия основана на восстановлении металлов из их природных соединений – руд. Все реакции горения являются окислительно-восстановительными [3].

Большинство химических реакций, происходящих в природе окислительно-восстановительные.

При изучении школьного курса химии основной из задач учителя является формирование ключевых понятий (информационных, интеллектуальных, социальных, предметных: обобщенно-теоретических и прикладных) у учащихся.

Если понятия не сформированы, то не могут быть усвоены ни законы, ни теории, поэтому данная проблема находится в центре внимания учителей. Особенностью программы по химии является её концентричность, т.е. повторяемость из года в год одних и тех же тем с добавлением новых сведений, что способствует усвоению курса химии за весь период обучения. Такой подход делает процесс формирования понятий преемственным и непрерывным.

Изучение окислительно-восстановительных реакций вызывает у учащихся определенные трудности. Особенно сложно воспринимаются такие реакции в курсе органической химии, а между тем данная тема включена в задания части А, Б, С при сдаче итоговой аттестации, МОДО и ЕНТ. Все это требует поисков новых, нестандартных решений, оптимизации способов подачи материала.

В предлагаемой методической разработке рассмотрен системный подход к формированию понятия об окислительно-восстановительных реакциях в курсе химии 8–9 классов.

Цель работы: проследить систему формирования структуры понятия «химические реакции» – в частности окислительно-восстановительные реакции у учащихся в курсе школьной химии.

Реализация поставленной цели потребовала решения следующих задач:

1 Раскрытие сущности понятия «окислительно–восстановительная реакция»;

2 Обобщения методических подходов к изучению некоторых вопросов: зависимости окислительно-восстановительных свойств от строения атома, расстановки коэффициентов в реакциях ОВР различными методами, типы ОВР, значение ОВР в жизни человека;

3 Оценка эффективности применения используемых методических приемов для более глубокого понимания учащимися окислительно-восстановительных реакций, а так же для повышения мотивации учащихся к изучению предмета.

При решении поставленных задач проанализирован блок научно-педагогической литературы по изучению понятия

«химические реакции», обобщены передовой педагогический опыт и собственные педагогические наблюдения.

Изучение представлений об окислительно-восстановительных реакциях (ОВР) в школьном курсе химии проходит в несколько этапов, которые тесно связаны с формированием системы понятий о химических реакциях. В силу того, что понятие химическая реакция является достаточно сложным и многогранным, сформировать полное представление обо всех его сторонах, раскрыть всю его философскую сущность невозможно за короткий промежуток времени, поэтому данное понятие формируется на протяжении всего курса обучения химии.

При изучении понятий осуществляется систематический мониторинг, в основу которого положен уровневый подход;

1 уровень – ученик владеет знаниями об отдельных понятиях и их признаках;

2 уровень – ученик знает о связях и отношениях между понятиями, умеет воспроизвести их и применить в типичных заданиях;

3 уровень – знания уже представляют целостные системы, не связанные между собой;

4 уровень – знания представляют собой систему в высшей степени развития, характеризуются новым качеством – действенностью: ученик может предсказывать неизвестные факты, выводить «новые» на основе усвоенных, творчески применять изученное.

Овладеть понятием «химическая реакция» – не значит запомнить или заучить две, три, пять, более сотен или тысяч реакций: такой подход означал бы отказ от сознательного изучения явлений.

Овладеть понятием «химическая реакция» – это значит изучить свойства элементов периодической системы Д. И. Менделеева и различных классов химических соединений, их характерные особенности, усвоить основные законы превращения веществ и, основываясь на этом, осмысленно составлять уравнения химических реакций.

Чтобы по-настоящему усвоить понятие, нужно научиться:

– раскрывать его суть,

– давать точное определение и приводить примеры,

– включать его в классификацию и видеть связи с другими понятиями,

– применять его на практике — при решении задач в разных ситуациях.

А чтобы сформировать целостное представление об окислительно-восстановительных реакциях, важно, чтобы учащиеся не просто запомнили термины, а овладели конкретными умениями. Каждое из этих умений связано с определённым понятием темы и помогает глубже понять её содержание.

Структура взаимосвязи понятий и умений представлена в таблице 1:

Таблица 1. – Структура взаимосвязи понятий и умений.

Понятие	Умения
1 Химическая реакция.	Определять признаки химических реакций.
2 Окислительно-восстановительная реакция.	Распознавать окислительно-восстановительный процесс, отличать его от других типов химических реакций, определять признаки ОВР.
3 Степень окисления: положительная, отрицательная, промежуточная минимальная, максимальная.	Определять степени окисления атомов на основе их строения, положения в периодической системе Д.И. Менделеева; определять степени окислении элементов, входящих в состав соединения; предсказывать окислительно-восстановительные свойства атомов, молекул, ионов на основе значения степени окисления.
4 Процессы окисления, восстановления, ЭО.	Уравнения полуреакций. Окислители и восстановители. Окисленная и восстановленная формы. Электронный баланс. Определять, составлять, записывать уравнения ОВ процессов с участием атомов, молекул или ионов; определять окислитель, восстановитель, а также окисленную и восстановленную формы; составлять уравнения полуреакций; определять направление «движения» электронов, подсчитывать их число, т.е. составлять электронный баланс.
5 Двойственность свойств, сильный, слабый окислитель, восстановитель, элемент вещество, ион.	Характеризовать окислительно-восстановительные свойства атомов, ионов и веществ, а также их силу на основе знаний о строении и периодичности и по положению в периодической таблице.
6 Электрохимический ряд напряжений металлов.	Составлять уравнения окислительно-восстановительных процессов в растворах с участием металлов; предсказывать протекание процесса, силу восстановительных свойств металлов.

7 Метод электронного баланса.	Подбирать коэффициенты, определять степени окисления, окислитель, восстановитель, составлять уравнения полуреакций, подсчитывать электронный баланс.

Качество усвоения зависит от поставленных целей, значения понятия в процессе обучения и методики его формировании.

Этапы развития представлений об окислительно – восстановительных реакциях.

Понятие о химической реакции начинает формироваться с самых первых уроков 8 класса. Первоначально вводится понятия о явлениях, происходящих в природе, повседневной жизни, быту, разграничивая их на физические и химические. Затем учитель информирует учащихся о тождественности понятий «химическое явление» и «химическая реакция», разъясняя, как можно по внешним признакам обнаружить химическую реакцию.

Центральное место в обучении занимает анализ содержания материала, его своеобразия и внутренней логики. На данном этапе необходимо не только дать информацию и добиться ее воспроизведения учеником, но и выделить определенные причинно-следственные связи.

После изучения темы «Периодический закон. Строение атома» в 8 классе рассматриваются вопросы химической связи. Появляется новая трактовка: химическая реакция – процесс разрушения старых связей и образования новых. Дается классификация химических реакций на уровне сравнения числа исходных и полученных веществ. При этом учащиеся используют такие мыслительные приемы как сравнение, анализ, синтез, обобщение. Все эти сведения включены в раздел «Первоначальные химические понятия». Далее все стороны системы понятий о химической реакции должны расширяться и дополняться новыми данными, т. е начинается этап накопления знаний.

В теме «Химическая связь» вводится одно из фундаментальных понятий – «степень окисления». На его основе анализируются изучаемые учащимся реакции разных типов, доказывая, что среди них можно найти и окислительно-восстановительные. В 8-м классе понятие об окислительно-восстановительных реакциях дается в ознакомительном плане, поэтому приобретение навыков в составлении электронного баланса и умений его объяснить начинается с тренинга на самых простых уравнениях ОВР: соединения, разложения, замещения.

В 9-м классе вопросы окисления-восстановления включены во все темы курса химии.На уроках повторения учащиеся вспоминают, что в периодах с увеличением порядкового номера элемента восстановительные свойства простых веществ понижаются, а окислительные повышаются.

Выделяются основные признаки нового типа реакций - изменение степени окисления элементов реагирующих веществ. На основе этого признака раскрывается содержание основных понятий и дается определение окислительно-восстановительной реакции как процесса, в ходе которого происходит изменение степени окисления элементов вследствие полного или частичного смещения электронов. Поэтому окисление сопровождается повышением, а восстановление – понижением степени окисления.

Предлагаются два способа расстановки коэффициентов в уравнения химических реакций, идущих с изменениями степеней окисления атомов химических элементов:

1) метод подбора коэффициентов;

2) использование электронного баланса.

Но главное внимание уделяется формированию умений в нахождении коэффициентов в уравнениях ОВР с использованием электронного баланса.

Для успешного овладения метода электронного баланса необходимы различные умения:

а) химические (умения определять степени окисления атомов элементов в формулах соединений, распознавать окисление и восстановление по изменениям степеней окисления в ходе реакции, подсчитывать число электронов, оттянутых от восстановителя и притянутых к окислителю, и др.); б) математические (умение находить наименьшее общее кратное, дополнительные множители и др.); в) логические (умение выделить из множества признаков существенные, находить общее в конкретном, сравнивать, классифицировать явления и т.д.).

При составлении окислительно-восстановительных реакций необходимо не только правильно определять степень окисления элемента, но и уметь исходя из степени окисления, предсказывать продукты химической реакции в зависимости от условий среды. Для того чтобы определить окислительно-восстановительную реакцию необходимо установить степени окисления элементов в левой и в правой части уравнения. Для этого требуется знать, как определить степень окисления того или иного элемента.

ЛИТЕРАТУРА

1 Химия. Задачник. 8–11 кл. : Учеб. пособие для общеобразоват. Учеб. Заведений / Я. Л. Гольдфарб, Ю. В. Ходаков, Ю. В. Додонов. – 4-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2012. – с. 27.

2 Хомченко И. Г. Сборник задач по химии для средней школы. – 2-е изд., испр. и доп.М. : РИА. «Новаяволна», издатель Умеренков, 2021. – с. 41.

3 Хомчеко Г. П., Хомченко И. Г. Сборник задач по химии для поступающих в вузы. – 4-е изд., испр. и доп.М. : РИА. «Новая волна», издательУмеренков, 2013. – с. 56.

4 https://infolesson.kz/reshenie-zadach-na-raschety-po-uravneniyam-reakcij-metodicheskaya-razrabotka-po-himii-7417556.html

5 https://zftsh.online/articles/5151

6 https://maximumtest.ru/uchebnik/9-klass/khimiya/raschet-po-khimicheskim-uravneniyam

7 https://infolesson.kz/zadachi-k-razdelu-okislitelno-vosstanovitelnye-reakcii-6635080.html [дата обращения 24.03.2025].

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БАРЫСЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІҢ РӨЛІ

КСЕМБАЕВА С. К.
п.ғ.к., профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ТЕМИРХАН САГИЛА
МПжП- 22н тобының магистранты,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Мақаламыздың объектісі, ол бастауыш мектеп оқушысы. Ал осы бастауш сынып оқушысы тұлғаның іс-әрекет субъектісі ретіндегі қоғамдық болмысының бастауы болып есептеледі. Бұл қабілетте бастауыш мектеп оқушысы, ең алдымен, оның оған дайындығымен сипатталады. Қазақстандық ғалым Бабаев С. Б. өз еңбегінде бастауыш сынып оқушының жалпы сипаттамасын берген [1].

Баланың мектепке дайындығының негізгі көрсеткіштері: оның ішкі позициясының қалыптасуы, ерік-жігері, ережелер жүйесіне назар аудара білуі және т.б. Мектепке дайындық дегеніміз – мектепке, оқуға, білімге жаңа әлемге, үлкендер әлеміне кіру

қуанышы ретіндегі көзқарасты қалыптастыру. Тұлғаның өзін-өзі анықтау мәселесі педагогикалық теория мен практикада жаңалық емес [2, 3]. Оқушылардың жеке басының өзін-өзі анықтау мәселесі психологтар мен педагогтардың еңбектерінде де көрініс тапқан. Бастауыш сыныптар қалыптастырудың маңызды кезеңдерінің бірі болып табылады, баланың оқуға және қоршаған әлемді тануға деген көзқарасы. [4].

Оқушылардың өзін-өзі анықтауы арқылы біз жеке құндылықтардың жиынтығын қамтитын өзін-өзі дамытудың мақсаттарын, құралдарын және жолдарын еркін таңдау негізінде жақын, нақты жүзеге асырылатын және болашақ перспективаны құру процесін түсінеміз.

Қазіргі психологияда тұлғаның өзін-өзі анықтауы адамның қоғамға ену формасы, өзін, өз мүдделерін жүзеге асыру, өмірдегі және қоғамдағы орнын анықтау қабілеті ретінде түсініледі.

Бүгінгі таңда жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы психологияда қоғамда қалыптасқан және белгілі бір адам қабылдаған тұлға дамуының өлшемдеріне және осы критерийлер негізінде әрі қарай өзін-өзі жүзеге асыруға қатысты адамның өзін-өзі анықтауы ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып оқушысының өзін-өзі анықтауы педагогикалық және психологиялық ғылымдарда кеңінен зерттелуде. Өзінің жеке тұлғалық дамуы, өзін-өзі тану, өзін-өзі жүзеге асыру процесі – бұл бастауыш мектеп кезеңіндегі маңызды мәселелердің бірі. Оқушылардың өзін-өзі анықтауы, яғни олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуы, әлеуметтік ортада өз орнын табуы, өзіндік бағалауы мен ішкі мотивациясы - осының барлығы психология мен педагогика саласында зерттеліп, ғылыми тұрғыдан талданған. Педагогика мен психология саласындағы ғалымдардың ішінде Л. С. Выготскийдің әлеуметтік-психологиялық теориясын атауға болады, ғалым баланың дамуын әлеуметтік ортаның әсерінен қарастырады [5]. Оның теориясында баланың өзін-өзі тануы мен өзін-өзі анықтауы, әсіресе тілдік даму мен әлеуметтік қарым-қатынас арқылы жүзеге асады. Жан Пиаже когнитивтік даму теориясының авторы болып табылады. Оның зерттеулерінде балалардың әлемді қабылдау және өздерін осы әлемде қалай орналастыруы маңызды орын алады. Пиаже баланың ойлау және өзіндік танымдық дамуы туралы көптеген ғылыми тұжырымдар жасаған [6]. Эрик Эриксонның тұлға дамуының кезеңдері теориясында «Өзін-өзі анықтау» мәселесі ерекше орын алады [6]. Оның теориясы бойынша, жасөспірімдер мен балалар

өзіндік (менің кім екенімді түсіну) мәселесін шешуге ұмтылады. Бастауыш сынып оқушылары осы кезеңге жақын, және олар өзін-өзі тануға, өзіндік бағалауға қатысты мәселелермен бетпе-бет келеді. Рубинштейн адамның психикалық дамуындағы өзіндік сананың қалыптасуына ерекше мән берген. Оның зерттеулері жеке тұлғаның өзін-өзі тану және өзін-өзі реттеу қабілеттерінің психологиялық аспектілерін қамтиды.

А. Н. Леонтьевтің қызметі және іс-әрекет теориясы баланың әлеуметтік ортада өзін-өзі анықтауы мен өзіндік санасының дамуына бағытталған [6]. Оның пікірі бойынша, адамның өзін-өзі жүзеге асыруы тек әлеуметтік іс-әрекет арқылы мүмкін болады.

Өзін-өзі анықтаудың жеке, әлеуметтік, кәсіби және басқа түрлері бар. Бұл түрлер тұрақты өзара әрекеттестікте болып саналады: олар бір-бірінен бұрын болуы мүмкін (мысалы, жеке өзін-өзі анықтау көбінесе кәсіби өзін-өзі анықтаудан бұрын болады және ықпал етеді) немесе бір мезгілде орын ауыстырып, себеп-салдар сияқты орын алады.

Қазіргі өмір әрбір адамнан өзінің бүгінін, жақын және алыс болашағын дербес және саналы түрде анықтауды талап етеді. Әйтпесе, индивид не табиғи инстинкті жүзеге асыратын хайуанға айналады, не пайдакүнемдік мақсатпен оның мінез-құлқын басқаратындардың құлы болады.

Сондықтан балаларды ерте жастан бастап өзін-өзі анықтауға үнемі үйрету қажеттілігі туындайды. Жасөспірімнің орта мектепте мамандықты және болашақ мамандығын орынды таңдауы үшін ғана емес. Негізгі міндет - мәдениет көптеген ғасырлар бойы жасаған және қазір оны дамытып жатқан нәрселер туралы білімге негізделген кез келген өмірлік жағдайда мінез-құлықтың оңтайлы нұсқаларын өздігінен іздеу дағдысын дамыту.

Заманауи адам өзін-өзі үнемі дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі тәрбиелеуге ынталандыруды білсе ғана табысқа жетеді. Өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеу – адамның саналы және ерікті түрде өзін-өзі жетілдіруінің бірден-бір құралы.

Өзін-өзі анықтау - жаңа білім мен дағдыларды игеру үшін тұлғаның физикалық және психикалық күшін жұмылдыруды қамтамасыз ететін кез келген өзін-өзі дамытудың бастапқы кезеңі.

Мектепте қай пәннен сабақ беретініне қарамастан әрбір мұғалімнің міндеті – сабақта алған білімінің мәнін оқушыларға қолжетімді деңгейде түсіндіру. Бұл балалардың кез келген тақырыпты оқып-үйренуде өзін-өзі анықтауына ынталандыру

үшін жасалуы керек. Оқушы әдебиетте немесе математикада белгілі бір ақпарат блогын алу мақсатын түсінген кезде оның оқу белсенділігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік туады. Сонымен, тұлғаның өзін-өзі анықтауы – қоғамда қалыптасқан және адам қабылдаған тұлғаның қалыптасу критерийлеріне қатысты өзін-өзі анықтау, сондай-ақ осы өлшемдерге сүйене отырып, одан әрі жүзеге асыру; бұл құндылық-семантикалық детерминацияның деңгейі, мағыналар мен құндылықтар аймағы - тұлға мен қоғамның өзара әрекеттестігі орын алатын аймақ. Өзін-өзі анықтаудың негізгі құрылымдық элементтері - адамның өзінің, өмірі мен әлеуетінің мәнділігі, өзін-өзі басқаруы, құндылық-семантикалық компоненті, уақытқа бағдарлануы (қазіргі уақытта өмір сүру мүмкіндігі). Қазіргі уақытта жеке тұлғаның және оның өзін-өзі анықтауының өзекті мәселелері жаңа педагогикалық шешімдерді талап етеді, бұл мектеп оқушыларының өзін-өзі тиімді анықтауына ықпал ететін оқытудың заманауи тәсілдерін, формалары мен құралдарын табу; «Өзін-өзі анықтау» ұғымы қазіргі уақытта «өзін-өзі жүзеге асыру», «өзін-өзі жүзеге асыру», «өзін-өзі жүзеге асыру» сияқты сәнді ұғымдарға сәйкес келеді.

Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі жүзеге асыру барысында интерактивті әдістердің рөлі туралы мәлімет беру өте маңызды, өйткені бұл әдістер балалардың жеке тұлғалық дамуын, шығармашылық ойлау қабілетін, әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Интерактивті әдістердің рөлі мен маңызы ерекше екені сөзсіз, олар балаға өзін көрсету мүмкіндігін береді [7]. Интерактивті әдістердің ішінде топтық жұмыс, пікірталас, рөлдік ойындар оқушыларға өз ойларын еркін білдіруге, әр түрлі пікірлерді тыңдауға және өз көзқарастарын қорғауға мүмкіндік береді. Бұл балаға өзін жеке тұлға ретінде танытуға көмектеседі. Сонымен қатар, олар тілдік дағдыларды дамытады, оқушылардың сөйлесу дағдыларын шыңдауға, сөздік қорын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған әдістер балаларды сын тұрғысынан ойлауға үйретеді. Оқушылар түрлі тапсырмалар мен жағдайларда өз пікірін білдіре отырып, мәселені шешу жолдарын іздейді. Бұл олардың шығармашылық қабілеттерін, шешім қабылдай алу дағдыларын дамытады. Интерактивті әдістердің ішінде әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру әдістер ерекше орын алады. Топтық жұмыс, ойындар мен диалогтар оқушыларға өзара қарым-қатынас жасауға, бір-

бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеуге, әлеуметтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Бұл да бала тұлғасының қалыптасуына маңызды әсер етеді. Мотивацияны арттыру инттерактивті әдістер балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Оқушылар қатысатын белсенді әрекеттер арқылы материалды игеру олардың мотивациясын жоғары деңгейде ұстап тұрады. Тәжірибелік дағдыларды дамытуға бағытталған интерактивті тапсырмалар орындау барысында оқушылар алған білімдерін тәжірибеде қолдана алады. Мұндай әдістер теория мен практиканың арасындағы байланысты орнатады, бұл оқушылардың оқу материалына деген қызығушылығын арттырады.

Қорыта келгенде, бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі жүзеге асыруында интерактивті әдістердің рөлі өте маңызды екенің анықтауға болады. Бұл әдістер балалардың жеке тұлғалық дамуында, шығармашылық ойлауында, әлеуметтік қарым-қатынастарында және академиялық дағдыларында үлкен ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі анықтауы қазіргі кезде психология мен педагогика саласындағы маңызды зерттеу нысаны болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бабаев С. Б. Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы.- Алматы: «NURPRESS» баспасы, 2013. – 416 б.

2 Галиева А. Н. Бастауыш сынып сауат ашу әдістемесі : Оқу құралы/ А. Н. Галиева. – Алматы. Эверо, 2021. – 360 б.

3 Ыбырайымжанов Қ. Т. Бастауыш білім беру педагогикасы: оқу құралы / Қ. Т. Ыбырайымжанов. – Алматы : Эверо, 2017 – 332 б.

4 Есимбекова А. О. Подготовка будущих учителей начальных классов к проектно-исследовательской деятельности: элективный курс// Вестник Торайгыров университета, № 3. – 2024. https://doi.org/10.48081/MAWW8417

5 https://psychlib.ru/mgppu/VPp-1926/VPp-348.htm#$p1

6 Ильин, Г. Л. История психологии : учебник для вузов / Г. Л. Ильин. – Москва : Издательство Юрайт, 2023. – 389 с.

7 Мынбаева А. К., Садвакасова З. М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать : учебное пособие / А. К. Мынбаева, З. М. Садвакасова. – 11-е изд. – Алматы : Қазақ университеті, 2019. – 462 с.

ТӘРБИЕДЕГІ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕР

КУЗКЕНОВА Н. М.
бастауыш сынып мұғалімі, № 18 ЖОББМ КММ, Екібастұз қ.
КУСАИНОВА А. А.
бастауыш сынып мұғалімі, № 18 ЖОББМ КММ, Екібастұз қ.
АРИМБЕКОВА Ж. Г.
бастауыш сынып мұғалімі, № 18 ЖОББМ КММ, Екібастұз қ.

Қазіргі қоғамда тәрбие мәселесі ерекше өзекті. Ғаламдану, технологиялық прогресс, ақпараттың қолжетімділігі мен әлеуметтік өзгерістер бала тәрбиесіне ықпал етуде. Жас ұрпақтың тұлғалық дамуы, ұлттық құндылықтарды сақтау және заманауи талаптарға бейімделу – бүгінгі күннің басты мәселелері болып табылады. Осы мәселені шешіп, жүзеге асыру мақсатында Біртұтас тәрбие бағдарламасы іске қосылды. Бағдарлама мақсаты төмендегі сұрақтарды шешу жолдарын ұсыну.

1 Отбасылық тәрбие дағдарысы. Қоғамдағы өзгерістер отбасылық тәрбиеге де әсер етуде. Ата-аналардың жұмысбастылығы, ажырасу деңгейінің өсуі, бала тәрбиесіне уақыттың аз бөлінуі жасөспірімдердің психологиялық, әлеуметтік дамуына кері әсер етеді. Бұл мәселені шешу үшін ата-аналарға педагогикалық - психологиялық қолдау көрсету орталықтары іске қосылуы өте маңызды.

Отбасылық тәрбие дағдарысы – бұл отбасындағы тәрбие үдерісінде пайда болатын қиындықтар мен қарама-қайшылықтар, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың бұзылуы, тәрбиенің нәтижесіздігі немесе теріс әсері. Мұндай дағдарыс баланың психологиялық, эмоционалдық және мінез-құлықтық дамуына кері әсер етеді.[1, 13-б.]. Отбасылық тәрбие дағдарысының себептері:

1 Ата-ана арасындағы кикілжіңдер – жанжалдар, ажырасу, сенімсіздік баланың психологиялық күйіне әсер етеді.

2 Тәрбиенің бірізділігінің болмауы – ата-ананың тәрбиелік ұстанымдарының сәйкес келмеуі немесе тұрақсыз болғандығынан.

3 Баланы шамадан тыс еркелету немесе қаталдық таныту – тым жұмсақ немесе қатал тәрбие баланың өзін-өзі бағалауына ықпал етеді.

4 Ата-ана назарын баладан алыстату – жұмысбастылық, материалдық мәселелер, ата-ананың жеке бас мәселелерінің болуы.

5 Қоғамдық және мәдени әсерлер – әлеуметтік желілер, достар, қоршаған орта ықпалының басымдығы.

6 Бала мен ата-ана арасындағы эмоционалдық байланыстың әлсіздігі – баланың ішкі жан дүниесін түсінбеу және қолдау көрсетпегендіктен. Дағдарыс көріністері: баланың агрессивті мінез-құлқы, қарым-қатынастан қашу немесе тұйықталу, оқу үлгерімінің төмендеуі, жауапкершіліктен бас тарту, қоғамға қарсы әрекеттер (ерте жастағы құқық бұзушылықтар, зиянды әдеттер). Шешу жолдары:

1 Ашық және сенімді қарым-қатынас орнату – ата-ана баланың пікірін тыңдап, оның ішкі сезімдеріне түсіністікпен қарауы тиіс.

2 Тәрбие стилін үйлестіру – ата-аналар арасында ортақ тәрбие бағытын анықтау керек.

3 Психологиялық қолдау – қажет болған жағдайда маман-психолог көмегіне жүгіну қажет.

4 Баланың қызығушылығын қолдау – баланың хоббиін дамытуына мүмкіндік беру, өзін көрсетуге жағдай жасау керек.

5 Тәрбиедегі тепе-теңдікті сақтау – еркіндік пен жауапкершіліктің арасындағы тепе-теңдікті ұстану керек. Отбасылық тәрбие дағдарысын шешу үшін ата-ананың саналы әрекеті мен баламен дұрыс қарым-қатынас орнатуы негізгі рөл атқаруда [2, 14-б.].

2 Ғаламтор мен әлеуметтік желілердің ықпалы. Бүгінгі балалар интернет кеңістігінде көп уақыт өткізеді. Ғаламтордағы жағымсыз контент, буллинг, жалған ақпараттар олардың психологиясына әсер етуде. Осыған байланысты балалардың интернеттегі белсенділігін бақылау, цифрлық сауаттылықты дамыту керек. Ғаламтор мен әлеуметтік желілердің ықпалы қазіргі заманда адамдардың өміріне үлкен әсер етуде. Олардың ықпалының оң және теріс жақтары бар.

Оң әсері:

1 Ақпаратқа қолжетімділік: Ғаламтор арқылы кез келген ақпаратқа жылдам қол жеткізуге болады. Бұл білім алуды, ізденісті жеңілдетеді.

2 Қарым-қатынас: Әлеуметтік желілер алыстағы адамдармен оңай байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

3 Іскерлік мүмкіндіктер: Интернет арқылы бизнес жүргізу, жарнама жасау, клиенттер табу оңайлады.

4 Оқыту және даму: Онлайн курстар, вебинарлар, тренингтер арқылы білім мен дағдыны дамытуға болады.

5 Шығармашылықты дамыту: Әлеуметтік желілер арқылы өнер, музыка, жазба жұмыстарыңды жариялап, кері байланыс алуға болады.

Теріс әсері:

1 Тәуелділік: Ғаламтор мен әлеуметтік желілерге тәуелділік қалыптасып, бұл психологиялық мәселелерге әкелуі мүмкін.

2 Жалған ақпарат: Жалған жаңалықтар мен манипуляция көбейіп кетті.

3 Кибербуллинг: Әлеуметтік желілерде адамдарды қорлау, мазақтау жағдайлары жиі кездеседі.

4 Уақыттың босқа кетуі: Әлеуметтік желілерде шектен тыс уақыт өткізу өнімділіктің төмендеуіне алып келеді.

5 Құпиялылықтың бұзылуы: Жеке мәліметтердің таралу қаупі бар [4, 18-б.].

3 Ұлттық құндылықтардың әлсіреуі Жаһандану заманында кейбір ұлттық құндылықтар көмескіленіп, батыс мәдениетінің ықпалы күшеюде. Қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдеп-ғұрыптары, ана тіліне деген құрмет кейбір жастар арасында төмендеуде Ұлттық бірегейлікті сақтау үшін отбасынан бастап, білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиені күшейту қажет [1, 16-б.].

Ұлттық құндылықтардың әлсіреуіне себеп болатын негізгі факторлар:

1 Жаһандану – Әлемдік мәдениет пен ақпараттық кеңістіктің ортақтасуы ұлттық ерекшеліктердің жойылуына алып келуде

2 Батыс мәдениетінің ықпалы – Шетелдік музыка, фильмдер, киім үлгілері, өмір салты ұлттық дәстүрлерге қарама-қайшы келуде.

3 Технология мен ақпарат құралдары – Әлеуметтік желілер мен ғаламтор арқылы шетелдік мәдениеттің әсері ықпал етуде.

4 Тілдің қолданыс аясының тарылуы – Ана тілінің қолданыстан шығуы ұлттық бірегейліктің нашарлауы.

5 Қала мәдениетінің күшеюі – Урбанизация салдарынан ауылдық жерлердегі дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар жойылуда.

6 Білім мен тәрбие жүйесінің өзгеруі – Ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді мектеп бағдарламаларында жеткіліксіз қолданылуы. Әсерлері:

Ұлттық болмыс пен рухани тұтастықтың деңгейінің төмендеуі

Жастар арасында патриотизмнің жойылуы

Тарихи жад пен мәдени мұраның естен шығарылуы.

Қоғамдағы моральдық және этикалық құндылықтардың әлсіреуі. Ұлттық құндылықтарды сақтау жолдары: ● Ұлттық тілді

дамыту және қолдау; ● Халықтық өнер мен дәстүрлі мәдениетті жаңғырту; ● Мектептер мен ЖОО-ларда ұлттық тарих пен мәдениетті оқыту ● Ұлттық мерекелер мен салт-дәстүрлерді дәріптеу; ● Отансүйгіштікке тәрбиелеу және ұлттық идеологияны нығайту[1, 18-б.].

4 Білім беру жүйесіндегі тәрбиелік мәселелер Қазіргі мектептерде тәрбие жұмысы кейде екінші орынға кетіп қалады. Мұғалімдердің кәсіби дайындық деңгейі, тәрбиелік іс-шаралардың жеткіліксіздігі, оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесіне мән бермеу – бұл да өзекті мәселелердің бірі. Білім беру жүйесіндегі тәрбиелік мәселелер – бұл оқушылардың рухани-адамгершілік, патриоттық және мәдени тұрғыдан дамуына қатысты туындайтын қиындықтар мен кедергілер. Қазіргі қоғамда білім беру тек қана академиялық білім берумен шектелмейді, сонымен қатар оқушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, құндылықтар жүйесін меңгеруіне және қоғамдық өмірге бейімделуіне ықпал етеді [2, 19-б.].

Осыған байланысты бірнеше негізгі тәрбиелік мәселелерді атап өтуге болады:

1 Отбасылық тәрбие мен мектеп тәрбиесінің үйлеспеуі. Отбасы мен мектеп арасындағы байланыс әлсіз болғанда, баланың құндылықтар жүйесі мінез-құлқында қайшылықтар туындайды. Ата-аналардың тәрбиелік белсенділігінің төмендігі немесе керісінше, шамадан тыс бақылауы баланың өзін-өзі тануына кедергі келтіруі мүмкін.

2 Құндылықтық дағдарыс. Қазіргі заманда жаһандану мен батыстық мәдениеттің ықпалы салдарынан ұлттық құндылықтардың әлсіреуі байқалады.

Оқушылар арасында рухани-адамгершілік құндылықтардың төмендеуі, материалдық құндылықтарға басымдық берілуі жиі кездеседі.

3 Тәрбиенің формалды түрде жүргізілуі. Мектептегі тәрбиелік іс-шаралар көбінесе есеп үшін немесе жоспарды орындау мақсатында ұйымдастырылады.

Нәтижесінде оқушылар тәрбиелік іс-шараларға қызығушылық танытпайды, олардың ықпалы аз болады.

4 Заманауи ақпараттық технологиялардың әсері. Әлеуметтік желілер мен интернеттегі шектеусіз ақпарат оқушылардың мінез-құлқына, құндылықтарына және қарым-қатынас мәдениетіне кері

әсер етеді. Кибербуллинг, агрессия, жалған ақпараттың таралуы оқушылардың психологиялық жағдайына теріс ықпал етеді.

5 Мұғалімдердің тәрбиелік жұмысты жүргізудегі қиындықтары. Мұғалімдердің тәрбиелік жұмысты ұйымдастыруға қажетті әдіс-тәсілдерді меңгермеуі немесе тәжірибенің жетіспеуі. Педагогикалық жүктеменің көптігі мұғалімдердің тәрбиеге жеткілікті көңіл бөлуіне кедергі жасайды [5, 31-б.].

Тәрбие мәселелерін шешу үшін ата-аналар, мектеп, қоғам бірлесе әрекет етуі керек. Ұлттық құндылықтарды сақтау, балалардың саналы ақпараттық мәдениетін қалыптастыру, тәрбиенің рухани-адамгершілік негіздерін күшейту – басты міндеттер. Тек осылай ғана болашақ ұрпақты саналы, білімді, жауапкершілікті азамат етіп тәрбиелей аламыз. Ұлттық құндылықтардың әлсіреуі – ұлт болашағына төнген қауіп. Сондықтан ұлттық бірегейлікті сақтау үшін әрбір азамат өзінің мәдениеті мен дәстүрін құрметтеп, болашақ ұрпаққа жеткізуге атсалысуы қажет. Ұлттық құндылықтардың әлсіреуі – белгілі бір халықтың мәдениеті мен дәстүрлерінің, рухани және адамгершілік ұстанымдарының уақыт өте келе жоғалуы немесе өзгеріске ұшырауы. Бұл құбылыс жаһандану, батыс мәдениетінің ықпалы, урбанизация және заманауи өмір салтының өзгеруі сияқты факторлардан туындайды. Ғаламтор мен әлеуметтік желілердің пайдасы мол болғанымен, оларды ақылмен, шектеулі түрде пайдалану маңызды. Ақпараттың рас-өтірігін тексеріп, өзіңе пайдалы контентті таңдай білу – қазіргі заманның маңызды дағдыларының бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Айтпаев А. «Қазақ этнопедагогикасы». – Алматы : Білім, 2020. – 18.

2 Қалиев С. «Тәрбие негіздері». – Алматы : Рауан, 2019. – 14–19.

3 Назарбаев Н. Ә. «Болашаққа бағдар : рухани жаңғыру». – Егемен Қазақстан, 2017. – 23.

4 ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы». – 18.

5 Юсупова А. «Қазіргі заманғы тәрбие үрдістері». – Нұр-Сұлтан : Фолиант, 2021. – 31.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

КУРМАНОВА Қ. А.
информатика пәнінің мұғалімі, «Көктөбе жалпы білім беру мектебі» КММ
Май ауданы, Павлодар облысы

Қай салада болмасын ондағы жұмыстың нәтижесі сапамен өлшенеді. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алуға баулу негізінде ғана оқушылардан парасатты азамат тәрбиелеп шығаруға болады. Білімнің сапалы болуы тікелей мұғалімге, оның білім дәрежесі мен іздену шеберлігіне байланысты.

Бүгінгі таңда жас ұрпақты шығармашылық қабілеті дамыған тұлға етіп тәрбиелеуде және оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттыруда сабақтан тыс жұмыстар мен үйірмелердің де маңызы зор.

Олар оқушының жеке тұлға болып қалыптасып, жан-жақты білім алуының, шығармашылық қабілетінің дамуының негізгі жолдарының бірі.

Қазіргі уақытта білім беру үдерісінде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану қажеттілігі туып отыр. Осыған байланысты білім берудегі әдіс - тәсілдер жаңарып отырады. Ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану қазіргі кездегі заман талабы болғандықтан оған басты назар аударуымыз қажет. Жаңа ақпараттық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану біршама жетістіктерге апаратын жол. Яғни ақпараттық - коммуникациялық технология білім беруде маңызды құрал деп айтсақ та болады.

Басты мақсат ақпараттық - коммуникациялық технологияларды жетік меңгеру және оқушыларға меңгерту. Ақпараттық - коммуникациялық технологияны қолдану мұғалімге де оқушыға да қолайлы. Сол кезде ғана сабақта теория мен практиканы ұштастыра аламыз.

Бұл екеуі бір - бірімен өзара тығыз байланыста болады. Тәжірибелік жұмыс жасау барысында бала теориялық білімін шыңдайды. Конфуций: «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтаймын, өзіме жасатсаң - үйренемін» деген. Конфуций айтпақшы бала қолымен жасағанда ғана жақсы түсінеді, есте сақтайды. Сондықтан да сабақта АКТ пайдалану қажеттілігі туындайды. Мектеп қабырғасында кез келген пәнінде ақпараттық – коммуникативтік технологияны жүйелі қолдану пәнді оқытуда оқушыға дүниенің заңдарын терең меңгертіп қана қоймайды,

оның логикалық ойын дамытып, эмоциясына, сезіміне қозғау салады [1, 65-б.]. Оқушы ешкімнің көмегінсіз өз бетінше ойланып, шешім қабылдауға дағдыланады.

Қалған модульдердің барлығымен АКТ – ты байланысты болып отыр. Информатика пәнін оқытудың тиімділігін арттырудың жолдары өте көп. Соның бір жолы ретінде оқытудың жаңа технологиясын енгізуді атап өтуге болады. АКТ - ні тек қана сабақ кезінде ғана емес, сабақтан тыс уақытта да қолданамыз. Өйткені кез келген деректерді интернеттен алуымызға мүмкіншілігіміз бар. Қазіргі кезде қашықтан оқыту тәсілі қолға алынған. Яғни кез келген АКТ - ны меңгерген адам қашықтан оқи алады, білімін шыңдап, әрі қарай жетілдіре алады. АКТ-ны сабақта қолдану оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын арттырады, сыни ойлауға, басқалармен ой бөлісуге, өз тәжірибесін шыңдауға, АКТ пайдалану машықтарын арттыруға көмектеседі. АКТ-ны оқушыларды бағалау кезінде де қолдандым. Қазіргі уақыттағы activote құралы осының айғағы.

Бала тест сұрақтарына activote құралын пайдалана отырып, жауап береді де, нәтижесі автоматты түрде экранда көрсетіледі. Бұдан басқа электронды оқулықтар мен тесттер жетерлік. Мұның барлығын оқушы өз кезегінде пайдалана алады. Өз білім деңгейін анықтап, салыстырып отырады. Оқушылардың да технологиялық білімдері міндетті түрде болуы қажет. Оқушы қолданбалы программалармен, браузермен, электронды поштамен жұмыс жасай алады. Сабағымда АКТ-ны қолдану міндетім, өйткені күнделікті өтетін сабағымыз АКТ-мен байланысты. Сабақта АКТ-ны қолдану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру бірінші орынға қойылған.

АКТ-ны қолдану нәтижесінде оқушылардың өз бетімен ізденісі, қызығушылығы, белсенділігі, сенімділігі артады. Оқытуда білім технологияларын интеграциялау менің іс - тәжірибемнің дамуына үлкен үлес қосады деп ойлаймын. АКТ-мен жұмыс жасауда кездескен кедергілер мектептің техникалық базасы болды. Балаларға АКТ-ны пайдалануда қажетті жерде ғана, орнымен пайдалана білу, қауіпсіздік ережесін есте сақтау керектігін айтып отыру қажет. Интернетте отырған кезде де өзі туралы, мекен - жайы, телефоны т. б. туралы мәліметтерді құпия ұстауды, яғни жеке ақпараттарды сақтауды үйрету қажет. Дарынды және талантты оқушылардың да білімін шыңдауда осы АКТ-ның қосар үлесі мол. Оқушылардың көшбасшы болуына да АКТ мүмкіндік береді. Өйткені оқушы үйінде

басқа программаларды өздігінен меңгереді де оны сыныптастарына көрсетіп, қандай мүмкіндіктері бар екенін түсіндіре отырып, оларды үйретеді. Яғни АКТ-ны пайдалануда барлық әдістермен кіріктіруге болатынын байқадым. Адамзат XXI ғасыр есігін әлемдік жаһандану дәуірінде, ақпараттық – коммуникативтік технологиялардың өте жоғарғы деңгейде қарқын алып дамудың жағдайында ашты [2, 35-б.].

Қазіргі қоғамды ақпараттандыру жағдайында оқушының жеке тұлғалығын қарастырып, ақпараттық қоғамда өмір сүруіне, сонымен қатар, оның ақпарат ағымында дұрыс бағдар жасап, тиімді шешім табуына қажет жаңа ақпараттық технологияларды таңдап алу және оларды қолдану қабілеттілігін қалыптастыруда информатика пәнінің маңызы зор.

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік демократиялық өзгерістерге сәйкес компьютерлік техника мен ақпараттық технологиялардың қарқынды даму салдарынан информатика курсын оқытуға қойылатын талаптар күн сайын ұлғаюда.

Сыныптан тыс жұмысты жоспарлауды оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудан бастау қажет. Сабақ барысында ұжымдық шығармашылықтың қалыптасуы үшін оқушылардың міндеттерін көрсетсек:

- өзіндік пікірлерін дәлелдеу;
- пікірталастар мен талқылауларға қатысуы қажет;
- өзінің жолдасына, мұғалімдерге сұрақ қоюы;
- жолдасының жауабына пікір айту;
- сыныптасының жауабы мен жазбаша жұмыстарын бағалау;
- үлгерімі нашар сыныптастарын оқытумен айналысу;
- үлгермеушілерге түсініксіз материалдарды түсіндіру;
- өз бетімен қиын тапсырмаларды таңдау;
- танымдық тапсырманың шешімдерін табуда бірнеше нұсқасын көрсету;
- өзіндік бағалауға жағдай туғызу, өзінің танымдық және практикалық әрекеттерін талдау;
- танымдық тапсырмаларды шешуде бұрыннан білетін әдісті қолдану арқылы орындау.

Шығармашылық сипаттағы сабақтар түрлерін жүйелі ұйымдастыру арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасып, оқушы үшін маңызды жақтары төмендегідей:

- оқушының танымдық ізденімпаздығы қалыптасады;
- сұрақтарды, мәселелерді терең талдауға үйренеді;

- кітаптармен, көркем және ғылыми әдебиеттермен, баспа материалдарымен жұмыс жасау біліктерін қалыптастырады;

- ұжымдық ой-пікірлері жетіледі, топ мүшелерін пікірлерімен ортақ тұжырым жасауға үйренеді;

- оқушы өз ойын еркін айтуға, сөз мәдениетіне үйренеді;

- өз әрекеттеріне сын тұрғысынан қарауға;

- тұжырым жасап қорытындылауға;

- мұғалім мен оқушылардың қарым-қатынасы ынтымақтастықта болып, сенмділіктері артады.

Бұл сәтте мұғалімнің біліміне қойылатын талаптар:

- өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білуге;

- оқушы дарындылығының моделін білу;

- қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білу;

- оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу [3, 12-б.].

Әр баланың бойындағы шығармашылық қабілеттері оқу әрекетінде көрінеді. Оқу іс-әрекетінде мұғалім мен оқушы тығыз байланыста болуы керек. Ал, оқушының қабылдау түйсігі *мәтін, видео, анимация, графика, дыбыс* элементтері арқылы қалыптасады. Ол үшін мұғалім бар күш-жігерін, педагогикалық шеберлігін оқушы бойындағы табиғи мүмкіндіктерін ашуға, үйлесімді дамытуға бағыттауы, шығармаылық жағдай жасауы қажет. Ал, оқушы өз тарапынан белсенділік, дербестілік көрсетуі, өзіне деген сенімдігі арқылы шығармашылық әрекетті қалыптастыра алады.

Информатикадан ұйымдастырылатын сыныптан тыс жұмыстарда оқушылардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыра отырып, тұлға ретіндегі танымдық белсенділіктерін арттырудың және шығармашылық қабілетін дамытудың маңызы зор.

Яғни, регрессия – көздің оқу-көру кезінде қозғалу жылдамдығы, ал, көру аймағының аздығы, бұл бала көзінің қозғалтпай отырған кездегі, көзге жақын көрініп тұрған аумақ немесе бөлік. Міне, осы факторды ескере отырып, ең бірінші баланың көруі арқылы есте сақтау қабілетін дамытуға ерекше көңіл бөлу керек.

Ол үшін сабақтарда:

1) түрлі суреттер топтамасын пайдаланып, көрсетіп, балалардан 1секунд ішінде жаттап алған нәрселерін сұрау

2) екі бағанға сөздер жазып, балаларға көрсетіп, оқытып қайталап сұрау

3) мағынасы қарама-қарсы сөздерді айтқызып жарыстыру

4) өткен тақырыптарды қайталап сұрап тұру

5) тақырыптың кез-келген сұрақ қойып, жауабын тез тауып айтуға жаттықтыру

6) жаңылтпаштар оқыту

7) оқу жылдамдығын салыстырып, жиі жарыстыру, көрсеткіштерін күнделікке жазу

8) таныс тақырыпты оқытып, тез басқа таныс емес тақырыпқа көшу

9) терминдерді жазғызып, олардың мағыналарын аша білу, қандай сөздерден құралғанын сұрау

10) берілген әріптерден сөз құрастыру; кім көп сөз, әрі кім тез?

Сыныпта әңгімелесу үшін дұрыс жағдай жасау және жаңа, әртүрлі «негізгі ережелерді» анықтауға әртүрлі әңгімелесу пішіндерін қалыптастыратын мұғалімге байланысты болады. Бұнда уақыт, ептілік орын алады және кейбір табандылықты талап етеді. Онда бірақ оқушылар бір-бірінен әңгімелесу арқылы үйренуі мүмкін деген ойға келеді. Олар оқушылар жаңа өздерінің алдын ала идеяларын айта бастайды және жаңылысуға әкелетін мәселелер туралы айтуға сенімді болады. Осылайша, оқушылар сыныпта көмек болатынына толық сенімді болады.

Бірақ, шығармашылықты тежейтін үш нәрсе бар: «Сәтсіздікке ұшыраймын, қолымнан ешнәрсе келмейді» деген қорқыныш сезім, екінші – өзіне тым риза болмаушылық сезімі, үшінші жалқаулық. Ондай жағдайда баланы құтқарудың жолдарын табу:

- оқушылардың шығармашлықпен айналысуына мектепте, сабақ үстінде, үйде қолайлы жағдай жасау;

- шығармашылық бағытқа баланы жүйелі, саналы түрде қалыптастырып отыру.

Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылығын арттыра түсу үшін шығармашылық қабілеттерін сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Олар:

- тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау, арнаулы бір тақырыпта пікірталас тудыру;

- логикалық ойлауын дамытатын ойын тапсырмаларды шешу;

- бергілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс (кері есептер құрастыру, мәтін мазмұнын өңдеу, шығарма, шағын мәтін, әңгіме құрау);

- әңгіменің ұқсастығын салыстыру, бөліктерге бөлу, ат қойғызу;

- қиялдау арқылы сурет салғызу;
- ұнатқан кейіпкерлеріне мінездеме беру (ақтап алу, қаралау);
- мәтін, әңгіме, ертегіні өз бетінше аяқтау.

Осындай жаңа технологиялардың әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы оқушылар шығармашылығын арттыруға үлес қосуға болады [4, 19-б.]. Шығармашылық жұмыстың оқушыларды ойлауға жетелеп, қызығушылығын оятып, шығармашылық қабілетін арттыруға, белсенділікке ынталандырады. Шығармашылық жұмыс нәтижесі көп жылдық еңбекті талап етеді.

Шығармашылық дарындылықтың белгілері әр түрлі болатындығы қиындық туғызады және де олар әлеуметтің ортамен тығыз байланысты. Баланың қандай болса да кез-келген шығармашылық талпынысын құптауымыз керек. Себебі оның астарында баланың таза, ашылмаған шығармашылық бастауы жатыр. О.Бальзактың «Ұдайы еңбек ету – өнердің де, өмірдің де заңы» дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді. Оқу әрекетінің мазмұны арқылы шығармашылық қабілетті ашу, жетілдіру. Оқушының білім мазмұнындағы ғылыми ұғымдардың үлесін арттыру арқылы оқушыны шығармашылық әрекет жағдайларына әкелетін ішкі байланыстарды ашуға мүмкіндік туғызып, жағдай жасау керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Б. Нақысбеков, А. Мұхамеди, Г. Мадиярова. Информатика мен есептеуіш техника негіздерін оқыту. Алматы, «Мектеп» 2005 ж. – 221 б.

2 Рахымбердиева Д. С. Информатика және ақпараттық технология. Алматы 2005 ж. – 145 б.

3 Республикалық ғылыми – әдістемелік, педагогикалық журнал «Мектеп», № 1, қаңтар, 2024 ж. – 34 б.

4 Халықова К. З. Информатиканы оқыту әдістемесі. Алматы, 2000. – 123 б.

ТЕХНИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: МОДЕРНИЗАЦИЯ, ВОСПИТАНИЕ, ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА

МАКСИМОВА Н. Н.
Вторая квалификационная категория, преподаватель специальных дисциплин, КГКП «Аграрно-технический колледж района Тереңкөл» управления образования Павлодарской области, акимата Павлодарской области, район Тереңкөл, село Теренколь

В условиях стремительного развития общества и экономики Республики Казахстан техническое и профессиональное образование (ТиПО) играет ключевую роль в формировании квалифицированных специалистов, востребованных на рынке труда. Современные вызовы, такие как цифровизация, глобализация и технологические изменения, требуют обновления образовательных подходов, совершенствования воспитательных практик и адаптации программ подготовки кадров [3, с. 15].

Государственная образовательная политика Казахстана ориентирована на модернизацию системы ТиПО с учетом международного опыта и национальных приоритетов. Основные акценты делаются на интеграцию цифровых технологий, тесное взаимодействие с работодателями, актуализацию учебных программ и формирование профессионально и личностно развитых специалистов, обладающих не только техническими навыками, но и высоким уровнем гражданской ответственности и адаптивности [5, с. 8].

В Республике Казахстан реализуется ряд государственных программ, направленных на модернизацию ТиПО. Ключевые направления включают:

1 Внедрение дуального обучения, обеспечивающего тесное взаимодействие между учебными заведениями и работодателями. Это позволяет студентам получать не только теоретические знания, но и практический опыт на предприятиях [2, с. 46].

2 Цифровизация образования — развитие дистанционных технологий, онлайн-курсов, электронных образовательных ресурсов и виртуальных лабораторий, что делает обучение более доступным и гибким [9, с. 34].

3 Актуализация образовательных стандартов с учетом международных требований и компетентностного подхода, что

повышает конкурентоспособность выпускников на глобальном рынке труда [1, с. 19].

4 Развитие практического обучения через стажировки, производственные практики, учебные полигоны и проекты в партнерстве с бизнесом [10, с. 56].

5 Интеграция малых и средних предприятий в образовательный процесс, что позволяет студентам решать реальные кейсы и применять полученные знания на практике.

Особое внимание уделяется системе непрерывного образования и профессиональной переподготовки, что помогает специалистам адаптироваться к быстро меняющимся условиям рынка труда [4, с. 65].

Помимо профессиональных компетенций, важно формировать у студентов личностные качества, способствующие их успешной интеграции в общество и трудовую деятельность.

Основные направления воспитательной работы в системе ТиПО включают:

- развитие патриотизма и национального самосознания через культурно-исторические программы и общественные инициативы [1, с. 21];

- формирование гибких навыков (soft skills), таких как адаптивность, критическое мышление, креативность и умение работать в команде [8, с. 78];

- пропаганда экологической и социальной ответственности среди студентов, привлечение их к общественным проектам;

- развитие предпринимательского мышления и лидерских качеств через бизнес-инкубаторы, стартап-программы и конкурсы [4, с. 74];

- поддержка волонтерских инициатив и участие в международных соревнованиях, таких как WorldSkills, что способствует развитию командного духа, профессионального мастерства и стремления к самосовершенствованию [9, с. 36];

Программы дополнительного образования, молодежные проекты и профессиональные чемпионаты играют важную роль в развитии у студентов уверенности в своих силах, повышении их конкурентоспособности и формировании активной жизненной позиции.

Несмотря на значительные реформы, система ТиПО сталкивается с рядом вызовов:

- недостаточное оснащение учебных заведений современным оборудованием, что затрудняет практическое обучение [3, с. 22].

-дефицит квалифицированных преподавателей, особенно в технических специальностях, что сказывается на качестве подготовки студентов [1, с. 23].

- необходимость усиления практико-ориентированного обучения, так как работодатели часто сталкиваются с недостаточной подготовкой выпускников.

- низкая популярность технических профессий среди молодежи, что требует активной профориентационной работы [10, с. 59].

- несоответствие образовательных программ современным требованиям рынка труда, что замедляет интеграцию выпускников в профессиональную среду [2, с. 49].

Для решения этих проблем необходимо:

1) развивать государственно-частное партнерство, стимулируя бизнес вкладываться в подготовку кадров и обновление материально-технической базы колледжей [6, с. 69].

2) внедрять инновационные образовательные методики, включая проектное обучение, симуляции, работу с реальными кейсами [4, с. 82].

3) повышать статус технического образования через популяризацию рабочих специальностей среди молодежи, проведение профориентационных мероприятий и привлечение наставников из числа успешных специалистов.

4) создавать конкурентоспособные условия для педагогов, включая повышение заработной платы, программы профессиональной переподготовки, стажировки в ведущих отечественных и зарубежных компаниях [4, с. 76].

Дополнительным фактором развития может стать расширение международного сотрудничества в сфере ТиПО, обмен опытом с зарубежными образовательными учреждениями и участие в международных образовательных проектах [9, с. 80].

Современное техническое и профессиональное образование в Казахстане нуждается в комплексном подходе к модернизации, который включает обновление учебного процесса, развитие цифровых технологий и совершенствование воспитательной работы. Внедрение передовых методик обучения, укрепление связей с бизнесом и государственная поддержка преподавателей позволят повысить качество подготовки специалистов, востребованных на рынке труда [5, с. 14].

Для модернизации системы технического и профессионального образования Казахстан может использовать успешные международные практики. В развитых странах техническое образование является неотъемлемой частью экономики, а государственная политика направлена на его поддержку и развитие [8, с. 80].

Германия является мировым лидером в области дуального обучения. Система основана на тесном взаимодействии бизнеса и образовательных учреждений, где студенты проводят около 70 % учебного времени на предприятиях. Это позволяет выпускникам сразу после окончания обучения быть готовыми к работе, снижает уровень безработицы и повышает конкурентоспособность специалистов [2, с. 48]. Казахстан уже внедряет элементы дуального обучения, но для его успешного развития необходимо усиление взаимодействия между колледжами и работодателями, разработка гибких учебных программ и расширение перечня специальностей, включённых в эту систему [10, с. 58].

Южная Корея сделала ставку на цифровизацию образования и развитие инновационных технологий. В колледжах активно используются виртуальные лаборатории, цифровые платформы и системы онлайн-обучения, что повышает доступность и качество образовательного процесса [9, с. 35]. Казахстан также движется в этом направлении, но пока цифровизация охватывает не все учебные заведения. Необходимо обеспечить доступ к современным образовательным технологиям в регионах и повысить цифровую грамотность преподавателей [1, с. 22].

Финляндия делает акцент на индивидуальных образовательных траекториях, позволяя студентам самостоятельно выбирать модули и направления обучения в зависимости от своих карьерных планов [8, с. 75]. В Казахстане можно внедрить элементы этой модели, предоставляя студентам больше свободы в формировании своих образовательных программ, что повысит их мотивацию и заинтересованность в обучении [8, с. 83].

Для повышения качества технического образования необходимо не только обновление учебных программ, но и развитие инновационной инфраструктуры. Важным направлением может стать создание:

- технопарков и инновационных лабораторий на базе колледжей, где студенты смогут разрабатывать и тестировать новые технологии;

- центров профессиональной подготовки и переподготовки для взрослых, что позволит повысить квалификацию работников и снизить безработицу среди населения;

- коллабораций с ведущими технологическими компаниями для создания совместных образовательных программ, стажировок и проектов;

- популяризация технических профессий среди молодежи

Одной из ключевых проблем остается низкий интерес молодежи к техническим специальностям. Важно проводить масштабные профориентационные кампании, в том числе:

- организацию дней открытых дверей на предприятиях, где школьники смогут увидеть реальные условия работы специалистов.

- проведение конкурсов и хакатонов среди студентов, чтобы мотивировать их на разработку собственных проектов.

- популяризацию технических профессий через социальные сети, блоги и видеоконтент, так как современные молодые люди больше ориентируются на цифровые платформы.

Особое внимание необходимо уделять популяризации технических профессий, внедрению гибких образовательных траекторий и созданию условий для непрерывного профессионального роста. Только так ТиПО сможет подготовить конкурентоспособные кадры, способные эффективно работать в условиях современной экономики и вносить вклад в развитие страны [9, с. 38].

Таким образом, дальнейшее развитие системы ТиПО должно быть направлено на:

- улучшение материально-технической базы колледжей и учебных центров;

- актуализацию образовательных программ с учетом реальных потребностей рынка труда;

- усиление практико-ориентированного обучения и профориентационной работы среди молодежи;

- создание привлекательных условий для преподавателей и развитие системы повышения квалификации;

- интеграцию Казахстана в международное образовательное сообщество, что повысит уровень подготовки специалистов.

Комплексный подход к развитию технического образования позволит создать конкурентоспособную систему подготовки кадров и обеспечить устойчивый экономический рост в долгосрочной перспективе.

ЛИТЕРАТУРА

1 Аймагамбетова Г. К. Роль ТиПО в формировании конкурентоспособных кадров // Научно-методический журнал «Педагогика и инновации». – 2021. – № 3. – С. 18–25.

2 Алтынбекова А. К. Дуальное обучение в Казахстане: проблемы и перспективы // Вестник КазНПУ им. Абая. – 2022. – № 4(80). – С. 45–52.

3 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы. – Астана : Министерство науки и высшего образования РК, 2020.

4 Доклад о развитии человеческого капитала в Казахстане / Всемирный банк. – 2021. – 128 с.

5 Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2023 год).

6 Назарова, Л. Б. Модернизация системы технического и профессионального образования: международный опыт и его применение в Казахстане // Международный журнал педагогических исследований. – 2023. – № 1(15). – С. 72–80.

7 Национальный проект «Білімді ұлт» (Образованная нация) на 2021–2025 годы. – Министерство просвещения РК, 2021.

8 Профессиональное образование и подготовка кадров: международный опыт и рекомендации для Казахстана / Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). – Париж, 2020. – 214 с.

9 Сагиндыкова, Ж.М. Цифровизация технического и профессионального образования в Казахстане // Образование и наука в XXI веке. – 2023. – № 2. – С. 33–40.

10 Тлеубаев, Б. Государственно-частное партнерство в системе ТиПО: опыт Казахстана // Экономика и образование. – 2022. – № 5. – С. 55–60.

ПОСТРОЕНИЕ ЕДИНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ИНТЕГРАЦИЯ УРОЧНОЙ И ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

МОЛДАБЕКОВА А. М.
учитель русского языка и литературы в классах с нерусским языком обучения, КГУ СОШ № 31, г. Павлодар

В современной системе образования Казахстана возрастает необходимость создания целостного педагогического пространства, обеспечивающего всестороннее развитие личности обучающихся. Интеграция урочной и внеурочной деятельности становится ключевым механизмом формирования единой воспитательной системы, направленной на развитие функциональной грамотности, критического мышления и коммуникативных компетенций учащихся.

Актуальность данной темы обусловлена требованиями современного образования к формированию целостной картины мира у обучающихся и преодолению фрагментарности знаний. Особую значимость приобретает интеграция в преподавании русского языка и литературы, где языковые и коммуникативные компетенции развиваются наиболее эффективно через взаимодополняющие форматы урочной и внеурочной работы.

Практические механизмы интеграции в преподавании русского языка и литературы. Интеграция урочной и внеурочной деятельности в преподавании русского языка и литературы начинается с тщательного тематического планирования. В нем важно предусмотреть не только последовательность изучения тем программы, но и возможности их расширения через внеурочные формы работы. Для каждого раздела программы определяются ключевые проблемы и идеи, которые могут быть реализованы как на уроках, так и во внеклассной деятельности. Например, при изучении произведений о природе создаются условия для проведения экологических проектов, литературных экскурсий, конкурсов эссе. Эффективное планирование предполагает выделение сквозных тем и проблем, которые могут разрабатываться параллельно в разных форматах, создавая эффект взаимного обогащения и углубления [1].

Филологические недели представляют собой интенсивный период погружения в языковую и литературную среду и становятся пространством для реализации метапредметных проектов. В рамках таких недель организуются интеллектуальные турниры,

конкурсы чтецов, стенгазет, лингвистические игры, литературные гостиные, мастер-классы. Особую ценность имеют формы работы, объединяющие учащихся разных возрастов – старшеклассники выступают в роли модераторов, организаторов, наставников для младших школьников. Филологическая неделя может быть организована как образовательный квест с взаимосвязанными заданиями, требующими применения знаний из разных предметных областей [2].

Литературно-художественные мастерские являются эффективной формой интеграции, основанной на деятельностном подходе. Ключевой принцип мастерских – создание условий для самостоятельного конструирования знаний через творческую деятельность. Учащиеся не только анализируют художественные тексты, но и создают собственные литературные произведения, иллюстрации, инсценировки, медиатексты. Мастерская может начинаться на уроке с постановки проблемы и продолжаться во внеурочное время, когда учащиеся имеют возможность для более глубокого погружения в тему. Завершается процесс презентацией результатов и рефлексией.

Читательские марафоны и конференции становятся логическим продолжением урочной деятельности, расширяя читательский кругозор учащихся и создавая мотивацию к самостоятельному чтению. Читательский марафон предполагает организацию длительного периода интенсивного чтения с системой поощрений и публичным признанием достижений. Для учеников актуальны тематические марафоны, связанные с программным материалом – «Герои эпоса народов мира», «Природа в русской литературе», «Нравственные проблемы в произведениях для подростков». Читательские конференции организуются как итоговые мероприятия по завершению марафона или изучения определенной темы и предполагают публичное обсуждение прочитанных книг, представление творческих проектов, встречи с писателями и литературоведами [3].

Технология «перевернутого класса» играет особую роль в интеграции различных форм работы, поскольку принципиально меняет структуру образовательного процесса. Традиционное объяснение нового материала переносится во внеурочную деятельность – учащиеся самостоятельно знакомятся с теоретическим материалом через видеолекции, интерактивные презентации, образовательные платформы. Урочное время используется для

практического применения знаний, совместного решения проблем, обсуждения сложных вопросов.

Межпредметные проекты и интегрированные уроки также служат механизмами объединения различных образовательных пространств.

Музейная педагогика также выступает эффективным механизмом интеграции. Взаимодействие с музеями – как посещение экспозиций, так и создание школьных музейных пространств – обогащает образовательный процесс, делает его более наглядным и эмоционально насыщенным. Виртуальные экскурсии в литературные музеи могут проводиться на уроках, а реальные музейные посещения и проекты – во внеурочное время [4].

Оценка эффективности интегрированной воспитательной системы. Оценка эффективности интегрированной воспитательной системы требует разработки комплексного инструментария, включающего многоуровневые критерии и показатели. К основным критериям относятся: целостность образовательного пространства, системность взаимодействия урочных и внеурочных компонентов, результативность интеграции на личностном уровне. Целостность образовательного пространства оценивается через анализ согласованности целей, содержания и методов урочной и внеурочной деятельности, наличие сквозных тем и проблем, единство требований. Системность взаимодействия выражается в регулярности интеграционных практик, их включенности в общую структуру образовательного процесса, наличии механизмов координации.

Мониторинг метапредметных и личностных результатов обучающихся становится ключевым компонентом оценки эффективности интегрированной системы. Метапредметные результаты включают универсальные учебные действия: познавательные, регулятивные, коммуникативные. Их оценка осуществляется через комплексные работы, проектные задачи, наблюдение за деятельностью учащихся. Для учителя русского языка и литературы особенно важны такие показатели, как уровень читательской грамотности, качество речевой деятельности в различных ситуациях, способность к анализу и интерпретации текстов разных стилей и жанров. Личностные результаты проявляются в ценностных ориентациях, мотивационной сфере, социальных компетенциях учащихся и оцениваются

преимущественно через психологические методики, самооценку, наблюдение, экспертную оценку продуктов деятельности [5].

Рефлексивные практики играют важную роль в системе интегрированного обучения, обеспечивая осмысление опыта и построение целостной картины образовательного пути. К рефлексивным практикам относятся: ведение дневников учебных достижений, заполнение карт самооценки, проведение рефлексивных занятий, дебрифинг после значимых образовательных событий. Для учеников особое значение имеет рефлексия личностного роста – осознание изменений в собственных взглядах, ценностях, способностях. Учитель может использовать различные приемы рефлексии: метафорические, аналитические, художественные, графические. Рефлексивные практики должны охватывать как урочную, так и внеурочную деятельность, создавая между ними смысловые связи [6].

Профессиональный рост педагога в условиях интеграции урочной и внеурочной работы приобретает особое значение, поскольку требует расширения компетенций. Педагог должен владеть не только методикой преподавания предмета, но и технологиями организации проектной, исследовательской, творческой деятельности, умением модерировать дискуссии, сопровождать индивидуальные образовательные маршруты.

Анализ эффективности интегрированной системы предполагает также изучение факторов, влияющих на качество интеграционных процессов: организационных условий, ресурсного обеспечения, готовности педагогического коллектива к инновационной деятельности. На основе такого анализа разрабатываются стратегии совершенствования образовательной системы, корректируются программы, формируются планы профессионального развития педагогов.

Таким образом, оценка эффективности интегрированной воспитательной системы представляет собой многоаспектный процесс, включающий диагностику различных уровней и направлений интеграции, мониторинг личностных и метапредметных результатов, анализ педагогических условий. Комплексный подход к оцениванию позволяет получить объективную картину состояния образовательной системы и определить перспективы ее развития.

ЛИТЕРАТУРЫ

1 Григорьев Д. В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор: пособие для учителя / Д. В. Григорьев, П.В. Степанов. – М. : Просвещение, 2021. – 223 с.

2 Иванова Е. О. Метапредметный подход в обучении: от теории к практике / Е. О. Иванова, И. М. Осмоловская // Педагогика. – 2019. – № 6. – С. 20–27.

3 Логинова Н. Ф. Формирование метапредметных результатов: проектирование, реализация, оценка: методическое пособие / Н. Ф. Логинова, С. В. Самсонова. – М. : Академкнига, 2020. – 128 с.

4 Мухина И. А. Мастерские по литературе: интеграция урочной и внеурочной деятельности / И. А. Мухина, Т. Я. Еремина. – СПб. : Питер, 2019. – 320 с.

5 Пентин А. Ю. Интеграция образовательного процесса и внеурочной деятельности как условие достижения метапредметных результатов / А. Ю. Пентин, Г.Г. Никифоров // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2022. – № 3. – С. 11–22.

6 Соловьева Ю. А. Технология «перевернутый класс» в современной школе: теория и практика / Ю. А. Соловьева, И. Б. Ерина // Педагогический журнал. – 2020. – № 3. – С. 78–86.

СОЗДАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНТЕНТА НА ПЛАТФОРМЕ YOUTUBE ПРИ ИЗУУЧЕНИИ СПЕЦКУРСА БИОРАЗНООБРАЗИЯ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ

МОСКАЛЕНКО Е. Н.
магистрант, Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан, г. Павлодар
КОРОГОД Н. П.
к.б.н., доцент Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан, г. Павлодар

С развитием технологий и интернета появилась новая форма образования, которая значительно отличается от традиционных методов – онлайн-обучение. В последние годы использование видео хостинга YouTube в образовательных целях приобрело большую популярность. В последние годы YouTube стал важным инструментом для преподавателей и студентов, предоставляя доступ к образовательным видеоматериалам по множеству дисциплин.

YouTube создал YouTube EDU в 2009 году как хранилище своих образовательных материалов. Контент в YouTube EDU распространяется такими образовательными гигантами как PBS, Khan Academy, Steve Spangler Science, Numberphile и TED.

Материалы и методы. Материалами для исследования послужил ряд исследований, демонстрирующих эффективность использования YouTube в образовательном процессе. Исследование, проведенное в 2013 году в США профессорами из Университета Южной Каролины, показало, что использование видеолекций на платформе YouTube значительно улучшает успеваемость студентов в учебных дисциплинах, таких как биология и физика [1].

В Великобритании в 2016 году было проведено исследование, которое показало, что студенты, использующие YouTube для поиска учебных материалов, чаще всего использовали его для повторения и уточнения информации после занятий [2].

В 2021 году в Испании Университетом Комплутенсе в Мадриде было проведено исследование, в котором приняло участие 1150 учителей начальной и средней школе, а также преподавателей университетов. Результаты исследования показали, что 86,4 % респондентов используют видео на своих уроках. Исследование показало, что самой используемой платформой для поиска видео у опрошенных учителей является YouTube (95,3 %) [3].

В Казахстане YouTube также используется в качестве образовательной платформы. Бесплатные онлайн-уроки для подготовки к ЕНТ запустил Национальный центр тестирования (НЦТ), передает журнал «Современное образование» со ссылкой на пресс-службу МОН РК. Занятия проводятся в прямом эфире на YouTube-каналах образовательных центров [4].

В нашем исследовании приняли участие 30 учителей биологии Павлодарской области и 68 учащихся 9–11 классов общеобразовательной школы им. А.Байтұрсынұлы города Павлодара. Исследование заключалось в проведении анкетирования, с целью оценки знаний учащихся о биологическом разнообразии Павлодарского региона и роли образовательного контента посвященного изучению биоразнообразия на платформе YouTube.

Результаты и обсуждения. С целью оценки практической значимости образовательного ресурса по изучению биологического разнообразия Павлодарской области, размещенного на видеохостинге YuoTube, среди учителей Павлодарского региона, было проведено анкетирование. Анкета состояла из 14 вопросов.

В анкетировании приняло участие 30 педагогов. Стаж работы респондентов составляет: от 0 до 5 лет – 6,7 %, от 5 до 15 лет – 20 %, от 15 до 25 лет – 20 %, от 25 лет и более – 53,3 %. 80 % опрошенных работают в школах города, 20% являются работниками сельских школ.

На вопрос «Как вы оцениваете знания учащихся о биоразнообразии родного края?» были получены следующие данные: 13 % респондентов считают, что учащиеся хорошо осведомлены о видах организмов региона, 20 % считают, что учащиеся не владеют информацией о видах живых организмах Павлодарской области, 27 % учителей считают, что учащиеся школ владеют информацией только о видах живых организмах, обитающих в близлежащей местности, 40 % респондентов ответили, что учащиеся частично знают виды живых организмов Павлодарской области. Исходя из результатов опроса можно сделать вывод, что по мнению учителей биологии 47 % учащихся недостаточно хорошо владеют знаниями о биоразнообразии Павлодарской области.

Отвечая на вопрос «Как, вы оцениваете образовательный ресурс (YouTube канал), посвященный изучению биоразнообразия Павлодарской области?» все респонденты дали положительную оценку представленному контенту. 100 % респондентов считают, что представленный образовательный ресурс является актуальным в рамках обновленного содержания образования.

Респондентам было предложено выбрать три области применения представленного видео-контента. По результатам опроса был составлен список топ-3: 1) применим на уроках биологии, 2) применим при изучении элективного курса, 3) применим для дистанционного обучения.

К достоинствам разработанного образовательного ресурса респонденты отнесли: информативность, лаконичность, доступность изложения, упрощение сложных тем, визуализация и наглядность, возможность повтора информации, короткое видео с конкретной информацией и др. К недостаткам представленного контента опрошенные отнесли: отсутствие заданий для выполнения, отсутствие подписей на некоторых фотографиях объектов, недостаточное количество интересных и нестандартных фактов.

100 % опрошенных рекомендовали бы другим учителям использовать в педагогической практике представленный образовательный ресурс. При этом в школах 93,3 % опрошенных подобный спецкурс не разработан.

86,7 % опрошенных считают, что данный образовательный ресурс может помочь в выборе будущей профессии.

С целью оценки практической значимости образовательного ресурса по изучению биологического разнообразия Павлодарской области, размещенного на видео-хостинге YuoTube, среди учащихся 9–11 классов СОШИТ им. А. Байтұрсынұлы города Павлодара, было проведено анкетирование. В анкетировании приняли участие 68 учащихся, из них 55,9 % учащиеся 9-х классов, 17,6 % – 10-х классов, 26,5 % – 11-х классов.

На вопрос «Что такое биоразнообразие?» лишь 55,9 % респондентов дали верный ответ, что соответствует оценке данной учителями биологии (по оценке учителей этот показатель составляет около 53 %).

При ответе на вопрос «Где вы берете информацию о биоразнообразии нашего региона?» лидирующими источниками знаний оказались: уроки биологии – 79,4 % опрошенных, YouTube и другие видео хостинги – 64,7 %, рассказы родственников, семейные походы на природу – 47,1 %. Полученные данные говорят об актуальности использования видео хостинга YouTube в качестве образовательного средства.

Наиболее актуальными темами при изучении биологического разнообразия родного края учащиеся выделяют: виды животных и растений – 91,2 %, редкие и исчезающие виды – 67,6 %, эволюция видов – 44,1 % респондентов.

Учащихся попросили оценить влияние изучения биологического разнообразие на формирование экологического сознания. 53 % опрошенных считают, что изучение биоразнообразия способствует формированию бережного отношения к природе.

Отвечая на вопрос о оценке важности спецкурса по биологическому разнообразию для образовательного процесса 38,2 % учащихся оценивают спецкурс как очень важный, 29,4 % как важный, 32,4 % оценивают спецкурс как средней важности.

Учащихся попросили оценить видео контент, посвященный изучению биологического разнообразия Павлодарской области, размещенный на видео хостинге YouTube. 62 % учащихся положительно оценивают влияние представленного видео контента.

60 % опрошенных считают, что курс по изучению биоразнообразия помогает в выборе будущей профессии.

По итогам анкетирования можно сделать вывод, что применение платформы YouTube в качестве образовательной платформы весьма актуально, так как 64,7 % опрошенных используют YouTube для получения информации. Также 62 % учащихся положительно оценивают видео контент о биоразнообразии Павлодарской области.

Для определения эффективности применения образовательного ресурса, созданного на платформе YouTube, в рамках изучения спецкурса «Биоразнообразие Павлодарской области» были проведены ряд тестирований по выявлению уровня знаний учащихся о биологическом разнообразии Павлодарского региона. В исследовании принимали участие два 9-х класса. Вводное тестирование показало, что уровень знаний находится приблизительно на одном уровне. В экспериментальном классе в течение учебного года ведутся занятия спецкурса «Биоразнообразие Павлодарской области». В контрольном классе знакомство с региональным компонентом происходит на уроках биологии и только в рамках образовательной программы. Статистические данные полученные в результате тестирования представлены на рисунке 1.

Рисунок 1 – Статистические данные исследования

В качестве данных взяты результаты вводного и двух промежуточных тестирований, направленных на выявления уровня знаний учащихся о биологическом разнообразии Павлодарской области. В экспериментальном классе качество знаний после внедрения спецкурса «Биоразнообразие Павлодарской области» выросло в 1,1 раз по сравнению с вводным тестированием.

В сравнении с контрольным классом качество знаний в экспериментальном классе стало выше в 2,5 раза, при условии, что по результатам вводного тестирования качество знаний в экспериментальном классе было ниже в 0,9 раза. Исходя из полученных данных можно сделать вывод, что применения образовательного ресурса на платформе YouTube в рамках изучения спецкурса «Биоразнообразие Павлодарской области» весьма эффективно и способствует повышению качества знаний у учащихся.

1 Исходя из полученных статистических данных, использование платформы YouTube в качестве образовательного ресурса в преподавании спецкурса «Биоразнообразие Павлодарской области» является важным шагом в улучшении качества образования и повышении эффективности учебного процесса.

2 Анализ анкетирования среди учителей биологии и учащихся 9–11 классов показал, что применение платформы YouTube в качестве образовательно ресурса является весьма эффективным, так как 64,7 % из опрошенных учащихся используют данную платформу для поиска информации, при этом 100 % опрошенных учителей рекомендовали бы данный ресурс к применению.

3 Применение созданного образовательного ресурса на занятиях по изучению биологического разнообразия Павлодарской области повысило качество знаний учащихся в экспериментальном классе в 2,5 раз.

ЛИТЕРАТУРА

1 U.S. Department of Education. «The Impact of Online Learning on Student Achievement.», 2013.

2 Hall, E. S., & Smith, J. «The Role of YouTube in Teaching and Learning: An Analysis of Students' Educational Use of YouTube.» British Journal of Educational Technology, 2016.

3 Daniel Pattier – Teachers and Youtube : The use of video as an educational resource. Ricerche di Pedagogia e Didattica – Journal of Theories and Research in Education 16, 1 (2021). ISSN 1970–2221.

4 Ұлттық тестілеу орталығында ҰБТ-ға дайындыққа арналған тегін онлайн сабақтар іске қосылады // Bilim Expert. – Қолжетімді: https://www.bilim.expert/post/бесплатные-онлайн-уроки-для-подготовки-к-ент-запускают-в-национальном-центре-тестирования (қаралған күні: 04.04.2025).

5 Биология пәні бойынша YouTube арнасы. – Қолжетімді: https://www.youtube.com/@biopav14/featured (қаралған күні: 04.04.2025)

ОҚУШЫЛАРҒА ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

МУСАНОВА Ж. Ж.
бастауыш сынып мұғалімі,
«№ 4 Ертіс жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Ұлттық тәрбие – бұл ұрпаққа өз халқының тарихы, мәдениеті, дәстүрлері, салт-санасы мен ұлттық құндылықтарын ұғындыру, оларды мақтан тұтуға және құрметтеуге тәрбиелеу процесі. Бастауыш сынып оқушыларының бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – еліміздің болашағын тәрбиелеудегі маңызды міндеттердің бірі. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, ұлттық тәрбие беру жұмысы олардың жеке тұлға болып қалыптасуына үлкен әсер етеді.

Бастауыш сынып – оқушының тұлғалық қасиеттері қалыптасатын, рухани құндылықтар сіңірілетін маңызды кезең. Бұл кезеңде оқушылар әлемді танып, түрлі әлеуметтік құндылықтарды бойына сіңіреді.

Ұлттық тәрбие берудің маңызы:

- Оқушылардың ұлтқа, елге деген сүйіспеншілігін қалыптастыру;
- Ұлттық тарих пен мәдениетті ұғынып, оны құрметтеуге баулу;
- Өзінің ұлттық тілін, дәстүрін, салт-санасын қадірлеу;
- Халқымыздың қаһармандық тарихын, ұлттық әдет-ғұрыптарын құрметтеуге тәрбиелеу.

Әдебиеттік оқу пәні – мектептің бастауыш сыныптарындағы маңызды пәндердің бірі. Бұл пәннің негізгі мақсаты оқушылардың оқу дағдыларын қалыптастыру, олардың сөйлеу мәдениетін дамыту және ұлттық рухта тәрбиелеу болып табылады. Ұлттық тәрбие – ұрпақтың бойына өз халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрлерін, ұлттық құндылықтарды сіңіруді көздейтін тәрбиелік процесс. Әдебиеттік оқу пәнінде ұлттық тәрбие беру арқылы оқушыларды өз елінің тарихы мен мәдениетімен таныстырып, олардың патриоттық сезімін қалыптастыруға болады.

Әдебиеттік оқу пәні арқылы оқушыларды қазақ халқының ұлттық құндылықтарымен таныстыру өте маңызды. Бұл құндылықтар халықтың рухани байлығын, өмір сүру салтын, дәстүрлерін, моральдық қағидаларын қамтиды. Оқушылар қазақ халқының әдебиеті арқылы ұлттың мәдениетін, салт-дәстүрлерін үйренеді. Мысалы, Ыбырай Алтынсариннің, Абай Құнанбаевтың шығармаларын оқу арқылы олар қазақ халқының терең ой-санасын, адамгершілік құндылықтарын түсінеді.

Әдебиеттік оқу пәнінде ұлттық тәрбие берудің басты мақсатының бірі – патриоттық сезімді ояту. Қазақ әдебиетінің ұлы тұлғаларының шығармалары, олардың елі мен жері үшін жасаған ерліктері оқушылардың бойында өз халқының тарихына, мәдениетіне, салт-дәстүріне деген құрмет сезімін қалыптастырады. Абайдың, Мағжан Жұмабаевтың, Жамбыл Жабаевтың өлеңдері арқылы оқушылардың өз Отанына деген сүйіспеншілігі артып, еліміздің тәуелсіздігі мен болашағына деген сенімі нығаяды [1, 45 б.].

Әдебиеттік оқу пәні ұлттық тәрбие беру арқылы оқушыларды жан-жақты тұлға етіп тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Әдеби шығармаларда кездесетін адамгершілік, адалдық, достық, еңбекқорлық сияқты қасиеттер оқушыларға өнеге болып, олардың мінез-құлқына әсер етеді. Сонымен қатар, ұлттық әдебиет шығармалары арқылы балалардың дүниетанымы кеңейіп, өз-өзіне деген сенімділігі, жауапкершілік сезімі артады.

Әдебиеттік оқу пәні арқылы оқушыларға қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын, ұлттық тағамдарын, киімдерін, ойындарын үйрету де маңызды. Әдеби шығармаларда көптеген ұлттық дәстүрлер туралы айтылады. Мысалы, «Қобыланды батыр» сияқты батырлық эпостарда ел қорғау мен батырлық қасиеттердің маңызы көрсетілсе, «Айман-Шолпан» сияқты туындыларда махаббат пен адалдық жайлы әңгімеленеді. Мұндай шығармалар арқылы оқушылар салт-дәстүрлер мен ұлттық құндылықтарды тереңірек түсініп, өмірде қолдануға мүмкіндік алады.

Әдебиеттік оқу пәні арқылы оқушылардың қазақ тілін меңгеруі мен дамытуы қатар жүреді. Шығармаларды оқу арқылы олардың тілдік қорлары артып, ұлттық тілдің құндылығы мен маңызы туралы түсініктері қалыптасады. Өз тілінде ойлауды, сөйлеуді, жазуды үйрену арқылы оқушылардың өз тілін құрметтеуі, оған деген сүйіспеншілігі артады.

Әдебиеттік оқу пәні арқылы оқушыларды қазақ халқының тарихымен таныстыру мүмкіндігі де бар. Ұлттық әдебиетте халқымыздың ғасырлар бойы бастан өткерген қиыншылықтары, батырлар мен шешендердің ерліктері туралы баяндайтын шығармалар кездеседі. Бұл шығармалар оқушыларды ұлттық тарихқа қызықтырып, өз елінің тарихын білуге, құрметтеуге шақырады.

Халқымыз баланы қалай тәрбиелесең солай өседі деп баланы иілгіш жас шыбыққа теңейді. Ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсариннің Бақша ағаштары әңгімесінде «Балам сен жас шыбық секілдісің саған да күтім, дұрыс тәрбие керек. Егер дұрыс тәрбие алсаң түзу ағаш сияқты сен де түзу өсесің,өз бетіңмен кететін болсаң мына ағаш сияқты қисық өсесің» деген әкенің балаға көрсеткен мысалы тәрбиенің отбасында қалыптасатынын және бала болашағына үлкен әсері бар екенінің дәлелі.

Ұлттық тәрбиенің алғашқы баспалдағы отбасынан басталады. Дүниеге келген сәби ең алғашқы өмір жолымен отбасында танысады, моральдық нормаларды игереді. Бала тәрбиесіндегі басты тұлға ата - ана екенін екенін ескерсек, бала тәрбиелеу үлкен дайындықты қажет етеді. Ал ұрпақ тәрбиесіне немқұрайлы қарауды Константин Дмитреевич Ушинский «педагогикадағы надандық» - деп санаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан өз-өзіне сенімділік, қайырымдылық, еңбекқорлық, батылдық, мейірімділік сияқты құнды қасиеттердің дәнін егуде отбасы мен педагогтардың ықпалы орасан зор. Адамның адамгершілігі - ең жоғарғы қасиеті. Адамгершіліктің негізгі белгілеріне өзі үшін ғана емес, қоғам үшін өмір сүру, әрқашан қолынан келгенше жақсылық жасау жатады. Отансүйгіштік, мейірімділік, адалдық, еңбекқорлық, әділдік сияқты асыл қасиеттердің жас ұрпақтың бойынан табылуына ықпал ету - ата-ана мен ұстаздардың парызы. Сонымен қатар әрбір ата - ана мен ұстаз балалардың жас мүмкіндіктерін және психо-физиологиялық ерекшеліктерін ескеру керек. Әрбір адамның рухани әлемі жеке және қайталанбайды, әрі ұдайы дамып отырады. Ол адамның мінез-құлығынан, іс-әрекетінен және құндылық қасиеттері жүйесінен көрінеді. Адам қабылдайтын рухани құндылықтар жоғалып кетпейді, олар адамның рухани әлемін байытып отырады. Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, білімді, ұлттық сана сезімі оянған, парасатты, мәдениетті, еңбекқор, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Оқушының тұлға болып қалыптасуына білім

беру жүйесі айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Әр оқушының адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудағы педагогикалық жұмыстың мәні оның бойындағы рухани қасиеттерін ашуға және өзін-өзі тәрбиелеуге көмектесу болып табылады. Қазіргі таңда оқушыларды әсіресе бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу өзекті мәселе. Еліміздің болашағы бүгінгі жас ұрпақтың тәрбиесіне байланысты екені белгілі. Сондықтан ұстаздың алдындағы міндет – оқушының ұлттық сана сезімін тәрбиелеп қана қоймай, оның бойына адамгершілік және рухани тәрбиені сіңіру болып табылады. Болашақ ұстаздардың кәсіби білімдері мен тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға В. А. Сластенин, Н. Д. Хмель, В. А. Кан-Калик мәдениеті мен педагогикалық іскерліктерін жетілдіруге Т. В. Шуртакова, Л. Н. Акимова, Ұ. Ш. Ибрагимов, мамандарды кәсіби даярлау мәселелеріне О. А. Абдуллина, Н. Ф. Талызина, Ш. А. Амонашвили сияқты педагог ғалымдар өздерінің ғылыми еңбектерін арнаса, А. Калюжный, Л. И. Илларионова, Н. Н. Тригубова, А. Р. Қалыбеков т. б. ғалымдар өз еңбектерін оқушылардың адамгершілік тәрбиесі мен эстетикалық іс-әрекеттерін ұйымдастыруға арнаған. Баланы жастайынан «табиғат сезіміне» тәрбиелеу туралы айта отырып, оның адамгершілік, эстетикалық дамуындағы табиғаттың мән-маңызын ашты. Әдебиеттік оқу пәні бойынша балаларға берер тәрбиеміз ерекше. Бұл пәнді оқыту барысында дидактикалық міндеттерге тоқталсақ: жалпы оқу дағдысымен машығын қалыптастыру; оқушылардың айналадағы дүние (адам, табиғат, қоғам) туралы түсініктерін байыту; оқушыларға идеялық, мінез-құлықтық тәрбие беру; оқушылардың логикалық ойлауын дамыту [2, 62 б.].

Әдебиет жан дүниені, он екі мүшені, алпыс екі тамырды түгел жайлап, еш уақытта да көзге көрінбейтін сезім қылдары арқылы ақыл иесі адамды өз ырқына жетелейтін қасиетті дүние дейді Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының иегері Қанипа Бітібаева «Әдебиеттік оқыту әдістемесі» еңбегінде. Әдебиеттік оқу сабағы оқушының жан дүниесін, адамгершілік қасиетін, ойлау, сөйлеу, шығармашылық әрекетін дамытып, жеке тұлғаның жан-жақты қалыптасуында ерекше орын алатын пән. Әдебиетті ұлағатты адамдар «адамтану құралы» десе, әдістемелік тұрғыда зерттеуші- ғалымдар әдебиет пәнін «адам тәрбиелеу құралы» деп жатады [2, 81 б.]. Әлбетте бір пікірден бір пікір өз үндесін тауып жатқандай. Үндес пікірлердің түйіні - әдебиет пәні жеке тұлғаның рухани әлемін, оның адамгершілігін, ойлауын, көңіл-күй сезімін,

тілін, шығармашылық әрекет бастауларын қалыптастыруда ерекше орын алады. Әрине, бала тілі оқу, әңгімелеу, пікірлесу арқылы дамиды. Ой дамыса ізденеді, сөйлеседі, біреуге әңгімелейді, пікір алмасады. Бүгінгі таңда мұғалімнің ең басты міндеті де дайын білімді, дағдыларды меңгертіп, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, бір тума ойлау қабілетімен ерекшеленетін, рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болып отыр. Еліміздің тәуелсіз мемлекет болғаннан бері әрбір мектептің алдында оқу-тәрбие жұмыстарын ұлттық тәрбиеге лайықтап жүргізу міндеті тұрды.

Ұлттық тәрбиенің нәтижесі адамдық тәрбие болып табылады. Табиғат арқылы балалардың имандылық сезімдерінің алғашқы нышандарын қалыптастыру жайлы Ян-Амос Коменский ескерткенде болатын [3, 22 б.]. Өзінің бүкіл өмірін халықтың көзін ашып, көкірегін оятуға арнаған Ыбырай Алтынсарин шығармалары жастарды әсемдікке, адамгершілікке, табиғатты аялай білуге баулиды, сұлу табиғатты қоршаған ортаны бақылай біліп, оның сырын меңгерген адамның кез-келген қиындықты жеңетінін көрсетеді. Бұл орайда Ыбырайдың балаларға арнаған «Бір уыс мақта», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Таза бұлақ» шығармаларын ерекше атап айтуға болады. «Таза бұлақ» шығармасының да, балаларға үйретер өнегесі, берер тағылымы мол. Үш жолаушы жүріп келе жатып, суы салқын, әдемі, таза бұлақ басында кездесіп қалып, бұлақ қасындағы тасқа ойылып жазылған «Ей, жолаушы, болсаң, осы бұлақтай бол» деген сөйлем арқылы оқушыға ой салады. Бастауыш сынып оқушыларының мәтіндік іс-әрекет барысында дамытылатын коммуникативті-сөйлеу іскерліктері әлеуметтік функцияны атқаратыны алып келеді, ол адамның социумда толыққанды қызметін қамтамасыз етеді [4, 55 б.]. Адамгершілік – адамның рухани байлығы. Әдебиеттік оқу пәніндегі мақал-мәтел, жұмбақ, айтыс, өлеңдер адамгершілік тәрбиенің арқауы. Сондықтан адамгершілік тәрбиенің бастауы отбасынан басталып, әдебиеттік оқу пәніндегі өнегелі оқиғаға толы шығармалармен шарықтай түседі.

Әдебиеттік оқу пәні оқушыларға тек әдебиет өнерін ғана үйретпейді, сонымен қатар олардың рухани дүниетанымын қалыптастырады, ұлттық тәрбиені нығайтады. Ұлттық тәрбие беру арқылы біз балалардың бойында ұлтжандылық, патриоттық сезім, ұлттық құндылықтарды құрметтеу сияқты қасиеттерді қалыптастыра аламыз. Оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, олардың

жеке тұлға ретінде дамуына ықпал ету үшін әдебиеттік оқу пәні үлкен рөл атқарады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралар. -– Алматы : Рауан, 1991. – 200 б.

2 Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. –А. : 1997. – 110 б.

3 Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы : Рауан, 1995. – 312 б.

4 Рахметова С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы : «Өлке», 2005. – 136 б.

ЗНАЧЕНИЕ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ В ДЕТСКОМ САДУ

МУХАМЕТЗЯНОВА А. И.
воспитатель, ГККП «№ 24 Сәбилер бақшасы» отдела образования, г. Экибастуз, управления образования Павлодарской области
ЛУКПАНОВА М. М.
воспитатель, ГККП «№ 24 Сәбилер бақшасы» отдела образования, г. Экибастуз, управления образования Павлодарской области

Экспериментальная работа вызывает у ребенка интерес к исследованию природы, развивает мыслительные операции, стимулирует познавательную активность и любознательность ребенка, активизирует восприятие учебного материала по ознакомлению с природными явлениями, с основами математических знаний, с этическими правилами жизни в обществе.

Ребенку – дошкольнику по природе присуща ориентация на познание окружающего мира и экспериментирование с объектами и явлениями реальности. Уже в младшем дошкольном возрасте, познавая окружающий мир, он стремится не только рассмотреть предмет, но и потрогать его руками, языком, понюхать, постучать им. В старшем возрасте многие дети задумываются о таких физических явлениях, как замерзание воды зимой, распространение звука в воздухе и в воде, различная окраска объектов окружающей действительности и возможность самому достичь желаемого цвета на занятиях по изобразительному искусству. Словесно-логическое мышление детей седьмого года жизни формируется с опорой на наглядно-действенные и наглядно-образные способы познания. Эксперимент, самостоятельно проводимый ребенком, позволяет

ему создать модель естественнонаучного явления и обобщить полученные действенным путем результаты, сопоставить их, классифицировать и сделать выводы о ценностной значимости физических явлений для человека и самого себя.

Ценность реального эксперимента, в отличие от мысленного, заключается в том, что наглядно обнаруживаются скрытые от непосредственного наблюдения стороны объекта или явления действительности; развиваются способности ребенка к определению проблемы и самостоятельному выбору путей ее решения; создается субъективно-новый продукт. Экспериментирование как специально-организованная деятельность способствует становлению целостной картины мира ребенка дошкольного возраста и основ культурного познания им окружающего мира. Прослеживание и анализ особенностей «поведения» предметов в специально созданных условиях и составляют задачу экспериментальной деятельности. Для обозначения подобной формы деятельности применительно к детям используется понятие «детское экспериментирование». Такое экспериментирование является ведущим функциональным механизмом творчества ребенка [1, с. 24–26].

Как доказали ученые, лишение возможности экспериментировать, постоянные ограничения самостоятельной деятельности в раннем и дошкольном возрасте приводят к серьёзным психическим нарушениям, которые сохраняются на всю жизнь, негативно сказываются на интеллектуальном и творческом развитии детей, на способности обучаться в дальнейшем.

Необходимо широкое внедрение метода организованного и контролируемого детского экспериментирования – дома и в детском саду, индивидуального и коллективного, во всех видах деятельности.

Вводя соответствующие инновации в ДОУ, необходимо понимать, что в процессе самостоятельной деятельности ребенок осуществляет не простой, а многоуровневый эксперимент:

- физический: учится управлять своим телом и отдельными органами;
- природоведческий: знакомится с реальным окружающим миром, со свойствами объектов и причинно-следственными связями, действующими в мире;
- социальный: запоминает индивидуальные особенности каждого человека (сверстника и взрослого), формы взаимодействия людей друг с другом;

● познавательный: тренирует мыслительные процессы, осваивает разнообразные мыслительные операции;

● лингвистический: занимается словотворчеством, обсуждает итоги эксперимента, играет в словесные игры, т.е. экспериментирует со словами;

● личностный: узнает свои личные возможности;

● волевой: запоминает, как он сам может влиять на других людей;

● поведенческий: моделирует свое поведение в различных жизненных ситуациях.

Детское экспериментирование тесно связано с другими видами деятельности – наблюдением, развитием речи (умение чётко выразить свою мысль облегчает проведение опыта, в то время как пополнение знаний способствует развитию речи).

Связь детского экспериментирования с изобразительной деятельностью тоже двусторонняя. Чем сильнее будут развиты изобразительные способности ребёнка, тем точнее будет зарегистрирован результат природоведческого эксперимента. В то же время, чем глубже ребёнок изучит объект, в процессе ознакомления с природой, тем точнее он передаст его детали во время изобразительной деятельности.

Не требует особого доказательства связь экспериментирования с формированием элементарных математических представлений. Во время проведения опыта постоянно возникает необходимость считать, измерять, сравнивать, определять форму и размеры. Всё это придаёт математическим представлениям реальную значимость и способствует их осознанию. В то же время владение математическими операциями облегчает экспериментирование [2, с. 128].

Потребность ребенка в новых впечатлениях лежит в основе возникновения и развития неистощимой ориентировочно-исследовательской (поисковой) деятельности, направленной на познание окружающего мира. Чем разнообразнее и интенсивнее поисковая деятельность, тем больше новой информации получает ребенок, тем быстрее и полноценнее он развивается.

Аналогичные взаимоотношения возникают между экспериментом и трудом. Труд может и не быть связанным с экспериментированием, но экспериментов без выполнения трудовых действий не бывает.

Указанные связи двусторонние. С одной стороны, наличие у детей трудовых навыков и навыков наблюдения создает

благоприятные условия для экспериментирования, с другой – экспериментирование, особенно вызывающее у ребенка большой интерес, способствует развитию наблюдательности и формированию трудовых навыков.

Детское экспериментирование является хорошим средством интеллектуального развития дошкольников, оказывает положительное влияние на эмоциональную сферу ребёнка; на развитие творческих способностей, на укрепление здоровья за счёт повышения общего уровня двигательной активности.

Первоначально дети учатся экспериментировать в специально организованных видах деятельности под руководством педагога, затем необходимые материалы и оборудование для проведения опыта вносятся в пространственно - предметную среду группы для самостоятельного воспроизведения ребенком, если это безопасно для его здоровья. В связи с этим в дошкольном образовательном учреждении эксперимент должен отвечать следующим условиям: максимальная простота конструкции приборов и правил обращения с ними, безотказность действия приборов и однозначность получаемых результатов, показ только существенных сторон явления или процесса, отчетливая видимость изучаемого явления, возможность участия ребенка в повторном показе эксперимента [3, с. 362].

Создание условий для детского экспериментирования позволяет естественно создать атмосферу творческого единодушия, рождающую радость создания нового, где каждый ребенок может найти себе дело по силам, интересам и способностям.

В обыденной жизни дети часто сами экспериментируют с различными веществами, стремясь узнать что-то новое. Они разбирают игрушки, наблюдают за падающими в воду предметами (тонет - не тонет), пробуют языком в сильный мороз металлические предметы. Но опасность такой «самодеятельности» заключается в том, что дошкольник еще не знаком с законами смешения веществ, элементарными правилами безопасности.

Выделяют два основных вида исследовательской (поисковой) деятельности у дошкольников.

Первый характеризуется тем, что активность в процессе деятельности полностью исходит от самого ребёнка. Он выступает как её полноценный субъект, самостоятельно строящий свою деятельность: ставит цели, ищет пути и способы их достижения.

В этом случае ребёнок в деятельности экспериментирования удовлетворяет свои потребности, свои интересы.

Второй вид исследовательской деятельности организуется взрослым, который выделяет существенные элементы ситуации, обучает ребёнка определённому алгоритму действий. Таким образом, ребёнок получает те результаты, которые были заранее определены взрослым.

Эксперимент же, специально организуемый педагогом, безопасен для ребенка и в то же время знакомит его с различными свойствами окружающих предметов, с законами жизни природы и необходимостью их учета в собственной жизнедеятельности.

Для развития ребёнка решающее значение имеет не изобилие знаний, а методы и виды деятельности в которых знания приобретаются.

По способу применения эксперименты можно разделить на случайные и плановые.

В зависимости от характера наблюдений и экспериментов требования к их проведению несколько различаются. Случайные эксперименты специальной подготовки не требуют. Они проводятся экспромтом в той ситуации, которая сложилась на тот момент, когда дети увидели что-то интересное в природе, в «Уголке природы» или на участке. Однако это не значит, что случайные эксперименты проводить просто. Чтобы воспитатель мог заметить в природе что-то способствующее развитию познавательной активности ребенка, он должен обладать немалыми биологическими познаниями. В противном случае интереснейшие события пройдут мимо него непонятыми и незамеченными. Плановые наблюдения и эксперименты. Подготовка к проведению запланированных наблюдений и экспериментов начинается с определения педагогом текущих дидактических задач. Затем выбирается объект, соответствующий требованиям, изложенным выше.

Предлагая детям поставить опыт, воспитатель сообщает им цель или задачу, которая должна быть решена, дает время на обдумывание и затем привлекает детей к обсуждению методики и хода эксперимента. Конечно, иногда опыт можно проводить и под команду педагога, но злоупотреблять этим не следует. В подавляющем большинстве случаев такой стиль себя не оправдывает, так как лишает детей инициативы и свободы воли.

Точно так же нежелательно заранее предсказывать конечный результат: у детей теряется ценное ощущение первооткрывателей.

Во время работы не следует требовать от детей идеальной тишины: работая с увлечением, они должны быть раскрепощены.

В процессе работы воспитатель поощряет детей, ищущих собственные способы решения задачи, варьирующих ход эксперимента и экспериментальные действия. В то же время он не выпускает из поля зрения тех, кто работает медленно, по какой-то причине отстает и теряет основную мысль. Из-за этого в ходе занятия в работе детей периодически возникает десинхронизация. Это – вполне закономерное явление. Оно проявляется не только в детской, но и во взрослой аудитории. Таких ситуаций не следует избегать, но не стоит их и усугублять. При значительной десинхронизации обстановка в группе может выйти из-под контроля. Заключительным этапом эксперимента является подведение итогов и формулирование выводов.

После эксперимента дети должны самостоятельно привести в порядок рабочее место – почистить и спрятать оборудование, протереть столы, убрать мусор и вымыть руки с мылом.

Продолжительность эксперимента определяется многими факторами: особенностями изучаемого явления, наличием свободного времени, состоянием детей, их отношением к данному виду деятельности. Если дети устали, занятие следует прекратить ранее задуманного срока, если же, наоборот, интерес к работе велик, ее можно продолжить сверх запланированного времени [4, с. 3–5].

Эксперименты как ответ на детские вопросы. Помимо запланированных и случайных экспериментов, существуют эксперименты, которые проводятся как ответ на вопрос ребенка. К проведению таких опытов привлекается либо тот ребенок, который задал вопрос, либо его товарищи.

Детское экспериментирование имеет огромный развивающий потенциал. Главное достоинство детского экспериментирования заключается в том, что оно даёт детям реальные представления о различных сторонах изучаемого объекта, о его взаимоотношениях с другими объектами и средой обитания. В процессе эксперимента идёт обогащение памяти ребёнка, активизируются его мыслительные процессы, так как постоянно возникает необходимость совершать операции анализа и синтеза, сравнения и классификации, обобщения и экстраполяции. Экспериментирование включает в себя активные поиски решения задачи, выдвижение предположений, реализацию выдвинутой гипотезы в действии и построение доступных выводов.

Экспериментирование является наиболее успешным путём ознакомления детей с миром окружающей их живой и неживой природы. В процессе экспериментирования дошкольник получает возможность удовлетворить присущую ему любознательность, почувствовать себя учёным, исследователем, первооткрывателем.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бурнышева М. Г. Развитие познавательной активности детей через экспериментально-исследовательскую деятельность. Проект «Любознайка» / М. Г. Бурнышева // Дошкольная педагогика. – 2011. – № 3. – С. 24–26.

2 Вахрушева Л. Н. Воспитание познавательных интересов у детей 5–7 лет // Л. Н. Вахрушева. – М. : ТЦ Сфера, 2012. – 128 с.

3 Волостникова А. Г. Познавательные интересы и их роль в формировании личности //А. Г. Волостникова. – М. : Просвещение, 2011. – 362 с.

4 Иванова А. И. Методика организации экологических наблюдений и экспериментов в детском саду: Пособие для работников дошкольных учреждений // А. И. Иванова. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – С. 3–5.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

МҰРАТХАН Қ. А.
магистранты, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
НУРГАЛИЕВА М. Е.
қауымдастырылған профессоры, PhD доктор,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазіргі қазақстандық білім беру жүйесі барлық жас жеткіншектердің білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, тұлғаны жан-жақты дамыту бағытында дамуда. Осыған байланысты инклюзивті білім беру арқылы шешілетін мүмкіндігі шектеулі жандар үшін білімге қолжетімділік проблемасына ерекше назар аударылып отыр. Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар «қалыпты» және «ерекше» болып бөлінбестен бір білім беру процесінде оқитын тәсіл. Әр түрлі қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту толерантты және әр түрлі

қоғам құруға көмектеседі, мұнда әр бала өз қажеттіліктеріне сәйкес қолдау мен ресурстарға ие бола отырып, өз қабілеттеріне сәйкес дами алады.

Инклюзивті білім беру мұндай балалар үшін оқу процесін жақсартуға ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік бейімделуіне, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және басқалармен ынтымақтастыққа ықпал етеді [1].

Білім берудегі инклюзивті тәсіл әрбір оқушы өзінің жеке ерекшеліктеріне қарамастан, білім беру процесіне толыққанды қатысуға құқылы деген қағидаға негізделеді. Бұл физикалық, психикалық, сенсорлық немесе әлеуметтік ерекшеліктер сияқты оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерін ескеруді және барлық балалар тең дәрежеде оқи алатын жағдайларды жасауды қамтиды.

Инклюзивті тәсілдің негізгі принциптері:

- Жеке қажеттіліктерді есепке алу – әр оқушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру жоспарларын әзірлеу.

- Оқытудағы икемділік – балалардың қажеттіліктеріне қарай оқыту әдістерін, технологиялары мен материалдарын бейімдеу;

- Барлық кезеңдердегі қолдау – оқушыларға қол жетімділік пен қолдауды қамтамасыз ету, соның ішінде арнайы тәрбиешілерге, көмекшілерге көмек көрсету және көмекші технологияларды қолдану.

Тәрбиешілер, ата – аналар және мамандар арасындағы ынтымақтастық – білім беру процесінің барлық қатысушылары әр баланың әлеуетін барынша арттыру үшін тығыз ынтымақтастықта жұмыс істеуі маңызды.

- Әртүрліліктің құндылығын тану-инклюзивті білім беру айырмашылықтарды құрметтеу нормаға айналатын әртүрлі және толерантты білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

Демек, инклюзивті тәсіл тек оқумен ғана шектелмейді, сонымен қатар балаларға әртүрлі балалармен және ересектермен ұжымда қарым-қатынас пен өзара қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесетін әлеуметтік аспектілерді қамтиды.

Осы тұрғыда қазіргі кезеңде инклюзивті білім беру процесін ұйымдастыруға жоғары талаптар қойылады, олар осы процесті жүзеге асыру үшін тиімді педагогикалық технологияларды іздеуді көздейді. Нәтижесінде білім беру процесінде инновациялық технологияларды қолдану өзекті болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі жандарды оқыту процесінде инновациялық технологияларды қолдану олардың коммуникативтік дағдыларын дамыту, оқытушылармен, мұғалімдермен, тәрбиешілермен және басқа да білім алушылармен қарым-қатынасты қолдау мүмкіндіктерін ашады, бұл білім алушылардың мүмкіндігі шектеулі жандармен қоғамға интеграциялануына ықпал етеді [2].

Инновациялық технологиялар дегеніміз педагогтар мен білім алушылардың педагогикалық қызмет нәтижесіндегі жетістіктерге тиімді қол жеткізуді қамтамасыз ететін өзара әрекетінің жаңа әдістәсілдері. Жаңа әдістер мен технологияларды қолдану білім беру процесінің сапасына және оның оқушылардың барлық санаттарына, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қол жетімділігіне айтарлықтай әсер етеді. Заманауи технологиялар шын мәнінде педагогтар мен білім алушылар арасындағы өзара қарым-қатынасты жақсарта отырып, тиімдірек және икемді оқыту үшін жаңа мүмкіндіктерге жол ашады [3].

Инклюзивті білім берудегі инновациялық технологиялардың маңыздылығын растайтын бірнеше аспектілер:

Телекоммуникациялық жүйелер – қашықтықтан білім беру ресурстары мен платформаларын құруға мүмкіндік береді, олар оқу материалдарына қол жетімділікті және мұғалімдермен қашықтықтан өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді. Бұл әсіресе мүмкіндігі шектеулі балалар үшін немесе қандай да бір себептермен мектепке бара алмайтындар үшін өте маңызды.

Компьютерлік технологиялар – оқу процесін әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеу үшін әртүрлі құралдарды ұсынады. Мысалы, арнайы бағдарламалар мен қосымшалар есту, көру, моторикасы бұзылған немесе материалды игеруде когнитивті кемістігі бар балаларға көмектесе алады.

Оқытудың әртүрлі әдістері мен әдістері – инновациялық технологиялардың арқасында балаларға ақпаратты әртүрлі арналар арқылы (визуалды, аудио, кинестетикалық) қабылдауға көмектесетін мультисенсорлық тәсілдерді қолдануға болады. Бұл әсіресе қабылдаудың әртүрлі түрлері бар балалар үшін өте маңызды.

Интеллектуалды қабілеттерді дамыту – заманауи технологиялардың көмегімен балалар ақпаратты өз бетінше іздеу, аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын дамыта алады, бұл тек оқуда ғана емес, жалпы дүниетанымды қалыптастыруда да көмектеседі.

Әлеуметтік интеграция – технология ерекше қажеттіліктері бар балалар құрдастарымен қарым-қатынас жасай алатын, қарым-қатынас жасай алатын және бірге оқи алатын неғұрлым инклюзивті және әртүрлі білім беру орталарын құруға көмектеседі. Бұл білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы айырмашылықтарды жақсы түсінуге және құрметтеуге ықпал етеді.

Жекелендірілген оқыту – инновациялық технологиялар мұғалімдерге әр бала үшін жеке білім беру траекторияларын жасауға мүмкіндік береді, бұл әсіресе инклюзивті контексте маңызды. Бұл оқушылардың ынтасын арттырады және оқуда жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Бұл тәсіл барлық оқушылар үшін тең мүмкіндіктер жасауды, сондай-ақ оқыту мен әлеуметтенуге байланысты кедергілерді жеңуге көмектесуді қамтиды. Тиімді инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету үшін барлық балалар үшін ыңғайлы және қолжетімді білім беру ортасын құруға мүмкіндік беретін әртүрлі әдістер мен технологиялар қолданылады. Олардың негізгілерін қарастырайық:

1 Сараланған тәсіл:

Оқытуды саралау – бұл оқушылардың әртүрлі қажеттіліктері мен қабілеттерін ескере отырып, оқу процесін бейімдеуге бағытталған әдіс. Ол:

- жеке тапсырмалар – оқушының дайындық деңгейі мен қажеттіліктерін ескеретін тапсырмаларды;

- оқытудың әртүрлі формалары мен әдістерін қолдану – мысалы, дәрістер, практикалық сабақтар, жеке және топтық жұмыстарды;

- тапсырмалар мен материалдар әр оқушы өз шама-шарқымен үйренуі үшін әр деңгейде болуы мүмкін деңгейлік тапсырмаларды қамтиды.

2 Бейімділікті оқыту технологияларын қолдану:

Бейімділікті технологиялар – бұл оқу процесін әр оқушының қажеттіліктеріне сәйкес бейімдеуге көмектесетін құралдар. Олардың ішінде:

- жеке траекториялары бар білім беру бағдарламалары – оқушының білім деңгейіне сәйкес келетін бағдарламалар;

- оқу процесін қолдау жүйелері – оқу қажеттіліктерінің әртүрлілігін қолдайтын оқу материалдарын жасауға және бейімдеуге арналған бағдарламалар;

- интерактивті технологиялар – интерактивті тақталар, бейнеконференциялар, онлайн курстар, виртуалды зертханалар

мен тренажерлер сияқты медиа және білім беру платформаларын пайдалану.

3 Ынтымақтастық және корпоративтік оқыту әдістері.

Инклюзивті білім берудің негізгі әдістерінің бірі – оқушылар бірге жұмыс істейтін бірлескен білім беру ортасын құру. Бұл әлеуметтік дағдыларды, өзара көмек пен қолдауды дамытуға көмектеседі.

- Топтық жұмыс – оқушылар әркім өз білімі мен дағдыларын енгізе алатын топтағы тапсырмаларды орындайды.

- Рөлдік ойындар мен жобалар – бұл әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларды бірлескен әрекеттерге қамтудың тиімді әдісі.

4 Бейнелеу әдістері.

Көрнекі оқыту әдістері оқушыларға ақпаратты жақсы меңгеруге көмектеседі. Бұл әсіресе есту, көру мүмкіндіктері немесе когнитивті ерекшеліктері бұзылған балалар үшін өте маңызды.

- Түрлі сызбаларды, кестелерді, диаграммаларды және карталарды пайдалану ақпаратты көрнекі етуге көмектеседі.

- Мультимедиялық презентациялар – суреттер, бейнелер және анимациялар оқушыларға материалды жақсы түсінуге көмектеседі.

- Сөйлеу синтезі технологиялары және көрнекі белгілер – ақпаратты есту арқылы қабылдауда қиындықтары бар балалар үшін мәтінді дыбыстауды және визуалды белгілерді қамтамасыз ететін бағдарламалық құралдарды пайдалануда тиімді болып табылады.

5 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу әдістері.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін (мысалы, аутизм спектрінің бұзылуы, есту, көру қабілетінің бұзылуы, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы) оқытудың нақты әдістері әзірленеді:

- Түзету сабақтары – психологтар, логопедтер, дефектологтардың балаға қиындықтарды жеңуге көмектесетін сабақтары;

- Арнайы бағдарламаларды қолдану – есту, көру немесе ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқыту;

- Терапевтік әдістер – эмоционалды және әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектесетін әдістер, мысалы: арт-терапия, музыка-терапия әдістері.

6 Ассистивті технологияларды қолдау.

Ассистивті технологиялар мүмкіндігі шектеулі оқушыларға оқу процесінде дамуға көмектеседі. Оларға мыналар жатады:

- Есту қабілетін жақсартуға арналған жүйелер – FM жүйелері сияқты есту аппараттары;

- Көру қабілеті бұзылған адамдарды оқыту білім беру мекемелерінде мамандандырылған жабдықтың болуын талап етеді, соның ішінде бейне және электронды үлкейткіш әйнектер, кәдімгі үлкейткіш әйнектер, мәтінді сөйлеуге арналған бағдарламалар, тактильді жүйелер, Брайль қолдайтын компьютерлік техника, сөйлеу синтезаторлары және визуалды қабылдауды қолданбайтын басқа құрылғылар. Бұл технологиялардың басты ерекшелігі – олардың компьютерлік ақпаратты көру қабілеті бұзылған оқушыларға қол жетімді формаларға айналдыру қабілеті, мысалы, кескінді күшейту немесе визуалды деректерді аудио және тактильді сигналдарға айналдыру [4].

- Тірек-қимыл аппараты бұзылған адамдарды оқыту мүгедектерге бейімделген арнайы компьютерлік техника мен бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалануды қамтиды. Бұл ақпаратты олар үшін қол жетімді нысандарда енгізуге және шығаруға мүмкіндік береді. Мысалы, Windows экрандық пернетақтасы, электронды қозғалыс құрылғылары (электр арбалары), сондай-ақ қашықтан басқару пульті арқылы мүгедектер арбаларын басқару мүмкіндігі сияқты құралдарды пайдалануға болады [4].

Физикалық бұзылулармен, психологиялық проблемалармен немесе жарақаттармен байланысты соматикалық аурулары бар білім алушылар үшін білім беру процесін ұйымдастыру аясында оқу материалдарына қойылатын эргономикалық талаптарды ескеру қажет. Бұл оқушыға оқу тапсырмаларын орындау үшін ең қолайлы жағдайларды өз бетінше таңдауға мүмкіндік береді, мысалы, әріп түрін, оның өлшемін таңдау, мәтіннің түсін өзгерту, сонымен қатар материалдардағы графикалық элементтердің айқындығын, және өлшемін ретке келтіру [4].

7 Психологиялық қолдау.

Психологиялық көмек инклюзивті білім беруде маңызды рөл атқарады, өйткені ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін сенім мен қауіпсіздік атмосферасын құру маңызды. Психологтар:

- Балаларға да, педагогтерге де қолдау көрсете алады;

- Оқушылардың психологиялық жағдайын диагностикалай алады;

- Қорқыныштың алдын алу және әлеуметтік бейімделуді жақсарту бойынша бағдарламалар әзірлей алады.

Инклюзивті білім беру аясында инновациялық технологияларды пайдалану төмендегідей нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- бірыңғай білім беру кеңістігін құру;

- білім беру процесінің барлық субъектілерінің өзара әрекетінің тиімділігі;

- қазіргі қоғамның жеке тұлғаның білім деңгейіне және оның ерекшеліктеріне қойылатын талаптарына байланысты оқыту әдістерін, мазмұнын және ұйымдастырушылық формаларын жетілдіру;

- білім алушының зияткерлік әлеуетін барынша ашу, өз бетінше білім алу дағдыларын қалыптастыру және ақпаратты өңдеумен байланысты әртүрлі дербес қызмет түрлерін жүзеге асыру [5].

Демек, инклюзивті білім беру әртүрлі мамандардың: мұғалімдердің, психологтардың, дефектологтардың, әлеуметтік қызметкерлердің және ата-аналардың өзара бірге жұмыс жасауын талап етеді. Командада жұмыс істей отырып, бұл мамандар әр балаға жеке білім беру ретін жасай алады, бұл білім беру процесінің тиімділігін арттыратыны сөзсіз. Демек, инклюзивті білім беру идеяларын өз оқу процесіне енгізетін заманауи білім беру мекемелерін инновациялық деп айтуға болады, өйткені олардың білім беру процесі инклюзия контекстінде оқытудың жаңа тәсілдерін көрсететін педагогикалық тәсілдер мен заманауи технологияларға негізделеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана : Ұлттық білім академиясы, 2015. – 13 б.

2 Гладкова М. Н., Ваганова О. И., Смирнова Ж. В. Технология проектного обучения в профессиональном образовании // Проблемы современного педагогического образования. 2018. – № 58–3. – С. 80–83.

3 Мұстафина Л. Н. Мүмкіндігі шектеулі балаларға кешенді білім беру мәселесі туралы // Педагогиканың өзекті міндеттері: халықаралық материалдар. ғылыми конф. – Чита : Жас ғалым баспасы, 2011. – С. 164–166.

4 Лиходедова Л. Н. Инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасы («Білім» мамандықтары тобына арналған оқу құралы). – Қарағанды: «Medet Group» ЖШС, 2021. – 194 б.

5. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жолдары / Құраст. : А.К.Рсалдинова, А.М.Кемешова. – Алматы : «Өрлеу» ҰБАО АҚФ ҚР ББЖҚБАРИ, 2019 - 64 б. ISBN 978-601-341-295-5

ЕРЕКШЕ БІЛІМ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

МҰРАТХАН Қ. А.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ,
НУРГАЛИЕВА М. Е.
ғылыми жетекші, «Тұлғалық дамыту және білім беру» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, PhD доктор, Торайғыров университеті, Павлодар қ,

Инклюзивті оқыту тиімді болатын ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың санаттарын анықтау мәселелерімен отандық және шетелдік ғалымдар айналысты (В. Бондарь, Дж. Эндрюс, Дж. Джонсон, А. Колупаева, И. Кузова, Т. Лещинская, С. Миронова, Д. Любарт, М. Малофеев, К. Рейсвейке, Л. Шипицына және т.б.). Олар өз зерттеулерінде бірауыздан білім беру қажеттіліктері белгілі бір стандарттардан тыс болатын қосымша ресурстарды қажет ететін балалар деп санайды. А. Колупаева «Инклюзивті білім беру: шындықтар мен перспективалар» монографиясында «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар» ұғымын дәйектеме жасай отырып, оларға мүгедектігі бар, психофизикалық дамуы бұзылған, денсаулығы бұзылған, әлеуметтік проблемалары бар және дарынды балалар жатады деп тұжырымдайды [1].

Алайда, қазіргі ғылыми зерттеулерде көбінесе «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар» термині психофизикалық дамуы бұзылған балалардың санатын жатқызады, бұл аталмыш тұжырымдаманың мағынасын тек ішінара ғана ашады.

Жалпы, «білім беру қажеттілігі» терминін отандық және шетелдік ғалымдар әлеуметтік-мәдени, экономикалық процестерге, қатынастарға әсер ете алатын факторлармен шартталған субъектінің білім саласына белсенді қатынасы ретінде қарастырады және оның дамуының, өзін-өзі анықтау мен өзін-өзі жүзеге асырудың маңызды сипаттамасы болып табылады (Д. Александров, С. Батенин, Л. Коган, Н. Руткевич, Ю. Хабермас және т.б.).

Жеке тұлғаның білім беру қажеттіліктерін қанағаттандырудың мазмұнды және процедуралық мәні – тұлғааралық қарым-қатынас процесінде арнайы ұйымдастырылған білім беру кеңістігінде әр түрлі іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін білім, білік, дағдыларды игеру. Басқаша айтқанда, білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру адамның өзін-өзі көтеру, мүдделерін жүзеге асыру процесінде

маңызды рөл атқарады, таным процесін қамтамасыз етеді және бағыттайды, адамның әлеуметтік қасиеттерін және оның мақсатты бағыттарының беталысын анықтайды [2].

Ерекше білім беру қажеттілігі – бұл әр оқушының оқуы табысты болуын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық-педагогикалық әдістермен жүзеге асырылатын оқу үдерісіндегі көмек пен қызмет көрсету қажеттілігі [3].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларының дамуы (ОР) педагогика мен психологиядағы маңызды және көп қырлы тақырып болып табылады. Ерекше балалардың:

- Танымдық ерекшеліктері. Психикалық дамуының кешеуілдеуі – оларда мектеп бағдарламасын, әсіресе оқу, жазу, математикалық есептеулерді меңгерудің баяулауы немесе қиындықтары болуы мүмкін. Бұл балалар оқу материалын игеру үшін қосымша сабақтарды қажет етеді. Сонымен қатар зейіндерін шоғырландыру қиындықтары кездеседі. Бұл білімді баяу игеруге әкелуі мүмкін. Есте сақтаулары мен ойлауының бұзылуы орын алып жатады. Ерекше балаларда ақпаратты есте сақтау және өңдеу қиын болуы мүмкін, бұл олардың тапсырмаларды орындау және мектеп тапсырмаларын уақытында орындау қабілетіне әсер етеді.

- *Эмоционалды-жеке ерекшеліктері.* Өзіне деген сенімсіздік және өзін-өзі бағалаудың төмендігі: көбінесе мұндай балалар оқуда сәтсіздікке ұшырайды, бұл олардың өзін-өзі бағалауына әсер етуі мүмкін. Баланың сенімділігін арттыру үшін психологиялық қолдау, ынталандыру, қолайлы эмоционалды климат құру маңызды. Сондай-ақ эмоционалды тұрақсыздық болады. Ерекше білім қажеттіліктері бар балалар көңіл-күйдің өзгеруіне, агрессияға немесе керісінше мазасыздыққа бейім болуы мүмкін. Оқу процесін ұйымдастыру кезінде осы ерекшеліктерді ескеру маңызды.

- *Әлеуметтік бейімделу ерекшеліктері.* Ерекше білім қажеттіліктері бар балаларда біріншіден коммуникативтік қиындықтары болады. Бұл балалар құрдастарымен қарым-қатынас жасағанда, достық орнатуда қиындықтарға жиі тап болады. Олар ұжымдық әрекеттегі проблемаларға да тап болып жатады. Ол өз алдына қоғамға қосылулары үшін мұғалімдерден арнайы жағдайлар жасауды талап етеді.

- *Моторикалық ерекшеліктері.* Қозғалыс үйлесімінің бұзылуы салдарынан олар қиындықтарға тап болады. Мысалы, қозғалысты үйлестіру, бұл олардың сурет салу, жазу және физикалық

белсенділіктеріне әсер етеді. Мотористикалық дамыту үшін қосымша сабақтардың қажеттілігі туындайды. Мұндай балалар үшін моторикалық жақсартуға бағытталған сабақтарды ұйымдастыру маңызды, бұл тек оқу іс-әрекетінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік интеграцияда да көмектеседі.

Демек, ерекше білім қажеттілігі бар бастауыш сынып оқушысы – бұл әртүрлі себептермен оқыту мен тәрбиелеуде ерекше тәсілді қажет ететін балалар. Бұл себептер физиологиялық (физикалық және психикалық бұзылулар) және психологиялық (мысалы, аутизм спектрінің бұзылуы, мінез-құлықтың бұзылуы) болуы мүмкін. Мұндай балалардың білім беру процесіне оңтайлы дамуы мен интеграциялануын қамтамасыз ету үшін олардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет.

Ерекше білім қажеттілігі бар бастауыш сынып оқушыларының дамуының негізгі ерекшеліктерін қарастыратын болсақ:

1 Когнитивті даму ерекшеліктері.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларының когнитивті дамуында кідірістер болуы мүмкін, бұл ақпаратты қабылдау, есте сақтау, өңдеу және талдау жасау барысындағы қиындықтарынан көрінеді. Мысалы, интеллектуалды кемістігі бар балаларда зейін, есте сақтау, ойлау сияқты танымдық процестердің баяу дамуы байқалады. Нәтижесінде балалар оқу материалын игеруде қиындықтарға тап болуы мүмкін, ал олардың танымдық функцияларын дамытуға бағытталған сараланған әдістерді, бейімделген бағдарламалар мен арнайы әдістерді қолдану маңызды.

2 Эмоционалды және әлеуметтік даму.

Ерекше білім қажеттілігі бар балалардың эмоционалды және әлеуметтік дамуының да өзіндік ерекшеліктері болуы мүмкін. Кейбір балалар, мысалы, аутизм спектрінің бұзылуы бар балалар, басқалармен байланыс орнатуда және өзара қарым-қатынас жасағанда қиындықтарға тап болады. Олар әлеуметтік нормаларды түсінбеуі, басқа адамдардың эмоцияларын танымауы мүмкін, бұл олардың сыныптастарымен және мұғалімдерімен қарым-қатынасын қиындатады. Мұндай жағдайларда арнайы жаттығулар, ойындар және әлеуметтік терапия арқылы әлеуметтік дағдыларды біртіндеп игеруге жағдай жасау маңызды.

Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мазасыздықтың, сенімсіздіктің, сондай-ақ агрессияға бейімділіктің жоғары деңгейін көрсете алады, бұл мектеп өміріне бейімделу

қиындықтарымен байланысты. Мұндай жағдайларда педагогикалық тәсіл баланың өзін қауіпсіз сезінетін және біртіндеп бейімделуге мүмкіндігі бар қолдау көрсететін және жайлы атмосфераны құруға бағытталуы керек.

3 Физикалық даму.

Кейбір балаларда мотористаның бұзылуы болуы мүмкін дедік, бұл қозғалыстарды үйлестірудің жеткіліксіздігімен, дәлдік пен ептілікті қажет ететін тапсырмаларды орындаудағы қиындықтарынан көрінеді. Бұл белсенді ойындар мен дене тәрбиесіне қатысуды қиындатуы мүмкін, ол баланың жалпы дамуы үшін маңызды. Ұсақ және жалпы моториканы дамытуға бағытталған арнайы дене шынықтыру жаттығулары балаға аталмыш қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

4 Психологиялық ерекшеліктері.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиялық дамуы сезімталдықтың жоғарылауымен, эмоцияларын реттеудегі қиындықтармен, өзін-өзі бағалаудың төмендеуімен, сондай-ақ өзін және айналасындағыларды қабылдаудағы қиындықтармен байланысты болуы мүмкін. Оқу процесін ұйымдастыруда осы факторларды ескеру маңызды. Мұндай балалар оқу ортасына бейімделуде қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл жеке көзқарасты, сондай-ақ тұрақты психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Көптеген ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда әлеуметтік өзара әрекеттесуде қиындықтар туындайды. Олар өз ойын жеткізуде, басқа оқушылармен қарым-қатынас жасауда қиналуы мүмкін. Бұл жағдай олардың жалғыздық сезімін күшейтіп, өзіне деген сенімділігін төмендетуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар балаларға эмоционалдық қолдау көрсетіп, өзара қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуға көмектесуі тиіс.

Сонымен қатар, мұндай оқушыларда оқу үрдісінде күйзеліс деңгейі жоғары болуы мүмкін. Олар жаңа жағдайларға бейімделуде қиындық көруі немесе үйреншікті күн тәртібінің өзгеруіне ауыр реакция беруі мүмкін. Осыған байланысты, олардың күн тәртібін тұрақты ұстау, сабақ құрылымын алдын ала хабарлап отыру және оларды қолдау әдістерін енгізу маңызды.

Эмоцияларын басқаруда қиындық көретін балалар көбінесе фрустрацияны, агрессияны немесе мазасыздықты жиі сезінуі мүмкін. Оларды тыныштандыруға көмектесетін әдістерді қолдану, мысалы, релаксациялық жаттығулар, тыныс алу техникасы және

сенсорлық қолдау құралдары (мәселен, антистресс ойыншықтары) оң нәтижелер беруі мүмкін.

5 Оқытудағы жеке тәсілдің рөлі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушылары үшін білім беру процесінің басты ерекшелігі – жеке көзқарастың қажеттілігі. Мұғалімдер жеке бағдарламаларды әзірлеп, әр баланың мүмкіндіктері мен шектеулерін ескеріп, тапсырмалар мен оқыту тәсілдерін бейімдеуі керек. Бұл сонымен қатар көмекші және адаптивті құрылғылар сияқты әртүрлі технологияларды қолдануды, сондай-ақ психотерапевттермен, логопедтермен және арнайы педагогтармен жұмыс істеуді қамтиды.

Оқыту барысында оқушылардың танымдық ерекшеліктерін ескеру өте маңызды. Кейбір балалар көру немесе есту арқылы жақсы қабылдайды, ал басқаларына тактильді немесе кинестетикалық әдістер тиімдірек болуы мүмкін. Сондықтан мұғалімдер оқыту әдістерін әртүрлі стильдерге бейімдеп, сабақтарды қызықты әрі түсінікті етуге тырысуы қажет. Сонымен қатар, эмоционалдық қолдау ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін маңызды рөл атқарады. Олар өздерін жайлы сезінуі үшін жағымды және қолдау көрсететін орта қалыптастыру керек.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне қосуды көздейді. Бұл үшін мектептерде қолжетімді инфрақұрылым, арнайы дайындықтан өткен мұғалімдер, оқу материалдарын бейімдеу және балалардың әлеуметтенуіне ықпал ететін арнайы бағдарламалар болуы қажет. Сонымен бірге, ата-аналардың да білім беру процесіне белсенді қатысуы маңызды, өйткені олар баланың дамуы мен оқу жетістіктеріне үлкен әсер етеді.

Қорыта келгенде айтарымыз, ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларын дамыту олардың танымдық, эмоционалдық, әлеуметтік және физикалық ерекшеліктерін ескеретін мұқият және жан-жақты тәсілді қажет етеді. Мектеп жүйесі жеке білім беру бағдарламаларын, педагогтар мен психологтарды кәсіби қолдауды, сондай-ақ инклюзивті және қолдау көрсететін білім беру ортасын құруды қоса алғанда, осындай балалардың толыққанды дамуы үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етуі маңызды. Сонымен қатар, арнайы педагогикалық әдістер мен заманауи технологияларды қолдану арқылы ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу процесіне толыққанды қатысуына және олардың әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік жасау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Колупаева А. А. Инклюзивное образование : реалии и перспективы: монография. – Москва : Саммит-Книга, 2009.

2 Мовкебаева З. А., Оралканова И. О. Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне қосу. Оқу құралы. – Алматы : «Сагаутдинова М. Ш.» ЖК, 2014. – 241 б.

3 Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға жалпы білім беру мектебінде психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету // http://15-oskemen.mektebi.kz/kz.php?query=index.php%3Fnewsid%3D55

РАЗВИТИЕ УСТНОЙ РЕЧИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

НАЖЕКЕНОВА А. С.
учитель начальных классов,
КГУ «М. Горьковская средняя общеобразовательная щкола»
Павлодарская область, Иртышский район

Развитие устной речи младших школьников является важной составляющей общего процесса обучения и воспитания. Устная речь служит основным инструментом общения, а также важным средством усвоения знаний. Сформированность речевых навыков и умение грамотно выражать свои мысли напрямую влияют на успешность обучения и личностное развитие ребенка.

В младшем школьном возрасте особое внимание должно быть уделено не только грамматическим аспектам речи, но и развитию логики, дикции, выразительности, а также улучшению навыков взаимопонимания в процессе общения.

Устная речь имеет огромное значение в учебном процессе. На уроках дети активно используют устную речь для:

- Обсуждения учебных заданий и обмена мнениями.
- Представления собственных мыслей и идей.
- Ответов на вопросы учителя, участия в диалогах и дискуссиях.

Развитие устной речи младших школьников помогает учащимся не только в учебной деятельности, но и в личной жизни. Они учатся формулировать свои мысли, слушать других и понимать их, что является важным навыком для успешного общения в будущем.

Работа над развитием устной речи младших школьников включает несколько основных направлений:

а) Словарный запас

У детей младшего школьного возраста в процессе обучения значительно расширяется словарный запас. Важно, чтобы ребенок умел правильно и разнообразно использовать слова, знал их значения и мог строить правильные речевые конструкции. Для этого необходимо систематически работать над пополнением и закреплением словарного запаса.

б) Грамматическая правильность

Овладение грамматикой является важной составляющей устной речи. Учитель должен уделять внимание правильному употреблению частей речи, соблюдению грамматических норм, таким как падежи, склонения, спряжения и так далее. Правильное использование грамматических конструкций способствует не только улучшению устной речи, но и грамотности письма.

в) Развитие логического мышления

Логическое мышление напрямую связано с развитием устной речи. Умение четко и логично излагать свои мысли, связывать идеи и рассуждать на заданную тему является необходимым навыком для младших школьников. Развитие логики помогает детям формировать ясные, структурированные высказывания, избегать ошибок и неточностей.

г) Речевая выразительность

Учитель должен работать с детьми над выразительностью их речи. Для этого полезно проводить различные виды работы, направленные на развитие интонации, темпа речи, правильного ударения и дикции. Дети должны учиться передавать эмоции, делать акценты на важных словах, использовать различные средства выразительности (метафоры, сравнения, эпитеты).

Существует множество методов и приемов, которые помогают развивать устную речь младших школьников.

а) Беседы и диалоги

Беседы на различные темы помогают детям развивать свои коммуникативные навыки. Это могут быть как диалоги с учителем, так и групповые обсуждения на разные темы. Важно, чтобы каждый ребенок имел возможность высказаться и услышать мнения других.

б) Чтение вслух и пересказ

Чтение художественных произведений помогает детям улучшать произношение, а пересказ текста развивает умение кратко и ясно излагать мысли. Пересказы могут быть как краткими, так и развернутыми, с акцентом на эмоциональную окраску произведения и важность отдельных моментов.

в) Ролевые игры

Ролевые игры – это эффективный способ развивать речевые навыки, так как они способствуют естественному использованию языка в ситуациях, приближенных к реальной жизни. В таких играх дети учат новые слова, учатся поддерживать разговор, выражать свои эмоции и чувства.

г) Задания на развитие речи

Для развития устной речи можно использовать специальные задания, такие как:

- Описание картинок или ситуаций.
- Рассказы на тему «что я видел/слышал».
- Ответы на вопросы по тексту или произведению.
- Вопросы на развитие фантазии и воображения (например, «Что бы ты сделал, если бы оказался в сказке?»).

Развитие устной речи младших школьников также зависит от окружающей среды, в которой ребенок растет. Семья, школа и круг общения играют важную роль в формировании речевых навыков. Важно, чтобы в семье было принято общаться, обсуждать события, задавать вопросы и отвечать на них. В школе – создать атмосферу, где каждому ребенку будет комфортно выражать свои мысли.

Учитель играет ключевую роль в процессе развития устной речи. Он должен быть не только носителем знаний, но и активным участником речевых процессов. Учитель должен:

- Создавать условия для свободного общения.
- Стимулировать детей к высказываниям.
- Использовать различные формы работы с классом, направленные на развитие устной речи.
- Обогащать словарный запас детей, исправлять речевые ошибки, развивать логическое и критическое мышление.

Развитие устной речи младших школьников – это неотъемлемая часть их общего развития. Она способствует формированию навыков общения, логического и творческого мышления, способствует развитию уверенности в себе и способности выражать свои мысли. Работа над развитием устной речи должна быть многогранной и постоянной, начиная с ранних лет обучения.

Одним из важнейших показателей уровня культурного человека, его интеллекта является его речь. Возникнув впервые в раннем детстве в виде отдельных слов, не имеющих ещё чёткого грамматического оформления, речь постепенно обогащается и усложняется. И в зависимости от того, как будет развиваться

речь ребёнка, будет зависеть его успех в изучении предметов общеобразовательной школы.

Ребёнка надо учить языку – тем общим нормам, которые установил народ в процессе своей жизни, истории. Усваивая эти нормы, у ребёнка формируется речь, т. е. формируются *его* взгляды, формируетс *сам* человек. Ведь речь нужна человеку, будь то взрослый или ребёнок, всегда, на каждом шагу, во всяком деле. Речь - самое тонкое средство выражения мысли, общения между людьми, совершенствования внутреннего мира человека. К сожалению, сегодня мне приходится часто наблюдать то, что повседневная речь младших школьников, и, особенно, старшеклассников скудна, груба, примитивна, порой совершенно бессмысленна. Как неинтересно бывает мне, как учителю, другим детям, когда ученик отвечает урок скучно, нудно, монотонно. Многие ребята жалуются на себя: «Всё выучил, а выйду к доске – двух слов связать не могу». Беда у них в неумении говорить. Неумение говорить – распространённая болезнь. Говорить хорошо, убедительно, точно, чётко, стройно, передавать неискажёнными свои мысли – дар огромного значения. Владеют им, к сожалению, не все. Вызвано это, по моему мнению, разными обстоятельствами. Во-первых, сегодня в семье по разным причинам недостаточно уделяется внимание речевому развитию ребёнка. Ребёнок чаще бывает предоставлен сам себе, его продуктивное общение со взрослыми заменяют музыка, компьютер, телевидение. Во-вторых, всюду мы видим людей, демонстрирующих речь неточную, неполноценную, вульгарную, наполненную словами-паразитами: «это самое», «значит», «как бы» и т. п [1, с. 14].

Такая речь с успехом копируется детьми и повсюду, в том числе в стенах школы, пользуются ею, не задумываясь, зачем, что и как они говорят. Проблема развития речи, в том числе и устной, на современном этапе полностью возложена на школу, характеризуется усилением внимания к ученикам, особенно к тем, которые не посещали детский сад.

Содержание работы по развитию речи складывается из обучения нормам литературного языка, работы по обогащению словаря и грамматического строя речи учащегося и развития их связной речи. Система речевых упражнений эффективная лишь тогда, когда есть условия, составляющие фон для речевого развития. Таким фоном является атмосфера постоянного внимания к языку и речи, здоровая речевая сфера, которую создает школа и которую

расширяет классное и внеклассное чтение, изучение грамматики и орфографии, другие языковые занятия.

Работа по развитию речи требует разнообразных приёмов и средств. В процессе занятий многократно меняется учебная ситуация и мотивы речи. Учащиеся то свободно высказываются, то выполняют задание, которое дисциплинирует мысль и направляет в строгое русло их речевую деятельность. В работе по развитию речи необходимо сочетать и то и другое.

Упражнения по развитию речи имеют место на каждом уроке и не могут быть ограничены только уроками русского языка и литературы. Каждый устный ответ ученика является упражнением в устной речи и, следовательно, он должен отвечать требованиям к содержанию, построению и оформлению речевого высказывания.

С языковой точки зрения в методике развития речи принято выделять 3 направления: работа над словом (лексический уровень); работа над словосочетанием и предложением (синтаксический уровень); работа над связной речью [2, с. 68].

При работе с текстовым материалом большое значение имеют синтаксические упражнения, аналитическая работа с различными текстами, их составление и обсуждение, выработка композиционных умений. Наиболее распространенными приемами работы с текстом являются:

- Словесное рисование – это способность человека выражать свои мысли и чувства на основе прочитанной сказки, басни, рассказа, стихотворения.

- Сочинение сказок – это способность реализовать через речь воображение ребенка, наблюдательность и мышление младших школьников. При работе со сказкой можно использовать следующие приемы:

- «Выворачивание сказки наизнанку» по технологии Джанни Родари (т.е. события в сказке излагаются в той же последовательности, но вместо персонажей этой сказки вводятся новые персонажи или другие объекты). Этот прием помогает детям отойти от стереотипов при придумывании продолжения уже знакомой сказки.(Например, придумайте сказку, в которой вместо репки вырос гигантский горох…)

- Решение сказочных задач.

- Что нужно сделать, чтобы Иванушка напился, но козленочком не стал?

- Что может сделать колобок, чтобы и песенка была услышана, и живым остаться?

- Пересказ сказки с опорой на схему – загадку.

- Сказка, у которой три концовки. Прослушав начало сказки и ее три концовки, ученики выбирают окончание сказки и доказывают свой выбор.

- Переделаем сказку. Даются опорные слова: например, петушок, курочки, цыплятки, дед, баба, двор, лиса. Сначала ученики вспоминают, какую сказку напоминают слова, какие слова лишние. На основе лишних слов нужно придумать новые интересные действия в известной сказке.

- Сказочные истории. Ученики придумывают по воображению, заданию учителя, личным наблюдениям.

- Метод коллективного сочинения сказки с одновременным изображением происходящего (игра – рисование, сопровождающееся рассказом)

Помимо того, что сказка способствует развитию речи младших школьников, она помогает развивать руки. Не случайно говориться «Когда я слушаю – узнаю, когда делаю-запоминаю». Детям предлагается что-то сделать: вырезать, склеить, изобразить сказку схематически, показать эпизод с помощью жестов и мимики, драматизировать. Используемая серия игровых заданий, способствует формированию образного видения сюжета и персонажей произведения [3, с. 65].

Процесс информатизации нашего общества стремительно движется вперед, и у школы нет иного выбора, кроме как адаптации ее к информационному веку. Как известно, именно в начальной школе происходит смена ведущей деятельности ребенка с игровой на учебную. Такая перемена нелегко переносится многими учащимися, которым так не хватает игровой практики. Применение компьютерных технологий в учебном процессе как раз позволяет совместить игровую и учебную деятельности. Этим обеспечивается плавная смена деятельности, при этом обучение делается неформальным и интересным. В современных условиях при широком внедрении информационно-коммуникационных технологий на первый план выступает одна из актуальных проблем развития младшего школьника – это уровень развития речи. От уровня развития речи зависит дальнейшее овладение учащимися знаниями.

Практика показывает, что использование ИКТ в работе учителя дает возможность посмотреть на свою работу с новых позиций, переосмыслить методические приемы, обогатить свои знания и умения, активизировать динамику развития навыков правильной речи у детей и всего образовательного процесса в целом.

В современном информационном обществе целью образования является не передача опыта, накопленного предыдущими поколениями, а подготовка человека, способного к непрерывному обучению (образование «длиною в жизнь»). Ведь внедрение информационно-коммуникационных технологий позволяет, как повысить эффективность деятельности человека, так и сделать ее разнообразнее. Необходимо отметить, что внедрение ИКТ в образовательный процесс не только дает возможность современным детям идти в ногу со временем, а также делает процесс обучения более интересным, способствует развитию познавательной мотивации. Современные ИКТ реализуют важнейший дидактический принцип– принцип наглядности. Объекты, представленные посредством ИКТ более информативные, красочные, позволяют рассмотреть процессы разносторонне. Примеров приводить можно огромное количество, однако из этих примеров становится ясно одно – использование ИКТ позволяет заинтересовать ученика, интерес это один из элементов мотивации. Кроме того, информационно-коммуникационные технологии позволяют делать обучение проблемным, творческим, ориентированным на исследовательскую активность, так как, их использование повышает возможность применения проектного метода обучения.Информационные технологии необходимо рассматривать как мощное средство повышения эффективности обучения и формирования речи младших школьников. Учеников младших классов привлекает новизна проведения мультимедийных занятий. Во время таких занятий создаётся обстановка реального общения, при которой ученики стремятся выразить мысли «своими словами», они с желанием выполняют задания, проявляют интерес к изучаемому материалу. Данную технологию можно рассматривать как объяснительно-иллюстративный метод обучения, основным назначением которого является организация усвоения учащимися информации путем сообщения учебного материала и обеспечения его успешного восприятия, которое усиливается при подключении зрительной памяти. Мультимедийные технологии могут быть использованы: - Для обозначения темы; - Как сопровождение объяснения учителя; - Как информационно-обучающее пособие;

- Для контроля знаний; - Для организации проектной деятельности младших школьников.

Систематическое и целенаправленное внедрение в образовательный процесс специальных компьютерных программ позволяют развивать фонематические процессы, мелкую моторику, способствуют активизации у детей концентрации внимания, памяти, мышления, расширяют словарный запас и кругозор детей, увеличивают речевую активность, формируют навыки правильной речи. Благодаря последовательному появлению изображений на экране, дети имеют возможность выполнять упражнения более внимательно и в полном объеме. Использование красивых картинок, элементов анимации и сюрпризных моментов позволяет заинтересовать детей, помогает разнообразить процесс, делает его выразительным.

ЛИТЕРАТУРА

1 Белобрыкина О. А. Речь и общение. – М : «Академия развития», 1998. – 125 с.

2 Пекелис В. Д. Как найти себя. – М. : Дет. лит., 1988., – 129 с.

3 Политова Н. И. Развитие речи учащихся начальных классов на уроках русского языка: Пособие для учителя. – М. : Просвещение, 1984. – 220 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

НУРЖАНОВА Г. К.

Басшының орынбасары, Павлодар облысының білім беру басқармасы, «№18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.

«Үздік мұғалім – оқушысына үйретіп қана қоймай, өзі де үйренетін ұстаз». Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімдер тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар зерттеуші рөлін де атқарады. Зерттеушілік дағдылар бастауыш сынып мұғалімдеріне оқыту үдерісін жетілдіруге, жаңа әдіс-тәсілдерді енгізуге және оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді [1, 20-б.]. Зерттеушілік дағдылардың мәні мен маңызы: зерттеушілік дағдылар – бұл білім беру үдерісінде ғылыми негізделген талдау жасау, жаңа әдістерді сынақтан өткізу, алынған нәтижелерді сараптау және тәжірибеге енгізу қабілеті. Бұл

дағдылар бастауыш сынып мұғаліміне келесі міндеттерді орындауға көмектеседі:

- Оқушылардың білім деңгейін зерттеу және тиімді оқыту әдістерін анықтау.
- Жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру және енгізу.
- Оқыту үдерісінде кездесетін мәселелерді талдап, шешу жолдарын іздеу.
- Оқу бағдарламалары мен әдістемелік құралдарды жетілдіру [2, 45-б.].

Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру бірнеше негізгі бағытта жүзеге асырылады:

1 Ғылыми-ізденіс әрекетін дамыту. Білім беру саласында мұғалімнің ғылыми-ізденіс әрекеті оның кәсіби дамуының негізгі бөлігі болып табылады. Ғылыми зерттеулер жүргізу арқылы мұғалім: Оқытудағы өзекті мәселелерді анықтайды; Жаңа әдіс-тәсілдерді зерттеп, тиімділігін бағалайды; Оқу үдерісін жетілдіру жолдарын іздейді; Өз тәжірибесін ғылыми негізде сараптайды.

Бұл әрекет мұғалімнің педагогикалық шеберлігін арттырып қана қоймай, оқушылардың сапалы білім алуына ықпал етеді. Мұғалімнің ғылыми-ізденіс әрекетін дамыту жолдары- өз тәжірибесін зерттеу (Action Research). Action Research – мұғалімнің өз жұмысындағы нақты проблеманы зерттеп, шешу жолдарын іздеуге бағытталған әдіс [2, 47-б.]. Оның негізгі кезеңдері:

1) Мәселені анықтау – оқыту барысында кездесетін қиындықтарды зерттеу.

2) Мақсат қою – зерттеу арқылы қандай нәтижеге қол жеткізгісі келетінін анықтау.

3) Деректер жинау – оқушылардың үлгерімін талдау, сауалнама жүргізу, сабақтарды бақылау.

4) Әдістерді енгізу – жаңа әдіс-тәсілдерді тәжірибеде сынақтан өткізу.

5) Нәтижені бағалау – өзгерістерді сараптау, тиімділігін анықтау.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу- педагогика, психология, әдістеме саласындағы ғылыми әдебиеттерді оқып, жаңа білім алу, білім беру тәжірибесіндегі мәселелер бойынша шағын зерттеу жүргізу, эксперименттік сабақтар өткізіп, олардың нәтижесін талдау, ғылыми мақалалар жазып, кәсіби қауымдастықтарда бөлісу [3, 75-б.].

2 Ақпараттық және аналитикалық қабілеттерді дамыту. Ақпараттық қабілеттер – адамның ақпаратты іздеу, қабылдау, өңдеу, сақтау және қолдану дағдылары. Бұл қабілеттер бастауыш сынып мұғалімдері үшін өте маңызды, өйткені олар білім беру үдерісінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға, оқыту әдістерін жетілдіруге және оқушыларға тиімді білім беруге көмектеседі. Ақпараттық қабілеттерді дамыту жолдары:

● Ақпаратты іздеу дағдыларын жетілдіру – ғылыми еңбектерді, оқу құралдарын, заманауи зерттеулерді оқу;

● Цифрлық технологияларды меңгеру – интернет ресурстарын, электронды оқулықтарды, интерактивті бағдарламаларды қолдану;

● Ақпаратты талдау және қолдану – алынған мәліметтерді педагогикалық тәжірибеде пайдалану.

Аналитикалық қабілеттер – ақпаратты сараптау, жүйелеу, себеп-салдарын анықтау және тиімді шешім қабылдау дағдылары. Мұғалімдер үшін бұл қабілеттер оқушылардың білім деңгейін бағалауда, оқыту әдістерінің тиімділігін анықтауда және оқу бағдарламасын жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Аналитикалық қабілеттерді дамыту жолдары:

● Оқушылардың үлгерімін талдау – олардың жетістіктерін бақылап, әлсіз тұстарын анықтау;

● Педагогикалық зерттеу жүргізу – оқыту әдістерінің тиімділігін тексеру және жетілдіру;

● Мәліметтерді салыстыру және қорытынды жасау – түрлі оқыту тәсілдерінің нәтижелерін бағалау;

● Логикалық ойлау дағдыларын дамыту – себеп-салдарлық байланыстарды анықтап, деректерді жүйелеу.

Ақпараттық және аналитикалық қабілеттерді дамыту – мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыратын маңызды фактор. Бұл дағдылар мұғалімнің оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруына, жаңа технологияларды меңгеруіне және оқушылардың білім сапасын арттыруына ықпал етеді [4, 27-б.].

3 Заманауи технологияларды пайдалану. Заманауи технологиялар – білім беру үдерісін жақсарту үшін қолданылатын цифрлық құралдар, бағдарламалар, онлайн платформалар және инновациялық әдістер. Бастауыш сынып мұғалімдері бұл технологияларды сабақ беру, оқушылардың білімін бағалау және оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру үшін пайдаланады. Заманауи технологияларды пайдаланудың маңызы: Оқытуды тиімді әрі қызықты ету – интерактивті құралдар арқылы оқушылардың

сабаққа қызығушылығын арттыру. Оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту – мультимедиялық материалдар, анимациялар мен симуляциялар арқылы күрделі тақырыптарды оңай түсіндіру. Уақыт пен ресурстарды үнемдеу – электрондық күнделіктер, тест жүйелері мен онлайн платформалар мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді. Оқушылардың өз бетінше білім алуына мүмкіндік беру – қашықтықтан оқыту, онлайн курстар, цифрлық кітапханалар. Бастауыш сыныпта заманауи технологияларды пайдалану жолдары:

А) Интерактивті оқыту құралдары - Интерактивті тақталар – сабақ материалдарын көрнекі түрде түсіндіру. Смарт-құрылғылар (планшет, смартфон, ноутбук) – оқушыларға интерактивті тапсырмалар беру. AR (Augmented Reality) және VR (Virtual Reality) – оқу материалын шынайы тәжірибе ретінде көрсету. Ә) Білім беру платформалары мен қосымшалар- Bilimland, Daryn Online, Khan Academy – онлайн оқыту және өзіндік білім алу. Google Classroom, Microsoft Teams – қашықтықтан оқыту және тапсырма беру жүйелері. Quizizz, Kahoot! – білімді тексеру үшін ойын түріндегі тесттер.

Б) Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) Электрондық оқулықтар мен цифрлық кітапханалар – қажетті ақпаратқа қол жеткізу. Онлайн тестілеу жүйелері – оқушылардың білімін автоматтандырылған түрде бағалау. Видео-сабақтар мен вебинарлар – қосымша білім алу мүмкіндігі.

В) Білім беру процесінде жасанды интеллект (AI) қолдану. ChatGPT, Grammarly – мәтіндерді тексеру, тапсырмаларды дайындау. Adaptive Learning жүйелері – оқушының деңгейіне қарай жеке оқу жоспарын жасау. Заманауи технологияларды пайдалану – білім берудің сапасын арттыратын маңызды құрал. Бастауыш сынып мұғалімдері технологияларды тиімді қолдану арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, білім алу үдерісін жеңіл әрі қызықты ете алады [3, 76-б.].

4 Ынтымақтастық пен кәсіби даму. Ынтымақтастық – мұғалімдердің, білім беру ұйымдарының және басқа да мүдделі тараптардың бірлесіп жұмыс істеуі арқылы оқу үдерісін жақсарту, тәжірибе алмасу және білім сапасын арттыру. Мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықтың маңызы: Бір-бірінен жаңа әдіс-тәсілдер үйрену; Оқыту сапасын жақсарту үшін тәжірибе алмасу; Ортақ мақсаттарға жету үшін бірігіп жұмыс істеу; Мектепішілік және мектепаралық серіктестікті нығайту. Ынтымақтастықты дамыту жолдары:

● Коучинг және менторлық бағдарламалар – тәжірибелі мұғалімдер жас мамандарға бағыт-бағдар береді.

● Жобалық жұмыс – мұғалімдердің бірлескен зерттеулері мен оқу бағдарламаларын әзірлеуі.

● Кәсіби қауымдастықтарға қатысу – педагогикалық кеңестер, онлайн форумдар мен семинарлар.

● Жаһандық ынтымақтастық – халықаралық білім беру ұйымдарымен тәжірибе алмасу.

Кәсіби даму – мұғалімнің өзінің педагогикалық шеберлігін жетілдіру, жаңа білім мен дағдыларды меңгеру, оқыту сапасын арттыруға бағытталған үздіксіз үдеріс. Кәсіби дамудың негізгі бағыттары: Біліктілікті арттыру курстары – жаңа әдістемелерді, білім беру технологияларын меңгеру. Ғылыми-зерттеу жұмыстары – педагогикалық мәселелер бойынша зерттеу жүргізу. Инновациялық технологияларды игеру – АКТ құралдарын сабақта қолдану. Өзін-өзі дамыту – кәсіби әдебиеттер оқу, конференцияларға қатысу, тәжірибе алмасу.

Кәсіби дамудың тиімді әдістері:

● Lesson Study әдісі – сабақтарды зерттеу және жақсарту.

● Рефлексия және өзіндік талдау – өзінің педагогикалық тәжірибесін бағалау.

● Онлайн оқыту және вебинарлар – жаңа білім беру трендтерімен танысу.

Мұғалімдер арасындағы шеберлік сабақтары – тәжірибелі педагогтердің іс-тәжірибесімен бөлісуі. Ынтымақтастық пен кәсіби дамудың маңызы:

● Оқыту сапасы артады.

● Мұғалімдердің кәсіби біліктілігі жетіледі.

● Тәжірибе алмасу арқылы жаңа әдістер енгізіледі.

● Оқу үдерісі жаңашылдыққа бейімделеді.

Ынтымақтастық пен кәсіби даму – білім беру саласындағы негізгі басымдықтардың бірі. Мұғалімдердің бірлесе жұмыс істеуі мен өз білімдерін жетілдіруі олардың кәсіби деңгейін арттырып қана қоймай, оқушылардың да сапалы білім алуына ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік дағдыларын дамыту – қазіргі білім беру үдерісінің негізгі талаптарының бірі. Зерттеушілік қабілет мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Себебі, заман талабына сай өзгеріп жатқан білім беру мазмұны мен оқыту әдістері мұғалімнен үнемі ізденуді, жаңашылдыққа ұмтылуды, өз

тәжірибесіне сыни көзбен қарап, оны үнемі жетілдіріп отыруды қажет етеді [1, 23-б.]. Зерттеуші мұғалім — өзінің күнделікті жұмысын ғылыми тұрғыдан талдай алатын, оқушылардың оқу жетістіктерін жан-жақты зерттеп, нәтижеге бағытталған тиімді әдістерді іріктей білетін маман. Мұндай мұғалім білім беру үрдісінде туындаған мәселелерге ғылыми тұрғыдан қарап, өз шешімдерін ұсына алады және соның нәтижесінде оқу сапасын арттыруға ықпал етеді. Бастауыш сыныптағы оқу-тәрбие үдерісі баланың танымдық қызығушылығын арттыруға, шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл мақсатқа жету үшін мұғалімнің зерттеушілік дағдылары мықты болуы аса маңызды. Себебі, бастауыш білім — оқушының тұлға ретінде қалыптасуының іргетасы. Сондықтан осы кезеңде мұғалімнің кәсіби біліктілігі мен зерттеушілік шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалімдердің зерттеушілік дағдыларын дамытуға бағытталған жүйелі жұмыстар – олардың кәсіби дамуына, оқыту әдістерін жаңғыртуына, оқушылардың білім сапасын көтеруіне зор ықпал етеді [3,78-б.]. Ол үшін педагогтерге арнайы біліктілік арттыру курстары, семинарлар мен ғылыми-тәжірибелік конференциялар ұйымдастырылуы қажет. Сонымен қатар, мектепішілік әдістемелік бірлестіктер жұмысының да бұл бағыттағы маңызы зор. Зерттеуші мұғалім — заман талабына сай тұлға. Ол өзгермелі қоғам жағдайында тиімді жұмыс істей алатын, өз пәнін жетік меңгерген, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеретін және үнемі ізденіс үстінде жүретін маман. Осындай мұғалім ғана оқушы бойындағы шығармашылық қабілетті ашып, олардың зерттеушілік дағдыларының қалыптасуына жол аша алады. Қорытындылай келе, бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік дағдыларын дамыту – сапалы білім берудің, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастырудың басты кепілі. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыстарды күшейту, мұғалімдердің кәсіби дамуына қолайлы жағдай жасау – еліміздің білім беру жүйесінің негізгі басымдықтарының бірі болуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ахметов Н. Педагогикалық зерттеулер жүргізу әдістемесі. Алматы : Ғылым. 2019. – 20–25 б.

2 Сәлімбаева Г. Бастауыш сыныпта зерттеушілік дағдыларды дамыту жолдары. Білім және ғылым журналы, № 5. – 2020. – 45–52 б.

3 Құдайбергенова К. Мұғалімнің зерттеушілік мәдениеті және инновациялық әдістері. Астана : Фолиант.2021. – 75–79 б.

4 Әбдіғалиева Р. Заманауи педагогикадағы зерттеушілік қызметтің рөлі. Педагогикалық инновациялар журналы, № 3. – 2021. – 27–33 б.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

НУРМАГАМБЕТОВА Л. В.
учитель начальных классов,
КГУ «Иртышская средняя общеобразовательная школа № 4»,
Иртышский район, Павлодарская область

В современной методике действительно существует множество методических подходов, направленных на развитие речи у детей. Речь является одним из важнейших аспектов когнитивного и социального развития ребенка, поэтому учителя и воспитатели применяют различные методики для улучшения речевых навыков учащихся. Рассмотрим несколько популярных подходов:

1 Коммуникативно-ориентированный подход. Этот подход ориентирован на развитие речи через активное общение и взаимодействие. Важно, чтобы ребенок не просто учил грамматику и слова, а использовал их в реальных жизненных ситуациях. Основное внимание уделяется тому, как эффективно общаться, передавать свои мысли и воспринимать информацию. Метод включает ролевые игры, диалоги, проекты и другие формы активной речевой деятельности, которые помогают развить умение слушать и говорить.

2 Игровой подход. Игровая деятельность – это основной способ обучения в детском возрасте. Игры помогают детям усваивать речевые навыки в естественной, непринужденной обстановке. С помощью дидактических игр дети учат новые слова, осваивают грамматические конструкции и развивают умение слушать и воспринимать информацию. Например, дети могут участвовать в играх на развитие фонематического слуха, запоминание новых слов, создание рассказов и диалогов.

3 Метод проектов. Метод проектов позволяет учащимся работать над речевыми заданиями в рамках определённой темы, разрабатывая проект и представляя его группе. Это способствует развитию у детей не только речи, но и навыков работы в команде, критического мышления и самостоятельности. Например, учащиеся

могут создать проект о животных, о космосе или о каких-то исторических событиях, что стимулирует их речевое развитие, учит строить логические высказывания и презентовать свою работу.

4 Занятия по театральной методике. Театральные занятия включают в себя постановку небольших сценок, ролевые игры, интонационное оформление речи, что развивает творческое воображение и речевое мастерство. В процессе таких занятий дети учат тексты, импровизируют, развивают выразительность речи, учатся работать с интонацией, громкостью и темпом речи, а также учат правильное произношение.

5 Конструктивно-деятельностный подход. Этот подход предполагает развитие речи через активное участие детей в разнообразных видах деятельности, например, при решении проблемных ситуаций, обсуждении тем, работе с текстами. Учитель создает ситуацию, в которой ребенок должен думать, делать выводы и объяснять свою точку зрения, что способствует улучшению речевых навыков, развитию критического мышления и логики.

6 Методика развития речи через чтение и литературу. Чтение книг является важной частью речевого развития. С помощью книг дети развивают словарный запас, учат грамматические конструкции, получают примеры правильной речи. Чтение вслух, анализ прочитанных произведений, обсуждение сюжетов – все это способствует развитию не только пассивной речи, но и активного общения.

7 Методика обучения через наблюдение. В этом подходе ребенок учится, наблюдая за речью других людей. Учитель, воспитатель или старшие ученики могут стать примерами для подражания, демонстрируя правильное произношение, богатство словаря и правильное использование грамматических конструкций. Такой метод эффективен для детей дошкольного и младшего школьного возраста.

8 Индивидуальный подход. Индивидуальный подход заключается в том, что учитель учитывает особенности каждого ученика, его индивидуальные потребности и темпы развития. Этот подход позволяет работать с детьми, у которых есть трудности в развитии речи, например, с задержкой речевого развития, с логопедическими проблемами. Индивидуальные занятия направлены на устранение недостатков и развитие сильных сторон речи ребенка [1, 14 с.].

Работа по развитию речи требует разнообразных приёмов и средств. В процессе занятий многократно меняется учебная ситуация и мотивы речи. Учащиеся то свободно высказываются, то выполняют задание, которое дисциплинирует мысль и направляет в строгое русло их речевую деятельность. В работе по развитию речи необходимо сочетать и то и другое.

Упражнения по развитию речи имеют место на каждом уроке и не могут быть ограничены только уроками русского языка и литературы. Каждый устный ответ ученика является упражнением в устной речи и, следовательно, он должен отвечать требованиям к содержанию, построению и оформлению речевого высказывания.

С языковой точки зрения в методике развития речи принято выделять 3 направления: работа над словом (лексический уровень); работа над словосочетанием и предложением (синтаксический уровень); работа над связной речью [2, 32 с.].

В качестве методических приёмов работы со словом на занятиях по развитию речи можно использовать следующие приемы: толкование лексемы с помощью толкового словаря:- показ самого предмета или его изображения; - этимологический анализ или этимологическая справка; - использование ребусов; -составление логической цепочки слов; -Использование кроссвордов и чайнвордов;

При работе над словом и предложением очень эффективна методика скороговорения. Скороговорки можно использовать для выработки навыков правильного произношения звуков, для артикуляции звуков речи, а также выразительного чтения. Формы работы со скороговоркой могут быть различны:

– проговаривание скороговорок в разном темпе с разными интонациями (радостно, восторженно, грустно, взволнованно, удивленно, озабоченно, разочарованно…);

– проговаривание, сопровождаемое определенными загаданными действиями (например, хлопками, взмахами руки, танцевальными движениями…);

– импровизационное инсценировка скороговорок;

– создание скороговорных приветствий и т. д.

Другим эффективным средством развития речи учащихся является использование пословиц и поговорок. Скучную и мало эффективную работу по заучиванию и объяснению смысла пословиц можно заменить интересной игрой «Переведи на русский язык». Вот несколько пословиц, которые дети сумеют «перевести» на русский

язык. 1. Прежде чем сказать, поверни язык семь раз. (Вьетнам.) 2. Верблюда под мостом не спрячешь. (Афганистан.) Примерные варианты ответов: 1. Семь раз отмерь, один раз отрежь. 2. Шило в мешке не утаишь.Богатый материал для развития речи содержат в себе загадки. Процессотгадывания загадок оттачивает и дисциплинирует ум, приучая детей к чёткой логике, обогащает их словарный запас. Игровая технология в начальной школе является приоритетной. При работе над разделом «Словосочетание и предложение» наиболее интересными и эффективными считаются следующие игры: «Инопланетяне», «Растеряйка», «Смысловые группы», «Пропавшие слова», «Собери предложение», «Шиворот - навыворот» и др.

При работе с текстовым материалом большое значение имеют синтаксические упражнения, аналитическая работа с различными текстами, их составление и обсуждение, выработка композиционных умений. Наиболее распространенными приемами работы с текстом являются:

- Словесное рисование – это способность человека выражать свои мысли и чувства на основе прочитанной сказки, басни, рассказа, стихотворения.

- Сочинение сказок – это способность реализовать через речь воображение ребенка, наблюдательность и мышление младших школьников.

При работе со сказкой можно использовать следующие приемы:

- «Выворачивание сказки наизнанку» по технологии Джанни Родари (т.е. события в сказке излагаются в той же последовательности, но вместо персонажей этой сказки вводятся новые персонажи или другие объекты). Этот прием помогает детям отойти от стереотипов при придумывании продолжения уже знакомой сказки. (Например, придумайте сказку, в которой вместо репки вырос гигантский горох…).

- Решение сказочных задач.

- Что нужно сделать, чтобы Иванушка напился, но козленочком не стал?

- Что может сделать колобок, чтобы и песенка была услышана, и живым остаться?

- Пересказ сказки с опорой на схему – загадку.

- Сказка, у которой три концовки. Прослушав начало сказки и ее три концовки, ученики выбирают окончание сказки и доказывают свой выбор.

- Переделаем сказку. Даются опорные слова: например, петушок, курочки, цыплятки, дед, баба, двор, лиса. Сначала ученики вспоминают, какую сказку напоминают слова, какие слова лишние. На основе лишних слов нужно придумать новые интересные действия в известной сказке.

- Сказочные истории. Ученики придумывают по воображению, заданию учителя, личным наблюдениям.

- Метод коллективного сочинения сказки с одновременным изображением происходящего (игра – рисование, сопровождающееся рассказом).

Помимо того, что сказка способствует развитию речи младших школьников, она помогает развивать руки. Не случайно говориться «Когда я слушаю – узнаю, когда делаю - запоминаю». Детям предлагается что-то сделать: вырезать, склеить, изобразить сказку схематически, показать эпизод с помощью жестов и мимики, драматизировать. Используемая серия игровых заданий, способствует формированию образного видения сюжета и персонажей произведения [3, 18 с.].

Процесс информатизации нашего общества стремительно движется вперед, и у школы нет иного выбора, кроме как адаптации ее к информационному веку. Как известно, именно в начальной школе происходит смена ведущей деятельности ребенка с игровой на учебную. Такая перемена нелегко переносится многими учащимися, которым так не хватает игровой практики. Применение компьютерных технологий в учебном процессе как раз позволяет совместить игровую и учебную деятельности. Этим обеспечивается плавная смена деятельности, при этом обучение делается неформальным и интересным. В современных условиях при широком внедрении информационно-коммуникационных технологий на первый план выступает одна из актуальных проблем развития младшего школьника – это уровень развития речи. От уровня развития речи зависит дальнейшее овладение учащимися знаниями.

Практика показывает, что использование ИКТ в работе учителя дает возможность посмотреть на свою работу с новых позиций, переосмыслить методические приемы, обогатить свои знания и умения, активизировать динамику развития навыков правильной речи у детей и всего образовательного процесса в целом.

В современном информационном обществе целью образования является не передача опыта, накопленного предыдущими

поколениями, а подготовка человека, способного к непрерывному обучению (образование «длиною в жизн»). Ведь внедрение информационно-коммуникационных технологий позволяет, как повысить эффективность деятельности человека, так и сделать ее разнообразнее. Необходимо отметить, что внедрение ИКТ в образовательный процесс не только дает возможность современным детям идти в ногу со временем, а также делает процесс обучения более интересным, способствует развитию познавательной мотивации. Современные ИКТ реализуют важнейший дидактический принцип– принцип наглядности. Объекты, представленные посредством ИКТ более информативные, красочные, позволяют рассмотреть процессы разносторонне. Примеров приводить можно огромное количество, однако из этих примеров становится ясно одно – использование ИКТ позволяет заинтересовать ученика, интерес это один из элементов мотивации. Кроме того, информационно-коммуникационные технологии позволяют делать обучение проблемным, творческим, ориентированным на исследовательскую активность, так как, их использование повышает возможность применения проектного метода обучения.Информационные технологии необходимо рассматривать как мощное средство повышения эффективности обучения и формирования речи младших школьников. Учеников младших классов привлекает новизна проведения мультимедийных занятий. Во время таких занятий создаётся обстановка реального общения, при которой ученики стремятся выразить мысли «своими словами», они с желанием выполняют задания, проявляют интерес к изучаемому материалу [3, 28 с.]. Данную технологию можно рассматривать как объяснительно-иллюстративный метод обучения, основным назначением которого является организация усвоения учащимися информации путем сообщения учебного материала и обеспечения его успешного восприятия, которое усиливается при подключении зрительной памяти.

Мультимедийные технологии могут быть использованы:

- для обозначения темы;
- как сопровождение объяснения учителя;
- как информационно-обучающее пособие;
- для контроля знаний;
- для организации проектной деятельности младших школьников.

Систематическое и целенаправленное внедрение в образовательный процесс специальных компьютерных программ

позволяют развивать фонематические процессы, мелкую моторику, способствуют активизации у детей концентрации внимания, памяти, мышления, расширяют словарный запас и кругозор детей, увеличивают речевую активность, формируют навыки правильной речи. Благодаря последовательному появлению изображений на экране, дети имеют возможность выполнять упражнения более внимательно и в полном объеме. Использование красивых картинок, элементов анимации и сюрпризных моментов позволяет заинтересовать детей, помогает разнообразить процесс, делает его выразительным. В использовании ИКТ учителем можно выделить такие преимущества, как информационная емкость, компактность, доступность, наглядность, эмоциональная привлекательность, мобильность, многофункциональность, что в процессе обучения ведет к положительным результатам. Причем компьютер не заменяет работу педагога, а дополняет ее и делает более эффективной.

Таким образом, на основе анализа и обобщения собственного педагогического опыта и изучения психолого-педагогической литературы по проблеме развития речевой деятельности младших школьников, можно сделать следующие выводы:

1 В процессе работы над развитием речи необходимо опираться на знание психолого-педагогических и методологических основ формирования связной речи младших школьников.

2 Эффективность работы обеспечивается разнообразием методических форм и приемов работы по развитию речи.

3 Работа по развитию речи учащихся на уроках вносит существенный вклад в формирование общей культуры всесторонне развитой, социально активной личности будущего выпускника школы. Эта работа развивает мышление учащегося, их наблюдательность, вдумчивое и бережное отношение к родному слову.

Использование ИКТ в работе учителя дает возможность посмотреть на свою работу с новых позиций, переосмыслить методические приемы, обогатить свои знания и умения, активизировать динамику развития навыков правильной речи у детей и всего образовательного процесса в целом.

Современная методика развития речи основывается на разнообразных подходах, которые обеспечивают комплексное развитие речевых навыков. Важно выбирать подход, который соответствует возрасту, уровню развития и потребностям каждого

ученика. Только в этом случае обучение будет максимально эффективным и принесет долгосрочные результаты в развитии речи.

ЛИТЕРАТУРА

1 Шевченко Н. Д. Развитие познавательного интереса, мышления и речи на уроках чтения, русского языка , риторики // Начальная школа. № 4. – 1998. – с. 45–47.

2 Львов М. Р. Методика развития речи младших школьников. – М., 1984. – с. 65.

3 Атрощенкова Т. А. Использование субъектного опыта учащихся при работе над словом на уроках русского языка // Начальная школа, № 12. – 2000. – с. 59–61.

САРАЛАУ ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ САБАҚТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЫНТАСЫН АРТТЫРУ

ОРАЛГАН А.
бастауыш сынып мұғалімі
«Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Саралау – оқушылардың жеке қажеттіліктерін, мүмкіндіктерін және қызығушылықтарын ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру тәсілі. Бұл тәсіл оқушылардың әртүрлі деңгейдегі білімдеріне, дағдыларына, қызығушылықтарына және оқу стилдеріне сәйкес тапсырмалар мен оқу міндеттерін ұсынуға мүмкіндік береді. Саралаудың басты мақсаты – әрбір оқушының өз әлеуетін толық ашуына жағдай жасау және оларды белсенді оқу процесіне тарту.

Бастауыш сыныптарда оқушылардың ынтасын арттыру, оқу мотивациясын көтеру үшін саралау тәсілі тиімді құрал болып табылады. Мұндай тәсіл сабақта оқушылардың әрқайсысына жеке көңіл бөліп, олардың жеке ерекшеліктеріне сай тапсырмалар беру арқылы жүзеге асырылады. Саралау тәсілінің бірнеше түрлерін атап өтейік.

- Мазмұнды саралау. Оқушылардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне қарай оқытылатын материалды өзгерту арқылы жүзеге асырылады. Бұл әдіс әрбір оқушының оқу материалын түсіну деңгейін ескереді. Мысалы, бір тапсырманы жеңілдетіп немесе қиындату, балалардың оқу деңгейіне сай жаттығулар

мен тапсырмалар беру арқылы оларды қызықтырып, сабаққа ынталандыруға болады.

Әдіс-тәсілдерді саралау. Оқытудың әртүрлі әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы оқушылардың оқу стилі мен қабілеттеріне сай тапсырмалар ұсынылады.

Бұл жерде, мысалы, оқушыларға визуалды құралдар (суреттер, кестелер, сызбалар) көрсету немесе мәтіндерді тыңдату арқылы түрлі әдістерді қолданып, олардың ынтасын арттыруға болады.

Уақытты саралау. Оқушылардың тапсырмаларды орындау уақыты әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір оқушылар тапсырмаларды тез орындаса, басқалары үшін қосымша уақыт қажет болуы мүмкін. Оқу тапсырмаларын оқушының деңгейіне қарай уақытында реттеу оның мотивациясын арттырады [1, 67-б.].

Өзіндік жұмыс пен топтық жұмысты саралау. Оқушыларды топтарға бөліп, әрбір топқа өзінің деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру арқылы саралауға болады. Бұл тәсіл балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесуін, бір-бірінен үйренуін қолдайды, әрі әрбір оқушының өз үлесін қосуға мүмкіндік береді. Саралау арқылы оқушылардың ынтасын арттыру жолдары.

Оқушылардың ынтасын арттыру үшін ойын элементтерін сабаққа енгізу маңызды. Ойындар оқушыларды белсенді қылып, сабаққа деген қызығушылықты арттырады. Саралау тәсілі арқылы тапсырмаларды әртүрлі деңгейде ұсынып, оқушыларды ойын түрінде белсенді қатысуға шақыруға болады.

Мысалы, «Білім ордасы» ойыны, «Тапсырмаларды орындау жарысы» сияқты түрлі ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырып, ынталандырады.

Тапсырмаларды оқушылардың деңгейіне сай берген дұрыс болады. Әр оқушының дайындық деңгейін ескеріп, тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай саралау маңызды. Оқушылар өз мүмкіндіктеріне қарай тапсырмаларды орындайды, бұл олардың өзіне деген сенімін арттырады. Әрбір оқушыға ең тиімді тапсырма берілуі керек, өйткені бұл ынта мен қызығушылықты арттырады.

Мысалы, егер бір оқушыға арифметикалық тапсырма берілсе, оны жеңілдетіп немесе қиындату арқылы оның тапсырманы орындауға деген ынтасын жоғалтпауға болады.

Интерактивті тақта, бейнемазмұн, электронды оқу құралдары сияқты технологияларды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мұндай құралдар оқушыларды сабаққа тартуға және олардың белсенділігін жоғарылатуға көмектеседі.

Мысалы, интерактивті тапсырмаларды орындау, «сұрақ-жауап» әдісін қолдану, бейнемазмұн көрсету арқылы оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыруға болады.

Оқушылардың өзін-өзі бағалауға мүмкіндік берілед.Саралау тәсілі арқылы оқушыларға өздерінің оқу нәтижелерін бағалау мүмкіндігін беру олардың оқуға деген ынтасын арттырады. Өздігінен бағалауға арналған тапсырмалар оқушыларды өз білімін жақсартуға ынталандырады.

Мысалы, балалар өздері орындаған тапсырмаларын бағалап, қателерін түсінуге тырысады, бұл олардың оқуға деген ынтасын арттырады.

Әр оқушының өзіндік оқу стилі болады. Кейбір балалар визуалды материалдармен жақсы жұмыс істейді, ал басқа балалар үшін мәтіндер мен тыңдау әдістері тиімді болуы мүмкін. Саралау тәсілін қолдана отырып, әр оқушының қажеттілігіне сәйкес оқу материалдарын таңдауға болады.

Мысалы, бір топқа графикалар мен диаграммалар, басқа топқа мәтіндер және сұрақтар ұсынып, әр оқушының оқу стиліне сәйкес тапсырмалар беру арқылы олардың сабаққа деген ынтасын арттыруға болады.

Саралау тәсілі арқылы бастауыш сынып оқушыларының ынтасын арттыру - бұл олардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін және қабілеттерін ескере отырып оқу процесін ұйымдастыру тәсілі. Оқушыларға жеке көзқараспен қарау, тапсырмаларды олардың деңгейіне қарай өзгерту, интерактивті әдістер мен ойындар қолдану – олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу процесіне белсенді қатысуға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың өзін-өзі бағалау, өз-өзіне сенімділік қалыптастыруға және өз білімін дамытуға бағытталған күш-жігерін ынталандырады.

Саралап оқыту әрбір оқушының жеке қажеттіліктеріне сәйкес тапсырма мен нұсқауларды, материал мен әдіс-тәсілдерді іріктеп қолдану үдерісі, оқушыларды оқуға ынталандыруға, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға септігін тигізеді.

Әр оқушының оқудағы қажеттіліктерін қанағаттандырудың нәтижесі:

- түсінік пен дағдылар тереңдейді;
- өзіне деген сенімі мен оқуға деген уәжі артады;
- оқушыларға идеяларды тереңірек түсінуге көмектесе отырып, шығармашылыққа ынталандырады;

- барлық оқушылар үшін тиімді;
- барлық оқушылардан күтілетін нәтижені арттыра алады.

Саралап оқыту – бұл оқыту үрдісін ұйымдастыру формасы, мұғалім оқу үрдісі барысында бірыңғай сапалық қасиеттері бойынша қалыптастырылған оқушылар тобымен жұмыс істейді. Американдық зерттеуші Cooper (1989) «Ешкімнің көмегіне жүгінбей орындай алмайтын тапсырма жақсы тапсырма емес» деген пікірі өте дұрыс айтылған [2, 55-б.].

Саралап оқыту әрбір оқушының мақсатқа жетуіне ықпал етеді. Әрине, әр оқушыны өз мүмкіндігіне қарай оқытқан жөн.

Саралап оқыту әртүрлі оқушылар тобы үшін арнайы оқу үдерісін қамтамасыз ететіндіктен,саралау түрлерін тиімді қолдану әр оқушының қажеттілігін ашу мен қолдауға, оқыту үдерісін жетілдіруге, оқу бағдарламасының қойған мақсат, міндеттеріне жетуге және кең ауқымды дағдыларды игеруіне мүмкіндік береді. Ал бұл өз кезегінде мұғалімдерден оқыту үдерісі мен мазмұнды дұрыс саралауды және олардың түрлерін таңдай алуды талап етеді.

Оқыту үдерісін саралауға тоқталсақ, бұл жаңа материалды ұсыну жолдары, оқушылар орындайтын жаттығулар, қойылатын сұрақтар, оқыту әдістері мен оқушылардың бойында дамытылатын ойлау үдерісі. Әр оқушы үшін оқу үдерісі – оның өз ұғымын жетілдіру үшін білім беру бағдарламасының мазмұнын игеруі. Саралау үдерісі анағұрлым жоғары деңгейлі ойлау үдерісін пайдалануды ынталандырады.

Мұғалімдер білім беру бағдарламасын тиімді саралау үшін келесі өзгерістерді енгізе алады:

1 Жоғары деңгейлі ойлау дағдылары: пайдаланылатын әдістер ақпаратты алуға емес, оны пайдалануға айрықша баса назар аудару керек; оқушылар мәліметтерді жаңа жағдайларда қолданып, оларды жаңа идеялар құру үшін пайдалануы, орындылығын бағамдауы және оны жаңа өнім жасау үшін пайдалануы керек.

2 Ашықтық: жаттығулардың басым бөлігі ашық жаттығудан, яғни жалғыз дұрыс жауабы болмайтын, одан әрі ойланып, зерттеуге жетелейтін тапсырмалардан тұруы керек.

3 Жаңалық ашу: жаттығулардың басым бөлігі оқушылардың заңдылықтарды, идеяларды және негізгі қағидаттарды аңғаруы үшін ойлау үдерісін пайдалана алатын түрлі жағдаяттардан тұруы керек.

4 Ой-пайымдарының дәлелі: оқушыларға өз қорытындыларын ғана емес, осы қорытындыны жасауға негіз болған пайымдарын да айтуды ұсыну керек.

5 Таңдау еркіндігі: оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында мүмкіндігінше оларға таңдау еркіндігі берілуі керек.

6 Қарқын және әралуандылық: жаңа материалды таныстыруда мүмкін болса қарқынды жылдамдату және оқушының қызығушылығын қолдайтын және әртүрлі оқу стильдерін қамтитын әдіс-тәсілдерді пайдаланған дұрыс [3, 47-б.].

Бастауыш сыныптарда математика пәнінен қабілеті жоғары оқушылар үшін тапсырмаларды төмендегіше күрделендіруге болады:

- нәтиже белгілі бір бағытқа өзгеретіндей жағдайларды анықтау;
- бір көрсеткіштің өзгеруіне байланысты тапсырма нәтижесінің өзгерісін зерттеу;
- қойылған шарттарға байланысты есептің сұрағын өзгерту;
- көрсетілген ереже қолданылатын тапсырмаларды таңдау;
- кері есептер құрастыру;
- есептерді түрлі тәсілдермен немесе тиімді тәсілмен шешу.

Ал, қолдауды көп қажет ететін оқушылар үшін:есептің типін, оны шешу үшін қолданылатын ережені көрсету;

- тапсырманы орындау алгоритмін көрсету;
- тапсырмаға схема, сурет, қысқа жазба түрінде қосымша тіркеу;
- берілген тапсырмаға ұқсас тапсырманың орындалу үлгісін беру;
- кей бөліктері орындалған тапсырмалар беру;
- құрама есептерді бірнеше жай есептерге бөлу, т.б.

Саралап оқытуда тапсырманы күрделілік деңгейіне қарай оқушылардың өздерінің таңдау Саралау тәсілі арқылы бастауыш сынып оқушыларының ынтасын арттыру – бұл олардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін және қабілеттерін ескере отырып оқу процесін ұйымдастыру тәсілі. Оқушыларға жеке көзқараспен қарау, тапсырмаларды олардың деңгейіне қарай өзгерту, интерактивті әдістер мен ойындар қолдану – олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу процесіне белсенді қатысуға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың өзін-өзі бағалау, өз-өзіне сенімділік қалыптастыруға және өз білімін дамытуға бағытталған күш-жігерін ынталандырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері : Оқу құралы. – Алматы, 2013. – 220 б.

2 Мұғалімге арналған нұсқаулық. – «Назарбаев Зияткерлік Мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 95 б.

3 Мынбаева А. К., Садвакасова З. М., Инновационные методы обучения, или как интересно преподавать : учебн. пособие. – Алматы, 2010. – 156 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ УЧАЩИХСЯ 8 КЛАССА ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ РАЗНОУРОВНЕВЫХ ЗАДАНИЙ: МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ

ОСПАНОВА А. Д.
магистрант, Павлодарского педагогического университета имени А. Маргулана, г. Павлодар
КОРОГОД Н. П.
доцент, кандидат биологических наук, Павлодарского педагогического университета имени А. Маргулана , г. Павлодар

Образование – это процесс, в ходе которого учащиеся получают знания, навыки и формируют компетенции. Важно поддерживать баланс между теоретическими и практическими аспектами обучения [1].

Сегодня особое внимание уделяется метапредметным компетенциям, которые помогают применять знания в различных ситуациях [2, стр. 75–81]. В этом контексте формативное оценивание играет ключевую роль, предоставляя своевременную обратную связь и способствуя саморефлексии учащихся. Этот подход помогает выявлять пробелы в знаниях и корректировать образовательный процесс каждого ученика [3, стр. 42–48].

Метапредметные компетенции развиваются через задания, которые способствуют не только усвоению теории, но и ее применению на практике [4]. Современные ученики должны уметь анализировать информацию, критически ее воспринимать и принимать обоснованные решения [5, стр. 28–35]. Это возможно через разноуровневые задания, которые развивают самостоятельность и ответственность за учебные результаты.

В 8 классе значимость естественнонаучных дисциплин, таких как биология, возрастает [6, стр. 7–74]. Биология помогает развивать естественнонаучную грамотность, что способствует лучшему пониманию процессов жизни и тесной связи с другими науками. Эффективным методом является использование разноуровневых заданий, которые учитывают индивидуальные особенности учащихся [7, стр. 81–112].

Естественнонаучная грамотность включает в себя способность анализировать биологические процессы, делать выводы и применять знания в разных контекстах. Для этого необходимо разрабатывать задания, направленные на развитие ключевых компетенций [8]. Учащиеся 8 класса должны уметь исследовать актуальные биологические вопросы и использовать знания для решения практических задач.

Одним из эффективных методов обучения является сочетание формативного оценивания с методическим сопровождением, включающим разноуровневые задания [9, стр. 119–144]. Это позволяет использовать подходы проблемного обучения, проектной деятельности и современных информационно-коммуникационных технологий [10, стр. 64–70].

Цель: данной статьи является исследование использования формативного оценивания в обучении биологии учащихся 8-х классов школы СОШ им. С. Торайгырова через применение разноуровневых заданий. Задачи:

1 Составить разноуровневые задания по биологии для учащихся 8 класса.

2 Проанализировать уровень повышения качества знаний при использовании разработанных разноуровневых заданий.

Материалы и методы исследования. Эксперимент проводился в «Средней общеобразовательной школе имени Султанмахмута Торайгырова г.Павлодар». По Государственной общеобразовательной программе в зависимости от направления - гуманитарное или физико-математическое количество часов, предусмотренных на изучение биологии, отводится, соответственно, 2 часа в неделю. В эксперименте приняли участие 8 классы (91 учеников). Возраст группы варьировался от 13 до 14 лет. Составлены разноуровневые задания по 24 темам и 6 разделам.

Экспериментальная работа по использованию формативного оценивания через разноуровневые задания в обучении биологии учащихся 8 класса проводилась в несколько этапов: начальном,

формирующем и контрольном. Каждый из этих этапов был направлен на выявление эффективности подхода и его влияния на усвоение знаний учениками.

На начальном этапе была проведена диагностика уровня знаний учащихся, которая включала тестирование. Это позволило оценить исходный уровень подготовки учеников по биологии, выявить существующие пробелы в знаниях и определить основные трудности, с которыми сталкиваются школьники при освоении материала. В ходе диагностики учащимся были предложены тесты, направленные на проверку их базовых знаний по ключевым темам биологии, а также на способность применять эти знания в практических ситуациях. Результаты диагностики помогли разделить учеников на группы с разными уровнями подготовки, что стало основой для дальнейшего внедрения разноуровневых заданий в учебный процесс. Эти данные также стали основой для индивидуализации обучения, позволяя точнее адаптировать задания в зависимости от уровня знаний каждого ученика.

На этапе формирования исследования были разработаны и внедрены задания с различными уровнями сложности, ориентированные на развитие критического мышления и познавательной активности учеников.

Следующий этап эксперимента включал использование формативного оценивания через задания разного уровня сложности в процессе преподавания биологии. Основной целью этого этапа было изучение влияния разноуровневых заданий на уровень знаний учеников, а также на развитие их критического мышления и познавательной активности.

Особое внимание было уделено реакциям учеников на задания разных уровней сложности. Это дало возможность точно определить, какой из уровней заданий наиболее эффективен для каждого конкретного ученика. Эксперимент проводился по программе, но наряду с традиционными методами обучения активно использовались разноуровневые задания, нацеленные на развитие познавательной активности и функциональной грамотности. Эти задания были специально адаптированы для того, чтобы стимулировать учеников к глубокому анализу и осмыслению учебного материала.

После изучения отдельных тем проводился контроль усвоения материала с помощью контрольных, самостоятельных и проверочных работ (табл.1). Эти задания использовались для оценки

уровня знаний и познавательной активности учащихся. Результаты контрольных работ, полученные после внедрения разноуровневых заданий, показали положительные изменения в усвоении материала и повышении мотивации учащихся к обучению биологии.

Таблица 1 – Результат тестирования учащихся до применения разноуровневых заданий по 6 разделам за 1–2 четверть 2023–2024 г

Класс Название раздела	8А	8Б	8В	8Г
8.1А Клеточная биология	75 %	78 %	70 %	72 %
8.1В Молекулярная биология и биохимия	78 %	76 %	72 %	74 %
8.1С Разнообразие живых организмов	80 %	68 %	77 %	69 %
8.1D Питание	76 %	73 %	75 %	74 %
8.2А Транспорт веществ	79 %	72 %	74 %	71 %
8.2.В Дыхание	78 %	75 %	72 %	73 %
Среднее значение	78 %	74 %	73 %	72 %

Анализ результатов по данным процентам успеваемости учащихся 8 классов:

1 Клеточная биология (8.1А):

В целом, успеваемость учащихся в этом разделе варьируется от 70 % до 78 %.

Наибольший процент успеха показал класс 8Б (78 %), в то время как класс 8В показал наименьший результат (70 %). Это может свидетельствовать о разных уровнях подготовки или подходах в обучении, применяемых в разных классах.

2 Молекулярная биология и биохимия (8.1В):

В этом разделе результаты также достаточно высоки, варьируются от 72 % до 78 %.

Класс 8А показал наилучший результат (78 %), что может свидетельствовать о более высоком уровне усвоения материала. Классы 8В и 8Г показали схожие результаты, около 72-74 %.

3 Разнообразие живых организмов (8.1С):

Результаты этого раздела значительно различаются среди классов. Класс 8А показал наивысший процент успеха (80 %), в то время как 8Г — самый низкий (69 %).

Это может быть связано с различиями в методах преподавания, уровне мотивации учащихся или сложностью восприятия материала.

4 Питание (8.1D):

В разделе «Питание» классы показали достаточно близкие результаты, колеблющиеся от 73 % до 76 %. Наибольшее значение показал класс 8А (76 %), а наименьшее — класс 8Г (74 %).

5Транспорт веществ (8.2А):

В этом разделе наиболее высокие результаты продемонстрировал класс 8А (79 %), что говорит о его сильной подготовленности. Классы 8В и 8Г имеют более низкие показатели (74% и 71% соответственно), что может указывать на необходимость дополнительной работы с этими группами.

6 Дыхание (8.2В):

Результаты в этом разделе колеблются от 72 % до 78 %.

- Класс 8А снова продемонстрировал лучший результат (78%), а класс 8Г — наименьший (73 %).

Класс 8А имеет наивысший средний результат (78 %), что указывает на хорошую подготовленность учащихся этого класса по всем темам. Классы 8Б и 8В имеют более низкие средние показатели (74 % и 73 % соответственно), что свидетельствует о возможных трудностях в усвоении материала. Класс 8Г имеет наименьший средний показатель (72 %), что может быть связано с необходимостью пересмотра методов обучения и подходов к данным ученикам (рис.1).

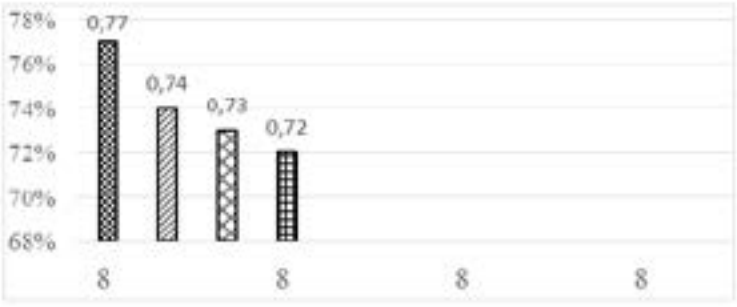

Рисунок 1 – Среднее значение результата
в экспериментальном классе

По мере применения формативного оценивания с использованием разноуровневых заданий, можно наблюдать положительную динамику в показателях успеваемости и качества усвоения материала. Учащиеся стали демонстрировать лучшие результаты в тестах и контрольных работах, что свидетельствует о повышении их познавательной активности и улучшении уровня знаний (табл.2)

Таблица 2 – Результаты итогового тестирование учащихся по предмету «Биология» за 2024–2025 учебный год.

Класс Название раздела	8А	8Б	8В	8Г
8.1A Клеточная биология	80 %	82 %	75 %	78 %
8.1B Молекулярная биология и биохимия	82 %	80 %	78 %	79 %
8.1C Разнообразие живых организмов	85 %	80 %	80 %	82 %
8.1D Питание	80 %	83 %	80 %	81 %
8.2A Транспорт веществ	84 %	80 %	83 %	80 %
8.2.B Дыхание	82 %	81 %	79 %	81 %
Среднее значение	82 %	81 %	79 %	80 %

Как показывают результаты мониторинга, уровень усвоения знаний, умений и навыков, все классы показали положительную динамику в общем среднем значении. Класс 8А имеет наибольшее улучшение (82.5 %). Классы 8Б и 8Г показывают средний рост на 3–4 %, что свидетельствует о прогрессе в усвоении материала и применении новых методов обучения (рис.2).

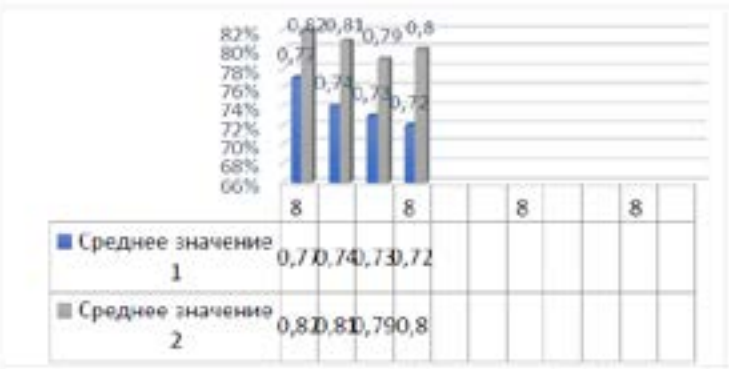

Рисунок 2 – Сравнение показателей 1–2 четверти и итогового тестирование учащихся за учебный год 2024–2025 г.

В завершение эксперимента были получены результаты, которые ясно показали эффективность применения разноуровневых заданий в обучении биологии. Сравнительный анализ показателей продемонстрировал значительное улучшение успеваемости и качества усвоения материала в экспериментальных классах. Так, в конце учебного года уровень качества знаний в экспериментальных группах увеличился в среднем на 12 %, в то время как в контрольных группах повышение составило только 4 %.

В ходе проведенного исследования были сформулированы следующие выводы:

1 В ходе работы над задачами были разработаны разноуровневые задания по 24 темам и 6 разделам, что позволило обеспечить комплексный подход к обучению биологии учащихся 8 классов. Составленные задания охватывают различные уровни усвоения учебного материала, что позволяет учитывать индивидуальные особенности каждого учащегося и предоставлять более гибкие условия для усвоения знаний.

2 Проанализировав результаты, можно отметить, что использование разноуровневых заданий привело к положительной динамике в повышении качества знаний учащихся. В частности, в каждом классе наблюдается стабильный рост успеваемости по ключевым темам. Например, по теме «Клеточная биология» в классе 8А показатели повысились с 75 % до 80 %, в классе 8Б – с 78 % до 82 %, в классе 8В – с 70 % до 76 %, а в классе 8Г – с 72 % до 77 %. По другим темам, таким как «Молекулярная

биология» и «Транспорт веществ», также отмечен рост на 3–5 % в каждой группе.

Особенно ярко выражен рост в классе 8А, где средний уровень усвоения материала по всем темам составил 80 %, что подтверждает эффективность подхода.

Таким образом, результатами исследования можно утверждать, что правильно разработанные разноуровневые задания по 24 темам и 6 разделам существенно влияют на качество образования, улучшая показатели успеваемости (в среднем от 72 % до 80 % по всем классам) и способствуя глубинному освоению биологического материала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абылкасымова, А. Е., Айдарбекова, К. Е. Современные подходы к оцениванию учебных достижений школьников в Казахстане. – Алматы : Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2019.

2. Байменова, Ш. Т. Особенности применения формативного оценивания в школьной практике // Вестник Казахского национального университета. – 2020. – № 4. – С. 75–81.

3. Бегалиева, З. М. Формативное оценивание как механизм повышения качества образования // Педагогика и методика обучения. – Нур-Султан: Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2021. – С. 42–48.

4. Каиржанова, Г. А., и Жусупова, А. М. Использование разноуровневых заданий в школьной практике: казахстанский опыт. – Караганда : КарГУ им. Е.А. Букетова, 2022.

5. Казакова, А. Н. Оценочные технологии в контексте обновленного содержания образования в Казахстане // Вестник образования Казахстана. – 2021. – № 3. – С. 28–35.

6. Black, P., & Wiliam, D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5, Issue 1. – P. 7–74.

7. Hattie, J., & Timperley, H. The power of feedback // Review of Educational Research. – 2007. – Vol. 77, Issue 1. – P. 81–112.

8. John, P. Assessment for Learning: A Practical Guide. – London: Routledge, 2003.

9. Sadler, D. R. Formative assessment and the design of instructional systems // Instructional Science. – 1989. – Vol. 18, Issue 2. – P. 119–144.

10. Zimmerman, B. J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview // Theory into Practice. – 2002. – Vol. 41, Issue 2. – P. 64–70.

ПЛАТФОРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУ

ОСПАНОВА А. А.
бастауыш сынып мұғалімі, «Бірлік негізгі жалпы білім беру мектебі» КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Заманауи плафтормалар мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аса маңызды оқу тақырыптарына аударуға, қажет болған жағдайда оқушылардың назарын зерделенген көріністердің ерекшеліктеріне шоғырландыруға, оны көрнекі түрде көрсетуге, сабақтың мазмұнын қоғамда болып жатқан өзгерістермен, өмірлік тәжірибелермен, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарымен және т.б. құбылыстармен байланыстыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сабақтың белгілі бір кезеңінде цифрлық технологиялардың, цифрлық ресурстардың және интернет қызметтерінің құралдарын қолданудың педагогикалық маңыздылығы ерекше екенін атап өтуге болады, мысалы білім алушылар үшін оқыту үдерісінде цифрлық контентті құрайтын ең танымал білім беру платформаларын, олардың оқытуды ұйымдастыру үшін негізгі мүмкіндіктерін және білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалауға арналған ең танымал білім беру платформаларының мүмкіндіктерін пайдалану сабақтың ұтымды өтуіне оң әсер етеді. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану қажет.

Цифрлық білім беру құралдары бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін дамыту үшін өте тиімді құрал болып табылады. Оқушылардың өздерін білдіру жолдарын әртүрлі цифрлық құралдар арқылы кеңейтіп, шығармашылық көзқарасын қалыптастыруға жағдай жасау – бұл маңызды және нәтижелі қадам. Цифрлық ортада балалардың идеяларын жүзеге

асыруға мүмкіндік бергенде, олар өздері жасаған шығармашылық жұмыстарын бағалап, жаңа дағдыларды үйрене алады.

Ұлы ағартушы Байтұрсынов айтқандай бастауыш сынып оқушыларына білімнің қыр-сырын жетік таныту, қабілеттерін шыңдау, кез-келген ортада өзін еркін ұстауға, Қазақстан Республикасының азаматы деген атқа лайық болатындай етіп тәрбиелеу – біздің міндетіміз болмақ [1, 70-б.].

Бастауыш сыныптың сабақтарында цифрлық технологияны пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Кіші жастағы оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру оқу процесінің негізі, іргетасы, уақыт өте өзектілігін жоғалтпайтын «мәңгілік» педагогикалық мәселе болып табылады.

Жиырма жылдан астам уақыт бойы бастауыш сынып мұғалімі болып жұмыс істеп келемін және жыл сайын кіші жастағы оқушылардың оқуға деген танымдық қызығушылығы неге төмендейді деп жиі ойлаймын. Өкінішке орай, бастауыш сыныпта да оқу-тәрбие процесінде пассивті рөл атқаратын балалар бар.

Оқушыларға жүргізген бақылауларым барлық балаларда табысты оқуға қажетті оқу мотивациясы бола бермейтінін көрсетті: барлық балалар сабақта зейінді және белсенді емес.

Бастауыш сынып оқушылардың ынта деңгейін, сәйкесінше олардың білім сапасын қалай арттыруға болады?

Осы тұрғыдан алғанда, менің міндетім – оқушыларға саналы және жауапты оқу мүмкіндіктерін дамытуға көмектесу.

Осыған байланысты мәселе туындады, қандай технологиялар ең табысты болуы мүмкін?

Диагностикалық құрал ретінде білімнің қалыптасу деңгейін анықтау әдістері таңдалды. Сауалнама нәтижелері бойынша оқушылардың келесі топтары анықталды: жоғары деңгейлі – 20 %, орташа деңгейлі – 20 %, төмен деңгейлі – 60 %.

Мектеп ынтасының жоғары деңгейін көрсеткен оқушылар мектептің барлық талаптарын барынша табысты орындауға ұмтылады, өз бетінше жұмысқа қызығушылық танытады. Мектеп мотивациясының орташа көрсеткіштерімен бала типтік мәселелерді өз бетінше шешеді; мұқият, бірақ бақылауды қажет етеді; қызығушылыққа бағытталған. Төмен деңгей: мектеп сыныптан

тыс жұмыстарды көбірек тартады, оқу процесі оларды көп тарта бермейді.Диагностика нәтижелері кіші жастағы оқушылардың оқу ынтасын арттыратын технологияларды оқу үдерісіне енгізу қажет деген қорытындыға әкелді.Оқушылардың басым көпшілігінің оқуға деген ынтасының төмендігі мәселесі әрбір мұғалімге дерлік таныс.

Тұлғаның қалыптасуы мен дамуының қазіргі кезеңінде менің алдымда жауапты міндет тұр – бағдарламалық материалды толық меңгеруге қол жеткізу ғана емес, сонымен қатар әрбір баланы тәжірибеде орасан зор ақпаратты игеруге, түрлендіруге және пайдалануға үйрету.

Ақпараттық-білім берудегі басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады. Білім берудің кез-келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттырып қана қоймай логикалық ойлау жүйесін қалыптасыруға, шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі - компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Электрондық оқулық оқушының уақытын үнемдеуіне, бұрынғы алған білімдерін кеңейтуіне мүмкіндік береді. қосымша тапсырмаларды орындауға дағдыланады. Электронды оқулық арқылы түрлі суреттер, сызбалар көрсетуге, дыбыс, және музыка тыңдауға болады. Бұл әрине мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда әсерлі, әрі тиімді. Оқу материалдарын ұтымды игерудегі электрондық құралдардың атқаратын рөлі зор. Сабақта электрондық оқулықтарды қолдану барысында оқушылардың пәнге деген қызығушылығының артқандығы байқалады. Электрондық оқулық оқушыға оқу материалын меңгеруге, өзін-өзі бағалауға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып пәндеріне арналған электрондық оқулықтың тест бөлімі арқылы оқушы әр тақырып арқылы толық ақпарат алады және білімін тексереді. Әрбір ұстаздың алдына келген бала да әртүрлі ойлау қабілетінде болады, мысалы кейбірі шапшаң ойлап, тез жұмыс істесе, кейбірі тақырыпты баяу қабылдап, оған тапсырманы немесе тақырыпты қайтадан қарап шығу тиімді болып

табылады [2, 15-б.]. Осы орайда АКТ құралдарын пайдалана отырып презентация құралдары арқылы сипаттап берудің тиімділігі бар. Видео - сабақтарды қолдану мен презентацияларды демонстрациялау оқу құралы ретінде қиялды, абстрактілі ойлауды, оқытылатын оқу материалына және пәнге қызығушылықты арттырады. Презентациялар бір жағынан оқушыларға жаңа материалды (фотосуреттер, сызбалар,тарихи мағлұматтар, дидактикалық материалдар т.с.с.) көрнекті түрде көрсету құралы болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалдарды және оны қолдану арқылы сабақты меңгерту процесін жеңілдетеді. Видео - сабақтар педагогикалық технологияның алға басқан тағы бір қадамы. Оқушылардың ақпаратты теледидар, компьютер және т. б. техникалық құралдардың көмегімен жақсы қабылдайтынын жақсы білеміз. Кез-келген жұмыс нәтижемен өлшенеді десек, презентация жасау және оны сабақ процесінде қолдану да әр мұғалімнің жұмысының нәтижесі деп білемін.

Бастауыш сыныптың сабақтарында АКТ-ның келесі түрлерін қолдануға болады:

- Сабақ кезінде жаңа материалды өтуде презентацияны, видео-сабақтарды қолдану;

- Жаңа сабақты өту кезінде электронды оқулық, интернет материалдарының бірнеше фрагменттерін қолдану;

- Оқыған материалды бекіту немесе білім мен білікті қолдану сабағында. түрлі тапсырмаларды орындауда флипчарттарды қолдану. Әр сабақта компьютерлік технология арқылы барынша толық жұмыс істеу мұғалімнен шеберлікті, іскерлікті, өте жоғары ұйымдастырушылықты қажет етеді. Сабақ кезінде ақпараттық - коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқушының сабаққа деген қызығушылығын, яғни олардың білім, білік, дағдыларын арттыру мәселесін айтқым келіп отыр.

Мысалы: 2-сыныпта «Бөлме өсімдіктері» тақырыбын өткенде слайд-презентацияларды қолдану арқылы оқулықтағы тақырыпқа қосымша тарихи мәліметтер, суреттер, қызықты видеоларды көре отырып, оқушылар түртіп алу әдісімен жұмыс істеді және берілген суреттер арқылы классификациялады.

3-сыныпта «Түркістан» тақырыбын өткенде, презентацияны пайдалана отырып, тақырыпты жеңіл меңгерді, Түркістан қаласы туралы нақты, қызықты мәліметтерді, презентация арқылы түрлі тапсырмаларды алып, орындай білуге талпынды. Бастауыш сыныптың сабақтарында презентация-слайдтардың көмегімен

тапсырмаларды, есептерді тақтада көрсетуге, түрлі мысалдар құрастыруға, пәндік сергіту сәттерін ұйымдастыруға, бақылау, тест жұмыстарын жазған кезде оқушының білімін тексеруге қолдануға болады. Презентацияны сабақтарда жиі қолдану сабақтың сапасын елеулі түрде арттыратыны сөзсіз. Ұлы педагог Ушинский: «Бір рет айтылған әңгіме артынан қайталануы керек. Бұл ұмтылғанды еске түсіру емес, қайта ұмытып кетуді болдырмау» деген болатын. Оқыған материалды бекіту немесе білім мен білікті қолдану сабағында түрлі тапсырмаларды орындауда флипчарттарды қолдану оқушылардың интербелсенді тақта мүмкіншілігін пайдалана білу дағдыларын арттырады Бастауыш сыныптан бастап сабақтарда флипчарттарды қолдану оқушылардың қызығушылығын тудырады. Ол қызығушылығын ғана тудырып қоймай, білім қорының толығуына, сондай-ақ ақпараттық сауаттылықтың дамуына мүмкіндік туғызады [3, 121-б.].

Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертенгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағат-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мұғалімдерге арналған нұсқаулық., 2016. – 95 б.

2 Б. А. Тұрғынбаева «Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе». – Алматы, 2005 ж. – 22 б.

3 С. И. Заир – Бек И. В. Муштавинская. Сабақта сыни тұрғыдан ойлауды дамыту : Мұғалімге арналған нұсқаулық. – М. : Білім, 2004. – 175 ж. – 156 б.

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ОСПАНОВА Ж. К.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.
ЖУМАГАЛИНА А. Ж.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.
СЕИИТНИЯЗОВА Б. А.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.

Білім – қоғамның дамуы мен өркендеуінің негізгі қозғаушы күші. Ал осы білімді таратушы, оны болашақ ұрпақтың санасына сіңіретін тұлға – мұғалім. Мұғалімнің кәсіби деңгейі мен біліктілігі тікелей білім сапасына әсер етеді. Сондықтан педагогтардың кәсіби дамуын қамтамасыз ету, олардың мәртебесін көтеру және жаңа білім беру технологияларына бейімделу – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі [1, 15-б.].

Қазіргі таңда білім беру саласы қарқынды өзгерістерді бастан кешіріп жатыр. Жаңа технологиялар, оқыту әдістері және білім беру талаптары мұғалімдердің біліктілігін үнемі жетілдіруін қажет етеді [2, 28-б.]. Сонымен қатар, педагогтардың әлеуметтік мәртебесі, олардың еңбегінің лайықты бағалануы да қоғамда үлкен маңызға ие. Мұғалімнің кәсіби дамуына жағдай жасау – сапалы білім берудің, саналы ұрпақ тәрбиелеудің басты шарты [2, 52-б.].

Мұғалімдердің кәсіби дамуы – үздіксіз жетілдіруді қажет ететін күрделі үдеріс. Бұл процесс педагогтардың заман талабына сай білімін жетілдіруін, жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеруін, сонымен қатар жеке және кәсіби дағдыларын дамытуды қамтиды. Дегенмен, мұғалімдердің кәсіби дамуына кедергі келтіретін бірнеше маңызды мәселелер бар:

1 Үздіксіз білім алудың қолжетімділігі

Қазіргі таңда мұғалімдерге арналған біліктілікті арттыру курстары мен кәсіби дамуға бағытталған бағдарламалар көп болғанымен, олардың барлығы бірдей қолжетімді емес [4, 35-б]. Кейбір мұғалімдер:

- Курсқа қатысу үшін қаржылық қолдаудың жеткіліксіздігінен қиналады;
- Қашықтан оқыту платформаларына немесе қажетті құралдарға (интернет, компьютер) қол жеткізе алмайды;

● Кәсіби біліктілікті арттыру шараларының аймақтық деңгейде ұйымдастырылмауына байланысты курстарға қатыса алмайды.

2 Заманауи технологияларды меңгеру қиындықтары

Білім беруде цифрлық технологиялар қарқынды дамып келеді. Оқушыларға сапалы білім беру үшін мұғалімдер жаңа технологияларды меңгеруі тиіс [5, 19-б]. Дегенмен, кейбір педагогтар:

● Цифрлық платформаларды қолдануда тәжірибе жетіспеушілігін сезінеді;

● Интерактивті тақталар, онлайн білім беру ресурстары мен бағдарламаларды пайдалану бойынша арнайы оқытудан өтпеген;

● Цифрлық сауаттылықтың төмендігі салдарынан жаңа технологияларға бейімделуде қиындықтарға тап болады.

3 Әкімшілік жүктеменің көптігі

Мұғалімдердің негізгі міндеті – оқушыларға білім беру және олардың тұлғалық дамуына ықпал ету. Алайда, қазіргі таңда педагогтар көптеген қосымша әкімшілік жұмыстарды атқаруға мәжбүр [6, 61-б.]:

● Артық құжат толтыру (есептер, жоспарлар, есептіліктер және т.б.);

● Әртүрлі қоғамдық шараларды ұйымдастыру;

● Тексерулерге қажетті құжаттарды әзірлеу.

Бұл жұмыстар мұғалімдердің негізгі қызметінен алшақтап, олардың шығармашылық және кәсіби дамуына уақыт таба алмауына әкеледі.

4 Жалақы және әлеуметтік қолдау мәселелері

Мұғалімдердің кәсіби дамуына ықпал ететін маңызды факторлардың бірі – олардың әлеуметтік жағдайы мен жалақысы [3, 55-б.].

● Жалақы деңгейінің төмен болуы мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыруға деген ынтасын төмендетуі мүмкін;

● Кейбір мұғалімдер қосымша жұмыс істеуге мәжбүр, бұл олардың кәсіби дамуына уақыт бөлуіне кедергі келтіреді;

● Тұрғын үймен қамтамасыз ету, медициналық сақтандыру және басқа да әлеуметтік қолдаулардың жеткіліксіздігі педагогикалық мамандықтың тартымдылығын азайтады.

5 Педагогикалық тәжірибе алмасу мүмкіндігінің шектеулілігі

Кәсіби дамудың маңызды бөлігінің бірі – әріптестермен тәжірибе алмасу. Алайда, мұғалімдер арасында өзара тәжірибе бөлісуге жағдай жасайтын платформалардың аздығы, конференциялар

мен семинарларға қатысу мүмкіндігінің шектеулілігі бұл үдерісті тежейді.

6 Білім беру мазмұнының жиі өзгеруі

Мектеп бағдарламалары мен стандарттарының жиі өзгеруі мұғалімдер үшін үлкен қиындық туғызады. Әрбір реформа мұғалімдерден жаңа әдістерді меңгеруді талап етеді, бірақ бұл өзгерістерді енгізу үшін оларға қажетті уақыт пен дайындық кезеңі жиі берілмейді.

Шешу жолдары

Мұғалімдердің кәсіби дамуын жетілдіру үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет [7, 47-б.]:

● Біліктілікті арттыру курстарын мұғалімдерге қолжетімді ету және оларды тегін ұйымдастыру;

● Мұғалімдерді цифрлық сауаттылыққа үйрету бағдарламаларын дамыту;

● Мұғалімдерге жүктелетін артық әкімшілік жұмыстарды қысқарту;

● Жалақыны және әлеуметтік қолдауды арттыру арқылы мұғалімдердің кәсіби дамуына ынталандыру жасау;

● Мұғалімдердің тәжірибе алмасуына жағдай жасау, арнайы форумдар мен қауымдастықтар құру;

● Білім беру реформаларын кезең-кезеңімен енгізу және мұғалімдерге қажетті дайындық уақытын қамтамасыз ету.

Мұғалімдердің кәсіби дамуы – білім сапасын арттырудың негізгі факторы. Сондықтан бұл бағытта кешенді шаралар қабылдау қажет.

Педагогикалық шеберлік және оның маңыздылығы.

Мұғалімнің кәсіби деңгейі мен педагогикалық шеберлігі – білім беру сапасын арттырудың басты факторларының бірі. Қазіргі заман мұғалімдерден тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар оқыту әдістерін жетік меңгеруді, заманауи технологияларды пайдалануды, оқушылармен дұрыс қарым-қатынас орнатуды және олардың жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Сондықтан педагогикалық шеберлікті жетілдіру – әрбір мұғалімнің кәсіби дамуының маңызды бөлігі.

Педагогикалық шеберліктің негізгі компоненттері.

Педагогикалық шеберлік бірнеше маңызды элементтерден тұрады:

1 Пәндік білімнің тереңдігі.

Мұғалім өзі сабақ беретін пәнді терең әрі жан-жақты меңгеруі керек. Оқушыларға сапалы білім беру үшін мұғалім тек оқулық материалымен шектелмей, ғылыми жаңалықтарды, пән бойынша заманауи зерттеулерді, практикалық қосымшаларды да меңгеруі қажет.

2 Оқыту әдістерін тиімді пайдалану.

Әр оқушының оқу қабілеті әртүрлі, сондықтан мұғалім әртүрлі оқыту әдістерін қолдана білуі тиіс. Оларға мыналар жатады:

● Интерактивті оқыту – оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету;

● Дифференциалды оқыту – әр оқушының жеке қабілеттерін ескеру;

● Жобалық және проблемалық оқыту – оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамыту.

3 Психологиялық және педагогикалық қабілет.

Мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар тәрбиеші де. Оқушылармен дұрыс қарым-қатынас орнату, олардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, мотивациясын арттыру – педагогикалық шеберліктің маңызды қырларының бірі. Мұғалімнің эмоциялық интеллектісі, балалармен тіл табысу қабілеті олардың білім алу процесіне деген ынтасын күшейтеді.

4 Инновацияларды меңгеру және жаңа технологияларды қолдану.

Қазіргі заманғы білім беру үрдісі ақпараттық технологиялармен тығыз байланысты. Мұғалімдер:

● Электрондық оқулықтар мен цифрлық платформаларды тиімді пайдалануы керек;

● Қашықтықтан оқыту құралдарын меңгеруі қажет;

● STEM, STEAM, CLIL сияқты жаңа білім беру әдістерін практикаға енгізуі тиіс.

5 Шығармашылық және өзін-өзі дамыту

Педагогикалық шеберлік – тұрақты жетілдіруді қажет ететін дағды. Өз білімін жетілдіру, жаңа әдістерді меңгеру, әртүрлі тренингтер мен курстарға қатысу – мұғалімнің кәсіби дамуының ажырамас бөлігі. Сонымен қатар, шығармашылық қабілеті жоғары мұғалімдер оқушылардың да қызығушылығын арттыра алады.

Педагогикалық шеберліктің маңыздылығы.

Педагогикалық шеберліктің жоғары деңгейі мұғалімнің кәсіби жетістігін ғана емес, сонымен қатар оқушылардың білім алу сапасын да анықтайды. Оның маңыздылығы келесі аспектілерден көрінеді:

● Сабақтың тиімділігі артады – әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданатын мұғалім оқушыларға білімді қызықты әрі түсінікті жеткізе алады.

● Оқушылардың білімге деген қызығушылығы күшейеді – қызықты сабақтар, өмірмен байланыстырылған материалдар мен шығармашылық тапсырмалар оқушылардың оқу мотивациясын арттырады.

● Жеке тұлғаны дамытуға ықпал етеді – педагогикалық шеберлігі жоғары мұғалім оқушылардың сыни ойлау, проблемаларды шешу, шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді.

● Мектептің жалпы білім сапасы көтеріледі – кәсіби және шебер мұғалімдер ұжымының болуы мектептің беделін арттырып, білім сапасын жақсартады.

Қорытынды

Педагогикалық шеберлік – мұғалімнің кәсіби дамуының негізгі көрсеткіші. Оны жетілдіру үшін мұғалімдерге үздіксіз білім алып, жаңа технологияларды меңгеріп, өз тәжірибесін үнемі жаңартып отыру қажет. Педагогикалық шеберлігі жоғары мұғалім – қоғамның ең құнды капиталы, себебі ол болашақ ұрпақты тәрбиелеп, білімді, саналы азаматтарды қалыптастырады [6, 71-б.].

Мұғалімдердің кәсіби дамуы мен мәртебесін арттыру – қоғам дамуының маңызды шарты. Білім беру жүйесіндегі өзгерістерге бейімделу, инновацияларды меңгеру және педагогикалық шеберлікті жетілдіру – мұғалімнің басты міндеттерінің бірі. Бұл бағытта мемлекет, қоғам және білім беру мекемелері бірлесе жұмыс атқаруы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Жанпейісова М. «Модульдік оқыту технологиясы». – Алматы : Білім, 2002.

2 Иманбекова Б. «Қазіргі білім беру жүйесіндегі мұғалімнің кәсіби дамуы». – Астана : Фолиант, 2018.

3 Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы. – 2019 жыл.

4 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

5 Құсайынов А. «Білім беру жүйесіндегі инновациялар мен педагогикалық шеберлік». – Алматы : Рауан, 2020.

6 Назарбаев Н. Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы : Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» – Астана, 2012.

7 Педагогикалық шеберлік орталығы. «Мұғалімдердің кәсіби дамуындағы заманауи әдістер». – Нұр-Сұлтан, 2021.

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ С ЗПР, ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗВИВАЮЩЕЙ ИГРОВОЙ СИСТЕМЫ «СОТЫ КАЙЕ»

ПРОЗОРОВА Т. А.,
учитель–дефектолог, КГКП «Специальный детский сад № 13» отдела образования города Экибастуза управления образования Павлодарской области
РОМАНЕНКО О. Н.,
учитель–дефектолог, КГКП «Специальный детский сад № 13» отдела образования города Экибастуза управления образования Павлодарской области

Период дошкольного детства является периодом интенсивного познавательно – сенсорного развития ребенка, от уровня которого в значительной степени зависит успешность умственного, физического, эстетического воспитания детей. Именно в этом возрасте закладываются наиболее важные и фундаментальные человеческие способности – познавательная активность, любознательность, уверенность в себе и доверие к другим людям, целенаправленность и настойчивость, воображение, творческая позиция и многие другое.

Познавательный интерес является фундаментом для развития у ребенка мышления, речи, психических процессов. Внутреннее стремление к исследованию порождает исследовательское поведение ребенка и создает условия для того, чтобы психическое развитие ребенка разворачивалось как процесс саморазвития.

Основой познания для ребенка дошкольного возраста оказывается чувственное познание – восприятие и наглядное мышление. Именно от того, как сформированы у дошкольника восприятие, наглядно-действенное и наглядно-образное мышление, зависят его познавательные возможности, а также дальнейшее развитие деятельности, речи и более высоких, логических форм мышления [2, с. 10]. У детей с задержкой психического развития восприятие поверхностное, ограниченное, фрагментарное, константное, они часто упускают существенные признаки

предметов. Процесс формирования межанализаторных связей замедлен, отмечаются недостатки слухо - зрительно - моторной координации. У таких детей нет грубых нарушений со стороны слухового восприятия, но у них страдают фонематические процессы. Часто наблюдается неполноценность тонких форм зрительного и слухового восприятия. Тактильно-двигательное восприятие тоже имеет свою особенность, такие дети имеют сложности в узнавании предметов на ощупь. Процесс формирования межанализаторных связей, которые лежат в основе сложных видов деятельности оказывается замедлен [1, с. 7].

Работа с детьми с задержкой психического развития должна быть динамичной, эмоционально-приятной, не утомительной и разнообразной. А это объективно подталкивает к поискам как традиционных так и не традиционных приемов в коррекционно-оздоровительной работе с детьми. В коррекционной работе педагогов с детьми с ООП нашего детского сада, практически всегда происходит сочетание нескольких методов и приемов работы в целях достижения максимального коррекционно-педагогического эффекта [4, с. 5]. Воспитание осуществляется предельно индивидуально, с учетом всех особенностей развития данного ребенка, в процессе сотрудничества самого ребенка, педагогического персонала нашего ДОУ и родителей ребенка [3, с. 15].

Для улучшения качества познавательно – сенсорной сферы у детей с ооп, в своей работе используем предметно – игровую систему соты Кайе.

Виктор Августович Кайе – инженер-техник, поэт, бард, изобретатель. В его авторской коллекции более 1000 игр и игрушек, сделанных своими руками. В отличие от традиционных пазлов, игры Кайе являются открытой системой – имеют несколько игровых функций. При этом в отличие от мозаики они развивают не только эстетическое чувство и мелкую моторику, но и пространственное мышление.

Общий принцип игр - ребенок постепенно складывает конструкцию или образ из частей, карточек на которых имеются геометрический рисунок. Общее правило: чтобы цвета соприкасающихся граней карточек и рисунков на них совпадали.

Исследования, проведенные в области дефектологии и детской психологии, подтверждают эффективность использования системы «Соты Кайе» в работе с детьми с ЗПР. Например, в исследовании Лаврентьевой Т.В. (2018) было выявлено, что регулярные занятия

с данной системой способствуют развитию пространственного мышления, увеличению концентрации внимания и улучшению координации движений. Также исследования Дьяченко О. М. (2020) показали, что дети, регулярно использующие «Соты Кайе», демонстрируют более высокий уровень самостоятельности и инициативности в игровой деятельности, что положительно сказывается на их когнитивном развитии.

Благодаря данной системе у ребенка формируются: творческое, объемно-пространственное и ассоциативное мышление, сенсомоторные координации. Развивается фантазия, воображение (в том числе пространственное), глазомер, архитектурно-художественный вкус, творческое начало, индивидуальность в сочетании с умением работать в творческом коллективе сверстников. Формируется аккуратность, сосредоточенность, усидчивость, терпение. Игры способствуют осмысленному восприятию внешнего мира, ориентации на плоскости и в пространстве, развитию чувства гармонии, композиции, пропорции, симметрии и асимметрии, формы и красоты.

В результате работы с данной игровой системой, в развивающей предметной среде, дети с ЗПР не только развивают свой интеллект, но и становятся более независимыми, самостоятельными и адаптированными. Психологический комфорт, хорошо продуманная среда, благотворно влияет и на психологическое состояние детей, оказывая тем самым терапевтическое действие [5, с. 6].

Чему учат игры Кайе? Пространственные представления (слева снизу, справа вверху). Ребенок учится мысленно разбивать целое на части, видеть похожие элементы у разных фигур, мысленно проектировать зрительные образы; внимание. Поиск карточек с подходящим рисунком требует визуальной памяти, абстрагирования и внимания. Во время занятий и игр ребенок тренирует концентрацию внимания и способность долго удерживать ее;

Во время занятий и игр ребенок тренирует концентрацию внимания и способность долго удерживать ее; образное, ассоциативное и творческое мышление; сенсомоторную координацию, глазомер; многие волевые качества: сосредоточенность, усидчивость, терпение; для самостоятельного проектирования требуется замысел и понимание возможностей набора. Однако его опции настолько широки, что он развивает ребенка значительно лучше, чем пазлы.

Дети могут экспериментировать и изобретать композиции, применяя одинаковые или разные по рисунку и цвету элементы,

имеющиеся в наборе. Эта особенность детской деятельности программируется универсальными свойствами примененной формы элементов, которые позволяют располагать их особым образом на плоскости по отношению друг к другу. Кроме того, результаты занятий детей с набором вызывают эстетические чувства, положительные эмоции и различные ассоциации. Можно проводить конкурсы и соревнования.

В то же время соты Кайе позволяют ставить перед ребенком и чисто дидактические задачи: сборка композиций по заданию взрослого или по примеру, приведенному в этом методическом пособии. Можно применять в игре сомасштабные игрушки и предметы. Можно применять набор в режиссерских играх детей. После завершения работы можно наблюдать фигуры с разных точек обзора, обсуждать их, высказывать мнения, делиться ассоциациями, приходящими на ум. Примеры, приведенные в инструкции к сотам Кайе, даны для более глубокого понимания возможностей набора. Лучше, если ребенок сам в процессе игры и занятий самостоятельно изучит свойства, взаимосвязи, соотношения элементов, возможности набора и лишь потом получит от взрослого пояснения, подсказки и задания на построение композиций по примерам. В зависимости от возраста и уровня развития ребенка можно менять сложность заданий в широком диапазоне [6, с. 3].

Благодаря данной системе у ребенка формируются: творческое, объемно-пространственное и ассоциативное мышление, сенсомоторные координации. Развивается фантазия, воображение (в том числе пространственное), глазомер, архитектурно-художественный вкус, творческое начало, индивидуальность в сочетании с умением работать в творческом коллективе сверстников. Формируется аккуратность, сосредоточенность, усидчивость, терпение. Игры способствуют осмысленному восприятию внешнего мира, ориентации на плоскости и в пространстве, развитию чувства гармонии, композиции, пропорции, симметрии и асимметрии, формы и красоты.

В результате работы с данной игровой системой, в развивающей предметной среде, дети с ЗПР не только развивают свой интеллект, но и становятся более независимыми, самостоятельными и адаптированными. Психологический комфорт, хорошо продуманная среда, благотворно влияет и на психологическое состояние детей, оказывая тем самым терапевтическое действие [5, с. 6].

Таким образом, игровая система становится не только инструментом обучения, но и мощным средством социализации, позволяя детям раскрыть свои способности, обрести уверенность в себе и успешно адаптироваться к окружающему миру. Она помогает не только развивать интеллект, но и формирует устойчивые навыки самостоятельной деятельности, которые необходимы в повседневной жизни. Взаимодействие в процессе игры способствует развитию коммуникативных умений, что особенно важно для детей с ЗПР, испытывающих трудности в общении и социальной адаптации. Создание благоприятной эмоциональной среды снижает тревожность, повышает мотивацию к обучению и способствует формированию позитивного эмоционального фона. В результате дети становятся более активными, заинтересованными и вовлеченными в образовательный процесс, что значительно повышает их шансы на успешную интеграцию в общество.

Важно подчеркнуть, что создание благоприятной развивающей среды, учитывающей индивидуальные особенности детей, является ключевым фактором их успешной социализации и интеграции в общество. Учитывая разнообразие потребностей и особенностей каждого ребенка, важно адаптировать подходы и средства обучения, чтобы максимизировать потенциал каждого ребенка. Таким образом, грамотное применение данной игровой системы открывает перед детьми с особыми образовательными потребностями новые возможности для полноценного развития, самореализации и дальнейшего обучения. Кроме того, такая среда способствует формированию навыков, необходимых для самостоятельной жизни, улучшая не только познавательные и творческие способности, но и эмоциональную устойчивость, уверенность в себе и способность преодолевать трудности. Такой комплексный подход помогает детям развиваться не только в академической сфере, но и в личностном и социальном плане, что в дальнейшем положительно сказывается на их успешной интеграции в общество.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бабкина Н. В. «Саморегуляция в познавательной деятельности у детей с задержкой психического развития»

2 Башаева Т. В. «Развитие восприятия у детей. Форма, цвет, звук» Ярославль, Академия развития, 1997.

3 Борякова Н. Ю. «Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития у детей».

4 Вилыпанская, А. Д. «Дефектологическое сопровождение учащихся с задержкой психического развития в условиях системы коррекционно-развивающего обучения»

5 Дьяченко О. М., Лаврентьева Т. В. «Психологические особенности развития дошкольников».

6. Кайе В. А. «Конструирование и эксперементирование с детьми 5–8 лет» методическое пособие.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗВИТИИ SOFT SKILLS У ОБУЧАЮЩИХСЯ

ПШЕМБАЕВ М. А.
старший преподаватель, постдокторант,
Торайгыров университет, г. Павлодар
ЕЛУБАЕВА К. А.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современная образовательная среда требует от обучающихся не только глубоких профессиональных знаний, но и развитых гибких навыков (soft skills), которые включают коммуникативные способности, эмоциональный интеллект, креативность, адаптивность и критическое мышление. Развитие этих компетенций становится приоритетной задачей для образовательных учреждений, а внедрение технологий искусственного интеллекта открывает новые возможности для их формирования [1, с. 18].

Эти изменения особенно актуальны в условиях цифровизации образования, когда значительная часть взаимодействий между обучающимися, преподавателями и образовательным контентом происходит в онлайн-среде. В таких условиях навыки эффективной коммуникации, сотрудничества, управления эмоциями и решения конфликтов становятся неотъемлемыми составляющими успешного обучения и последующей профессиональной деятельности.

Применение искусственного интеллекта в обучении soft skills базируется на использовании интерактивных систем, персонализированных образовательных платформ и алгоритмов машинного обучения. Одним из ключевых направлений является создание интеллектуальных тренажеров, позволяющих обучающимся практиковать коммуникативные и аналитические

навыки в моделируемых ситуациях. Например, виртуальные собеседники, оснащенные алгоритмами обработки естественного языка, могут выступать в роли партнёров в дискуссиях, помогая студентам развивать аргументацию и эмпатию [2, с. 44]. Такие технологии обеспечивают не только теоретическое усвоение материала, но и непосредственную практическую отработку навыков, что делает обучение более эффективным.

Кроме того, системы искусственного интеллекта способны анализировать поведенческие модели обучающихся, предлагать индивидуальные рекомендации и корректировать образовательные маршруты. Автоматизированный анализ устной и письменной речи позволяет выявлять слабые стороны в коммуникации, оценивать уровень эмоционального интеллекта и предлагать конкретные упражнения для его развития [3, с. 73]. Искусственный интеллект также помогает формировать навыки принятия решений в условиях неопределенности, создавая динамичные симуляции, требующие от студентов оперативного анализа информации и выработки стратегии действий [4, с. 119].

Современные ИИ-системы, такие как адаптивные платформы, способны учитывать темп освоения материала каждым обучающимся и подстраивать содержание под его потребности, что особенно важно для развития индивидуализированных подходов к обучению soft skills. Эти технологии способствуют развитию самооценки, ответственности, управлению стрессом и эмоциональной устойчивости.

Одной из перспективных областей является использование ИИ в построении цифровых профилей компетенций, где фиксируются поведенческие характеристики обучающегося в процессе работы с учебными задачами. Такой анализ помогает не только выстраивать персонализированные маршруты обучения, но и формировать у студента осознанное отношение к собственному развитию.

Интеграция ИИ в обучение soft skills также требует переосмысления педагогических стратегий. Успешное развитие этих навыков возможно при сочетании технологий с методами активного обучения, такими как проектная деятельность, групповая работа и кейс-методы. Искусственный интеллект может выступать в роли тьюторского помощника, обеспечивая обратную связь, отслеживая прогресс и предлагая корректирующие рекомендации на основе анализа данных обучения.

Использование виртуальной и дополненной реальности в сочетании с искусственным интеллектом делает процесс обучения более интерактивным и эффективным. Например, VR-симуляции позволяют отрабатывать командное взаимодействие, лидерские качества и способность адаптироваться к стрессовым ситуациям [5, с. 88]. Такие технологии способствуют формированию у обучающихся уверенности, умения слушать и сотрудничать в команде, что важно в условиях гибкого и многофункционального рабочего пространства.

Интерактивные платформы с поддержкой ИИ создают ситуации, в которых обучающиеся могут практиковать различные стили общения, разрешение конфликтов и сотрудничество в команде. Развитие soft skills в виртуальной среде позволяет безопасно совершать ошибки, получать обратную связь и совершенствовать поведенческие стратегии, которые позже могут быть перенесены в реальную профессиональную деятельность [6, с. 59].

Кроме того, технологии VR/AR становятся доступными не только в лабораторных или опытных форматах. Образовательные учреждения внедряют их на постоянной основе для проведения модулей по командному взаимодействию, принятию решений, лидерству. Это становится особенно актуальным в условиях гибридного и дистанционного формата обучения, где традиционные формы коммуникации ослабевают.

Приложения на основе искусственного интеллекта для развития soft skills

Replika – ИИ-чат-бот, имитирующий живое общение. Приложение помогает развивать навыки саморефлексии, слушания, сочувствия. Пользователи тренируются в ведении диалогов, анализе эмоций, выражении поддержки и аргументации мнений.

ELSA Speak – платформа, развивающая навыки четкой и уверенной речи на английском языке. Используется для формирования публичной речи, что является ключевым компонентом коммуникации и презентационных навыков. Предоставляет точный анализ произношения, темпа и интонации [7, с. 105].

Mursion – VR-инструмент, применяющий ИИ-аватаров для симуляции сложных профессиональных диалогов. Используется в обучении навыкам лидерства, наставничества, межличностного общения и переговоров.

Crystal Knows – анализирует поведение и личностные особенности, рекомендует стратегии эффективной коммуникации.

Подходит для развития навыков понимания и адаптации к стилям общения других людей.

Cogito – анализирует эмоциональные характеристики общения по телефону в режиме реального времени. Приложение поддерживает развитие эмоционального интеллекта, помогает корректировать тон, скорость и стиль общения.

Bodyswaps – VR-платформа, где пользователи могут «поменяться местами» с собеседником. Позволяет развивать навыки эмпатии, самопрезентации, управления стрессом, проведения интервью и обратной связи.

Woebot – цифровой помощник в формате психоэмоциональной поддержки. Использует когнитивно-поведенческий подход, помогает формировать устойчивость к стрессу, эмоциональную грамотность и осознанность.

Talespin – симулятор с элементами искусственного интеллекта, создающий ролевые сценарии для отработки ситуаций увольнения, сложных переговоров, кризисного лидерства.

Knomi – мобильное приложение, использующее ИИ для анализа мимики, взгляда и интонации во время публичных выступлений. Подходит для тренировки уверенности в себе и управления впечатлением.

Yoodli – инструмент для тренировки навыков спонтанного выступления, анализа пауз, слов-паразитов, скорости речи. Отлично подходит для отработки публичных презентаций и интервью.

Orai – приложение для тренировки публичных выступлений с анализом дикции, пауз, темпа и эмоциональной окраски речи. Подходит для студентов и молодых специалистов, стремящихся улучшить уверенность и структуру устной речи.

MentorBot – виртуальный коуч, основанный на ИИ, способный адаптироваться под цели пользователя: от развития лидерских качеств до навыков командной работы. Используется в корпоративном обучении и университетских soft skills-модулях.

HireVue – платформа для имитации собеседований с обратной связью на основе ИИ, которая помогает обучающимся готовиться к реальным интервью, оценивая эмоциональный фон, уверенность и структуру ответов.

Перспективы и вызовы внедрения ИИ в развитие soft skills.

Несмотря на значительный потенциал, использование искусственного интеллекта в развитии soft skills сопряжено с рядом вызовов. Одним из них является необходимость

соблюдения этических стандартов при сборе и обработке данных. Возникает вопрос приватности, особенно при использовании ИИ-инструментов, фиксирующих голос, видео или поведенческую информацию обучающихся [8, с. 137].

Также вызов заключается в том, чтобы сохранить баланс между машинным обучением и живым межличностным взаимодействием. Обучающиеся должны не только взаимодействовать с цифровыми ассистентами, но и уметь применять полученные навыки в реальной коммуникации. Кроме того, важным направлением является подготовка преподавателей и методистов к интеграции ИИ-технологий в образовательную практику.

Не менее значимой проблемой является цифровое неравенство: доступ к передовым ИИ-решениям по-прежнему ограничен в ряде образовательных учреждений, особенно в регионах с низкой цифровой инфраструктурой. Это требует государственной поддержки и разработки программ цифровой трансформации образования.

Заключение.

Таким образом, искусственный интеллект представляет собой мощный ресурс для развития гибких навыков у обучающихся. Он позволяет сделать образовательный процесс более гибким, адаптивным и персонализированным. Интеграция ИИ в систему образования требует стратегического подхода, разработки этически обоснованных методик и постоянного повышения цифровой грамотности всех участников образовательного процесса. Учитывая постоянное усложнение профессиональной среды, способность к саморазвитию, взаимодействию, критическому мышлению и эмоциональной стабильности становится основой профессионального успеха, а ИИ может стать в этом развитии эффективным партнёром.

Кроме того, использование ИИ в обучении soft skills открывает перспективы для междисциплинарного взаимодействия: психологии, педагогики, цифровых технологий и менеджмента. В этом контексте необходимо создание исследовательских и прикладных лабораторий, в которых можно будет разрабатывать и тестировать ИИ-решения, адаптированные к образовательным целям. Такая интеграция сделает развитие soft skills не эпизодическим элементом программы, а устойчивым и системным процессом, встраиваемым в образовательную экосистему вузов и школ.

ЛИТЕРАТУРА

1 Големан Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2018. – 512 с.

2 Пан Ю., Чжан Л. Искусственный интеллект в образовании: Будущее персонализированного обучения. – Пекин : Springer, 2021. – 344 с.

3 Вест Д. Будущее работы: Роботы, ИИ и автоматизация. — Вашингтон : Brookings Institution Press, 2018. – 256 с.

4 Лакин Р. Машинное обучение и человеческий интеллект. — Лондон: UCL IOE Press, 2017. – 376 с.

5 Капп К. Геймификация обучения: Игровые методы и стратегии. – Нью-Йорк : Pfeiffer, 2012. – 312 с.

6 Макафи А., Бриньольфссон Э. Машина, платформа, толпа. – Нью-Йорк : W. W. Norton & Company, 2017. – 416 с.

7 Чжан С., Ю С. Системы обучения с ИИ : Тенденции и инновации. – Нью-Йорк : IEEE Education, 2020. – 284 с.

8 Миллер А. Будущее лидерства. Как технологии меняют развитие персонала. – Лондон : Pearson, 2023. – 350 с.

РАЗВИТИЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА МАТЕРИАЛЕ МАТЕМАТИКИ 6-7 КЛАССОВ С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИИ ПОРТФОЛИО

САБИРОВА А. Я.
магистрант, Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан, г.Павлодар
МУКАНОВА Ж. Г.
ассоциированный профессор, к.н.п., Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан, г. Павлодар

Современное образование ориентировано не только на передачу предметных знаний, но и на формирование универсальных учебных действий, способствующих самообразованию, критическому осмыслению информации и осознанному построению образовательной траектории [1, с. 45–50]. Также, особое внимание уделяется поиску инновационных методик, способствующих развитию самостоятельности учащихся, аналитического мышления и ключевых компетенций. Традиционные формы контроля знаний, такие как тестирование и устные опросы, не всегда

позволяют полноценно оценить развитие обучающегося. Они фиксируют лишь конечный результат, но не отражают динамику его мыслительного процесса, затраченные усилия и развитие критического мышления [2, с. 275–278]. В этом контексте технология портфолио рассматривается как эффективный инструмент развития рефлексивных и когнитивных навыков обучающихся. Портфолио становится гибким инструментом, позволяющим учитывать индивидуальные особенности каждого ученика, отслеживать его прогресс и поддерживать его учебную мотивацию. Особенно важно, что оно способствует формированию навыков самоорганизации и самостоятельного обучения, что крайне значимо в условиях стремительного развития цифровых технологий и увеличения объема доступной информации.

Портфолио представляет собой индивидуальную систему накопления и анализа образовательных достижений, что позволяет осуществлять комплексную оценку прогресса учащихся и создавать условия для саморефлексии и планирования дальнейшего обучения [3, с. 3456–283]. Как образовательная технология, портфолио становится все более востребованным инструментом в современной педагогической практике. Оно не только фиксирует образовательные достижения обучающихся, но и стимулирует их к самостоятельному осмыслению своего прогресса, что делает процесс обучения более осознанным и мотивированным. Особенно актуальным применение данной технологии становится в преподавании математики, так как этот предмет требует не только усвоения теоретического материала, но и развития аналитического мышления, способности к систематическому анализу данных и решению практических задач.

Использование технологии портфолио в преподавании математики в 6–7 классах предоставляет возможность интеграции традиционного предметного обучения с развитием метапредметных компетенций. Новизна данной работы заключается в системном подходе к внедрению данной технологии, а также в перспективах её цифровизации, что расширяет возможности анализа и хранения образовательных достижений. Интеграция цифровых технологий позволяет значительно расширить потенциал портфолио, предоставляя ученикам удобные и доступные инструменты для ведения своих образовательных записей, загрузки работ и анализа своего прогресса в режиме реального времени [4].

Портфолио является интегративной образовательной технологией, направленной на документирование и анализ индивидуального прогресса обучающихся. Методологической основой его применения выступает личностно-ориентированный подход, способствующий развитию рефлексии, критического мышления и метапредметных компетенций, что отражено в функциях технологии на рисунке 1. В отличие от традиционных методов оценки, портфолио позволяет учитывать индивидуальные особенности и динамику развития каждого учащегося.

Основные функции портфолио		
№	Название функции	Содержание функции портфолио
1	Диагностическая	Фиксация интересующих свойств личности студента с целью установления результатов его обучения и определения динамики их изменения в рамках определенного периода времени
2	Контрольная	Выявление особенностей освоения студентом тех или иных элементов содержания образования с целью определения величины отклонения фактических его показателей от требуемых ГОСО
3	Оценочная	Соотнесение выявленных качеств личности или характеристик учебно – познавательного процесса с принятой оценочной шкалой с целью обеспечения обратной связи о процессе учения
4	Организационная	Развитие навыков целеполагания, планирования и прогнозирования, способности к самоорганизации деятельности
5	Рефлексивная	Развитие навыков оценки себя и собственной учебной деятельности, способности к рефлексии
6	Мотивационная	Повышение образовательной и профессиональной мотивации студентов, развитие их способности к самодетерминации

Рисунок 1 – Основные функции портфолио

Образовательное портфолио в математике может включать различные формы и компоненты, такие как:

- Листы саморефлексии, в которых ученики анализируют свои успехи и сложности;
- Индивидуальные исследовательские проекты по математике;
- Анализ ошибок и их исправление в ходе учебной деятельности;
- Разработку математических моделей на основе реальных данных;
- Презентации и аналитические отчеты о пройденных темах.

Применение портфолио в преподавании математики способствует развитию ключевых образовательных компетенций. Происходит это в результате выполнения аналитических и исследовательских заданий, рефлексирования над процессом и результатами обучения и посредством мониторинга индивидуального образовательного процесса. Помимо этого, развитию ключевых компетенций способствует организация проектной и групповой деятельности обучающихся [5, с. 183–188].

Методическая реализация технологии включает в себя:

● Определение структуры портфолио (аналитические отчёты, исследовательские задания, рефлексивные заметки, практические работы);

● Разработку системы критериев оценивания (качество содержания, глубина анализа, уровень самостоятельности);

● Построение заданий, направленных на развитие критического мышления;

● Регулярный анализ и обсуждение образовательных достижений учащихся.

Для изучения эффективности использования портфолио в преподавании математики было проведено исследование в двух группах учащихся 6-го класса. Одна группа обучалась по традиционной методике, а другая – с использованием технологии портфолио. Группа А (традиционное обучение) – учащиеся использовали стандартные методы контроля знаний: тесты, контрольные работы, устные ответы. Группа В (портфолио) – ученики вели индивидуальные образовательные портфолио.

Структура портфолио учащихся группы В:

● Личная информация;

● Планирование (ожидаемые результаты учащегося за отведенный период);

● Планирование учащимися работы, целей и задач;

● Таблицы для ежедневного заполнения: «Уровень понимания программного материала», «Отношение к выполнению заданий», «Внимание на уроке», «Поведение на уроке», «Выполнение домашних заданий», «Работа в паре/группе», «Ведение тетради»;

● Лист для оценки достижений в предметных олимпиадах, проектных работах и т.п.;

● Тест «Самооценка» (проводиться перед и после применения технологии портфолио);

● Творческая деятельность: составление памятки, алгоритма по пройденной теме и т.д;

● Подведение итогов, саморефлексия и сравнение «Ожидаемые результаты / Действительные результаты». Планирование дальнейшей работы исходя из полученного опыта.

Планирование учащимся основывается на наводящих вопросах: «Каких результатов ты планируешь достичь?», «Что для это необходимо сделать?» и т.д.

Пример листа оценивания для портфолио представлен в Таблице 1:

Таблица 1 – Лист самооценивания учащегося

Уровень понимания программного материала					
№№	Тема контроля	Красный «1–3»	Желтый «4–6»	Синий «7–8»	Зеленый «9–10»

В графе «Тема контроля» можно указывать как разделы, так и темы формативных работ. Также, если у обучающихся не развиты навыки самооценивая можно добавить дополнительную графу для оценки учителя, чтобы ученик мог сравнивать оценки и мог научится работать с критериями.

Пример задания 1: Построить координатную плоскость и нанести на нее заданные точки. Провести исследование закономерностей.

Условие задания №1: Построй координатную плоскость и отметь на ней данные точки: (-1;0), (-1;3), (-2;3), (0;4), (0;1), (2;3), (4;3), (3;2), (4;2), (3;1), (2;1), (1;0), (1; -3), (-1; -3), (0;-2), (0;-2), (0;-1), (-1;0), последовательно соедини эти точки отрезками. Какая фигура получилась?

Решение: рисунок 2

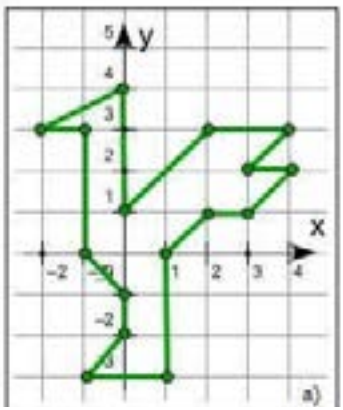

Рисунок 2 – фигура к заданию № 1

Критерии оценки:

● Точность построения осей и точек (+4 балла);

● Правильно выполнено построение фигуры (+2 балла);

● Анализ закономерностей расположения точек и грамотность оформления и выводов (+4 балла).

Учащийся самостоятельно заполняет таблицу после проверки (ключи к заданию, комментарии преподавателя и т.п.).

Пример задания 2: Найти решение неравенства, представить его в виде числового промежутка и изобразить на координатной прямой.

Критерии оценки:

– Корректное решение неравенства (+3 балла);

– Верное отображение промежутка на координатной прямой (+3 балла);

– Анализ возможных ошибок и обоснование решения (+4 балла).

Через три месяца были проведены сравнительные тестирования и анкетирование учащихся. По результатам тестирований средний балл группы В стал выше на 11 %, в группе А изменения колебались в 1–2 %. Также анкетирование позволило выявить следующе:

– 80 % учеников группы В отметили, что ведение портфолио помогло им лучше понимать материал;

– В группе А только 45 % учащихся чувствовали уверенность в своих знаниях;

– Ученики группы В отмечали большую вовлеченность в учебный процесс и желание анализировать свои ошибки;

– В группе В учащиеся более активно участвовали в обсуждениях и задавали осмысленные вопросы.

Результаты применения технологии портфолио показывают, что она может положительно влиять на учебный процесс, повышая успеваемость, вовлеченность и уровень критического мышления учащихся. Учащиеся, использующие портфолио, способны продемонстрировать более высокие результаты в освоении учебного материала, так как они вовлечены в процесс самоанализа и осмысленного обучения. Кроме того, данный метод способствует развитию письменной речи, навыков аргументации и обоснования своих решений.

Использование технологии портфолио в преподавании математики в 6–7 классах является перспективным направлением, способствующим формированию ключевых компетенций обучающихся. Дальнейшее развитие данной методики связано с интеграцией цифровых технологий, что позволит значительно повысить эффективность ведения и анализа образовательных достижений. Включение интерактивных инструментов, облачных сервисов и адаптивных образовательных платформ сделает портфолио ещё более полезным инструментом в образовательной практике.

В перспективе можно рассматривать разработку специализированных цифровых платформ для ведения портфолио, интеграцию искусственного интеллекта для автоматизированного анализа прогресса учащихся, а также внедрение геймификации для повышения мотивации к ведению портфолио. Так, уже были созданы функции для разработки портфолио обучающихся на известных платформах как Canva.com и Offnote.net и т.д. Таким образом, технология портфолио имеет большой потенциал для развития и внедрения в образовательную систему, способствуя повышению качества преподавания и уровня подготовки учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Михайлова Н. П. Педагогические возможности технологии портфолио в высшем образовании // Вестник Омского университета. Серия: Педагогика и психология. – 2014. – № 3(4). – С. 45–50. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-vozmozhnosti-tehnologii-portfolio-v-vysshem-obrazovanii

2 Костенко Л. А. Портфолио как эффективная педагогическая технология в XXI веке // Молодой ученый. – 2019. – № 23(369). — С. 275–278.

3 Тавстуха О. Г., Моисеева А. Н., Муратова А. А. Технология портфолио как средство аутентичного оценивания учащихся в учреждении дополнительного образования // Омский научный вестник. – 2008. – № 2(62). – С. 3456–283.

4 Васильева Т. И. «Портфолио» как средство оценки результатов обучения // Педагогический форум. – 2021.

5 Леонтьев А. Н. Деятельностный подход к обучению и формированию компетенций. – М. : Педагогика, 2015. – С. 183–188.

ЕҢБЕК – БАР ТӘРБИЕНІҢ БАСТАУЫ

САДВАКАСОВА Г. Б.
технология пәнінің мұғалімі,
«М. Горький жалпы орта білім беру мектебі» КММ,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Еңбек – адам баласының өмірінде маңызды рөл атқаратын, оның өмірін мәнді және мағыналы ететін басты құндылықтардың бірі. Еңбек адамды тек физикалық тұрғыда ғана емес, рухани және моральдық тұрғыдан да дамытады. Еңбек арқылы адам өмірдің қиындықтарына төзімділік танытады, өз күшін, білімін, дағдыларын қолдана отырып қоғамға қызмет етеді. Сондықтан еңбек тәрбиесі – адамның толыққанды тұлға болып қалыптасуына маңызды әсер ететін факторлардың бірі.

Еңбек адамды адамгершілікке, жауапкершілікке, төзімділікке, өз ісіне адал болуға, басқа адамдарға қамқорлық көрсетуге тәрбиелейді. Еңбек ету барысында адам бойында ұжымда жұмыс істеу, ынтымақтастық, адалдық, еңбекқорлық сияқты қасиеттер дамиды. Әсіресе, жастар үшін еңбек тәрбиесінің маңызы зор, өйткені олар өмірде өз орнын табуға, өзіне сенімді болуға, сонымен бірге қоғамға қажетті пайдалы іс жасауды үйренеді.

Еңбек тек материалдық игілік алу құралы ғана емес, адамның жеке тұлғасының дамуына ықпал ететін үлкен мектеп. Әрбір еңбек процесі адамға белгілі бір дағдыларды, тәжірибені, шеберлікті үйретеді. Бұл адамға өз қабілеттерін ашуға, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар мектепте еңбекті үйреніп,

оны күнделікті өмірде қолдануды үйренеді. Бұл еңбекке деген көзқарастың өзгеруіне, құрметтің артуына, сондай-ақ белгілі бір мамандықтарға деген қызығушылықтың дамуына алып келеді.

Еңбек тәрбиесі көбінесе мектеп, отбасы және қоғамдық ұйымдардың бірлескен іс-әрекеті арқылы жүзеге асады. Бұл процесс көп деңгейлі және кешенді болып табылады. Оқушыларға еңбек тәрбиесін беру әдістері әртүрлі болуы мүмкін:

- Өндірістік тәжірибе: Оқушыларды еңбекке баулу үшін өндірістік тәжірибе ұйымдастыру өте маңызды. Бұл тәжірибе оқушылардың еңбектің маңыздылығын түсініп, еңбекқорлыққа тәрбиелейді.

- Үй тапсырмалары мен шығармашылық жұмыстар: Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту арқылы еңбекке деген қызығушылықтарын арттыруға болады. Қолөнер, көркем еңбек, ағаш өңдеу секілді жұмыстар баланы еңбекке баулып, олардың жауапкершілігін арттырады.

- Әрекетке негізделген тапсырмалар: Тапсырмалар арқылы оқушылардың еңбектің нәтижесін бағалау, өз күшіне сену дағдыларын қалыптастыруға болады. Мысалы, жобалық жұмыстар, зерттеу жұмыстары, шығармашылық тапсырмалар – осының бәрі еңбек арқылы тәрбиелеудің тиімді әдістері.

Еңбек адамның ішкі дүниесіне әсер етіп, оның адамгершілік және рухани дамуына ықпал етеді. Еңбекке тәрбиелеу арқылы адам өз мақсаттарын айқындайды, шыдамдылыққа үйренеді, жеңіс пен жеңілістен сабақ алады. Сонымен қатар, еңбек процесі адамның ұжыммен жұмыс істей білуін, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауды, сол арқылы әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде адамның қоғамға деген жауапкершілігін арттырады.

Қазіргі қоғамда еңбек тәрбиесінің орны ерекше. Ғылыми-техникалық прогресс пен автоматизация дәуірінде адамды тек материалдық жағынан қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар рухани байлығы мен әлеуметтік жауапкершілігін дамыту маңызды. Қазіргі кезде жастарды еңбекке баулу тек мектептерде ғана емес, отбасы мен қоғамда да басты назарға алынуы керек. Қоғамның әлеуметтік әл-ауқатын жақсарту, еңбек мәдениетін қалыптастыру, жастар арасында еңбекке деген құрметті арттыру – бұл мемлекет үшін де, жеке тұлға үшін де маңызды мәселе.

Еңбек – тәрбиенің бастауы, өйткені ол адамның қоғамдағы орны мен рөлін анықтап, оны дамытады. Еңбек арқылы адам

өз-өзіне сенімді болып, өмірдің қиындықтарын жеңуге қабілетті болады. Сонымен қатар, еңбек қоғамның дамуына үлкен үлес қосады, адамға шынайы құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. Еңбекке баулу баланың жан-жақты дамуына, оған өз өміріне және қоғамға жауапкершілікпен қарауға мүмкіндік береді. Бұл – тәрбие процесінің негізі әрі басты құралы.

Ұлы педагогтар айтқандай, адамның болашағы үшін ең маңызды нәрсе – үйдегі еңбек тәрбиесі. Баланың еңбекке араласуы мүмкіндігінше ертерек басталуы тиіс, өйткені еңбек оның адамгершілік қасиеттерін қалыптастыратын ең қуатты негіз болып табылады.

Баланы еңбекке баулу, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу – қай заманда да педагогиканың басты мақсатының бірі болып келді және солай қала бермек те. Өйткені тарыдай болып мектеп табалдырығын аттап, таудай болып шыққанға дейін оқу ордасы беретін білім мен тәрбиені бойға сіңірудің өзі еңбексүйгіштік қасиетті қажет етеді. Есі кіргеннен еңбекке бау¬лымай, енжарлыққа, жалқаулыққа бой ұрған бала білім алып та жарытпайды. Сондықтан баланың отбасындағы еңбек тәрбиесі – бар тәрбиенің бастауы болып табылады.

Ата-ана – бала тәрбиесіндегі басты тұлға. Баланы еңбекке тәрбиелеу оның отбасындағы қарапайым міндеттерін түсіндіруден басталады. Бала жаңа отырғызған жас шыбық секілді, үйдегі көргені қалай болса, соған қарай бет алып өседі. Оның жан-дүниесіне үңіліп, мінез-құлқын бағамдау, үлкен адамдай санаса отырып, әңгімелесу, жас ерекшелігіне қарай міндеттер жүктеу арқылы еңбекке баули отырып, тәрбиелесек, ол өзінің тәтті жемісін берері анық.

Еңбек тәрбиесі – баланың бойында еңбексүйгіштік қасиетті, еңбек етуге деген ынта-ықылас пен осы тұрғыда белгілі бір дағдыларды қалыптастыру жүйесі. Еңбекке баулудың адамгершілік тәрбиедегі орны маңызды. Дана халқымыз баланы жастайынан еңбекке баули отырып, өз ісіне жауап беруге, жақсы нәтижеге жету үшін ізденімпаздыққа, талапшылдыққа, жауапкершілікке, кез келген еңбекті бағалай білуге, айналаңдағы адамдардың жұмысына құрметпен қарауға және еңбекпен тапқан нан қашанда бағалы болатынын біліп өсуге тәрбиелеудің маңызын әу баста-ақ білген. Отбасында ата-анадан осындай тәрбиені көріп, өскен бала ертең әр ортада өзін ұстай білетін, ерік-жігері мықты, бар мен жоқтың мән-маңызын, обал мен сауапты түсінетін, өтірік-өсек айтуға, тәртіп пен құқық бұзушылыққа бармайтын, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсететін қарапайым да адал азамат болып ержетіп, елдің дамуына,

қоғамның алға басуына қозғау¬шы күш болар қауымның қатарынан табылары даусыз.

Құндылық – мәдениеттің құрамдас бөлігі. Қандай да бір елдің рухани мәдениеті, әдебиеті мен өнері, ғылым мен техникасы, әлеуметтік жағдайы, материалдық өндірісінің ең маңызды жетістіктері ұлттық құндылық- тарының мәніне ие болады және өскелең ұрпақтың азаматтық, отаншылдық, рухани-адамгершілік жан-дүниесінің қалыптасуына белсенді түрде ықпал етеді. Ұлтымыздың көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Мұстафа Шоқай: «Ұлттық құндылықтардан жұрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын пайдалы азамат шықпайды», – деген болатын. Ал ұлттық құндылық туралы сөз болғанда, отбасы мен бала тәрбиесі туралы айтпай кете алмаймыз [1, 12 б.].

Халқымыз «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген екен. Осы жерде қазақ халқының ұлы ақыны, ғалым М. Жұмабаевтың мына сөзі ойға оралады: «Ұлт тәрбиесі – баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақтақ жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс. Және әр ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесі мен тәрбие қылуға міндетті» деген сөзі де соның дәлелі. Сондықтан да сан ғасырлар бойы сұрыпталған ұлттық құндылықтарымызды оқу-тәрбие процесіне енгізу арқылы болашақ ұрпақтардың бойына дарыту керек.

Баланың еңбекке құндылық қатынасын тәрбиелеу. Тәрбие адамның бойында еңбекке деген сүйіспеншілік пен сүйіспеншілікті дамытуы керек; бұл оған өмірде өзіне еңбек табуға мүмкіндік беруі керек. К. Д. Ушинский «Еңбек адамды баурап алады» В. Г. Белинский «Адамдар үшін нағыз қазына – еңбек ете білу» Эзоп «Қырағы еңбек барлық кедергілерді жеңеді» М. В. Ломоносов. Еңбек көптеген ғасырлар бойы өмір мен мәдениеттің негізі, адамның физикалық және адамгершілік дамуының басты шарты болып табылады. Өкінішке орай, әркімге табиғатынан еңбекқорлық, дербестік және ұжымда еңбек ете білу қабілеті берілмейді. Еңбекке баулу отбасылық тәрбиенің ажырамас бөлігі болып табылады. Баланы еңбекке баулудың маңызы туралы көп айтылды. Ең бастысы, еңбек тұлғаның қалыптасуына әсер етеді. Прогрессивті ойшылдар, педагогтар, қоғам қайраткерлері еңбектен тыс тұлғаның іргелі қасиеттерін қалыптастыру мүмкін

еместігін баса айтты. Әр түрлі зерттеушілер өскелең ұрпақты еңбекке баулу оның мазмұнымен тығыз байланысты жалпы білім берудің табиғи бөлігі екенін атап өтті. Дәстүрлі қоғамда бала жастайынан отбасының еңбек өміріне табиғи түрде араласты. Қазіргі ақпараттық қоғамда басқа шындықтар бар: балалық шақ кешіктіріліп, еңбек іс-әрекетінің басталуы, әсіресе қалаларда, кейінге қалдырылады. Қоғам өскелең ұрпақтың дербестігінің жеткіліксіздігі, кәсіптік бағдар берудегі қиындықтар, ұзақ мерзімді қажырлы еңбекке дайындықтың болмауы, әдемі «кино» өміріне ұмтылу, жауапкершіліктің төмендігі сияқты мәселелерге тап болды. Сонымен бірге қоғамның және заманауи технологиялардың даму тенденциялары білімді, белсенді, қораптан тыс ойлауға қабілетті, дүниені және өзін сауатты түрде өзгертуге дайын тұлғаны тәрбиелеуді талап етеді. Бүгінгі таңда отбасы алғашқы еңбек тәрбиесі функциясымен күресе ала ма? Қазіргі отбасындағы мектеп жасына дейінгі баланы еңбекке тәрбиелеудің ерекшеліктері қандай? Ата-аналар баланы еңбекке тәрбиелеудің маңыздылығына сенімді, өйткені болашақта оны отбасында да, кәсіби салада да еңбек қызметі күтеді. Кейбір ата-аналар баланың еңбекке деген құштарлығы тұқым қуалаушылықпен анықталады деп санайды. Қазіргі отбасылардағы еңбек тәрбиесі шешуші рөл атқармайды. Теориялық тұрғыдан ата-аналар бұл процесті маңызды деп санайды, бірақ баланы мектепке дайындауға көбірек көңіл бөледі. Сонымен бірге, еңбек тәрбиесі баланы мектепке даярлаудың тиімді бөлігі бола алатындығы мойындалмайды. Отбасындағы еңбекке тәрбиелеудің негізгі формалары еңбек тапсырмалары болып табылады, балалардың жұмысы жүйелі емес, ата-аналар олардың назарын ересектердің еңбегіне аудармайды, оған жеткілікті түрде тартпайды. Еңбекке баулудың мазмұны тарылып, көбіне өзін-өзі күтумен шектеледі. Ал отбасында мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі еңбек тәрбиесімен салыстырғанда еңбек тәрбиесінің мазмұнын кеңейтудің объективті мүмкіндіктері бар. Мамандардың пікірінше, қазіргі заманғы отбасындағы еңбекке баулудың негізгі педагогикалық шарты - бұл баланың бойында жауапкершілік, ұқыптылық, еңбекке деген құрмет сияқты жеке қасиеттердің дамуына ықпал етуге арналған үйдегі балалардың жүйелі еңбек әрекеті. еңбек санасына»бұл еңбекқорлықтың пайда болуына, әрі қарайғы еңбек қызметіне қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Баланың еңбекке деген тәрбиесіне отбасының ықпалы еңбекқорлықты, еңбекке

деген мейірімділікті дамыту, лайықты еңбектің үлгісін үнемі көрсету болып табылады. Осылайша, отбасындағы балаларды еңбекке тәрбиелеудің негізгі кезеңдерін бөліп көрсетуге болады: 1. өзіне-өзі қызмет көрсету көлемін арттыру арқылы еңбекке баулу; 2. отбасының басқа мүшелері үшін өзін-өзі күтуден еңбекке біртіндеп көшу; 3. жауапкершілік аясын кеңейту, олардың күрделілігін арттыру; 4. еңбек тапсырмаларын орындау сапасын әдептілікпен және ұдайы бақылау; 5. еңбек операцияларын орындау бойынша үйде оқытуды ұйымдастыру; 6.баланың өзіне жүктелген жұмысты орындаудың маңыздылығына деген сенімін қалыптастыру; 7.еңбек тапсырмаларын бөлу кезінде баланың жеке ерекшеліктерін ескеру. Осы қарапайым іс-әрекеттерді орындау арқылы баланың еңбекке деген тұрақты құштарлығын қалыптастыруға және терең адамгершілік қасиеттердің негізін қалауға болады. Дегенмен, бұл үшін ата-аналар отбасындағы балаларды еңбекке тәрбиелеудің маңызы мен ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың еңбек дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктерін, еңбекке баулудың нысандары мен әдістерін түсінуі маңызды.

Ұлттық құндылықтардың әрбір халықтың өмірінде алатын орны өзгеше. Қазақтың салт-санасын жаңғырту еліміздің ішкі және сыртқы саясатын ұлттық сипатта жүргізуді талап етеді. Қазақи рухы биік ұлттық идеяның қалыптасуында ұлттық құндылықтардың маңызы зор. Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, төл құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу – ұлттық идеяның негізгі бағыты. Ұлттық идея – қазақ халқы тудырған моральдық нормаларда және ұлттық құндылықтарда бекітілген патриоттық тәжірибені меңгеру, ұлттық этномәдени дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды тану, тарихты құрметтеу арқылы іске асырылады.

Қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ» деп тұжырым жасаған екен. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан, яғни ерте жастан ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбиелеу керек. Бүгінгі дұрыс тәрбие алған жастар – болашақ жақсы азаматтар. Сол себептен де Тұңғыш Президентіміз рухани жаңғыру туралы бағдарламалық мақаласында: «Ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз,

бір сөзбен айтқанда, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс», деп ой қорытады.

Бүгінгі күн тұрғысынан қарайтын болсақ, егемен елдің бейбітшілігі мен бірлігін сақтайтын жас ұрпақтың бойына ерлік рухты, отаншылдық сезімді сіңіру – маңызды мәселелердің бірі. Елдің туын көтеріп, тәуелсіздік талаптарын орындау ісіне батыл бетбұрыс жасаған бүгінгі таңда адамзаттық игіліктерді, халқымыздың ғасырлар бойы армандаған мәдени-рухани мұрасы мен ұлттық тәрбие саласында жұмыс жасау – басты міндетіміз.

Ұлттық құндылықтар – ұлттық идеяның негізгі өзегі, ұлт қалыптасуының басты факторларының бірі. Ұлттық идея – туған жер, өскен орта әсерлерінен қалыптасып, халықтың тілі, ауыз әдебиеті, салт-санасы, әдет-ғұрпы, ырымдары мен тыйымдары арқылы жүйеленген сезім. Ол – ұлттың болмысы, психологиялық өзіндік ерекшелігі. Ал осы ұлттық идеологиямыз әлсіз болса, барлық салаға өзінің теріс әсерін тигізетіні шүбәсіз.

Бауыржан Момышұлы: «Біздің тарихымыз батырға бай тарих, халқымыз батырлықты биік дәріптеп, азаматтық пен кісіліктің символы санаған. Батырлық, ерлік ұрпақтан-ұрпаққа ата дәстүр болып қала бермек. Өткенін білмеген, тәлім-тәрбие, ғибрат алмаған халықтың ұрпағы – тұл, келешегі – тұрлаусыз. Біздің қазақ халқы – батыр халық», деген екен. Расында, кең байтақ атырапты жауға бермей, қасық қаны қалғанша күрескен, жарғақ құлағы жастыққа тимей, елім деп еңіреп өткен хас батырлар қаншама десеңізші! Олардың ерлігі кейінгі ұрпаққа қашанда өнеге болмақ [2, 8 б.].

Отансүйгіштік рух – Тәуелсіз еліміздің әлемдік өркениет көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдастықтан лайықты орнын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш. Осы жерде жас ұрпақ ең бастысы – отбасында асқақ отансүйгіштік сезімде тәрбиеленуі тиіс. Ұлы Абай: «Балаға мінез үш алуан адамнан жұғады: біріншісі – ата-анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі – құрбысынан», дейді. Отансүйгіштік сезімнің қалыптасуына ата-ана, ауыл-аймағының ықпалы зор. Отанды сүю отбасынан басталатыны рас. Сондықтан да бала тәрбиесінің шешуші факторы – отбасы. Баланың ер жетіп өсуі, бойындағы алғашқы адамгершілік белгілері отбасында қалыптасады.

Бала тәрбиесі – баршамызға ортақ маңызды іс. Сондықтан да қоғам бұл жұмысқа парасаттылық танытып, байсалдылықпен жұмылуы керек. Ұрпақ тәрбиесінде ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрі мен тағылымдарын, мәдениетін,

тарихын, бұрынғы-соңғы ұлы ойшыл педагогтердің еңбектерін оқып, жетік білмей, оны жақсы меңгермей тұрып, келер буынға дұрыс тәрбие-тағылымын сіңіру мүмкін емес. Жас ұрпаққа ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық тәрбие үлгісін ұғындырып, оларды мәдениетті, адами қасиеті мол, шығармашылық тұлға етіп тәрбиелеу – қазіргі таңдағы өмір талабы және қоғам қажеттілігі.

Ы. Алтынсарин ислам мәдениетінің тазалық, адалдық, ізгілік, адамгершілік, бауырмалдық сияқты Лев Толстой мен Гете де бас иген шынайы тәрбие үлгілерін өз қолымен жазған «Шариятул –ислам»» деп аталатын оқу құралы арқылы қазақ балаларының санасына таза күйінде беруге тырысты. «Аталған кітапты жазып бастырудағы мақсат: дін мен құранды жақсы білмейтін дүмше молдалардың ықпалынан арылып, ислам дінінің шарттарын жастарға үйрету, дұрыс бағыт беру ... Оқулық жастарды шала сауатты молдалардың әсер - ықпалынан бөліп алып, оларға дінмен бірге сондағы адамгершілік мәселесін де насихаттауға жағдай жасағанын танытады»,- деп жазды филология ғылымдарының кандидаты М.Жармұхамедов [3, 22 б.].

Сондықтан әрбір отбасы бала тәрбиесінде дәстүрлі әдет- ғұрып заңдарының тиімді жақтарын ұрпақтар санасына сіңіріп, оларды заңды құрметтеуге, әділеттілікке, турашылдыққа түсетіндей етіп тәрбиелеу керек. Ол үшін жас ұрпақтарымыз ежелгі қазақтың тілін, салт - дәстүрін (қыз ұзату, құда түсу), заңдарын, халық ауыз әдебиетін (мақал- мәтелдерін, билердің әділ билігін, тұрмыс - салт жырларын, батырлар жырын) т.б білгені жөн. Отбасы тәрбиесіндегі ұлттық ерекшеліктер, туыстық қарым-қатынас, жеті ата туралы түсінік, перзенттік парыз бен қарыз, ұлттық намыс, сана-сезім, отансүйгіштік, еңбексүйгіштік қасиеттер ұлттық тәрбиенің негізгі бағыттарына арналған туындылар да қазақ халқының ауыз әдебиетінде молынан көрініс тапқан.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Көбеева Н. Бала және табиғат. \\ – 1993. – № 5. – 17 б.

2 «Қазақстан мектебі» ғылыми – педагогикалық журналы. № 12. – 2002 ж. – 28 б.

3 Қарабаева «Жаңа педагогикалық технология негізінде оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру» // «Қазқстан тарихы» әдістемелік журнал, № 12. – 2004 ж. – 35 б.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ДЕСТРУКТИВТІ ДІНИ АҒЫМДАРҒА ТҮСУ СЕБЕПТЕРІ

САЛЬМАНОВ Д. М.
магистрант, Торайгыров университеті, Павлодар қ.

Мақалада жастар арасында деструктивті діни ағымдардың таралу себептері және студенттердің деструктивті діни ағымдарға түсу себептері талданады. Деструктивті ағым өкілінің ерекшеліктері мен сипаттамалары қарастырылады.

Студенттер - өздерінің өмір жолын іздестіретін, кәсіптерін таңдайтын, қарым-қатынас байланысын қажет ететін, оқшаулануға бейім, ішкі әлемін әрбіреуге ашатын, өздерінің бірегейлігін, ерекшелігін сезінетін ерекше әлеуметтік топ болып табылады. Сонымен қатар, студенттер деструктивті діни ағымдарға тартылудың ең осал санаты болып табылады.

Жастардың дінге қызығушылық себептерінің бірі – бұл тәуелсіздік сезімінің, кейде өз ісінен қанағаттанбауының, қоршаған әлемнің эмоционалды қабылдануының, көптеген мәселелердің шешімін ізденуінің, адамның әлемді тануға деген ұмтылысының, өз көзқарасын қалыптастырудың артуы. Бұл процесте адамның психикалық дамуының өсуі мен шынайылықты іздеуге деген ұмтылысы жиі байқалады.

Дінтану саласының мамандары деструктивті жат ағым өкілдерінің – бірінші кезекте әлеуметте орнын таппаған, тәуелді адамдар қатары деп санайды. Бірақ олардың ішіндегі тағы бір: ағымға қатты идеологиялық мағына беретін, өздерінің талабына сай ағым ішінен орын іздестіретін адамдар тобы бар. Олар діни ағымдарда өздерін тұлға ретінде жүзеге асырады және олардың белсенді насихаттаушыларына айналады. Олар үшін сектадан шығу өте қиын, бұл топпен жұмыс істеу мамандар үшін ең қиынға соғады.

Зерттеулер көрсеткендей, діни ағымдарға бейім адамдарға мынадай сипаттамалар тән:

- мәселелерінен - сыни ойлау қабілетінің жоқтығы немесе әлсіздігі, өмірде туындайтын кез келген жағдайды, әсіресе екі альтернативті нұсқа арасында таңдау жасау қажет болған жағдайларды толық түсіне алмау;

- өздігінен шешім қабылдай алмау немесе таңдау қорқынышы, өз әрекеттері үшін жауапкершілікті алу дағдысының жетіспеушілігі. Діни ағымдардың ішінен көбінесе “көпшілік сияқты болуға”

ұмтылатын, өзінде туындаған проблемаларынан қашатын, өз пікірлерінен қорқатын адамдар шыға алмайды;

- дәстүрлі дінге қатыстылықтың жоқтығы немесе формалдылығы. Мысалы дәстүрлі ислам діни негіздерін терең білу және түсіну, сыни ойлау мен ішкі еркіндігі бар адамды діни ағымдарға тарту қиынға соғады.

Тіпті барлық сипаттамалардың жиынтығы емес, тек біреуінің болуы адамның сектаға тартылу тәуекелін айтарлықтай арттырады [1].

Зерттеушілер діни ағымдарға бейім адамдардың әлеуметтік-психологиялық сипаттамаларын немесе тұлғалық типтерін ажыратады.

Бірінші типке әлеуметтік (жұмыста, оқуда қиындықтар, әлеуметтегі мәртебесі мен жағдайына қанағаттанбау және т.б.) немесе жеке (отбасылық қақтығыстар, психикалық немесе дене аурулары және т.б.) мәселелері бар адамдар жатады. Бұл типтегі адамдар саналы түрде немесе санасызда өз қиындықтарынын сектадан «құтқаруын» іздейді.

Екінші типке өмірде ешқандай ерекше мәні жоқ адамдар жатады. Олар үшін секта – ойын-сауықтың бір түрі. Бұл адамдар үшін бастапқы мақсат өмірдің мәселелерінен қашу емес, ойын, жаңа әсерлер, өмірде жаңа мағына іздеу болуы мүмкін.

Үшінші типке жабық, тыныш, жақсы тәрбиеленген, ақылды және сыпайы адамдар жатады, олардың достары немесе ерекше қызығушылықтары жоқ. Олар ресми болған діни өкілдерге бармайды. Секта оларға өздеріне қызығушылық танытатын адамдармен қарым-қатынас құру мүмкіндігін береді. Олар үшін өздерін түсіністікпен қабылданғанын сезіну, сөйлесетін біреу болуы маңызды. Діни ағымдарға кететін жастардың көпшілігі дәл осы типке жатады.

Төртінші типке өздеріне сенімді, жаңа, қызықты және жұмбақ нәрсені білуге ұмтылатын адамдар жатады. Олар таңдаған істі бар күштерін салып, кейін оны ешқандай мәселесіз тастап, жаңа қызығушылыққа кете береді.

Бесінші типке эксклюзивті және «элитарлы» діни ілімдер мен дүниетанымдық жүйелерді қабылдауға ұмтылатын адамдар жатады. Бұл типтегі адамдармен жұмыс істейтін діни ағымдар, оларға ұйымның және олардың ұсынатын білімнің құндылығына, бірегейлігіне сенімділік тудыртады [1].

Жастардың деструктивті діни ағымдарға түсуіне әкелетін жеке ерекшеліктерін талдау кезінде тұлғаның мінез-құлық ерекшеліктеріне назар аудару қажет. Кез келген адамның жас ерекшелігіне байланысты қызығушылығы мен темперамент негізінде қарым-қатынас құрылатып, ағымға тарту әрекеті құрылатының атап өткен жөн. Әрбір темперамент түрінің сипаттамалық ерекшеліктерін біле отырып, мынаны болжауға болады:

- меланхоликтерді деструктивті діни ағымдарға тарту үшін олардың жоғары деңгейдегі мазасыздығы, ұстамдылығы, пессимизмі, өзіне сенімсіздігі ескеріле отырып қарым-қатынас құрылады;

- холериктерге агрессивтілік, қозғалғыштық, импульсивтілік, сезімталдық тән, сондықтан олар зорлық-зомбылықты насихаттайтын агрессивті діни ағымдарға (мысалы, такфири мен хизбут-тахрир) тартылуы мүмкін;

- сангвиниктер темпераменті бар адамдарға бастамашылық, ашықтық, бейбітшілдік тән. Бұл адамдар агрессивті принциптерді ашық насихаттамайтын, адамдар арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастыруға баса назар аударатын діни ағымдарға тартылады (мысалы, Атажол, Аум Синрикё);

- флегматиктерге тыныштық, бейбітшілдік, сенімділік, өлшемділік тән. Дегенмен, олардың пассивтілігі деструктивті діни ағымдарға тек белгілі бір адам үшін сөзсіз беделге ие жарқын және маңызды көшбасшы болған жағдайда ғана тартылу мүмкіндігін көрсетеді. (мысалы,«АлляАят»)

Тәжірибе көрсеткендей, діни жат ағымдардың белгілі бір жастар үшін тартымдылығы мынадай нәрселерге негізделеді: құтқаруға деген сенім (секта оң үміт береді, өлім қорқынышынан құтқарады); ынтымақтастық (жалғыз адамдарға жеке және жақын қарым-қатынас ұсынылады); сауығу (психосоматикалық табиғаттағы аурулардан); құдайдың көрінуі (құдайдың қатысуын сезіну, сананың өзгерген күйі); азат болу (әсіресе өз шешімдерін қабылдаумен байланысты рухани ауыртпалықтан); көшбасшылардың әкелік беделі (анықтамалық топ); дәстүрлердің жоқтығы (сынға осалдықты төмендетіп, конформизмге бейім емес жастар үшін діни ағымдардың тартымдылығын арттырады); миссия (секта мүшелері, әдетте, насихаттаған адамдарға жақсылық тілейді және өз сенімдерін таратудан күшті оң эмоциялар алады) [3].

Жастарды жат ағымдарға тарту – ер жігіттер мен қыздардың танымдық, эмоционалдық және импульсивтік салаларына әсер

етудің нәзік механизмі. Бұл психологиялық әсер қайырымдылықпен жасырылады: жануарларға көмек беру, тегін діни әдебиеттерді тарату, балаларға арналған шағын сыйлықтар, символдық ақыға қала сыртына саяхатқа шақыру, рухани әңгімелесуге арналған орындарға бару және т.б.

Қазіргі жаңашыл ағымдардың ілімі мен рәсімдері мистикалық, жұмбақ нәрселерді қамтиды, бұл жастарды жаңа дінге тартады. Құдайдың күшімен бірлік сезімі жастардың өздерінің маңыздылығын сезіну қажеттілігін қанағаттандыру үшін пайдаланылады. Керемет түрлендірулер, азаптардан, қорқыныштардан және аурулардан құтылу, жердегі игіліктер мен табыстарға қол жеткізу адамдарды өздерінің белсенділігінен алыстату үшін қолданылады.

Қазіргі зерттеушілер адамдардың деструктивті діни ағымдарға түсу себептерін келесідей атап өтеді:

- квазидіни және парағылыми идеялардың танымалдылығының өсуі;

- жастар арасында жаңашыл топтар мен олардың идеологиясының танымалдылығы;

- әлеуметтік-психологиялық және коммуникациялық мәселелердің болуы;

- өз ойын-сауық кеңістігіне деген қажеттілік.

Діни жат ағымдарға тартудың ондаған әдістері бар, олардың вербовщиктері жастардың жеке және тұлғалық ерекшеліктерін де, олардың тұрған жағдайларды да ескереді. Діни ағымдарға тартылу қаупі әрбір қызыққан, қошеметті және жанашыр адамға, сондай-ақ сананы басқару техникасын білмейтіндерге де қатысты. Бұл ретте халықтың барлық жастағы топтары қамтылады. Дәстүрлі діни конфессияларға адам өз еркімен жүгінеді, ал деструктивті жат ағымдар өздерінің өкілдерін діннен бейхабарлардын және дінге мүлде сенбейтіндердің арасынан алдап-арбап кіргізіп алады.

Тәжірибеміз көрсеткендей, жастарды деструктивті діни ағымдарға тарту себептері әрбір жеке тұлғаға тән, жеке тұлғаның ерекшеліктеріне, мінез-құлық сипаттамаларына, өмірдегі қиын жағдайларына байланысты.

Бұл мәселені зерттеу студенттердің деструктивті діни ағымдарға түсу себептерін үш топқа бөлуге мүмкіндік берді:

- аксиологиялық (діни білім деңгейі, білімге жетілуге ұмтылыс, құндылықтар жүйесінің тұрақсыздығы, өз мәселелерін шешуге және қызықтыратын сұрақтарға жауап табуға деген ұмтылыс және т.б.);

- әлеуметтік (өздігінен өмір сүру, тұрғылықты жерді ауыстыру, жұмыстан айырылу, жақын адамның қайтыс болуы, ауру, өмірлік және материалдық қиындықтар, ажырасу, жеке драма және т.б.);

- эмоционалдық (мейірімділіктің жоқтығы, түсінбеушілік, қарым-қатынас жетіспеушілігі, қорқыныш, жалғыздық, қызығушылық, шығар жолдың жоқтығы, депрессия, пессимизм және т.б.).

Оларды толығырақ қарастыратын болсақ. Аксиологиялық себептер:

Тәжірибе көрсеткендей, деструктивті жат ағым мүшесі болу екі өзара әрекеттесетін күштердің нәтижесі болып табылады:

1) діни ағымдардың жаңа мүшелерді тарту, өзгерту, өңдеу және ұстау үшін қолданатын тактикасы;

2) жаңа мүшенің жеке осалдығы.

Жастардың көбінесе діни ағымдарға жаңа, жақсы ақы төленетін жұмыс ұсынысы, курстарға немесе семинарға шақыру арқылы түсетінін атап өткен жөн. Кейде жастар діни жат ағымдарға қызығушылықтарын қанағаттандыру үшін, ұзақ уақытқа мүше болуды ойламай-ақ түседі.

Олардың адамды еріксіз басқару үшін, арнайы әзірленген техникасымен әрекеттесу себептерінің бірі, адамның әлсіздіктері де болуы мүмкін:

- үнемі көңілсіздік;

- білімге жетілуге ұмтылыс;

- өз «менінің» нақты құнын түсіну;

- өз мәселелерін шешуге және қызықтыратын сұрақтарға жауап табуға деген ұмтылыс;

- шындықты іздеу;

- сол кезде секта мүшесі болып табылатын достармен ынтымақтастық сезімі.

Әлеуметтік себептер

Діни ағымдарға тартудың алғышарттарына – тұлғалық даму кезеңі, әлеуметтік жағдай, жеке өмірбаяны, психологиялық бейімділік факторлары жатады.

Кейбір ғалымдар жағдайлық факторларға ажырасу, жұмыссыздық, көшіп-қону, басқа қаладағы жұмысқа түсу, жақын адамның қайтыс болуы, ауруға жалдығуды жатқызады.

Жеке өмірбаян факторларын талдағанда, авторлар діни тәрбиенің секта түріне әсер етуі мүмкіндігін атап өтеді. Отбасы мүшелерімен жақындық, жиілік және қарым-қатынас сапасы,

демократиялылық немесе авторитарлылық адамның діни жат ағымдарға осалдығын төмендетуі немесе күшейтуі мүмкін. Діни жат ағымдарға қолайлы да, қолайсыз отбасылардан келген адамдар түседі.

Деструктивті ағымдар жалғыздық сезінетін, қазіргі және болашақтан қорқатын немесе ерекше қиын жағдайда болған адамдардың арасынан жаңа мүшелер іздейді.

Эмоционалдық себептер

Психологиялық бейімділік факторларына психикалық бұзылыстар, ұялшақтық, сенімділік, қарама-қайшылыққа немқұрайлық, аңғал идеализм, мәдениеттен көңілі толмау, транс тәрізді күйлерге бейімділік, рухани мағынаға деген талдаусыз ұмтылыс жатады.

Бұл топтың себептері жастарға өзекті болып табылады, бұл жастар арасында жүргізілген зерттеулердің нәтижелері де растайды:

- жақсы өмірге үміт – 63,3 %;
- өз рухани ізденістері – 32 %;
- жеке драма – 23,5 %;
- қорқыныш пен жалғыздық – 22 %;
- өмірлік қиындықтар – 21 %;
- ауыртпалық – 14 %;
- шығар жолдың жоқтығы, пессимизм, депрессия – 13,7 % [2].

Тұлғалық дағдарыс жағдайда болған және жаңа өмір жолын іздестіретін кез келген адам сектаға түсе алады. Бұл:

- нақты дүниетанымдық көзқарастары жоқ, ізденістегі адам (мысалы, мектепті немесе ЖОО-ды бітірмес бұрын);
- қайғылы оқиғаны бастан өткерген адам (мысалы, жақын адамның қайтыс болуы);
- ажырасудан кейінгі немесе қызметтегі қиындықтар кезіндегі, отбасылық қолайсыз жағдайлардағы адам болуы мүмкін.

Бүгінгі таңда бізді, жат ағымдарға көп жағдайда құрбанның өз еркімен тартылатыны және оның бастан өткен өмірлік жағдайы бұл арбауды жеңілдете түсетіні алаңдатады.

Жат ағымдарға барлық отбасылардан емес, көбінесе эмоционалды жылылығы жоқ, авторитарлық тәрбие түрі басым отбасыларынан кетеді. Сонымен қатар, сектанттарға әртүрлі кешендер мен жеке мәселелер тән. Жалпы алғанда, қазіргі діни ағымдардың тартымдылығы, әсіресе адамның сын жағдайларда болған, рухани дағдарыстан өткен кезде қоғамдық назардың

жетіспеушілігінде жатыр. Мұндай жағдайларда ол қамқорлық іздейді.

Мысалы сондай зерттеу БГПУ университетінде жүргізілген болатын, нәтижелеріне жүгіне отырып, респонденттердің көпшілігі деструктивті діни ағымдарға қоршаған ортасымен түсінбеушілік болған адамдар кетеді деген пікірге келісетінін (сауалнамаға қатысқандардың 80 %), және жалғыздық қамын шеккен адамдардың көпшілігі діни ағымдарға түсетінін (70 %) атап өткен [4].

БГПУ магистранттарының «Адамдар неге діни ағымдарға кіреді?» деген сұраққа берген жауаптарында мынадай пікірлер басым:

- өмірге деген талғамы жоқ – 13,3 %;
- жалғыздық, қарым-қатынас жетіспеушілігі – 46,7 %;
- біреуге қажеттілікті сезіну – 13,3 %;
- алдануға оңай және гипнозға бейімділік – 20 %;
- жеке дағдарыстар – 13,3 %;
- түсінбеушілік – 13,3 %;
- құндылықтар жүйесінің тұрақсыздығы – 13,3 %;
- өздерінің маңыздылығын сезінуге ұмтылу – 26,7 %

Осылайша, діни деструктивті ағымдарға тартылу – бұл әлеуметтік және субъективті-психологиялық алғышарттарды ескеруді қажет ететін күрделі процесс. Діни жат ағымдарға тартудың көптеген әдістері бар болса да, көп жағдайда жас адам алдану арқылы сектаға түседі. Деструктивті діни ағымдар бақытты, өмірдің мағынасын табу, бостандық, өзгеру және мәңгі өмір сүруді уәде етеді. Алдау, жылулық, мадақ, уәделер – бұл жат ағымдарға тартудың сыңнан өткен әдістері. Олар бұрын да қолданылған, бүгін де қолданылады, өйткені олар адамдарды олардың саналы келісімінсіз діни жат ағымдарға тартуға мүмкіндік береді.

Осылайша, әлеуметтік-педагогикалық қызмет теориясы мен тәжірибесін, сондай-ақ эмпирикалық зерттеу нәтижелерін талдау бірқатар қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді:

1 Діни ағымдарға ең осал жастар – бұл жақын әлеуметтік ортасымен қақтығыста болған, жалғыз, күшті психикалық соққы алған, өз күшіне сенімсіз, өзіне, өміріне, құндылықтар мен негіздер жүйесіне қанағаттанбаған адамдар.

2 Жастарды діни деструктивті ағымдарға тартудың негізгі факторлары – бұл кернеулі эмоционалдылық, романтикалылық, максимализм, шешімдердің асығыстығы мен ойланбауы, сыртқы қошеметке деген қажеттілік.

3 Студенттердің деструктивті діни ағымдарға түсу себептерін зерттеу нәтижелері оларды үш негізгі топқа бөлуге мүмкіндік берді: аксиологиялық, әлеуметтік, эмоционалдық себептер.

4 Студенттік жастарды деструктивті діни ағымдарға түсуден сақтандыру – бұл психолог педагог қызметіндегі маңызды міндеттердің бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мартинович В. А., Потенциалды секта ұстанушысының портреті / В. А. Мартинович // http://sobor.by/center.php/center.php?n=potencial/ Электрондық ресурс. – Қол жеткізу күні. – 22.10.2012 ж.

2 Калугин Д., Фанатиктерді қалай вербушілеу керек// Сыныптан тыс оқу. – 2002. – № 2–3. – 42–43 б.

3 Зубок Ю. А., Чупров В. И., Жастар әлеуметтануы. Энциклопедиялық сөздік / Ред.. – М. : Академия. – 2008. – 608 с.

4 Маскалевич Ю. А., Мартынова В. В., Причины попадания студенческой молодежи в деструктивные секты. Сацыяльна-педагагічная работа (Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка) – 2012 г.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САБАҚҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

САНИКЕЙ З.
бастауыш сынып мұғалімі,
«Қызылжар жалпы орта білім беру мектебі» КММ
Палодар облысы, Ертіс ауданы

Ойын технологияларын қолдану бастауыш сынып оқушыларының сабаққа деген қызығушылығын арттырудың тиімді тәсілі болып табылады. Ойындар оқушылардың мотивациясын жоғары көтеріп, оқу процесін қызықты әрі нәтижелі етеді. Ойын арқылы балалар өздерін еркін сезініп, білімді ойын түрінде қабылдайды. Ойын элементтерін сабақта пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілетін, ойлау дағдыларын дамыта отырып, оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Ойын технологияларын қолданудың тиімді жолдары:

1 Дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар білімді ойын түрінде беруге көмектеседі. Мысалы, арифметикалық есептерді шешу, сөздерді табу, геометриялық пішіндерді анықтау сияқты тапсырмаларды ойын түрінде ұсыну балалардың сабақты жақсы меңгеруіне мүмкіндік береді. Ойын барысында оқушылардың білімі тексеріліп қана қоймай, оларды нақты өмірмен байланыстыруға да болады.

2 Рөлдік ойындар. Рөлдік ойындар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл ойындар арқылы балалар белгілі бір рөлдерге (дәрігер, сатушы, мұғалім, т.б.) еніп, өз әрекеттерін көрсету арқылы белгілі бір тақырыпты тереңірек түсінеді. Мысалы, қазақ тілі сабағында рөлдік ойындар өткізіп, балаларды сөздер мен сөйлемдерді дұрыс құруға, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға үйретуге болады.

3 Командалық ойындар. Ойын дегеніміз не? Ойын - балалар бір - бірімен қарым - қатынас жасайтын өз бетінше іс - әрекет. Ойын арқылы баланы оқу - тәрбие үрдісіне қызықтыруға болады.

Ойын - баланың ақыл - ойын тәрбиелейтін құрал. Бала көп ойнайды, ойын арқылы тәрбие алады. Топтық жұмыс немесе командалық ойындар оқушылардың бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеуге дағдылануына септігін тигізеді. Мұндай ойындарда оқушылар түрлі тапсырмаларды бірлесіп орындайды, нәтижесінде әрбір қатысушы өз білімін топпен бөлісіп, жаңа ақпаратты жақсы меңгереді. Мысалы, математикалық есептерді топпен шешу, тарихи оқиғаларды қатар отырып талқылау сияқты тапсырмалар өте тиімді болады.

4 Интерактивті ойындар мен платформалар. Интерактивті платформалар мен қосымшаларды қолдану арқылы сабақтың қызықты әрі тиімді өтуіне мүмкіндік туындайды. Мысалы, «Kahoot!», «Quizizz», «Duolingo» сияқты онлайн ойындар арқылы оқушылардың білімін тексеруге болады. Мұндай платформалар сабақты жандандырып, баланың оқуға деген қызығушылығын арттырады.

5 Сауалнамалар мен викториналар. Викториналар мен сауалнамалар арқылы балалар тек өз білімдерін тексеріп қана қоймай, сонымен қатар, ойын ретінде тапсырмаларды орындап, сабақты қызықты етеді. Мысалы, тарих сабағында белгілі бір кезеңдер бойынша сұрақтар қою арқылы оқушыларды білім алуға ынталандыруға болады. Бұл тәсіл олардың ойлау қабілетін дамытады.

6 Симуляциялар мен модельдеу ойындары. Ұлттық ойындар - заманында бірінші алға қойылған мақсатқа даярлау, отаншылдық сезімге баулу. Бұл оқу - тәрбие негіздерінің бірі.

Оқушыларға нақты өмірден алынған жағдайлар мен процестерді моделдейтін ойындар өткізу олардың өз білімін өмірмен байланыстыруына мүмкіндік береді. Мысалы, табиғи құбылыстарды, экономика немесе қоғам құрылымдарын түсіндіру үшін модельдеу ойындарын пайдалану өте тиімді болуы мүмкін.

7 Мультимедиялық ойындар. Мультимедиялық ойындар балалардың түрлі сенсорлық қабылдауын жақсартады. Бұл ойындар арқылы олар тек мәтіндермен емес, дыбыстар мен бейнемазмұн арқылы да ақпарат ала алады. Бұл тәсіл ақпаратты көптүрлі тәсілдермен жеткізудің тиімді жолы, және балаларды сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

8 Оқу және шығармашылық ойындар. Шығармашылық қабілетті дамыту үшін балаларға тапсырмалар мен ойындар беру өте пайдалы. Мысалы, сөз құрастыру ойындары, «Кім көп сөз айтады?» сияқты ойындар балалардың тілін дамытып, олардың шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Математика мен тіл сабағында да шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға арналған тапсырмалар ұсынуға болады.

9 Геймификация. Геймификация – сабақ процесіне ойын элементтерін енгізу. Оқушыларға тапсырмаларды орындау арқылы ұпай жинап, деңгейлерден өту мүмкіндігі беріледі. Әрбір тапсырмадан кейін жеңімпаздарды жариялап, ынталандыру баланың өзіне деген сенімділігін арттырады және оларды сабаққа деген қызығушылықты сақтауға ынталандырады.

Ойын технологиялары арқылы бастауыш сынып оқушыларының сабаққа деген қызығушылығын арттырудың маңызы зор. Бұл тәсіл оқушыларды сабақты меңгеруге қызықтырып қана қоймай, олардың ойлау қабілетін дамытады, топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады және шығармашылық әлеуетін арттырады. Ойындарды сабақта қолдану оқыту әдісін жаңартып, балаларды оқуға ынталандырып, олардың білім алуға деген көзқарасын өзгертуге көмектеседі.

Ойын нені қалыптастырады?

О - ойды

Й - икемді

Ы - ынтымақтастықты

Н - нақтылықты қалыптастырады

Ойынның қай - қайсысы болса да белгілі мақсат, міндеттерді көздей отырып ұйымдастырылады. Себебі, ойын ойыншының адамгершілік, мінез - құлық, дене қасиеттерінің даналық жақтарын, әлеуметтік, қоғамдық мәселелерді астарлы да ашық қамтиды [1, 5-б.].

Ойын қалай, қашан пайда болған? Ойын тарихының шығуы адамзат тарихының бір бөлігі ретінде сонау аң аулау мен терімшілік уақытында қатар пайда болып, дамып келеді. Содан бізге жетіп, ойналған ойындар ағылшын ғалымы Э. Манкейдің пайымдауынша 5000 жылдай бұрын ойналса керек. Қазақтың қонақжайлылығымен бірге енген ұлттық ойындары да бала болмысына үлкен әсер ететіні хақ. «Отыз күн ойын, қырық күн тойын» деген сөз де содан шықса керек.

Ойын - бала тәрбиесімен егіз. Өйткені бала ойынсыз өспейді, жан - жақсыз дамымайды. Тек қимыл, қозғалыс қана дененің шынығып өсуін, жетілуін қамтамасыз ете алады. Халық ойындарын бүгінгі педагогикалық білім талаптарына сай іріктеп, ретті қолдана білсек, онда ол бала тәрбиесінің сапасын көтеріп, тиімділігін арттырады, сыныптан тыс тәрбие жұмыстарын жандандырады.

Ғалымдар, педагогтар ұлттық ойындарды зерттеп 5 топқа бөлген.

1 Аңға байланысты ойындар

2 Малға байланысты ойындар

3 Түрлі заттармен ойналатын ойындар

4 Зеректілікті,ептілікті, икемділікті қажет ететін ойындар

5 Соңғы кезде қалыптасқан ойындар

Ойындар оқушылардың ақыл - ойын жетілдіріп, дүниетанымын, рухани деңгейін кеңейтіп, олардың қимыл - қозғалыс дағдыларын дамытады, алған білімдерін күнбе-күн өмірмен ұштастырады, басқа да адамгершілік мінез - құлықтарды бойына сіңіруге мүмкіншіліктер береді. Сондықтан, тәрбие жұмысында халық ойындарын ескерусіз қалдыруға болмайды.

Ойынның педагогикада, оқыту үрдісінде алатын орны Платон заманынан белгілі болған XVIII ғасырдың өзінде-ақ Ж. Ж. Руссо мен И. Г. Песталоцци ойын арқылы балаларды болашақ өмірге бейімдеу керек деп түсіндірген.

Ойынның сабақ барысында басты мақсаты – білім беруді ойынмен ұштастыру. Баланың ойынға белсенді түрде қатысуы оның ұжымдағы басқа да әрекеттерін айқындайды. Ойын бір қарағанда

қарапайым құбылыс не әрекет сияқты болғанымен, ол ұжымдық әрекет. Ойын арқылы оқушы неге үйренеді?

1 Өздігінен жұмыс істеуге үйренеді

2 Сөздік қоры байиды, тілі дамиды

3 Зейіні қалыптасады

4 Байқампаздығы артады

5 Өзара сыйластыққа үйретеді

6 Ойынның ережесін бұзбау, яғни, тәртіптілікке баулиды

7 Бір - біріне деген оқушы сенімі артады достыққа, ынтымақтастыққа баулиды

8 Сабаққа қызығушылығы артады.

9 Бір - бірімен жақын қарым - қатынаста болады.

10 Қисынды ой - қабілетін дамытады.

Педагогикалық үрдісті жетілдіруде ойынның алар орнын қазақстандық ғалым Н. Құлжанова да зерттеген. Ойын бала үшін еліктеу, инстинкт, күнделікті негізгі әрекет және оның жеке өмірі, - деп дәлелдеген. Н. Құлжанованың айтуы бойынша ойынды әдептілік, тәрбиелік мақсатта пайдалану - баланың болашақ өміріне түзу жол салу, үлкендерге еліктеуі және өмірдің талаптарына сай бейімделуі басты педагогикалық мақсаттар. Ғалым «Бала ойында ғана тынығып», «жұмыс жасап», өсіп жетіледі. «Оның ойлау қабілеті жетіліп, қарым - қатынас жасау мүмкіндігі артады»,- деп атап көрсеткен.

«Ойын – бала үшін өмірлік тәжірибе»,- деп М. Жұмабаев атап көрсетсе, «Ойын - баланың рухани дамуының негізі»,- деп Ж. Плаже, К. Левин, Л. С. Выгоский, Д. Б. Эльконин өз еңбектерінде атап көрсеткен.

1 Ойын - балалар үшін күрделі әрекет те бола алады. Балалар білімді ойын арқылы қабылдап, үлкендерден үйренеді. Сондықтан сабақтағы ойын оқушы білімін тыңдап, ой - өрісі кеңейте алады, білім алудағы қызығушылығы артады. Ойын арқылы бала көптеген мәліметтер алады, психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Баланың жас ерекшелігіне, сабақтың мақсатына сай ұжымдастырылған ойындардың берері мол.

Білім берудің жаңа технологияларын пайдалану бойынша мемлекеттік стандарт жобасында оқытудың ойын технологиясына үлкен мән берілген. «Пәндік, пәнаралық сипаттағы дидактикалық және сюжеттік, рөлдік ойындар білім алушыға өзін танытуға, жолдастарының пікірімен санасуға, көпшілік алдында сөйлеу қабілетін үйренуге, жан - жақты білімін көрсетуге мүмкіндік береді.

Рөлдік, сюжеттік ойындардың көмегімен білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратын оқу міндеттерін шешуге болады. Ойын қарапайым тілдік жағдаяттарда білім алушыларды қарым - қатынас мәдениетіне тәрбиелейді», деп атап көрсетілген.

Сондай - ақ 12 жылдың білім беруде ұлттық ойындарға және шынайы өмірлік әрекетпен ойналатын ойындарға мән беріледі. Ойын арқылы оқушының білімі мен бейімін, жеке тұлғалық қасиет - қабілеттерін арттыру мүмкіндіктері зерттелген. Ойындардың қажеттілігін іріктеп ала білу - ұстаз шеберлігіне байланысты. Оқушының тілін дамытуда сөздік ойындарын қолдану тиімдірек. Сондай ойындардың бірі – «Керекті сөзді тауып айт». Ойынның мақсаты - қажетті сөздерді дұрыс тауып айтуға жаттықтыру, оқушы зейінін қалыптастыру. Мұғалім сол сабаққа қатысты жалпылама сөзді атайды, оқушылар қажетті сөздерді атайды немесе жазады. Бұл ойын оқушыларды талдау жасауға да үйретеді. Мысалы: тіл дамыту сабағында «Заттың атаулары» деген сөз аталса, оқушылар, бірнеше сөздер айтады және сұрақтар қояды. Жауаптарды жазады. Сондай - ақ оқушы зейінін қалыптастыруда «Кім тез, шапшаң» ойынын өткізуге болады. Бұл ойынды барлық сабақтарда қолдануға болады.

Сабақ барысында оқушылардың қызығушылығы, зейіні, тілін дамыту үшін грамматикалық ойындардың орны ерекше. Сабақта тиімді қолданылған ойын оқушылардың грамматиканы толық меңгеріп, сауатты жазу дағдысына мол мүмкіндік береді. Оқушыларды өзбеттерімен жұмыс істеуге дағдыландырады, ізденімпаздыққа баулиды. Грамматикалық ойындардың ерекшеліктері де бар. Бұл ойын әр түрлі жағдаяттар арқылы жүзеге асады. Ойын сабақтың әр бөлігінде, әр мақсатта жекеленіп, дараланып қолданылады. Жаңа тақырыпты түсіндіруде, өткенді қайталауда, пысықтау сабақтарында пайдаланылады. Мұғалім ойындарды қолдану үшін жете дайындық жасап, қажетті жабдықтармен қамтамасыз етеді. Олар: грамматикалық лото, грамматикалық тренинг, грамматикалық гимнастика т.б [2, 90-б].

Сабақ барысында оқушының тілін дамытатындай, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратындай ойындарды қолданамын. Олар: «Синтаксистік касса», «Сөйлем қуаласпақ», «Құсбегі», «Кедергіден өту», «Кім болам?», «Асауды ұстау», «Аударыспақ», «Вагондарды құрау», «Қай әріп жоғалды?», «Лоторея ұту», «Жасырынбақ», «Атын айт», «Түсін таны» «Не

артық?» т. б. ойындар. Әр ойын сабақ мақсатына сай қолданыс табады.

«Синтаксистік касса» ойыны. Карточкада бірнеше суреттер көрсетіледі (адам, құс, т.б.) беріледі және қойылатын сұрақтар карточкасы жасалады. Суреттің үстіне сұрақтары айтылып қойылады.

«Сөйлем қуаласпақ» ойыны. Интерактивті тақтадан мазмұнды суреттер көрсетіледі. Топта сөйлемдер арқылы мәтін түрлері немесе хат, эссе, ой - толғау, хабарландыру, жарнама құрастырылады (ауызша).

«Кедергіден өту» ойыны. Интерактивті тақтадан «кедергілер» көрсетіледі. Әр кедергінің өз тапсырамасы тақтадан көрінеді. Тапсырмалар топқа беріледі. Осылайша ойын соңында кедергілерден өтіп мәреге жеткен топ жеңіске жетеді.

«Вагон құрау» ойыны. Әр топқа бірнеше вагондар беріледі. Әр балаға 1 вагоннан. Вагонның артындағы тапсырманы орындаған оқушы вагонды ретімен тақтаға келіп іледі. Қай топтың вагондары алдымен құралса, сол топ жеңіске жетеді.

«Алтын айт» ойыны. Интерактивті тақтадан бір - бірімен араласқан бірнеше суреттер тұрады. Оқушылар кезекпен шығып суреттерді «белгісі» арқылы топтан себебін түсіндіреді.

Сабақтан тыс уақытта қимыл - әрекет ойындарына көңіл бөлінеді. «Туған күні», «Ақ терек, көк терек», «Ақ тоқаш», «Айға ұшу», «Кім болам?» сияқты ойындар ойналады. Қимылдары дамуымен қатар ойын барысында өлең, тақпақ жаттайды. Мысалы:

Бүгін Анардың туған күніне
Ақ тоқаш пісірдік
Үлкендігі мынадай
Кішкентайлығы осындай
Ақ тоқаш - ау, ақ тоқаш
Біреуді сайлап, өзің қаш.

Сонымен қатар 12 жылдық білім беру және оқушы құзыреттіліктерін дамытатындай рольдік, сюжеттік ойындарға үлкен мән беремін. Оқушылар алдына түрлі өмірлік жағдаяттар беріліп, оқушылар ойнай отырып, сол туындаған проблеманы шешуге дағдыланады. Ойын үстінде бала сұранысы мен мұғалім тапсырмасы өзара ұштасады. Мысалы: «Біздің үйіміз» ойыны. Топ өздері тұрғысы келетін үйдің сұлбасын сызады немесе суретін салады. Одан кейін осы үйді салу үшін материалдарды анықтап

алады. Осылайша ойын өмірмен байланыста болып, оқушы құзыреттілігін дамытуға септігін тигізеді [3, 56-б].

Сонымен, ойын келесі маңызды міндеттер: баланың қоғамдық қатынастарға бейімделуі, жалпы адамзаттық мәдени құндылықтар мен әртүрлі ұлт өкілдерінің мәдениеттерін меңгеруі: баланың шынайы адамгершілік коммуникацияға енуіне мүмкіндік беретін коммуникативті іс - әрекеттердің көрініс табуы жүзеге асырылады. Баланың әр қырынан көрінуіне интеллектуалдық, шығармашылық, коммуникативтік жағынан және әртүрлі қиындықтарды жеңуге жағдай жасайды. Қорыта айтқанда, сабақтарды ұйымдастыру барысында ойынды қолдана отырып, келесідей нәтижелерге қол жеткіздім, олар:

- Оқушының ой - өрісі дамиды.
- Ойлау іскерлігі қалыптасады.
- Ақыл - ойы жетіледі.
- Есте сақтау қабілеті артады.
- Қызығушылық қабілеті оянады.
- Тіл, сөйлеу мәдениеті қалыптасады.
- Оқушы өз бетімен жұмыс жүргізуге дағдыланады.
- Шығармашылықпен жұмыстанады.
- Даму мониторингі айқын көрінеді

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Бастауыш мектептегі ойын технологиясы арқылы оқыту». Калмыкова Е. В, 2007. – 340 б.

2 Құзыреттілік және ойын технологиясы // С. Буланов., – 196 б.

3 «Ойын әрекеті арқылы белсенділікке баулу». Петров А. В. 2001. – 215 б.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ЖАН – ЖАҚТЫ ДАМЫТУДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК ТӘЛІМ – ТӘРБИЕНІҢ ЫҚПАЛЫ

САРСЕНОВА А. Т.
мектеп директоры, «№ 4 Ертіс жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Қазіргі заманғы мектеп көп нұсқалы және өзін-өзі басқару тәсілімен жұмыс жасауда. Білім беру жүйесінде ізгілендіру процесі жүруде, мұнда оқушы тұлғасын алдыңғы қатарға шығару, оның талаптарын қанағаттандыру, жеке қабілеті мен дарынын,

тұлғалық сапалық қасиеттерін дамыту үрдісі болып саналады. Оңтайланған педагогикалық жүйе мәнін көрсететін білім беру үрдісінің ұйымдастырылуы ынтымақтасу педагогикасы идеясын жүзеге асырады. Бұл мектептегі басты қиындықтың бірі – мұғалім мен оқушы қарым-қатынасында кездесетін қиыншылықты жояды. Оқыту үрдісі тек психологиялық жағынан ғана емес, сыныптағы дәстүрлі сабақ жүйесін айрықшалап ұйымдастырылуы да өзгеріске ұшырады. Оқыту үрдісін өзгертуде ғылыми көзқарастарға ерекше мән беріледі. Мектеп мұғалімдері пайдаланатын технологиялар негізіне ақыл-ойдың дамуын сатылы қалыптастыру, проблемалық оқыту, дамыта оқыту сияқты психологиялық – дидактикалық теориялар т.б. жатады.

Мектепте қалыптасқан озық дәстүрлердің тәрбиелік және білім беру мүмкіндігін пайдалану, оқушыны ауылдағы әлеуметтік – оқу ортасын өзгертуге қатысушы ретінде дамыту, оның жеке тұлғасының парасаттылығының тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Білім беру бағдарламасын жасаудағы жасампаз бейімдеу қимылдары – кәсібиліктің маңызды көрсеткіші. Мұғалім жергілікті жер мен өндірістің ерекшелігіне қарай, өз оқушыларының жеке ерекшеліктері мен мүдделеріне сай бағдарламаны түзетіп, икемдеп отырады. Оқыту мазмұнын өзгерте отырып, түрлі пәндер бойынша практикалық жұмыстар енгізе отырып, нақты жергілікті материалды, балалардың икемділігін шеберлікпен ұйымдастыра отырып, ол оқушыларды өз танымдық тәжірибесін пысықтауға итермелейді [1, 28 б.].

Адамгершілік тәрбиесі - адамзат қоғамын үнемі толғандырып келе жатқан күрделі мәселенің бірі. Сондықтан да адамгершілікке жеке тұлғаны тәрбиелеуде мектептің алатын орны зор. Адамның адамгершілігі-оның жоғары қасиеті. «Адамгершілік» адамның санасындағы,оның ішкі дүниесіндегі асыл қасиеттердің жиынтығы немесе биік шыңы. Адам баласында адамгершілік қасиеті қараптан-қарап туындамайтын қасиет. Ол қасиет отбасында, ортада, мектепте, айналадағы адамдармен қарым-қатынасында қоғамдық тәрбиелермен қалыптасады.

Ананың құрсағында жатқаннан -ақ тәрбие атты кеме өмірдің тереңдігін түйсініп, өз жолыңды табуға септігін тигізеді. Өмірдің алғашқы баспалдағынан бастап әр адам отбасынан, қоғамнан, қоршаған ортадан тәрбие алады: жақсысын алып, жаманынан жиренеді. Руханилық мәселесін М.Шахановтың пікірінше: « Руханилық адамның ішкі жан дүниесі, көзге көрінбейтін күш. Оның

құндылығы өз еркіңмен өзгеге, халыққа, әлемге деген тек жақсылық жасауға талпыныс ерекшелігі». Адамгершілік тәрбиесі – ізгілікке, инабаттылыққа баулудың жолы.

Адамгершілік қасиет қоғамның тарихына байланысты қалыптасып отырады. Заман өзгеріп отырған сайын,адам да өзгереді. Бірақ әркім өскен ортасында адамгершілік қасиетін берік ұстауы тиіс.

«Көргендінің қылығы,көңіл марқайтады»,-деп қазақ халқымыз тегін айтпаған. Әр бала өзін мәдениетті ұстаса, өз ортамыздың көңілін марқайтады. Адамның бойындағы жақсы қасиеттер оның істеген қылығынан,сөйлеген сөзінен көрінеді.

Алдымызда отырған оқушыға тек сапалы білім беріп, ой – өрісін кеңейтуге, белсенділігін арттыруға, өзіне сенімді болуына ғана көмектесіп қоймай, пәндерді оқытуды рухани – адамгершілік қасиеттерді дамытумен ұштастыра білу – дәл қазіргі уақытта барлық мұғалімдердің тікелей міндеті деп санаймын. Адамгершілік – адамның рухани арқауы. Өйткені адам баласы қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиетімен, адамдығымен, қайырымдылығымен, мейірімділігімен, адалдығымен ардақталады.

Жеке тұлғаға рухани – адамгершілік тәрбие берудегі негізгі педагогикалық шарттарға мыналарды жатқызуымызға болады.

Оқу – тәрбие жұмыстарының өмірмен тығыз байланысы – жеке тұлғаның қоғамдық ортада өзін ұстауы, ұжымдық қарым-қатынас дағдылары, ұстамдылық, бақылау.

Мұғалім мен ата-ана беделін орынды пайдалану – баланы жақсылыққа, қайырымдылыққа, мейірімділікке тәрбиелеу, соны мақсат тұту.

Құндылықты қабылдау. Бұл жеке тұлғаның жас ерекшелігіне тығыз байланысты. Оның мінез-құлқының дамуына тәрбие – білім дәрежесіне көңіл бөлу.

Шығармашылық қабілетін дамыту - тұрақты, жігерлі, еңбек нәтижесін үйрету.

Танымдық қабілеттерін қалыптастыру – қоршаған ортаға, еңбекке қызығушылығын арттыру. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік - рухани тәрбие беру. «Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата - ана үлгісі» - деп, Ы. Алтынсарин атамыз айтқандай, құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру баланың туылған кезінен басталуы керек [2, 74 б.].

Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру - ата - ана мен ұстаздардың басты міндеті. Мектептің алдына қоятын басты мәселелерінің бірі – парасатты, азаматтық – адамгершілік қасиеті мол, сондай-ақ ұлттық құндылығын жоғалтпаған, бәсекеге түсе алатын биік, өрелі, өзін – өзі танитын, терең білімді ұрпақ тәрбиелеу.

Оқушыларды рухани адамгершілік тәрбиелеу мәселесі әрбір ата- ананың, қоғамның және жалпы мемлекеттің алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі, себебі қоғамда жас ұрпаққа рухани тәрбие беру мәселесіне қатысты өзекті мәселелер қалыптасты. Қазіргі таңда қоғамдағы рухани- адамгершілік ахуалдың төмендеуі, балалармен бос уақыттағы мәдени жұмыстарының әлсіздігі, балалардың физикалық дайындығының нашарлауы, ғаламтор желісіндегі қажетсіз ақпараттардың көптігі және тағы басқа мәселелер өзекті болып отыр. Білім беру жүйесі тұлғаның рухани дамуына кепіл бола алмайды, өйткені тәрбие – бұл күнделікті өмірдегі адамның әрбір адамға деген құрметі мен сыйластығы негізіндегі басқа адамдарға деген қарым – қатынасын анықтайтын тұлғаның сапасы деп айтамыз.

Оқу мен тәрбие егіз, оларды бір – бірінен бөліп қарауға болмайды. Ұлы данамыз Әл – Фараби «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы» десе, ал В. Белинский «Бала тәрбиесіне ерекше мән берілуі керек, тәрбиенің арқасында болашақ адамзат тағдырының негізгі мәселесі шешіледі» деп білгірлікпен дөп басып айтқан.

Бала тәрбиесі – өте күрделі процесс. Оның күрделігі бесіктен бастау алып, үнемі уақытпен, бала көңіл – күйімен, жеке қабілетімен, икемділігімен, тізгінді үнемі қадағалау қажеттігімен ұғындырылады. Ойлап қарасақ, тәрбие баланың бал дәуренінен бастап азамат болғанға дейін тәні мен жанына төрт – бес арнамен құйылады:

«Тәртіптің ең тамаша мектебі – отбасы», «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» дейді халқымыз. Иә, ұрпақтың тәрбиесі-қоғамның болашағы және оған аса зор жауапкершілікпен қарау – әрбір саналы азаматтың борышы. «Ел боламын десең, бесігіңді түзе»,- деп М.Әуезов көрегендікпен дәл айтты емес пе? Бала тәрбиесінің дұрыс жолға түсуі оны қоршаған ортаға, әсіресе отбасы мен ұстаздар қауымының парасаттылығына байланысты. Мемлекетімізде қазіргі таңда сапалы білім берумен қатар, болашақ жастарды рухани – адамгершілікке тәрбиелеудің де зор қажеттігі туындап отыр.

Тәрбие және тәрбие жұмыстары әр баланы қайталанбас тұлға ретінде қарап, оның өзгеше қасиеттерін дамытуы қажет. Әрбір бала – тұлға, өзінше бір әлем, ал әр педагогтың міндеті әр тұлғаны көре білу, жүректеріне жол табу. В.А.Сухомлинский: «Әлемде адам тұлғасынан күрделі, одан бай ешнәрсе жоқ», – деп жазған. Бүгінгі күнде барлық ұстаздардың алдындағы мақсат – өмірдің барлық саласында белсенді, шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, еркін тұлға тәрбиелеу болып табылады [3, 21 б.].

Мектеп тәрбиеге байланысты барлық қоғамдық күштерді ұйымдастыру және біріктіру рөлін атқарады. Ол ішкі тәрбие процесін басқарып қана қоймайды, сонымен бірге шағын аудандарда, ата-аналардың жұмыс істейтін кейбір еңбек ұжымдарында жүргізілетін тәрбие жұмысының мақсатқа бағыттылығын қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан мектеп – балалармен тәрбие жұмысын ұйымдастырудың, баланың дамуында және қалыптасуында әр түрлі факторлардың ықпалын үйлестіріп, біріктірудің орталығы. Мектеп іс-әрекетінің ең бастысы – тәрбие түрлерінің (адамгершілік, ұлттық, отансүйгіштік, дене, еңбек, эстетикалық, т.б.) байланыстылығын күшейту. Осының нәтижесінде олардың кешенді түрде мақсаттары және міндеттері жүзеге асады. Осы жұмыстардың барлығына мектеп ұжымы басшылық жасайды, көмектеседі, тиісті мамандармен, ұйымдармен бірігіп іске асыруды қамтамасыз етеді. Бала тәрбиесінде қоғамдық тәрбие институтарының алатын орны ерекше. Олардың ынтымақтасып істейтін жұмыстарының негізгі бағыттары:

- педагогикалық ұжым, ата-аналар комитеті, үлкен кеңес мүшелері, кәсіпорын басшылары, шағын аудандағы жұртшылық бірігіп, тәрбие жұмысының жоспарын жасап, оны басшылыққа алады;

- мектеп, кәсіпорындағы және шағын аудандағы жұртшылық тәрбие жұмысыны бірігіп зерттейді, нәтижесін арнайы мектқп, отбасы, жұртшылық талқысына салып шешім қабылдайды, іске асырады;

- мектеп ата-аналарды және жұртшылық өкілдерін үнемі балалармен жұмыс істеуге даярлау үшін, оларды психологиялық-педагогикалық біліммен қаруландыруды, тәрбие жұмысына барлық жұртшылықты қатыстырады, әсіресі жаңашыл мамандарды, өндіріс озаттарын, спорт, өнер салаларындағы адамжарды, соғыс, еңбек ардагерлерімен кездесу ұйымдастырып, олардың тәжірибесін кеңінен пайдаланады, жалпы басшылық жасап, тәрбие жұмысын басқарады. Бала тәрбиесіне ықпал ететін көптеген орта бар. Олар:

отбасы, мектеп, аула, дос-жарандар, көрші, ағайын-туыстар, еңбек ұжымдары, жұртшылық, тағы басқалар. Қысқасы бала тәрбиесінде мектептің, отбасының, жұртшылықтың, еңбек ұжымдарының бірікке тәрбие жұмысы қажет. Осыны ұйымдастыратын – мектеп ұстаздары. Олар сол жұртшылықты педагогикалық тұрғыдан сауаттандырып, жалпы тәрбие жұмыстарына жұртшылықты жұмылдырып, педагогикалық тұрғыдан сауатты басшылық жасауы тиіс.

Халықтың болашағы – ұрпағы, ұрпақтың тәрбиесі – ұстазда. Ұстаздың мұраты – жетілген, толыққанды азамат тәрбиелеу. Ал толыққанды азамат қалыптасу үшін – ақыл-ой тәрбиесі, имандылық, еңбек, эстетикалық, тілдік қатынас, дене тәрбиесі, сонымен қатар экологиялық, экономикалық, жыныстық, патриоттық тәрбие берілуі тиіс. Тәрбиенің қалыптасуы – ұстаз, бала, ата-ана еңбегімен байланысты екендігі айқын. Демек, бұлар береке–бірлікпен жұмыс істеп, бұзылмайтын, айнымайтын темір тәртіпке бас игенде ғана іс оң нәтиже таппақ. Бұл ұлдың еркіндігіне, қыздың шіркіндігіне қойылытын жоғары талап. Сондықтан да осы үш негіз бірлесе отырып жұмыс жасаса өкінбейтініміз анық [4, 12 б.].

Тәрбие мәселесін тек мектеп пен ұстаздар қауымының мойнына арта салумен іс бітпейді. Оның нәтижелі болуы ата-аналар мен қоғамдық ортаның тәрбие ісінен шет қалмай белсене араласуына, адам тәрбиелеудегі жауапкершілікті бірлесе көтеріп, жұмыла істеуге тікелей байланысты. Ол жөнінде Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заң жобасында «Ата-аналар балалардың өмірі мен оқуы үшін олардың денсаулықтарын, рухани әрі дене қуатының қауіпсіз дамуын, адамгершілігі жағынан дұрыс қамтамасыз етуге міндетті» делінген.

Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ожданы мол, еңбектенуден шаршамайтын, бойында жақсы қасиеттері көп қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу. Адамгершілік – адамның рухани байлығы, ол адамның мінез-құлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынасымен сипатталады да, олар адамдарды сыйлауға, құрметтеуге, қайырымдылыққа, ізеттілікке, инабаттылыққа тәрбиелейді. Адамгершілік – адамның рухани арқауы. Рухани-адамгершілік тәрбиесінде алдымен баланы тек қана жақсылыққа, қайырымдылыққа, мейірімділікке, ізгілікке тәрбиелесе ұстаздың да ата-ананың да еңбегінің ақталғаны. Баланың рухани жетілуі үшін, , оған рухани саналықты меңгерту қажет. Баланың рухани санасы –

өзінің өмірдегі орнын, өз тағдырын, отбасы мүшелерінің арасындағы сыйластықты сезінуі. Дәстүрлі құндылықтарымызға сай, жастар мен балалардың, рухани дүние танымын қалыптастыру қажет. Жас ұрпақтың өмірде дұрыс жол таңдап, адами құндылықтарға жат ақпараттарды ажырата білуіне үйрету. Әрбір жасаған жақсылығың жүрегіңді қуанышқа бөлеп, өміріңді ұзартады, жамандық жүйкенді тоздырып, күйзелтеді. Рух күшті болу үшін бір-бірімізге жақсылық жасауда биік адамгершілік қасиет керек. Жасөспірімдерді рухани тазалыққа тәрбиелеу үшін, ең алдымен: ой-сана, сөз, іс, таза қылықты қолға алу керек. Ой-сана тазалығының бірінші көрсеткіші – тіл тазалығы, сонымен қатар ол рухани білім мен тәжірибені күнделікті жетілдіріп, баланы қоғамдық өмірде ақ пен қараны, жақсы мен жаманды ажырата білуге үйретіп, сөзіне, ісіне жоғары деңгейде қарауға үйретуіміз керек.

Кез-келген мәселені ақылоймен саралап, өмірлік тәжірибеге айналдырып қолдана білуді оқушы өзінің ой-санасымен шешуі қажет.Бабаларымыз «ақылмен мыңды жығарсың» деп айтқан, баланы сондай ақылдылық үйретуіміз керек. Әрі іс-әрекеті де сол жағдайға сай, пайымды, әрі саналы болуы тиіс. Осылардың барлығы адамгершілік рухани тәрбие ұғымына саяды. Бұл тәрбиені оқушы жанұясы мен мектептен алады. Ұстаздың бала тәрбиесінде алатын үлесі зор, жоғарыда аталған қасиеттерді шәкірт бойына сіндіру біздің парызымыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 С. Ғ.Тәжібаева Мектепте тәрбие жұмысын ұйымдастыру технологиясы. Оқу құралы. Алматы, Білім, 2008. – 125 б.

2 О. К.Трубецкая Балалардың рухани - адамгершілік құндылықтарын қалай жетілдіруге болады // № 12(48). – 2012. – 136 б.

3 Л. Омарова Адамгершілік тәрбиені қалыптастыру мәселелері // № 2. – 2004., 41 б.

4 «Бала тәрбиесі» журнал № 4. – 2005. – 32

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚҚА ӘСЕРІ

СЕЙСЕМБАЕВА А. Ж.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің
«№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.
СЫЗДЫКОВА Ж. К.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің
«№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.
КАИРКЕНОВА Ж. И.
бастауыш сынып мұғалімі, білім беру бөлімінің
«№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Екібастұз қ.

Қазіргі замандағы қарқынды өзгерістер білім беру жүйесіне де жаңа міндеттер жүктейді. Ғылыми-технологиялық прогресс, жаһандану үдерісі, еңбек нарығындағы өзгерістер – барлығы да білім мазмұнын жаңартуды қажет етеді. Сондықтан Қазақстанда да білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізіліп, жаңартылған оқу бағдарламалары жасалды. Бұл өзгерістер оқушыларды жаңа форматта оқытуға, шығармашылық тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға, алған білімін өмірде қолдана білуге бағытталған [4, 12-б.].

Жаңартылған білім беру мазмұнының басты мақсаты – оқушылардың білімді жай ғана меңгеріп қоймай, оны күнделікті өмірде тиімді қолдана білуіне жағдай жасау. Яғни, ендігі жерде оқушылар механикалық есте сақтауға емес, түсініп оқу, талдау, салыстыру, зерттеу сияқты дағдыларды меңгеруге басымдық береді. Сонымен қатар, оқыту процесінде оқушының жеке қабілеттерін дамытуға, өзіндік пікір қалыптастыруына және ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға ерекше мән беріледі [6, 35-б.].

Бұл білім беру реформасы болашақ ұрпақтың сапалы білім алуына, олардың заманауи талаптарға сай келетін құзыретті тұлға болып қалыптасуына үлкен әсер етеді. Өйткені жаңа бағдарламалар оқушының шығармашылық ойлауын дамытып, практикалық дағдыларды меңгертуге бағытталған. Бүгінде білім тек академиялық шеңберде ғана емес, өмірлік қажеттіліктерге бейімделіп берілуі тиіс [5, 29-б.].

Бұл мақалада жаңартылған білім мазмұнының ерекшеліктері, оның болашақ ұрпаққа тигізетін оң және теріс әсерлері талқыланады. Сонымен қатар, білім берудегі жаңа әдіс-тәсілдердің артықшылықтары мен қазіргі заман талаптарына қаншалықты сәйкес келетіні қарастырылады.

1 Құндылықтарға негізделген білім беру. Жаңартылған оқу бағдарламасы оқушылардың адамгершілік, патриотизм, жауапкершілік және өзін-өзі дамыту қабілеттерін арттыруды көздейді [3, 31-б.]. Сабақ барысында ұлттық және жаһандық құндылықтарды интеграциялау маңызды орын алады.

2 Интеграциялық оқыту. Жаңа білім беру бағдарламасы пәндер арасындағы байланыстарды күшейтуге бағытталған. Оқушылар әртүрлі пәндерден алған білімдерін кешенді түрде пайдаланып, оларды өмірде қолдануға үйренеді [5, 45-б.].

3 Интерактивті әдістерді қолдану. Сабақ барысында мұғалімдер топтық жұмыс, зерттеу, диалогтық оқыту сияқты заманауи әдістерді қолданады. Бұл тәсілдер оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, олардың білімге деген қызығушылығын арттырады.

4 Тұлғалық бағытталған оқыту. Әр оқушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттеріне сәйкес білім беру жүйесі жасалды. Мұғалімдер әр оқушының қажеттіліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмалар береді.

5 Критериалды бағалау жүйесі. Оқушылардың оқу жетістіктерін объективті бағалау үшін критериалды бағалау жүйесі енгізілді. Бұл жүйе оқушыларға өз білім деңгейін түсінуге және оны жақсартуға мүмкіндік береді [6, 38-б.].

6 Цифрлық технологияларды қолдану. Жаңартылған білім беру жүйесінде электронды оқулықтар, онлайн платформалар және басқа да сандық ресурстар белсенді қолданылады. Бұл оқушылардың заманауи технологияларды тиімді пайдалануға үйретеді.

Жаңартылған білім беру бағдарламаларының тиімділігі. Жаңартылған білім мазмұны дәстүрлі білім беру жүйесінен айтарлықтай ерекшеленеді. Оның тиімділігі келесі аспектілер арқылы көрінеді:

1 Оқушылардың белсенділігін арттыру. Жаңа жүйеде оқушылар пассив тыңдаушы рөлінен шығып, белсенді ізденушіге айналады [2, 40-б.]. Олар өз бетімен зерттеу жүргізіп, білімді өз тәжірибелері арқылы игереді.

2 Құзыреттілікке бағытталған оқыту. Жаңартылған білім мазмұны оқушылардың өмірде кездесетін мәселелерді шешу қабілеттерін дамытуға бағытталған. Олар тек теориялық білім алып қана қоймай, оны практикада қолдануға үйренеді.

3 Критериалды бағалау жүйесі. Дәстүрлі бағалау жүйесінің орнына критериалды бағалау енгізілді. Бұл тәсіл оқушылардың

жеке қабілеттерін ескеруге және олардың жетістіктерін объективті бағалауға мүмкіндік береді.

4 Пәндер арасындағы байланыс. Жаңартылған бағдарламалар пәндердің өзара байланысын күшейтеді. Бұл оқушылардың білімді кешенді түрде игеруіне ықпал етеді.

5 Мұғалімдердің кәсіби дамуы. Жаңартылған білім беру жүйесінде мұғалімдерге қойылатын талаптар да күшейді. Олар өз білімдерін үнемі жетілдіріп, жаңа педагогикалық әдістерді меңгеруге міндетті.

6 Оқу материалдарының жаңаруы. Жаңартылған білім беру бағдарламасында оқулықтар мен оқу материалдары заман талабына сай дайындалып, интербелсенді әдістерді қамтиды. Электронды ресурстар мен сандық білім беру платформалары кеңінен қолданылуда.

7 Қалыптастырушы бағалау жүйесі. Бұл жүйе арқылы оқушылардың білім деңгейі кезең-кезеңімен бағаланып, олардың жеке даму динамикасы қадағаланады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауға және өзін-өзі жетілдіруге мүмкіндік береді.

Оқушылардың білім сапасына әсері. Жаңартылған білім беру мазмұны оқушылардың білім сапасына оң ықпал етеді. Бұл әсер бірнеше маңызды факторлар арқылы анықталады:

- Оқу жетістіктерінің жоғарылауы.

- Қазіргі зерттеулер жаңартылған білім беру бағдарламалары енгізілгеннен кейін оқушылардың пәндік жетістіктері жоғарылағанын көрсетеді [1, 33-б.].

- Практикалық бағыттағы тапсырмалар мен құзыреттілікке негізделген оқыту әдісі оқушылардың материалды тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді.

- Оқуға деген қызығушылықтың артуы.

- Интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстар оқушылардың оқуға деген ынтасын арттырады.

- Олардың білім алуға деген мотивациясы күшейіп, оқыту процесіне белсенді қатысуға ынталанады.

Функционалдық сауаттылықтың дамуы. Жаңартылған білім мазмұны оқушылардың өмірлік дағдыларын дамытуға бағытталған. Олар алған білімдерін шынайы өмірде қолдануға үйренеді, бұл олардың болашақта табысты болуына көмектеседі.

Жаңартылған білім беру мазмұны халықаралық стандарттарға сәйкес жасақталған. Бұл Қазақстандық оқушылардың халықаралық

білім беру жүйесіне интеграциялануына мүмкіндік береді және олардың жаһандық деңгейдегі бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

- Тұлғалық даму. Жаңартылған бағдарлама оқушылардың жеке қабілеттерін ашуға және дамытуға бағытталған. Әрбір оқушы өз қызығушылықтары мен қабілеттеріне сәйкес білім ала алады.

- Өздігінен білім алу дағдыларының қалыптасуы. Оқушыларға өздігінен ізденіп, ақпаратты талдап, шығармашылық тұрғыдан шешім қабылдау дағдылары беріледі. Бұл олардың өмір бойы білім алуға деген қабілетін дамытады.

Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту жолдары. Жаңартылған білім мазмұны аясында оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамыту маңызды орын алады. Бұл дағдыларды жетілдіру үшін келесі әдістер қолданылады:

- Жобалық оқыту әдісі. Оқушылар белгілі бір тақырыпқа зерттеу жүргізіп, оны өз бетінше талдап, қорытынды жасайды. Бұл олардың зерттеушілік қабілетін дамытып, ақпаратты талдауға үйретеді.

- Пікірталастар мен дебаттар. Сынып ішінде оқушылар әртүрлі көзқарастарды талқылап, өз ойларын дәлелдеуге үйренеді. Бұл олардың коммуникативті дағдыларын жақсартып, өз пікірін қорғау қабілетін дамытады.

- Проблемалық оқыту. Оқушыларға шешімін табуды қажет ететін нақты өмірлік мәселелер беріледі. Олар өздерінің білімдерін қолданып, мәселенің шешімін табуға тырысады.

- Рефлексия және өзіндік бағалау. Оқушылар өз жұмыстарын бағалап, өз қателіктерін түсініп, оларды түзету жолдарын қарастырады. Бұл олардың өзіндік дамуына ықпал етеді.

- Ақпараттық технологияларды қолдану. Заманауи цифрлық ресурстар мен интернет платформалары оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Олар ақпаратты саралап, оны дұрыс пайдалануды үйренеді.

Оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік дағдыларының дамуы Жаңартылған білім мазмұны оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға және ғылыми-зерттеу дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Бұл мақсатта оқыту үдерісіне жобалық және зерттеу жұмыстарын енгізу маңызды орын алады.

Жобалық оқыту оқушылардың өз бетімен ақпарат іздеуге, талдауға және жаңа идеялар ұсынуға үйретеді. Мұндай тәсіл олардың танымдық қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, жаңартылған бағдарламаларда

практикалық және эксперименттік жұмыстарға көп көңіл бөлінеді, бұл оқушыларға ғылыми зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, жаңартылған білім мазмұны – қазіргі заманның талаптарына сай білім беру жүйесін жетілдіруге бағытталған маңызды қадам. Оның тиімділігі оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда, сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруда және шығармашылық қабілеттерін дамытуда көрінеді. Сондықтан жаңартылған білім беру жүйесін жетілдіру және оның тиімділігін арттыру – қазіргі білім саласының басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Жаңартылған білім мазмұнының болашақ ұрпаққа тигізер ықпалы өте зор. Бүгінгі күні енгізіліп жатқан инновациялар ертеңгі күннің мықты азаматтарын қалыптастыруға көмектеседі. Ақпараттық технологиялар қазіргі білім беру мен тәрбие жүйесіне айтарлықтай өзгерістер енгізді. Сондықтан, технологияларды дұрыс пайдалану – басты міндет. Мұғалімдер, ата-аналар және қоғам бірігіп, ақпараттық технологиялардың оң әсерін күшейтіп, теріс ықпалын азайтудың жолдарын қарастыруы қажет.

Болашақта ақпараттық технологиялар мен білім беру саласы арасындағы байланыс одан әрі нығайып, жаңа инновациялар мен әдістер пайда болатыны анық. Бұл өзгерістерді тиімді пайдалану арқылы біз жаңа буынды заманауи талаптарға сай тәрбиелей аламыз. Ең бастысы – технологияны адам игілігіне жұмсай отырып, оның оң ықпалын барынша арттыру және теріс жақтарын барынша азайту.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – ҚР Білім және ғылым министрлігі. [Қолжетімді]: https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/ (Қаралған күні: 28.03.2025).

2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – ҚР Президентінің ресми сайты. [Қолжетімді]: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (Қаралған күні: 28.03.2025).

3 Қазақстан Республикасында орта білім берудің жаңартылған мазмұны: оқу бағдарламалары. – ҚР Білім және ғылым министрлігі, 2021. [Қолжетімді]: http://nao.kz/ (Қаралған күні: 28.03.2025).

4 Мұханбетжанова Ә., Құсайынов А. Қазақстандағы жаңартылған білім беру мазмұны: теория және практика. – Алматы : Рауан, 2019. – 215 б.

5 Назарбаев Зияткерлік мектептері. Жаңартылған білім мазмұны: ерекшеліктері мен артықшылықтары. – Астана, 2020. [Қолжетімді]: https://www.nis.edu.kz/ (Қаралған күні: 28.03.2025).

6 Сманова Б. Орта білім берудің жаңартылған мазмұны және оның педагогикалық негіздері. – Нұр-Сұлтан, 2021. – 180 б.

ТӘРБИЕШІНІҢ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ РӨЛІ

СЕКСЕНБАЕВА А. А.
тәрбиеші, «Ақ бота» сәбилер балабақшасы,
Павлодар облысы, Ақтоғай ауданы

Тәрбиеші – бұл бала өмірінде ерекше маңызға ие тұлға, оның дамуы мен қалыптасуында маңызды рөл атқаратын адам. Бала тәрбиесінде ата-аналар мен мұғалімдер қатарынан, ең бірінші, тәрбиеші өзінің ақыл-ойы, дүниетанымымен, рухани құндылықтарымен, еңбекқорлығымен, жауапкершілігімен ерекше орын алады. Тәрбиешінің бала өміріндегі рөлі тек білім беру процесімен ғана шектелмейді, ол жас ұрпақтың дүниетанымын қалыптастырып, адамгершілік қасиеттерін дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге үлкен әсер етеді.

Тәрбиеші балаларға білім беру ғана емес, сонымен қатар олардың мінез-құлқын, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Әрбір тәрбиеші өзінің жеке тәжірибесі мен білімін балаларға жеткізіп, оларға өмірде кездесетін түрлі қиындықтарға қалай төтеп беру керектігін үйретеді. Тәрбиеші арқылы бала мейірімділік, адалдық, әділеттілік, жауапкершілік сияқты маңызды моральдық құндылықтарды меңгереді [1, 16-б.].

Тәрбиеші баланың жеке тұлғасын жан-жақты дамытуға ықпал етеді. Мысалы, бала өзінің қызығушылықтарына, қабілеттеріне сәйкес, тәрбиешінің көмегімен өнерге, ғылымға, спортқа, музыкаға деген сүйіспеншілік пен ынтасын арттырады. Сонымен қатар, тәрбиеші әр баланың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қабілеттерін дамытуға көмектеседі, өзін-өзі танып-білуге, өзіне сенімді болуға ықпал етеді.

Тәрбиеші бала үшін тек білім мен тәрбиені ғана беріп қоймайды, сонымен бірге эмоционалдық қолдау да көрсетеді. Баланың көңіл-күйін түсіну, оны дұрыс бағыттау, қиындықтар мен қорқыныштарды жеңуге көмектесу – тәрбиешінің ең маңызды міндеттерінің бірі. Әсіресе, балалардың психологиялық жағдайына

көңіл бөлу өте маңызды, себебі эмоционалды тұрақтылық олардың жалпы дамуында үлкен рөл атқарады. Тәрбиеші баланың жанына жақын болып, оған сенімділік пен қорғаныш сезімін береді.

Міндеті - баланы өзін-өзі тәрбиелеуге үйрету. Бұл – баланың жауапкершілік сезімін, өзін-өзі бақылау қабілетін қалыптастыру. Тәрбиеші балаға өз іс-әрекеттері мен шешімдерінің нәтижесін түсінуге, дұрыс таңдау жасауға, қателіктерінен сабақ алуға көмектеседі. Өзін-өзі тәрбиелеу дағдылары балаларды тәуелсіз, ақылға қонымды шешімдер қабылдайтын жеке тұлға болуға үйретеді.

Тәрбиеші балаға қоғамда өз орнын табу, өзара қарым-қатынас орнату, қоғамның нормалары мен құндылықтарын түсінуге бағытталған жұмыстар жүргізеді. Баланы қоғамға қажетті тұлға етіп тәрбиелеу үшін тәрбиеші дұрыс үлгі көрсете білуі тиіс. Ол баланы еңбекке, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға, өзгені құрметтеуге және шынайы достық пен адалдықты бағалауға тәрбиелейді.

Тәрбиеші мен бала арасындағы сенім мен түсіністік - тәрбие процесінің маңызды факторларының бірі. Бала тәрбиешіге сеніп, өз ойларын ашық жеткізе алатын болса, онда тәрбиешінің әсері күшейеді. Тәрбиеші балаға өз сезімдерін жеткізе білуге, сұрақ қоюға және жаңа нәрселерді үйренуге еркін мүмкіндік береді. Сенім мен түсіністік арқылы бала тәрбиешімен ынтымақтастықта болып, жақсы нәтижелерге жетеді.

Тәрбиеші – бұл балаларды тәрбиелеумен және оқытумен айналысатын маман. Ол балалардың физикалық, интеллектуалдық және адамгершілік қасиеттерін дамытуға жауапты. Тәрбиешінің рөлі баланың өмірінде өте маңызды, өйткені ол балаға алғашқы әлеуметтік тәжірибені қалыптастырады, оның мінез-құлқын, қарым-қатынас дағдыларын және жалпы көзқарастарын қалыптастырады [2, 56-б.].

Тәрбиеші баланың күнделікті өмірінде үлкен рөл атқарады. Ол олармен бірге ойнайды, тамақтанады, ұйықтайды, сондай-ақ оларға білім мен дағдыларды үйретеді. Тәрбиеші балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді, олардың физикалық және эмоционалдық қажеттіліктерін қанағаттандырады.

зщБалалардың денсаулығы мен қауіпсіздігін сақтау; Олардың интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;

Моральдық-этикалық қағидаларды қалыптастыру; Балалар арасындағы қарым-қатынасты реттеу және қолдау;

Ата-аналармен байланыс орнату және олардың бала тәрбиесіне қатысуын қамтамасыз ету.

Тәрбиешінің жұмысы баланың болашағына айтарлықтай әсер етеді. Ол балаларды мейірімділікке, еңбекқорлыққа, достыққа және басқа да маңызды қасиеттерге тәрбиелейді. Сондықтан тәрбиешінің біліктілігі мен кәсібилігі өте маңызды.

Тәрбиеші баланың өміріндегі негізгі тұлғалардың бірі бола отырып, оның дамуына және әлеуметтенуіне ықпал етеді. Балабақшадағы тәрбиешінің жұмысы – бұл баланың болашағы үшін негіз қалаушы факторлардың бірі.

Менің ойымша, тәрбиеші – бұл тек мамандық емес, бұл әр адамның қолынан келе бермейтін кәсіп, бұл кәсіпті өз еңбегімен, талантымен, үнемі өзгеруге, өзгеруге және жетілуге деген ұмтылысымен табу керек. Әр баланың жанында тәрбиелейтін, білім беретін, баланың айналасында балалық шақтың достық атмосферасын, достық пен эмоционалды жайлылықты қалыптастыратын тәрбиешінің болуы өте маңызды. Тәрбиеші әдепті ғана емес, білімді, мейірімді, жаңашыл, кәсіби маман болуы керек [3, 96-б.].

Тәрбиеші тәрбиеленушілердің күнделікті оқу-тәрбие жұмысын, демалыс уақытын ұйымдастырады. Ал бөбекжай мен балабақша тәрбиешісі мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелейді, мектепке даярлайды, отбасына көмектеседі. Тәрбиеші балалардың жақын досы болуы керек, ал еркелетуге сақтықпен қарағаң жөн. Бір баланы еркелету басқа балалардың қызғанышын тудырады. Дегенмен, балаларды еркелету де қажет. Тәрбиеші өз талабына ұқыпты болуы қажет. Бала тек адамның жеке басының тікелей тигізетін әсері арқылы ғана тәрбиеленеді. Балабақша тәрбиешісі жас ұрпақты жан-жақты дамытып тәрбие беру, оны өмірге еңбекке даярлауда педогогикалық білімді көпшілік арасына насихаттау сияқты әрі жауапты , әрі қадірлі қоғамдық міндеттер атқарады.

Тәрбиеші жас ұрпақтың бойына тәрбиенің алғашқы негіздерін қалыптасытра алатын, адамгершілік жоғары , мәдениетті, ғылым жетістіктерін дұрыс бағалай алатын , әдебиет пен өнердің, техниканың даму жайын жақсы білетін, оның түсіндіре алатын адам болуы керек. Тәрбиешінің мәдениеттілігінің көрсеткіші- әдептілі, қоғамдық орындарда өзін сыпайы, еркін ортаға лайықты ұстай білуі, өнегелі тәртіпті, сүйкімділігі, адамдармен өзара сыйластыққа , адалдыққа негізделген қарым-қатынасы. Ондай тәрбиешіні балалар жақсы көреді, сыйлайды, құрметтейді, оған жақын жүргісі

келеді, оның балалар арасында беделі зор болады. Тәрбиешінің жеке басының үлгісі- жас ұрпақ тәрбиесінде ең әсерлі әдістердің бірі, өйткені балалар тәрбиешіге барлық жағынан еліктейді. Сол себеппен де ол үнемі жинақты, таза, ұқыпты жүріп, сөйлеген сөзі мәнді, ойлы әдемі, салмақты келіп, асықпай, байыппен сөйлеуі керек. Бала еліктегіш болғандықтан, жақсыны да, жамандыда тез қабылдайды.

Тәрбиешінің басты қасиеті - балаларға деген сүйіспеншілік, әр балаға өзінше болуға мүмкіндік беру, оған барлық жақсы қасиеттерін көрсетуге көмектесу, күн сайын қуануға, өмірде өзін табуға, табандылық танытуға үйрету. Біздің өміріміз күрделі, онда әр түрлі оқиғалар үнемі болып тұрады, олар әрдайым балаларға жағымды әсер ете бермейді, сондықтан балалар әсіресе ата-аналардың ғана емес, тәрбиешілердің де назарын, жылуын, сүйіспеншілігі мен қамқорлығын қажет етеді. Балабақшада жұмыс істейтін әрбір адам үшін балабақша өз үйіне айналып, басты міндет - табысты тұлғаны тәрбиелеуді жүзеге асыруы керек. Бала бізден көптеген жаңа және қызықты нәрселерді үйренеді. Әр балаға пайдалы болу, оны түсінуді үйрену және анасы жұмыста бос емес, ақыры жай ғана дос болған кезде оның екінші анасы болу қандай үлкен бақыт.

Жаңашыл педогог Ш. А. Амонашвили тәрбиешіге төмендегідей талап қояды: педогог-тәрбиеші әріптестеріне мейірімді, жылы шырайлы, ықыласты болуы керек, әріптестерімен қарым қатынас жасаудың әдебін, дауыс сарынын, жылы үнін игеру керек, әріптестерінін табысына қызғанышпен, күншілдікпен қарауға құқы жоқ, әріптестерімен өз тәжірибесін бөлісуге міндетті, әріптестерінен үйренуге ұялмауы керек, әріптестеріне жоғарыдан менсінбей қарауға құқы жоқ, әріптестерінің ар-намысын, атақ-даңқын сақтауы керек, балаға байланысты отбасы құпиясының бәрін білу керек, бірақ оны ешкімге шашпауы тиіс.

Сонымен, заманауи тәрбиеші баланы бақытты етіп тәрбиелеу үшін қандай қасиеттерге ие болуы керек? Тәрбиешінің сыртқы келбеті бала тәрбиесінде де маңызды рөл атқарады. Тәрбиеші сүйкімді, ұқыпты киінген, шашы жақсы, көңілді, көңілді, әзіл-оспақты болса, балалар оны өте жақсы көреді. Жағымды келбеті, жұмсақ қарым-қатынасы балаларды ғана емес, ата-аналарды да жақсы әсер қалдырады. Тәрбиешінің алдында күрделі міндет тұр - баланы дамытатын және тәрбиелейтін, балалар әлемін түсінуге және сезінуге, қаталдық пен мейірімділікті, кішкентай адамға деген құрмет пен талапшылдықты үйлестіретін ересек адам

ретінде. Балалар әр түрлі! Біреулер ересектер әлемімен танысуды сезінетін ережелер бойынша өмір сүруді ұнатады, ал басқалары керісінше. Мен мүмкін емес нәрсені жасағым келеді - осылайша олар өздерінің жеке басын қорғайды. Сондықтан тәрбиешілерге педагогика мен психологиядан алған білімдерін жеке және дәл қолдана білу үшін шыдамдылық пен ойлау икемділігі қажет. Балаларды оқыту, дамыту және тәрбиелеудің негізгі әдісі - ойын. Ақылды тәрбиешілер аз тыйым салады және көп ойнайды, балалар ойын түрінде өмір сүреді, мен өз тәжірибемнен әлсіздерді ренжіткенде қаншалықты жағымсыз болатынын және қажет болған жағдайда көмек алу қаншалықты қуанышты екенін білемін. Олар «шалқанды жұлу» немесе «қасқырдан қашу» арқылы өздерін және басқаларды құрметтеуге үйренеді. Тәрбиешінің шеберлігі - ол батыл емес баланы «қасқыр етіп тағайындау» арқылы қолдау көрсету керектігін біледі, ал агрессивті баланы «оны бала қылу» арқылы жанашырлыққа үйретеді. Баланың бойындағы қабілеттерін байқай отырып, тәрбиеші іс-әрекеттің әлсіз өркендерін қолдап қана қоймай, ата-аналарды баланы дамыту қажеттілігіне сендіруі керек. Мұнда ол байқампаздықсыз, жақсы есте сақтау қабілетімен және әдептілікпен жасай алмайды. Кез-келген тәрбиешінің бойында болуы керек қасиет - жақсы есте сақтау. Иә, иә! Балалық шақта сенімен болған оқиғалар туралы естелік. Балалық шақтың барлық жағдайлары мен барлық шытырман оқиғалары, балалық шағыңызды және балалық шақтағы тәжірибеңізді еске түсіре отырып, сіз баланың белгілі бір жағдайда өзін қалай сезінетінін елестете аласыз, оның белгілі бір әрекеттерге реакциясын түсіне аласыз, балаға қиын кезде көмектесе аласыз [4, 196-б.].

Әр адам өзі үшін өмірдегі өз орнын анықтайды, оны қуанышқа, шабытқа толтыратын және ләззат алуға, өз білімін, талантын, жоспарлары мен армандарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін сүйікті ісін табады. Егер адам өз жұмысын жақсы көретін болса, онда ол қуанышпен және ықыласпен табысты жұмыс істейді, жасайды, көбейтеді, кәсіби тұрғыдан өседі және жақсы нәтижелер мен жетістіктерге жетеді, және бұл мамандық таңдаудағы басты мәселенің шешімі. Ешкімге құпия емес, сүйікті ісіңнен көз жаңа бастайды, ұшқын пайда болады, жан жарқын нұрға толады

Балабақша – бұл ерекше әлем, онда сіз айналаңыздағы адамдарға қызықты болуыңыз керек, балаларыңызға өз энергияңызды, біліміңізді, жаңа нәрселерді білуге дағдыландыруыңыз керек. Нағыз мұғалім - шебер тәрбиеші және жарқын тұлға, қызықты адам, оған

балалар ауырлық сезімін, жақын болуға деген ұмтылысты сезінуі керек. Сондықтан мен эссемді К. Д. Ушинскийдің сөзімен аяқтағым келеді: «Тәрбиеде бәрі тәрбиешінің жеке басына негізделуі керек, өйткені тәрбиелік күш тек адамның жеке басының тірі қайнар көзінен шығады. Тұлғаның дамуына шын мәнінде тек «тұлға» ғана әрекет ете алады, мінезді тек мінез арқылы қалыптастыруға болады.

Тәрбиешінің бала өміріндегі рөлі зор және оның маңыздылығы уақыт өткен сайын арта түседі. Бала өмірінде тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, сонымен бірге адамгершілік құндылықтарды, дұрыс қарым-қатынас пен өзіндік қасиеттерді қалыптастырушы рөлін атқарады. Сондықтан тәрбиеші – бұл бала өміріндегі алғашқы жетекші тұлға, оның өмірінде маңызды орын алатын ұстаз, кеңесші, және дос болып табылады. Тәрбиешінің дұрыс бағыт-бағдар беруі арқылы бала тұлғасы қалыптасып, болашақта қоғамға пайдалы азамат бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Баласағұни Ж «Құтты білік». – Алматы Жазушы 1998 ж. – 181 б.

2 Жұмабаев М «Педагогика». – Алматы Ана тілі 1992 ж. – 195 б.

3 Назарбаев Н «Қазақстан 2030». – Алматы 1998 ж. – 120 б.

4 Құнанбаев Ә. Шырырмалары. – Алматы жазушы 1992 ж. – 256 б.

СЛАБОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ДЕТСТВА

СЕРКЕНОВА С. С.
магистр пед. наук, старший преподаватель, университет Международного Бизнеса имени Кенжегали Сагадиева, г. Алматы

Осмысление и изучение детства сегодня приобретает чрезвычайную актуальность в контексте кризисного состояния современной действительности. Детство определяет потенциал будущего поколения, возможность его воплощения, поэтому осмысление сущности детства способствует разрешению противоречий настоящего с позиций наиболее конструктивного проектирования будущего. От того, какие знания, ценности и моральные принципы будут воспитаны и заложены с детства, зависит то, что это поколение привнесет в мир.

В последние годы в обществе активно обсуждаются проблемы, касаемые детства: изменения в школьной системе, ЕНТ, перегрузка школьной программы, потеря детьми здоровья в нынешнее время, проблемы детской преступности и беспризорности, а также преступления по отношению к детям. Многие проблемы существуют уже давно, но большая часть из них чрезвычайно обострилась в последнее время в ситуации экономического и духовного кризиса, переживаемого обществом.

Образ ребенка любой эпохи отражает положение уже существующего человека и одновременно пути его дальнейшего развития и совершенствования.

Образ детства это не просто период «вырастания» человека, биологически одинаковый у всех народов, но и время освоения культуры.

Рассматривая понятие детства в исторической ретроспективе, мы видим, что у первобытных людей жизненный опыт ребенка формировался на основе опыта взрослых. Освоение культуры осуществлялось путем копирования способов деятельности старших: чтобы стать хорошим охотником, нужно видеть охоту, повторять в деталях действия охотника, своего отца.

В античной Греции можно наглядно видеть разницу подходов в воспитании детей – в милитаризованной Спарте дети жили в семье до 7 лет, до 20 лет воспитывались изолированно от нее, в группах сверстников, и главным здесь было воспитание воина.

А в демократических Афинах дети освобождались от работы, занимались образованием, искусством, спортом.

В средневековье детство, в классическом его понимании, по сути, было только у детей богатых родителей, и при том, что между родителями и потомством увеличивалась дистанция – детей отдавали кормилице, в монастырь, пансион.

В эпоху Просвещения формируется убеждение в том, что детство должно готовить ребенка к будущей жизни. Любовь к детям выражается уже не в увеселении и забаве, а в рациональном воспитании: ребенок – это глина, из которого нужно «слепить» человека. В зависимости от состояния общества статусом ребенка наделяли обычно только мальчика.

Если обратиться к истории казахского народа, воспитание детей и молодежи в условиях кочевого образа жизни носило исключительно практический характер. Раннее приобщение к труду, самостоятельности, физическая выносливость, внимательность к

природным явлением, знание ремесел и промыслов, традиций и обычаев – это основа воспитательного процесса. Молодые люди должны были стать достойными членами большого коллектива сородичей, гордостью и защитниками рода [1].

Практический характер воспитания, как среди мальчиков, так и среди девочек отмечает Джанабаева Галия в своей монографии «Искусство народов Центральной Азии». Девочки с раннего возраста занимались шитьем, учились готовить, овладевали мастерством ткачества. Мальчики, еще не успев научиться говорить, могли уверено держаться в седле. Также с ранних лет перенимали искусство работы с деревом, изготавливали предметы обихода, составные части юрты, ювелирные украшения, орудия труда и оружие. Все это, только подтверждает насколько рано взрослели дети, ощущая себя частью коллектива [2].

Как мы видим, современное детство отличается от предшествующих поколений.

Развитие технологий привело к тому, что нынешнее поколение стало более слабым, как физически, так и морально. Современные дети начинают позже говорить, ходить, а повзрослев им тяжело дается свободно выражать свои мысли, они меньше читают, меньше двигаются. Виною всему этому – современный образ жизни, транслирующийся в интернете.

В советское время трудолюбие и усердие актуализировались с помощью лозунгов: «Труд в СССР есть дело чести, славы, доблести и геройства», «Каждый трудовой день - ударный» [3]. Также существовали трудовые лагеря для школьников и студентов. Сегодня заставить ребенка протереть доску после урока – это «эксплуатация детского труда», как выражаются сами школьники. Казалось бы, такая мелочь, а из нее можно сделать вывод о слабости всего поколения.

Помимо быстро развивающихся технологий, процессов глобализации, меняющихся процессов в социальной и культурной сферах, в политике, экономике на современное детство также оказывает влияние и само отношение между детьми и родителями.

Психологи, социальные сети уверяют нас, что современные отношения между родителями и детьми должны быть доверительными, строиться на партнёрстве. Чаще взрослые продолжают давить тактикой воздействия, а не взаимодействия. Пытаясь окружить комфортом жизнь детей, родители сами создают почву инфантильности будущего.

Таким образом, инфантилизация общества создается руками самих родителей, дети стали позже взрослеть, принимать решения и отвечать за свои поступки, нести ответственность. Гиперопека, создание комфортных условий, лишение возможности действовать самостоятельно, отсутствие определенных правил и дисциплины – все факторы, которые впоследствии приводят к инфантильности уже взрослого человека.

Инфантилизм возникает в ответ на активное подавление взрослым инициатив ребенка. Причины разные: страх за него, желание уберечь от неминуемого поражения или презрительное отношение к его «глупым» затеям. Итог один – отмирание инициативности как первого звена в формировании самостоятельности. Доверие и возможность принимать решения самостоятельно, возможность проявлять инициативу – все эти факторы, позволяющие сепарироваться от родителей и своевременно взрослеть.

Историческая мудрость о том, что: «Трудные времена рождают сильных людей. Сильные люди создают легкие времена. Легкие времена рождают слабых людей. Слабые люди создают трудные времена», заставляет задуматься о том, что изобилие и наличие всех благ приводит к тому, что современное поколение становится более слабым, не готовым к жизненным трудностям.

В истории наблюдается модель воспитания детей, направленная на привитие любви к труду, к ответственности и жизненной стойкости. Навязывание инфантильного поведения нынешнему поколению начинается с детских передач и социальных сетей о том, что обучение должно быть легким, увлекательным, доставлять удовольствие, в то время как предшествующие поколения получали знания кропотливым трудом, благодаря своему усердию. Это приводит к тому, что взрослея, эти дети пасуют перед жизненными трудностями, ожидая легкого развития ситуации.

Это приводит к частым попыткам детского суицида, большому количеству людей, употребляющих наркотики, алкоголь и табак.

Современные дети – первое поколение, растущее в условиях тотальной цифровизации. Социальные сети, онлайн-игры, образовательные платформы и искусственный интеллект формируют новый тип мышления. Исследования (например, работы М. Спитцера и Дж. Твенге) указывают на снижение способности к глубокому чтению и критическому анализу у детей, проводящих более 3 часов в день перед экранами [4]. Кибербуллинг становится

новой формой школьной травли, а зависимость от лайков и виртуального одобрения подрывает формирование здоровой самооценки. Однако цифровая среда открывает и возможности: доступ к глобальным знаниям, развитие цифровой грамотности, креативность через создание контента. Важно найти баланс, превратив технологии из врага в союзника воспитания.

Современная школа стоит на перепутье. С одной стороны, сохраняется запрос на дисциплину и фундаментальные знания, как в советской системе. С другой – растет популярность геймификации, проектного обучения и индивидуализации программ (метод Монтессори, вальдорфская педагогика). В Казахстане переход на обновленное содержание образования (ОНКО) и внедрение критериального оценивания вызвали споры: критики говорят о перегруженности учителей, сторонники — о развитии soft skills. Интересен опыт Финляндии, где сократили учебные часы ради междисциплинарных проектов, или Японии, сохраняющей упор на коллективизм. Эти модели отражают поиск ответа на вызовы XXI века.

Проблемы детства требуют системных решений. В Казахстане реализуются программы «Денсаулық», направленные на здоровье школьников, и «Балапан» для дошкольного образования. Однако вопросы доступности качественного образования в сельских регионах, инклюзии для детей с особыми потребностями, борьбы с бедностью остаются актуальными. Мировой опыт показывает эффективность мер вроде «детских капиталов» (Россия), налоговых льгот для семей (Германия), или создания «городов, дружественных детям» (инициатива ЮНИСЕФ). Ключевой вызов — интеграция усилий государства, НПО и семьи. Изменение климата, загрязнение воздуха и воды напрямую угрожают здоровью детей. По данным ВОЗ, 93 % детей до 15 лет дышат токсичным воздухом. Это требует пересмотра подходов к воспитанию: экологическое сознание должно стать частью базовых ценностей. Проекты вроде «Эко-школ» в Норвегии, где дети участвуют в сортировке мусора и создании «зеленых» зон, или казахстанская акция «Таза Қазақстан» с вовлечением школьников — примеры формирования ответственного поколения. Традиционное разделение на «мужское» и «женское» в воспитании постепенно уходит. Девочки осваивают робототехнику, мальчики – занимаются танцами. Однако стереотипы живучи: исследование ЮНИСЕФ (2022) выявило, что 60 % казахстанских

родителей по-прежнему считают высшее образование более важным для сыновей [5].

Преодоление этих установок – шаг к обществу равных возможностей. Психологи (Л. Петрановская, Ю. Гиппенрейтер) подчеркивают: самостоятельность воспитывается через доверие и право на ошибку [6].

Педагоги предлагают вводить «уроки жизнестойкости» – от финансовой грамотности до эмоционального интеллекта. Опыт законов жеты-жаргы, где подростки учились принимать решения в родовых советах, актуален и сегодня. Важно сочетать историческую мудрость с инновациями, создавая «мостик» между поколениями.

Детство – не просто этап, а зеркало общества. Его кризисы отражают наши страхи и надежды. Возрождение традиций трудового воспитания, переосмысление цифровизации, государственная поддержка и личная ответственность родителей – элементы пазла, из которого сложится образ нового, устойчивого детства. Как писал Абай: «Ребенок – гость в твоем доме: накорми, воспитай и отпусти». Задача взрослых – дать не только крышу, но и крылья.

ЛИТЕРАТУРА

1 Мир детства в традиционной культуре казахов. А. САДЫКОВА, К.П.Н., КАЗНАИ ИМ. Т. ЖУРГЕНОВА, Г. АЛМАТЫ, 2018. Материал взят с сайта ummet.kz

2 Джанабаева Г. Д. Искусство народов Центральной Азии. – Вашингтон: Программа изучения Центральной Азии, Университет Джорджа Вашингтона, 2019.

3 Асылбеков М. Х., Галиев А. Б. Социально-демографические процессы в Казахстане (1917 – 1980) – Алма-Ата : Гылым, 1990. – 192 с.

4 Твенг Дж. «Поколение I : Почему современные дети растут менее бунтарскими, более толерантными, менее счастливыми» (2017).

5 Отчет ЮНИСЕФ «Положение детей в мире» (2023).

6 Петрановская Л. «Тайная опора: привязанность в жизни ребенка» (2014).

7 Национальный доклад «Экология и здоровье детей Казахстана» (2022).

КОГНИТИВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ БИЛИНГВАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ 8-ГО КЛАССА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

СОКОЛОВА О. И.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках английского языка создает необходимые предпосылки для развития билингвальной личности, поскольку включает в себя овладение ключевыми компетенциями, необходимыми для эффективного взаимодействия в поликультурной среде.

Для начала рассмотрим определение термина «Билингвизм» по словарю лингвистических терминов О.С. Ахмановой «Билингвизм (двуязычие) англ. bilingualism, одинаковое совершенное владение двумя языками; владение двумя языками, применяемыми в разных условиях общения, напр. родным диалектом и литературным языком [1, с. 125].

Американский языковед Л. Блумфилд автор книги «Язык» объяснял билингвизм следующим образом: одинаковое владение двумя языками – это способность выражать себя на приобретённом, а также на своём родном языке [2].

Л. В. Щерба пишет, что «овладение каким -либо иностранным языком создает для данного индивида своего рода двуязычие». Ученый в своей книге «Преподавание иностранных языков в средней школе» рассматривает различные аспекты языка, включая проблему билингвизма. Щерба подходил к изучению билингвизма с точки зрения взаимодействия языковых систем и их влияния на речевую деятельность человека. Он выделяет два типа двуязычия по способу сосуществования языков. В одних случаях, они совершенно независимы один от другого: в других – каждый элемент одного из языков оказывается связанным по смыслу элементом другого. Случай независимого сосуществования двух языков он называет «чистым двуязычием, а случай когда человек охотно пересыпает свою речь на одном языке словами и оборотами из другого языка, зачастую сам того не замечая – «смешанным билингвизмом» [3, с. 60].

В связи с этим, билингвизм представляет собой сложное языковое явление, связанное с взаимодействием двух языковых систем, что особенно актуально в контексте изучения иностранного языка. Рассматривая проблему формирования функциональной

грамотности у подростков 13–14 лет, обучающихся в восьмом классе, можно отметить, что данный возрастной период характеризуется интенсивным развитием когнитивных способностей, усилением рефлексии и поиском способов самовыражения. В процессе изучения английского языка учащиеся активно используют родной язык как опору для понимания и освоения иностранного, что способствует формированию смешанного билингвизма [4].

Смешанный билингвизм у подростков проявляется в том, что они нередко включают в свою речь элементы английского языка, комбинируя их с родным языком на уровне отдельных слов, выражений или грамматических конструкций. Это обусловлено тем, что изучение иностранного языка на данном этапе носит систематический, но еще не полностью автономный характер: учащиеся продолжают мыслить на родном языке, используя английский как средство расширения коммуникативных возможностей [3 с. 64].

Важную роль в этом процессе, как считает Е. Н. Соловова, интерференция имеет значительное влияние на процесс формирования билингвальной личности. Он пишет, что «Интерференция– влияние родного языка на изучаемый иностранный, что выражается в переносе лексических, грамматических и фонетических особенностей одного языка на другой» [5, с. 30].

Кроме того, подростковый возраст характеризуется стремлением к самовыражению и подражанию носителям языка, что приводит к спонтанному включению англоязычных элементов в устную и письменную речь. Например, учащиеся могут использовать заимствованные слова и устойчивые выражения, даже не осознавая этого, а также проявлять тенденцию к созданию гибридных конструкций, сочетающих элементы двух языков. Данный процесс естественен и свидетельствует о формировании билингвальной компетенции, однако он также требует целенаправленного педагогического сопровождения.

Таким образом, подростки 13–14 лет, изучающие английский язык, преимущественно относятся к смешанному типу билингвизма, поскольку их языковые системы находятся в стадии активного взаимодействия, а освоение иностранного языка осуществляется через призму родного. Это создает как определенные трудности, связанные с интерференцией, так и возможности для развития функциональной грамотности, что делает необходимым применение

специальных методик обучения, направленных на осознание и преодоление языковых барьеров.

Формирование билингвальной личности при изучении английского языка представляет собой сложный многоуровневый процесс, обусловленный когнитивными, психологическими и социокультурными факторами. В этом возрасте подростки обладают достаточно развитым мышлением, что позволяет им осваивать иностранный язык не только на уровне базового понимания, но и в контексте межкультурной коммуникации.

Родоначальником межкультурной коммуникации как научной дисциплины и учебного предмета считается американский культурный антрополог Эдуард Т. Холл, в 1959 г. изложивший ее основы в своей книге «The Silent Language». В своих основополагающих работах Э. Холл убедительно обосновал непосредственную связь между культурой, знанием иностранных языков и коммуникацией. По аналогии с изучением иностранных языков при помощи универсальных грамматических категорий он доказал возможность осваивать подобным образом другие культуры, обучаться им, поскольку, «если культуре обучаются, значит, ее можно и преподавать» [6].

Румянцева Н. М считает, что «одним из средств формирования коммуникативной компетенции учащихся при изучении иностранного языка является усвоение элементов этнокультурного фона, в который входят элементы речевого и неречевого поведения людей, знание стереотипов, традиций, обычаев и особенностей речевого этикета, присущих данному этносу». Следовательно, формирование межкультурной компетенции помогает обучающимся быстрее и полнее сформировать необходимый уровень компетенции [7, с. 198].

Одним из ключевых условий успешного формирования билингвальной личности является создание аутентичной языковой среды, способствующей естественному погружению в английский язык. Это может включать в себя использование оригинальных англоязычных материалов (тексты, аудиовизуальный контент, социальные сети), а также активное применение языка в учебной и внеучебной деятельности. Регулярное взаимодействие с носителями языка, например, посредством онлайн-коммуникации или участия в международных проектах, значительно ускоряет процесс формирования билингвальной компетенции [8].

Не менее важным фактором является психологическая готовность учащихся к освоению второго языка. В подростковом возрасте наблюдается повышенная чувствительность к социальным оценкам, что может влиять на мотивацию изучения английского языка. В связи с этим оказывает значительное влияние поддерживающая образовательная среда, в которой ошибки рассматриваются не как неудачи, а как естественная часть языкового развития [9].

Применение методик, основанных на когнитивно-коммуникативном подходе, помогает снизить языковой барьер и способствует формированию уверенности в использовании иностранного языка.

Кроме того, для успешного формирования билингвальной личности необходимо принимать во внимание индивидуальные характеристики учащихся, включая их стиль обучения, уровень владения родным языком и когнитивные способности. Как отмечает Эльконин Д. Б., индивидуализация образовательного процесса позволяет адаптировать обучение к возрастным и личностным особенностям каждого ученика.

В итоге, успешное формирование билингвальной личности в подростковом возрасте возможно при наличии благоприятной образовательной среды, соответствующих методических подходов и постоянной практики использования английского языка в реальных коммуникативных ситуациях. Комплексный подход, учитывающий когнитивные и психологические особенности подростков, способствует не только овладению языковыми навыками, но и развитию полноценной билингвальной идентичности.

Формирование билингвальной личности так же обусловлено наличием психологических ограничений в восприятии и усвоении учебного материала. Даже обучающиеся, демонстрирующие достаточно высокий уровень владения иностранным языком, нередко допускают типичные ошибки грамматического, пунктуационного и стилистического характера, что подчеркивает влияние психологических факторов на процесс обучения. Причина ошибок – разные языковые механизмы родного и иностранного языка.

Рассмотрим когнитивные механизмы речевой деятельности, описанные Р. Солсо в процессе усвоения английского языка на основе родного языка (таблица 1) [10].

Таблица 1 – Когнитивные механизмы речевой деятельности Р. Солсо

Механизм	Описание
Восприятие и переработка информации	Учащиеся воспринимают новую информацию на английском, сопоставляя её с родным языком.
Категоризация и обобщение	Новые слова и конструкции классифицируются и сравниваются с аналогичными в родном языке.
Память и воспроизведение	Новые элементы запоминаются через ассоциации с родным языком и повторение.
Внимание и концентрация	Внимание сосредоточено на элементах английского, отличающихся от родного языка.
Мышление и решение задач	Решение задач в процессе изучения языка основывается на когнитивных механизмах, включая логические и дедуктивные стратегии, способствующие усвоению грамматических правил и языковых структур.

1 Восприятие и переработка информации помогает учащимся адаптировать новые языковые конструкции, связывая их с уже имеющимися знаниями.

2 Категоризация и обобщение способствует систематизации и организации информации, ускоряя процесс запоминания.

3 Память и воспроизведение обеспечивают переход знаний из кратковременной в долговременную память, что делает язык доступным для использования в речи.

4 Внимание и концентрация помогают минимизировать ошибки и сосредоточиться на сложных аспектах языка.

5 Мышление и решение задач позволяют применять логические стратегии для более осознанного изучения грамматики и построения предложений.

Исходя из вышеизложенного, механизмы речевой деятельности, описанные Р. Солсо, позволяют учащимся эффективно воспринимать, анализировать, запоминать и воспроизводить новую информацию, а также развивать когнитивные стратегии для более глубокого усвоения языка.

На основе механизмов речевой деятельности сформулируем психологические условия, которые способствуют эффективному изучению английского языка:

- Ассоциативное мышление – связывание новой информации с уже имеющимися знаниями.

- Систематизация – группировка и организация информации для быстрого запоминания.

- Эффективная работа памяти – переход знаний из кратковременной в долговременную память.

- Концентрация внимания – фокус на сложных аспектах языка и минимизация ошибок.

- Логическое мышление – применение аналитических стратегий для осознанного изучения языка.

В итоге, применение когнитивных механизмов Р. Солсо в изучении английского языка делает процесс обучения более осмысленным, эффективным и устойчивым. Учащиеся могут использовать свой родной язык как опору для анализа и освоения английского, при этом постепенно переходя к автоматическому использованию новых языковых структур.

Формирование билингвальной личности в процессе изучения английского языка представляет собой многоаспектный процесс, обусловленный взаимодействием когнитивных, психологических и социокультурных факторов. Основными условиями успешного освоения языка являются создание аутентичной языковой среды, учет индивидуальных особенностей учащихся и применение когнитивных механизмов,. Эти механизмы способствуют осмысленному усвоению языка, минимизации ошибок и переходу знаний в долговременную память. Таким образом, комплексный подход к обучению позволяет не только развить языковые навыки, но и сформировать полноценную билингвальную идентичность.

ЛИТЕРАТУРА

1 Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Изд. 2-е, стереотипное. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.

2 Л. Блумфилд; Пер. с англ. Е. С. Кубряковой и В. П. Мурат; Коммент. Е. С. Кубряковой; Под ред. и с предисл. М. М. Гухман. 2. изд., стер. Москва : УРСС, 2002 (Калуга : ГУП Облиздат) 606, [1] с. : ил.; 21 см.

3 Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики. Изд. 2-е. М., «Высш. школа», 1974. – 112 с. Библиогр. : с. 109–112

4 Зимняя 18 Зимняя И. А. З–62 Лингвопсихология речевой деятельности. – М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 432 с.

5 Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед.вузов и учителей / Е.Н. Соловова. – 4-е изд. – М. : Просвещение, 2006. – 239 с. - ISBN 5-09-015202-0.

6 Hall Edward Twitchel The silent language. – Garden City (N.Y.) : Doubleday, 1959 – 240 p.

7 Румянцева Н. М., & Рубцова Д. Н. (2019). Этноориентированное обучение – важная составляющая ме●тодики преподавания русского языка как иностранного. Известия Южного федерального университета. Филологические науки, (1), 196–207. [Электронный ресурс]. – URL: https://philol-journal.sfedu.ru/index.php/sfuphilol/article/view/1254

8 М54 Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность / Под ред. А. А. Миролюбова. – Обнинск : Титул, 2010. – 464 с. ISBN 978-5-56866-524-0.

9 Мукашева Г. Б. 2020 «Эмоциональная поддержка как фактор успешного обучения иностранным языкам у подростков» // Вестник педагогической науки. – Нур-Султан: Национальная академия образования, 2020. – № 3. – С. 45–60

10 С60 Когнитивная психология / Р. Солсо. – 6-е изд. – СПб. : Питер, 2011. – 589 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).

РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОЙ ТЕОРИИ В ВОСПИТАНИИ ГАРМОНИЧНОЙ ЛИЧНОСТИ

ТЕМИРБЕКОВА С. А.
преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар.
МУКАТОВА Д. Р.
преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар.
МУКАТОВ А. Г.
преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар.

Музыка занимает важное место в жизни человечества. Это искусство объединяет людей разных национальностей, религий, культур. Музыкальное воспитание и обучение музыке способствуют развитию целого ряда личностных качеств, таких как эмоциональная восприимчивость, способность к самовыражению, дисциплина и творческое мышление. Одним из основных компонентов музыкального образования является теоретическое знание о музыке. Музыкальная теория – это не просто набор правил и

понятий, которые помогают анализировать и понимать музыку, но и инструмент, который способствует формированию гармоничной личности. Важно осознавать, что знание теории музыки оказывает влияние на развитие не только музыкальных способностей, но и общих интеллектуальных и эмоциональных навыков, которые являются основой воспитания гармоничной личности.

Музыкальная теория включает в себя изучение основ музыкальной грамоты, гармонии, ритма, мелодии и формы. Эти знания позволяют глубже понять, как устроена музыка, какие закономерности лежат в её основе. Осознание этих закономерностей помогает развить аналитическое и логическое мышление, а также повышает способности к концентрации внимания и длительному сосредоточению. Музыкальная теория формирует у обучающегося способность воспринимать музыку не только как набор звуков, но и как структуру, которая имеет свои правила и закономерности [1, с. 8].

Изучение теории музыки способствует развитию таких когнитивных навыков, как память, внимание, способность к анализу и синтезу. В частности, знания теории музыки тренируют память, ведь обучающиеся запоминают ноты, аккорды, интервалы и различные музыкальные конструкции. Теория музыки помогает также развить способность к абстрактному мышлению, ведь понимание музыкальных понятий требует осознания невидимых связей и законов, которые управляют музыкальными произведениями. Это важный аспект, поскольку способность к абстракции необходима для решения задач не только в музыке, но и в других сферах жизни [2, с. 57].

Существует множество музыкальных теоретиков, которые оказали огромное влияние на развитие музыкального образования и оставили после себя значительное наследие:

● Автор труда «Большой трактат о музыке» Аль-Фараби был одним из первых ученых, систематизировавших теорию музыки, рассматривая ее как науку, связанную с математикой и философией. Он разработал классификацию музыкальных ладов и интервалов, а также подчеркивал влияние музыки на душевное состояние и воспитание человека.

● Гвидо д'Ареццо – основоположник современной музыкальной нотации, оказавший огромное влияние на развитие системы записи музыки. Его работа по введению системы звуковых высот с использованием линий и промежутков в нотной записи стала революционной для своего времени. Именно ему принадлежит

создание термина «диатонический лад», а также изобретение «Гвидовой системы записи», которая значительно упростила обучение музыке в Средневековье.

● Иоганн Маттезон был одним из самых значимых музыкальных теоретиков периода Барокко. Его работы касаются как музыкальной теории, так и практической композиции. В своей книге «Der vollkommene Capellmeister», опубликованной в 1739 году, Маттезон дал подробные рекомендации по оркестровке, дирижированию и общей композиции, а также затронул философские и эстетические аспекты музыки, что значительно повлияло на преподавание музыкальной теории.

● Иоганн Христиан Генрих Ринк был одним из ведущих немецких музыкальных теоретиков и педагогов своего времени. Он внёс значительный вклад в разработку гармонической теории и теории контрапункта, а также в разработку теории органной музыки.

● Густав Леонхардт был выдающимся музыковедом и исполнителем, особенно известен своим вкладом в изучение исторической практики исполнения, в том числе с использованием старинных инструментов. В своей педагогической практике он также значительно повлиял на развитие теории ранней музыки, а его лекции и теоретические работы стали основой для многих современных исследовательских подходов к музыкальной практике.

● Рихард Штраус был не только композитором, но и выдающимся музыкальным теоретиком и педагогом. Его работы в области оркестровки и гармонии, в частности его трактаты по симфоническому составлению и аранжировке, оказали значительное влияние на развитие музыкального образования в XX веке.

● Арнольд Шенберг – композитор и теоретик, один из основоположников атональной музыки и 12-тонной техники. В своих трудах Шенберг продемонстрировал новые подходы к гармонии и мелодии, а также разработал принцип 12-тоновой системы. Его работы оказали огромное влияние на современную музыкальную теорию и композицию.

Эти теоретики не только сформировали основу музыкальной теории и практики, но и оказали влияние на подходы в музыкальном обучении, предложив новые методы анализа, композиции и исполнения. Их труды и идеи остаются актуальными в музыкальной педагогике и теории по сей день [3, с. 11].

Одним из важнейших аспектов воспитания гармоничной личности является развитие эмоционального интеллекта. Музыка

как искусство тесно связана с эмоциями. Каждое музыкальное произведение передает определённые чувства, состояния и переживания. Музыкальная теория помогает глубже понять, как музыка выражает эмоции. Например, обучающиеся изучают, какие музыкальные интервалы вызывают ощущение грусти, радости, напряжения или облегчения. Знание этих закономерностей помогает развить в человеке эмоциональную чуткость и способность воспринимать музыку как нечто более глубокое и многослойное [4, с. 132].

При этом теоретические знания дают возможность лучше понимать, какие музыкальные приёмы использует композитор для создания определённых эмоций. Анализ произведений известных композиторов, таких как Антонио Вивальди, Иоганн Себастьян Бах, Георг Фридрих Гендель, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвиг ван Бетховен, Франц Шуберт, Фредерик Шопен, Рихард Вагнер, Йоханнес Брамс, Петр Ильич Чайковский, Клод Дебюсси, Густав Малер, Карл Орф и др, позволяет не только понять особенности их стиля, но и постигнуть, как музыка отражает их внутренние переживания. Это способствует развитию эмпатии, ведь слушатель, зная теоретические основы, может лучше понять чувства и мысли, которые стояли за созданием произведения.

Также теоретическое знание музыки помогает развить способность выражать свои эмоции через музыку. Для музыканта важен не только технический аспект исполнения, но и умение передавать через музыку свои переживания и чувства. Теория музыки предоставляет инструменты для того, чтобы исполнители могли с помощью музыки передавать сложные эмоциональные состояния, работать с динамикой, темпом, тембром и другими выразительными средствами [5, с. 145].

Музыка играет важную роль в воспитании нравственных ценностей. Великое искусство композиторов прошлого века несет в себе моральные уроки, философские идеи и культурные традиции, которые влияют на мировоззрение человека. Изучение теории музыки позволяет глубже понять идеи, которые были вложены композиторами в их произведения. Многие великие музыканты использовали музыку для передачи философских, нравственных и духовных тем. Например, музыка Иоганна Себастьяна Баха пронизана духовной глубиной и выражает идеи гуманизма и морали, а произведения Людвига ван Бетховена нередко затрагивают темы свободы, борьбы и личной стойкости. Эти композиторы стали

яркими представителями своих эпох, и их творчество не только отразило культурные и философские настроения времени, но и оказало глубокое влияние на развитие музыкальной традиции, продолжая вдохновлять музыкантов и слушателей даже через несколько столетий [6, с. 147].

Понимание теоретических аспектов музыки помогает не только технически правильно исполнять произведения, но и проникнуться их глубинным смыслом. Музыка в этом контексте становится не только искусством, но и моральным наставником. Когда обучающийся осознаёт, что музыка является способом выражения духовных ценностей, он начинает воспринимать её как нечто большее, чем просто набор звуков. Это способствует развитию у него чувства ответственности за сохранение культурных и нравственных традиций.

Кроме того, музыкальная теория помогает развить такие личностные качества, как дисциплина, терпение и усердие. Обучение теории музыки требует системности, последовательности и упорства. Освоение сложных теоретических понятий и практических навыков требует регулярных усилий и долгосрочной работы, что способствует формированию у обучающихся умения ставить цели и достигать их. Этот опыт становится важным уроком, который обучающийся может перенести на другие сферы жизни.

Музыкальная теория играет ключевую роль в развитии творческих способностей человека. Теория музыки предоставляет фундаментальные знания о том, как строятся музыкальные произведения, какие инструменты и техники могут быть использованы для создания новых музыкальных форм. Это знание даёт возможность экспериментировать, сочинять собственные произведения и импровизировать. Теоретические знания открывают перед человеком широкие горизонты для творческой самореализации.

Знание теории музыки позволяет человеку не ограничиваться лишь исполнением чужих произведений, но и создавать что-то новое, оригинальное. Теория предоставляет необходимые инструменты для разработки собственных музыкальных идей, экспериментирования с различными музыкальными стилями и жанрами. Для музыканта это важный аспект, потому что творчество невозможно без основы. Музыкальная теория становится опорой, на которой строится творческое самовыражение.

Особое значение теоретическое образование имеет для композиторов и аранжировщиков. Понимание всех нюансов музыкальной структуры, гармонии и ритма даёт возможность создавать произведения, которые соответствуют эстетическим канонам, но в то же время несут в себе индивидуальные творческие идеи. Музыкальная теория – это язык, на котором композитор может общаться с миром и выражать свои мысли и чувства [6, с. 315].

Музыкальная теория играет важную роль в воспитании гармоничной личности. Она не только способствует развитию музыкальных навыков, но и формирует целый ряд других качеств, которые необходимы для полноценного развития человека. Изучение теории музыки развивает аналитическое и абстрактное мышление, улучшает память и внимание, а также способствует развитию эмоционального интеллекта и способности к самовыражению. Теория музыки помогает углубить восприятие музыкальных произведений, понимать их эмоциональную и философскую составляющую, а также учит, как использовать музыку для передачи собственных чувств [7, с. 98].

Воспитание гармоничной личности невозможно без всестороннего развития, а музыка, как искусство, играет в этом процессе ключевую роль. Музыкальная теория помогает соединить технические навыки и творческое начало, делая музыку важным инструментом личностного роста. Это образование даёт возможность каждому человеку выразить себя, понять окружающий мир и найти гармонию внутри себя.

ЛИТЕРАТУРА

1 Алексеев Б. Элементарная теория музыки / Б. Алексеев, А. Мясоедов. – Москва, 1986. – 133 с.

2 Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б. Асафьев. – Ленинград, 1971. – 378 с.

3 Энциклопедия композиторов [Электронный ресурс]. – URL: http://tapenik.ru/karta.html

4 Халабузарь П., Попов В. Теория и методика музыкального воспитания. Учебное пособие. – СПб. : «Лань», 2000. – 226 с.

5 Кабалевский Д. Воспитание ума и сердца. М.: Просвещение, 1981. – 145 с.

6 Барсова И. Очерки по истории партитурной нотации / И. Барсова. – Москва, 1997. – 571 с.

7 Апраксина О. Из истории музыкального воспитания: Хрестоматия. М., 1990. – 207 с.

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНО-ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

ТЕМИРГАЛИНОВА А. К.
PhD, преподаватель (ассистент),
Торайгыров университет, г. Павлодар.

Активность будущего педагога проявляется в выборе предоставляемых ему форм, исходя из его потребностей, возможностей, склонностей, интересов. Деятельность вузовского преподавателя заключается в том, что он выявляет и предлагает студентам – будущим педагогам спектр возможных форм и методов, способствующих формированию и повышению коммуникативно-этнопедагогической компетентности. В целом, с точки зрения методологии синергетики, процесс формирования коммуникативно-этнопедагогической компетенции – это не примитивная передача этнически ориентированных знаний, а открытое взаимодействие и диалог с различными этническими культурами и их представителями [1, с. 16].

Этнопедагогический подход в образовании является актуальной темой. Он позволяет сохранять и развивать культурный потенциал народа, передавая его молодому поколению через образовательный процесс. Педагоги, работающие в этой области, должны изучать и применять методы воспитания, основанные на традициях и обычаях народов своего региона. Важно выявить взаимоотношения между поколениями, чтобы не потерять традиции и ценности [2, с. 9].

Аксиологический подход, в свою очередь, считает личность ценностью общества и формирует в ней высокие моральные качества и культуру поведения. Эти подходы позволяют воспитывать здоровую личность, которая будет уважать и понимать свою культуру, традиции и историю, а также ценить другие культуры. Активное развитие человека и общества – это важнейшая задача, стоящая перед современным миром. В центре этого процесса – человеческое достоинство и права человека. Однако, не менее важно уважение к разнообразию культур и традиций, которые находятся в разных уголках планеты [3, с. 104].

Гуманистический подход зиждется на идее уникальности и неповторимости личности каждого, на вере в добрые творческие начала человека. Активное развитие личности и общества в целом

– это непрерывный процесс, который потребует усилий и терпения от каждого человека. Однако, благодаря уважению к человеческому достоинству и правам, а также к разнообразию культур и традиций, мы сможем создать лучший и более справедливый мир. Гуманизм изменил наше понимание личности и межкультурных отношений. Он обращает внимание на индивидуальность и уникальность каждого человека. Культурное наследие каждого народа – это часть его идентичности и уникальности. Различные традиции, мировоззрения и обычаи создают культурное разнообразие мира, которое необходимо сохранять и уважать [4, с. 42].

Терпимость, толерантность, мирное сосуществование представителей разных культур в границах одного государства являются принципами культурного плюрализма. Разнообразие культур помогает людям лучше понимать друг друга, обогащать свой жизненный опыт и открывать новые горизонты. Права человека – это неприкосновенные принципы, которые должны быть защищены в любой ситуации. Они включают в себя права на жизнь, свободу выражения мнения, свободу вероисповедания, свободу передвижения и многие другие. Уважение к этим правам является основой свободного и демократического общества [5, с. 5].

Будущим педагогам важно прийти к выводу, что, рассматривая этнокультурное разнообразие как позитивное явление, можно интеллектуально обогатиться, расширить свой кругозор и приобрести новый жизненный опыт. Разницу следует воспринимать не как проблему или препятствие, а как силу, как преимущество. Об этом, кстати, говорил и великий Абай в своих «Словах назидания» [6, с. 192].

К. Д. Ушинский акцентировал внимание на том, что для полноценного развития человека важно учитывать его общенациональные особенности и традиции. Народность, по мнению Ушинского, составляет основу обучения и воспитания в любой культуре. Воспитание, созданное народом и основанное на народных началах, обладает, по мнению ученого, такой воспитательной силой, которой нет у лучших систем, построенных на чуждых образцах. Только уважение к культурным и историческим традициям, к идентичности и языку данного народа позволяет создать настоящую систему образования. Такой подход к обучению и воспитанию способствует формированию личности, которая готова внести свой вклад в развитие своего общества и нации в

целом. Именно поэтому народность Ушинского остается актуальной и востребованной в наше время [7, с. 29].

Важным методологическим основанием в контексте нашего исследования является принцип культуросообразности. Культуросообразность в образовании необходима для того, чтобы сохранять национальную специфику, учитывать историческую составляющую, развивать язык и культуру народа. Только тогда образование будет работать на будущее всех граждан, формируя у них знания и навыки, необходимые для успеха в жизни. Безусловно, образование должно сохранять связь с историей и культурой своего народа, но оно также должно быть готовым к неизбежным изменениям и новым тенденциям в мировом образовании. А.Дистервег отмечает, что одной из задач образования является воспитание истинных патриотов [8, с. 6].

Еще одни важный принцип – это принцип преемственности и непрерывности изучения культур. Преемственность в изучении культур на всех этапах обучения обеспечивается на уровне технологии, содержания и методологии. Чтобы избежать дублирования информации в этнокультурном направлении, необходимо, по мнению ученых-методистов, внедрять сквозные программы, вносить коррективы в содержание курсов, осуществлять совместное тематическое планирование внеклассных мероприятий. Студентам необходимо овладеть компетенциями этнокультурного направления, чтобы справляться с разнообразием окружающего мира и успешно адаптироваться в многонациональной среде [9, с. 12].

Итак, анализ научных работ по исследуемой нами проблеме показал, что формирование коммуникативно-этнопедагогической компетентности обучающихся является важнейшей целью образования в полиэтнической среде и утвердил нас в жизнеспособности формулировки «коммуникативно-этнопедагогическая компетентность».

Следует отметить, что принципиальных различий во взглядах ученых на организацию образования в полиэтнической среде нет. Их обобщение позволяет нам сделать следующие выводы.

Современный мир характеризуется многонациональностью общества, где разные культуры взаимодействуют друг с другом. Чтобы обеспечить эффективное обучение, педагогам необходимо подготовиться к работе в таком обществе. В специально ориентированной полиэтнической образовательной среде

будущие педагоги могут приобрести необходимые навыки и знания [10, с. 185].

Кроме того, при обучении студентов необходимо учитывать их этнический и культурный бэкграунд, что поможет им успешно взаимодействовать в многонациональном обществе. Важно использовать культурные и социальные ресурсы при обучении, чтобы студенты могли лучше понимать и адаптироваться к новой культурной среде.

При организации образовательного процесса следует обращать внимание на этнокультурное просвещение, ценностную ориентацию, самосохранение и социальную адаптацию, чтобы успешно функционировать в многонациональном обществе. Развитие творческих способностей также очень важно для многоязычного обучения.

Таким образом, образование в поликультурном обществе должно пониматься как путь к пониманию культурных особенностей других народов, а не как утверждение превосходства своей нации. Благодаря такому образованию обучающиеся могут стать глобальными гражданами, готовыми к терпимому и взаимоуважительному общению с людьми разных рас, культур и национальностей. Важно, чтобы образование учитывало многообразие, а не игнорировало его, ведь именно такое образование вносит вклад в развитие толерантности и содействует укреплению мира и гармонии в мире.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бережнова Л. Н., Набок И. Л., Щеглов В. И. Этнопедагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Издательский центр «Академия», 2013. – 240 с.

2 Маркова Н. Г. Формирование культуры межнациональных отношений студентов в поликультурном образовательном пространстве вуза : дис. … докт. пед. наук. Казань, 2010. – 435 с.

3 Иванов В. Н., Петрова Т. Н. Основные положения развития этнопедагогики как науки в условиях новой парадигмы образования // Вестн. Чувашского гос. пед. ун-та им. И. Я. Яковлева. 2017. – № 2(94). – С. 103–110.

4 Болбас, В. С. О понятиях и терминах этнопедагогики / В. С. Болбас // Педагогика. 2001. – № 1. – С. 41–45.

5 Комраков Р. В. Этнопедагогическая подготовка будущих педагогов. Белгород, 1995. – 28 с.

6 Ильина Т. Б., Галагузова Ю. Н. Этнопедагогический подход как теоретическая основа подготовки педагогов к профессиональной деятельности в политкультурной среде // Педагогическое образование в России. 2016. – № 3. – С. 191–192.

7 Кайсарова, А. В. Основные функции компетентного этнопедагога / А. В. Кайсарова // Психолого-педагогические аспекты этнокультурных ценностей формирования личности : сборник научных трудов. Москва - Чебоксары, 2007. – С. 28–31.

8 Цаллагова, З. Б. Этнопедагогический диалог культур / З. Б. Цаллагова. Владикавказ, 2001.

9 Глузман А. В., Редькина Л. И. Концепция этнокультурного образования // Гуманитарные науки. 2015. – № 3(31). – С. 11–23.

10 Харитонова Ф. П. Педагогические условия формирования этнопедагогической компетентности педагога в поликультурном образовательном пространстве // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева. 2013. – № 3(79). – С. 184–188.

TO THE PROBLEM OF FORMING COMMUNICATIVE SKILLS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN THE KAZAKH LANGUAGE LESSON

UZKANOVA A. O.
master student, Toraighyrov university, Pavlodar

Nowadays, a person must be developed, first of all, in terms of communication. This attitude is reflected in the requirements of the State Educational Standard of the Republic of Kazakhstan and is a guideline that determines the communicative focus of modern primary education. Communication skills are a person's ability to interact with other people, adequately interpreting the information received, as well as conveying it correctly. Communication skills are one of the most important components of a person's overall culture. At primary school age, these skills are actively developed, which allows children not only to study successfully, but also to socialize, establish contacts with others, and find common ground with classmates and teachers.

The formation of these skills is a key task of primary school, as it affects the further development of the child and his successful adaptation to society. It is important to understand that communication skills include

not only speech skills, but also the ability to understand other people's emotions, respond correctly to social situations, and effectively resolve emerging conflicts. This article will examine the key aspects, methods and tools that contribute to the development of communication skills in younger students [1].

Today, learning in primary school is based on communication between a student and a teacher. In class, students must be able to ask questions and give answers correctly, must be able to listen, hear and understand the speech of the interlocutor. If younger students do not have sufficiently developed communication skills, then they will have difficulties in learning, for example, when independently answering a question posed by a teacher, and ultimately this may affect the grade. That is, a child may know the answer to a question, but due to the inability to correctly formulate his thoughts, he will not be able to show his knowledge to the teacher, which means the grade will not correspond to reality.

Psychological characteristics of younger schoolchildren. Primary school age (6–10 years) is the period when a child actively learns basic social roles, learns to interact with others and perceive their point of view. During this age period, the intensive development of cognitive and social functions such as attention, memory, thinking, as well as the development of speech skills begins. It is at this age that children begin to understand that other people may have different opinions and feelings from their own, which contributes to the development of empathy – the ability to take into account the emotional state of others.

1 Children begin to realize themselves as part of a group, begin to actively participate in collective activities, which affects their ability to cooperate and resolve conflicts. These changes are associated with the development of voluntary attention, memory, the ability to self-regulate, as well as to adapt to new social situations.

2 Speech and its meaning in communication. Speech is the main means of communication, and it is through it that children learn the rules of interaction with others. At primary school age, children begin to use speech not only to convey information, but also to express their thoughts, emotions, and intentions. It is at this stage that children begin to develop the skills of dialogue, asking questions, and articulating their own thoughts and needs. Speech development is associated with improved thinking: children begin to build more complex sentences, use grammatically correct forms, and expand their vocabulary.

Speech is an essential component of communicative competence. The more vocabulary a child has, the easier it is for him to express his thoughts and feelings. The task of the teacher is to create conditions that promote the active development of speech, for example, through creative tasks, role–playing games and discussions in the classroom.

3 Empathy and social skills. Empathy – the ability to understand and share another person's feelings – is the foundation for successful communication and interaction. In primary school age, it is important that children learn to understand the emotions of others, distinguish them from their own, and react correctly in different situations. This is due to the development of communication and conflict resolution skills. Children who are capable of empathy work better in a group, compromise more easily, and are able to listen to the opinions of others [2].

Social skills such as the ability to conduct a conversation, show respect, negotiate, resolve conflicts, and understand nonverbal signals (gestures, facial expressions) are becoming important components of effective communication.

When working with primary school students, one may encounter the lack of children's ability to formulate thoughts, prove their point of view, listen to the opinion of the interlocutor. That is why the formation of communication skills in primary school students is an extremely urgent problem that requires special attention from teachers, since successful communication skills affect not only the effectiveness of children's learning, but also the process of their socialization and personal development as a whole.

A number of Kazakhstani studies specifically highlight the role of communication (communication), based on the principle of joint activity (S. M. Dzhakupov, Kh. T. Sheryazdanova, N. B. Zhienbaeva, Zh. K. Isaeva) [3, 4].

A number of studies by scientists from neighboring countries are devoted to this issue, among which the works of A. G. Antonova, E. A. Arkhipova, O. A. Veselkova, Yu. V. Kasatkina, R. V. Ovcharova et al.

Currently, teaching the Kazakh language in primary school is acquiring an increasingly clear communicative-speech focus, which is manifested in the interaction of language education and speech development of the student. Therefore, Kazakh language lessons, in our opinion, contribute to the formation of students' communicative skills to a greater extent.

It is important to note that not all children, due to their psychological characteristics, can speak publicly and express their thoughts to the teacher and the class. The organization of a group form of education helps to solve this problem. Often, a student who is shy when answering at the board takes an active position in the group, discussing the proposed questions and tasks on an equal basis with everyone else. This is explained by the fact that in such a situation the child feels freer and more confident. In this regard, we came to the conclusion that the best condition for the formation of communication skills in primary school students is the educational cooperation of children in the process of group work. It can be organized when studying any topic, regardless of the section of linguistics.

The main pedagogical rule is not to stratify students into strong and weak, but to organize mutual learning of students using the method of joint group educational activities.

Tasks: Include each student in an activity that ensures the formation and development of cognitive needs, i.e. such a task is developed, and such a methodology in which the student is sure to cope with the work. The group is divided into 2–3 groups. Students in the groups are organized with different levels of development. The groups receive assignments. Everyone completes the assignments, while each other is questioned, the strong help the weak. Thus, all students spent all the useful time on achieving the main goal of the lesson.

When working in groups, it is necessary to involve each student in the process of learning the material, this contributes to the effective assimilation of existing knowledge, as well as the assimilation of new knowledge. Group work helps to maintain high motivation of students in Kazakh language lessons, which contributes to the development of critical thinking, as well as a strong assimilation of the educational material.

Example 1. Group task to consolidate the topic «Types of texts» (4th grade). Each group must compose a short text (5–7 sentences):

1st group – a narrative text on the topic «Winter has come»;

2nd group – a descriptive text on the topic «Winter forest»;

3rd group – an argumentative text on the topic «Why I love winter».

An important condition for group activity is the work of each group member. The distribution of roles in the team helps to implement this condition. To successfully complete the task we have proposed, you can assign the following roles:

- expert – a student who will talk about the type of text that the group has received and will name its main features;

- idea generators – students who will compose sentences for the text;

- critic – a student who will decide whether the sentence is suitable for the given type of text, whether it is appropriate, and also suggest how it can be restructured so that it fits;

- secretary – a student who writes down the resulting text;

- speaker – a student who, on behalf of the group, presents the result of its work.

This type of assignment is aimed at developing the following communication skills in students: listening to and accepting the opinion of others, expressing their own thoughts, proving their point of view, participating in a collective discussion of problems and decision-making, and mastering the monologue form of speech.

Example 2. Imitation of professions in a lesson on the topic «My Future Profession» (5th grade). In this lesson, before starting the topic, students go out one by one and imitate. For example, the profession of «hairdresser»: they show how to cut hair, the profession of a doctor: they show how to listen to the breathing of a patient, the profession of «tailor»: they show how a tailor sews, a cutter: they show how to make patterns, a shoemaker: they knock a hammer on a nail, and a machine operator: how to stand at a machine. Before these scenes, I give students 5 minutes to prepare. Other students guess by the movements what profession the student imitated. In this way, I interest the students in a new topic. Only after that do I give new words – names of professions, phrases, then the text. The task we propose first of all forms in students such communication skills as the ability to listen to their partner, manage their behavior (control and correct their actions), and resolve conflict situations.

A type of group work is work in pairs. This form of organization does not require a special arrangement of desks and chairs, distribution of duties and roles. It can be implemented at any stage of the lesson when performing any exercise.

It is most effective to use role-playing games in lessons, since they help primary school students become more sociable, relaxed, able to correctly distribute roles, and also conduct dialogues on behalf of various characters in the game. The goal of a role-playing game is to determine the attitude to a specific life situation, to gain experience through play.

A feature of a role-playing game is that students are given the opportunity to reproduce the work activities of adults. The teacher can use didactic role-playing games in the educational process not only to

form communicative universal educational actions, but also to check the assimilation of the rules and norms of behavior in society.

During the role-playing game, the student demonstrates character traits and reveals his or her aspirations and interests. The following are important in the role-playing game: scenario (the student playing a certain role gains emotional experience of interaction with the partner in the game); rules (the student gains the skill of understanding and reproducing a fictional plot, and also learns to communicate); plot (the plots of children's games are as varied and changeable as the activities of adults).

Example 3. In a Kazakh language lesson, you can conduct a role-playing game called «Journalists». An editor-in-chief is selected from among the students. The students themselves come up with the name of the magazine. The children are offered a topic for the issue. For example, «Parts of speech». The class is divided into 3 teams. The first team is responsible for the «Nouns» section, the second team takes responsibility for the «Verbs» section, and the third team takes on the «Adjectives» section. The result of such a game should be the release of printed materials. This game is aimed at developing the ability to correctly distribute roles, take into account different points of view, provide mutual assistance, and the game also develops both oral and written communication skills.

It is worth noting that when selecting didactic games that will be used in the educational process, it is necessary to take into account their level of academic performance and, of course, the age and individual characteristics of younger students. Didactic games can be conducted frontally, but it is more effective to use them in a group form of work, because in a group

Primary school should be a launching pad for further education of children. Therefore, the task of a primary school teacher is to «teach how to learn», to form a comprehensively developed personality, including in terms of communication. The tasks we propose serve as examples of organizing a teacher's work on the formation of communication skills in younger students in Kazakh language lessons.

REFERENCES

1 Vinogradova N. F. Actual problems of modern primary education // Primary school. 2017. – No. 9. – Pp. 3–9

2 Volchkova N. I., Fedyaeva M. V. Features of the development of communicative skills in primary schoolchildren. Bulletin of the North

Kazakhstan University named after M. Kozybaev. 2018; (2 (39)) – 167–174.

3 Dzhakupov S. M. General psychology: introduction : textbook. manual / Dzhakupov S. M.; Kaz. nat. un - t im. al - Farabi. – Almaty : Kazakh University, 2014. – 162 p.

4 Kanapieva E. A. The role of didactic games in the formation of communicative skills of primary school students // News of the Institute of Pedagogy and Psychology of Education. 2018. – No. 2. – P. 169–175.

5 Namazbaeva Zh. I. Psychological problems of the formation of a multicultural personality. – Almaty, 2008. – 123 p.

6 Sagdieva I. T. Lesson – a productive platform for organizing educational cooperation // Primary school with the Practice tab. 2017. – No. 6. – P. 28–32.

7 Shchurkova N. E. Pedagogy. Game methods in class management. Textbook for secondary vocational education. Moscow : Yurait, 2019. – 168 p.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА БІЛІМДІ ТИІМДІ МЕҢГЕРТУДІҢ ДАҒДЫЛАРЫ

УМЕРБЕКОВА Д. Б.
бастауыш сынып мұғалімі, «Бірлік негізгі жалпы білім беру мектебі» КММ, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Белсенді сабақтар мұғалімнің ашқан жаңалығы, өзіндік қолтаңбасы, әдістемелік ізденісі, қолданған әдіс-тәсілдері арқылы ерекшеленіп, шәкірт жүрегінен орын алады.

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады.

Белсенді оқу - оқушыларға эксперимент жасауға, мағына құрып, түсінік қалыптастыруға, жаңа білім мен бұрынғы меңгерілген білімнің арасында байланыс орнатады, қателік жіберу, барынша терең түсінуге жетелейді.

Бірлескен оқу - құрылымдалған топтық жұмыс. Тұлғааралық және қарым- қатынас дағдыларын жақсартады; оқушылардың арасындағы кедергілерді жояды.

Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік

беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады. Соңғы уақытты табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген ойдың жақтастары көбейіп келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың «Жан дүниесінде тіл үйрену басты жұмыс емес, жанама жұмыс болғандықтан, бала әуелі тәжірибеге талпынып, нәрсемен танысып, сонан кейін сол нәрсе туралы сөйлесін, тыңдасын, жазсын, оқысын, тілге үйренсін», - деген сөзі ізденімпаз, жаңаша ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жадында сақтауы тиіс. Білім беру мазмұны өзгертеліп жатқан қазіргі кезеңде заман талабына сай бәсекеге қабілетті тұлғаны дайындау міндетіміз. Жаңартылған бағдарламаның мазмұны жеке тұлғаны өмірге бейімдеу, функционалды сауаттылығын арттыру. Бүгінгі оқушы – ертеңгі маман. Бәсекеге қабілетті маман - креативті ойлай алатын, таптауырынды ойдан алыстаған, кез-келген тақырыпта өзіндік ой-пікірі бар, кез-келген жағдайға сыни тұрғыдан қарап, ұтымды жауап бере алатын адам. Сондықтан біз мектеп табалдырығынан бастап оқушының бойына аталған қасиеттерді сіңіре білуіміз керек [1, 44-б.].

Әлемдік тәжірибе бойынша бастауыш білімді тиімді меңгерту төрт дағды арқылы жүзеге асырылады. Оқылым, тыңдалым, жазылым, және айтылым дағдылары коммуникативтік дағдылар болып табылады. Аталған дағдылардың әрқайсысының өзіне тән ішкі дағдылары мен оны үйрету жолдары, яғни ерекшеліктері бар. Сабақты аталған дағдылар ерекшелігін ескеріп құру, тілді тиімді меңгертуге септігін тигізеді. Коммуникативтік дағдыларды басшылыққа алып оқыту – функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Грамматикалық білім тілдік төрт дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асып отырады.

Айтылым тілдік төрт дағдының бірі және ол жазылым сияқты продуктивті дағдылар қатарына жатады. Яғни тілді қабылдап үйренуден гөрі оны қолдану, сөйлеу көрініс тауып отырады.

Сөйлесу барысында кейбір әрекеттерді жиі қолданамыз және олар мыналар:

Сөздерді дыбыстау, сұрақтарға жауап беру, интонацияны қолдану, бірнәрсені түсінбеген жағдайда түсіндіріп беруді өтіну,

сөйлеген сөзін бақылау және өзін-өзі түзетіп отыру, пікірталасқа қатысу, жест, мимиканы қолдану, оқиғаларды баяндап беру т.б. Айтылымның ерекшелігін білу мұғалімге оны терең дамытуға, әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып сабақты жоспарлауға мүмкіндік береді. Айтылым әртүрлі ішкі дағдыларды қамтиды. Оқушылардың айтылымдағы жетістігі олардың әрқайсысын практикалық жаттығулар арқылы дамыту арқылы көрініс табады.

Жазылым продуктивті дағдылар қатарына жатады. Яғни продуктивті дағды дегеніміз тілді қолданып сөйлеу немесе жазу. Жазылым хабарды қағаз бетіне түсіруді қамтамасыз етеді. Жазу арқылы коммуникацияға түсу үшін біз әріптер мен сөздерді пайдалана отырып, сөйлем құрай алуымыз керек, ал сөйлемдерді топтастыру арқылы біздер өз ойымызды жеткізе аламыз. Жазылымның ішкі дағдыларын екі топқа бөліп қарастыруға болады. Біріншісі- сауаттылық, ал екінші тобы - идеяны (ойды) жеткізе білуі.

Егер үлгі беру арқылы жазылымды үйретсек, мұны продуктивті жазылым деп атаймыз. Яғни оқушыларды жазылым түрлерінің үлгісімен таныстырып, мәтінмен жұмыс жасатуы керек. Ал егер мұғалім оқушыларға жазылымның барлық қадамдарымен жұмыс жасауды қамтамасыз етсе, бұл процесті жазылым деп аталады. Толығырақ айтқанда, оқушыларға тақырыпты талқылаудан бастап, жазылымды жоспарлау, алғашқы нұсқасын жаздырту, түзету, тексеруге соңғы нұсқасына дейін орындата отырып, белгілі бір мәтінді құрастыру. Бұл оқушыларға жазылымның әртүрлі аспектілерін кез келген уақытта жаза білуге дағдыландырады.

Оқылым рецептивті (қабылдаушы) дағдылар қатарына жатады. Яғни оқылым дағдысы мәтінді жазу, айтуда гөрі, оған жауап қайтару немесе мақсатқа сай әрекет етуді білдіреді. Қарапайым тілмен айтқанда жазба тілдегі мәтінді түсіну. Ол үшін біз мәтін тілін сөздер деңгейінде, сөйлем деңгейінде және тұтастай мәтін деңгейінде түсіне алуымыз қажет.

Оқылымның ішкі дағдылары:

- Мазмұнын түсіну үшін оқу немес көз жүгіртіп оқу –мәтіндегі жалпы идеяны түсіну үшін тез оқып шығу.

- Тыңдалымның ішкі дағдылары:

- Тыңдалым оқылым сияқты рецептивті дағдылар қатарына жатады. Тыңдалым дегеніміз тілге сай әрекет ету, яғни тілдің дыбыстық мағынасын түсіну.

Тыңдалым түрлері:

- Әңгімелесу (диалог), әңгімелер, хабарландыру, әндер, нұсқау, лекция және жарнама және т.б

- Сөйлеушінің қарым-қатынасын анықтау үшін тыңдау-сөйлеушінің көңіл-күйін не айтқысы келіп отырғанын түсіну үшін тыңдау.

- Тыңдалым ауызекі сөйлеу тілін қамтығандықтан, оның тілі жазба тілден өзгеше болып келеді.

- Интенсивті тыңдалым-сөйлеу барысындағы сөйлемдердің грамматикалық құрылымын, белгілі бір тақырыпқа арналған сөздерді талқылау үшін тыңдау. Мұндағы мақсат-оқушылардың тілді дұрыс қолдана білудегі білімін арттыру [2, 7-б.].

Экстенсивті тыңдалым – үлкен көлемді мақала немесе шығармаларды тыңдау. Тыңдалым мен айтылым дағдысы оқушылардың тіл байлығын арттырады. Ойлау қабілеттері дамиды. Тұйық оқушылар сабаққа ынтасын артады және мінез құлқы қалыптасады. Оқуғадеген таным қабілеті артады. Оқушы ойын үстінде білімді игеріп жатқанын , ал оқу үрдісінің ойынға қалай ұласып кеткенін аңғармай қалуға тиіс. Сонда ғана ойын мен оқу табиғи үйлесімді болып, пәндік білім, білік және дағдыны игеруге толық ықпал жасайды. Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын арттыруда тиімді әдіс тәсілдер қолдану барысында оқыту техникасы туралы ғылым, сондықтан, оқыту ғылыми түрінде жүзеге асуы керек, яғни мұғалім қалай оқыту, неге олай оқыту керек деген түсінік болуы тиіс. Оқытудың тиімді стратегиясы арқылы қалай оқыту керек деген ғылыми тұжырымдамамен тығыз байланысты, яғни қандай үдерістер арқылы, қандай әдістер арқылы, қандай оқыту құралдары арқылы, оқытуды қалай ұйымдастыру керек, қандай факторларды ескеру қажет деген сұрақтарға жауап іздейді.

Педагогиканың барлық осы аспектілері сындарлы оқыту теориясымен үйлеседі. Сындарлы оқыту тәсілдері білім берудің «дәстүрлі» әдістерімен салыстырғанда, оқыту кезінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді [Hattie, 2011]. Сын тұрғысынан ойлау, өз алдына мәселе қойып, әркез соған өз бетімен шешім іздеу, баламалар ұсыну, өз көзқарасын қорғай білу болып табылады. Сын тұрғысынан ойлау – ол алдымен оқытудың оқушыға бағытталған орталықталықтандырылған түрі, ол оқушының дамуына, соның ішінде сыни көзқарасы бар жеке тұлғаның дамуына, зерттеуші оқушының дамуына, оның өзіндік «Менін» жүзеге асыруға, оқушының шығармашылық мүмкіндігін ашуға, яғни, бір сөзбен айтқанда, коммуникативті

қатынасқа үйретететін тәсіл. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда сындарлы оқыту тәсілдері оқушылардың алдыңғы білімдерін ұштастыра отырып, жаңа білім алуы туралы тұжырымдамаға негізделеді. Бұл жерде ең маңыздысы: оқушылардың алдыңғы алған дағдылары жаңа дағдыларды меңгеруге үлкен ықпалын тигізеді, ал егер ол ескерілмесе, онда білім тереңге бармай, үстірт меңгеріледі. Мұндай үстірт білім оқушыға қазіргі әлемде жетістікке жету үшін қажетті жоғарыда аталған сын тұрғысынан ойлау, рефлексия және басқа да дағдыларын, алған білімін қолдануына кері әсерін тигізеді [3, 46-б.].

Оқылым, жазылым, айтылым және тыңдалым- бастауыш сыныптардағы барлық пәндер үшін маңызды болып табылатын қарым-қатынас жасау дағдылары. Сондықтан да оқушыларға осы төрт дағдыны барынша жетілдіруге мүмкіндік берудің маңызы зор. Нақты белгілі бір дағдыны жақсарту тәсілдерінің бірі - осы дағдыларға ерекше назар аудара отырып, содан кейін бірнеше тілдік дағдыны қамтитын жаттығуларды біртіндеп енгізу болып табылады. (Wallace, Stariha &Walberg, 2004). Мысалы, тақырыпты талқылау тиісті лексиканы қолдануды көздейді, сол арқылы оқылым бойынша тапсырмаға қызығушылық туғызады, осыдан кейін оқығанның негізінде жазбаша тапсырма орындаудың үлгісі ұсынылады. Дағдыларды осылайша біртіндеп енгізудің тағы бір жолы – аудиомәтін тыңдап немесе бейнематериал немесе бейнематериал көрсетуге болады, содан кейін пікірталас жүргізуге немесе жазбаша тапсырма орындауға болады. Бастауыш білім беруде негізгі коммуникативті дағдыларды қалыптастыруда белсенді оқудың стратегияларының сипаттамасына тоқталатын болсам:

Саралау – әр оқушының оқудағы жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру: түсінік пен дағдыларының дамуын қамтамасыз етеді; өз күшіне сенім мен уәжді арттырады;

оқушыларға идеяларды терең түсінуге көмектесе отырып шығармашылыққа ынталандырады; барлық оқушылар үшін пайдалы; барлық оқушылардан күтілетін нәтижені арттыра алады;

Моделдеу – сарапшы мысал келтіреді және оны көрнекі үдерістердің көмегімен түсіндіреді: оқушыларға пән мазмұнын зерделей отырып, сарапшы ретінде ойлануға жетелейді; оқушылардың барынша тәуелсіз болуына жағдай жасай отырып, тапсырманы кезеңдерге бөледі; үдеріс барысында рефлексия жасауға ынталандырады.

Бастауыш мектепте оқытудың өзекті дағдыларын қалыптастыру барысында сабақ жоспарын жасағанда сабақтың басында, ортасында және соңында әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана білу – мұғалімнің шеберлігіне байланысты.

Мұғалім – әдіс түрлерін пайдалана отырып, оқушылардың тындалым мен айтылым дағдылары арқылы өздігімен жұмыс істей білуге, оқылым және жазылым дағдылары арқылы ой белсенділігі мен тіл байлығын арттыра түсуге түрлі әдістер мен шеберліктерді меңгеру арқылы қол жеткізуге болады [4, 25-б.].

Бастауыш сынып оқушыларының оқу үрдісінде интербелсенді әдіс-тәсілдер түрлерін пайдалану біріншіден оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден балалардың сабаққа деген қызығушылығын белсенділігін арттырып сапасын көтеру болып табылады. Тұйық оқушылар сабаққа ынтасын артады және мінез құлқы қалыптасады. Оқуға деген таным қабілеті артады. Оқушы ойын үстінде білімді игеріп жатқанын , ал оқу үрдісінің ойынға қалай ұласып кеткенін аңғармай қалуға тиіс. Сонда ғана ойын мен оқу табиғи үйлесімді болып, пәндік білім, білік және дағдыны игеруге толық ықпал жасайды. Әр ұстаз оқу - тәрбие жұмысына шығармашылықпен қарап, жаңа заман талабына сай, сабақты түрлендіру мақсатында оқытудың түрлі әдіс - тәсілдерін пайдаланса, игі нәтижеге жетері сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 С. Ахметов, «Бастауыш сыныптарда білім берудің тиімділігін арттыру жолдары.» Алматы «Рауан» 1994 ж. – 165 б.

2 Молдахметова Р. Деңгейлеп оқыту технологиясын пайдалану.- Бастауыш мектеп. – № 2. – 2014. – 12 б.

3 Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, 2014. – 95 б.

4 Мырзахан А. Бастауыш сыныптарда ойын түрлерін тиімді пайдалану. – Бастауыш сынып. – № 2. – 2011. – 63 б.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

УШАКОВА Н. М.
к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар
ТУЛЕГЕНОВА А. Б.
магистрант, Торайгыров университет, г/ Павлодар

В статье рассматриваются педагогические основы полиязычного образования в контексте обновленного содержания образования, анализируются теоретические принципы и подходы к полиязычному обучению, выявляются связи между полиязычным образованием и обновленными образовательными стандартами. Рассматриваются трудности и перспективы внедрения полиязычного образования в Республике Казахстан, акцентируя внимание на проблемах многоязычного общества и необходимости развития межкультурной компетенции. В статье также подчеркивается значение применения цифровых технологий и проектного обучения в рамках полиязычного образования, что способствует улучшению когнитивных и коммуникативных навыков учащихся.

Полиязычное образование является актуальной темой в современном педагогическом научном сообществе, особенно в контексте обновления образовательных программ. В условиях глобализации и многокультурного взаимодействия необходимость в обучении нескольким языкам становится важной для формирования межкультурной компетенции, развития когнитивных навыков и подготовки учащихся к глобальным вызовам. В частности, в Республике Казахстан полиязычное образование играет ключевую роль в адаптации образовательной системы к многоязычному обществу и помогает развитию функциональной грамотности, критического мышления и других важных компетенций.

Цель данной статьи: выявление педагогических основ полиязычного образования в условиях обновленного содержания образования, а также анализ его роли в формировании компетенций учащихся, соответствующих современным образовательным требованиям.

Задачи:

1 Определить основные концепции полиязычного образования.

2 Проанализировать труды ученых, изучающих проблемы полиязычного образования.

3 Исследовать взаимосвязь полиязычного образования и обновленного содержания образования.

Методологической основой исследования являются общенаучные и частнопедагогические методы. В процессе работы использованы следующие методы:

● Анализ научной литературы – изучение трудов отечественных и зарубежных ученых по проблеме полиязычного образования.

● Сравнительный анализ – выявление особенностей полиязычного образования в разных странах и образовательных системах.

● Системный подход – рассмотрение полиязычного образования как целостного педагогического процесса.

● Метод обобщения – формулирование выводов на основе изученного материала.

Тема полиязычного образования представляет собой важный и многослойный аспект современной педагогической науки. В рамках обновленного содержания образовательного процесса эта проблема приобретает все большую значимость и актуальность. Следует отметить, что полиязычное образование предлагает новые подходы в обучении, которые могут обеспечить более глубокое понимание мира и его многообразие через изучение нескольких языков.

В процессе решения первой задачи был проведен анализ ключевых концепций полиязычного образования, представленных в научной литературе. Полиязычное образование рассматривается как система, направленная на формирование билингвальных и мультиязычных компетенций учащихся. Были изучены теории языкового погружения, интегрированного изучения языка и предмета, а также методики, применяемые в различных образовательных системах.

Следовательно, полиязычное образование базируется на междисциплинарном подходе, сочетающем когнитивные, лингвистические и педагогические аспекты, что способствует развитию функциональной грамотности учащихся

В процессе решения второй задачи был проведен обзор научных исследований, посвященных проблемам полиязычного образования. Как педагогический термин «полиязычное образование» предполагает образовательный процесс, который включает обучение нескольким языкам, причем не только для обеспечения функциональной грамотности, но и для формирования межкультурной компетенции. Проанализировав труды ученых,

можно сделать вывод, что полиязычное образование часто становилось объектом педагогических исследований. Так, Лев Выготский в своей работе «Мышление и речь» рассматривает важность языка как средства формирования мышления и когнитивных процессов. В контексте полиязычного образования его идеи о развитии мышления через язык могут быть использованы для подтверждения роли многоязычия в обучении [1, с. 34] А. Рубинштейн в своей книге «Основы психологии» объясняет, как личность взаимодействует с многокультурной средой и как многоязычие способствует развитию аналитического мышления, обеспечивая более гибкую личность [2, с. 73].Очень много зарубежных публикаций, в которых полиязычное образование обсуждается как в контексте теории, так и в плане практического применения. Так в работах Jasone Cenoz, Durk Gorter, пишут о том, как полиязычное образование помогает учащимся овладевать несколькими языками и как это влияет на их когнитивное и культурное развитие [3, с. 198]. У Müller, G. P. Есть исследования по мультикультурализму и полиязычному образованию, он изучает, как многоязычие связано с культурной идентичностью и как полиязычные программы могут поддерживать культурную инклюзивность [4, с. 26].

В Республике Казахстан одновременно сосуществуют сотни языков, соответстенно, есть проблема реализации полиязычного образования. Среди казахстанских авторов следует отметить работы Кожахметовой К.Ж., которая изучала поликультурное образование в многоэтническом казахстанском обществе [5, с. 333–350]. Можно назвать ряд других казахстанских ученых, Ж.А. Азимбаеву [6], Авдонина В.В. [7, с. 94-96.], в работе которого рассматриваются проблемы и перспективы становления и развития полиязычного образования в Казахстане, выделяются основные этапы реализации программы внедрения трехъязычия в образовательный процесс. Среди российских ученых можно назвать работы Дьякова А. Н., Толстой Т. А. и других ученых, предлагающих подходы к обучению в условиях многоязычия, а также методы и технологии, которые могут быть использованы в многоязычных образовательных учреждениях [8, 9].

Таким образом, анализ исследований показывает, что полиязычное образование требует комплексного подхода, включающего разработку эффективных методик, подготовку

педагогов и адаптацию учебных материалов к современным образовательным стандартам.

В процессе решения третьей задачи изучены особенности обновленного содержания образования и его влияние на развитие полиязычных компетенций учащихся. Рассматривая полиязычное образование в аспекте обновленного образования нужно определиться с тем, что же собой представляет обновленное образование. Как известно из научно-педагогических источников, оно связано с введением в содержание образования современных технологий и методик обучения, которые должны обновляться в унисон с мировыми тенденциями в образовании. Полиязычное образование гармонично входит в обновление, так как является современнным веянием мирового образовательного пространства. В 2019 году в рамках обновленного содержания образования в Казахстане была проведена реформа школьных учебных программ и учебных планов, то есть была внедрена новая модель образования, ориентированная на компетентностный подход, развитие функциональной грамотности, критического мышления и использование современных образовательных технологий, которая все еще подвергается модернизации и позитивным изменениям.

Существенным фактором, повлиявшим на обновление образования стала программа цифровизации, так как она направлена на улучшение доступа к образовательным ресурсам и технологии обучения через интернет, создание цифровых образовательных платформ и использование онлайн-курсов. Соответственно, развитие цифровой грамотности и введение предметов по информационным технологиям и программированию стало также одним из важнейших факторов обновления образования.

Обновленное содержание образования в Республике Казахстан закреплено в ряде нормативных документов, таких как законы, программы и государственные стандарты. В центре внимания каждого документа - повышение качества образования, внедрение инновационных технологий, развитие языковой компетенции, то есть полиязычное образование, подготовка учащихся к глобальным вызовам через освоение ключевых компетенций и функциональной грамотности. Как отмечает Аубакирова Б. К. [10, с. 23], модернизация содержания образования в Казахстане требует адаптации полиязычных программ к новым стандартам обучения, что предполагает развитие междисциплинарного подхода.

Педагогическими основами полиязычного образования можно считать теоретические и практические принципы и подходы, которые направлены на обучение учащихся нескольким языкам одновременно. В данном аспекте важен учет их культурных, социально-психологических и образовательных потребностей. Сегодня полиязычное образование предполагает, что учащиеся могут изучать несколько языков в рамках образовательной программы и использовать их для общения и учебы. Именно с этих позиций педагогическими основами полиязычного образования можно назвать педагогические принципы, такие как межкультурная компетенция, коммуникативный подход, инклюзивность и доступность.

Таким образом, можно сделать вывод, что полиязычное образование в условиях обновленного содержания образования является важным инструментом формирования конкурентоспособных выпускников, обладающих навыками межкультурной коммуникации и адаптации в глобальном образовательном пространстве.

Таблица 1 – Педагогические основы полиязычного образования

Педагогические основы полиязычного образования	Их содержание
Принцип интеграции языков и культур	Развитие у учащихся способности понимать и ценить культурное многообразие. Воспитание уважения к другим языкам и культурам, через них повышение общего уровня образования.
Коммуникативный подход	Формирование у учащихся умений практического использования языка в различных ситуациях, в разных аспектах. В данном случае акцентируется внимание на формировании способности использования языка для создания эффективной коммуникации.

Когнитивный подход	Развитие когнитивных навыков учащихся: это память, внимание, мышление и восприятие. С психологической точки зрения использование нескольких языков стимулирует развитие мозга, улучшает способности к многозадачности, а также помогает ученикам овладевать различными способами решения задач.
Инклюзивность и доступность.	Все применяемые педагогические подходы должны безусловно быть адаптированы для разных категорий обучающихся, с обязательным учетом их уровня подготовки, уровня восприятия и т.д.

Как можно реализовать данные педагогические основы полиязычного образования в учебный процесс? Для этого следует рассмотреть методы и технологии полиязычного образования. В современной школе активно используется проектное обучение, когда работая над проектами, обучающиеся могут пользоваться несколькими языками одновременно, развивая и совершенствуя межкультурную компетенцию. Решение поставленных в проекте задач требует и налаженных коммуникаций, то есть в процессе работы над проектом учащиеся совершенствуют знание языка, применяя его в нестандартной обстановке, общаясь, споря и соглашаясь, обсуждая возможные варианты решения поставленной задачи. При этом, общаясь на разных языках, учащиеся будут совершенствовать межкультурные знания, демонстрируя владение основами культуры других стран. Применение педагогом различных интересных тем для проекта будет совершенствовать и когнитивные способности обучающихся. В проектном обучении очень важно сохранения инклюзивности обучения, при организации учебного процесса педагоги всегда должны помнить принцип доступности и его безусловной реализации в учебном процессе.

Другой важной и существенной технологией в полиязычном образовании можно назвать использование цифровых технологий. В современном образовательном пространстве в изучении иностранных языков активно используются онлайн- курсы, мобильные приложения, разные образовательные платформы. Современные учителя должны активно использовать все эти возможности для развития межкультурной компетенции, развития коммуникативных навыков. Онлайн общение ни в коем случае

не снижают уровня коммуникации, в действительности в онлайн формате общение становится более открытым, снимаются психологические барьеры. Когнитивные навыки также могут только укрепляться, поскольку здесь важны и внимательность и память и скорость мышления. Это очень удобные технологии для создания условий принципа доступности.

Таким образом, можно сделать выводы о том, что в условиях обновленного образования быстрыми темпами, в соответствии с запросами современного общества, развивается полиязычное образование. Педагогические основы полиязычного образования позволяют грамотно, теоретически и практически обосновать и выстроить данный процесс в школе. Значимость данного процесса обусловлена тем, что полиязычное образование – это сложный комплексный процесс, подразумевающий не только параллельное овладение несколькми языками, но, и развитие важнейших навыков коммуникации, интеграции языков и культур, развитие когнитивных способсностей и, что очень важно: доступность самого полиязычного образования для лиц с особыми образовательными потребностями.

ЛИТЕРАТУРА

1 Выготский Л. С., Мышление и речь, Просвещение, 1983. – 320 с.

2 Рубинштейн С. Л., Основы общей психологии, Питер, 2005. – 624 с.

3 Jasone Cenoz, Durk Gorter Multilingual education : between language learning and translanguaging. Cambridge University Press, 2015 – 198 с.

4 Müller G. P. Language and Cultural Identity in Multilingual Education : A Global Perspective. Springer. 2019 – 265 с.

5 Кожахметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика / К. Ж. Кожахметова ... – Алматы : Ғылым, 2001. – 352 с. – Библиогр. : с. 322, с. 333–50 .

6 Ж. А. Азимбаева «К вопросу о формировании языковой личности в полиязычной образовательной среде Казахстана». Вестник ТГПУ(TSPU Bulletin).2016. – № 7(172).

7 Авдонин В. В. Проблемы и перспективы полиязычного образования в Казахстане: сборник трудов конференции // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития : материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. – Чебоксары: Центр научного сотрудничества «Интерактив плюс», 2017. – Т. 1. – С. 94–96.

8 Дьяков А. Н. Педагогика многоязычия: теория и практика. М. : Издательство МГПУ – 2018. – 87 с.

9 Толстая Т. А. Многоязычие и образование : от теории к практике. М. : Логос. – 2017. – 194 с.

10 Аубакирова Б. К. «Полиязычное образование в Казахстане : проблемы и перспективы» // Вестник КазНПУ им. Абая, 2019. – 43 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

УШАКОВА Н. М.
к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар
МЕРКУЛОВА Т. В.
магистрант, Торайгыров университет, г/ Павлодар

В данной статье рассматриваются педагогические основы организации проектной деятельности учащихся на уроках английского языка. Анализируются теоретические принципы данного метода, его роль в развитии языковых и коммуникативных компетенций, а также влияние на формирование мотивации к изучению английского языка.

Современное образование ориентировано на развитие активной, креативной и самостоятельной личности. Проектная деятельность становиться мощным инструментом, способствующим формированию языковых и коммуникативных компетенций учащихся. Использование проектного метода на уроках английского языка помогает сделать процесс обучения более мотивирующим, а также развивает критическое мышление, умение работать в команде и применять знания на практике.

Цель. Анализ педагогических основ организации проектной деятельности учащихся на уроках английского языка и рассматривание ее роли в развитии языковых и коммуникативных компетенций. Задачи:

1 Рассмотреть теоретические принципы проектной деятельности в обучении иностранным языкам.

2 Определить уровни вовлеченности и самостоятельности учащихся в проектной деятельности.

3 Описать основные типы и модели проектной работы.

4 Изучить эффективные методики организации проектной деятельности на уроках английского языка.

Методология. В организации проектной деятельности на уроках английского языка используются такие методики, как метод кейсов, метод мозгового штурма, метод проблемного обучения, коллаборативное обучение, метод дебатов и метод ролевых игр.

В процессе решения первой задачи установлено, что многие педагоги исследовали проектную деятельность как метод обучения, ее эффективность и влияние на формирование ключевых компетенций учащихся.

Е. С. Полат считает, что проектная деятельность на уроках английского языка позволяет создать условия для реального общения, развивает у учеников способность применять язык в практических ситуациях и мотивирует к самостоятельному изучению [1].

И. А. Зимняя подчеркивает, что использование проектных технологий в обучении иностранным языкам способствует формированию межкультурной компетенции, что особенно важно в условиях глобализации [2].

И. Н. Бухтиярова утверждает, что проектная деятельность способствует не только приобретению знаний, но и духовному и профессиональному становлению личности, формируя самостоятельность, критическое мышление и связь теории с практикой [3].

Таким образом, проектная деятельность не только развивает языковые и коммуникативные навыки, но и влияет на степень вовлеченности учащихся. Разные уровни в самостоятельной работе над проектами позволяют адаптировать метод к возможностям и интересам школьников.

В процессе решения второй задачи установлено, что существуют три уровня вовлеченности и самостоятельности учащихся.

Репродуктивный или (низкий) уровень – учащиеся работают по предложенному плану, выполняют простые задания с минимальной самостоятельностью. Проекты на этом уровне чаще всего носят исследовательский или информационный характер.

Средний (эвристический) уровень – ученики принимают более активное участие в планировании и реализации проекта, ищут информацию, анализируют источники, предлагают свои идеи, но еще нуждаются в поддержке преподавателя.

Высокий (творческий) уровень – учащиеся полностью самостоятельно определяют тему проекта, ставят цели, выбирают методы работы, анализируют и обобщают полученные данные, делают выводы и представляют результаты в разных формах.

Таким образом, проектная деятельность на уроках английского языка позволяет учащимся развивать свои навыки постепенно, переходя от репродуктивного уровня к творческому уровню. На начальном этапе школьники осваивают базовые принципы работы с проектами, учатся следовать предложенному плану и выполнять поставленные задачи. На среднем уровне происходит формирование исследовательских умений, развитие критического мышления и самостоятельности в выборе решений. Здесь учащиеся начинают проявлять инициативу, но все еще нуждаются в поддержке учителя. Высокий уровень предполагает максимальную самостоятельность и творческую реализацию. Школьники не только глубоко исследуют тему, но и применяют знания на практике, находят нестандартные решения и могут работать в команде без постоянного контроля со стороны преподавателя [4].

Проектная деятельность способствует не только изучению английского языка, но и формированию важных компетенций, необходимых для успешного обучения и дальнейшей жизни.

В процессе решения третьей задачи установлено, что проектная деятельность может быть представлена в четырех основных формах: исследовательские, творческие, информационные и прикладные проекты.

Исследовательские проекты ориентированы на развитие аналитических и критических навыков учащихся, а также на формирование умений работать с информацией. В рамках данного типа проектной деятельности школьники выбирают актуальную проблему, проводят сбор и обработку данных, формируют гипотезу и делают выводы на основе проведенного анализа.

Творческие проекты способствуют развитию креативного потенциала учащихся и позволяют использовать английский язык в нестандартных ситуациях. В рамках таких проектов школьники создают оригинальные продукты, отражающие их индивидуальный стиль и творческий подход [5].

Информационные проекты направлены на сбор, систематизацию и представление информации в удобной и доступной форме. Их основной целью является формирование

навыков критического мышления, структурирования материала и публичного представления результатов.

Прикладные проекты ориентированы на решение конкретных практических задач и создание полезных образовательных продуктов. Учащиеся разрабатывают методические и дидактические материалы, организуют языковые мероприятия и интерактивные занятия.

Таким образом, проектная деятельность на уроках английского языка может реализоваться в различных формах в зависимости от образовательных целей, уровня подготовки учащихся и их индивидуальных предпочтений. Использование исследовательских, творческих, информационных и прикладных проектов способствует не только формированию языковых компетенций, но и развитию ключевых навыков 21 века, включая критическое мышление, командную работу, умение работать с информацией и решать практические задачи.

В процессе решения четвертой задачи установлено, что наиболее эффективными методами является метод кейсов, метод мозгового штурма, метод проблемного обучения, коллаборативное обучение, метод дебатов и метод ролевых игр.

Рассмотрим некоторые из методик, используемых в организации проектной деятельности на уроках английского языка, которые способствуют развитию языковых и коммуникативных компетенций учащихся.

Метод кейс-стади (case study) представляет собой анализ реальных или смоделированных ситуаций, требующих обсуждения и принятия решений. Он направлен на развитие критического мышления, навыков аргументации и устной речи. Например, в рамках изучения темы «Bullies» учащимся предлагается кейс-ситуация: Tara moves to London. At her new school her classmates make fun of her accent. She feels very embarrassed and unhappy and she doesn't want to go to school any more. What can she do?

Метод мозгового штурма (brainstorming) позволяет учащимся генерировать идеи по заданной теме в свободной форме без критики. Этот метод развивает креативность, гибкость мышления и навыки работы в команде. Пример использования: обсуждение вопроса «How to help save the environment?» с последующей разработкой экологического проекта.

Метод проектных задач (problem-based learning, PBL) предполагает постановку задачи, требующей самостоятельного

исследования и поиска решений. Он способствует развитию аналитического мышления, умений работать с информацией и аргументировать свою точку зрения. Пример использования: разработка путеводителя по достопримечательностям города для иностранных туристов с описаниями на английском языке [6].

Метод ролевых игр (role-play method) помогает моделировать реальные коммуникативные ситуации, что способствует развитию беглости речи и уверенности в использовании иностранного языка. Пример использования: Проведение интервью с H.G. Wells по теме how did he care about the future of our planet? где один ученик исполняет роль журналиста, а другой – писателя, представляющего свою точку зрения.

Коллаборативное обучение (collaborative learning) основано на групповом взаимодействии, при котором учащиеся совместно разрабатывают проекты, распределяя роли и обязанности. Этот метод способствует развитию командной работы, ответственности и презентационных навыков. Пример использования: создание англоязычного блока о путешествиях, где каждая группа учащихся разрабатывает материалы о различных странах и их культуре.

Использование данных методов делает проектную деятельность более эффективной, повышает вовлеченность учащихся и способствует формированию ключевых компетенций XXI века.

Проектная деятельность является эффективным методом обучения английскому языку, способствующим развитию языковых и коммуникативных компетенций учащихся. В статье проанализированы теоретические основы метода, уровни вовлеченности и самостоятельности учеников, а также формы и методики организации проектной работы.

Рассмотренные подходы показывают, что данный метод не только повышает мотивацию к изучению языка, но и развивает критическое мышление, креативность и навыки сотрудничества. Использование исследовательских, творческих, информационных и прикладных проектов позволяет адаптировать обучение к потребностям и интересам учащихся, делая процесс изучения английского языка более осмысленным и практикориентированным.

Таким образом, проектная деятельность является значимым инструментом формирования компетенций XXI века, способствуя подготовки учащихся к активному участию в глобальном сообществе.

ЛИТЕРАТУРА

1 Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка. Москва : Издательство «Академия», 2001. – С. 39–47

2 Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2001. – С. 313–322

3 Зимняя И.А. Сахарова Т.Е. Проектная методика обучения английскому языку. 1991. – № 3. – С. 9–15

4 Бухтиярова И. Н. Метод проектов и индивидуальные программы в продуктивном обучении. 2001. – № 2 – С. 108–114.

5 Сокол И. А. Проект как метод реализации коммуникативного подхода в обучении иностранному язык. 2008. – № 1. – С. 43.

6 Philips D. Burwood S. Duford H. Project with young learners. Oxford University Press, 1990. – P. 90.

7 Wolk S. Project based learning : Pursuits with a purpose// educational leadership Vol. 52. – № 3. – 1994. – Pp. 42–45

ПРИМЕНЕНИЕ КАЗАХСКИХ ИГР С АСЫКАМИ В ОРГАНИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

УЯБАЕВА Ж. А.
воспитатель, КГКП «Центр полиязычного развития ясли-сад №20» отдела образования, г. Экибастуз,
САДОВАЯ Т. П.
воспитатель, КГКП «Центр полиязычного развития ясли-сад №20» отдела образования, г. Экибастуз,

Казахские национальные игры с асыками являются важной частью культурного наследия казахского народа. Эти игры не только развивают физические и интеллектуальные способности, но и способствуют сохранению традиций, воспитанию уважения к истории и культуре. В современном мире асыки могут быть успешно интегрированы в организованную деятельность, включая образовательные, спортивные и культурные мероприятия.

Формирование национального воспитания с дошкольного возраста, поиск новых технологий, обеспечивающих физическое и мыслительное развитие ребенка, очень актуальны. необходимо эффективно использовать возможности асыка как педагогического инструмента формирования ценностей национального воспитания.

Игра в асыки- традиционная национальная игра казахского народа. Асыки упоминаются в источниках устного народного

творчества казахского народа. Основная деятельность казахов – животноводство – сделала асыки доступным материалом, а игра с ними стала универсальным развлечением. Она объединяла детей и взрослых, мужчины и женщины соревновались, развивая меткость, тактику и смекалку. В прошлом казахский народ в асыки начал играть с раннего возраста. Асыку издревле приписывались священная сила, магические свойства. Старые и молодые, богатые и бедные – все с почтением относились к асыку. Те, кто держал асыки в руках, знает, что игра с ними очень активная, если не сказать больше – спортивная. Развивает ловкость, глазомер, скорость, смекалку, меткость, тактическое, логическое, математическое мышление, вырабатывает у ребенка лидерские качества, мотивирует к победе. В ней есть элементы йоги, танца, она полезна для суставов. Асыки передавались по наследству целыми мешками. Самому младшему доставалось обычно много, но больше всего асыков было у того, кто хорошо играл. Игра в асыки также имеет большое воспитательное значение. Подвижная игра прививает ловкость, меткость, ловкость, бдительность. Подвижная игры в асыки в зависимости от своего вида, повышает силу ребенка, совершенствует его меткость, быстроту, ловкость и бдительность. Поскольку в играх с асыками есть виды метания, они требуют регулярных движений, согревают тело и улучшают кровообращение. Регулярные приседания, частое сгибание колен могут тренировать тело маленьких детей и предотвращать проблемы с суставами в конечностях.

Использование традиционных казахских игр с асыками в организованных условиях имеет широкий спектр преимуществ:

Развитие физических навыков: игры с асыками требуют от игроков активного движения, что способствует развитию координации, ловкости, гибкости и выносливости.

Укрепление социальных связей: игры традиционно проводятся в группах, что способствует развитию командного духа, общения и взаимопомощи. Это особенно важно для молодежных и школьных коллективов.

Сохранение культурного наследия: внедрение казахских игр в учебный процесс или культурные мероприятия помогает сохранять и передавать следующим поколениям богатое культурное наследие народа [1, с. 16–17].

Интеллектуальное развитие: многие игры, такие как тоғызқұмалақ, развивают мышление, внимание и стратегическое планирование, что полезно в образовательных программах.

Развлечение и отдых: помимо образовательной функции, игры с асыками обеспечивают отдых и развлечение для участников, что может помочь снизить уровень стресса и улучшить атмосферу в коллективе.

На современном этапе в детских садах все больше начинают использование асыков в различных видах деятельности. Через использование асыков в жизни детского сада у детей формируется уважение к историко-культурному наследию казахского народа, а также повышения интереса детей к знанию казахских национальных игр, приучающих к ловкости и меткости.

В детском саду асык как нельзя лучше подходит для ребенка – дети не только знакомятся с правилами древних национальных игр с асыками, также асык становиться помощником педагогам во всех видах детской деятельности. Общение с асыками со всех сторон оказывает довольно благоприятное влияние на развитие ребенка.

Асыки применяются в детских садах для развития мелкой моторики, координации, пространственного мышления, сенсорных ощущений, творческого воображения, внимания, памяти и фантазии. С их помощью дети учатся считать, мыслить логически, а также использовали их на музыкальных занятиях. Игры в асыки учат точности и меткости, развивали логическое мышление. Также они способствуют закалке ребёнка, укреплению его сознания и физической силы, помогают быстро принять правильное решение.

В науке педагогики и психологии признается, что ведущей деятельностью дошкольников является игра, доказывается, что результативность воспитания напрямую связана с разнообразием игры, гармоничным применением в учебно-воспитательных целях. В соответствии с этим достаточно технологий, используемых для развития малышей. Педагоги детского сада играют в различные игры связанные с асыками, направленные на развитие интеллектуальных, познавательных способностей детей и с целью их воспитания.

Асыки можно использовать и в организованной деятельности детского сада. Игры с асыками способствуют развитию математических и логических навыков у детей. Например, при подсчете очков и изучении правил игры дети развивают навыки счета, внимание, а также учат принцип последовательности и стратегического планирования. Через игры дети учат работать в команде, принимать решения, делиться, а также научиться справляться с победами и поражениями. Использовать асыки для обучения счету, сложению, вычитанию, умножению и делению.

Например, разложить асыки на группы, посчитать их общее количество, добавить или убрать определенное количество. В играх, где необходимо бросать асыки и считать, сколько выпало в определенной позиции (например, «алшы», «бук»), можно наглядно демонстрировать понятие вероятности [2, с. 33–36].

Асык-терапия воспитывает у детей двигательную регуляцию, пространственную ориентацию, поэтапное формирование словарно-логического мышления, творческое и критическое мышление, спокойствие, умение действовать сообща. Например, воспитатели детского сада стараются учить через асык считать, составлять задачи, ходить по асыку, решать математические логические задачи, придумывать различные события и интересно передавать в познание ребенка закономерности и события окружающего мира. С помощью метания асыков можно развивать координацию. Укреплять здоровье ребенка с можно с помощью инновационных традиционных досок и массажных перчаток, созданных из асыков. При ходьбе по асыкам, у детей укрепляются мышцы ног, рук, повышается их способность, предотвращается плоскостопие.

В организованной деятельности «творчество» можно использовать метод рисования асыком. Дети используют цветные краски, асык. Дети обмакиваяя асык в краску должны нарисовать точки на поверхности листа, поместив рисунок в круг, указанный на листе бумаги, затем делают растушевку. Таким образом, это действие повторяется несколько раз. В результате на странице бумаги у каждого ребенка появляется разные рисунки. Для детей это таинственный рисунок, который будет интересным и волшебным моментом. Применение такого метода, помимо развития у детей моторики пальцев рук, закреплению цвета, приучает ребенка к чистому и аккуратному выполнению поставленной задачи [3, с. 42–43].

Для развития мелкой моторики детям предлагают игру «Нанизывание асыков». С помощью этой игры дети учатся нанизывать «асыки» на шнурок, различать основные цвет соотносить предметы по цвету. У детей развиваются сенсорные способности, внимание, воображение, сообразительность, воспитывается выдержка.

Через мозаику передается определенная изображенная форма, сделанная из асыков. Форма должна быть такой же, как у детей, с нарисованными пазами. Это задание требует от детей внимательности и усидчивости. При выполнении задания

дети не должны ошибаться в размере формы, в том числе и в заданных цветах. Для детей выполнять такое задание интересно и очень полезно. У ребенка повышается логическое мышление, зрительная память и воспитывается быстрота в выполнении, учится согласовывать свои действия друг с другом. При выполнении задания развивается эстетический вкус и творческие способности ребенка. Хотя это непростая задача для детей старшей группы, дети с энтузиазмом справляются с этой задачей.

Пытаясь поставить асык в разных положениях или построить пирамидку, ребенок, прилагая усилия будет тренировать пальчики рук, то есть будет развиваться мелкая моторика рук, что способствует развитию речи дошкольника [4, с. 85–86]. Поощрение: Поощрять участие и усилия детей, независимо от результата.

Кроме того, систематическое использование игр в асыки в детском саду – это возможность не только расширить знания ребенка, но и укрепить его здоровье. Необходимо чтобы в обучение играм активно участвовали не только работники детского сада, но и родители. Внедряя и реализуя в учебно-воспитательном процессе новые виды игр в асыки , развивая у ребенка компетенций, можно достичь определенного результата, выполняя поставленные цели и задачи.Использование асыков в различных сферах жизни позволяет сохранить связь поколений и передать богатство казахской культуры будущим поколениям.

ЛИТЕРАТУРА

1 Калиев С. Б, Оразаев М. А. «Традиции казахского народа», Алматы, 1994. // Калиев С. Б, Оразаев М. А. – С. 16–17.

2 Сагындыков Е.А. «Казахские национальные игры», Алматы: Рауан, 1991. // Сагындыков Е. А. – С. 33–36.

3 Ерғожина Г. Д. «Образовательная, воспитательная роль и значение национальных игр», Алматы : Заман, 2012. // Ерғожина Г. Д. – С. 42–43.

4 Аскартегі Т. «Асық – мергендікке тәрбиелейді», Азия транзит, 2004. // Аскартегі Т. – С. 85–86.

5 Журнал «Бала би», 2010. – № 5. // Журнал – С. 12–13.

«К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА»

ШАЙКЕНОВА А. Е.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
ЖУМАШЕВА А. Ш.
д.ф.н., Торайгыров университет, г. Павлодар

Читательская грамотность, будучи одним из основных направлений функциональной грамотности, является навыком интерпретации и смыслового анализа текстов. Данный навык включает в себя анализ и смысловое понимание текста, способность формулирования и выражения мыслей и развитие критического мышления. В понятие читательской грамотности также входит способность синтезировать и применять полученные в ходе чтения знания в личностных и социальных сферах жизни [1, с. 12]. Формирование читательской грамотности является одной из ключевых задач современной начальной школы. Особое внимание при этом уделяется учащимся четвертых классов, поскольку сформированность читательской грамотности учащихся на этом этапе составляет основу дальнейшего образования [2, с. 5], [3, с. 16]. Это обусловлено необходимостью формирования навыков критического мышления, расширения словарного запаса и способности понимать тексты различной сложности [3, с. 15]. В добавок к этому все большую значимость приобретает владение английским языком. В нынешних условиях глобализации и расширения межкультурных контактов английский язык становится не только важным навыком, но и инструментом для успешного обучения и профессионального роста. Особое внимание уделяется вопросам преподавания английского языка, поскольку владение иностранным языком требует не только знания лексики и грамматики, но и способности воспринимать, анализировать и интерпретировать информацию на другом языке [3, с. 17]. В данной статье рассматриваются особенности формирования читательской грамотности у учащихся 4 класса на уроках английского языка, предлагаются методические подходы и стратегии, направленные на развитие данного навыка, а также анализируется роль элективного курса «Learning to Read» в этом процессе.

В контексте изучения английского языка читательская грамотность охватывает такие аспекты как расширение словарного

запаса, понимание основных смыслов текста и развитие навыков критического мышления. Также развиваются умение извлекать информацию из различных типов текстов (диалогов, описаний, инструкций и др.) и умение использовать стратегии чтения, такие как прогнозирование, установление смысловых связей и обобщение информации [3, с. 16].

Формирование читательской грамотности в 4 классе включают в себя несколько методов, основанных на работе с текстом. Примерами таких методов являются: работа с аутентичными текстами, метод предсказания содержания, метод активного чтения, работа с графическими органайзерами, а также метод ролевого чтения. Рассмотрим каждый из этих методов вкратце.

Первый метод подразумевает использование адаптированных и оригинальных текстов на английском языке. Он помогает школьникам освоить живую лексику и развить навыки понимания. Данный метод позволяет детям познакомиться с языковыми особенностями и формирует их способность работать с текстами различной сложности.

Далее идет метод предсказания содержания, согласно которому перед чтением учащиеся анализируют заголовок, иллюстрации и ключевые слова, формируя гипотезы о содержании текста. Это помогает активизировать имеющиеся знания и подготовить учеников к осмысленному восприятию информации.

Еще одним распространенным методом является метод активного чтения. В этом методе чтение сопровождается заданиями на выделение ключевой информации, поиск главной идеи и ответ на конкретные вопросы. Метод активного чтения способствует развитию аналитического мышления и навыков работы с текстами различной структуры.

Также есть метод ролевого чтения, по которому создаются инсценировки и чтение по ролям. Упражнения по этому методу способствуют осмыслению текста и улучшению произносительных навыков. Данный метод особенно эффективен при работе с диалогами и сценками из книг, что делает процесс чтения увлекательным и мотивирующим. Методы работы с текстом также включают работу с графическими органайзерами. Примером таких упражнений может служить создание схем, таблиц и кластеров, которые помогают визуализировать информацию и структурировать знания. Этот метод облегчает понимание текстов и способствует их осмысленному пересказу [4, с. 22; 5, с. 20].

Основываясь на существующих методах развития читательской грамотности в начальной школе, был создан элективный курс «Learning to Read». Данный курс состоит из 24 часов обучения и рассчитан на программу проведения занятий три раза в неделю. Курс обучения направлен на систематическое обучение навыкам чтения и понимания текста на английском языке. Программа курса основывается на современных подходах к обучению и обеспечивает комплексное развитие учащихся. Она была разработана специально для учащихся четвертых классов, учитывая важность и особенность обучения на данном уровне образования.

Курс «Learning to Read» разработан с учетом возрастных особенностей учащихся начальной школы и ориентирован на формирование следующих компетенций.

Во-первых, курс сосредоточен на формирование фонетической грамотности. Разработаны упражнения на правильное произношение и различение звуков английского языка.

Во-вторых, одним из важных навыков, приобретаемых во время курса, является развитие беглости чтения. Автоматизация процесса чтения способствует улучшению скорости и осмысленности чтения.

Следующим немаловажным аспектом является формирование стратегий понимания текста. Оно охватывает освоение ключевых методик работы с текстом, включая предсказание содержания, поиск главной идеи, анализ и обобщение информации.

В добавок к остальным навыкам можно также добавить расширение словарного запаса. Этому способствует знакомство с новыми словами и выражениями в контексте в ходе работы с текстами на различную тематику.

Заключительным и одним из важных навыков является развитие критического мышления. В ходе курса учащиеся будут развивать способность анализировать и интерпретировать прочитанный материал.

Методы и приемы курса «Learning to Read» основываются на дифференцированном подходе. Курс учитывает уровень подготовки учеников и адаптирует задания для различных категорий учащихся, обеспечивая индивидуальную поддержку.

В курсе представлены интерактивные задания, которые включают работу в парах и группах, обсуждение прочитанного, создание мини-проектов по текстам. Это помогает развивать коммуникативные навыки и сотрудничество.

Еще одним методом, использованным в курсе «Learning to Read», является так называемая «геймификация». На сегодняшний день данный метод стал одним из самых популярных среди методов обучения. Он подразумевает использование настольных и цифровых игр, направленных на развитие навыков чтения и понимания текста. Игровой формат делает обучение более интересным и эффективным для детей.

Также курс использует в работе визуальные материалы. Они представляют собой использование иллюстраций, комиксов и инфографики для улучшения восприятия текстов. Визуальные элементы помогают учащимся лучше запоминать и интерпретировать содержание текста.

Финальный метод, который используется в курсе «Learning to Read» – проектный метод. Он включает в себя создание учащимися собственных историй, комиксов, кратких пересказов, что способствует осмысленному использованию изученного материала.

Программа курса «Learning to Read» позволяет учащимся не только уверенно осваивать базовые принципы чтения на английском языке, но и применять их на практике в различных коммуникативных ситуациях. Важной особенностью курса является системность, обеспечивающая последовательное развитие навыков чтения и их интеграцию с другими аспектами изучения языка.

Эффективность созданного курса была показана в ходе проведенного исследования. Исследование проводилось в КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 11» в городе Павлодар. В данном исследовании участвовали учащиеся четвертого класса, общая численность учащихся в одном классе составляла 12 человек.

Класс был поделен на две группы: исследуемую и контрольную. На первом этапе исследования была проведена диагностика уровня читательской грамотности. Обеим группам было дано задание прочитать текст «Лиса и Журавль» на английском языке. Далее необходимо было пройти тест из 10 различных заданий, определяющий уровень читательской грамотности. Диагностика оценивала как индивидуальные, так и групповые результаты. Согласно данным результатам, уровень читательской грамотности не сильно отличается между исследуемой и контрольной группой. Средний уровень читательской грамотности – 6,6 по десятибалльной шкале. Также интересно было наблюдать, что средний балл

исследуемой группы был на 0,58 баллов ниже среднего балла контрольной группы.

Далее был проведен второй этап исследования. На этом этапе учащиеся исследуемой группы прошли курс «Learning to Read» на протяжении 8 недель. Контрольная группа в это время проходила обучение по общей школьной программе.

На этапе 4 недель с начала курса была проведена промежуточная диагностика читательской грамотности у обеих групп. Диагностика так же проводилась в виде анализа текста с 10 заданиями и оценкой баллов на индивидуальной и групповой основе. Уже на данном этапе наблюдался прогресс у исследуемой группы на 0,92 балла выше среднего показателя начальной диагностики. Контрольная группа на этом этапе не показала видимого прогресса с общим улучшением результатов на 0,08 балла.

По окончании курса обе группы прошли финальную диагностику читательской грамотности. Диагностика проводилась таким же методом, как и на предыдущих этапах. По итогам диагностики отмечается значительный прогресс в показателях среднего значения у исследуемой группы, на 1.75 баллов больше, чем во время первой диагностики. Напротив, уровень читательской грамотности контрольной группы не показывает значительных изменений, увеличившись на 0,5 баллов с начала исследования. Итоговая разница прогресса между группами составила 1,7 баллов. Результат данного исследования однозначно показывает эффективность, а также значимость созданного элективного курса «Learning to Read».

В заключении нужно отметить, что формирование читательской грамотности на уроках английского языка в 4 классе требует комплексного подхода, включающего работу с различными видами текстов, активные методы обучения и индивидуальную поддержку учащихся. Развитие данного навыка не только способствует успешному овладению иностранным языком, но и формирует важные компетенции, необходимые для дальнейшего образования и жизни в современном мире. Кроме того, читательская грамотность оказывает влияние на развитие когнитивных способностей, креативного мышления и способности к анализу информации. Элективный курс «Learning to Read» является эффективным инструментом для достижения этих целей, помогая младшим школьникам овладеть ключевыми навыками работы с текстами на английском языке.

ЛИТЕРАТУРА

1 Эффективные практики по формированию читательской грамотности. Институт развития образования Ярославской области. / Баранова М. В. 2023. – 99 с.

2 Формирование читательской грамотности в начальной школе: учеб.-метод. пособие / О. Н. Мостова, Т. Б. Шило, О. З. Никитина; под ред. О. Н. Мостовой, А. Н. Кочановой. – СПб. : ЛОИРО, 2019. – 133 с.

3 Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023–2024 учебном году». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 102 с.

4 Сборник упражнений на развитие читательской грамотности на уроках английского языка. / Н. В. Чирцева, 2022 – Сборник упражнений на развитие читательской грамотности на уроках английского языка

5 Формирование навыков функционального чтения. Пособие для учителя. / Л. Рождественская, И. Логвина, 2022. – 57 с.

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНАН КОНЦЕПТУАЛДЫ ОҚЫТУ ТӘСІЛІН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ШАЛАБАЙ Г. Ш.
магистрант, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкнт қ.

Аңдатпа. Мақалада «концептуалды тарихи ойлау», «тарихи концепциялар» ұғымдарына анықтамалар беріліп, концептуалды оқытудың ғылыми негіздері мен дереккөздері қарастырылды. Сонымен қатар, бұл оқыту әдісінің тарихи дамуына назар аударылып, Л.Эриксонның, В.О.Ключевскийдің, И.Я.Лернердің концептуалды оқыту идеялары талданды. Қазақстанның мектептеріндегі концептуалды оқыту әдісінің тиімділігі мен мәселелерін анықтау үшін жасалған әлеуметтік зерттеулерге шолу жасалды. Тарихты оқытудағы қолданып жүрген 6 концептіге (интерпретация, ұқсастық пен айырмашылық, маңыздылық, себеп-салдар, дәлел, өзгеріс пен сабақтастық) анықтама берілді. Сондай ақ, концептілерге негізделген оқытудың артықшылықтары мен білім беру жүйесіндегі мүмкіндіктері қарастырылды. Қорытынды бөлімде концептуалды оқыту әдістерін болашақта жетілдіру жолдары ұсынылды.

Кілт сөздер: *Тарихи ойлау қабілеті, тарихи концептілер, себеп-салдар, маңыздылық, интерпретация, деректерді талдау, сын тұрғысынан ойлау*

Қазіргі кезде білім беру саласында оқушылардың сыни ойлау, зерттеушілік дағдыларын дамыту, шығармашылыққа баулу мақсатында жаңа оқыту технологиялары қолданылуда. Осындай әдістердің бірі – концептуалды оқыту әдісі. Бұл әдіс білім алушыларға ақпараттар мен фактілерді жаттаудан бас тартып, негізгі идеяларды меңгеруды көздейді. Концептуалды оқыту туралы идеяларды дамытқан авторлардың бірі Линн Эриксон. Оның пайымдауынша «Концептуалды негіздегі оқу бағдарламасы мен оқыту студенттерге тек фактілерді үйрену емес, оларды қолдануға болатын идеяларды меңгеру арқылы терең түсінік қалыптастыруға көмектеседі» [1]. Линн Эриксонның концептуалды оқыту теориясы білу, түсіну дағдыларымен қатар жоғарғы деңгейдегі дағдыларды, яғни, алған білімін өмірде қолдануды дамытуды қарастырады. Эриксонның негізгі идеялары:

- Білімді концептілер негізінде құру;
- Факт және концептілер айырмашылығы;
- Пәнаралық байланыс;
- XXI ғасыр дағдыларына бейімдеу;
- Көпдеңгейлі ойлау жүйесі

Концептуалды тарихи ойлау тарихи процесстерді түсіндіру мен жүйелеудің маңызды әдістемелік құралы. Бұл тәсіл тарихты деректердің жиынтығы деп емес, белгілі бір заңдылықтар мен теориялық құрылымдар шеңберінде қарастыруға мүмкіндік береді. Тарихи ойлаудың концептуалды түрі философия, экономика, мәдениеттану, әлеуметтану сияқты ғылым салаларымен тығыз байланысты. Яғни, бұл ғылым салалары тарихи құбылысты кешенді талдауға мүмкіндік береді. Тарихи концепциялар уақыт өте келе өзгеріп, жаңа идеялармен толықтырылып отырады. Карл Маркс тарихи процесстерді материалистік концепция арқылы түсіндірді. Өндірістік қатынастар мен экономикалық факторлардың тарихқа ықпалын зерттеп, формациялық теориясын ұсынды, бұл концептуалды тарихи ойлаудың бір негізі болды. Арнольд Тойнби «Тарих түсініктемесі» деген еңбегінде өркениеттердің пайда болуы, дамуы, құлдырауы туралы концептуалды көзқарас қалыптастырады. Неміс философы Освальд Шпенглер тарихи процесстерді мәдени концепциялармен байланыстырды [2].

Орыс ғалымдарының арасында Василий Осипович Ключевскийдің еңбектері тарихи оқиғаларды концептуалды тұрғыдан қарастыруға негізделген. Ключевскийдің көзқарастары концептуалды оқудың қағидаларымен сәйкес келеді, ол тарихи құбылыстарды жүйелі және себеп-салдарлық байланыста түсіндіруге басты назар аударды. Ғалымның өз еңбектерінде тарих кездейсоқ емес, нақты даму заңдылықтарына бағынады деп тұжырымдауы және тарихты жеке оқиғалардың жиынтығы емес, саяси, әлеуметтік, экономикалық т.б. факторлардың өзара әрекеттесуі ретінде қарастыруы концептуалды оқыту тәсілдеріне сәйкес келеді. «Орыс тарихының курсы» еңбегінде Ресейдің дамуындағы мемлекеттік басқару жүйесі, экономикалық даму, қоғамдық қатынастар сияқты концепциялар қарастырылады [3].

Я.И.Лернердің «Тарихты оқытуда оқушылардың ойлауын дамыту» еңбегінде білім алушылардың танымдық және интеллектуалдық қабілеттерін дамытудағы тарихты оқытудың ролі қарастырылады. Ол тарихи құбылыстарды тиімді талдауда қолданатын дағдыларға тоқталады. Бұл дағдылар тарих контекстінде сыни және аналитикалық ойлауды дамытуға көмектеседі.

1 Қоғамдық құбылысты немесе оқиғаны сипаттай білу. Оған тән ерекшеліктер мен фактілерді дұрыс таңдау.

2 Кез-келген қоғамдық құбылыстың пайда болу себептерін анықтау

3 Тарихи құбылыс пен оның өзара байланыстығыны сәйкес шарттарды анықтау

4 Тарихи құбылыстың өткінші сипатын түсіну

5 Тарих заңдылықтарының нақты көріністерінің алуан түрлілігін ұғыну

6 Әрбір тарихи құбылыста қалыптасқан даму үдерістерін іздеу

7 Қоғамдық топтар немесе жекек тұлғалардың қызметін анықтайтын әлеуметтік мотивтерді іздеу

8 Өткен мен қазіргі уақытты салыстыруға қызығушылық

9 Өткен тарихтан фактілерді ала білу [4]

Канадалық тарихшы ғалымдар Питер Сейкс және Том Мортон тарихи маңыздылықты анықтау үшін қолданылатын критерийлерді сипаттай келе «Тарихи маңыздылық – бұл тек өткенді есте сақтау ғана емес. Бұл оқиғалардың, адамдардың және үрдістердің әлемге қандай ықпал еткенін талдау үдерісі», деп анықтама берген [5]. Авторлардың пікірінше «Тарихи маңыздылықты оқиға өзгерістерге әкелген-әкелмегенін тексеру арқылы анықтай аламыз.

Кейбір оқиғалар бірден өзгерістер тудырады, ал кейбіреулерінің ұзақ мерзімді әсері болады. Мысалы, Француз революциясы Францияның саяси құрылымын өзгертті және ұзақ мерзімді салдарға ие болды» (Питер Сейкс және Том Мортон). Бұл екі ғалым алты негізгі концепцияны жүйелеп, нақты әдістемелік тәсіл ретінде ұсынған. Олар:

- Тарихи маңыздылық концепті
- Дәлел концепті
- Сабақтастық пен өзгерісті анықтау концепті
- Себеп пен салдар концепті
- Тарихи перспективаларды қабылдау
- Тарихтың этикалық өлшемін түсіну

Мысалы, «The Big Six: Historical Thinking Concepts» кітабының 2-тарауында «Дәлел» концептісін дұрыс пайдаланудың бес қағидасын сипатталған. Бірінші қағида: «Тарих – өткен оқиғалар туралы жасалған түсіндірмелерден тұрады». Тарихты зерттегенде фактілермен қатар, сол оқиғаның дұрыс түсіндіре білу де маңызды. Бастапқы дереккөздерді (мысалы, хаттар, артефактілер, ресми құжаттар, т.б.) Екінші қағида бойынша, барлық дереккөздерді шындық деп қабылдауға болмайды, бірнеше дереккөздерін салыстырып, дереккөзінің сенімділігіне мән беру. Үшінші қағида да авторлар, дереккөзді оқымас бұрын оның шығу тегіне, яғни авторларына, жазылу уақыты мен мақсатына көңіл бөлу қажет, себебі, бұл дереккөзінің қаншалықты шынайы екендігін ажыратуға болатындығын атап өткен. Төртінші қағида бойынша, дереккөзге қатысты талдау жүргізгенде оны тарихи контекстке қатыстыру керек. Мысалы, дереккөздерін пайда болған уақытына, орнына, пайда болған дәуірдегі оқиғалар мен тарихи жағдайлармен байланыстырып қарау. Бесінші қағида бойынша, тарихты зерттегенде бір дереккөзіне ғана сүйенбей, бірнеше дереккөздерін салыстырып отыру [5].

Еліміздің білім беру саласында реформалар жүргізіліп, оқытудың инновациялық технологиялары енгізіле бастаған тұста концептуалды оқыту туралы айтылып зерттеулер жүргізіле бастады. Бұл әдіс оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған оқыту бағыты ретінде пайда болды. Концептілер арқылы оқыту жалпы білім беретін мектептердің үлгілік оқу бағдарламаларына және Назарбаев Зияткерлік мектептерінің білім беру бағдарламаларына енгізіліп, қолданылып келеді [6]. Қазақстан тарихы және Дүние жүзі тарихының оқу бағдарламаларында

6 негізгі концепциялар берілген. Олар: өзгеріс пен сабақтастық, себеп пен салдар, дәлел, ұқсастық пен айырмашылық, маңыздылық, интерпретация. Бұл тарихи түсініктерді сабақ барысында қолданудан күтілетін нәтижелер төмендегідей.

Маңыздылық концепті бойынша білім алушылар тарихи құбылыстардың түрлі кезеңдердегі маңыздылығын жан-жақты аспектілерде (саяси, экономикалық, геосаяси, мәдени, технологиялық, ұлттық, жаһандық) қарастырып, талдау жасайды.

Себеп-салдар концептісіне сай білім алушылар ұзақ мерзімді, қысқа мерзімді себеп, салдарларын түсініп, оқиғаның өзара байланысын талдайды.

Дәлел концептісі бойынша оқушылар тарихи құжаттармен, ақпараттармен, яғни түрлі дереккөздерімен жұмыс жасап дағдыланады. Өз ойын дәйектермен және дәлелдермен жүйелі түрде жеткізіп үйренеді. Тарихи оқиғалардың екі жағын да талдау жасап, оқиғалардың жағымды және жағымсыз тұстарына аргументтер келтіріп, өз ойын дәлелдеу үшін деректермен жұмыс жасайды.

Өзгеріс пен сабақтастық концептісі бойынша тарихта болған өзгерістердің қоғамның дамуына қалай ықпал ететіндігін, бұл өзгерістерді қалай жүзеге асқаны қарастырылады. Сонымен қатар, тарихи құбылыстардың бір-бірімен байланысып, жалғасын табуы, қандай өзгерістер болды және қандай тарихи құбылыстар сақталып қалды деген сұрақтарға жауап беріледі.

Ұқсастық пен айырмашылық концептісі негізінде тарихи оқиғаларды салыстыру жүзеге асады. Мысалы, тарихи кезеңдерді түрлі аспектілерде қарастыру, мемлекеттердің қоғамдық-саяси дамуындағы ерекшеліктерін түсіну, тарихи тұлғалардың қызметтерін салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдау, тағы басқа.

Интерпретация концепциясына сай тарихи құбылыстарды зерттеу нәтижесінде өзіндік ой-қорытынды жасау, деректерді әр түрлі көзқарас тұрғысынан қарастырып, талдау жүзеге асады.

Концептуалды оқыту мәселесін зерттеуге отандық ғалымдар мен зерттеушілер арасында да мән беріліп, соңғы уақыттарда бірқатар еңбектер жарияланды. Бұл тақырып білім беру жүйесін жаңарту, оқыту әдістемелерін жетілдіру тұрғысынан маңызды болып, ғалымдар мен зерттеушілер арасында ерекше маңызға ие болуда. Тарихи ойлауды қалыптастырудағы концептілерге негізделген оқыту Назарбаев Зияткерлік мектептерінде және жалпы мектептердің жаңа оқу бағдарламасында жүзеге асуда.

Концептуалды оқыту әдісінің мектептердегі қолданылуы мен тиімділігін анықтау үшін 2016 жылдан бері бірнеше әлеуметтік зерттеулер жүргізілген. Назарбаев Зияткерлік мектептерінде жүргізілген сауалнама нәтижесі бойынша, респонденттердің басым көпшілігі концептілерге негізделген оқыту тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететіндігін көрсеткен. Зерттеулерде концептуалды оқыту туралы материалдардың аздығы, әсіресе қазақ тіліндегі ресурстардың тапшылығы тілге тиек етілген [7].

Қорытындылай келе, концептуалды оқыту әдісі ғылыми тұрғыдан әлі де толық зерттеуді, ғылыми ізденістерді қажет етеді. Бұл оқыту әдісін білім беруге енгізуде кездесетін қиындықтардың бірі - ақпараттардың басым бөлігі ағылшын және орыс тілдерінде болып, қазақ тіліндегі ресурстар аз кездесуі. Осыған орай, концептуалды оқытуды тереңірек зерттеу үшін, әлемдік тәжірибе мен жаңа ғылыми еңбектерді зерттеу маңызды. Пән мұғалімдері концептілермен жұмыс жасау барысында орын алған оң өзгерістері мен кездескен қиындықтары, оларды шешу жолындағы тәжірбиелерімен бөлісіп отырса, білім сапасын жақсартуға оң ықпалын тигізіетіні сөзсіз. Ол үшін желілік, аймақтық, республикалық халықаралық деңгейде вебинарлар, шеберлік сабақтарын, т.б. ұйымдастыру қажет. Концептуалды оқыту әдісі білім беру процесін одан әрі тиімді әрі мазмұнды етеді. Бұл әдісті оқу процессінде қолдану арқылы оқушылар тек білім алып қоймай, алған білімін өмірде қолдануға және жаңа идеялар жасауға қабілетті тұлға ретінде қалыптасады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Lynn Erickson. Concept-based curriculum and instruction : teaching beyond the facts (2007) https://books.google.kz/books?id=djKipn6tY40C&pg=PA181&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

2 Күзембайұлы А., Әбіл Е. Тарихнама : оқу құралы. Қостанай, 2016, 209 бет.

3 Ключевский Василий Осипович. Курс русской истории. Изд. 3-е. – Москва : Типография Г. Лисснера и Д. Собко, 1908. – 464 с.

4 Лернер, И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории : пособие для учителей, Москва : Просвещение, 1982. – 191 с.

5 Dr. Peter Seixas, Tom Morton «The Big Six: Historical Thinking Concepts». 2013 https://archive.org/details/bigsixhistorical0000seix/page/2/mode/2up?utm_source=chatgpt.com

6 Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы

7 Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 23 қыркүйекте № 29767 болып тіркелді.

8 Шегенова З. К., Сламбекова Т. С «Қазіргі білім беру жағдайында орта мектепте тарихты оқытудың әдістемелік ерекшеліктері» https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.030

ӨЗДІК ЖҰМЫСТЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕГІ РӨЛІ

ШАРИПОВА М. В.
магистрант,
Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ.

Қазіргі мектептің білім беру жүйесінде өздік жұмыстың маңыздылығы айтарлықтай артқаны, оқушылардың білім алудағы дербестігінің пайда болғаны айқын байқалады. Аталған өзгерістер оқушылардың тек дайын білімді қабылдаумен қатар, өз бетімен ізденіп, зерттеу жүргізу, талдау жасау және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту қажеттілігін туындатуда. Бұл өз кезегінде өздік жұмысты білім беру үдерісінің ажырамас бір бөлігіне айналдырып, оның сапасы мен ауқымын ұлғайтты.

Сонымен қатар өздік жұмыс оқушылардың пәндік білімдерін тереңдетіп, кеңейтуге бағытталған жұмыс түрі ғана емес, олардың жеке тұлғалық және әлеуметтік дамуында да маңызды рөл атқарады. Бұл процесс жауапкершілік сезімі мен уақытты тиімді пайдалану дағдыларын қалыптастыруға, дербестігін арттырып, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын негіздеуге, ой-өрісін жетілдіріп, шығармашылық қабілеттерін шыңдауға мүмкіндік береді. Өздік жұмыс оқушыларды тек теориялық біліммен ғана емес, практикалық дағдылармен де қаруландырады. Бұл дағдылар оқушылардың өздігінен білім алуға және өмірде тиімді әрекет етуіне мүмкіндік туғызады.

Өздік жұмысты ұйымдастыруда мұғалімнің рөлі зор. Ол оқушыларға әртүрлі тапсырмалар мен жобалар арқылы белсенді әрекет етуге жағдай жасап, олардың оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға ынталандырады. Оқушылардың өздік жұмысқа деген жауапкершілігін арттыру үшін мұғалім сыныпта қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырып, сындарлы кері байланыс орнатып, шығармашылық іс-әрекеттеріне қолдау көрсетуі қажет. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауға, сындарлы шешімдер қабылдауға және тиімді әрекет етуге дағдылануларына септігін тигізеді.

Мұғалім оқушыларды өздік жұмысқа дайындау барысында оларды тек академиялық біліммен ғана емес, өмірде қажетті практикалық дағдылармен де қамтамасыз етуі керек. Өйткені қазіргі қоғамда теориялық білімнен бөлек, тәжірибе мен дағдыларды игеру маңызды. Мұғалім оқушылардың дербестігін арттыру үшін жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды енгізіп, оларды ынталандыруға, оқуды қызықты әрі өзекті етуге тырысады. Сонымен қатар мұғалім оқушыларды проблемалық және сыни ойлауға үйретіп, олардың білімге деген қызығушылығын арттырады. Ол үшін түрлі заманауи әдіс-тәсілдер мен оқу құралдарын пайдалану қажет: бұл түрлі талқылаулар, пікірталастар, жобалар және оқу тәжірибелері арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Өздік жұмыс табысты болу үшін оқушылардың оқу мотивациясын жоғары деңгейде ұстап тұру маңызды. Осы мақсатта мұғалім оқушылармен бірге жұмыс істеп, олардың өз-өзіне сенімділігін арттырып, үнемі қолдау көрсетіп отыруы тиіс. Мұғалімнің әрбір оқушыға жеке көңіл бөлуі, олардың жеке қабілеттерін ескеруі, әртүрлі тапсырмалар мен жаттығулар арқылы оқушының өз күшіне деген сенімін нығайтуға әсер етеді. Өздік жұмыс барысында оқушылар өз пікірлерін еркін білдіріп, шешім қабылдауға үйренеді, бұл олардың жеке тұлғалық өсуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар өздік жұмыс оқушыларға дербес зерттеу жүргізіп, мәселелерді тереңірек қарастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың білімді өздігінен игеру дағдылары қалыптасады, бұл олардың шешім қабылдау қабілетін арттырады және болашақта әртүрлі күрделі мәселелерді шешу жолдарын табуға көмектеседі. Мұғалім өз кезегінде оқушылардың жұмысын бақылап, қажетті уақытта бағыт-бағдар беріп, олардың дамуын қамтамасыз етеді.

Өздік жұмыс оқушыларға тек білімді игеріп қана қоймай, сонымен бірге уақытты тиімді басқару, командалық жұмыс дағдыларын дамыту, мәселелерді шешудің түрлі әдістерін қолдану мүмкіндігін береді. Осылайша, оқу үдерісі оқушылардың өмірлік дағдыларын жетілдіруге, олардың бойында табандылық, жауапкершілік, шығармашылық ойлау сияқты қасиеттерді қалыптастыруға бағытталады.

И. А. Зимняяның түсінігінше, өздік жұмыс – оқу жұмысының бір түрі. Ол мақсатты тұрғыда ішкі мотивацияланған, объектінің өзі арқылы құрылымдалған іс-әрекеттер мен олардың нәтижелерін түзету процесі арқылы жүзеге асырылады. Оны орындау жоғары деңгейде өзін-өзі тануды, рефлексия мен өзін-өзі тәртіпке келтіруді, жеке жауапкершілікті талап етеді және оқушыға өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі тану процесі ретінде қанағаттанушылық білдіреді. И.А. Зимняя атап өткеніндей, өздік жұмыс оқу әрекеті ретінде «ақпараттық вакуум» негізінде пайда болады [2, 251-б.]. Осылайша, бұл оқу әрекетінің түрі оқушыларда жаңа, маңызды нәрсені білу қажеттілігі пайда болған кезде жүзеге асады. Мұғалімнің міндеті – оқушылардың «білмейтін» тұстарын анықтап, дайын білімді алу ғана емес, керек білімді өз бетімен іздеуге деген қажеттілікті қалыптастыру үшін жағдайлар жасау болып табылады.

Оқушылардың өздік жұмысының тиімді ұйымдастырылуы үшін бірнеше негізгі принциптер мен тәсілдер бар, олар оқушылардың белсенділігін, дербестігін және білім алу процесіне қатысуын арттыруға бағытталады:

1 Интерактивтік принцип. Оқушы мен мұғалім арасында екіжақты қарым-қатынасқа негізделген интерактивті диалог пен кері байланыс жүйесін орнату өте маңызды. Бұл оқушының оқу барысында белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, оның сұрақтарына жедел жауап алуға мүмкіндік береді. Кері байланыс арқылы оқушылар өздерінің жетістіктері мен қателіктерін байқап, өз жұмысын жақсарту үшін қажетті қадамдарды анықтай алады.

2 Интеллектуалдық потенциалды дамыту принципі. Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, алгоритмдік, көрнекі-бейнелік және теориялық ойлау стильдерін қалыптастыру өте маңызды. Бұл принцип бойынша оқушыларды ақпаратты терең әрі логикалық өңдеу, күрделі жағдайларда тиімді шешімдер қабылдау, шығармашылық тұрғыдан проблемаларды шешу дағдыларымен қамтамасыз ету керек. Оқушылардың әртүрлі ойлау стильдеріне

бейімделуі оларға тапсырмаларды әр қырынан қарауға мүмкіндік береді.

3 Оқу процесінің үздіксіздік пен тұтастық принципі. Оқушыларға оқу материалын толық меңгеру үшін барлық дидактикалық цикл кезеңдерін орындауға мүмкіндік беру қажет. Әрбір тақырып немесе бөлім бойынша білім мен дағдылардың бірізді әрі жүйелі түрде меңгерілуі оқушылардың білім деңгейін арттырады және білімнің бір-бірімен байланысын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл принцип оқу процесінің логикасын сақтауға және материалды тереңінен түсінуге ықпал етеді.

Оқушылардың өздік жұмысы пән бағдарламасында мұғалім тарапынан алдын ала жоспарланады. Бұл жұмыстың әр алуан түрлері мен әдістерін технологиялық карталар арқылы нақты көрсетеді. Технологиялық карталарда оқушылардың орындауы тиіс өздік жұмыс тапсырмаларының көлемі, әр тапсырманы орындауға бөлінген уақыт және нәтижелерді бағалау кезінде максималды балл беріледі. Мұндай карталар оқушыларға оқу процесін нақты жоспарлауға, өз жұмысын ұйымдастыруға және уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Бұған қоса сабақтан тыс өздік жұмысқа бөлінген уақыттың көлемі күнтізбелік жоспарларда алдын ала көрсетіліп, бөлімдер мен тақырыптар бойынша болжамды үлестіріліммен ұсынылады. Бұл оқушылардың сабақтан тыс уақытта жұмыс істеуін жүйелі түрде жоспарлауға және оқу материалдарын тиімді меңгеруге ықпал етеді. Мұғалім әртүрлі тапсырмаларды кезең-кезеңімен ұсыну арқылы оқушылардың жұмысына үздіксіз бақылау жасап, олардың оқу үдерісіндегі белсенділігін арттырады.

Оқушылардың өздік жұмысы ұйымдастыру орнына, мақсатына және әдісіне қарай бірнеше түрге бөлінеді:

1 Ұйымдастыру орны бойынша: Оқушылардың өздік жұмысы аудиторлық (сабақ барысында мұғалімнің жетекшілігімен орындалатын) және аудиториядан тыс (сабақтан тыс уақытта орындалатын) болып екіге бөлінеді. Аудиторлық жұмыс оқушылардың теориялық білімін кеңейтуге бағытталса, аудиториядан тыс жұмыс олардың практикалық дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

2 Ұйымдастыру мақсаты бойынша: Өздік жұмыс оқыту бағдарламасында айқындалған және негізделген пәннің мақсаттарына сәйкес жүзеге асырылады. Бұл жұмыстың мақсаты оқушылардың пән бойынша білімдерін бекіту, кеңейту, тереңдету

және олардың дербес жұмыс істеу дағдыларын дамыту болып табылады.

3 Ұйымдастыру әдісі бойынша: Өздік жұмыс жеке және топтық жұмыстар болып бөлінеді. Жеке жұмыс әр оқушының жеке жауапкершілігін және дербестігін талап етсе, топтық жұмыс оқушылардың бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеп, өзара пікір алмасуын, дағдыларын дамытуды көздейді.

Өздік жұмысты ұйымдастыру мұғалімнің танымдық белсенділігін ынталандыратын құралдарды, әдіс-тәсілдер мен формаларды таңдап, олардың тиімділігін қамтамасыз етеді. Дидактикалық мақсатқа сәйкес өздік жұмыс бірнеше түрге бөлінеді:

1 Жаңа білімді меңгеруге дайындық жұмыстары.

2 Жаңа материалды зерттеуге бағытталған жұмыстар.

3 Білімді қайталау және бекіту жұмыстары.

4 Білімді қолдану және дағдыларды қалыптастыруға арналған жұмыстар.

5 Қорытындылауға негізделген өздік жұмыстар.

6 Тексеру мақсатындағы өздік жұмыстар [1, 107-б.].

Оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыру формасын таңдауда пәннің мазмұны мен оқыту мақсаттары басты рөл атқарады. Мұғалім осы элементтерді ескеріп, оқушылардың қызығушылығы мен қабілеттеріне сай жұмыс түрін таңдайды. Мысалы, күрделі немесе шығармашылық тапсырмалар үшін топтық жұмыс тиімді болса, теориялық білімді жүйелі түрде меңгеру үшін жеке жұмыс маңызды. Топтық жұмыс оқушылар арасында пікір алмасу, бір-біріне көмектесу және шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл жұмыс формасы оқушылардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге де ықпал етеді, өйткені олар бірлесе жұмыс істей отырып, өзара жауапкершілікті сезінеді.

Ал жеке жұмыс оқушылардың дербестігін арттырып, өз білімін терең меңгеруге мүмкіндік береді. Мұндай жұмыс барысында оқушылар өз күшін бағалап, қателіктерін түзетіп, жеке жетістіктеріне жетуге ынталанады. Мұғалім жеке жұмысты ұйымдастыру кезінде әр оқушының деңгейін ескеріп, тапсырмаларды дараландырып беруі керек. Бұл оқушыларға өз қабілетіне сай тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді және олардың өзіне деген сенімін арттырады.

Сонымен қатар тапсырмалардың түрлері мен қиындық деңгейі де оқушылардың қызығушылығын сақтап, білімді игеруге деген ынтасын оятады. Мысалы, шағын зерттеу жұмыстары, жобалар, презентациялар мен эсселер сияқты тапсырмалар оқушыларды көп

ойлануға, өз пікірін білдіруге және тақырыпты тереңірек зерттеуге ынталандырады. Ал қарапайым жаттығулар мен тесттер білімді жүйелеуге және тексеруге көмектеседі.

Мұғалімдер оқушылардың жеке және топтық жұмыс түрлерін тиімді үйлестіріп, олардың оқу процесінде нәтижеге жетуіне жол ашады. Мұның нәтижесінде оқушылар өз білімін тәжірибеде қолдана отырып, өмірлік дағдылар мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады.

Қорытындылай келе, өздік жұмыс оқушылардың білім алу процесінде маңызды әрі қажетті құрал болып табылады. Ол оқушылардың тек теориялық білімін ғана тереңдетіп қоймай, олардың жеке тұлғалық дамуын, дербестігін, жауапкершілік, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Өздік жұмыс оқушыларды ақпаратты талдау, проблемаларды шешу, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларымен қамтамасыз етіп, олардың болашақта өмірде қолдана алатын білім алуына жол ашады. Мұғалім өздік жұмысты тиімді ұйымдастыру арқылы оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, оқу үдерісін жетілдіре алады. Бұл өз кезегінде білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеріп, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Жарова Л. В. Учить самостоятельности. – Москва : Просвещение, 1993. – 203 с.

2 Зимняя И. А. Педагогическая психология. – Москва : Издательская корпорация «Логос», 1999. – 384 с.

ПӘНДІ ОҚЫТУДА ӨЗДІК ЖҰМЫСТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

ШАРИПОВА М. В.
магистрант,
Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ.

Өздік жұмыс – мұғалімнің тікелей қатысуынсыз тапсырмаларды орындауды талап ететін оқу қызметінің маңызды түрі. Ол оқу үрдісінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және оқушыларға алған білімдерін тереңдетуге, оларды тәжірибеде қолдануға, жаңа дағдыларды жетілдіруге мүмкіндік береді. Өздік жұмыс оқу

материалын өз бетінше зерттеу, талдау жасау, мәселені шешу арқылы оқушылар бойында шығармашылықты дамыту, өз пікірін дәлелдеу сияқты қабілеттерді қалыптастырады. Сонымен қатар бұл түрдегі жұмыс оқушыларды жауапкершілікке, уақытты дұрыс пайдалану мен тиімді жоспарлауға, өзін-өзі бақылау мен бағалау дағдыларына үйретеді.

Өздік жұмыс тек теориялық білімді игеру ғана емес, сондай-ақ тәжірибелік дағдыларды меңгеруге арналған мүмкіндік болып табылады. Ол оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеттерін шыңдап, логикалық және сыни тұрғыдан ойлауды ұштауға көмектеседі. Бұл процесс оқушылардың өзіндік көзқарасын қалыптастырып, жаңа идеяларды ұсынуға, шығарылған шешімдердің дұрыстығын бағалауға үйретеді. Күнделікті өмірде мұндай дағдылар оларды кез келген тапсырмаларды орындауға, қиын жағдайлармен тиімді күресуге дайындайды және ол білімге деген қызығушылығын арттырып, өз-өзіне сенімділікті нығайтады.

«Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» «өздік» сөзіне «өзі істейтін, өзіндік» деген анықтама берілсе [3, 515-б.], С. И. Ожеговтің «Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде» «өз күшімен жасалатын, сыртқы әсер мен басқаның көмегінсіз» деген анықтама ұсынылған [4, 836-б.]. Бұл анықтамалар «өздік жұмыс» ұғымының негізін сипаттайды. В. И. Загвязинский, Т. А. Ильина және т.б. зерттеушілер аталған терминді осы мағынада түсінеді. В. И. Загвязинскийдің тұжырымынша, өздік жұмыс – оқушылардың білім мен дағдыларды меңгеру бойынша жүзеге асыратын әрекеті. Бұл жұмыс мұғалім тарапынан бағытталып, оның көмегінсіз, яғни тікелей басшылығынсыз орындалады [1, 25-б.]. Сонымен қатар өздік жұмыс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, дербес білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұғалімнің рөлі тек бағыт-бағдар беру және оқушыларды дұрыс жолға бағыттаумен шектеледі, ал қалған жұмыс оқушылардың өз бетінше орындауына байланысты.

Т. А. Ильина өздік жұмысты оқушылардың фронтальды, топтық және жеке оқу қызметінің ерекше түрі ретінде қарастырады. Бұл жұмыс мұғалімнің жетекшілігімен, бірақ оның тікелей қатысуынсыз жүзеге асырылады [2, 311-б.]. Өздік жұмыс танымдық процестердің жоғары белсенділігімен сипатталады. Ол сабақ барысында да, сабақтан тыс уақытта да орындалуы мүмкін, әрі оқушылардың білімін тереңдетуге, оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға негізделген құрал болып табылады.

Өздік жұмыстың мәнін түсінуде кейбір айырмашылықтар болғанмен, осы мәселе бағытында зерттеу жүргізген ғалымдардың көпшілігі мұғалімнің оны ұйымдастырудағы маңызды рөлін атап өтеді. Мұғалімнің міндеті – оқушыларға қажетті бағыт-бағдар беру, тапсырмаларды дұрыс орындауға жол сілтеу, өздік жұмыстың тиімділігі үшін жағдай жасау. Алайда нақты жұмыс оқушылардың өз бетінше орындауы мен талпынысына негізделеді. Мұғалімнің қолдауы мен оқушылардың дербес еңбегі өздік жұмыстың нәтижелігін қамтамасыз етеді.

Өздік жұмысты тиімді орындауда мыналарды ұстанған абзал:

- *Тапсырманы мұқият оқып, не талап етілгенін нақты түсіну, әрбір бөлікке көңіл аудару* жұмыс барысында қателіктердің алдын алып, оны нәтижелі орындауға мүмкіндік тудырады.

- *Тапсырмаларды кіші бөліктерге бөлу, күрделігіне қарай әрқайсысына нақты мақсат қоя орындау* уақытты тиімді пайдалануға және жұмыс нәтижесін бақылауға септігін тигізеді.

- *Тапсырманы орындау үшін әр кіші бөлікке жоспар құрып, әрқайсысында қандай әрекеттерді жасау керектігін айқындау* өздік жұмыстың сапасын арттырып, жүйелілік пен тәртіпті қамтамасыз етеді.

- *Тақырыпқа қатысты барлық ақпаратты жан-жақты талдап, қажетті материалдарды табу, ол үшін түрлі әдебиет пен интернет ресурстарын пайдалану* тапсырманы тереңірек орындауға ықпал етеді.

- *Материалды оқып, талдаған соң, алынған ақпаратты логикалық тұрғыдан жүйелеу* оны жақсы меңгеруге және мәнін түсінуге жол ашады.

- *Жұмыс аяқталған соң, нәтижелерді қайта қарап, мүмкін болатын қателерді түзету* маңызды мәселелердің бірі болып табылады, өйткені кейде ұсақ қателер нәтижеге әсер етуі мүмкін.

Осы қадамдарды ұстанғанда ғана өздік жұмысты тиімді орындап, жақсы нәтижеге қол жеткізуге болады. Сондай-ақ өздік жұмыс барысында тұрақты түрде өзін-өзі бағалап, қажетті түзетулер енгізу оқушылардың білімін тереңдетіп, оқу үдерісінде жақсы жетістіктерге жетуге мүмкіндік береді.

Өздік жұмыс орындау барысында оқушылар келесі құралдарды пайдалана алады:

1 Оқулық пен оқу құралдары – өздік жұмысты орындаудың негізгі ақпарат көзі. Олар оқушыларға теориялық білімді меңгеруге және тапсырмаларды орындауда негіз болатын ақпарат береді.

Сонымен қатар оқулық пән бойынша терең білім алу үшін маңызды тірек болып табылады.

2 Ғылыми әдебиет – зерттеу жұмыстарын орындауда пайдаланылатын маңызды ақпарат көзі. Олар талдау мен зерттеу жүргізуде қажетті деректерді ұсынады, сонымен қатар қазіргі ғылыми жаңалықтармен танысуға мүмкіндік береді. Ғылыми әдебиет оқушылардың сыни ойлауын дамытып, зерттеулеріне жаңаша көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

3 Интернет – өздік жұмыстың әр алуан түрлерін орындауда пайдалануға болатын ауқымды ақпарат көзі. Интернет арқылы оқушылар ғылыми әдебиеттер, дерекқорлар, түрлі білім беру платформалары мен видео материалдарды пайдаланып, ақпаратты тез әрі тиімді іздеуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар интернет түрлі онлайн-курстар мен вебинарларды пайдалануға мүмкіндік туғызады, оқушылардың білімін одан әрі кеңейтуге көмектеседі.

4 Кітапхана – қажетті дереккөздерді іздеуге әрі жинақтауға жағдай жасайтын ақпарат сақтау орталығы. Онда оқулық пен ғылыми еңбектерден бастап, архивтік құжаттар мен электронды ресурстарға дейін түрлі материалдарды табуға болады. Олар оқушыларға ізденіс барысында кітапханашылардың көмегін пайдалану мүмкіндігін ұсынады, бұл жұмыстың нәтижелі болуына ықпал етеді.

5 Онлайн бейнемазмұн мен подкасттар арқылы оқушылар белгілі бір тақырып бойынша мамандардың пікірімен танысып, тыңдаушы ретінде өз білімін толықтыра алады. Бұл әдіс әсіресе визуалды немесе ауызша ақпаратты жақсы қабылдайтын оқушылар үшін тиімді.

Осылайша, оқушылар өздік жұмысты әртүрлі құрал мен әдістерді пайдалана отырып, тиімді ұйымдастыра алады. Бұл олардың оқу нәтижелерін жақсартып, жеке білімін дамытуға септігін тигізеді.

Жалпы орта білім беру мектептерінде өздік жұмыс түрлері мақсат-міндеттеріне, өткізу әдістеріне байланысты әртүрлі болады. Оқушылар өздік жұмысты орындауда түрлі құрал мен әдістерді пайдалана алады. Бұл олардың білімін тереңдетіп, дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Конспектілеу – ауызша немесе жазбаша дереккөздерден алынған ақпаратты жүйелеуге бағытталған өздік жұмыс түрі. Ол оқушылардың ақпаратты түсіну, жинақтау, қысқаша түрде баяндау дағдыларын дамытуға көмектеседі және әртүрлі формада, мысалы,

мәтінді қысқаша баяндау, тезистер, кесте немесе схемалар түрінде жүзеге асырылады.

Конспектілеу оқушылардан келесі дағдыларды талап етеді:

● Ақпаратты тез әрі дәл қабылдау дағдылары. Оқушы ауызша немесе жазбаша дереккөзден алынған ақпаратты жылдам әрі дұрыс қабылдай білуі қажет. Ол ақпаратты толық түсіну үшін маңызды.

● Негізгі мен қосалқы мәліметтерді ажырата алу дағдылары. Оқушылар алған ақпараттан маңызды және екінші кезектегі мәліметтерді бөлуі тиіс. Бұл оларды қажетті ақпаратқа назар аударуға және маңызды тұстарын ерекшелеуге үйретеді.

● Ақпаратты құрылымдау дағдылары. Оқушы алған мәліметті логикалық ретпен және анық құрылыммен жазып шығуы керек. Бұл конспектінің түсінікті және ықшам болуына мүмкіндік береді.

● Шығармашылық және сыни ойлау дағдылары. Конспектілеу барысында оқушы тек ақпаратты жинақтап қана қоймай, оны саралап, өз көзқарасын білдіруге үйренеді. Бұл сыни ойлау мен шығармашылықтың дамуына септігін тигізеді.

● Уақытты тиімді басқару дағдылары. Конспектілеу оқушылардың уақытты дұрыс бөлуін талап етеді, өйткені көптеген мәтіндерден басты ақпаратты іріктеп алу біраз уақыт алады. Оқушы уақытты тиімді пайдалану арқылы тапсырманы мерзімінде орындауға дағдыланады.

Конспектілеу – тек оқушының оқу барысындағы білімін ғана емес, сонымен қатар аналитикалық қабілетін, ойлау жүйесін дамытуға бағытталған маңызды дағды болып табылады. Бұл дағды болашақта ғылыми жұмыстарды орындау, ізденістер жасау және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту үшін өте қажет.

Кітаппен жұмыс – кітаптың мазмұнын талдауға бағытталған өздік жұмыс түрі. Ол оқушыға оқу материалын жан-жақты зерттеп, оны түсініп, талдау арқылы білімін тереңдетуге мүмкіндік береді. Кітаппен жұмыс түрлі формада, мысалы, кітапты оқу, мәтінді талдау, баяндау, реферат немесе пікір жазу түрінде жүзеге асырылуы мүмкін.

Кітаппен жұмыс оқушыдан келесі дағдыларды талап етеді:

● Мәтінді оқу және түсіну дағдылары. Оқушы кітаптың мәтінін мұқият оқып, оның негізгі идеясын, басты және қосымша ақпаратты бөліп, мазмұнын толық түсінуі қажет. Бұл дағды кітаптың мәтініне терең бойлауға және мағынасын толық ашуға көмектеседі.

● Талдау және сыни ойлау дағдылары. Оқушы кітаптың мәтінін ғана емес, сонымен қатар оның құрылымын, автордың көзқарасын,

идеяны қалай жеткізгенін талдай білуі керек. Кітаптың күшті және әлсіз тұстарын анықтап, мәтінге сыни тұрғыдан баға беру қабілеті оқушыларды терең ойлауға ынталандырады.

● Ақпаратты құрылымдау дағдылары. Оқушы кітаптан алынған ақпаратты жүйелеп, құрылымдай білуі қажет. Бұл оларға ақпаратты түсінікті және логикалық ретпен баяндауға мүмкіндік береді, сондай-ақ ойларын дұрыс жеткізуге көмектеседі.

● Шығармашылық ойлау және өз пікірін білдіру дағдылары. Кітаппен жұмыс жасау барысында оқушы өзінің жеке пікірін қалыптастырып, оны дәлелдермен және аргументтермен нығайта білуі керек. Бұл олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады.

● Уақытты басқару дағдылары. Кітаппен жұмыс көп уақыт пен шыдамдылықты талап етеді. Оқушы уақытты дұрыс бөліп, кітапты оқып, талдап, оны толық түсініп білуі қажет.

Сонымен, кітаппен жұмыс – оқушының оқу және мәтінді түсіну дағдыларын, талдау мен сыни ойлау қабілеттерін, сондай-ақ ақпаратты құрылымдай білуін талап ететін өздік жұмыс түрі. Бұл дағдыларды дамыту оқушының тек теориялық білімін ғана емес, сонымен қатар практикалық қабілеттерін де жетілдіреді.

Қысқасы, өздік жұмыс оқушыларды тек академиялық тұрғыда ғана емес, өмірде де табысты болуға даярлайды. Ол оқушыларға білімдерін толықтыруға, мәселені өз бетімен шешуге, сондай-ақ тиімді жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Өздік жұмыс барысында оқушылар дербестікті, шешім қабылдауды, уақытты дұрыс басқаруды және өз-өзін бақылауды үйренеді. Осы дағдыларды меңгеру арқылы олар тек оқу кезеңінде ғана емес, күнделікті өмірде де өздеріне қажетті қабілеттерді дамытуға мүмкіндік алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Загвязинский В. И. Теория обучения. Современная интерпретация / В. И. Загвязинский. – Москва : ИЦ «Академия», 2001. – 188 с.

2 Ильина, Т. А. Педагогика: курс лекций / Т. А. Ильина. – Москва : Просвещение, 1984. – 496 с.

3 Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. 7-том. Қ–П (қырқы – планетааралық). – Алматы : Ғылым, 1983. – 672 б.

4 Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 100000 слов, терминов и выражений : [новое издание] / С. И. Ожегов; под общ. ред. Л. И. Скворцова. – 28-е изд., перераб. – Москва : Мир И образование, 2015. – 1375 с.

ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЮ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ У УЧАЩИХСЯ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА

ШУКУРОВА А. С.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
КАЖИКЕНОВА Г. М.
PhD, ассоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

Образовательная система в настоящее время переживает кризис, вызванный различными причинами, среди которых следует выделить: преобладание у молодежи зарубежных культурных ценностей, рыночная переориентация ее мировоззрения, разорванность духовных связей поколений. Постоянно усложняющаяся школьная программа, разделение школьников по престижным классам, школам, гимназиям – все это способствует увеличению количества стрессовых факторов. В этой связи понимание и изучение факторов, способствующих формированию стрессоустойчивости у учащихся подросткового возраста, имеет основополагающее значение в решении проблемы стрессоустойчивости молодого поколения.

Под фактором понимают причину, которая влияет на тот или иной процесс, явление. Существуют факторы, способствующие развитию стрессоустойчивости в подростковом возрасте. Основные из которых указаны таблице 2:

Таблица 2 – Факторы, способствующие развитию стрессоустойчивости

Социальная среда	Социальная среда, по мнению различных авторов это совокупность той среды в которой находится человек, школа, семья, общество. Социальная среда так или иначе влияет на человека, может оказывать на него как негативное, так и положительное влияние, может регулировать его поведение, влиять на самочувствие, здоровье. Социальная среда создается из множества факторов. Делится на микрофакторы – семья, д. сад, школа, сверстники, кружки, друзья и т.д. Чем взрослее становится ребенок влияние и масштабирование этих факторов возрастает. Подростки очень ранимо воспринимают ссоры в семье, с друзьями все это может стать причиной дезадаптации или даже развитием психосоматических расстройств. Поэтому главной задачей социализации подростка, развить адаптивные способности к окружающей среде, и то какое будет окружать нас общество, семья, школа, создает условия для развития личности.

Когнитивные способности	Когнитивные способности – это способность мозга перерабатывать информацию с окружающей среды, для дальнейшего выживания и развития, это такие психические процессы как память, мышление, внимание, речь. По мнению Б. Г. Ананьева [1] развитие когнитивных способностей является главным фактором развития стрессоустойчивости подростка. Человек с развитыми когнитивными способностями более устойчив к стрессовым ситуациям, он способен эффективно менять внутренние установки, анализировать приобретенный опыт, и быть развитым в интеллектуальном плане.
Навыки саморегуляции	Саморегуляция помогает эффективно управлять поведением, эмоциями в сложных жизненных ситуациях. Овладение навыкам саморегуляции, способствует развитию адаптивных способностей организма человека. Саморегуляция, включает в себя умение контролировать свое поведение, эмоциональные проявления. По мнению Н. И. Бережной [2] стрессоустойчивость это сочетание компонентов мотивационной сферы, психических процессов, овладение же навыкам саморегуляции увеличивает способность подростка справляться со сложными жизненными ситуациями. Например: Занятие физической культурой, регулярные тренировки, развивает самодисциплину, что в целом является способом разрядки. Техники психической саморегуляции, это аутогенная тренировка мозга, помогает понизить уровень стресса, и развитию стрессоустойчивости. Развитие коппинг-стратегий, суть которых заключается в объединении мыслей, действий направленных на разрешение проблемы.
Личностные особенности	Личностные особенности – это набор качеств который позволяет определить личностные характеристики, один из которых является темперамент. Темперамент- это врождённое качество, свойство нервной системы помогающее определить скорость реакций на то или иное событие. Существует четыре типа темперамента: сангвиник-жизнерадостный, оптимистичный, энергичный по жизни; меланхолик-ранимый, чувствительный; флегматик-сдержанный в проявлении эмоций, уравновешенный; холерик- неуравновешенный, энергичный, импульсивный. Все эти виды темперамента являются предопределяющими факторами развития стрессоустойчивости, умения проживать и преодолевать кризисные ситуации.

Говоря о факторах управления стрессом, полезно думать о положительной стороне стресса, которую можно извлечь из различных негативных событий встречающиеся в жизни. Умение преобразовывать негатив в позитив является наивысшим способом управления стрессом. Научившись контролировать различные жизненные ситуации, мы получаем богатый жизненный опыт, и проживаем эту жизнь более полноценно.

Таким образом, от подростка зависит сможет ли он прожить стресс как эффективный период жизни проявления

себя и своих способностей, качеств самоуправления. Выделяют основные психологические особенности подростков, которые влияют на формировании стрессоустойчивости: потребности в самостоятельности, в самопознании, в самооценке, в самоопределении, в самовоспитании, в психологической и эмоциональной независимости – с концентрированность на собственной личности. Под воздействием различных внешних факторов окружающей социальной среды подростки подразделяются на стрессоустойчивые и менее стрессоустойчивые: дети, обладающие индивидуальной внутри психологической способностью или умением преодолевать стрессовые ситуации, трансформировать их в различные рода поисковую активность.

Следовательно, подростками будет актуально восприниматься помощь в самопознании, в согласовании своих представлений о себе со своими реальными возможностями и способностями.

Стрессоустойчивость у подростков может быть повышена путем увеличения собственных степеней личностной свободы (ролей) через присоединение к своему осознанному «Я».

Учебная деятельность, по мнению Л. С. Выготского [3] раскрывает способности ученика. Одной из важных функций учебного процесса является социализация. Именно в учебной среде подросток усваивает нравственные, моральные ценности, получает опыт общения. Стрессы подросток получает как в учебе, так и в том социуме. Важно быть готовым к стрессу, уметь дать ему отпор, уметь его предвидеть. Как указывают исследователи, важна и предсказуемость стрессора: непредсказуемые стрессоры скорее вызовут негативные реакции.

Таким образом, способность противостоять стрессу, являются основным в развитии адаптационных способностей. На развитие стрессоустойчивости влияют социум, поведенческий, физиологический, наследственные факторы.

Фактор, это причина, которая влияет на тот или иной процесс, явление. Рассмотрим вышеуказанные факторы подробнее и дадим им характеристику.

С точки зрения психологии, существует набор качеств, который позволяет определить личностные характеристики, одни из которых является темперамент: темперамент – это врождённое качество, свойство нервной системы, помогающее определить скорость реакций, на то или иное событие. Существует четыре типа темперамента: сангвиник – жизнерадостный, оптимистичный,

энергичный по жизни; меланхолик – ранимый, чувствительный; флегматик – сдержанный в проявлении эмоций, уравновешенный; холерик – неуравновешенный, энергичный, импульсивный. Все эти виды темперамента являются предопределяющими факторами развития стрессоустойчивости, умения проживать и преодолевать кризисные ситуации.

В исследовании американского психолога Сьюзен Кобаса [4], вместо понятия стрессоустойчивость она ввела понятие жизнестойкость как личностная черта, под воздействием которой человек более устойчив к стрессу. Ее исследования выявили, что подростки имеющие данную черту (жизнестойкость), быстрее адаптируются к условиям меняющейся среды, могут контролировать и анализировать свои поступки, что в дальнейшем развивает стрессоустойчивость.

Не маловажное значение имеет и социальная среда, окружение в котором находится подросток. В своей работе немецкий психолог Р. Шварцер [5] отразил значимость окружения семьи, друзей и их влияние на ребенка. Именно поддержка близкого окружения способствует развитию в дальнейшем стрессоустойчивости. Семья для ребенка – это среда в которой создаются условия для развития, удовлетворения потребностей. Умение справляться со стрессом, во многом зависит от того как поддерживали родители детско-подростковом возрасте. Если ребенок часто слышит от родителей - не реви, не ной, не ябедничай и т.д. – в таких ситуациях ребенок не чувствует поддержки, ребенок чувствует одиночество, понимает что не может справиться с эмоциями, которые его переполняют. Происходит блокировка эмоций, ребенок получает сигнал от родителей, что чувствовать – плохо. Формируется самоотчуждение, блокировка эмоционального интеллекта, развивается установка, что чувствовать - плохо. Данная модель поведения переходит во взрослую жизнь, в этой модели человек не может чувствовать себя свободно, развивается самообвинение, развиваются негативные установки, мешающие человеку быть стрессоустойчивым и адаптивным к стрессу.

Учебная среда является так же важным фактором формирования личности и развития стрессоустойчивости, именно в подростковом возрасте. По работам Смагулова М. Н. [6] на тему «Экзаменационный стресс и нервно-эмоциональное напряжение организма школьника, его оценка и прогноз», мы находим подтверждение влияния образовательной среды на формирование стресса, в частности

экзамена. На основе данного исследования была разработана методика выявления неблагоприятных факторов в учебном процессе, а также на основе, проведенного исследования разработана методическая рекомендация для образовательных учреждений.

Исследования Д. Киан и К. Ньюман (1996), выявили, что подростки воспринимают экзамены как катастрофическую ситуацию, т.к. будущее зависит от их успехов в учебном процессе. У более стрессоустойчивых подростков экзамены вызывают мобилизацию ресурсов, у тревожных панику, избегающее поведение.

Важным фактором в развитии адаптивных способностей в жизни человека является способность контролировать собственное поведение, волю, эмоции. Петровой О. С. было проведено исследование на тему «Развитие саморегуляции личности подростков старшего школьного возраста» [7]. В данном исследовании раскрывается актуальность навыков саморегуляции, которые оказывает благоприятное воздействие на психику подростка, развивает у него адаптивные способности в сфере общения, учебы. Автор данной статьи предлагает определить цикл психокоррекционных занятий, помогающий овладеть навыками саморегуляции, в перспективе в будущем добиться положительных результатов.

Существует множество упражнений, направленных на развитие саморегуляции, например, техника дыхательной гимнастики, техника нервно-мышечной релаксации по Джекобсону, техника переключения внимания, десенсибилизация, медитация и многие др. Для развития данных способов саморегуляции важное значение имеют когнитивные способности.

Когнитивные способности – это способность мозга перерабатывать информацию, способность обучаться и изучать новое. Когнитивные способности включают способность личности оценивать экстремальную ситуацию, склонность к прогностическому анализу, умение принимать верные решения.

Таким образом, формирование стрессоустойчивости в подростковом возрасте будет обеспечивать эффективность деятельности и сохранит здоровье подростка.

ЛИТЕРАТУРА

1 Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : В 2 т. М. : Педагогика, (1980). – Т. 1 – 230 с.; Т. 2.

2 Бережная Н.И. Стрессоустойчивость оперативных сотрудников таможенных органов // Ежегодник Российского психологического общества : Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов. 25–28 июня 2003 г.: в 8 Т. – СПб. : Изд-во С.-Пб. ун-та, 2003. – Т. 1. – С. 453–457.

3 «Психология развития человека» Л.С.Выготский (2003) Подробнее на livelib.ru:

https://www.livelib.ru/author/396579/top-lev-vygotskij

4 «Стрессовые жизненные события, личность и здоровье: исследование жизнестойкости» Сюзанна К. Кобаса (1979)

5 Schwarzer R. (1993). Стрессы, Страх и регуляция легких [Регулирование стресса, тревоги и действий] (3-е изд.). Stuttgart, Germany: Kohlhammer.

6 Смагулов М. Н. « Экзаменационный стресс и нервно-эмоциональное напряжение организма школьника, его оценка и прогноз» 2006 г. Тюмень https://elib.utmn.ru/jspui/bitstream/ru-tsu/228/1/495.pdf

7 «Развитие саморегуляции личности подростков старшего школьного возраста» Петровой О. С. (2022)

8 «Психическая устойчивость человека»: Монография М. Ф. Секач. – М. : АПКиППРО, 2013. – С. 143

ОҚУШЫНЫҢ ҚАБІЛЕТ ДЕҢГЕЙІН ШЫҢДАУ

ЫБРАШ С. С.
бастауыш сынып мұғалімі,
«Панфилов жалпы орта білім беру мектебі» КММ
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

«Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес миллиондаған жылдар жасап келеді.

Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз - оқу. «Надан жұрттың күні - қараң, келешегі тұман», - деп М. Дулатов айтқандай, еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. Сусыз, құрғақ, таса көлеңке жерге дән ексең өнбейтіні сияқты, жас ұрпақтарымызды тәрбиелемесек өспейді, өнбейді. Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, еңбексүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін халық педагогикасының негізгі мақсатын шығармашылықпен оқу-тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады [1, 21 б.].

Бүгінгі уақыт талабы мәдени деңгейі мен шығармашылық қабілеті жоғары шәкірт әзірлеу. Сондықтан да шәкірттеріміздің ішкі сырын жасырын ұстайтынын ескерсек, олардың іскерлік дағдыларын және білім құмарлық талап - жігерлерін жетілдіруіміз қажет. Себебі, адамгершілігі мол, иманды, тәрбиелі оқушы кез - келген мемлекеттің байлығы.

Оқушылардың ғылыми зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу-ұстаздардың басты міндеті.

XXI ғасыр мұғалімі білім берудің ұлттық моделіне өту арқылы, оқыту мен тәрбиенің соңғы жетістіктерін меңгерген педагогикалық - психологиялық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы қабілетті және есуі сүрлеуден арыла алатын, нақты тәжірибелік іс - әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді шығармашыл педагог эерттеуші, ойшыл болуды қажет етеді. «Сенің елдігің тарихыңды зерттеуден басталады» - деп Қадыр Мырзалиев айтқандай, шәкірттерімізді тарихи саналы, құқықтық тәрбиелі азамат етіп тәрбиелеу, шығармашылыққа шыңдау міндет. Ол үшін оқушы бойындағы табиғат берген қабілетті дамыту, дарындылықтың көзін ашу қасиетті парызымыз.

Шығармашылық - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды ғана емес жаратушы да.

Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет.

Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек. Шығармашылық – бүкіл тірішіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Ал бүгінгі күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында шығармашылық қабілеттер басты нысана болып, керісінше, оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен проблема саналып, ойландыруы тиісті

деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдар ғана қолынан келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік әпереді.

Шығармашылық – бұл нақты іс-әрекет барысында жүзеге асырылатын өз бастауы, өту барысы және нәтижесі болатын үрдіс. Бұл үрдіс 3 кезеңнен өтеді: дайындық, ізденіс, орындау. Осы деңгейлерге сәйкес шығармашылық қабілеттерінің құрылымын анықтайды, өз бойынан оларды талдайды, бағыттай отырып дамытады және жетілдіреді.

Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруда ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып, өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйінде емес, өзі ашады. Шығармашылық зерттеушілік ізденіс адам үшін екі түрлі көзқараспен маңызды: бір жағынан, жаңа өнімге қол жеткізуінде, екінші жағынан, ізденіс процесінің мәнділігінде.

Шығармашылық – ойлау қабілетінің ең жорғарғы қасиеті. Шығармашылық арқылы оқушының , өмірге, білімге деген сенімі, көзқарасы өзгереді. Тіл дамыту жұмыстары жан-жақты болса, ойының дәлдігі, тілінің көркемдігі артады. Тақырыпты меңгеруге өз күшіне сену қасиеті қалыптасады.

Оқушының шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын «шығармашылық теориясын» жасауға деген көптеген ізденістердің болғандығынан байқауға болады. Бұл әрекеттер өзінің логикалық шегіне жеткен деп айтуға болмайды. Сондықтан шығармашылық педагогикасының негізгі мақсаты - бүгінгі күн талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сана, рухани сапа қалыптастыру және дамытуда тың жолдар мен соны шешімдер іздестіру болып табылады [2, 43 б.].

Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуды қажет етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекеті орындауға жағдай жасайтын жеке еркешеліктері дей келе, олар қоғамдық - тарихи іс- әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратындығын атап көрсеткен. Демек, бастауыш сынып оқушыларының тұлғалылығын тәрбиелеу үшін, ең алдымен олардың қабілеттерін дамытудың мәні зор.

Қабілеттер мәселесін қорытындылай келе, педагогикалық практика үшін мәні ерекше мына жағдайларға айрықша тоқталу жөн. Бірінші – адамдардың қабілеттер деңгейі жағынан тең дәрежеде болмауы. Қабілеттердің бірдей емес екендігін сыныпта отырған оқушылардың әрқайсысының әр пәнге және әр деңгейде қабілетті болатындығымен дәлелдеуге болады. Бірі есепке жүйрік болса, екіншісі тілге бай, ал енді біреулері сурет салғанды тәуір көреді. Олардың қабілеттерінің құрлымы да, оны құрайтын компоненттер де әр түрлі болады. Мәселен: математикалық қабілеті басым балаларда ойлау операциялары тез, дәл болады да, бейнелеу өнеріне қабілетті балаларда нақты заттардың бөліктерінің ара қатынасын жылдам анықтай білу сияқты белгілер басым болады. Музыкаға қабілетті бала есту, ритмді түсіну, сезімталдық сияқты сапаларымен ерекшеленеді.

Екінші - адамдар бойында қабілеттің бір түрі ғана бола ма, әлде әр түрлі қабілеттің белгілері бола ма деген сауал төңірегіндегі пікірлер жайлы. Ғалымдар керісінше көзқарастардың бар екендігіне қарамастан, адам бойында әрекеттің бірнеше түрін орындай алу мүмкіндіктерін бар екендігін дәлелдейді. Мысалы, ақындығымен қатар музыкаға, суретке қабілетті адамдар [3, 25 б.].

Адам бойындағы дарындылықты табиғи талантпен шектеліп қалмай, табандылықпен еңбектенуге баулу. Ол үшін мұғалімге жанын аямай еңбек ету қажет. Оқушыларды шығармашылыққа баулу үшін тағы бір қажеттілік – оларды психологиялық дайындықтан өткізу, яғни шабытын оятып, құлшындырып, еліктіріп отырып, «сенің қолыңнан бәрі келеді екен ғой», «өзің де бәрін біліп, үйреніп аласың» деп олардың кішкентай жетістіктерін мадақтап, көтермелеп отыру керек. Сабақ беру үрдісінде оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулудың маңызы зор. Жазба жұмыстары олардың танымдық белсенділіктерін, ойлау жүйесін арттыруға көмектеседі. Жазба жұмыстарынан әр баланың өзіндік көзқарасын, эстетикалық және адамгершілік танымы, эмоциясы, пікірі, талдау, қорытындылау, салыстыра білу және одан қорытынды жасау қасиеттері байқалып тұруы қажет деп ойлаймын.

Шығармашылық жазба жұмыстары – тіл дамыту жұмыстарының бір түрі. Жазба жұмысын жазарда оқушыға міндетті түрде бағыт-бағдар беремін. Шығармашылық жазба жұмыстарының мақсаты – логикалық ойлауды дамыту, шығармашылық қиялды, нақты нәрсені еркін, қызықты түрде беруге қалыптастыру. Әр топта қабілетті,

икемділігі, қызығуы, дамуы, ой-өрісі, сөйлеуі, сырт бейнесі әр түрлі оқушылар отырады.

Оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден, кез келген оқушы оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақталған тәжірибесін меңгерсе екіншіден, кез келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен шығармашылық әрекеттің айырмашылығы - ол баланың өзін-өзі қалыптастыруына өз идеясын жүзеге асыруына бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді іздейді. Екіншіен, проблеманы өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды. Біздің ойымызша, бүгінгі бастауыш сынып оқушыларының кез келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Ал мұғалім тарапынан дұрыс басшылық, шебер ұйымдастырушылық қажет.

Осыған орай, ғалымдар жүргізілген тәжірибе барысында, барлық пәндердегі білім мазмұнында оқушының шығармашылық қабілеттерінің дамуы басты нысана болып алынуымен байланысты, оқулықтарда берілген тапсырмалардан басқа өздігінен бақылау жүргізу, қарапайым тәжірибе, эксперимент қою, мәтінмен, сызбамен, суретпен, диаграммамен жұмыс істеу, жекеден жалпыны шығару, жалпыны жекелей қолдану т.б. сияқты оқушыны іскерлікке, дербестікке баулитын, ойына түрткі болып, шығармашылыққа жетелейтін, өздігінен ізденіске салатын, айналадағы дүниемен қарым - қатынысқа түсіретін, «жаңалық ашып», оның нәтижесінің «қызығына» бөлейтін әдіс - тәсілдер мен мазмұндық ойындар, қызықты тапсырмалар тұрақты жүргізіліп отырылуы біз көтеріп отырған мәселені нәтижелі ететіні нақтыланды.

Қазіргі заман мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық - психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады [4, 68 б.].

Қорыта келіп, мынадай түйін түюге болады, осы шығармашылық тапсырмаларды пәндерге бейімдеп қолданудан, оқушылардың пәнге қызығушылығы артады; білім сапасы көтеріледі; оқушылардың логикалық ойлауы, шығармашылық іс — әрекетке қабілеті артады; әр мұғалім болашақ үшін қызмет істейді. Ол әр оқушыны жеке тұлға

ретінде көріп, оның өміріндегі өз орнын табуына, сынып ұғымын қалыптастыруға, ата- аналармен ынтымақтасуға, оқытуда қиындық көріп жүрген оқушыға көмегі тиері сөзсіз. Ол үшін жалықпай жаңа инновациялық технологияларды өз жұмысымызда пайдаланып, сонымен қатар оқушыларды мадақтап, ынталандырып отырған орынды. Оқушының қиялын дамыта отырып, ойын дамытамыз. Ойы дамыған шәкіртіміздің танымдық қызығушылығы арта отырып, шығармашылық әрекеті жоғары деңгейге көтеріледі.

Жалпы адамзаттық, рухани-адамгершіліктік өмір құндылықтарының мәнін түсінетін, айналасындағы адамдармен жағымды қарым - қатынас орната алатын, ұжымда, топта еңбектене білетін, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру, оны болашақта қоғамнан өз орнын таба білуіне ықпал жасау баршамызға ортақ міндет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Білім кілті – Ключ знаний» журналы. – Алматы, 2023. – № 9. – 48 б.

2 Тұрғынбаева Б. А. Ұстаздық шығармашылық. – Алматы, 2007. – 56 б.

3 Тұрғынбаева Б. А. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту. – Алматы, 1999. – 196 б.

4 Негимов С. Шешендік сөздер. – Алматы : Ана тілі, 1997. – 201 б.

Мазмұны

Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары
Гуманитарные и социальные науки

Секция 34
Білім мен тәрбиенің қазіргі мәселелері
Современные вопросы образования и воспитания

Абильдина Г. С.
Технологии искусственного интеллекта (ИИ) в начальной школе.....3
Абишева Р. А.
Бастауыш сыныпта функционалды сауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдары.....8
Азамат Г.
Бастауыш сыныпта сын тұрғысынан ойлауды дамыту.....14
Азимова А. Е.
Развитие осознанного чтения на уроках литературы с помощью пособия «Читаем, чувствуем, создаем».....19
Айдашева Д. А.
Особенности процесса воспитания 25
Аймуханова А. К.
Современные педагогические технологии в обучении географии 32
Айтимова Ж. К., Кошумбекова А. А.
Ерекше білімді қажет ететін балалардың кинезиологиялық ойындар арқылы көру-қозғалыс моторикасын дамыту 39
Акпарова Г. Е., Корогод Н. П.
Технологии дифференцированного оценивания для детей с особыми образовательными потребностями в современных школах 44
Ақанова А. Н.
Актерлік шеберлік арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы педагогикалық-психологиялық қолдаудың рөлі.....49
Altynbek Z. D., Zhakupov N. R., Amangeldikyzy B.
Evaluation and assestment of experimental skills: are we doing it right? 54
Аманжолов Ж. Ш.
Музыка пәнінің ұлттық тәрбиелік мәні және әдістері 59
Ангоноева А. С., Абдрахманов Б. Н.
Диагностика сформированности исследовательских компетенций обучающихся на уроках истории.....66
Арынов С. А.
Оқушыларға ұлттық–әскери тәрбие берудің маңызы.....73
Асылбеков Е. К., Отто О. В., Новоселова Е. А.
Оценивание коммуникативной компетенции: современные критерии....78

Атласевич С. М.
Современные методы и технологии в развитии познавательных процессов у детей с ООП старшего дошкольного возраста 83
Аубакирова Р. Ж., Кошкимбаева Р. Х., Илюбаева А. А.
Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған әлеммен таныстыру.....88
Аханова А. Т.
География сабағында оқушылардың бірлескен оқу жұмысын табысты ұйымдастыру.....93
Ахметова А. А.
Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру әдістері.....99
Ахметова Н. З., Ерғалиев Қ. С.
Коммуникативтік-ситуациялық тапсырмаларды оқушылардың орфографиялық дағдыларын жетілдіруде пайдалану 106
Ахметова Н. З.
Орфографиялық дағдыларды қалыптастыру мәселесі.....111
Бабатаева А. М.
Буллингтің алдын алудағы отбасы мен мектептің рөлі: баланы қалай қорғауға болады.....116
Бабенко С. А.
Использование приемов технологии развития критического мышления 124
Багаева К. К.
Исследование урока с аспекта нейрообразования или что учителя могут перенять у нейробиологов 129
Базенова А. Д.
Ағылшын тілі сабақтарында оқу сауаттылығын қалыптастыру жолдары.....136
Байдильдин Н. К., Байбаева М. В.
Развитие Soft Skills в образовании: роль деловой игры в подготовке современных специалистов 143
Бакирова Ж. Ж., Ахметова Ж. Б.
Внедрение цифровых технологий в управление образовательным процессом.....148
Batyrbay G. B.
Portait of a speaking person in mastering english on the materials of speech language etiquette 154
Бовкун И. В.
Повышение мотивации к обучению у учащихся начальных классов.....161
Богданова Ю. Н., Тусупова А. Ж.
Как проблемное обучение влияет на развитие у учащихся 8 класса навыков анализа и аргументации? 168

Борцова С. Н.
Игровая деятельность как метод формирования коммуникативных навыков у детей с задержкой психического развития 173
Ғабит А. Н., Корогод Н. П.
Метод геймификации в пропедевтической подготовке обучающихся по учебному предмету «Биология» 7–9 классов.....180
Дәлелхан К., Нургалиева М. Е.
ЖОО студенттерін оқудан тыс қызметте патриоттық тәрбиелеу.....185
Дауренбекова С. Т.
Білім мен тәрбиенің мәселелері.....189
Джарасова Б. С.
Музыка сабағында ән және аспаптық мәдениетке баулу әдістері 195
Джарасова К. М.
Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру.....202
Джарасова Р. Е.
Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілетін арттырудың тиімді жолдары.....209
Дюсенова Ж. Т.
Жасанды интеллект ұғымы және оны білім беруде қолдану.....215
Ерниязова А. М.
Бастауыш сыныпта ойын арқылы оқушылардың мотивациясын арттыру 222
Жаканова А. Ш.
Дарынды оқушылардың психологиялық ерекшеліктері.....227
Жанабаева М. К.
Развитие функциональной грамотности учащихся 5–6 классов через решение текстовых задач.....232
Жумакельдина Б. К., Сапарғали М. Д.
Студенттердің мәдениетаралық ортаға дайындығы академиялық ұтқырлық контекстінде.....237
Журсунова Б. А.
Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу жолдары 243
Зорина И. В.
Развитие мышления у младших школьников.....249
Ибраева З. Б.
Білім берудегі цифрлық платформаларды қолданудың тиімді жолдары.....255
Kabbassova Ainagul, Parshukova Marina
Engaging students with english grammar through interactive learning.....261
Каббасова А. Т., Тилеуд Бердихан
Ағылшын тілі сабағында оқу сауаттылығын арттырудың әдістемелік аспектілері.....266

Kabbassova A., Kairbekova D.
Meaning and content of the concept «Interactive technologies as an effective toolfor learning» 271
Kazhikenova G. M., Karimova M. O.
Positive motivation as a main component of successful learning activities of a schoolchild 277
Кажикова Б. Б., Таурбаева А. С.
Білім мен тәрбиенің қазіргі мәселелері 282
Казкенова Г. Е.
Развитие читательской грамотности через драматизацию 286
Каиргельдинова А. Б.
Применение искусственного интеллектана уроках русского языка и литературы....293
Каиржанова С. С.
Информатиканы оқытуда критериалды бағалауды қолдану 297
Калиева А. С.
Бастауыш сынып оқушыларының ауызша және жазбаша тілдерін дамыту 303
Каримова М. К., Узканова А. О.
Мотивацияның орта мектеп оқушыларының коммуникативтік дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға әсері 310
Кәкен Б. Е., Кисабекова А. А., Карибжанова А. К.
Физика сабақтарында сараланған оқыту әдістерінің оқушы жетістіктеріне әсері 316
Конкышев К. С., Конкышева Н. С.
Развитие навыков анализа через географические визуальные инструменты 322
Кошанов А. Б., Корогод Н. П.
Применение таксономии SOLO в педагогических исследованиях 329
Кошкарбаева А. А., Оспанова В. Е.
Решение задач на расчеты по уравнениям реакций и составление задач по уравнениям ОВР методом электронного баланса в 9 классе 337
Ксембаева С. К., Темирхан Сагила
Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі жүзеге асыру барысында интерактивті әдістердің рөлі....343
Кузкенова Н. М., Кусаинова А. А., Аримбекова Ж. Г.
Тәрбиедегі заманауи мәселелер 348
Курманова Қ. А.
Информатика пәнін оқытудың тиімділігін арттырудың жолдары 353
Максимова Н. Н.
Техническое образование Республики Казахстан: модернизация, воспитание, профессиональная подготовка 359

Молдабекова А. М.
Построение единой воспитательной системы интеграция урочной и внеурочной деятельности 365
Москаленко Е. Н., Корогод Н. П.
Создание образовательного контента на платформе YouTube при изуучении спецкурса биоразнообразия Павлодарской области.....369
Мусанова Ж. Ж.
Оқушыларға әдебиеттік оқу пәніндегі ұлттық тәрбие берудің маңызы 375
Мухаметзянова А. И., Лукпанова М. М.
Значение проведения экспериментальной работы в детском саду.....380
Мұратхан Қ. А., Нургалиева М. Е.
Инклюзивті білім беруде қолданылатын әдістер мен технологиялар ...386
Мұратхан Қ. А., Нургалиева М. Е.
Ерекше білім қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларын дамыту ерекшеліктері 393
Нажекенова А. С.
Развитие устной речи младших школьников 398
Нуржанова Г. К.
Бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру 405
Нурмагамбетова Л. В.
Современные методы по развитию речи младших школьников.....411
Оралган Амангүл
Саралау тәсілі арқылы сабақта оқушылардың ынтасын арттыру 418
Оспанова А. Д., Корогод Н. П.
Использование формативного оценивания в обучении биологии учащихся 8 класса через применение разноуровневых заданий: методическое обеспечение и эффективность.....423
Оспанова А. А.
Платформалар арқылы бастауыш сыныпта оқушылардың мотивациясын арттыру.....431
Оспанова Ж. К., Жумагалина А. Ж., Сеиитниязова Б. А.
Мұғалімдердің кәсіби даму мәселелері.....436
Прозорова Т. А., Романенко О. Н.
Развитие познавательных способностей у детей с ЗПР, через использование развивающей игровой системы «Соты Кайе» 441
Пшембаев М. А., Елубаева К. А.
Использование искусственного интеллекта в развитии Soft Skills у обучающихся 446
Сабирова А. Я., Муканова Ж. Г.
Развитие общеобразовательных навыков обучающихся на материале математики 6-7 классов с помощью технологии портфолио 451
Садвакасова Г. Б.
Еңбек – бар тәрбиенің бастауы.....458

Сальманов Д. М.
Студенттердің деструктивті діни ағымдарға түсу себептері.....466
Саникей З.
Ойын технологиясын қолдану арқылы бастауыш
сынып оқушыларының сабаққа қызығушылығын арттыру 473
Сарсенова А. Т.
Мектеп оқушыларын жан – жақты дамытудағы адамгершілік
тәлім – тәрбиенің ықпалы.....480
Сейсембаева А. Ж., Сыздыкова Ж. К., Каиркенова Ж. И.
Жаңартылған білім мазмұны және болашақ ұрпаққа әсері.....487
Сексенбаева А. А.
Тәрбиешінің бала өміріндегі рөлі 492
Серкенова С. С.
Слабость современного детства 497
Соколова О. И.
Когнитивные механизмы формирования билингвальной личности
учащихся 8-го класса на уроках английского языка 503
Темирбекова С. А., Мукатова Д. Р., Мукатов А. Г.
Роль музыкальной теории в воспитании гармоничной личности 509
Темиргалинова А. К.
Поликультурное образование как основа формирования
коммуникативно-этнопедагогической компетентности
будущих педагогов 515
Uzkanova A. O.
To the problem of forming communicative skills in primary
school children in the Kazakh language lesson 519
Умербекова Д. Б.
Бастауыш сыныптарда білімді тиімді меңгертудің дағдылары 525
Ушакова Н. М., Тулегенова А. Б.
Педагогические основы полиязычного образования в условиях
обновленного содержания образования 531
Ушакова Н. М., Меркулова Т. В.
Педагогические основы организации проектной деятельности
учащихся на уроках английского языка 538
Уябаева Ж. А., Садовая Т. П.
Применение казахских игр с асыками
в организованной деятельности 543
Шайкенова А. Е., Жумашева А. Ш.
«К вопросу формирования читательской грамотности
школьников на уроках английского языка» 548
Шалабай Г. Ш.
Қазақстан тарихынан концептуалды оқыту тәсілін
қолдану ерекшеліктері 553
Шарипова М. В.
Өздік жұмыстың оқу үдерісіндегі рөлі 559

Шарипова М. В.
Пәнді оқытуда өздік жұмысты қолданудың маңызы 564
Шукурова А. С., Кажикенова Г. М.
Факторы, способствующие формированию стрессоустойчивости
у учащихся подросткового возраста 570
Ыбраш С. С.
Оқушының қабілет деңгейін шыңдау 575

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ 65 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН «XXV СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

XX том

Техникалық редактор З. Ж. Шокубаева
Корректор: Д. А. Кожас
Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова
Басуға 23.04.2025 ж.
Әріп түрі Times.
Пішім 29,7 × 42 $^{1}/_{4}$. Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 33,84. Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 4378

«Toraighyrov University» баспасы
«Торайғыров университеті» КЕАҚ
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.